

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและสัมพัทธ์ ภาค ๑

๑. ยมกวรรค เล่ม ๓

ธรรมนูญพรรคกษัตริย์แห่งประเทศไทย

ภาค ๑

๑. ขอบเขตพรรค เล่ม ๓

พระมหาธีรพงษ์ อุตตมปณโย

แปลและตีพิมพ์

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑
๑.ยมกวรรค เล่ม ๓

ISBN :

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

แปลและลัมพันธ์ : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

ตรวจทาน : พระมหาพิเชษฐ เดชธมโม พระมหาพิริยะ ฐิริภาโณ
พระมหาสังคีต สังคีตวโร พระมหามงคลรัตน์ กนุดสีโล
พระพัชรพล ปิยสีโล คุณปณณภา ศุภชวัลพร
คุณวีไล สีสรร์พ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์

ภาพปกและภาพหลายเส้น : คุณมงคล ศรีเดชะ (ฟุตบอลเกตบอลฮรี)

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหมื่นไวย

ผู้ประสานงานภาพปก : พระภักธีรพันธ์ ดิสส์วโล

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๒,๒๕๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดย สาธุชนร่วมกันเป็นเจ้าของพิมพ์

สถานที่พิมพ์ : ท่างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสำสันไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนก้านล้มน้ แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๙
โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มีอถึย 08-1566-2540

คำนำ

“ธมฺมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญุตติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญุตติ
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัตติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัตติธรรม

ส่วนคำว่า “ธมฺมปทฏจกถา” หรือ “ธรรมบทอรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบท โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและคำโคลงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพันธ์” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคะอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และใส่ไว้ตรงไหน คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกลัมพันธ์ ก็มีลัมพันธ์เป็นตัวอย่างไว้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา(ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตกั สมาส หรือตัทธิต ว่าแปลอย่างไร ถูกต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของ

(ข)

สายกัจฉายนไวยากรณั หรือคัมภีร์มูลกัจฉายนั และนำมาจากแหล่งอื่นง เช่น ฅมมปทฎุจกถาคาธาโยชนา ฅมมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ธาตวัตถลังคหะเป็นต้น

จะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะลัสำหรับผู้คึกษาภาษาบาลีทุคกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ทีเริ่มเรียนแปลเบืงต้น โดยได้ตัดตคแต่งประโยคและแปลยกคัพทีให้ กลุ่มกลางทีเริ่มฝึกลัสมัพนัธและแปลโดยอรรถ และทำนทีได้เรียนมาบั้งแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อลังลัยในประเด็นต้ง่างง เช่น การแยกธาตุดุ้จจัย หรือแม่แต่รูปวิเคราะห้ของคัพทีกิตกั สมารั หรือตัทธิต

จึงหวังว่ หนังสือ “ธรรมบทธอรรรถกาแปลและลัสมัพนัธ” เล่มนี้ จะช่วยอ้านวยความลัสะดวกในการคึกษาภาษาบาลีได้บั้ง หากจะมีข้อขาดตคบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความต้อยปัญญาหรือขาดลัสดีลัสมัปัญญะในการจ้ดทำ ก็ขอภัยและขอความเมตตาจากท่านผู้รู้ท้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะบอกข้อผิดพลาด บกพร่องต้ง่างง ที่มีปรากฏให้กระผมได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรังปรุงในการจ้ดพิมพ์ในครั้งต้อ่งง ไป จะขอขพระคุณเป็นอย่งสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญทีเป็นธรรมทานในการจ้ดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกท่านทีมีส่วนร่วมในการจ้ดทำหนังสือเล่มดั่งกล่วว่ันจนลัเร็จลุลลั่วงด้วยดี จึงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ทีกระผมได้กระทำแล้วในครั้งนี และขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์ท้ง ๓ ประการ กล่วว่คือ ประโยชน์ในชาตินี ประโยชน์ในชาตินหน้า และประโยชน์อย่งย้ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่เป็นลัสันติลัสุข บรมลัสุข ด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิติพงคั อุดตมปญโธ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

๒๕ หมู่ ๖ วัดพิกุลทอง

ต.วัดลัลล อ.บางกรวย

จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐

คำอนุโมทนา

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นกับผู้ศึกษาภาษาบาลี เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจทั้งหลักการโยค การเติมบทที่ขาดหายไป แปลยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเหตุผล และความหมายของเนื้อหาที่แปลได้ดียิ่งขึ้น อันจะเป็นเหตุให้เกิดความซาบซึ้งในธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน ทำให้เกิดกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียน และรักษาพระศาสนา

หนังสือเล่มนี้ ใช้หนังสือ “ธมมปทฎกถา ปจโม ภาค” ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ ยมกววรรค ซึ่งเป็นวรรคแรกใน ๒๖ วรรค แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหลายฝ่ายด้วยกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่จะขออนุโมทนาบุญแก่คุณโยมเสริมสุข บัณฑิตาน และครอบครัว และญาติมิตรทั้งหลาย รวมถึงสาธุชนทั่วไปที่ร่วมสร้างหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากที่สุดในบรรดาทานทั้ง ๓ ประการ คือ วัตถุทาน อภัยทาน และธรรมทาน

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิริยะ ภูริญาโณ พระมหาสังคีตสังคีตวโร ผู้ช่วยดูแลเรื่องคอมพิวเตอร์ คุณณัฐศักดิ์ ต้นตยานุพนธ์ ถวายหมึกปรินเตอร์และกระดาษ คุณวัลย์ลดา(เอ๋) อัศวศิริเลิศ ถวายกระดาษดัดเบิ้ล เอ จำนวน ๒ กลัง คุณกึ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธพันธ์ ถวายหนังสือธรรมบทและธมมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๑-๘ ฉบับภูมิพิไลภิกษุ คุณมงคล ศรีเดช เขียนภาพปกดอกบัวหลวงและภาพลายเส้น คุณชัยโย ทองหมื่นไวย ออกแบบปก พระมหาพิเชษฐ์ เดชธมโม พระมหามงคลรัตน์ กนตสีโล พระพัชรพล ปยสีโล คุณวิไล สีสรรพ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์ คุณบุณณภา ศุภชวัลพร ช่วยตรวจทานต้นฉบับ และทุกๆ ท่านที่ช่วยงานในการจัดทำต้นฉบับ

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภักทนต์ธมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภักทนต์นันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัติ ถาวรจิตโต คุณโยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ คุณโยมพ่อฟัก คุณโยมแม่ปุณ เจริญเกียรติ ผู้เป็นบุพพการีชนทั้งสอง คุณโยมแม่สุวรรณ ดันตระเชียร คุณเนาวรัตน์ รัตนสุนทร คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ ผู้ร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ ญาติโยมชาววัดพิบูลทอง และญาติโยมชาววัดจากแดง ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกๆ ท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญปราศจากภัยอันตราย และได้บรรลุมรรค-ผล-นิพพานด้วยเถิด

(ข)

จากใจผู้อุปถัมภ์

เมื่อทราบข่าวว่า พระมหาดิถีพงศ์ อุดตมปญโญ ได้รวบรวมและจัดแปลคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา พร้อมคำอธิบายอย่างละเอียดขึ้น ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจมาก และได้กราบเรียนท่านว่า ข้าพเจ้ามีความตั้งใจประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ และเชิญชวนกัลยาณมิตรสนับสนุนในการจัดพิมพ์

คัมภีร์ธรรมบท หรือธัมมปะทีนนี้เป็นเทศนาที่เป็นสังขธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเป็นพุทธภาษิตแก่บุคคลต่างๆ ต่างกรรม ต่างวาระ ต่างสถานที่ เป็นบทธรรมสั้นๆ ในรูปคาถา ประพันธ์เป็นร้อยกรอง หรือบทกวี ตามหลักฉันทลักษณ์ ทรงแสดงแก่บุคคล ต่างชั้น ต่างระดับ ตั้งแต่บรรพชิต คฤหัสถ์ นักปราชญ์ ข่าวย่าน ธรรมดา ที่มีศรัทธาเพราะลึกซึ้งมาก ถือเป็นอมตวาจาของพระพุทธองค์ เป็นที่ทราบกันว่า คัมภีร์ในพระไตรปิฎก คัมภีร์ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ มากที่สุด (กว่าร้อยภาษา) ซึ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่านครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษ เกิดความปิติในคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากนั้น ยังได้รับการถ่ายทอดอธิบายในบางคาถา จากอาจารย์พระมหานิมิตร์ ธมฺมสาโร ผู้ล่วงลับไปแล้ว ถึงแม้จะเป็นเวลาหลายปีผ่านมาแล้วก็ตาม แต่ความไพเราะของภาษา และหลักธรรมที่ได้รับฟังท่านอธิบายมา ก็ยังรู้สึกซาบซึ้ง ทำให้สามารถจดจำไว้ในใจได้ตลอดมา

ธรรมบทอรรถกถาเป็นหนังสือที่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ผู้เริ่มต้นเรียนภาษาบาลีจะต้องแปลให้ได้ เพราะเป็นหลักสูตรการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ตั้งแต่ชั้น ประโยค ป.ธ. ๑-๒ จนถึง ประโยค ป.ธ. ๖ จึงมีความสำคัญมากที่จะได้มีโอกาสนำไปถวายยังสำนักเรียนบาลีต่างๆ และผู้สนใจศึกษาพระบาลีทั่วไป

ดังนั้น เมื่อได้ทราบข่าวการจัดทำคัมภีร์นี้ขึ้น ข้าพเจ้ามีความดีใจยิ่ง เพราะทราบถึงความสามารถด้านภาษาบาลีของอาจารย์พระมหาดิถีพงศ์ อุดตมปญโญ ที่เคารพอย่างสูงที่ได้ใช้วิริยะอย่างยิ่งในการจัดทำธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ชุดแรกสำเร็จลง และขออนุโมทนาในกุศลจิตของพระคุณเจ้า ครูบาอาจารย์ และกัลยาณมิตร ผู้ร่วมอุปถัมภ์ในการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวไว้เป็นสมบัติในบวรพระพุทธศาสนา อันส่งผลที่เกิดจากการที่พุทธบริษัทร่วมกันรักษาพระธรรมคำสอน จักมีส่วนในการสืบต่อพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เผยแผ่ได้อย่างถูกต้องสืบต่อไป

จิรั ติภูจตุ สัทธมโม.

ขอพระสัทธรรมจงตั้งมั่นตลอดกาลนาน

เลริมสุข ปัทมสถาน

คำชี้แจง

โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือธัมมปัทฏฐกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค ๓๐๒ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑
๒. อัปปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณฑวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๑. ชร้าวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๑๙. ธัมมัญญวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๒. นิริยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗

(๒)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

- ๒๔. ตัณฑวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
- ๒๕. ภิกขุวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
- ๒๖. พราหมณวารวรรค มี ๓๙ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงบุคคล และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไปตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อ เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัญญุกุณฑลิมานพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกัน ไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหาเยอะ เช่น ยมกวารวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนาเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อัปปมาทวารวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหาเยอะ ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวารวรรค ก็มีเนื้อหาเยอะเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต, กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์

โดยหลักในการแปล สัมพันธ์ แยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยา และวิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต ดังกล่าว นำมาจากหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ปทรูปสัทธาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ก็มีคัมภีร์ธาตวัตตสังคหปาฐะ คัมภีร์ธัมมปทมหาฎีกา คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาคาถา โยชนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยแสดงประโยคบาลีตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมพันธ์
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของคำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่าง ๆ

อธิบายการเรียกชื่อสัมพันธ์ในประโยคต่าง ๆ

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัทธา ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยากรณ์ปทรูปสัทธา ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางอย่าง สามารถเรียกได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้เห็นความหลากหลาย เช่นเป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา บ้าง สุธกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิตกัตตา บ้าง หรือ สัปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าทีเป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก ใช้อธิบายเพื่อเทียบเคียงกับประโยคเหตุกัตตุวาจก

เช่น	สุโท	โธหน	ปจติ.	กัตตุวาจก
	สยกัตตา	อวุตตกัมมะ	อาชยาตบทกัตตุวาจก	
	สุโท อ.พอครว	ปจติ ย่อมहुง	โธหน ซึ่งข้าวสุก ๆ	
	สามิโก	สุท	โธหน	ปาเจติ. เหตุกัตตุวาจก
	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อวุตตกัมมะ	อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก
	สามิโก อ.เจ้านาย	สุท ยังพอครว	ปาเจติ ย่อมให้हुง	โธหน ซึ่งข้าวสุก ๆ

กิริยาอาชญาตหรือกิตก์ และการก ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตตินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สูโท โอทन्ह ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว ปจติ ย่อมหุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สูเทน โอทโน ปจียเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สูเทน อันพ่อคร้ว ปจียเต ย่อมหุง ฯ

สามิโก สูทํ โอทन्ह ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามิโก อ.เจ้านาย สูทํ ย้งพ่อคร้ว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิเกน สูโท โอทन्ह ปาจียเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว สามิเกน อันเจ้านาย ปาจียเต ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพํ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกติกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพํ ฟังเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปธานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคับ หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตุถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปธานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกฺขุ สตุถารํ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สตุถารํ หลุย้งพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาชยาดบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรูปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) การนำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่ สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และการนำบทที่ลงวิภัตตตินามมาย่อกับปัจจัย แทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกิริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมัพปวจนียะ”

๔. **อาชยาดบท** เป็นบทกิริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ ที่ระบุว่าประโยคนี้เป็นประโยคอะไร กัตตุวาจก หรือกัมมวาจกเป็นต้น แสดงไว้ในอาชยาดกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสัทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นที่จะต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กิริยาอาชยาด ชื่อสัมพันธของอาชยาดบท นำมาจากอาชยาดกัณฑ์
๔. กิริยากิตก์ กลุ่มกิริยากิตก์ ไม่ว่าจะ เป็นกิริยาคุมพากย์ หรือกิริยาในระหว่างกัตติ นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสยามหลวง	ปทรูปสิทธิ
- สยกัตตดา	- สุทธกัตตดา, ปกติกัตตดา, อภินิตกัตตดา, สัปปธานกัตตดา, สยกัตตดา
- ภินนาชาระ สัตตมวีริกัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมวีริกัตติ	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”	- สัมปาปุณียกัมมะ กรรมที่ถูกลงถึงหรือ ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุรี, สมั, นานา, วินา, อลั และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สหากิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ฯ

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนั ฯ

อลั เต อธิ วาเสณ.

อลั อ.พอละ วาเสณ ด้วยการอยู่ อธิ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ฯ

อลั ปฏิเสธลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อลั อธิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาชาระใน วาเสณๆ ตติยาวิเสสนะใน อลั ฯ

ในที่ประกอบด้วย อลั และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสธ ลงจตุตถิวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ- หนุจาสปชารปิทกุฑทุหิสโสสุยราชิกุขปะจจาสุณอนุปัตติคิณปุพุกตตารโจนตถตตตถตตมตถาล- มตถมณณานาทรปปาณินิ คตยตถกมมณิ อาสีสตุถสมมุติภियสตุตมยตถเสสุ จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ฯ

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ

ตติยาวิเสสณะใน ปโยชน ๕

อลั เต อิท วาเสน.

อลั อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อิท (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๕

อลั ปฏิเสทลึงค์ตถะ เต สัมปทานใน อลั อิท วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วาเสนฯ ตติยาวิเสสณะใน อลั ๕

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญีวิภัตติ สูตรว่า “ยสฺส วา ปริคฺคโห ตํ สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.

โรโค อ.โรค ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ๕

โรโค สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสณะของ บุคคลสฺสฯ สามิสัมพันธะใน โรโค ๕

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปุปลัศเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุติยาวิภัตติในอรรถ สัตตมีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น อคาริ อชฺชฌาวสติ.

(บุคคลโล) อ.บุคคล อชฺชฌาวสติ ย่อมอยู่ อคาริ ในเรือน ๕

บุคคลโล สุททกัตตาใน อชฺชฌาวสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อคาริ ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อชฺชฌาวสติ ๕

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคลโล) อ.บุคคล อธิเสสฺสติ จักนอนทับ ปถวี บนแผ่นดิน ๕

บุคคลโล สุททกัตตาใน อธิเสสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปถวี ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อธิเสสฺสติ ๕

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิภัตติอยู่ ๓ วิภัตติ คือ ทุติยา, ตติยา และสัตตมีวิภัตติ ลงทุติยาในอรรถสัตตมีย์ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมินญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐) เช่น เอกํ สมยํ ภควา ...

เอกํ สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๕

เอกํ วิเสสณะของ สมยํฯ ทุติยากาลสัตตมีย์ ภควา สุททกัตตา...๕

ลงตติยาในอรรถสัจตมมี หลังศัพท์ที่กล่าวเวลา ระยะเวลา ทิศ และสถานที่ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตุตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๙

เตน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัจตมมี... ๙

เยน ภควา, เตนอุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศนั้น ๙

ภควา สุทฺธกัตฺตาใน วิหฺรติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน อุปสงฺกมิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงฺกมิ ๙

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงนิจฺฐีในอรรถปัญจมี ด้วยสูตรว่า “ทุติยาปญจมีนญจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ตสนฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ทณฺทสฺสๆ นิจฺฐีอุปาทานใน ตสนฺติ ๙

สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ภาณฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ภาณฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มจฺจุสฺสๆ นิจฺฐีอุปาทานใน ภาณฺติ ๙

ตฺนาทิจฺฉัยได้แก่ปัจฉัย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานปัจฉัย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปรีโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา แปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธ์ว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธ์ในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขุपालํ อุปาคามิ. **อุปคณฺตฺวา** จ ปน เถรสฺสาวิทฺุเร ปทสทฺทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อาคนฺตฺวา** เสด็จมาแล้ว **ตัขณน** ในขณะนั้น **อุปาคามิ** ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว **จกฺขุपालํ** ซึ่งพระจกฺขุบาล, **จ ปน** ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อุปคณฺตฺวา** ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **ปทสทฺทํ** ซึ่งเสียงแห่งเท้า **อวิทฺุเร** ในที่ไม่ไกล **เถรสฺส** แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อุปาคามิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตฺตมิใน อาคนฺตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคามิ จกฺขุपालํ สัมปาปฺถึเยกัมมะใน อุปาคามิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อุปคณฺตฺวา ลักขณัตตะ (ปริโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิทฺุเร๗ วิสยาธาระใน อกาสิ ปทสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ **สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา** และ **กิณฺติ** ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สยํ” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กรณี” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตํ ปัจจัย เป็นปัจจัยในอภยยัตถิต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยาวิภาค, ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของกฺขตฺตํวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อัจฉนตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของวิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ”

เช่น **ติกฺขตฺตํ** ปทกฺขิณฺ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว **ปทกฺขิณฺ** ซึ่งการประทักษิณ **ติกฺขตฺตํ** สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา ปทกฺขิณฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยา ...

“**จิรสฺเสว**” เป็นจกฺขุวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธว่า “จกฺขุวิภัตติวิเสสนะ” (อุทานอฏฺฐกถา, สารตฺถทีปนีฎฺฐิกา เล่ม ๑, วิมตีโนทนีฎฺฐิกา เล่ม ๑, ๒ **จิรสฺเสวาตี** น จิเรเนว) บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธเป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺปมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต
อยู่อยู่ ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ
ด้วยปฏิสัมภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเกี่ยว ฯ

โส วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุทรกัตตานิ ปาปุณฺนิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ
กิริยาวิเสสณะใน อปฺปมตฺโต ๆ วิเสสณะของ ภิกขุ วิหรนฺโต อัปภันตฺรกิริยาของ ภิกขุ เอวํ ศัพท์
อวชารณะเข้ากับ นจิริสฺส นจิริสฺส ญฺฐูตฺติยาวิเสสณะใน ปาปุณฺนิ สห ศัพท์ ทัพพสมวาเยใน
อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหัตถตฺติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

บทที่ลง โตปัจจยฺย ลงได้ ๓ วิภัตติ คือ ตติยา, ปัญจมี และสัตตตมีวิภัตติ (ปทรูปสัทธิ
หน้า ๑๑๑-๓ วิภตฺติปฺปจยฺยวิธาน และหน้า ๑๒๒ เนปาทิกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ
คือ ตติยา กับ ปัญจมี เช่นคำว่า “ปุโรโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “ข้างพระพักตร์” เรียกชื่อ
สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสณะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสัตตตมีวิภัตติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น **อนิจฺจโต** สมฺมสฺติ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถตติยาวิภัตติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมฺมสฺติ** ย่อมพิจารณา **อนิจฺจโต** โดยความเป็นสภาพ
ไม่เที่ยง ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตานิ สมฺมสฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสณะ
ใน สมฺมสฺติ ฯ

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถปัญจมีวิภัตติ)

ภยํ อ.ภย **อคฺคิโต** จากไฟ **อคฺคิภยํ** ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยํ ๆ ลิงคัตถะ อคฺคิภยํ สัญญาวิเสสณะของ อคฺคิโต ภยํ ฯ

ปุโรโต อฏฺฐาสิ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถสัตตตมีวิภัตติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนแล้ว **ปุโรโต** ในที่ข้างหน้า ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตานิ อฏฺฐาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุโรโต วิสยาชาระใน
อฏฺฐาสิ ฯ

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมภุริยา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวายะ” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวายะ” ใช้รวบรวมสุทรนาม เรียกว่า “ทัฬหสมวายะ”

ส่วนนามที่จะสัมพันธเข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยวิภคตินั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สริริปิ อตตนา สหุธิ น คจจติ. (๑/๑/๖)

สริริปิ แม อ.สริระ น คจจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตตนา ด้วยตน ฯ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สริริฯ สุทรกัตตนาใน คจจติฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก อตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ ศัพท์ กิริยาสมวายะใน คจจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจจติ ฯ

เช่น ปุตเตน สห ฎโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตเตน สห ฎโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ฎโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปีตา สุทรกัตตนาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปุตเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สหฯ ศัพท์ คุณสมวายะใน ฎโลฯ วิภคิกัตตนาใน โหติ ฯ

เช่น มยิ ภนเต วิสุ วิสุ รกขณตถาย ติสรเณน สห ปญจ สีลاني ยาจาม.

ภนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยิ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลاني ซึ่งศีล ท. ปญจ ห้า สห กับ ติสรเณน ด้วยสรณะสาม รกขณตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสุ วิสุ เฉพาะข้อ ๆ ฯ

ภนเต อาลปนะ มยิ สุทรกัตตนาใน ยาจามฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก วิสุ วิสุ กิริยาวิเสสนะใน รกขณตถายฯ สัมปทานใน ยาจาม ติสรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สหฯ ศัพท์ ทัฬหสมวายะใน สีลاني ปญจ วิเสสนะของ สีลانيฯ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ฯ

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวายะ และ ทัฬหสมวายะ ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธเป็นทัฬหสมวายะ

บทที่ประกอบด้วย ตัจจัย

ธาตุที่ลง ตัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกริยาก็มัย เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นนาม, “โคโต, กโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นกริยา

ตัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตฺสาธนะ เช่น อคฺฉนฺตี โคโต. (คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภฺยิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลกฺ ลาภฺ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คี สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตํ, จานํ. (จา คตฺนินฺวตฺตฺมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคตฺศัพท์ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปรากฏอยู่ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตฺสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฺฉนฺตีปฺริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทฺฐปฺธิทฺธิตฺถิงกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน ปพฺพชิตฺทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฺกฺเจ กลฺลวาลคามกํ อุปฺนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถีนมิทฺฐเ อโฏกฺมฺนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถีนมิทฺฐิ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกฺมฺมฺจฺจํ สฺนฺนฺโตว อุปฺริมคฺคตฺตฺยกฺิจจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สวากปารมีธานสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

ถก ครั้งนั้น มหาโมคฺคฺลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากลลวาละ มคฺชรฺกฺเจ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพฺพชิตฺทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถีนมิทฺฐเ ครั้นเมื่อถีนะและมิทฐะ อโฏกฺมฺนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อันพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถีนมิทฺฐิ ซึ่งถีนะและมิทฐะ สฺนฺนฺโตว พังอยู่เกี่ยว ธาตุกฺมฺมฺจฺจํ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตตยกิจจัม ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคใน เบื้องบน นิฏฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว มตฺถกัม ซึ่งที่สุด สาวกปารมีญาณสูงสุด แห่งสาวกปารมีญาณ ฯ

อถ กาลสัตตมี อายุสุมา วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ สุททกัตตาใน ปตฺโต กิตบถกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สตฺตเม ทิวเส สตฺตเม วิเสสณะของ ทิวเส กาลสัตตมีใน อุปนิสฺสาย มคฺชรรุเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกั กุ อุตตกัมมะใน อุปนิสฺสาย สมานกาลกิริยาใน วิหรนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺเธ ลักขณะใน โอกฺกนุเต กักขณกิริยา, สตฺตารา อนภิทกัตตาใน สัเวชิตฺเต วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺธ อุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สุนฺนุโต ตถาคเตน อนภิทกัตตาใน ทินฺนุ วิเสสณะของ ชาติกมฺมฏฺฐานุ อุตตกัมมะใน สุนฺนุโต เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ สุนฺนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ อุปริมคตตตยกิจจัม การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สาวกปารมีญาณสูงสุด สามีสัมพันธะใน มตฺถกั กัม สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺโต ฯ

อาชาระ ๔

บาลีสนามหลวง	ปทฺรูปสิทธิ
วิสยาธาร	เวสยิกาธาร
อุปสิเลสิกาธาร	โอปสิเลสิกาธาร
สามีปาธาร	สามีปิกาธาร
พฺยาปิกาธาร	พฺยาปิกาธาร

ตามคัมภีร์ปทฺรูปสิทธิ มีการลง ฅกัปจจยท่ายคัพฺพนามทูกคัพฺพ แล้วลบ ฅนุณุพันธ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการรูกุทิตันคัพฺพ ยกเวณ “พฺยาปิกาธาร” เพราะที่ “พ” ไม่มีสระ จึง ไม่สามารถที่จะรูกุทิตได้ แต่ตามคัพฺพในบาลีสนามหลวง มีการลง ฅกัปจจยท่ายคัพฺพ เพียง ๒ คัพฺพ คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปิกาธาร และไม่มีการรูกุทิตหลังจากลบ ฅนุณุพันธทิ้งไปแล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐฐิ กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐฐิวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสฐิว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร้าครวญอยู่ นั้นเทียว, (**นารโท**) อ.ตาบสฐิว่านารทะ **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ๗

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสๆ อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺสๆ อนุาทรกิริยา เหวศัพท์ อวธาธนะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สฺททกัตตานิ นิกฺขมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาธนะใน นิกฺขมิ ๗

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ(สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ(สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สาริปุตฺตตฺเถโร “อหิ ฆนฺเต สรามิ, อยิ เม ราชคเห ปิณฺฑทาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺมฺมิ กฺกฺวจฺฉุกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการิ สรามิตี อาห. (๔/๑/๑-๒)

สาริปุตฺตตฺเถโร อ.พระสาริปุตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิตี** ว่า “**ฆนฺเต** ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณ์นี้ (**ปุคฺคล**) ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฺกฺวจฺฉุกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัฬหีหนึ่ง (**ปุคฺคเลน**) **อภิหฺมฺมิ** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เทียวไป อยู่ **ราชคเห** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺฑทาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึก ได้ **อธิการิ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณ์นี้” **อิตี** ดังนี้ ๗

สาริปุตฺตตฺเถโร สฺททกัตตานิ อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหิ สฺททกัตตานิ สรามิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, **อยิ** วิเสสนะของ พฺราหฺมณๆ เหตุกัตตานิ ทาเปสิๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก **ปุคฺคล** การิตกัมมะใน ทาเปสิ **เม** สัมปทานใน ทาเปสิ **ราชคเห** วิสยาธาธนะใน **จรฺนตสฺส** **ปิณฺฑทาย** สัมปทานใน **จรฺนตสฺส** วิเสสนะของ **เม** **อตฺตโน** สัมปทานใน **อภิหฺมฺมิ** วิเสสนะของ **กฺกฺวจฺฉุกฺกฺขิ**ๆ อวุตตกัมมะใน **ทาเปสิ**, **อหิ**

(๑๖)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

สุทธกัตตาใน สรามิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมสฺส วิเสสณะของ พุราหุมนสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อธิการฺย อวุตตกัมมะใน สรามิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

ในตัวอย่างนี้ ถ้าแปลและสัมพันธเป็นประโยคอนุาทร ก็จะขัดแย้งทั้งเนื้อความ และหลักของ ทาธาตุ ประเด็นที่หนึ่ง ก็คือ ถ้าเขาไม่เอื้อเฟื้อ จะให้คนมาใส่บาตรได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ถ้าเป็นประโยคอนุาทร หลักของ ทาธาตุ ซึ่งเรียกหา ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน ในประโยคนี้ ก็จะไม่สัมปทาน(ผู้รับ) แล้วกิริยาการให้จะสำเร็จได้อย่างไร

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ หู, ภู และ อสชาตุ

หลักของ หู, ภู, และ อสชาตุ จะเรียกหา “สัมปทาน” (ผู้รับ) ได้มีแล้วแก่ใคร “อาชาระ” (ที่รองรับ) มีที่ไหน เป็นต้น

เช่น เตสํ อิมินา นียาเมน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนุตานํ ปริปากคตตฺตา ฅาณสฺส ปุริมทิวเสสฺส วีย หลิตพฺพภูจฺาเน หาสฺ วา สํเวคฺภูจฺาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตตฺตฺภูจฺาเน ทายํ วา นาโหสิ. (๑/๘/๘๑)

หาสฺ อ.การหัวเราะ (บุคคลเล่น) หลิตพฺพภูจฺาเน ในที่- อันบุคคล - ฟัง หัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สํเวโค อ.ความสังเวช สํเวคฺภูจฺาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทายํ อ.รางวัล ยุตตฺตฺภูจฺาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล นอโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตสํ (ชานน) แก่ชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนุตานํ ผู้ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้ ปริปากคตตฺตา ฅาณสฺส เพราะความที่- แห่งฅาณ - เป็นสภาพถึงแล้วซึ่ง ความแสรบ ฯ

หาสฺ กิติ สํเวโค กิติ ทายํ กิติ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสํ วิเสสณะของ ชานนฯ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสณะของ นียาเมนฯ ตติยาวิเสสณะ ใน ปสฺสนุตานํ เอกทิวสํ ทุกิตยกาลสัตตมีใน ปสฺสนุตานํ สมชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนุตานนํ วิเสสณะของ ชานน ปริปากคตตฺตา เหตุใน อโหสิ ฅาณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ปริปากคตตฺตา ปุริมทิวเสสฺส อุปมากาลสัตตมีใน อโหสิ วยศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริมทิวเสสฺส บุคคลเล่น อนนิกิตกัตตาใน หลิตพฺพ- หลิตพฺพภูจฺาเน วิสยาชาระใน หาสฺ วา สามศัพฺท ปทวิกปปัตตะ

เข้ากับ หสิตพพภูจาเน หาสี, สัเวคภูจาเน สัเวโค และ ทายั ทาคู๋ ยุตุตฏจาเน ทายั, สัเวคภูจาเน วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวุตตกัมมะไน ทาคู๋ๆ ตุมัตตสัมปทานไน ยุตุตฏจาเนๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท์ ปฏิสะระไน อโหสิ ฯ

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนานั” สามารถแปลและสัมพันธ์เข้ากับ ประธาน ก็ได้ ในฐานะเป็น “สามีสัมพันธะ” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสัมพันธ์เข้ากับ กิริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ ก็ได้ ในฐานะเป็น “สัมปทาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะ เป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยคอนุาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กิริยาที่วิเคราะห์เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกว่า “สามีสัมพันธะ” หรือ “ภาวาทิสัมพันธะ”

เช่น อาวุโส ตูว์ มา เอว์ จินฺตยิ, อิเชว เม นิปชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ อปรฺาปรึ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส ตูว์ก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เชอ มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เอว์ อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเชอ เม ของเรา นิปชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ ผู้นอนตายอยู่ก็ดี (สรีร์) อปรฺาปรึ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺสาปิ ผู้ยังสรีระ ให้กลิ้งเกลือก ไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เอว์ ในที่นี้นั้นเกี่ยว นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

อาวุโส อาลปนะ ตูว์ สุทฺธกัตฺตาไน จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิสะระไน จินฺตยิ เอว์ กิริยาวิเสสนะไน จินฺตยิ, นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุทฺธกัตฺตาไน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก เอว์ศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปชชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และปวฺภูฏฺเณตฺสฺส เม สามีสัมพันธะไน คมนั นิปชชิตฺวา สมานกาลกิริยาไน มรฺนตฺสฺส อปิ สองศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส มรฺนตฺสฺส ก็ดี ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส ก็ดี วิเสสนะของ เม สรีร์ การิตกัมมะไน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส อปรฺาปรึ กิริยาวิเสสนะไน ปวฺภูฏฺเณตฺสฺส ตยา สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยไน คมนั ฯ

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส คามิ คจฺจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
 อภินิหิตกัตตา สัมปาปฺถึนียกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
 ปุริโส อ.บุรุษ คจฺจติ ย่อมไป คามิ สู้หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺฉียเต. ประโยคกัมมวาจาก
 อนภินิหิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาจาก
 คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺฉียเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสุส คามิ คมนฺ. ประโยคลึงคัตถะ
 สามีสัมพันธ์ระ สัมปาปฺถึนียกัมมะ ลึงคัตถะ
 คมนฺ อ.การไป คามิ สู้หมู่บ้าน ปุริสสุส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฺฐจกฺกา (มมร)	ไวยากรณ์ปทฺฐปสิทธิและอื่น ๆ
- อาทยิตฺวา	- อาทียิตฺวา
- สฏฺฐี	- สฏฺฐิ
- สมฺภาวน	- สมฺภาวนา
- วาลิกา, วาลูกา	- วาลิกา
- นิปฺชชิตฺวา, นิปฺชชิตฺวา	- นิปฺชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา	- ปาจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา	- หาราเปตฺวา
- ชลิต	- ชาลิต
- อารณฺณโก	- อารณฺณโก, อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก, อารณนิโก
- อถ โข	- อถ โข
- ปจวี	- ปถวี, ปถวี
- ปพพชตถาย	- ปพพชชตถาย
- ทาย	- ทาโย
- สุปปฏิปนโน	- สุปปฏิปนโน
- สมุโห	- สมุโห
- ปจโม	- ปถโม

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

๑. กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
 ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
 ณา ธาตุ าวโพธเน ในความรู้
 ณี ธาตุ เนย ในความนำไป
๒. กรณีธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหธาตุ + ยปัจจัย + เตวิภตติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินมี” ถ้ามีการลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็มี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เดิมแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธรพจน์ตามสูตรว่า “ลึงคณฺจ นิปจฺจเต” การที่รู้ว่าธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดนี้ ก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุด ทำให้ทราบว่าธาตุที่มีสระอเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการนุตมฺหิ ธาตุสฺมึ นิจฺจํ นิคฺคหิตาคโม”

ธาตุที่อิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคคหิตาคม แนนอน

เช่น	กปิธาตุ	มีรูปเป็น	กมุปติ	ย่อมหวั่นไหว เป็นต้น
คจฺจติ	คมุ ธาตุ + อปัจจย + ติวตฺตมานาวิกัตติ (บาลีสนามหลวง)	คมุ คติมุหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัท)		
นิกฺขมฺม	นิ บทหน้า + ขมุ ธาตุ + ตุนาหิปัจจย (บาลีสนามหลวง)	นิ บทหน้า + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตุนาหิปัจจย (รูปสัท)		

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าเป็นหมวดไหน หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุ เช่น ฤษฺฐธาตฺ ในความกิน บาลีสนามหลวงจะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัท จะแสดงว่า “ฤษฺฐ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ” ฤษฺฐธาตฺ ย่อมเป็นไปในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทัวไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคซึ่งบ้าน” แต่สำหรับปทรูปสัท ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฐฺฐปาล” (ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล) ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺทฺอุปฺปท + ฤษฺฐ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ญฺจฺปัจจย” เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺตฺสาธนะ, กิตันตฺสมาส ประเภททฺตุยัตตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ฤษฺฐชฺติ ปาเลตีติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ฤษฺฐ + ญฺจ)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลโต ฤษฺฐชฺติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคฺล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรธมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
กมฺติ	ย่อมห้าวไป	กมฺ + อ + ตี
จกฺมฺติ	ย่อมจกรม	กมฺ + อ + ตี
ปกฺกมฺติ	ย่อมหลิกไป	ป + กมฺ + อ + ตี
ปรกฺกมฺติ	ย่อมหากบัน	ปรา + กมฺ + อ + ตี
นิกฺกมฺติ	ย่อมออกไป	นิ + กมฺ + อ + ตี
สกฺกมฺติ	ย่อมเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ตี
อภิกฺกมฺติ	ย่อมห้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ตี
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อมห้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ตี
โอกฺกมฺติ	ย่อมห้าวลง	อว + กมฺ + อ + ตี
๒. หรฺ หรฺเณ ในการนำไป
หฺรฺติ	ย่อมนำไป	หฺร + อ + ตี
ปหฺรฺติ	ย่อมติ, ย่อมประหาร	ป + หฺร + อ + ตี
นีหฺรฺติ	ย่อมนำออกไป	นี + หฺร + อ + ตี
สํหฺรฺติ	ย่อมรวบรวม	สํ + หฺร + อ + ตี
วิหฺรฺติ	ย่อมอยู่	วิ + หฺร + อ + ตี
อวหฺรฺติ	ย่อมลักขโมย	อว + หฺร + อ + ตี
อภิหฺรฺติ	ย่อมนำไปเฉพาะ	อภิ + หฺร + อ + ตี
ปจฺจําหฺรฺติ	ย่อมนำกลับมา	ปติ + อํา + หฺร + อ + ตี
อาหฺรฺติ	ย่อมนำมา	อา + หฺร + อ + ตี
อปหฺรฺติ	ย่อมนำไปปราศ	อป + หฺร + อ + ตี
อุปหฺรฺติ	ย่อมนำเข้าไป	อุป + หฺร + อ + ตี
อุปสํหฺรฺติ	ย่อมน้อมนำเข้าไป	อุป + สํ + หฺร + อ + ตี
๓. ธา ธารฺทานโปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู
ทธาติ	ย่อมหงไว้	ธา + อ + ตี
นิธฺธาติ	ย่อมฝังไว้	นิ + ธา + อ + ตี
วิทฺธาติ	ย่อมจัดทำ	วิ + ธา + อ + ตี
อาทธาติ	ย่อมยกขึ้น	อา + ธา + อ + ตี

สมาทชาติ	ย่อมตั้งไว้	สั + อา + ฐา + อ + ติ
อภิชาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + ฐา + อ + ติ
สททหติ	ย่อมเชื้อ, ย่อมศรัทธา	สั + ฐา + อ + ติ
ปีทหติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทหติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรชยติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทชาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทชาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทหติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโฏ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กนิฏฺโจ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิกฺวปฺยจฺย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุฑฺธิโลปาคม-
วิการวิปริตาทเสสา จ” (สูตรที่ ๓๗๐) แปลว่า “ผู้หนุ่มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโฏ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิกฺวปฺยจฺย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง อปฺป-
ศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทฺฏกถา ใช้คำว่า “กณฺโฏ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺตฺโต เป็นฉฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “สาริยา ปฺตฺโต สาริปฺตฺโต” มาจาก
“สารี + ปฺตฺต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจากิทมฺชฺชุตฺตรานํ
ทีชฺชรสฺสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๔) แต่ในธัมมปทฺฏกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺตฺโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ
แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพฺพุทีโป” มาจาก “ชฺมพฺพุ + ทีโป” (๑/๘/๘๒)

อทฺตฺมาสํ (อทฺตฺมาสมตฺตํ) บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “มาสฺสฺส
อทฺตฺมํ อทฺตฺมาสํ” แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตปฺปฺริสฺสมาส ตามที่นิยม
แปลกันว่า “เดือนด้วยทั้งกึ่ง ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อทฺตฺม”
หรือ “อทฺฐ” แปลว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่เป็นหนึ่งครึ่ง หรือสองครึ่ง เป็นต้น จะใช้
จำนวนท้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยทฺโฆ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มี
เพียงแค่ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) “อทฺตฺโยชฺน” (ครึ่งโยชน) ก็เช่นเดียวกัน

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พุยาปเน ในการแผ่กระจายไป + ยฺบัจจย” ถ้า ลง ตบัจจย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คฺปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รสุสฺ” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แปรลงนิกหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา สเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตบัจจย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ” ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนั้นแล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชฺโซ ทิสฺวา อาห... (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกัมมกธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าจะเห็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทยกรรมมาขยายกิริยา เช่น เวชฺโซ เถโร ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลักการทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยฺบัจจย + ตฺวา บัจจย” ลง ยฺบัจจย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิตฺ โย” เพราะยฺบัจจย ให้แปรลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺยจฺยานํ ทีฆวิปริตฺตาเทสฺโลปาคมา จ” (รูปสัททฺธิ หน้า ๓๓๖) ฉะนั้น จึงมีรูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในธัมมปทฺฏฐกถา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ว่า “อนาทียนฺเตสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียสฺสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกจลนภาวฺปฺตฺติสทฺธิโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๘๕) กับ “อุทกจลนภาวฺปฺตฺติสทฺธิโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ช้างหน้าเป็น “อุปฺตฺติ” แปลว่า การเกิดขึ้น ช้างหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า การถึง เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกจลนภาวฺปฺตฺติสทฺธิโส” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปลจึงเลือกเอาแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวาติ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกฺกตฺเต เจตฺตํ สามีวจนฺ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเทียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉฎฐีวิภตฺติ ลงในอรรถบัญญัติมีวิภตฺติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเทียว”

ตารางเปรียบเทียบศัพท์

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
โคตตัททิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจัททิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรัตยาทิตัททิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสฎฐาทิเนกัตถตัททิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิตัททิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาตาทิตัททิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหตัททิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานตัททิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลตัททิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกติตัททิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาตัททิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตตัททิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ภาวตัททิต มีปัจจัย ๖ ตัว	
เสฎฐตัททิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสตัททิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทิสตัตถิตัททิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อัสสตัตถิตัททิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาตัททิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาตัททิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุรณตัททิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อพยยตัททิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อพยยตัททิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว
วิภาคตัททิต มีปัจจัย ๒ ตัว	

ตารางเปรียบเทียบสมาส

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
อภัยยิภาวสมาส ๒	อภัยยิภาวสมาส ๒
- อุปสัคคบุพพะกะ	- อุปสัคคบุพพะกะ
- นิปาตบุพพะกะ	- นิปาตบุพพะกะ
กัมมชารยสมาส ๖	กัมมชารยสมาส ๘
- วิเสสนบุพพท	- วิเสสนบุพพท

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
 - อุปมานบุพพบท
 - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นนินาตบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสະ
-
-

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๖

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุติยาตุลยาธิกรณะ
 - ตติยาตุลยาธิกรณะ
 - จตุตถิตุลยาธิกรณะ

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นนินาตบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๘

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฺขีตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
- อมาทปรัตปปริสະ
- อโลปตปปริสະ

พหุพพิหิสมาส ๘

- ทวิปทตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
 - ตติยาทวิปทตุลยาธิกรณะ
 - จตุตถิตวิปทตุลยาธิกรณะ

- ปัญจมีตูลยาธิกรณะ	- ปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- จัญญีตูลยาธิกรณะ	- จัญญีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- สัตตมีตูลยาธิกรณะ	- สัตตมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- ภินนาธิกรณะ	- ทวิปทภินนาธิกรณะ
-	- ติปทะ
- นบุพพบท	- นนินาตบุพพบท
- สหบุพพบท	- สหบุพพบท
- จัญญีอุปมานบุพพพิหิ	- อุปมานบุพพบท
-	- ปฐมายัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- จัญญียัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- วาสัททัตตะ สังขโยภยบท
-	- ทิสันตราพัตตะ
-	- พยติหารลักขณะ
ทวันทสมาส	ทวันทสมาส
- สมหาระ	- สมหาระ
- อสมาระ	- อิตริตรโยคะ
สมาสพิเศษ	
-	- อยู่ตัตตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสิทธินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลายๆประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นและต้องการให้การศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธรพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมจึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสัจจัต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้นกิลีสต่างๆ เช่น รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค้ำควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์ให้อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

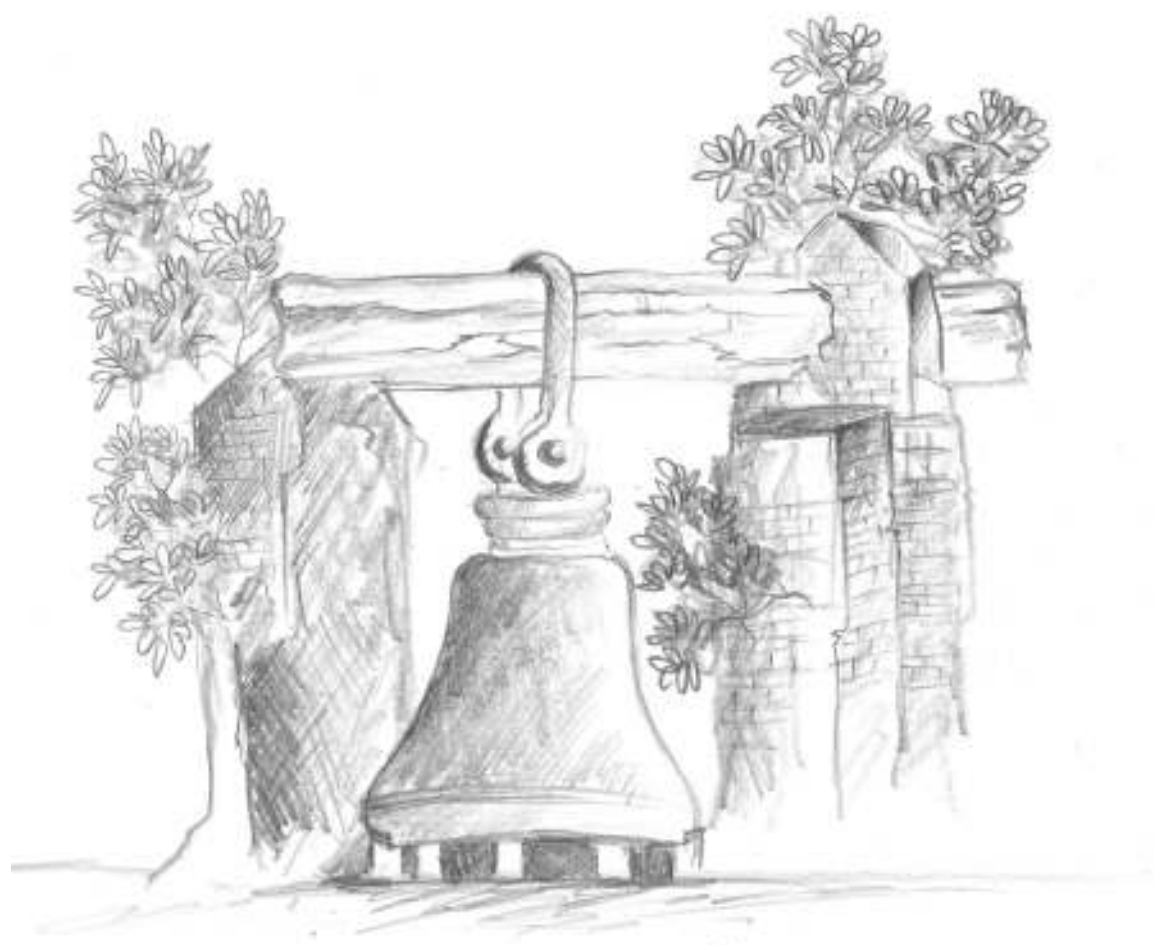
๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว ว่ามีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ	(ก)
คำอนุโมทนา	(ค)
จากใจผู้อุปถัมภ์	(ง)
คำชี้แจง	(๑-๒๗)
๙. นนทตฺเถรวตฺถุ	๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๘๐
๑๐. จุนฺทสุกริวตฺถุ	๑๑๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๑๓๗
๑๑. ฌมฺมิกอุปาสกาวตฺถุ	๑๕๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๑๘๐
๑๒. เทวทตฺตวตฺถุ	๒๐๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๓๒๗
๑๓. สุมฺนาเทวีวตฺถุ	๓๙๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๔๒๗
๑๔. เทวสหายนิกขวตฺถุ	๔๔๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๔๗๗
คำศัพท์กิริยานำรู้	๕๐๕
- ศัพท์กิริยาคุมพากย์ (อาชยาด - กิตก์)	๕๐๕
- ศัพท์กิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)	๕๑๕
บรรณานุกรม	๕๒๑
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ	๕๒๓
รายชื่อผู้ร่วมทำบุญพิมพ์หนังสือ	๕๒๕

ขอพระธรรมนำจิตของข้านี้
ให้เต็มที่สุดเดือนเพ็ญด้วยเถิดหนา
เพื่อนำธรรมขององค์พระสัมมา
สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ชื่นใจ ๖

ญาณาสังการะ

๓ ม.ค. ๖๑

๙. นนทตฺเถรวตฺถุ [๙]

นนทตฺเถรวตฺถุ (มยา วุจฺเจเต) ๕

นนทตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระนันทผู้เถระ (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทฺธโฆสสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๕

นนทตฺเถรวตฺถุ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภินิหิตกัตตาใน วุจฺเจเต ๕

๙. เรื่องพระนันทเถระ

๑. “ยถา อคาริ ทุจฺจนฺนฺนฺติ อิมิ ฌมฺมเทสฺสนิ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต อายสฺมฺนฺตํ
นฺนํ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต อายสฺมฺนฺตํ นฺนํ อารพฺภ “ยถา อคาริ ทุจฺจนฺนฺนฺติ อิมิ
ฌมฺมเทสฺสนิ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตฺวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ นฺนํ ซึ่งพระนันทะ อายสฺมฺนฺตํ ผู้มีอายุ กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมิ ฌมฺมเทสฺสนิ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “ยถา อคาริ ทุจฺจนฺนฺนฺติ ว่า “ยถา อคาริ
ตุจฺจนฺนํ” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภพระนันทะผู้มีอายุ ตรัสพระธรรม
เทศนานี้ว่า “ยถา อคาริ ทุจฺจนฺนํ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺตกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ยถา อคาริ ทุจฺจนฺนํ” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมิ ฌมฺมเทสฺสนิ อิมิ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสฺสนิฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตฺวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตฺรกีริยาของ สตุถา อายสฺมฺนฺตํ
วิเสสณะของ นนํฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกีริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. สตุถา หิ ปวตติตตปวธมมจกโก ราชคหิ คนฺตฺวา เวพฺพฺเวน วิหรนฺโต “ปุตฺตํ เม อาเนตฺวา ทสฺเสถาติ สุกฺโขทนมหาราเชน เปสิตานํ สหสฺสสหสฺสปริวารานํ ทสนฺนํ ทูตานํ สพฺพปจฺจโต คนฺตฺวา อรหตฺตํ ปตฺเตน กาทฺพทายิตฺถเรณ อาคมนกาลํ ฅตฺวา สฏฺฐิมตฺตาย คาทาย มคฺควณฺณํ วณฺเณตฺวา วิสตีสหสฺสขีณาสวปริวฺโต กปิลวตฺถุปรุํ นีโต ฅาติสมาคเม โปกฺขรวรสฺสํ อตฺถุปฺปตฺตี กตฺวา มหาเวสฺสนตฺรชาตกํ กเถตฺวา ปุณฺทิวเส ปิณฺฑทาย ปริวฺฐิโจ “อฺตุตฺติฏฺฐเจ นปฺปมชฺเชยฺยาติ คาทาย ปิตฺรํ โสตาปตฺติฝเล ปติฏฺฐาเปตฺวา “ธมฺมณฺจเร สุจฺริตฺนฺติ คาทาย มหาปชาปตี โคตฺมี โสตาปตฺติฝเล ราชานณฺจ สกทาคามิฝเล ปติฏฺฐาเปสิ ๕

สตุถา หิ ปวตติตตปวธมมจกโก ราชคหิ คนฺตฺวา เวพฺพฺเวน วิหรนฺโต “(ตฺมฺเห) ปุตฺตํ เม อาเนตฺวา ทสฺเสถาติ (วจเนน) สุกฺโขทนมหาราเชน เปสิตานํ สหสฺสสหสฺสปริวารานํ ทสนฺนํ ทูตานํ สพฺพปจฺจโต คนฺตฺวา อรหตฺตํ ปตฺเตน กาทฺพทายิตฺถเรณ อาคมนกาลํ ฅตฺวา สฏฺฐิมตฺตาย คาทาย มคฺควณฺณํ วณฺเณตฺวา วิสตีสหสฺสขีณาสวปริวฺโต กปิลวตฺถุปรุํ นีโต ฅาติสมาคเม โปกฺขรวรสฺสํ อตฺถุปฺปตฺตี กตฺวา มหาเวสฺสนตฺรชาตกํ กเถตฺวา ปุณฺทิวเส ปิณฺฑทาย ปริวฺฐิโจ “อฺตุตฺติฏฺฐเจ นปฺปมชฺเชยฺยาติ คาทาย ปิตฺรํ โสตาปตฺติฝเล ปติฏฺฐาเปตฺวา “ธมฺมณฺจเร สุจฺริตฺนฺติ คาทาย มหาปชาปตี โคตฺมี โสตาปตฺติฝเล ราชานํ จ สกทาคามิฝเล ปติฏฺฐาเปสิ ๕

หิ ดั่งจะกล่าวโดยพิสดาร สตุถา อ.พระศาสดา ปวตติตตปวธมมจกโก ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันทรงให้เป็นที่ไปแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชคหิ สูเมืองราชคฤห์ วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพฺเวน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพฺวัน วิสตีสหสฺสขีณาสวปริวฺโต ผู้อันพระขีณาสพมีพันธียี่สิบเป็นประมาณแวดล้อมแล้ว “(ตฺมฺเห) ปุตฺตํ เม อาเนตฺวา ทสฺเสถาติ (วจเนน) สุกฺโขทนมหาราเชน เปสิตานํ สหสฺสสหสฺสปริวารานํ ทสนฺนํ ทูตานํ สพฺพปจฺจโต คนฺตฺวา อรหตฺตํ ปตฺเตน กาทฺพทายิตฺถเรณ อาคมนกาลํ ฅตฺวา สฏฺฐิมตฺตาย คาทาย มคฺควณฺณํ วณฺเณตฺวา กปิลวตฺถุปรุํ นีโต ผู้อัน- แห่งทูต ท. สิบ ผู้มีพันธี่หนึ่งและพันธี่หนึ่งเป็นประมาณเป็นบริวาร ผู้อันพระเจ้าสุทโชนมหาราช ทรงส่งไปแล้ว ด้วยพระดำรัส ว่า “อ.เธอ ท. นำมาแล้ว ซึ่งบุตร ของเรา จงแสดง” ดั่งนี้หนา- พระกาฬทายีผู้เถระ ผู้ไปในภายหลังแห่งทูตทั้งปวง แล้วจึงบรรลุแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ รู้แล้ว ซึ่งกาลเป็นที่เสด็จมา พรรณนาแล้ว พรรณนาหนทาง ด้วยคาถา มี ๖๐ เป็นประมาณ

นำเสด็จไปแล้ว สู่เมืองกบิลพัสดุ์ กตวา ทรงกระทำแล้ว ไปกษรวรสส์ ซึ่งฝนโบกขร
 พรระ อดฤปฺตติ ให้เป็นเหตุเกิดแห่งเนื้อความ ญาติสมาคม ในสมาคมแห่งพระ
 ญาติ กเถตวา ตรัสแล้ว มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งมหาเวสสันดรชาดก ปวิฏฺโฐ
 เสด็จเข้าไปแล้ว ปิณฺทาย เพื่อบิณฑบาต ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ปิตริ ยังพระ
 ราชบิดา ปติฏฺฐาเปตฺวา ทรงให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล
 คากาย ด้วยพระคาถา “อฺตุตฺติฏฺฐเ จ หนฺปฺปมชฺเชยฺยติ ว่า “อฺตุตฺติฏฺฐเ หนฺปฺปมชฺเชยฺย”
 ดังนี้ เป็นต้น มหาปชาปตี ยังพระนางมหาปชาปตี โคตมี ผู้โคตมี ปติฏฺฐาเปสิ ทรง
 ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตาปตฺติผล จ ด้วย ราชานํ ยังพระราชา
 ปติฏฺฐาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว สกทาคามิผล ในสกทาคามิผล คากาย ด้วยพระ
 คาถา “ธมฺมญฺจเร สุจฺริตฺตํ” ว่า “ธมฺมญฺจเร สุจฺริตฺ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

ความพิสดารว่า พระศาสดาผู้มีธรรมจักรอันประเสริฐที่ทรงให้เป็นไปแล้ว เสด็จไปสู่
 เมืองราชคฤห์ ประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน บรรดาทูตทั้ง ๑๐ คณะๆ หนึ่งในมีบริวารคณะละ
 ๑,๐๐๐ คนที่พระเจ้าสุทโธทนมหาราชทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า “พวกเธอจงนำบุตร
 ของเรามาแสดง” พระกาฬุทายีเถระผู้ไปในภายหลังแห่งทูตทั้งปวง บรรลุพระอรหัต
 แล้ว ทราบกาลเป็นที่เสด็จมา กล่าวพรรณนาหนทางด้วยคาถาประมาณ ๖๐ คาถา มี
 พระชีนาสพ ๒๐,๐๐๐ รูปแวดล้อมนำเสด็จไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงทำฝนโบกขร
 พรระให้เป็นเหตุเกิดแห่งความในสมาคมแห่งพระญาติ ตรัสมหาเวสสันดรชาดก เสด็จ
 เข้าไปเพื่อบิณฑบาต ในวันรุ่งขึ้น ทรงให้พระราชบิดาตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผลด้วยพระ
 คาถาว่า “อฺตุตฺติฏฺฐเ หนฺปฺปมชฺเชยฺย” ดังนี้ เป็นต้น ทำให้พระนางมหาปชาปตีโคตมี
 ตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผล และทรงทำให้พระราชบิดาตั้งอยู่ในสกทาคามิผล ด้วยพระคาถาว่า
 “ธมฺมญฺจเร สุจฺริตฺ” ดังนี้ เป็นต้น

หิตฺัพทํ ทัพทฺทิกฺรณชฺชิตฺตะ สุตฺถา เหตุกัตตานิ ปติฏฺฐาเปสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก
 ปวตฺติตปวธมฺมจกโก วิเสสนะของ สุตฺถา ราชคหํ สัมปาปฺุณฺนียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหรนฺโต เวพฺพเวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อັพภันตฺริยาของ
 สุตฺถา “ตฺมุเห สุทฺธกัตตานิ ทสฺเสถฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน
 อาเนตฺวา เม สามีสัมพันธะใน ปุตฺตํ อาเนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสถ” อิติ-
 ทัพฺทํ สฺรุปะไน วจเนนฯ กรณะใน เปสิตานิ สุทฺธกัตตานิ อนภิตกัตตานิ

เปลืต่านง่ กัถื สหสฺสสหสฺสปริวารานํ กัถื ทสนนํ กัถื วิเสสนะของ ทูต่านง่ นัถรารณะ
 ใน สพฺพปจฺจโถ คนฺตฺวา อรหตฺตํ ปตฺเตน กาพฺพทายิตฺเตเรณ สพฺพปจฺจโถ กาลสัถฺตมึ
 ใน คนฺตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกัรียาใน ปตฺเตน อรหตฺตํ สัมปาปฺณึยํกัมมะใน ปตฺเตนจฺ
 วิเสสนะของ กาพฺพทายิตฺเตเรนจฺ อนภัถกัถฺตทานึ นึโถ อากมนกาลํ อวฺตตกัมมะใน
 ฃตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกัรียาใน วณฺเณตฺวา สฏฺฐัจิมตฺตาย วิเสสนะของ คาถายจฺ ภาระใน
 วณฺเณตฺวา มคฺควณฺณนํ กัรียาวิเสสนะใน วณฺเณตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกัรียาใน -ปริวฺโต
 วิสตีสหสฺสขัณฺเณสวปริวฺโต วิเสสนะของ สตฺถา กปิลวตฺถุปฺรํ สัมปาปฺณึยํกัมมะใน นึโถจฺ
 วิเสสนะของ สตฺถา ฃาตีสมาคเม วิสยาธาระใน กตฺวา โปกฺขรวัสฺสํ อวฺตตกัมมะใน
 กตฺวา อตฺถุปฺปตฺตี วิกตึกัมมะใน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกัรียาใน กเถตฺวา มหาเวสฺสสนฺตร-
 ชาตกํ อวฺตตกัมมะใน กเถตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกัรียาใน ปวิฏฺโฐ ปุณฺทิวเส กาลสัถฺตมึใน
 ปวิฏฺโฐ ปิณฺฑทาย สัมปทานึใน ปวิฏฺโฐจฺ วิเสสนะของ สตฺถา “อฺตุตฺถิฏฺฐเ นปฺปมชฺเชยฺย”
 สรฺูปะใน อิตึจฺ ศัพฺทํ อาทยัถฺถะใน คาถายจฺ ภาระใน ปตฺถิฏฺฐาเปตฺวา ปิตฺรํ กัริตกัมมะ
 ใน ปตฺถิฏฺฐาเปตฺวา โสตาปตฺตึมเล วิสยาธาระใน ปตฺถิฏฺฐาเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกัรียาใน
 ปตฺถิฏฺฐาเปสึ “ธมฺมณฺจเร สฺจจริตํ” สรฺูปะใน อิตึจฺ ศัพฺทํ อาทยัถฺถะใน คาถายจฺ ภาระใน
 ปตฺถิฏฺฐาเปสึ มหาปชาปตี กัริตกัมมะใน ปตฺถิฏฺฐาเปสึ โคตมึ วิเสสนะของ มหาปชาปตี
 โสตาปตฺตึมเล วิสยาธาระใน ปตฺถิฏฺฐาเปสึ ราชานํ กัริตกัมมะใน ปตฺถิฏฺฐาเปสึ
 สกทาคามึมเล วิสยาธาระใน ปตฺถิฏฺฐาเปสึ จศัพฺทํ ปทสมฺจยัถฺถะฃักับ มหาปชาปตี
 โคตมึ โสตาปตฺตึมเล ปตฺถิฏฺฐาเปสึ และ ราชานํ สกทาคามึมเล ปตฺถิฏฺฐาเปสึ ฃ

.....

- ๓. ภตฺตกัจฺจปรัโยसानะ ปน ราหุลมาตฺตคฺคณฺถํ นิสฺสาย จนฺทกัณฺนรีชาตกํ กเถตฺวา, ตโถ
 ตตึยทิวเส นนฺทกฺุมารสฺส อภิสกเคหปฺปเวสนวิวาหมฺงคเลสฺสู วตฺตมาเนสฺสู, ปิณฺฑทาย
 ปรัลิตฺวา นนฺทกฺุมารสฺส หตฺถะ ปตฺตํ ทตฺวา มงฺคลํ วตฺวา อฏฺฐายาสนา ปกฺกมณฺโถ
 นนฺทกฺุมารสฺส หตฺถโถ ปตฺตํ น คณฺหึ ฃ
- (สตฺถา) ภตฺตกัจฺจปรัโยसानะ ปน ราหุลมาตฺตคฺคณฺถํ นิสฺสาย จนฺทกัณฺนรีชาตกํ กเถตฺวา, ตโถ
 (ทิวสโถ) ตตึยทิวเส นนฺทกฺุมารสฺส อภิสกเคหปฺปเวสนวิวาหมฺงคเลสฺสู วตฺตมาเนสฺสู, ปิณฺฑทาย
 ปรัลิตฺวา นนฺทกฺุมารสฺส หตฺถะ ปตฺตํ ทตฺวา มงฺคลํ วตฺวา อฏฺฐาย อาสนา ปกฺกมณฺโถ
 นนฺทกฺุมารสฺส หตฺถโถ ปตฺตํ น คณฺหึ ฃ

ปน ก็ ภาตตกิจจปรโยसानะ ในกาลเป็นสิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัตร (สตถา) อ. พระศาสดา นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว ราหุลมาตุคฺคณกถิ์ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณแห่งพระมารดาของพระราชกุมารพระนามว่าราหุล กเถตฺวา ตรัสแล้ว จนฺทกีนฺทริชาตกั ซึ่งจันทกีนฺทริชาตก, อภิเสกเคหปฺปเวสนวิวาหฺมจฺจเลสุ ครั้นเมื่อมงคลคือการอภิเษก มงคลคือการเข้าไปสู่เรือน และมงคลคืออิวาหิ์ ท. นนฺทกุมารสุส ของพระกุมารพระนามว่านันทะ วตฺตมาเนสุ เป็นไปอยู่ ตติยทิวเส ในวันที่ ๓ ตโต (ทิวสโต) แต่วันนั้น, ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว ปิณฺฑทาย เพื่อบิณฑบาต ทตฺวา ทรงประทานแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺเถ ในพระหัตถ์ นนฺทกุมารสุส ของพระกุมารพระนามว่านันทะ วตฺวา ตรัสแล้ว มจฺจลํ ซึ่งมงคล อญฺญาจย เสด็จลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ปกฺกมฺนฺโต เสด็จหลีกไปอยู่ น คณฺหิ ไม่ทรงรับแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺถโต จากพระหัตถ์ นนฺทกุมารสุส ของพระกุมารพระนามว่านันทะ ฯ

ก็ ในเวลาเสร็จภัตกิจ พระศาสดาทรงอาศัยเรื่องทีพุดถึงคุณของพระมารดาของพระราชกุมาร ตรัสจันทกีนฺทริชาตก, เมื่อมงคลคือการอภิเษก การเข้าไปสู่เรือน และอิวาหิ์ ของพระนันทกุมารกำลังดำเนินไปอยู่ในวันที่ ๓ จากวันนั้น, เสด็จเข้าไปบิณฑบาต ทรงประทานบาตรในพระหัตถ์ของพระนันทกุมาร ตรัสมงคล เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ไม่ทรงรับบาตรจากพระหัตถ์ของพระนันทกุมาร

ปนศัพฺพ วกยารมฺภโชตกะ สตฺถา สุทฺธกัตตาใน คณฺหิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ภาตตกิจจปรโยसानะ กาลสัตตมีใน คณฺหิ ราหุลมาตุคฺคณกถิ์ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน กเถตฺวา จนฺทกีนฺทริชาตกั อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา, ตโต วิเสสนะของ ทิวสโตฯ อปาทานใน ตติยทิวเสฯ กาลสัตตมีใน วตฺตมาเนสุ นนฺทกุมารสุส สามีสัมพันธะใน อภิเสกเคหปฺปเวสนวิวาหฺมจฺจเลสุฯ ลักษณะใน วตฺตมาเนสุฯ ลักษณะกิริยา, ปิณฺฑทาย สัมปทานใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา นนฺทกุมารสุส สามีสัมพันธะใน หตฺเถฯ วิสยาธาระใน ทตฺวา ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา มจฺจลํ อวุตตกัมมะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อญฺญาจยฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกมฺนฺโต อาสนา อปาทานใน อญฺญาจย ปกฺกมฺนฺโต อัปภันตริกิริยาของ สตฺถา นนฺทกุมารสุส สามีสัมพันธะใน หตฺถโตฯ อปาทานใน คณฺหิ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ นศัพฺพ ปรฺกฺกิเสระใน คณฺหิ ฯ

๔. โสปี ตถาคตคารเวณ “ปตฺตํ โว ฆนฺเต คณฺหถาติ วตฺตํ นาสกฺขิ ๗

โสปี (นนทกุมารโ) ตถาคตคารเวณ “(ตุมฺเห) ปตฺตํ โว ฆนฺเต คณฺหถาติ วตฺตํ น อสฺกฺขิ ๗

โสปี (นนทกุมารโ) อ.พระกุมารพระนามว่านันทะเมื่อนั้น **น อสฺกฺขิ** ไม่ได้ आजแล้ว **วตฺตํ** เพื่ออันกราบทูล **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **(ตุมฺเห)** อ.พระองค์ **คณฺหถ** ของทรงรับ **ปตฺตํ** ซึ่งบาตร **โว** ของพระองค์” **อิติ** ดังนี้ **ตถาคตคารเวณ** เพราะความเคารพในพระตถาคต ๗

แม้พระนันทกุมารนั้น ไม่ได้ आजเพื่อจะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดรับบาตรของพระองค์” ดังนี้ เพราะความเคารพในพระตถาคต

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โส๑ วิเสสนะของ นนทกุมารโ๑ สุทธกัตตาใน อสฺกฺขิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตถาคตคารเวณ เหตุใน อสฺกฺขิ “ฆนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน คณฺหถ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหถ โว สามีสัมพันธะใน ปตฺตํ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺตํ๑ ตุมฺตถสัมปทานใน อสฺกฺขิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อสฺกฺขิ ๗

๕. เอวํ ปน จินฺเตสิ “โสปาณสีเส ปตฺตํ คณฺหิสฺสตีติ ๗

(โส นนทกุมารโ) เอวํ ปน จินฺเตสิ “(สตุถา) โสปาณสีเส ปตฺตํ คณฺหิสฺสตีติ ๗

ปน แต่ว่า **(โส นนทกุมารโ)** อ.พระกุมารพระนามว่านันทะนั้น **จินฺเตสิ** ดำริแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ **อิติ** ว่า “**(สตุถา)** อ.พระศาสดา **คณฺหิสฺสตี** จักทรงรับ **ปตฺตํ** ซึ่งบาตร **โสปาณสีเส** ที่หัวแห่งบันได” **อิติ** ดังนี้ ๗

แต่ว่า พระนันทกุมารนั้นดำริอย่างนี้ว่า “พระศาสดาจักทรงรับบาตรที่หัวบันได”

ปนศัพท์ วิเสสชิตกะ โส วิเสสนะของ นนทกุมารโ๑ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน จินฺเตสิ “สตุถา สุทธกัตตาใน คณฺหิสฺสตี๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสปาณสีเส วิสยาธาระใน คณฺหิสฺสตี ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิสฺสตี” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตสิ ๗

๖. สตุถา ตสฺมีปี จาเน น คณฺหิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา น คณฺหิ ไม่ทรงรับแล้ว ตสฺมีปี จาเน ในที่แม่นั้น ฯ

พระศาสดาไม่ทรงรับในที่แม่นั้น

สตุถา สุกฺทกัตตาใน คณฺหิ ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก อปีศฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากัปฺ ตสฺมี ฯ วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน คณฺหิ นศฺพท์ ปฏฺิเสระใน คณฺหิ ฯ

๗. อิตโร “โสปาณปาทมูลเ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ

อิตโร (นนทกุมารโ) “(สตุถา) โสปาณปาทมูลเ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ

อิตโร (นนทกุมารโ) อ.พระกุมารพระนามว่านันทะ อิตโร นอกนี้ จินฺเตสิ ดำริแล้ว อิติ ว่า “(สตุถา) อ.พระศาสดา คณฺหิสฺสตี จักทรงรับ โสปาณปาทมูลเ ณ ที่ใกล้แห่งเชิงบันได” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนันทกุมารนอกนี้ ดำริว่า “พระศาสดาจักรับเอา ณ ที่ใกล้เชิงบันได”

อิตโร วิเสสนะของ นนทกุมารโ สุกฺทกัตตาใน จินฺเตสิ ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “สตุถา สุกฺทกัตตาใน คณฺหิสฺสตี ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก โสปาณปาทมูลเ วิสยาธาระใน คณฺหิสฺสตี” อิติศฺพท์ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๘. สตุถา ตตฺถาปี น คณฺหิ ฯ

สตุถา ตตฺถาปี (จาเน) น คณฺหิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา น คณฺหิ ไม่ทรงรับเอาแล้ว ตตฺถาปี (จาเน) ในที่แม่นั้น ฯ

พระศาสดาไม่ทรงรับเอาแม่ในที่นั้น

สตุถา สุกฺทกัตตาใน คณฺหิ ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก อปีศฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากัปฺ ตตฺถ ฯ วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน คณฺหิ นศฺพท์ ปฏฺิเสระใน คณฺหิ ฯ

๘. อิตโร “ราชขุคเณ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ”

อิตโร (นนทกุมารโ) “(สตฺถา) ราชขุคเณ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ”

อิตโร (นนทกุมารโ) อ.พระกุมารพระนามว่านนทนอกนี้ จินฺเตสิ ดำริแล้ว อิติ ว่า “(สตฺถา) อ.พระศาสดา คณฺหิสฺสตี จักทรงรับเอา ราชขุคเณ ที่เนนแห่งพระราชา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนนทกุมารนอกนี้ ดำริว่า “พระศาสดาจักทรงรับเอาที่ห้องสนามหลวง”

อิตโร วิเสสนะของ นนทกุมารโ สุททกัตตาใน จินฺเตสิ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สตฺถา สุททกัตตาใน คณฺหิสฺสตี อาชยาตบทกัตตุวาจก ราชขุคเณ วิสยาธาระใน คณฺหิสฺสตี” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตสิ ฯ

๑๐. สตฺถา ตตฺถาปี น คณฺหิ ฯ

สตฺถา ตตฺถาปี (จาเน) น คณฺหิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา น คณฺหิ ไม่ทรงรับเอาแล้ว ตตฺถาปี (จาเน) ในที่แม่นั้น ฯ

พระศาสดาไม่ทรงรับเอาแม่ในที่นั้น

สตฺถา สุททกัตตาใน คณฺหิ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตตฺถา วิเสสนะของ จาเน วิสยาธาระใน คณฺหิ นศัพท์ ปฏิเสชะใน คณฺหิ ฯ

๑๑. กุมารโ นีวตฺติตฺตกาโม อรุจียา คจฺจนฺโต ตถาคตคารเวณ “ปตฺตํ คณฺหเถวติ วตฺตํ น สกฺโกติ, “อิธ คณฺหิสฺสตี, เอตฺถ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต คจฺจติ ฯ”

กุมารโ นีวตฺติตฺตกาโม (หุตฺวา) อรุจียา คจฺจนฺโต ตถาคตคารเวณ “(ตุมฺเห) ปตฺตํ คณฺหเถวติ วตฺตํ น สกฺโกติ, “(สตฺถา) อิธ (จาเน) คณฺหิสฺสตี, (สตฺถา) เอตฺถ (จาเน) คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต คจฺจติ ฯ”

กุมารโ อ.พระกุมาร นีวตฺติตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเสด็จกลับ (หุตฺวา) เป็น คจฺจนฺโต เสด็จไปอยู่ อรุจียา โดยความไม่ชอบใจ น สกฺโกติ ย่อมไม่ทรงอาจ วตฺตํ เพื่ออัน กราบทูล อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.พระองค์ คณฺหเถวติ ขอจงทรงรับ ปตฺตํ ซึ่งบาตร” อิติ

ดังนั้น ตถาคตคารเวณ เพราะความเคารพในพระตถาคต จินฺตเนนฺโต ดำริอยู่ อิติ ว่า “(สตถุ) อ.พระศาสดา **คณฺหิสฺสตี** จักทรงรับเอา **อิธ (จาเน)** ในที่นี้, (สตถุ) อ.พระศาสดา **คณฺหิสฺสตี** จักทรงรับเอา **เอตถ (จาเน)** ในที่นี้” อิติ ดังนี้ **คจฺจติ** ย่อมเสด็จไป ฯ

พระกุมารมีความประสงค์จะกลับ ไปอย่างไม่พอใจ ไม่สามารถเพื่อจะกราบทูลว่า “ขอพระองค์จงทรงรับบาตร” เพราะความเคารพในพระตถาคต ดำริอยู่ว่า “พระศาสดาจักทรงถือเอาในที่นี้, พระศาสดาจักทรงรับเอาในที่นั้น” ย่อมไป

กุมารโ สุกฺกตตฺตานิ สกฺโกติ และ คจฺจติ สกฺโกติ กิติ คจฺจติ กิติ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นินฺวตฺติตฺตฺกาโม วิกตีกตฺตานิ หุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต อรุจฺยิตฺตฺยาวิเสสฺสนะ ใน คจฺจนฺโตจฺจ อัมภันตฺรกิริยาของ กุมารโ ตถาคตคารเวณ เหตุไฉน สกฺโกติ “ตุมฺเห สุกฺกตตฺตานิ คณฺหิตฺตฺตฺวาจก ปตฺตํ อวุตตกัมมฺมะใน คณฺหิตฺตฺตฺวาจก อิติศัพฺพํ อากาเรใน วตฺตํจฺจ ตุมฺถตฺตสัมปทานใน สกฺโกติ นศฺพํ ปฏฺฐิสฺสเนใน สกฺโกติ, “สตถุ สุกฺกตตฺตานิ คณฺหิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อิธ วิเสสฺสนะของ จาเนจฺจ วิสยาชาระ ใน คณฺหิสฺสตี, สตถุ สุกฺกตตฺตานิ คณฺหิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอตถ วิเสสฺสนะของ จาเนจฺจ วิสยาชาระใน คณฺหิสฺสตี” อิติศัพฺพํ อากาเรใน จินฺตเนนฺโตจฺจ อัมภันตฺร-กิริยาของ กุมารโ ฯ

๑๒. ตสฺมี ขณฺเณ อญฺญา อิตฺถิโย ตํ ทิสฺวา ชนฺปทกฺลฺยาณิยา อาจิกฺขิสฺสุ “อญฺเย ภควา นนฺทกุมารํ คเหตุวา คโต, ตุมฺเหหิ ตํ วินา กริสฺสตีติ ฯ

ตสฺมี ขณฺเณ อญฺญา อิตฺถิโย ตํ (นนฺทกุมารํ) ทิสฺวา ชนฺปทกฺลฺยาณิยา อาจิกฺขิสฺสุ “อญฺเย ภควา นนฺทกุมารํ คเหตุวา คโต, ตุมฺเหหิ ตํ (นนฺทกุมารํ) วินา กริสฺสตีติ ฯ

ตสฺมี ขณฺเณ ในขณะนั้น อิตฺถิโย อ.หญิง ท. อญฺญา เหล่าอื่น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (นนฺทกุมารํ) ซึ่งพระกุมารพระนามว่านันทะนั้น อาจิกฺขิสฺสุ บอกแล้ว ชนฺปท-กฺลฺยาณิยา แก่พระนางชนบทกัลยาณี อิติ ว่า “อญฺเย ข้าแต่แม่เจ้า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค คเหตุวา ทรงพาเอาแล้ว นนฺทกุมารํ ซึ่งพระกุมารพระนามว่านันทะ คโต เสด็จไปแล้ว, กริสฺสตี จักทรงกระทำ ตํ (นนฺทกุมารํ) ซึ่งพระกุมารพระนามว่านันทะนั้น วินา เว้น ตุมฺเหหิ จากพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

ในขณะนั้น พวกหญิงเหล่าอื่น เห็นพระนั้นทกุมารนั้น จึงทูลแก่พระนางชนบทกัลยาณีว่า “ข้าแต่แม่เจ้า พระผู้มีพระภาคทรงพาพระนั้นทกุมารเสด็จไป, พระศาสดาทรงกระทำพระนั้นทกุมารนั้นให้เว้นจากพระองค์”

ตสมิ วิเสสนะของ ขณ๑ กาลสัตตมีใน อาจิกขิสิ อญญา วิเสสนะของ อิตถิโย๑ สุตทกัตตดาใน อาจิกขิสิ๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก ต วิเสสนะของ นนทกุมาริ๑ อวุตตกัมมะใน ทิสวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาจิกขิสิ ชนบทกัลยาณียา สัมปทานใน อาจิกขิสิ “อวยเย อาลปะนะ ภควา สุตทกัตตดาใน กริสฺสติ๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก นนทกุมาริ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา๑ สมานกาลกิริยาใน คโต๑ วิเสสนะของ ภควา ตุมเหหิ อปาทานใน วินา ต วิเสสนะของ นนทกุมาริ๑ อวุตตกัมมะใน กริสฺสติ วินา กิริยาวิเสสนะใน กริสฺสติ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาจิกขิสิ ๫

๑๓. สาปี ต สุตวา อุกทพินทุหิ ปคฆรรนเตเหว อ๑วุฏฺฐลลិขิตเทหิ เกเสหิ เวเคน คนฺตวา “ตุวํ โข อวยยุตฺต อากจฺเจยยาสิตี อาท ๫

สาปี (ชนบทกัลยาณี) ต (วจน) สุตวา อุกทพินทุหิ ปคฆรรนเตหิ เอว อ๑วุฏฺฐลลิขิตเทหิ เกเสหิ เวเคน คนฺตวา “(ตุว) ตุวํ โข อวยยุตฺต อากจฺเจยยาสิตี อาท ๫

สาปี (ชนบทกัลยาณี) อ.พระนางชนบทกัลยาณีเมื่อนั้น สุตวา ฟังแล้ว ต (วจน) ซึ่งคำนั้น อุกทพินทุหิ มีหยาดแห่งน้ำ ท. ปคฆรรนเตหิ เอว อันไหลออกอยู่นั้นเทียว เกเสหิ ด้วยทั้งผม ท. อ๑วุฏฺฐลลิขิตเทหิ อันเกล้าแล้วด้วยทั้งกิ่ง คนฺตวา เสด็จไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว อาท ทูลแล้ว อิติ ว่า “อวยยุตฺต ข้าแต่พระลูกเจ้า (ตุว) อ.พระองค์ อากจฺเจยยาสิ ฟังเสด็จมา ตุวํ โข ต่วนแล” อิติ ดังนี้ ๫

พระนางชนบทกัลยาณีเมื่อนั้น ฟังคำนั้น มีน้ำตาทั้งหลายที่กำลังไหลออกอยู่นั้นแหละ ด้วยทั้งผมทั้งหลายที่เกล้าแล้วครั้งหนึ่ง เสด็จไปโดยเร็ว ทูลว่า “ข้าแต่พระลูกเจ้า ขอพระองค์จงเสด็จกลับมาต่วนแล”

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สา๑ วิเสสนะของ ชนบทกัลยาณี๑ สุตทกัตตดาใน อาท๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก ต วิเสสนะของ วจน๑ อวุตตกัมมะใน สุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตวา อุกทพินทุหิ อิตถิมภุตะของ ชนบทกัลยาณี เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ

ปกครองดูแลวิเสสนะของ อุทกพิณฑุหิ อทุณฺณลลิตเทหิ วิเสสนะของ เกเสหิ อิตถัมภุตะของ ชนปทกถยาณี เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนุตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อญฺยปุตฺต อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน อากจฺเจยฺยาสึ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตฺวํ กิริยาวิเสสนะใน อากจฺเจยฺยาสึ โขศัพฺท วจนาลังการะ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

๑๔. ตํ ตสฺสา วจนํ ตสฺส หทยเอ ติริยํ ปติตฺวา วีย จิตํ ฯ

ตํ ตสฺสา (ชนปทกถยาณียา) วจนํ ตสฺส (นนทกุมารสฺส) หทยเอ ติริยํ ปติตฺวา วีย จิตํ ฯ

ตํ ตสฺสา (ชนปทกถยาณียา) วจนํ อ.คำของพระนางชนบทกถยาณีนั่นนั่น **ปติตฺวา** วีย รวากะว่าตกแล้ว **ติริยํ** ขวาง **หทยเอ** ในพระหทัย **ตสฺส (นนทกุมารสฺส)** ของพระกุมารพระนามว่านั่นแหละนั่น **จิตํ** ดำรงอยู่แล้ว ฯ

คำนั้นของพระนางชนบทกถยาณีนั่น เป็นเหมือนตักขวางในพระหทัยของพระนันทกุมารนั่นดำรงอยู่แล้ว

ตํ วิเสสนะของ วจนํ สุทฺธกัตฺตาใน จิตํ กิตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ ชนปทกถยาณียาฯ สามีสัมพันธะใน วจนํ ตสฺส วิเสสนะของ นนทกุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน หทยเอฯ ภินนาธาระใน ติริยํฯ อาธาระใน ปติตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน จิตํ วียศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ ตสฺส หทยเอ ติริยํ ปติตฺวา ฯ

๑๕. สตุถาปิ สฺส หตฺถโต ปตฺตํ อคฺคณฺหิตฺวา ว ตํ วิหารํ เนตฺวา “ปพฺพชิสฺสสิ นนฺทาทิ อาห ฯ

สตุถาปิ สฺส (นนทกุมารสฺส) หตฺถโต ปตฺตํ อคฺคณฺหิตฺวา ว ตํ (นนทกุมาร) วิหารํ เนตฺวา “(ตฺว) ปพฺพชิสฺสสิ นนฺทาทิ อาห ฯ

สตุถาปิ แม่ อ.พระศาสดา **อคฺคณฺหิตฺวา** ไม่ทรงรับเอาแล้วเกี่ยว **ปตฺตํ** ซึ่งบาตร **หตฺถโต** จากพระหัตถ์ **อสฺส (นนทกุมารสฺส)** ของพระกุมารพระนามว่านั่นแหละนั่น **เนตฺวา** ทรงนำไปแล้ว **ตํ (นนทกุมาร)** ซึ่งพระกุมารพระนามว่านั่นแหละนั่น **วิหารํ** สูวิหาร **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**นนฺท** ดูก่อนนั่นแหละ **(ตฺว)** อ.เธอ **ปพฺพชิสฺสสิ** จักบวชหรือ?” **อิติ** ดังนี้ ฯ

แม้พระศาสดาไม่ทรงรับเอาบาตรจากพระหัตถ์ของพระนันทกุมารนั้นแหละ นำพระนันทกุมารนั้นไปสู่วิหาร ตรัสว่า “นันทะ เธอจักบวชหรือ?” ดังนี้

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สตุถาๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก อสสุ วิเสสณะของ นนทกุมารสสุๆ สามีสัมพันธะใน หตุถโตๆ อปาทานใน อคคณหิตวา ปตุต อวุตตกัมมะใน อคคณหิตวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อคคณหิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน เนตวา ต วิเสสณะของ นนทกุมารึๆ อวุตตกัมมะใน เนตวา วิหารี สัมปาปญญีกัมมะใน เนตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “นนท อาลปนะ ตวั สุทธกัตตา ใน ปุพพชิสฺสสึๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

.....
.....

๑๖. โส พุทธคารเวณ “น ปุพพชิสฺสสามีติ อวตุวา “อาม ฆนฺเต ปุพพชิสฺสสามีติ อาห ๫

โส (นนทกุมาร) พุทธคารเวณ “(อห) น ปุพพชิสฺสสามีติ อวตุวา “อาม ฆนฺเต (อห) ปุพพชิสฺสสามีติ อาห ๫

โส (นนทกุมาร) อ.พระกุมารพระนามว่านันทะนั้น อวตุวา ไม่กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ข้าพระองค์ น ปุพพชิสฺสสามิ จักไม่บวช” อิติ ดังนี้ พุทธคารเวณ เพราะความเคารพในพระพุทเจ้า อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (อห) อ.ข้าพระองค์ ปุพพชิสฺสสามิ จักบวช” อิติ ดังนี้ ๫ พระนันทกุมารนั้นไม่กราบทูลว่า “จักไม่บวช” ดังนี้ เพราะความเคารพในพระพุทเจ้า กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ จักบวช”

โส วิเสสณะของ นนทกุมารึๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก พุทธคารเวณ เหตุโน อวตุวา “อห สุทธกัตตาใน ปุพพชิสฺสสามิๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก นศัพท ปญฺญิเสระใน ปุพพชิสฺสสามิ” อิติศัพท อาการะใน อวตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ฆนฺเต อาลปนะ อาม สัมปญฺจันตถะ อห สุทธกัตตาใน ปุพพชิสฺสสามิๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก” อิติศัพท อาการะใน อาห ๫

.....
.....
.....

๑๗. สตุถา “เตนหิ ภิกฺขเว นนฺทํ ปพฺพาเชถาติ อาท ๕

สตุถา “(ตุมุเห) เตนหิ ภิกฺขเว นนฺทํ ปพฺพาเชถาติ อาท ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อาท ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.เธอ ท. นนฺทํ ยังนันทกุมาร ปพฺพาเชถ จงให้บวช” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกเธอจงให้นันทกุมารบวชเถิด”

สตุถาสุทนต์ตาในอาทฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ เตนหิ อุโยชนัตถะ ตุมุเห เหตุกัตตาใน ปพฺพาเชถฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก นนฺทํ การิตกัมมะใน ปพฺพาเชถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาท ๕

๑๘. สตุถา กปิลวตฺถุปรุํ คนฺตฺวา ตติยทิวเส นนฺทํ ปพฺพาเชสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว กปิลวตฺถุปรุํ สู่เมืองกบิลพัสดุ์ นนฺทํ ยังพระนันทกุมาร ปพฺพาเชสิ ทรงให้บวชแล้ว ตติยทิวเส ในวันที่สาม ๕

พระศาสดาเสด็จไปเมืองกบิลพัสดุ์ ในวันที่ ๓ ทรงให้พระนันทกุมารบวชแล้ว

สตุถา เหตุกัตตาใน ปพฺพาเชสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก กปิลวตฺถุปรุํ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพาเชสิ ตติยทิวเส กาลสัตตมฺเียใน ปพฺพาเชสิ นนฺทํ การิตกัมมะใน ปพฺพาเชสิ ๕

๑๙. สตุตเม ทิวเส ราหุลมาตา กุมารํ อลงฺกริตฺวา ภควโต สนฺติกํ เปเสสิ “ปสฺส ตาต เอตํ วิสฺตีสหสฺสสมณปริวฺตํ สุวณฺณวณฺณํ พุรหฺมรูปวณฺณํ สมณํ, อยฺนเต ปิตา, เอตสฺส ตว ปิตุโน ชาตกาเล มหฺนตา นิธิกฺุมภโย อเหสุํ, ตสฺส นิภฺขมนกาลโต ปฏฺจาย น ปสฺสามิ, อจฺฉ นํ ทายชฺชํ ยาจahi ‘อหํ ตาต กุมารโ, อภิสํกํ ปตฺวา จกฺวตฺตี ภวิสฺสามิ, ชเนน เม อตุโธ, ชนํ เม เทหิ, สามิโก หิ ปุตฺโต ปิตุ สนฺตกสฺสาติ ๕

สตุตเม ทิวเส ราหุลมาตา กุมารํ อลงฺกริตฺวา ภควโต สนฺติกํ เปเสสิ “(ตุว) ปสฺส ตาต เอตํ วิสฺตีสหสฺสสมณปริวฺตํ สุวณฺณวณฺณํ พุรหฺมรูปวณฺณํ สมณํ, อยฺ (สมโณ) เต ปิตา (โหติ),

เอตสฺส ตว ปิตุโน ชาตกาเล มหฺนตา นิฏฺฏุมฺภิโย อหฺเสฺ, (อหฺ) ตสฺส (ตว ปิตุโน) นิฏฺฏมฺน-
กาลโต ปฏฺจาย น ปสฺสามิ, (ตฺว) คจฺฉ, (ตฺว) นํ (สมณฺ) ทายชฺชฺ ยาจาทิ ‘อหฺ าดต
กุมารโ (หฺตฺวา) อภิเสกํ ปตฺวา จกฺกวตฺตี ภวิสฺสามิ, ฐเนน เม อตฺถโ (อตฺถิ), (ตฺว) ฐนํ เม เทหิ,
สามิโก หิ ปฺตฺโต ปิตุ สนฺตกสฺส (โหติ) ‘อิตฺติ’ อิตฺติ (วจฺเนน) ๙

ทิวเส ในวัน สดุดเม ที่เจ็ด ราหุลมาตา อ.พระมารดาของพระราหุล อลงกริตฺวา
ประดับแล้ว กุมาริ ซึ่งพระกุมาร เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว สหฺตฺกํ สู้สำนัก ภควโต ของ
พระผู้มีพระภาค (วจฺเนน) ด้วยพระดำรัส อิตฺติ ว่า “ตาด ณะพ่อ (ตฺว) อ.เจ้า ปสฺส
จตุ สมณฺ ซึ่งพระสมณะ พุทฺทมฺรูปวณฺณํ ผู้มีวัณณะแห่งพระรูปเพียงดังรูปแห่ง
พรหม สุวณฺณวณฺณํ ผู้มีวัณณะเพียงดังวัณณะแห่งทอง วิสฺติสหฺสฺสมณฺปริวฺตํ ผู้
อันพระสมณะมีพันธึบเป็นประมาณแวดล้อมแล้ว เอตํ นั้น, อยฺ (สมโณ) อ.พระ
สมณะนั้น ปิตา เป็นพระบิดา เต ของเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น, นิฏฺฏุมฺภิโย อ.หม้อ
แห่งขุมทรัพย์ ท. มหฺนตา อันใหญ่ อหฺเสฺ ได้มีแล้ว ชาตกาเล ในกาลเป็นที่ประสูติ
ปิตุโน แห่งพระบิดา ตว ของเจ้า เอตสฺส นั้น, (อหฺ) อ.เรา น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น
ปฏฺจาย จำเดิม นิฏฺฏมฺนกาลโต แต่กาลเป็นที่เสด็จออกไป ตสฺส (ตว ปิตุโน) แห่ง
พระบิดา ของเจ้า นั้น, (ตฺว) อ.เจ้า คจฺฉ จงไป, (ตฺว) อ.เจ้า ยาจาทิ จงขอ ทายชฺชฺ
ซึ่งทรัพย์มรดก นํ (สมณฺ) กะพระสมณะนั้น อิตฺติ ว่า ‘ตาด ข้าแต่เสด็จพ่อ (อหฺ)
อ.หม่อมฉัน กุมารโ เป็นพระกุมาร (หฺตฺวา) เป็นแล้ว ปตฺวา ถึงแล้ว อภิเสกํ ซึ่ง
การอภิเษก จกฺกวตฺตี เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ภวิสฺสามิ จักเป็น, อตฺถโ อ.ความ
ต้องการ ฐเนน ด้วยทรัพย์ (อตฺถิ) มีอยู่ เม แก่หม่อมฉัน, (ตฺว) อ.พระองค์ เทหิ
ของจงประทาน ฐนํ ซึ่งทรัพย์ เม แก่หม่อมฉัน, หิ เพราะว่ ปฺตฺโต อ.บุตร สามิโก
เป็นเจ้าของ สนฺตกสฺส แห่งสมบัติอันเป็นของมีอยู่ ปิตุ ของบิดา (โหติ) ย่อมเป็น’
อิตฺติ ดังนี้” อิตฺติ ดังนี้ ๙

ในวันที่ ๗ พระมารดาของพระราหุลกุมาร ประดับพระกุมาร แล้วทรงส่งไปยังสำนัก
ของพระผู้มีพระภาคด้วยพระดำรัสว่า “ณะพ่อ เจ้าจตุพระสมณะผู้มีวัณณะเพียง
ดังวัณณะแห่งพรหม ผู้มีวัณณะเพียงดังวัณณะแห่งทอง ผู้มีพระสมณะ ๒๐,๐๐๐ รูป
แวดล้อมแล้วนั้น, พระสมณะรูปนี้ เป็นพระบิดาของเจ้า, หม้อขุมทรัพย์ใหญ่ ได้มีใน
กาลเป็นที่ประสูติแห่งพระบิดาของเจ้านั้น, เราไม่เห็นตั้งแต่กาลเป็นที่เสด็จออกไป

แห่งพระบิดาของเจ้านั้น, เจ้าจงไป จงขอทรัพย์มรดกกับพระสมณะนั้นว่า 'ข้าแต่เสด็จพ่อ หม่อมฉัน เป็นพระกุมาร ได้รับการอภิเษก จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ, หม่อมฉันมีความต้องการด้วยทรัพย์, ขอพระองค์โปรดประทานทรัพย์แก่หม่อมฉัน, เพราะบุตรเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติของบิดา' ดังนี้

สตุตเม วิเสสณะของ ทิวเสจ กาลสัตตมีใน เปเสสิ ราชูลมาตา สุทธกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กุมาร อวุตตกัมมะใน อลงกริตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสสิ ภควโต สามีสัมพันธะใน สนฺตักจ สัมปวาปุณียกัมมะใน เปเสสิ "ตาด อาลปนะ ตวั สุทธกัตตาใน ปสฺสจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตํ กิติ วิสติสทสฺสสมณปริวุดํ กิติ สุวณฺณวณฺณ กิติ พุรหฺมรูปวณฺณ กิติ วิเสสณะของ สมณจ อวุตตกัมมะใน ปสฺส, อยํ วิเสสณะของ สมณจ สุทธกัตตาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เต สามีสัมพันธะใน ปีตาจ วิกติกัตตาใน โหติ, มหฺนฺตา วิเสสณะของ นิธิกุมภโยจ สุทธกัตตาใน อหฺเสสุจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตสฺส วิเสสณะของ ปีตุโน ตว สามีสัมพันธะใน ปีตุโนจ สามีสัมพันธะใน ชาตกาเลจ กาลสัตตมีใน อหฺเสสุ, อหฺ สุทธกัตตาใน ปสฺสสามิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตสฺส วิเสสณะของ ปีตุโน ตว สามีสัมพันธะใน ปีตุโนจ สามีสัมพันธะใน นิภขมนกาลโตจ อปาทานใน ปฏฺจายจ กิริยาวิเสสณะใน ปสฺสสามิ นศฺพทํ ปฏฺิเสระใน ปสฺสสามิ, ตวั สุทธกัตตาใน คจฺจจ อาชยาตบทกัตตุวจาก, ตวั สุทธกัตตาใน ยาจาหิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสณะของ สมณจ อภิติกกัมมะใน ยาจาหิ ทายชฺช อวุตตกัมมะใน ยาจาหิ 'ตาด อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสามิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก กุมารो วิกติกัตตาใน หุตฺวาจ สมานกาลกิริยาใน ปตฺวา อภิเสกํ สัมปวาปุณียกัมมะใน ปตฺวาจ สมานกาลกิริยาใน ภวิสฺสามิ จกฺกวตฺตี วิกติกัตตาใน ภวิสฺสามิ, อตฺถอ สุทธกัตตาใน อตฺถิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ฐเนน ตติยาวิเสสณะใน อตฺถอ เม สัมปทานใน อตฺถิ, ตวั สุทธกัตตาใน เทหิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ฐนํ อวุตตกัมมะใน เทหิ เม สัมปทานใน เทหิ, หิศฺพทํ เหตุชฺชตฺกะ ปฺตฺโต สุทธกัตตาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปีตุ สามีสัมพันธะใน สนฺตกสฺสจ สามีสัมพันธะใน สามิโกจ วิกติกัตตาใน โหติ" อิติศฺพทํ สฺรูปะใน วจเนนจ ภาวะใน เปเสสิ ฯ

.....
.....
.....

๒๐. กุมารโ ภควโต สนฺติกั คนฺตวา วนฺทิตฺวา ปิตฺุสึเนหิ ปฏฺิลภิตฺวา หฏฺุจตุฏฺุโจ “สุขา เต สมณ ฉายาติ วตฺวา อณฺเฑปิ พหุ อตฺตโน อนฺรูปี วทฺโโต อฏฺุจาสึ ๕

กุมารโ ภควโต สนฺติกั คนฺตวา วนฺทิตฺวา ปิตฺุสึเนหิ ปฏฺิลภิตฺวา หฏฺุจตุฏฺุโจ “สุขา (โหติ) เต สมณ ฉายาติ วตฺวา อณฺเฑปิ พหุ อตฺตโน อนฺรูปี (วจน) วทฺโโต อฏฺุจาสึ ๕

กุมารโ อ.พระกุมาร **คนฺตวา** ไปแล้ว **สนฺติกั** สู้สำนัก **ภควโต** ของพระผู้มีพระภาค **วนฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **ปฏฺิลภิตฺวา** ได้เฉพาะแล้ว **ปิตฺุสึเนหิ** ซึ่งความรักในพระบิดา **หฏฺุจตุฏฺุโจ** ทั้งร่าเริงแล้วทั้งดีใจแล้ว **วตฺวา** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “**สมณ** ข้าแต่พระสมณะ **ฉายา** อ.พระฉายา **เต** ของพระองค์ **สุขา** เป็นสภาพสบาย (โหติ) ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **วทฺโโต อฏฺุจาสึ** ได้ประทับยืนกราบทูลอยู่แล้ว (วจน) ซึ่งคำ **อนฺรูปี** อันสมควร **อตฺตโน** แก่ตน **พหุ** อันมาก **อณฺเฑปิ** แม้อื่น ๕

พระกุมารไปยังสำนักพระผู้มีพระภาค ถวายบังคม กลับได้ความรักในพระบิดา ทั้งร่าเริงทั้งดีใจ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระสมณะ พระฉายาของพระองค์เป็นสภาพสบาย” ได้ยืนกราบทูลคำพูดที่เหมาะสมแก่ตนแม้อื่นอีกมากมาย

กุมารโ สุทฺธกัตฺตานิ อฏฺุจาสึ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภควโต สามีสัมพันธะใน สนฺติกั๑ สัมปาปุณเฑียมมะใน คนฺตวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺิลภิตฺวา ปิตฺุสึเนหิ อวุตฺตกัมมะใน ปฏฺิลภิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน หฏฺุจตุฏฺุโจ๑ วิเสสนะของ กุมารโ “สมณ อาลปนะ ฉายา สุทฺธกัตฺตานิ โหติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สุขา วิกิตกัตฺตานิ โหติ เต สามีสัมพันธะใน ฉายา” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทฺโโต อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อณฺเฑ๑ กิติ พหุ กิติ อนฺรูปี กิติ วิเสสนะของ วจน อตฺตโน สัมปทานใน อนฺรูปี วจน อวุตฺตกัมมะใน วทฺโโต๑ อัมภันตรกิริยาของ กุมารโ ๕

๒๑. ภควา กตภตฺตกิจฺโจ อนฺุโมทฺน กตฺวา อฏฺุจายาสนา ปกฺกามิ ๕

ภควา กตภตฺตกิจฺโจ อนฺุโมทฺน กตฺวา อฏฺุจาย อาสนา ปกฺกามิ ๕

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค **กตภตฺตกิจฺโจ** ผู้มีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว **กตฺวา** ทรงกระทำแล้ว **อนฺุโมทฺน** ซึ่งการอนุโมทนา **อฏฺุจาย** เสด็จลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จาก

อาสนะ ปกุกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงทำภัตตกิจแล้ว ทรงกระทำการอนุโมทนา เสด็จลุกจากอาสนะ หลีกไป

ภควา สุทรกัตตาใน ปกุกามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กตภตตกิจโจ วิเสสณะของ ภควา อนุโมนท อวุตตกัมมะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุกุจายฯ ปุพพกาลกิริยา ใน ปกุกามิ อาสนา อปาทานใน อุกุจาย ฯ

๒๒. กุมาโรปี “ทายชชฺ เม สมณ เทหิ, ทายชชฺ เม สมณ เทหิตี ภควนุตฺ อนุพนฺธิ ฯ
กุมาโรปี “(ตุว) ทายชชฺ เม สมณ เทหิ, (ตุว) ทายชชฺ เม สมณ เทหิตี (วตุวา) ภควนุตฺ อนุพนฺธิ ฯ

กุมาโรปี แม้ อ.พระกุมาร (วตุวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “สมณ ข้าแต่พระสมณะ (ตุว) อ.พระองค์ เทหิ ของจประทาน ทายชชฺ ซึ่งทรัพย์มรดก เม แก่หม่อมฉัน, สมณ ข้าแต่พระสมณะ (ตุว) อ.พระองค์ เทหิ ของจประทาน ทายชชฺ ซึ่งทรัพย์มรดก เม แก่หม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ อนุพนฺธิ เสด็จติดตามแล้ว ภควนุตฺ ซึ่งพระผู้มีพระภาค ฯ

แม้พระกุมารกราบทูลว่า “ข้าแต่พระสมณะ ขอพระองค์โปรดประทานทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉัน, ข้าแต่พระสมณะ ขอพระองค์โปรดประทานทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉัน” ดังนี้ ติดตามพระศาสดาไป

อปีศัพทฺ อเปกขัตตะเข้ากับ กุมาโรฯ สุทรกัตตาใน อนุพนฺธิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สมณะ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทายชชฺ อวุตตกัมมะใน เทหิ เม สัมปทานใน เทหิ, สมณะ อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทายชชฺ อวุตตกัมมะใน เทหิ เม สัมปทานใน เทหิ” อิติศัพทฺ อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อนุพนฺธิ ภควนุตฺ อวุตตกัมมะใน อนุพนฺธิ ฯ

๒๓. ภควาปี กุมาริ น นิวตฺตาเปสิ ฯ

ภควาปี แม้ อ.พระผู้มีพระภาค กุมาริ น นิวตฺตาเปสิ ไม่ยังพระกุมารให้กลับแล้ว ฯ
แม้พระผู้มีพระภาค ก็ไม่ทรงยังพระกุมารให้กลับ

อปิตฺพหิ อเปกขัตถะเข้ากับ ภควาญ เหตุกัตตาใน นิวตฺตาเปสิญ อาขยาตบทเหตุ-
กัตตฺวาจาก กุมาริ การิตกัมมะใน นิวตฺตาเปสิ นศฺพหิ ปฏฺิเสระใน นิวตฺตาเปสิ ฯ

.....
.....

๒๔. ปริชโนปี ภควตา สหฺริ คจฺจนฺตํ นิวตฺเตตฺตํ นาสกฺขิ ฯ

ปริชโนปี ภควตา สหฺริ คจฺจนฺตํ (กุมาริ) นิวตฺเตตฺตํ น อสกฺขิ ฯ

ปริชโนปี แม้ อ.ชนผู้เป็นบริวาร น อสกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว ภควตา สหฺริ คจฺจนฺตํ
(กุมาริ) นิวตฺเตตฺตํ เพื่ออัน- ยังพระกุมาร ผู้ไปอยู่ กับ ด้วยพระผู้มีพระภาค -ให้กลับ ฯ

แม้ชนผู้เป็นบริวาร ก็ไม่สามารถเพื่อที่จะห้ามพระกุมารที่กำลังเสด็จไปพร้อมกับพระผู้
มีพระภาคเจ้าได้

อปิตฺพหิ อเปกขัตถะเข้ากับ ปริชโนญ สุทรกัตตาใน อสกฺขิญ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก
ภควตา สหฺตถตติยาเข้ากับ สหฺริญ กิริยาสมวายะใน คจฺจนฺตํ วิเสสนะของ กุมาริญ
การิตกัมมะใน นิวตฺเตตฺตํ ตุมัตถสัมปทานใน อสกฺขิ นศฺพหิ ปฏฺิเสระใน อสกฺขิ ฯ

.....
.....
.....

๒๕. อิติ โส ภควตา สหฺริ อารามเมว อคมาสิ ฯ

อิติ โส (กุมาริ) ภควตา สหฺริ อารามเมว อคมาสิ ฯ

โส (กุมาริ) อ.พระกุมารนั้น อคมาสิ ได้ไปแล้ว อารามิ เอว สู่อารามนั้นเทียว
สหฺริ กับ ภควตา ด้วยพระผู้มีพระภาคเจ้า อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระกุมารนั้น ได้ไปสู่อารามนั้นแหละพร้อมกับพระผู้มีพระภาค ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ กุมาโรจฺย สุธกัถตาใน อคมาสิจฺย อาขยาตบทกัถตุวาจก อิติศัพทํ
 ปการัตถะ ภควตา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิจฺย กิริยาสมวาเยใน อคมาสิ เอวศัพทํ
 อวธารณะเข้ากับ อารามจฺย สัมปาปุณเณียมมะใน อคมาสิ ฯ

๒๖. ตโต ภควา จินฺเตสิ “ยํ อยํ ปิตุ สนฺตกํ ฐนํ อิจฺฉติ, ตํ วัฏฏานุกตํ สวิฆาตํ;
 หนฺทสฺส โปธิมุเล มยา ปฏฺลิทฺธํ สตฺตวิธํ อริยชนํ เทมิ, โลกุตฺตรทายชฺชสฺส นํ
 สามิกํ กโรมีติ ฯ”

ตโต ภควา จินฺเตสิ “ยํ อยํ (กุมาโร) ปิตุ สนฺตกํ ฐนํ อิจฺฉติ, ตํ (ฐนํ) วัฏฏานุกตํ สวิฆาตํ
 (โหติ); (อหํ) หนฺท อสฺส (กุมารสฺส) โปธิมุเล มยา ปฏฺลิทฺธํ สตฺตวิธํ อริยชนํ เทมิ, (อหํ)
 โลกุตฺตรทายชฺชสฺส นํ (กุมารํ) สามิกํ กโรมีติ ฯ”

ตโต ในลำดับนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อยํ (กุมาโร)
 อ.กุมารนึ อิจฺฉติ ย่อมปรารธนา ฐนํ ซึ่งทรัพย์ สนฺตกํ อันเป็นของมีอยู่ ปิตุ ของ
 บิดา ยํ ไค, ตํ (ฐนํ) อ.ทรัพย์นั้น วัฏฏานุกตํ เป็นทรัพย์อันเป็นไปตามซึ่งวัฏฏะ
 สวิฆาตํ เป็นทรัพย์อันเป็นไปกับความคับแค้น (โหติ) ย่อมเป็น, หนฺท เอาเถอะ
 (อหํ) อ.เรา เทมิ จะให้ อริยชนํ ซึ่งทรัพย์อันประเสริฐ สตฺตวิธํ อันมีอย่างเจ็ด มยา
 ปฏฺลิทฺธํ อัน-อันเรา -ได้เฉพาะแล้ว โปธิมุเล ณ โคนแห่งต้นโพธิ์ อสฺส (กุมารสฺส)
 แก่กุมารนั้น, (อหํ) อ.เรา กโรมี จะกระทำ นํ (กุมารํ) ซึ่งกุมารนั้น สามิกํ ให้เป็น
 เจ้าของ โลกุตฺตรทายชฺชสฺส แห่งทรัพย์มรดกอันเป็นโลกุตฺตระ” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “พระกุมารนึย่อมปรารธนาทรัพย์สมบัติที่มีอยู่
 ของบิดาได้, ทรัพย์สมบัตินั้น เป็นไปตามวัฏฏะ เป็นของคับแคบ, เอาเถอะ เราจะให้
 อริยทรัพย์ ๗ ประการ ที่เราได้ ณ ที่โคนต้นโพธิ์แก่พระกุมารนั้น, เราจะทำพระกุมาร
 นั้น ให้เป็นเจ้าของแห่งทรัพย์มรดกอันเป็นโลกุตฺตระ”

ตโต กาลสัตตมี ภควา สุธกัถตาใน จินฺเตสิจฺย อาขยาตบทกัถตุวาจก “อยํ วิเสสณะ
 ของ กุมาโรจฺย สุธกัถตาใน อิจฺฉติจฺย อาขยาตบทกัถตุวาจก ยํ กิริยาปรามาสนใน อิจฺฉติ
 ปิตุ สามีสัมพันธะใน สนฺตกํจฺย วิเสสณะของ ฐนจฺย อวุตตกัมมะใน อิจฺฉติ, ตํ วิเสสณะของ
 ฐนจฺย สุธกัถตาใน โหติจฺย อาขยาตบทกัถตุวาจก วัฏฏานุกตํ กัถิ สวิฆาตํ กัถิ วิกติกัถตา

ใน โหติ, หนุท อูยโยชนัตถะ อหิ สุทธกัตตาใน เหมิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺสจฺจ สัมปทานใน เหมิ โพรธิมฺมูเล วิสยาธาระใน ปฏฺฐิลทฺฐิ มยา อนภิทกัตตาใน ปฏฺฐิลทฺฐิจฺจ กิตฺติ สุตฺตวิธิ กิตฺติ วิเสสณะของ อริยชนํจฺจ อวุตตกัมมะใน เหมิ, อหิ สุทธกัตตาใน กโรมิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โลกุตฺตรทายชฺชสฺส สามิ- สัมพันธะใน สามิกํ น วิเสสณะของ กุมารํจฺจ อวุตตกัมมะใน กโรมิ สามิกํ วิกตีกัมมะใน กโรมิ” อิตฺติศัพฺพ อากาละใน จินฺเตสิ ๕

๒๗. อถ โข ภควา อายสฺมุนฺตํ สารีปฺตฺตํ อามนฺเตสิ “เตนหิ ตฺวํ สารีปฺตฺต ราหุลกุมารํ ปพฺพาเซหิตี ๕

อถ โข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อามนฺเตสิ ตรัสเรียกแล้ว สารีปฺตฺต ซึ่งพระสารีบุตร อายสฺมุนฺตํ ผู้มีอายุ อิติ ว่า “สารีปฺตฺต ตุก่อนสารีบุตร เตนหิ ถ้า อย่างนั้น ตฺวํ อ.เธอ ราหุลกุมารํ ยังราหุลกุมาร ปพฺพาเซหิ จงให้บวช” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระสารีบุตรผู้มีอายุว่า “ตูก่อนสารีบุตร ถ้าเช่นนั้น เธอจงบวชให้พระราหุลกุมารเกิด”

อถ กาลสฺตตฺตมิ โขศัพฺพ วจนาลังการะ ภควา สุทธกัตตาใน อามนฺเตสิจฺจ อาชยาต- บทกัตตฺวาจก อายสฺมุนฺตํ วิเสสณะของ สารีปฺตฺตํจฺจ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตสิ “สารีปฺตฺต อาลปนะ เตนหิ อูยโยชนัตถะ ตฺวํ เหตุกัตตาใน ปพฺพาเซหิจฺจ อาชยาต- บทเหตุกัตตฺวาจก ราหุลกุมารํ การิตกัมมะใน ปพฺพาเซหิ” อิตฺติศัพฺพ อากาละใน อามนฺเตสิ ๕

๒๘. เถโร ตํ ปพฺพาเซสิ ๕

เถโร ตํ (ราหุลกุมารํ) ปพฺพาเซสิ ๕

เถโร อ.พระเถระ ตํ (ราหุลกุมารํ) ยังพระกุมารพระนามว่าราหุลนั้น ปพฺพาเซสิ ให้บวชแล้ว ๕

พระเถระบวชให้พระราหุลกุมารนั้น

เถโร เหตุกัฏตาใน ปพพาเชสิฯ อาชยาตบพเหตุกัฏตาจก ตัง วิเสสณะของ ราชูล-
กุมารัง การิตกัมมะใน ปพพาเชสิ ฯ

๒๙. ปพพชิตะ ปน กุมาระ, รมโยเ ตัง สุตฺวา อธิมตฺตัง ทุกฺขัง อุปฺปชฺชติ ฯ

ปพพชิตะ ปน กุมาระ, รมโยเ ตัง (สาสน์) สุตฺวา อธิมตฺตัง ทุกฺขัง อุปฺปชฺชติ ฯ

ปน ก็ กุมาระ ครั้นเมื่อพระกุมาร **ปพพชิตะ** ผนวชแล้ว, **ทุกฺขัง** อ.ความทุกฺขัง **อธิมตฺตัง** อันมีประมาณยิ่ง **อุปฺปชฺชติ** เกิดขึ้นแล้ว **รมโยเ** แก่พระราชชา **สุตฺวา** เพราะทรงสดับ **ตัง (สาสน์)** ซึ่งข่าวสาสน์นั้น ฯ

ก็ เมื่อพระกุมารผนวชแล้ว ความทุกฺขังมีประมาณยิ่งเกิดขึ้นแก่พระราชชา เพราะทรง สดับข่าวสาสน์นั้น

ปนคัพฺพท วากยารัมภชิตกะ กุมาระ ลักษณะใน ปพพชิตะฯ ลักษณะกิริยา, อธิมตฺตัง วิเสสณะของ ทุกฺขังฯ สุทฺทกัฏตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบพทกัฏตาจก รมโยเ สัมปทาน ใน อุปฺปชฺชติ ตัง วิเสสณะของ สาสน์ฯ วุตตตกัมมะใน สุตฺวาฯ เหตุโน อุปฺปชฺชติ ฯ

๓๐. ตัง อธิวาเสตฺตุ อสฺสโกนฺโตะ ภควโต สนฺติกั กนฺตฺวา ปฏฺฐินิเวเทตฺวา “สาธฺม ภาณฺเต อยฺยา มาตาปิตฺตฺหิ อนนฺนุญฺจาทํ ปุตฺตํ น ปพฺพาเชยฺยุนฺตฺติ วรํ ยาจิ ฯ

(ราชา) ตัง (ทุกฺขัง) อธิวาเสตฺตุ อสฺสโกนฺโตะ ภควโต สนฺติกั กนฺตฺวา (ภควนฺตํ) ปฏฺฐินิเวเทตฺวา “สาธฺม ภาณฺเต อยฺยา มาตาปิตฺตฺหิ อนนฺนุญฺจาทํ ปุตฺตํ น ปพฺพาเชยฺยุนฺตฺติ วรํ ยาจิ ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา **อสฺสโกนฺโตะ** ไม่ทรงอาจอยู่ **ตัง (ทุกฺขัง)** **อธิวาเสตฺตุ** เพื่ออัน- ยัง ความทุกฺขังนั้น -ให้อยู่ทับ **กนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **สนฺติกั** สู่นัก **ภควโต** ของพระผู้มี- พระภาค (**ภควนฺตํ**) ยังพระผู้มีพระภาค **ปฏฺฐินิเวเทตฺวา** ให้รู้เฉพาะแล้ว **ยาจิ** ทูลขอแล้ว **วรํ** ซึ่งพร **อิตฺติ** ว่า “**ภาณฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **สาธฺม** ดังหม่อมฉันขอวโรกาส **อยฺยา** อ.พระคุณเจ้า ท. **มาตาปิตฺตฺหิ** **อนนฺนุญฺจาทํ** **ปุตฺตํ** **น** **ปพฺพาเชยฺยุนฺตฺติ** ไม่พึง ยังบุตร ผู้ อันมารดาและบิดา ท. ไม่อนุญาติแล้ว ให้บวช” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

พระราชานี้ทรงสามารถที่จะระงับความทุกข์นั้นได้ เสด็จไปยังสำนักของพระผู้มีพระภาค ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ แล้วทูลขอพรว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดั่งหม่อมฉันขอโอกาส พระคุณเจ้าทั้งหลายไม่พึงให้บุตรที่มารดาและบิดาทั้งหลายมิได้ออนุญาตให้บวช”

ราชา สุททกัตตาโน ยาจิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ทุกข์ฯ การิตกัมมะใน อธิวาเสตฺถุฯ ตุมตตสัสมปทานโน อสกุโกนโตะฯ อัพภันตรกิริยาของ ราชา ภควโต สามีสัมพันธะในสนฺติกํฯ สัมปาปฺกฺนียกัมมะในคนุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาในปฏินิเวเทตฺวา ภควนฺตํ การิตกัมมะใน ปฏินิเวเทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิ “ภนฺเต อาลปนะ สาธุ อาชยณัตตะ อชฺชยา เหตุกัตตาโน ปุพฺพาเชยฺยฺฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก มาตา- ปิตูหิ อนภิตกัตตาโน อนนฺนุณาตฺฯ วิเสสนะของ ปุตฺตฺฯ การิตกัมมะใน ปุพฺพาเชยฺยฺ นศัพฺทํ ปฏิเสชฺชะใน ปุพฺพาเชยฺยฺ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน ยาจิ วรํ อวุตตกัมมะใน ยาจิ ฯ

๓๑. ภควา ตสฺส ตํ วรํ ทตฺวา, ปุเนกทิวสํ ราชนิเวสเน กตปาตราโส, เอกมฺนฺตํ นิสินฺเนน รณฺเณ “ภนฺเต ตุมฺหากํ ทุกฺกรการิกกาเล เอกา เทวตา มํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘ปุตฺโต เต กาลกโตติ อาห, อหํ ตสฺสา วจเน อสทฺทหนฺโต ‘น มยฺหํ ปุตฺโต โพรหิ อปฺปตฺวา กาลํ กโรตฺติ ตํ ปฏิกุขิปปินฺติ วุตฺเต, “อิทานิ มหาราช ก็ สทฺทหิสฺสธ, ปุพฺเพปิ, อฏฺฐิกานิ ตฺยฺหํ ทสฺเสตฺวา ‘ปุตฺโต เต มโตติ วุตฺเต, น สทฺทหิตฺถาติ อิมิสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา มหาธมฺมपालชาตกํ กเถสิ ฯ

ภควา ตสฺส (รณฺเณ) ตํ วรํ ทตฺวา, ปุเน เอกทิวสํ ราชนิเวสเน กตปาตราโส, เอกมฺนฺตํ นิสินฺเนน รณฺเณ “ภนฺเต ตุมฺหากํ ทุกฺกรการิกกาเล เอกา เทวตา มํ อุปสงฺกมิตฺวา ‘ปุตฺโต เต กาลกโต (โหติ)” อิติ อาห, อหํ ตสฺสา (เทวตาย) วจเน อสทฺทหนฺโต ‘น มยฺหํ ปุตฺโต โพรหิ อปฺปตฺวา กาลํ กโรตฺติ ตํ (เทวตํ) ปฏิกุขิปปินฺติ (วจเน) วุตฺเต, “อิทานิ มหาราช (ตุมฺเห) ก็ สทฺทหิสฺสธ, ปุพฺเพปิ, (ปุราหฺมณฺเนน) อฏฺฐิกานิ ตฺยฺหํ ทสฺเสตฺวา ‘ปุตฺโต เต มโตติ (วจเน) วุตฺเต, (ตุมฺเห) น สทฺทหิตฺถาติ (วตฺวา) อิมิสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา มหาธมฺมपालชาตกํ กเถสิ ฯ

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ทตฺวา ประทานแล้ว ตํ วรํ ซึ่งพรนั้น ตสฺส (รณฺเณ) แก่พระราชานัน กตปาตราโส ผู้มีพระกระยาหารอันบุคคลพึงเสวยในเวลาเช้าอันทรงกระทำแล้ว ราชนิเวสเน ในพระราชนิเวศน์ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ปุเน อีก, (วจเน) ครั้น

เมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอกา เทวดา อ.เทวดาตนหนึ่ง
อุปสงฺกมิตฺวา เข้ามาหาแล้ว มํ ซึ่งหม่อมฉัน อาท กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘ปุตฺโต อ.บุตร
เต ของท่าน กาลกโต เป็นผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้
ทุกกรกริกกาเล ในกาลเป็นที่กระทำซึ่งกิริยาอันบุคคลกระทำได้โดยยาก ตุมหากํ
ของพระองค์, อหํ อ.หม่อมฉัน อสทฺทหนฺโต ไม่เชื่ออยู่ วจนํ ซึ่งคำ ตสฺสา
(เทวดาย) ของเทวดานั้น ปฏิภฺชิปี ห้ามแล้ว ตํ (เทวดํ) ซึ่งเทวดานั้น อิติ ว่า
‘ปุตฺโต อ.บุตร มยฺหํ ของเรา อปฺปตฺวา ไม่บรรลุลแล้ว โภธิ ซึ่งพระโพธิญาณ น
กโรติ จะไม่กระทำ กาลํ ซึ่งกาละ’ อิติ ดังนี้ รณฺญา อันพระราชา นิสินฺหน
ผู้ประทับนั่งแล้ว เอกมฺหฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา
ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อิทานี ในกาลนี้ (ตุมฺเห) อ.พระองค์
สทฺทหิสฺสจ จักทรงเชื่อ ก็อย่างไร, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘ปุตฺโต อ.บุตร เต
ของท่าน มโต ตายแล้ว’ อิติ ดังนี้ (พฺราหฺมณ) อันพราหมณ์ ทสฺเสตฺวา แสดง
แล้ว อฏฺฐิกานี ซึ่งกระดุก ท. ตฺยฺหํ แก่พระองค์ วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (ตุมฺเห)
อ.พระองค์ น สทฺทหิตฺถ ไม่ทรงเชื่อแล้ว ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน” อิติ ดังนี้ กเถสิ
ตรัสแล้ว มหารมฺมปาลชาตกํ ซึ่งมหาธัมมปาลชาตก อิมิสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา ใน
เพราะความเกิดขึ้นแห่งเนื้อความนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคปรทานพรแก่พระราชานั้น วันรุ่งขึ้น ทรงเสวยพระกระยาหารที่พระ
ราชานิเวศน์, เมื่อพระราชอาประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ ในเวลาที่พระองค์ทรงกระทำทุกกรกิริยา มีเทวดาตนหนึ่งเข้ามาหาหม่อมฉัน
แล้วกล่าวว่า ‘บุตรของท่านกระทำกาละแล้ว’, หม่อมฉันไม่เชื่อคำของเทวดานั้น ห้าม
เทวดานั้นไปว่า ‘บุตรของเรา ไม่บรรลุลโพธิญาณ จะไม่ทำกาละ’, จึงตรัสว่า “ดูก่อน
มหาบพิตร ในบัดนี้ พระองค์จักทรงเชื่อได้อย่างไร?, แม้ในกาลก่อน เมื่อพราหมณ์
แสดงกระดุกทั้งหลายแก่พระองค์ แล้วกราบทูลว่า ‘พระโอรสของพระองค์เสียชีวิต
แล้ว’, พระองค์ ก็ไม่ทรงเชื่อแล้ว” แล้วตรัสมหาธัมมปาลชาตก ในเพราะความเกิดขึ้น
แห่งเนื้อความนั้น

ภควา สุทฺถกตฺตาโน กเถสิจฺจ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ รมฺโณจฺจ
สัมปทานโน ทตฺวา ตํ วิเสสนะของ วรฺจฺจ อวุตฺตกัมมะโน ทตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน กต- ปฺน กิริยาวิเสสนะโน กต- เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมฺปิโน กต- ราชานิเวสเน

วิเสสธาระใน กต- กตปาตราโส วิเสสณะของ ภควา เอกมุนต์ อาธาระใน นิสินฺเนนฺจ วิเสสณะของ รมณฺญาจ อนภินิตกัตตาใน วุตเต “ภนฺเต อาลปนฺเน เอกา วิเสสณะของ เทวตาจ สุทฺธกัตตาใน อาหจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ทุกฺกรการิกกาเลจ กาลสัตตมฺมีใน อาห มํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาจก ปุพฺพกาล- กิริยาใน อาห ‘ปฺตุโต สุทฺธกัตตาใน โหติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธะ ใน ปฺตุโต กาลกโต วิกตีกัตตาใน โหติ’ อิตฺตํพทํ อากาเรใน อาห, อหํ สุทฺธกัตตา ใน ปฏิภฺชิปีจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ เทวตาจก สามีสัมพันธะใน วจนฺจ อวุตตกัมมะใน อสทฺทหนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ อหํ ‘ปฺตุโต สุทฺธกัตตาใน กโรติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏิเสธะใน กโรติ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ปฺตุโต โโพธิ สัมปาปฺถนฺยกัมมะใน อปฺปตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรติ กาลํ อวุตตกัมมะใน กโรติ’ อิตฺตํพทํ อากาเรใน ปฏิภฺชิปี ตํ วิเสสณะของ เทวตฺจ อวุตตกัมมะใน ปฏิภฺชิปี” อิตฺตํพทํ สฺรุปะเน วจนฺจ ลักขณะใน วุตเตจ ลักขณกิริยา, “มหาราช อาลปนฺเน อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน สทฺทหิสฺสถ ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน สทฺทหิสฺสถจ อาชยตบทกัตตฺวาจก กิศฺพทํ ปุจฺฉนฺตถะ, อปีศฺพทํ อเปกขตฺถะเข้ากัปป ปุพฺเพจ กาลสัตตมฺมีใน สทฺทหิตฺถ พฺราหฺมณฺเน อนภินิตกัตตาใน วุตเต อฏฺฐิกานิ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวา ตฺยฺหํ สัมปทานใน ทสฺเสตฺวาจก สมานกาลกิริยาใน วุตเต ‘ปฺตุโต สุทฺธกัตตาใน มโตจ กิตบทกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน ปฺตุโต’ อิตฺตํพทํ สฺรุปะเน วจนฺจ ลักขณะใน วุตเตจ ลักขณกิริยา, ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน สทฺทหิตฺถจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏิเสธะใน สทฺทหิตฺถ” อิตฺตํพทํ อากาเรใน วุตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ อิมิสฺสา วิเสสณะของ อตฺถุปฺปตฺติยาจก นิमितตสัตตมฺมีใน กเถสิ มหาชมฺมปาลชาตกํ อวุตตกัมมะ ใน กเถสิ ๕

๓๒. กถาปริโยसानเ ราชานานาคามิผล ปติฏฺฐหิ ๕

กถาปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งวจาเป็นเครื่องกล่าว ราชานานาคามิผล ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อานาคามิผล ในอนาคามิผล ๕

เวลาจบพระกถา พระราชาทรงดำรงอยู่ในอนาคามิผล

กถาปริโยसानเ กาลสัตตมฺมีใน ปติฏฺฐหิ ราชานานาคามิผล ปติฏฺฐหิ ๕ อาชยตบท

กัตตฺวาจก อนาคามีผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๓๓. อิติ ภควา ปิตร์ ตีสุ ผลสุ ปติฏฺฐาเปตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปรีวฺโต ปุณฺเทว ราชคหฺ
 คนฺตฺวา ตโต อนาถปิณฺฑทิกเณ สวตฺถึ อากมนฺตฺถาย คหิตปฏฺฏิโย, นิฏฺฐิตเ
 เขตฺวณมหาวิหारे, ตตฺถ คนฺตฺวา วาสํ กปฺเปสิ ฯ

อิติ ภควา ปิตร์ ตีสุ ผลสุ ปติฏฺฐาเปตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปรีวฺโต ปุณฺเทว ราชคหฺ คนฺตฺวา ตโต
 (ราชคหฺโต) อนาถปิณฺฑทิกเณ สวตฺถึ อากมนฺตฺถาย คหิตปฏฺฏิโย, นิฏฺฐิตเ เขตฺวณมหาวิหारे,
 ตตฺถ (เขตฺวณมหาวิหारे) คนฺตฺวา วาสํ กปฺเปสิ ฯ

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปิตร์ ทรงยังพระบิดา ปติฏฺฐาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาแล้ว
 ผลสุ ในผล ท. ตีสุ สาม ภิกฺขุสงฺฆปรีวฺโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว คนฺตฺวา
 เสด็จไปแล้ว ราชคหฺ สู่เมืองราชคฤห์ ปุณฺ เอว อีกนั้นเที่ยว ตโต (ราชคหฺโต)
 อนาถปิณฺฑทิกเณ สวตฺถึ อากมนฺตฺถาย คหิตปฏฺฏิโย ผู้มีปฏิญญา อันเศรษฐี
 ชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ ถือเอาแล้ว เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จมา สู่เมืองสาวัตถี จาก
 เมืองราชคฤห์นั้น, เขตฺวณมหาวิหारे ครั้นเมื่อพระมหาวิหารชื่อว่าเขตวัน นิฏฺฐิตเ
 สำเร็จแล้ว, คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ (เขตฺวณมหาวิหारे) ในพระมหาวิหารชื่อว่า
 เขตวัน กปฺเปสิ ทรงสำเร็จแล้ว วาสํ ซึ่งการประทับอยู่ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงทำให้พระบิดาตั้งอยู่ในผลทั้ง ๓ มีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จไปยัง
 เมืองราชคฤห์อีกครั้ง ทรงมีปฏิญญาที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีรับเอาเพื่อประโยชน์แก่การ
 เสด็จมาจากเมืองราชคฤห์สู่เมืองสาวัตถี, เมื่อพระเขตวันมหาวิหารเสร็จแล้ว, เสด็จไป
 ในที่นั้น แล้วทรงสำเร็จการประทับอยู่ ด้วยประการฉะนี้

ภควา สุทฺธกัตตฺวาใน กปฺเปสิ ฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิติศัพฺพํ ปการิตฺถะ ปิตร์ การิต-
 กัมมะใน ปติฏฺฐาเปตฺวา ตีสุ วิเสสนะของ ผลสุ ฯ วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปตฺวา ฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน -ปรีวฺโต ภิกฺขุสงฺฆปรีวฺโต วิเสสนะของ ภควา เอวศัพฺพํ
 อวธารณะเข้ากับ ปุณฺ ฯ กิริยาวิเสสนะใน คนฺตฺวา ราชคหฺ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน
 คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ตโต วิเสสนะของ ราชคหฺโต ฯ วยาทานใน อากมน-
 อนาถปิณฺฑทิกเณ อนภิตกัตตฺวาใน คหิต- สวตฺถึ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน อากมนฺตฺถาย ฯ

สัมปทานใน คหิตปฏิญญโถยๆ วิเสสนะของ ภควา เขตวณมหาวิหารเ ลักษณะใน นิฎฐิตยๆ ลักษณะกิริยา, ตตถ วิเสสนะของ เขตวณมหาวิหารยๆ วิสยาธาระใน คนตุวๆ ปุพพกาลกิริยาใน กปเปสิ วาส์ อวุตตกัมมะใน กปเปสิ ๗

.....
.....

๓๔. เหว์ สตุถริ เขตวเน วิหรนุเตเยว, आयसुमा ननुतो उकुणुञ्जिता गिक्खुं
เอตมตถ์ आरोเจสิ “อนภริโต อหิ อาวุโส พุรหุมจิริย จรามิ, น สกุโกมิ พุรหุมจิริย
สนุทธาเรตุ์ สิक्खิ ปจจุกุขาย หีนายาวตติสสามิตี ๗

เอหว์ สตุถริ เขตวเน วิหรนุเตเยว, आयसुमा ननुतो उकुणुञ्जिता गिक्खुं एत् ओत्ถ आरोเจสิ
“อนภริโต อหิ อาวุโส พุรหุมจิริย จรามิ, (อหิ) น สกุโกมิ พุรหุมจิริย สนุทธาเรตุ์, (อหิ) สิक्खิ
ปจจุกุขาย หีนาย आवตติสสามิตี ๗

สตุถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา วิหรนุเต เหว ประทับอยู่นั้นเทียว เขตวเน ในพระวิหาร
ชื่อว่าเขตวัน เหว์ อย่างนี้, นनुतो อ.พระนันทะ आयसुमा ผู้มีอายุ उकुणुञ्जिता
เมื่อหน่ายแล้ว आरोเจสิ บอกแจ้งแล้ว एत् ओत्ถ ซึ่งเนื้อความนั้น गिक्खुं แก่ภิกษุ
ท. อิติ ว่า “आवुसो तुก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อหิ อ.กระผม อนภริโต ไมยินดียั้งแล้ว
จรามิ ย่อมประพฤติ พุรหุมจิริย ซึ่งพรหมจรรย์, (อหิ) อ.กระผม น สกุโกมิ ย่อม
ไมอาจ สนุทธาเรตุ์ เพื่ออันทรงไว้พร้อม พุรหุมจิริย ซึ่งพรหมจรรย์, (อหิ) อ.กระผม
ปจจุกุขาย บอกคินแล้ว สิक्खि ซึ่งสิทขา आवตติสสามิ จักหมุนมา หีนาย เพื่อความ
เป็นคนชั้นต่ำ” อิติ ดังนี้ ๗

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่พระเขตวันอย่างนี้นั้นแหละ, ท่านพระนันทะ เมื่อหน่าย
จึงบอกเนื้อความนั้นแก่พวกภิกษุว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมไมยินดีอย่างมาก
ย่อมประพฤติพรหมจรรย์ กระผมไมอาจจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้ กระผมจะบอกคิน
สิทขาแล้วหมุนมาเพื่อความเป็นคนชั้นต่ำ”

สตุถริ ลักษณะใน วิหรนุเตๆ ลักษณะกิริยา เหว์ กิริยาวิเสสนะใน วิหรนุเต เขตวเน
วิสยาธาระใน วิหรนุเต เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ วิหรนุเต, आयसुमा วิเสสนะของ
นनुतोๆ สุตทกัตตาใน आरोเจสิๆ อาขยาตบทกัตตุวจาก उकुणुञ्जिता ปุพพกาลกิริยา
ใน आरोเจสิ गिक्खुं สัมปทานใน आरोเจสิ एत् วิเสสนะของ ओत्ถๆ อวุตตกัมมะใน

อาโรเจสิ “อาวุโส อาลปนนะ อนภริโต วิเสสนะของ อหังฯ สุททกัตตาใน จรามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พุรหมฺจริยํ อวุตตกัมมะใน จรามิ, อหัง สุททกัตตาใน สกฺโกมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศฺพทํ ปฏฺวิเสสฺสใน สกฺโกมิ พุรหมฺจริยํ อวุตตกัมมะใน สนฺธาเรตฺตุฯ ตุมฺมตถสัมฺปทานใน สกฺโกมิ, อหัง สุททกัตตาใน อวตฺตติสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ลิกฺขํ อวุตตกัมมะใน ปจฺจกฺขายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อวตฺตติสฺสามิ หีนาย สัมฺปทานใน อวตฺตติสฺสามิ” อิติศฺพทํ อากาเรใน อาโรเจสิ ฯ

๓๕. ภควา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา आयสฺมนฺตํ นนฺทํ ปกฺโกสาเปตฺวา เอตทโวจ “สจฺจํ กิร ตฺวํ นนฺท สมฺพหุสฺสานํ ภิกฺขุณฺโณ เอวมาโรเจสิ ‘อนภริโต อหัง อาวุโส พุรหมฺจริยํ จรามิ, น สกฺโกมิ พุรหมฺจริยํ สนฺธาเรตฺตุ, ลิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติสฺสามิตี ฯ

ภควา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา (ปุคฺคลํ) आयสฺมนฺตํ นนฺทํ ปกฺโกสาเปตฺวา เอตํ (วจนํ) อโวจ “สจฺจํ กิร ตฺวํ นนฺท สมฺพหุสฺสานํ ภิกฺขุณฺโณ เอว อาโรเจสิ ‘อนภริโต อหัง อาวุโส พุรหมฺจริยํ จรามิ, (อหัง) น สกฺโกมิ พุรหมฺจริยํ สนฺธาเรตฺตุ, (อหัง) ลิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนาย อวตฺตติสฺสามิตี ฯ

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค สุตฺวา ทรงแสดงแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทว่า นั้น (ปุคฺคลํ) ทรงยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว นนฺทํ ซึ่งพระนันทะ आयสฺมนฺตํ ผู้มีอายุ อโวจ ได้ตรัสแล้ว เอตํ (วจนํ) ซึ่งพระดำรัสนั้น อิติ ว่า “นนฺท ดูก่อนนันทะ กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ.เธอ อาโรเจสิ บอกแล้ว ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุท. สมฺพหุสฺสานํ ผู้มากพร้อม เอว อย่างนี้ อิติ ว่า ‘อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อหัง อ.กระผม อนภริโต ไม่ยินดียิ่งแล้ว จรามิ ย่อมประพฤติ พุรหมฺจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์, (อหัง) อ.กระผม น สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ สนฺธาเรตฺตุ เพื่ออันทรงไว้พร้อม พุรหมฺจริยํ ซึ่งพรหมจรรย์, (อหัง) อ.กระผม ปจฺจกฺขาย บอกคืบแล้ว ลิกฺขํ ซึ่งสิกขา อวตฺตติสฺสามิ จักหมุณา หีนาย เพื่อความเป็นคนชั้นต่ำ’ อิติ ดังนี้” สจฺจํ จริงหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงสดับเรื่องราวอนั้น ใช้คนให้ไปเรียกพระนันทะผู้มีอายุ ได้ตรัสพระดำรัสอนันว่า “ดูก่อนนันทะ ได้ยินว่า เธอบอกแก่พวกภิกษุจำนวนมากอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้มีอายุ กระผมไม่ยินดีอย่างมาก ย่อมประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมไม่อาจเพื่อจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้, จะบอกคืบสิกขาแล้วหมุณาเพื่อความเป็นคนชั้นต่ำ’ จริงหรือ?”

ภควา สุทธกัตตทาใน อโวจๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ตํ วิเสสณะของ ปวตฺตีๆ อวุตต-
 กัมมะใน สุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคสํ การิตกัมมะใน
 ปกฺโกสาเปตฺวา อายสฺมนตํ วิเสสณะของ นนฺทๆ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน อโวจ เอตํ วิเสสณะของ วจฺนๆ อวุตตกัมมะใน อโวจ “นนฺท อาลปนะ
 กิรศัพทํ อนุสฺสวณตฺถะ ตฺวํ สุทธกัตตทาใน อาโรเจสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก สจฺจํ
 กิริยาวิเสสณะใน อาโรเจสิ สมฺพหุลานํ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺเฑๆ สัมปทานใน อาโรเจสิ
 เอรํ กิริยาวิเสสณะใน อาโรเจสิ ‘อาวุโส อาลปนะ อนภริโต วิเสสณะของ อหํๆ สุทธกัตตทา
 ใน จรามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก พฺรหฺมจฺริยํ อวุตตกัมมะใน จรามิ, อหํ สุทธกัตตทา
 ใน สกฺโกมิๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก นศฺพทํ ปฏฺิเสระใน สกฺโกมิ พฺรหฺมจฺริยํ อวุตตกัมมะ
 ใน สนฺธาเรตฺถุๆ ตุมฺถตฺถสัมปทานใน สกฺโกมิ, อหํ สุทธกัตตทาใน อวตฺตติสฺสามิๆ อาชยาต-
 บทกัตตฺวจาก สิภฺขํ อวุตตกัมมะใน ปจฺจกฺขายๆ ปุพพกาลกิริยาใน อวตฺตติสฺสามิ
 หีนาย สัมปทานใน อวตฺตติสฺสามิ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน เอตํ วจฺนํ ๫

๓๖. “เอวํ ฆนฺเตติ ๫

(นนฺโท) “เอวํ ฆนฺเตติ (อาห) ๫

(นนฺโท) อ.พระนันทะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 เอวํ อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

พระนันทะกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระเจ้าข้า”

นนฺโท สุทธกัตตทาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “ฆนฺเต อาลปนะ เอรํ สัจฺจวจาก-
 ลิงคตฺถะ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๫

๓๗. “กิสฺส ปน ตฺวํ นนฺท อนภริโต พฺรหฺมจฺริยํ จรสิ, น สกฺโกสิ พฺรหฺมจฺริยํ สนฺธาเรตฺถุ,
 สิภฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติสฺสสีติ ๫

(สตฺถา) “กิสฺส ปน ตฺวํ นนฺท อนภริโต พฺรหฺมจฺริยํ จรสิ, (ตฺวํ) น สกฺโกสิ พฺรหฺมจฺริยํ
 สนฺธาเรตฺถุ, (ตฺวํ) สิภฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนาย อวตฺตติสฺสสีติ (อาห) ๫

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “นนฺท ดูก่อนนันทะ ปน ก็ ตฺวํ อ.เธอ

อนภิรโต ไม่นินดียิ่งแล้ว จรลี ย่อมประพฤติ พุรหมจรรย์ ซึ่งพรหมจรรย์, (ตุว) อ.เชอ
น สกโกสิ ย่อมไม่อาจ สนฺธาเรตุ์ เพื่ออันทรงไว้พร้อม พุรหมจรรย์ ซึ่งพรหมจรรย์,
(ตุว) อ.เชอ ปจจกฺขาย บอกคินแล้ว ลิกฺขิ ซึ่งลิกขา อวตฺติสฺสสิ จักหมฺนมา
หีนาย เพื่อความเป็นคนชั้นต่ำ กิสฺส เพราะเหตุอะไร? อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนนันทะ ก็เธอไม่นินดียิ่ง ย่อมประพฤติพรหมจรรย์, เธอ
ไม่อาจเพื่อจะทรงพรหมจรรย์ไว้, เธอจักบอกคินลิกขาแล้วหมฺนมาเพื่อเป็นคนชั้นต่ำ
เพราะเหตุอะไร?” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “นนฺท อาลปนะ ปนศัพฺท วากยา-
รัมภโชตกะ ตุว สุทฺธกัตฺตาใน จรลี ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กิสฺส จัฏฐีเหตุใน จรลี
อนภิรโต วิเสสนะของ ตุว พุรหมจรรย์ อวตฺตกัมมะใน จรลี, ตุว สุทฺธกัตฺตาใน สกโกสิ ๑
อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นศัพฺท ปฏิสฺเสระใน สกโกสิ พุรหมจรรย์ อวตฺตกัมมะใน
สนฺธาเรตุ์ ตุมัตตสัมปทานใน สกโกสิ, ตุว สุทฺธกัตฺตาใน อวตฺติสฺสสิ ๑ อาชยตบท-
กัตฺตฺวาจก ลิกฺขิ อวตฺตกัมมะใน ปจจกฺขาย ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อวตฺติสฺสสิ หีนาย
สัมปทานใน อวตฺติสฺสสิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๓๘. “สาเกยานี เม ฆนฺเต ชนปทกฺลยาณี ฆฺรา นิภฺขมฺนตฺสฺส อทฺตฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
อปโลเกตฺวา มํ เอตทโวจ ‘ตุวฺภู โข อยฺยปฺตฺต อากจฺเจยฺยาสีติ; โส โข อหํ
ฆนฺเต ตํ อนุสฺสรมาโน อนภิรโต พุรหมจรรย์ จรามิ, น สกโกมิ พุรหมจรรย์
สนฺธาเรตุ์, ลิกฺขิ ปจจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสสามีติ ๕

(นนฺโท) “สาเกยานี เม ฆนฺเต ชนปทกฺลยาณี ฆฺรา นิภฺขมฺนตฺสฺส อทฺตฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
อปโลเกตฺวา มํ เอต (วจน) อโวจ (ตุว) ตุวฺภู โข อยฺยปฺตฺต อากจฺเจยฺยาสีติ; โส โข อหํ
ฆนฺเต ตํ (วจน) อนุสฺสรมาโน อนภิรโต พุรหมจรรย์ จรามิ, (อห) น สกโกมิ พุรหมจรรย์
สนฺธาเรตุ์, (อห) ลิกฺขิ ปจจกฺขาย หีนาย อวตฺติสฺสสามีติ (อาห) ๕

(นนฺโท) อ.พระนันทะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ชนปทกฺลยาณี อ.นางชนบทกฺลยาณี สาเกยานี ผู้เป็นสาเกยานี เกเสหิ ด้วยทั้ง
ผม ท. อทฺตฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล อั้นเกล้าแล้วด้วยทั้งกิ่ง อปโลเกตฺวา บอกแล้ว เม แก่ข้า
พระองค์ นิภฺขมฺนตฺสฺส ผู้ออกไปอยู่ ฆฺรา จากเรือน อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอต

(วจน) ซึ่งคำนั้น มั กะข้าพระองค์ อิติ ว่า ‘อวยยุตฺต ข้าแต่พระลูกเจ้า (ตุว) อ.ท่าน อาคจฺเจยฺยาสี ฟิงมา ตฺวภู โข ด่วนแล’ อิติ ดังนี้; ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โส โข อหฺ อ.ข้าพระองค์นั้นแล อนุสฺสรมาโน ระลึกถึงอยู่ ตํ (วจน) ซึ่งคำนั้น อนุภโรโต ไม่ยินดียิ่งแล้ว จรามิ ย่อมประพฤติ พุรฺหมจฺริยํ ซึ่งพรหมจรรย์, (อหฺ) อ.กระผม ฆ สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ สนฺธาเรตุํ เพื่ออันทรงไว้พร้อม พุรฺหมจฺริยํ ซึ่งพรหมจรรย์, (อหฺ) อ.กระผม ปจฺจกฺขาย บอกคืนแล้ว สิกฺขิ ซึ่งสิกขา อวตฺตฺติสฺสามิ จักหมฺนมา หีนาย เพื่อความเป็นคนชั้นต่ำ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนันทะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณีผู้ศากิยานี บอกแก่ ข้าพระองค์ผู้กำลังออกจากเรือน ด้วยทั้งผมทั้งหลายที่เกล้าครั้งหนึ่งว่า ‘ข้าแต่ลูกเจ้า ท่านฟังกลับมาด่วนแล’ ดังนี้, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นั้นระลึกถึงคำของนาง ไม่ยินดียิ่ง ย่อมประพฤติพรหมจรรย์, ย่อมไม่อาจเพื่อจะทรงพรหมจรรย์ไว้ได้, จักบอก คืนสิกขาแล้วหมฺนมาเพื่อความเป็นคนชั้นต่ำ” ดังนี้

นนฺโท สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ‘ฆนฺเต อาลปนะ สากิยานี วิเสสนะ ของ ชนบทกัลยาณี ๑ สุทฺธกัตฺตาใน อโวจ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เม สัมปทานใน อปโลเกตฺวา ฆรา อปาทานใน นิภฺขมนตฺตฺสฺส ๑ วิเสสนะของ เม อหฺ ๑ อหฺ ๑ อหฺ ๑ วิเสสนะของ เกเสหิ ๑ อิตถัมภุเตของ ชนบทกัลยาณี อปโลเกตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อโวจ มํ อภิตกัมมะใน อโวจ เอตํ วิเสสนะของ วจน ๑ อวตฺตกัมมะใน อโวจ ‘อวยยุตฺต อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน อาคจฺเจยฺยาสี ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตฺวภู กิริยาวิเสสนะ ใน อาคจฺเจยฺยาสี โขศัพฺทํ วจนาลังการะ’ อิติศัพฺทํ สฺรูปะใน เอตํ วจน; ฆนฺเต อาลปนะ โส วิเสสนะของ อหฺ ๑ สุทฺธกัตฺตาใน จรามิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โขศัพฺทํ วจนาลังการะ ตํ วิเสสนะของ วจน ๑ อวตฺตกัมมะใน อนุสฺสรมาโน ๑ อหฺ ๑ อหฺ ๑ อหฺ ๑ วิเสสนะของ อหฺ พุรฺหมจฺริยํ อวตฺตกัมมะใน จรามิ, อหฺ สุทฺธกัตฺตา ใน สกฺโกมิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นศัพฺทํ ปฏฺิเสระใน สกฺโกมิ พุรฺหมจฺริยํ อวตฺตกัมมะใน สนฺธาเรตุํ ๑ ตุมตถสัมปทานใน สกฺโกมิ, อหฺ สุทฺธกัตฺตาใน อวตฺตฺติสฺสามิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สิกฺขิ อวตฺตกัมมะใน ปจฺจกฺขาย ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อวตฺตฺติสฺสามิ หีนาย สัมปทานใน อวตฺตฺติสฺสามิ” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๑

.....

๓๙. อถ โข ภควา อายสมนฺตํ นนฺทํ พาทาย คเหตุวา อิทธิพลเน ดาวตีสเทวโลภํ
 เนนโต อนฺตรามคฺเค เอกสฺมี ฌามกฺเขตเต ฌามขานุมตฺถเก นิสินฺนํ
 จินฺนกณฺณนาสนนฺจคฺคฺจํ เอกํ ปฺลฺกฺจมกฺกฺกฺมึ ทสฺเสตฺวา ดาวตีสเทวเน สกฺกสฺส
 เทวณฺโณ อุปฺภูจฺจัน อาคตานิ กกฺกฺปาทานิ ปญฺจ อจฺจราสทานิ ทสฺเสสิ ๕

อถ โข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค คเหตุวา ทรงจับแล้ว นนฺทํ ซึ่งพระ
 นันทะ อายสมนฺตํ ผู้มีอายุ พาทาย ที่แขน เนนโต ทรงนำไปอยู่ ดาวตีสเทวโลภํ
 สูเทวโลกชื่อว่าดาวดิ่งส์ อิทธิพลเน ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว
 ปฺลฺกฺจมกฺกฺกฺมึ ซึ่งนางลิงรุ่น เอกํ ตัวหนึ่ง จินฺนกณฺณนาสนนฺจคฺคฺจํ ตัวมีหู จมูก และ
 หางอันขาดแล้ว นิสินฺนํ ตัวนั่งแล้ว ฌามขานุมตฺถเก บนที่สุดแห่งตออันไฟไหม้แล้ว
 ฌามกฺเขตเต ในนาอันไฟไหม้แล้ว เอกสฺมี แห่งหนึ่ง อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่ง
 หนทาง ทสฺเสสิ ทรงแสดงแล้ว อจฺจราสทานิ ซึ่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. ปญฺจ ห้า
 กกฺกฺปาทานิ ผู้มีเท้าเพียงตั้งเท้าแห่งนกพิราบ อาคตานิ ผู้มาแล้ว อุปฺภูจฺจัน สู้ที่
 บำรุง สกฺกสฺส ของท้าวสักกะ เทวณฺโณ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ ดาวตีสเทวเน ในภพ
 ชื่อว่าดาวดิ่งส์ ๕

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงจับพระนันทะผู้มีอายุที่แขน นำไปสูเทวโลกชั้นดาวดิ่งส์
 ด้วยกำลังฤทธิ์ ระหว่างทาง ทรงแสดงนางลิงรุ่นตัวหนึ่ง ตัวมีหู จมูก และหางขาด ตัว
 นั่งอยู่บนยอดตอไม้ที่ไฟไหม้แล้ว ในนาที่ไฟไหม้แล้วแห่งหนึ่ง ทรงแสดงนางอัปสร
 ๕๐๐ นาง ผู้มีเท้าเหมือนเท้านกพิราบ ผู้มาสู้ที่บำรุงของท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพใน
 ภพดาวดิ่งส์

อถ กาลสํตตมึ โขศัพทํ วจนาลังการะ ภควา สุทฺธกตฺตาโน ทสฺเสสิ ๖ อาชยตบท
 กตฺตฺวาจก อายสมนฺตํ วิเสสนะของ นนฺทํ ๖ อวฺตตกัมมะใน คเหตุวา พาทาย วิสยาธาระ
 ใน คเหตุวา ๖ ปุพฺพกาลกิริยาใน เนนโต อิทธิพลเน ๖ กรณะใน เนนโต ดาวตีสเทวโลภํ
 สัมปาปฺุณฺยกัมมะใน เนนโต ๖ อพฺภันตฺรกิริยาของ ภควา อนฺตรามคฺเค วิสยาธาระ
 ใน ทสฺเสตฺวา เอกสฺมี วิเสสนะของ ฌามกฺเขตเต ๖ กิณหาธาระใน ฌามขานุมตฺถเก ๖
 อุปฺสิเลสิกาธาระใน นิสินฺนํ ๖ กิตฺติ จินฺนกณฺณนาสนนฺจคฺคฺจํ กิตฺติ เอกํ กิตฺติ วิเสสนะ
 ของ ปฺลฺกฺจมกฺกฺกฺมึ ๖ อวฺตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวา ๖ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสสิ ดาวตีส-
 เทวเน วิสยาธาระใน ทสฺเสสิ สกฺกสฺส สามีสัมพันธะใน อุปฺภูจฺจัน เทวณฺโณ

วิเสสณะของ สกุกุสส อุပ္ภูจัน สัมปาปุณียกัมมะใน อาคตานิ ๆ ก็ดี กกุฎปาทานิ ก็ดี ปญจ ก็ดี วิเสสณะของ อจจรัสตานิ ๆ อวุตตกัมมะใน ทสเสสิ ๗

๔๐. ทสเสตฺวา จ ปน เหวมาห “ตํ ก็ มณฺณสิ นนฺท, กตมา นุโข อภิรูปตรา จ ทสฺสนียตรา จ ปาสาทิกตรา จ สากิยานี วา ชนปทกฺลยาณี อิมานี วา ปญจ อจจรัสตานิ กกุฎปาทานีติ ๗

(สตฺถา) ทสเสตฺวา จ ปน เหว อาห “(ตฺวํ) ตํ (ชนปทกฺลยาณี) ก็ มณฺณสิ นนฺท, กตมา (อิตฺถิโย) นุ โข อภิรูปตรา จ ทสฺสนียตรา จ ปาสาทิกตรา จ (โหนฺติ) สากิยานี วา ชนปทกฺลยาณี อิมานี วา ปญจ อจจรัสตานิ กกุฎปาทานีติ ๗

จ ปน ก็แล (สตฺถา) อ.พระศาสดา ทสเสตฺวา ครั้นทรงแสดงแล้ว อาห ตรัสแล้ว เหว อย่างนี้ อิติ ว่า “นนฺท ดูก่อนนันทะ (ตฺวํ) อ.เธอ มณฺณสิ ย่อมสำคัญ ตํ (ชนปทกฺลยาณี) ซึ่งนางชนบทกัลยาณีนั้น ก็อย่างไร? กตมา (อิตฺถิโย) นุ โข อ.หญิง ท. เหล่าไหนหนอแล ชนปทกฺลยาณี คือ อ.นางชนบทกัลยาณี สากิยานี ผู้ศากิยานี วา หรือ วา หรือว่า อจจรัสตานิ อ.ร้อยแห่งนางอัปสร ท. ปญจ ห้า กกุฎปาทานิ ผู้มีเท้าเพียงตั้งเท้าของนกพิราบ อิมานี เหล่านี้ อภิรูปตรา จ เป็นผู้มรูปร่างมากกว่า ด้วย ทสฺสนียตรา จ เป็นผู้ควรแก่การชมกว่าด้วย ปาสาทิกตรา จ เป็นผู้นำมาซึ่ง ความเลื่อมใสกว่าด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

ก็แล พระศาสดาครั้นทรงแสดงแล้ว ตรัสแล้วอย่างนี้ว่า “ดูก่อนนันทะ เธอย่อมสำคัญ นางชนบทกัลยาณีนั้นว่าอย่างไร? หญิงเหล่าไหนกัน? ระหว่างนางชนบทกัลยาณีผู้ ศากิยานีกับนางอัปสร ๕๐๐ นาง ผู้มีเท้าเหมือนเท้านกพิราบเหล่านี้ คนไหน? เป็นผู้มรูปร่างมากกว่า เป็นผู้นำชมกว่า และเป็นผู้นำเลื่อมใสกว่า”

จ ปน นิปาตสมฺมุหะ สตฺถา สุทฺธกัตฺตานิ อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ทสเสตฺวา ลักขณัตถะ เหว กิริยาวิเสสณะใน อาห “นนฺท อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ มณฺณสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ชนปทกฺลยาณี ๆ อวุตตกัมมะใน มณฺณสิ ก็ ปุจณัตถะ, กตมา วิเสสณะของ อิตฺถิโย ๆ สุทฺธกัตฺตานิ โหนฺติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นุศัพฺท์ ปุจณัตถะ โชศัพฺท์ วจนาลังการะ อภิรูปตรา ก็ดี ทสฺสนียตรา ก็ดี ปาสาทิกตรา

ก็ตี วิกตีกัตตาใน โหนติ จ สามศัพท์ ปทสมุจยัตตะเข้ากับ อภิรูปตรา ทสสนียตรา และ ปาสาทิกตรา สากิยานี วิเสสนะของ ชนปทกลุยาณีๆ ก็ตี อจจราสทานิ ก็ตี วิเสสลาภี ของ อิตติโย วา สองศัพท์ ปทวิกัปปีตะเข้ากับ สากิยานี ชนปทกลุยาณี และ อิมานิ ปณจ อจจราสทานิ กกุฎปาทานิ, อิมานิ ก็ตี ปณจ ก็ตี กกุฎปาทานิ ก็ตี วิเสสนะของ อจจราสทานิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๔๑. ตํ สุตฺวา อาห “เสยฺยถาปิ สา ภาหุเต จินฺนภณฺณนาสนนํคฺกุจฺจา ปลฺลุมฺกกุฏฺฐิ; เอวเมว โข ภาหุเต สากิยานี ชนปทกลุยาณี อิมสํ ปณฺจนฺนํ อจจราสทานํ อุปนิธาย สงฺขยุํปิ น อุเปติ, กัลปิ น อุเปติ, ภาคฺปิ น อุเปติ; อถ โข อิมานิว ปณฺจ อจจราสทานิ อภิรูปตรานิ เจว ทสสนียทรานิ จ ปาสาทิกทรานิ จาติ ๗

(นนฺโท) ตํ (วจนฺ) สุตฺวา อาห “เสยฺยถาปิ สา ภาหุเต จินฺนภณฺณนาสนนํคฺกุจฺจา ปลฺลุมฺกกุฏฺฐิ (โหติ); เอวเมว โข ภาหุเต สากิยานี ชนปทกลุยาณี อิมสํ ปณฺจนฺนํ อจจราสทานํ อุปนิธาย สงฺขยุํปิ น อุเปติ, กัลปิ น อุเปติ, ภาคฺปิ น อุเปติ; อถ โข อิมานิว เอว ปณฺจ อจจราสทานิ อภิรูปตรานิ เจว ทสสนียทรานิ จ ปาสาทิกทรานิ จ (โหนติ)” อิติ ๗

(นนฺโท) อ.พระนันทะ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งพระดำรัสนั้น อาห กราบทูล แล้ว อิติ ว่า “ภาหุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปลฺลุมฺกกุฏฺฐิ อ.นางลิ่งรฺน จินฺนภณฺณนาสนนํคฺกุจฺจา ตัวมีหู จมูก และหางอันขาดแล้ว สา นั้น (โหติ) ย่อมเป็น เสยฺยถาปิ แม้นฉันใด, ภาหุเตข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนปทกลุยาณี อ.นางชนบทกัลยาณี สากิยานี ผู้ศากิยานี น อุเปติ ย่อมไม่เข้าถึง สงฺขยุํปิ แม้ซึ่งการนับ น อุเปติ ย่อมไม่เข้าถึง กัลปิ แม้ซึ่งเสี้ยว น อุเปติ ย่อมไม่เข้าถึง ภาคฺปิ แม้ซึ่งส่วน อุปนิธาย เพราะอันเข้าไปเทียบเคียง อจจราสทานํ ซึ่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. ปณฺจนฺนํ ห้า อิมสํ เหล่านี้ เอวเมว โข ฉนั้นนั้นนั่นเทียว, อถ โข โดยที่แท้แล อจจราสทานิ อ.ร้อยแห่งนางอัปสร ท. ปณฺจ ห้า อิมานิว เอว เหล่านี้นั่นเทียว อภิรูปตรานิ เจว เป็นผู้มึ่รูปร่างกว่าด้วยนั้นนั่นเทียว ทสสนียทรานิ จ เป็นผู้ควรแก่การชมกว่าด้วย ปาสาทิกทรานิ จ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสกว่าด้วย (โหนติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

พระนันทะฟังพระดำรัสนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางลิ่งรฺนตัวมีหู จมูก

และทางที่ขาดย่อมมีแม่ฉันใด, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณีผู้ศากิยานี้ ย่อมไม่เข้าถึงแม่ซึ่งการนับ ย่อมไม่เข้าถึงแม่ซึ่งเสี้ยว ย่อมไม่เข้าถึงแม่ซึ่งส่วน เพราะ เทียบเคียงนางอัปสร ๕๐๐ นางเหล่านี้ ฉันนั้นนั่นแหละ, โดยที่แท้แล นางอัปสร ๕๐๐ นางเหล่านี้นั่นแหละ เป็นผู้มึนรูปงามกว่า เป็นผู้ควรแก่การชมกว่า และเป็นผู้นำมาซึ่ง ความเลื่อมใสกว่า”

นนโท สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจฺหนฺจ อวุตตกัมมะ ใน สุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ สากิถิตี ฉินฺนภณฺณนาสนงฺคฺกุฏา กิตฺติ วิเสสนะของ ปรุฏฺฐมกฺกฺวึจฺจ สุทรกัตตาใน โหติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เสยฺยถาปิ อุกฺปมาโชตกะ, ภนฺเต อาลปนะ สากิยานี วิเสสนะของ ชนปทกัลยาณีจฺจ สุทรกัตตาใน อุกฺเปติจฺจ สามบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวเมว อุกฺเปยฺยโชตกะ อิมสฺส กิตฺติ ปญฺจนฺหนํ กิตฺติ วิเสสนะของ อจฺจราสตาณฺจ ฉินฺนวิจฺจ อวุตตกัมมะใน อุกฺปนฺธิรายจฺจ เหตุํใน อุกฺเปติ อปิ สามศัพฺพํ อเปกขัตตถะเข้ากัฏฺ ขงฺขยํ กัลลํ และ ภาคํ ขงฺขยํ กิตฺติ กัลลํ กิตฺติ ภาคํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อุกฺเปติ น สามศัพฺพํ ปฏฺวิเสระใน อุกฺเปติ; อถ โข อรุจิสฺสูจฺจณฺตถะ เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากัฏฺ อิมานีจฺจ กิตฺติ ปญฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ อจฺจราสตาณฺจ สุทรกัตตาใน โหหนฺติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อภิรุปรตฺตานี กิตฺติ ทสฺสนียตฺตานี กิตฺติ ปาสาทิกตฺตานี กิตฺติ วิกตฺกัตตาใน โหนฺติ เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากัฏฺ จจฺจ สามศัพฺพํ ปทสมฺมุจยัตตถะเข้ากัฏฺ อภิรุปรตฺตานี ทสฺสนียตฺตานี และ ปาสาทิกตฺตานี” อิติศัพฺพํ อาการะใน อาหฯ

๔๒. “อภิรัม นนฺท, อภิรัม นนฺท, อหนฺเต ปาฏฺวิโกโถ ปญฺจนฺหนํ อจฺจราสตาณํ ปฏฺวิลาภาย กกุฏฺปาทานนฺติ ฯ

(สตุถา) “(ตุว) อภิรัม นนฺท, (ตุว) อภิรัม นนฺท, อหํ เต ปาฏฺวิโกโถ (โหม) ปญฺจนฺหนํ อจฺจราสตาณํ ปฏฺวิลาภาย กกุฏฺปาทานนฺติ (อาห) ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “นนฺท ดูก่อนนั้นทะ (ตุว) อ.เธอ อภิรัม จงยินดียิ่ง, นนฺท ดูก่อนนั้นทะ (ตุว) อ.เธอ อภิรัม จงยินดียิ่ง, อหํ อ.เรา ปาฏฺวิโกโถ เป็นผู้รับรอง ปฏฺวิลาภาย เพื่ออันใดเฉพาะ อจฺจราสตาณํ ซึ่งร้อยแห่งนาง อัปสร ท. ปญฺจนฺหนํ ห้า กกุฏฺปาทานํ ผู้มีเท้าเพียงตั้งเท้าของนกพิราบ เต ของเธอ (โหม) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนนันทะ เธอจงอภิรมย์เถิด, ดูก่อนนันทะ เธอจงอภิรมย์เถิด, เราเป็นผู้รับรองเพื่อการได้นางอัปสร ๕๐๐ นาง ผู้มีเท้าเหมือนเท้านกพิราบของเธอ”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “นนฺท อาลปนฺนํ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อภิรมฺย อาชยตบทกัตตฺวาจก, นนฺท อาลปนฺนํ ตฺวํ สุทธกัตตาใน อภิรมฺย อาชยตบทกัตตฺวาจก, อหํ สุทธกัตตาใน โหมิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธฺใน ปฏฺฐิลากาย ปาฏฺฐโกโค วิกตีกัตตาใน โหมิ ปณฺจนฺนํ กิตฺติ กกุฏฺฐปาทานํ กิตฺติ วิเสสนฺนํของ อจฺจราสตาณํ ฌฏฺฐิอุตตกัมมฺใน ปฏฺฐิลากายฯ สัมปทานใน ปาฏฺฐโกโค” อิตฺตํพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๔๓. “สเจ เม ภนฺเต ภควา ปาฏฺฐโกโค ปณฺจนฺนํ อจฺจราสตาณํ ปฏฺฐิลากาย กกุฏฺฐปาทานํ, อภิรมิสฺสามหํ ภนฺเต ภควา พุรฺหมจฺริเยติ ฯ

(นนฺโท) “สเจ เม ภนฺเต ภควา ปาฏฺฐโกโค (โหติ) ปณฺจนฺนํ อจฺจราสตาณํ ปฏฺฐิลากาย กกุฏฺฐปาทานํ, อภิรมิสฺสามิ อหํ ภนฺเต ภควา พุรฺหมจฺริเยติ (อาห) ฯ

(นนฺโท) อ.พระนันทะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สเจ ถ้าวา ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปาฏฺฐโกโค เป็นผู้ทรงรับรอง ปฏฺฐิลากาย เพื่ออันได้เฉพาะ อจฺจราสตาณํ ซึ่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. ปณฺจนฺนํ ห้า กกุฏฺฐปาทานํ ผู้มีเท้าเพียงดังเท้าของนกพิราบ เม ของข้าพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็นไฉรั, ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ภนฺเต ผู้เจริญ อหํ อ.ข้าพระองค์ อภิรมิสฺสามิ จักยินดียิ่ง พุรฺหมจฺริเย ในพรหมจรรย์” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนันทะกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้รับรองเพื่อจะได้นางอัปสร ๕๐๐ นาง ผู้มีเท้าเหมือนเท้านกพิราบของข้าพระองค์, ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ข้าพระองค์จักยินดียิ่งในพรหมจรรย์”

นนฺโท สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺนํ สเจตฺตํพทํ ปริกัปปัตถะ ภควา สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธฺใน ปฏฺฐิลากาย ปาฏฺฐโกโค วิกตีกัตตาใน โหติ ปณฺจนฺนํ กิตฺติ กกุฏฺฐปาทานํ กิตฺติ วิเสสนฺนํ

ของ อจฺจนราสตาณฺญ ญฺฐึวฺตตกัมมะใน ปฏฺฐิลากาย ๑ สัมปทานใน ปาฏฺฐิโกโค, ภาตฺเต วิเสสนะของภควา ๑ อาลปนะ อหิ สุตฺถกัตตาใน อภิรมิสฺสามิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พุรฺหมจฺริเย วิสยาธาระใน อภิรมิสฺสามิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๔๔. อถ โข ภควา อายุสมฺมุตฺตํ นนฺทํ คเหตฺวา ตตฺถ อนฺตรหิโต เชตฺวนเนยฺว ปาตุรโหสิ ๕

อถ โข ภควา อายุสมฺมุตฺตํ นนฺทํ คเหตฺวา ตตฺถ (จาเน) อนฺตรหิโต เชตฺวนเน เอว ปาตุรโหสิ ๕

อถ โข ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค คเหตฺวา ทรงพาเอาแล้ว นนฺทํ ซึ่ง พระนันทะ อายุสมฺมุตฺตํ ผู้มีอายุ อนฺตรหิโต ทรงหายไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น ปาตุรโหสิ ได้มีปรากฏแล้ว เชตฺวนเน เอว ในพระวิหารชื่อว่าเชตวันนั้นเทียว ๕

ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงพาพระนันทะผู้มีอายุ ทรงหายไปในที่นั้น ได้มีปรากฏที่ พระเชตวันนั้นแหละ

อถ กาลสัตฺตมี โขศัพฺทํ วจนาลังการะ ภควา สุตฺถกัตตาใน ปาตุรโหสิ ๑ อาชยาต- บทกัตตฺวาจาก อายุสมฺมุตฺตํ วิเสสนะของ นนฺทํ ๑ อวฺตตกัมมะใน คเหตฺวา ๑ ปุพฺพกาล- กิริยาใน อนฺตรหิโต ตตฺถ วิเสสนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน อนฺตรหิโต ๑ วิเสสนะของ ภควา เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ เชตฺวนเน ๑ วิสยาธาระใน ปาตุรโหสิ ๕

๔๕. อสฺโสสุ โข ภิกฺขุ “อายุสฺมา กิร นนฺโท ภควโต ภาตา มาตฺตฺจฺฉาปฺตฺโต อจฺจนานํ เหตุ พุรฺหมจฺริยํ จฺรติ, ภควา กิรสฺส ปาฏฺฐิโกโค ปณฺจณฺโณ อจฺจนราสตาณฺญ ปฏฺฐิลากาย กกุฏฺฐปาทานนฺติ ๕

อสฺโสสุ โข ภิกฺขุ “อายุสฺมา กิร นนฺโท ภควโต ภาตา มาตฺตฺจฺฉาปฺตฺโต อจฺจนานํ เหตุ พุรฺหมจฺริยํ จฺรติ, ภควา กิร อสฺส (นนฺทสฺส) ปาฏฺฐิโกโค (โหติ) ปณฺจณฺโณ อจฺจนราสตาณฺญ ปฏฺฐิลากาย กกุฏฺฐปาทานนฺติ ๕

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อสฺโสสุ โข ได้ฟังแล้วแล อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า นนฺโท อ.พระนันทะ อายุสฺมา ผู้มีอายุ ภาตา ผู้เป็นพระภาค ภควโต ของพระผู้มีพระภาค มาตฺตฺจฺฉา-

ปุตโต ผู้เป็นพระโอรสของพระแม่หน้า จรติ ย่อมประพฤติ พุรหมจรรย์ ซึ่งพรหมจรรย์ เหตุ เพราะเหตุ อจฺจราณี แห่งนางอัปสร ท., กิร ได้ยินว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปาฏิโกโค เป็นผู้ทรงรับรอง ปฏิลาภาย เพื่ออันได้เฉพาะ อจฺจราสถานัน ซึ่งร้อยแห่ง นางอัปสร ท. ปญฺจนัน ห้า กกฎปาทานัน ผู้มีเท่าเพียงดั่งเท้าของนกพิราบ อสฺส (นนฺทสฺส) ของพระนันทะนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุได้ฟังแล้วแลว่า “ได้ยินว่า พระนันทะผู้มีอายุผู้เป็นพระภาคของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระโอรสของพระน่านาง ย่อมประพฤติพรหมจรรย์ เพราะเหตุแห่งนางอัปสรทั้งหลาย, ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้รับรองเพื่อการได้นางอัปสร ๕๐๐ นาง ผู้มีเท่าเหมือนเท้านกพิราบของพระนันทะนั้น”

ภิกษุ สุทธกัตตาโน อสฺโสสุํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โขศัพท วจนาลังการะ “กิริศัพท อนุสสวณัตถะ आयสฺมา วิเสสณะของ นนฺโทจฺ สุทธกัตตาโน จรติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภควโต สามีสัมพันธะใน ภวตาจฺ กิติ มาตุจฺจนาปุตโต กิติ วิเสสณะของ นนฺโท อจฺจราณี สามีสัมพันธะใน เหตุจฺ จัณฺฐิวิเหตุโน จรติ พุรหมจรรย์ อวุตตกัมมะใน จรติ, กิริศัพท อนุสสวณัตถะ ภควา สุทธกัตตาโน โหติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ นนฺทสฺสจฺสามีสัมพันธะใน ปฏิลาภาย ปาฏิโกโค วิกติกัตตาโน โหติ ปญฺจนัน วิเสสณะของ อจฺจราสถานันจฺ จัณฺฐิวิเหตุกัมมะใน ปฏิลาภายจฺ สัมปทานโน ปาฏิโกโค กกฎปาทานัน วิเสสณะของ อจฺจราสถานัน” อิติศัพท อาการะโน อสฺโสสุํ ฯ

๔๖. อถ โข आयสฺมโต นนฺทสฺส สหายกา ภิกษุ आयสฺมนตฺ นนฺทํ ภตควาเทน จ อุปกุกิตควาเทน จ สมุทาจฺรนฺติ “ภตโก กิรายสฺมา นนฺโท, อุปกุกิตโก กิรายสฺมา นนฺโท, ปญฺจนัน อจฺจราสถานัน เหตุ พุรหมจรรย์ จรติ, ภควา กิร อสฺส ปาฏิโกโค ปญฺจนัน อจฺจราสถานัน ปฏิลาภาย กกฎปาทานนฺติ ฯ

อถ โข आयสฺมโต นนฺทสฺส สหายกา ภิกษุ आयสฺมนตฺ นนฺทํ ภตควาเทน จ อุปกุกิตควาเทน จ สมุทาจฺรนฺติ “ภตโก (โหติ) กิร आयสฺมา นนฺโท, อุปกุกิตโก (โหติ) กิร आयสฺมา นนฺโท, (นนฺโท) ปญฺจนัน อจฺจราสถานัน เหตุ พุรหมจรรย์ จรติ, ภควา กิร อสฺส (นนฺทสฺส) ปาฏิโกโค (โหติ) ปญฺจนัน อจฺจราสถานัน ปฏิลาภาย กกฎปาทานนฺติ ฯ

ออก ไช ครั้งนั้นแล ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. สหายกา ผู้เป็นสหาย นนทสุส ของพระนันทะ
 อายุสมโต ผู้มีอายุ สมุทาจรนุติ ย่อมประพฤติร้องเรียก นนทํ ซึ่งพระนันทะ
 อายุสมนุติ ผู้มีอายุ ภาตควาเทน จ ด้วยวาทนะว่าผู้กระทำให้การรับจ้างด้วย อุปกุกิตก-
 วาเทน จ ด้วยวาทนะว่าผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่แล้วด้วย อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า
 นนโท อ.พระนันทะ อายุสุมา ผู้มีอายุ ภาตโก เป็นผู้กระทำให้การรับจ้าง (โหติ)
 ย่อมเป็น, กิริ ได้ยินว่า นนโท อ.พระนันทะ อายุสุมา ผู้มีอายุ อุปกุกิตโก เป็น
 ผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่แล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, นนโท อ.พระนันทะ จรติ
 ย่อมประพฤติ พุรหมจิริยํ ซึ่งพหุมจรรยํ เหตุ เพราะเหตุ อจฺจราสตาณํ แห่งร้อย
 แห่งนางอัปสร ท. ปญฺจนนํ หํ, กิริ ได้ยินว่า ภาควา อ.พระผู้มีพระภาค ปาฏิโกโค
 เป็นผู้ทรงรับรอง ปฏิลาภาย เพื่อการไต่เฉพาะ อจฺจราสตาณํ ซึ่งร้อยแห่งนางอัปสร
 ท. ปญฺจนนํ หํ กกฎฺปาทานํ ผู้มีเท่าเพียงตั้งเท่าของนกพิราบ อสุส (นนทสุส)
 ของพระนันทะนั้น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ออก กาลสัตตมี ไชศัพทํ วจนาลังการะ สหายกา วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตา
 ใน สมุทาจรนุติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อายุสมโต วิเสสนะของ นนทสุสๆ สามี-
 สัมพันธะใน สหายกา อายุสมนุติ วิเสสนะของ นนทํๆ อวุตตกัมมะใน สมุทาจรนุติ
 ภาตควาเทน กิติ อุปกุกิตกวาเทน กิติ ภาระใน สมุทาจรนุติ จ สองศัพทํ
 ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ภาตควาเทน และอุปกุกิตกวาเทน “กิริศัพทํ อนุสสวนัตถะ
 อายุสุมา วิเสสนะของ นนโทๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ภาตโก
 วิกติกัตตาใน โหติ, กิริศัพทํ อนุสสวนัตถะ อายุสุมา วิเสสนะใน นนโทๆ สุทธกัตตาใน
 โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อุปกุกิตโก วิกติกัตตาใน โหติ, นนโท สุทธกัตตาใน
 จรติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปญฺจนนํ วิเสสนะของ อจฺจราสตาณํๆ สามีสัมพันธะใน
 เหตุๆ ญฺฐีเหตุใน จรติ พุรหมจิริยํ อวุตตกัมมะใน จรติ, กิริศัพทํ อนุสสวนัตถะ ภาควา
 สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสุส วิเสสนะของ นนทสุสๆ สามีสัมพันธะ
 ใน ปฏิลาภาย ปาฏิโกโค วิกติกัตตาใน โหติ ปญฺจนนํ วิเสสนะของ อจฺจราสตาณํๆ
 ญฺฐีอวุตตกัมมะใน ปฏิลาภายๆ สัมปทานใน ปาฏิโกโค กกฎฺปาทานํ วิเสสนะของ
 อจฺจราสตาณํ” อิติศัพทํ อาการะใน สมุทาจรนุติ ฯ

.....

๔๗. อถ โข อายสฺมา นนฺโท สหายกาณํ ภิกฺขุณฺโณ ภตทวาเทน จ อุปกุกิตทวาเทน จ อฏฺฐฎิยมาโน หรายมาโน ชิคฺจุจมาโน เอโก วูปกฏฺโวจ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต, นจิริสฺเสว ยสฺสตถาย กุลปฺตฺตา สมฺมาเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนฺตฺตํ พุรฺหมจิริยปริโยสานํ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, “ชี่ณา ชาติ, วุสิตํ พุรฺหมจิริยํ, กตํ กรณิยํ นาปรํ อิตฺถตฺตยาติ อพฺภณฺณาสิ, อณฺณตโร จ ปนายสฺมา นนฺโท อรหตํ อโหสิ ๕

อถ โข อายสฺมา นนฺโท สหายกาณํ ภิกฺขุณฺโณ ภตทวาเทน จ อุปกุกิตทวาเทน จ อฏฺฐฎิยมาโน หรายมาโน ชิคฺจุจมาโน เอโก วูปกฏฺโวจ อปฺปมตฺโต อาตาปี ปหิตตฺโต วิหรนฺโต, นจิริสฺเสว ยสฺส (คุณวิเสสสฺส) อตถาย กุลปฺตฺตา สมฺมา เหว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตํ (คุณวิเสสํ) อนฺตฺตํ พุรฺหมจิริยปริโยสานํ (ปุคฺคเลน) ทิฏฺฐเจว เหว ฐมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, “ชี่ณา ชาติ, (มยา) วุสิตํ พุรฺหมจิริยํ, (มยา) กตํ (ปุคฺคเลน) กรณิยํ (กิจจํ), น อปรํ (กิจจํ) อิตฺถตฺตยาติ (อตฺถิ)” อิติ อพฺภณฺณาสิ, อณฺณตโร (อรหา) จ ปน อายสฺมา นนฺโท อรหตํ อโหสิ ๕

อถ โข ครั้งนั้นแล นนฺโท อ.พระนันทะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อฏฺฐฎิยมาโน อีตอัถ อยู่ หรายมาโน ละอายอยู่ ชิคฺจุจมาโน รังเกียจอยู่ ภตทวาเทน จ ด้วยวาทว่าผู้กระทำการรับจ้างด้วย อุปกุกิตทวาเทน จ ด้วยวาทว่าผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงไถ่แล้วด้วย ภิกฺขุณฺโณ ของภิกษุ ท. สหายกาณํ ผู้เป็นสหาย เอโก ผู้เดียว วูปกฏฺโวจ หลีกออกแล้ว อปฺปมตฺโต ไม่ประมาทแล้ว อาตาปี มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อนทั่ว ปหิตตฺโต มีตนอันส่งไปแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว ตํ (คุณวิเสสํ) ซึ่ง-, กุลปฺตฺตา อ.กุลบุตร ท. ปพฺพชนฺติ ย่อมบวช อนคาริยํ ไม่มีเรื่อน อคารสฺมา จากเรื่อน สมฺมา เหว โดยชอบนั้นเทียว อตถาย เพื่อประโยชน์ ยสฺส (คุณวิเสสสฺส) แก่คุณวิเศษใด, -คุณวิเศษนั้น อนฺตฺตํ อันยอดเยี่ยม พุรฺหมจิริยปริโยสานํ อันมีพรหมจรรย์เป็นที่สุดลงรอบ อภิญญา เพราะรู้อย่าง สยํ ด้วยตนเอง ฐมฺเม ในธรรม (ปุคฺคเลน) ทิฏฺฐเจว เหว อันบุคคลเห็นแล้วนั้นเทียว นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเทียว อุปสมฺปชฺช ถึงพร้อมซึ่งภาวะในเบื้องต้น วิหาสิ อยู่แล้ว, อพฺภณฺณาสิ ได้รู้ยิ่งแล้ว อิติ ว่า “ชาติ อ.ชาติ ชี่ณา สิ้นแล้ว, พุรฺหมจิริยํ อ.พรหมจรรย์ (มยา) อันเรา วุสิตํ อยู่จบแล้ว, (กิจจํ) อ.กิจ (ปุคฺคเลน) กรณิยํ

อันบุคคล ฟังกระทำ (มยา) อันเรา กตฺ กระทำแล้ว, อปริ (กิจจ) อ.กิจ อื่นอีก
 อิตถุตตาย เพื่อความเป็นอย่างนี้ น (อตถถิ) ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้, จ ปน ก็แล นนุโท
 อ.พระนันทะ आयสุม่า ผู้มีอายุ อรหตฺ อภยตโร (อรหา) เป็น แห่งพระอรหันต์ ท.
 หนา พระอรหันต์รูปใดรูปหนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ที่นั่นแล พระนันทะผู้มีอายุ อิตถุตตอยู่ ละอายอยู่ รังเกียจอยู่ ด้วยวาทะว่าผู้ทำการ
 รับจ้าง ด้วยวาทะว่าผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงไถ่ไว้ ของพวกภิกษุผู้เป็นสหาย ผู้เดียว
 ปลีกตัวออก ไม่ประมาท มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส อยู่อยู่, พวกกุลบุตรบวช
 ไม่มีเรื่อนจากเรื่อนโดยชอบนั้นแหละ เพื่อประโยชน์แก่คุณวิเศษใด, คุณวิเศษนั้น ที่
 ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สิ้นสุดพรหมจรรย์ เพราะรู้อย่างด้วยตนเองในปัจจุบันต่อกาลไม่นาน
 เลย ถึงภาวะในเบื้องบน อยู่แล้ว, ได้รู้อย่างแล้วว่า “ชาติสิ้นแล้ว, พรหมจรรย์ เราอยู่จบ
 แล้ว, กิจที่พึงทำ เราทำแล้ว, กิจอื่นอีก เพื่อความเป็นอย่างนี้ ไม่มี”, ก็แล พระนันทะผู้
 มีอายุ ได้เป็นแห่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย พระอรหันต์รูปใดรูปหนึ่ง

อถ กาลสัตตมี โขศัพท วจนาลังการะ आयสุม่า วิเสสนะของ นนุโท ๑ สุทธกัตตาใน
 วิहाสิ และ อพุกกิตกวาเทน วิहाสิ กัตี อพุกกิตกวาเทน กัตี อาชยาตบทกัตตวาจก สหายกาน
 วิเสสนะของ ภิกษุหนึ่ง สามีสัมพันธะใน ฆตกวาเทน และ อุปุกกิตกวาเทน ฆตกวาเทน
 กัตี อุปุกกิตกวาเทน กัตี ฆตกวาเทน อภยตโร และ ชิคุจณมาโน
 จ สองศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ฆตกวาเทน และ อุปุกกิตกวาเทน อภยตโร กัตี
 หรายมาโน กัตี ชิคุจณมาโน กัตี อัพภันตริกิริยาของ นนุโท เอโก กัตี วูปกภูโจ กัตี
 อปฺปมตฺโต กัตี อาตปิ กัตี ปหิตตฺโต กัตี วิเสสนะของ นนุโท วิหรนฺโต อัพภันตริ-
 กิริยาของ นนุโท, กุลปุตฺตา สุทธกัตตาใน ปพฺพชนฺติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก
 นจิสเสว ฉัญฺฐิตฺติยาวิเสสนะใน สจฺจิกตฺวา ยสฺส วิเสสนะของ คุณวิเสสสฺส ๑ สัมปทานใน
 อตฺถาย ๑ สัมปทานใน ปพฺพชนฺติ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ สมฺมา ๑ กิริยาวิเสสนะใน
 ปพฺพชนฺติ อคารสุม่า อปาทานใน ปพฺพชนฺติ อนคาริย กิริยาวิเสสนะใน ปพฺพชนฺติ,
 ตํ กัตี อนุตฺตร กัตี พุรหมจฺริยปริโยาน กัตี วิเสสนะของ คุณวิเสส ๑ อุตฺตกัมมะใน
 สจฺจิกตฺวา ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐเจ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ทิฏฺฐเจ ๑
 วิเสสนะของ ฐมฺเม ๑ วิสยาธาระใน อภิญญา สยํ ฆตกวาเทน อภิญญา ๑ เหตุ
 สจฺจิกตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสมฺปชฺช ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิहाสิ, “ชาติ สุทธ-

กัตตานิ ขีณาญ กิตตบทกัตตวาจก, พุรหมจจริย วุตตกัมมะใน วุสิตัญ กิตตบทกัมม-
 วาจก มยา อนภินิหิตกัตตานิ วุสิตัญ, กรณียี วิเสสณะของ กิจจังญ วุตตกัมมะใน กตัญ
 กิตตบทกัมมวาจก มยา อนภินิหิตกัตตานิ กตัญ ปุคฺคเลน อนภินิหิตกัตตานิ กรณียี, อปรั
 วิเสสณะของ กิจจังญ สุททกัตตานิ อตฺถิญ อาชยาตบทกัตตวาจก นตฺถัพพํ ปฏิเสชชะใน
 อตฺถิ อิตฺถตฺตตาย สัมปทานใน อตฺถิ” อิติศัพพํ อากาเรใน อพฺภณณาสิ, จ ปน นิปาต
 สมฺมุหะ आयสฺมา วิเสสณะของ นนฺโทญ สุททกัตตานิ อโหสิญ อาชยาตบทกัตตวาจก
 อณฺณตโร วิเสสณะของ อรหาญ นิทธารณียะและวิกติกัตตานิ อโหสิ อรหตฺถํ นิทธารณะ
 ใน อณฺณตโร อรหา ๕

๔๘. อเถกา เทวตา รตฺติภาเค สกัลลํ เขตวนัน โอบาเสตฺวา สตฺถาริ อุปสงฺกमितฺวา
 วนฺหิตฺวา อาโรเจสิ “อายุสฺมา ฆนฺเต นนฺโท ภควโต ภาตา มาตฺตจฺฉาปฺตโต
 อาสวานัน ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา
 สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ ๕

อถ อเถกา เทวตา รตฺติภาเค สกัลลํ เขตวนัน โอบาเสตฺวา สตฺถาริ อุปสงฺกमितฺวา วนฺหิตฺวา
 อาโรเจสิ “อายุสฺมา ฆนฺเต นนฺโท ภควโต ภาตา มาตฺตจฺฉาปฺตโต อาสวานัน ขยา อนาสวํ
 เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ (อตฺตนา) ทิฏฺฐเจ เอว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช
 วิหรตีติ ๕

อถ ครั้งนั้น อเถกา เทวตา อ.เทวดาตนหนึ่ง เขตวนัน ยังพระเขตวัน สกัลลํ ทั้งสิ้น
 โอบาเสตฺวา ให้สว่างแล้ว รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี อุปสงฺกमितฺวา เข้าไปเฝ้า
 แล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา วนฺหิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว อิติ
 ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นนฺโท อ.พระนันทะ อายุสฺมา ผู้มีอายุ ภาตา
 ผู้เป็นพระภาดา ภควโต ของพระผู้มีพระภาค มาตฺตจฺฉาปฺตโต ผู้เป็นพระโอรสของ
 พระนางง สจฺฉิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว เจโตวิมุตฺติํ ซึ่งเจโตวิมุตติ ปญฺญาวิมุตฺติ
 ซึ่งปัญญาวิมุตติ อนาสวํ อันไม่มีอาสวะ ขยา เพราะความสิ้นไป อาสวานัน แห่ง
 อาสวะ ท. อภิญฺญา เพราะรู้ยิ่ง สยํ ด้วยตนเอง ฐมฺเม ในธรรม (อตฺตนา) ทิฏฺฐเจ
 เอว อันตนเห็นแล้วนั้นเทียว อุปสมฺปชฺช ถึงพร้อมซึ่งภาวะในเบื้องต้น วิหรติ ย่อม
 อยู่” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น เทวดาตนหนึ่งทำให้พระเชตะวันทั้งหมดให้สว่างในส่วนแห่งราตรี เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคม แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระนันทะผู้มีอายุ ผู้เป็นพระภาคของพระผู้มีพระภาค ผู้เป็นพระโอรสของพระน้านาง กระทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ที่ไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วนั้นแหละด้วยตนเอง เข้าถึงภาวะในเบื้องบน ย่อมอยู่”

อถ กาลสัตตมี เอกา วิเสสนะของ เทวดาๆ สุทธกัตตาใน อาโรเจสิฯ อาชยาตบท กัตตฺวาจก รตติภาเค กาลสัตตมีใน โธภาเสตฺวา สกล์ วิเสสนะของ เชตะวันๆ การิตกัมมะใน โธภาเสตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตฺวา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺหิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ “ภนฺเต อาลปนะ आयสฺมา วิเสสนะของ นนฺโทๆ สุทธกัตตาใน วิหฺรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภควโต สามีสัมพันธะใน ภาตาๆ กิติ มาตฺตฺวจฺจาปฺตฺโต กิติ วิเสสนะของ นนฺโท อาสวานํ สามีสัมพันธะใน ขยาๆ เหตุโน อนาสวํๆ วิเสสนะของ เจโตวิมุตฺติ และ ปญฺญาวิมุตฺติ เจโตวิมุตฺติ กิติ ปญฺญาวิมุตฺติ กิติ อวุตตกัมมะใน สจฺจิกตฺวา อตฺตนา อนภิตฺตกัตตา ใน ทิฏฺฐเ เอวศัพฺพํ อวฺชารณะเข้ากัปฺ ทิฏฺฐเฯ วิเสสนะของ ฐมฺเมฯ วิสยาชาระใน อภิญญา สยํ ภาวะใน อภิญญาๆ เหตุโน สจฺจิกตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสมฺปชฺชฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหฺรติ” อิติศัพฺพํ อาการะใน อาโรเจสิ ฯ

.....

๔๙. ภควโตปิ โข ฌาณํ อุกฺปาทิ “นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺติ ทิฏฺฐเฯ ฐมฺเม สยํ อภิญญา สจฺจิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ ฯ

ภควโตปิ โข ฌาณํ อุกฺปาทิ “นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺติ (อตฺตนา) ทิฏฺฐเฯ เอว ฐมฺเม สยํ อภิญญา สจฺจิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ ฯ

ฌาณํ อ.พระญาณ อุกฺปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว ภควโตปิ โข แม้แก่พระผู้มีพระภาคแล อิติ ว่า “นนฺโท อ.พระนันทะ สจฺจิกตฺวา กระทำให้แจ้งแล้ว เจโตวิมุตฺติ ซึ่งเจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺติ ซึ่งปัญญาวิมุตฺติ อนาสวํ อันไม่มีอาสวะ ขยา เพราะความสิ้นไป อาสวานํ แห่งอาสวะ ท. อภิญญา เพราะรู้ยิ่ง สยํ ด้วยตนเอง ฐมฺเม ในธรรม (อตฺตนา) ทิฏฺฐเฯ เอว อันตนเห็นแล้วนั้นเทียว อุปสมฺปชฺช ถึงพร้อมซึ่งภาวะในเบื้องบน วิหฺรติ ย่อมอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

พระญาณได้เกิดขึ้นแม้แต่พระผู้มีพระภาคว่า “พระนันทะ กระทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ที่ไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะรู้ยิ่งในธรรม อันสัตว์เห็นแล้วนั้นแหละด้วยตนเอง เข้าถึงภาวะในเบื้องต้น ย่อมอยู่”

ฉาณ สุทธกัตตาใน อุทปาที อุชยาตบทกัตตุวจาก อปีคัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ภควโตๆ สัมปทานใน อุทปาที โขคัพท วจนาลังการะ “นนุโท สุทธกัตตาใน วิหระดีๆ อุชยาตบทกัตตุวจาก อาสวาน์ สามีสัมพันธะใน ขยาๆ เหตุโน อนาสว่ๆ วิเสสนะ ของ เจโตวิมุตตี และ ปญญาวิมุตตี เจโตวิมุตตี กัตตี ปญญาวิมุตตี กัตตี อุตตตกัมมะ ใน สจจิกตวา อตตนา อนภิตกัตตาใน ทิฏฐเจ เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ ทิฏฐเจๆ วิเสสนะของ ชมเมๆ วิสยาธาระใน อภิญญา สยั ภาระใน อภิญญาๆ เหตุโน สจจิกตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปสมบชชๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิหระดี” อิติคัพท อากา ระใน อุทปาที ฯ

๕๐. โสพายสุมา ตสสา รตติยา อจฺเจยน ภควนฺตํ อุปสงกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอตทโวจ “ยํ เม ภนฺเต ภควา ปาฏิโกโค ปญฺจนฺนํ อจฺจราสตาณํ ปฏฺฐิลาย กกุฏปาทานํ มุญฺจามหํ ภนฺเต ภควนฺตํ เอตฺตสุมา ปฏฺฐิสฺสวาติ ฯ

โสปี อายสุมา (นนุโท) ตสสา รตติยา อจฺเจยน ภควนฺตํ อุปสงกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอต (วจน) อโวจ “ยํ เม ภนฺเต ภควา ปาฏิโกโค (โหติ) ปญฺจนฺนํ อจฺจราสตาณํ ปฏฺฐิลาย กกุฏปาทานํ มุญฺจามิ อหํ ภนฺเต ภควนฺตํ เอตฺตสุมา ปฏฺฐิสฺสวาติ ฯ

(นนุโท) อ.พระนันทะ อายสุมา ผู้มีอายุ โสปี แม่นั้น อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค อจฺเจยน โดยอันล่วงไป ตสสา รตติยา แห่งราตรีนั้น วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อโวจ ได้กราบทูลแล้ว เอต (วจน) ซึ่งคำนั้น อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ปาฏิโกโค เป็นผู้ทรงรับรอง ปฏฺฐิลาย เพื่อการได้เฉพาะ อจฺจราสตาณํ ซึ่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. ปญฺจนฺนํ ห้า กกุฏปาทานํ ผู้มีทำเพียงตั้งเท่าของนกพิราบ เม ของข้าพระองค์ (โหติ) ย่อมเป็น ยํใด, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ.ข้าพระองค์ มุญฺจามิ ย่อมเปลื้อง ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค เอตฺตสุมา ปฏฺฐิสฺสวา จากการฟังตอบนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนันทะผู้มีอายุแม้นั้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคโดยอันล่วงไปแห่งราตรีนั้น ถวายบังคม ได้กราบทูลคำนั้นว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นผู้รับรองเพื่อการได้นางอัปสร ๕๐๐ นาง ผู้มีเท้าเหมือนเท้านกพิราบของข้าพระองค์, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอเปลื้องพระผู้มีพระภาคจากการรับรองนั้น”

อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ โสจ กิติ อายสุม กิติ วิเสสนะของ นนุโทจ สุทธกัตตา ใน โอโวจจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ รตฺติยาจ สามีสัมพันธะใน อจฺจนจ ตติยาวิเสสนะใน อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโวจ เอตํ วิเสสนะของ วจฺนจ อวุตตกัมมะใน โอโวจ “ภนฺเต อาลปนะ ภควา สุทธกัตตาใน โหติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยํ กิริยาปรามาสใน โหติ เม สามีสัมพันธะใน ปฏิลาภาย ปาฏิโกโค วิกติกัตตาใน โหติ ปญฺจนํ กิติ กกุฏปาทานํ กิติ วิเสสนะของ อจฺจรสฺถานจ จัฏฐี-อวุตตกัมมะใน ปฏิลาภายจ สัมปทานใน ปาฏิโกโค, ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุทธกัตตา ใน มุณฺจามิจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน มุณฺจามิ เอตสฺมา วิเสสนะของ ปฏิสฺสวาจ อปาทานใน มุณฺจามิ” อิติศัพทํ สรุปะใน เอตํ วจฺน ๗

.....

๕๑. “มยาปิ โข เต นนฺท เจตฺสา เจโต ปริจฺจ วิทิตฺ ‘นฺนุโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺณาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ, เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสิ ‘อายสุม ภนฺเต นนุโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺณาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ, ยเทว โข เต นนฺท อนฺุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ มุตฺตํ, อถาหํ มุตฺโต เอตสฺมา ปฏิสฺสวาติ ๗

(ภควา) “มยาปิ โข เต นนฺท เจตฺสา เจโต ปริจฺจ วิทิตฺ ‘นฺนุโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺณาวิมุตฺตี (อตตนา) ทิฏฺฐเจ เอว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ, เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสิ ‘อายสุม ภนฺเต นนุโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺณาวิมุตฺตี (อตตนา) ทิฏฺฐเจ เอว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ, ยทา เอว โข เต นนฺท อนฺุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ มุตฺตํ, อถ อหํ มุตฺโต (อมฺหิ) เอตสฺมา ปฏิสฺสวาติ (อาห) ๗

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “**นนุท** ดูก่อนนันทะ เจโต อ.ใจ เตของเธอ มยาปิ โข แม้อันเราแล ปริจจ กำนหนดแล้ว วิทิต รู้แล้ว เจตสา ด้วยใจ อิติ ว่า ‘**นนุโท** อ.พระนันทะ **สจจิกตวา** กระทำให้แจ้งแล้ว **เจโตวิมุตติ** ซึ่งเจโตวิมุตติ **ปญญาวิมุตติ** ซึ่งปัญญาวิมุตติ **อนาสว** อันไม่มีอาสวะ **ขยา** เพราะความสิ้นไป **อาสวาน** แห่งอาสวะ ท. **อภิญญา** เพราะรู้อย่าง **สย** ด้วยตนเอง **ธมเม** ในธรรม (อตตนา) **ทิกฺขเจ** เอว อันตนเห็นแล้วนั้นเทียว **อุปสมบฺชช** ถึงพร้อมซึ่งภาวะในเบื้องบน **วิหริติ** ย่อมอยู่’ อิติ ดังนี้, **เทวดา** **ปิ** แม้อ.เทวดา **อาโรเจสิ** กราบทูลแล้ว **เอต** **อตถ** ซึ่งเนื้อความนั้น **เม** แก่เรา อิติ ว่า ‘**ภนุเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **นนุโท** อ.พระนันทะ **อายุสฺมา** ผู้มีอายุ **สจจิกตวา** กระทำให้แจ้งแล้ว **เจโตวิมุตติ** ซึ่งเจโตวิมุตติ **ปญญาวิมุตติ** ซึ่งปัญญาวิมุตติ **อนาสว** อันไม่มีอาสวะ **ขยา** เพราะความสิ้นไป **อาสวาน** แห่งอาสวะ ท. **อภิญญา** เพราะรู้อย่าง **สย** ด้วยตนเอง **ธมเม** ในธรรม (อตตนา) **ทิกฺขเจ** เอว อันตนเห็นแล้วนั้นเทียว **อุปสมบฺชช** ถึงพร้อมซึ่งภาวะในเบื้องบน **วิหริติ** ย่อมอยู่’ อิติ ดังนี้, **นนุท** ดูก่อนนันทะ **จิตต** อ.จิต เตของเธอ **มุตต** หลุดพ้นแล้ว **อาสเวท** จากอาสวะ ท. **อนุปาทาย** เพราะไม่เข้าไปยึดมั่น ยทา **เอว** **โข** ในกาลใดนั้นเทียวแล, **อถ** ในกาลนั้น **อห** อ.เรา **มุตโต** เป็นผู้พ้นแล้ว **เอตสฺมา** **ปฏิสฺสวา** จากการฟังตอบนั้น (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูก่อนนันทะ แม้เราแลกำหนดรู้ใจของเธอด้วยใจว่า ‘พระนันทะ กระทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ที่ไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะรู้อย่างในธรรมอันตนเห็นแล้วนั้นแหละด้วยตนเอง เข้าถึงภาวะในเบื้องบน ย่อมอยู่’ ดังนี้, แม้เทวดาตนหนึ่ง ก็ได้กราบทูลเนื้อความนั้นแก่เราว่า ‘พระนันทะ กระทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ที่ไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เพราะรู้อย่างในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วนั้นแหละด้วยตนเอง เข้าถึงภาวะในเบื้องบน ย่อมอยู่’ ดังนี้, นันทะ จิตของเธอพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่เข้าไปยึดมั่นในกาลใดแล, ในกาลนั้น เราเป็นผู้พ้นจากการรับรองนั้น”

ภควา สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “**นนุท** อาลปนะ **เจโต** **วุตตกัมมะ** ใน **วิทิต**ๆ กิตบทกัมมวาก **อปีคัพท** **อเปกขัตถะ**เข้ากับ **มยา**ๆ **อนภิตกัตตา**ใน **วิทิต** **โขคัพท** **วจนาลังการะ** **เต** **สามีสัมพันธะ**ใน **เจโต** **เจตสา** **กณะ**ใน **วิทิต** **ปริจจ** **สมานกาลกิริยา**ใน **วิทิต** ‘**นนุโท** **สุททกัตตา**ใน **วิหริติ**ๆ **อาชยาตบทกัตตฺวาจก**

อาสวาน ๑ สามีสัมพันธะใน ขยา๑ เหตุใน อนาสว๑ วิเสสนะของ เจโตวิมุตตี และ
 ปณณาวิมุตตี เจโตวิมุตตี กิติ ปณณาวิมุตตี กิติ อวุตตกัมมะใน สจจกิตวา อตตนา
 อนภิตกัตตนาใน ทิฏฐเจ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ทิฏฐเจ๑ วิเสสนะของ ฐมเม๑
 วิสยาธาระใน อภิญญา สย ภาระใน อภิญญา๑ เหตุใน สจจกิตวา๑ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อุปสมปชช๑ ปุพพกาลกิริยาใน วิหริตี ๑ อิตคัพพ อาการะใน วิทิต, อปคัพพ
 อเปกขัตตะเข้ากับ เทวตา๑ สุทธกัตตนาใน อาโรเจสิ๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก เม
 สัมปทานใน อาโรเจสิ เอต วิเสสนะของ อตถ๑ อวุตตกัมมะใน อาโรเจสิ ๑ ฆนเต
 อาลปนะ आयสุม วิเสสนะของ นนุโท๑ สุทธกัตตนาใน วิหริตี๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก
 อาสวาน ๑ สามีสัมพันธะใน ขยา๑ เหตุใน อนาสว๑ วิเสสนะของ เจโตวิมุตตี และ
 ปณณาวิมุตตี เจโตวิมุตตี กิติ ปณณาวิมุตตี กิติ อวุตตกัมมะใน สจจกิตวา อตตนา
 อนภิตกัตตนาใน ทิฏฐเจ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ทิฏฐเจ๑ วิเสสนะของ ฐมเม๑
 วิสยาธาระใน อภิญญา สย ภาระใน อภิญญา๑ เหตุใน สจจกิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 อุปสมปชช๑ ปุพพกาลกิริยาใน วิหริตี ๑ อิตคัพพ อาการะใน อาโรเจสิ, นนุท อาลปนะ
 จิตต ๑ สุทธกัตตนาใน มุตต๑ กิตบทกัตตวาจาก เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ยทา๑
 กาลสัตตมีใน มุตต ๑ โขคัพพ ๑ วจนาลังการะ เต สามีสัมพันธะใน จิตต ๑ อนุปาทาย
 เหตุใน มุตต ๑ อาสเวหิ ๑ ปาทานใน มุตต, ๑ อถ กาลสัตตมี ๑ อห ๑ สุทธกัตตนาใน อมุหิ๑
 อาชยาตบทกัตตวาจาก มุตโต ๑ วิกตีกัตตนาใน อมุหิ ๑ เอตสุม วิเสสนะของ ปฏิสสวา๑
 ปาทานใน มุตโต ๑ อิตคัพพ อาการะใน อาห ๑

.....

๕๒. อถ โข ภควา เอตมตถ วิทิตวา ตาย เวลาย ๑ อิม ๑ อุทาน ๑ อุทานสิ

“ยสฺส ตินฺนโณ กามปงฺโก มหฺทิตฺโต กามกณฺฏโก
 โมหฺกขยมนุปฺตโต สุขทฺกฺเข น เวตฺตีติ ๑

อถ โข ภควา เอต อตถ วิทิตวา ตาย เวลาย ๑ อิม ๑ อุทาน ๑ อุทานสิ

“ยสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) ตินฺนโณ กามปงฺโก,
 (ยสฺส ปฺคฺคฺลสฺส) มหฺทิตฺโต กามกณฺฏโก,
 (โส ปฺคฺคฺล) โมหฺกขย ๑ อนุปฺตโต สุขทฺกฺเข น เวตฺตีติ ๑

อด ไซ ครั้งนั้นแล ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิทิตวา ทรงทราบแล้ว เอตํ อตถํ ซึ่ง
เนื้อความนั้น อุทานเนสิ ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งอุทานนี้ ตายํ เวลายํ ในเวลา
นั้น อิติ ว่า

“กามปงฺโก อ.เปือกตมคือกาม ยสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) อ้นบุคฺค
ไต ตินฺโณ ข้ามแล้ว, กามกณฺฏโก อ.หนามคือกาม (ยสฺส
ปุคฺคฺลสฺส) อ้นบุคฺคไต มทุทิตฺโต ย่ำยีแล้ว, (โส ปุคฺคฺโล)
อ.บุคฺคฺลนั้น อหุปฺปตฺโต ถึงโดยลำดับแล้ว โมหุขยํ ซึ่ง
ความสิ้นไปแห่งโมหะ น เวตติ ย่อมไม่หวั่นไหว สุขทุกฺเข
ในเพราะความสุขและความทุกข์” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้น ทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

“เปลือกตมคือกาม บุคฺคฺลไตข้ามได้แล้ว, หนามคือกาม บุคฺค
ไตย่ำยีได้แล้ว, บุคฺคฺลนั้นบรรลุความสิ้นไปแห่งโมหะโดยลำดับ
ย่อมไม่หวั่นไหวในเพราะสุขและทุกข์”

อด กาลสัตตมี โขศัพทํ วจนาลังการะ ภควา สุททกัตตาใน อุทานเนสิฯ อาชยาตบท
กัตตุวาก เอตํ วิเสสณะของ อตถํฯ อวุตตกัมมะใน วิทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อุทานเนสิ ตายํ วิเสสณะของ เวลายํฯ กาลสัตตมีใน อุทานเนสิ อิมํ วิเสสณะของ อุทานํฯ
อวุตตกัมมะใน อุทานเนสิ

“กามปงฺโก วุตตกัมมะใน ตินฺโณฯ กิตบทกัมมวาก ยสฺส
วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ จัณฐีอนภิตกัตตาใน ตินฺโณ,
กามกณฺฏโก วุตตกัมมะใน มทุทิตฺโตฯ กิตบทกัมมวาก ยสฺส
วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ จัณฐีอนภิตกัตตาใน มทุทิตฺโต, โส
วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลฯ สุททกัตตาใน เวตติฯ อาชยาตบท
กัตตุวาก โมหุขยํ สัมปาปุณฺณีกัมมะใน อหุปฺปตฺโตฯ
วิเสสณะของ ปุคฺคฺโล สุขทุกฺเข นิมิตตสัตตมีใน เวตติ นศัพทํ
ปฏฺิเสระใน เวตติ” อิติศัพทํ สรุปะใน อิมํ อุทานํ ฯ

.....
.....

๕๓. อเอกทิวสั ภิกขุ อายสมนตัม นนุทํ ปุจฺฉิสฺสุ “อาวุโส นนุท ปุพฺเพ ตวํ ‘อุกฺกณฺจโิตมฺหิตี วเทสิ, อิทานิ เต กถนฺติ ฯ”

อถ เอกทิวสั ภิกขุ อายสมนตัม นนุทํ ปุจฺฉิสฺสุ “อาวุโส นนุท ปุพฺเพ ตวํ (อหํ) อุกฺกณฺจโิตมฺหิตี วเทสิ, อิทานิ เต (จิตฺตํ) กถํ (โหติ)” อิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสั ในวันหนึ่ง ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว นนุทํ ซึ่งพระนันทะ อายสมนตัม ผู้มีอายุ อิติ ว่า “นนุท ดูก่อนนันทะ อาวุโส ผู้มีอายุ ตวํ อ.ท่าน วเทสิ ย่อมกล่าว อิติ ว่า (อหํ) อ.กระผม อุกฺกณฺจโิต เป็นผู้เปื้อนหน้าแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ ปุพฺเพ ในกาลก่อน, อิทานิ ในกาลนี้ (จิตฺตํ) อ.จิต เตของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น กถํ อย่างไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกภิกษุถามพระนันทะผู้มีอายุว่า “ดูก่อนนันทะผู้มีอายุ เมื่อก่อน ท่านย่อมกล่าวว่า ‘กระผมเป็นผู้เปื้อนหน้าแล้ว’, ในบัดนี้ จิตของท่านเป็นอย่างไร?”

อถ กาลสัตตมึ เอกทิวสั ทุตฺติยากาลสัตตมึใน ปุจฺฉิสฺสุ ภิกขุ สฺุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิสฺสุ อายยตบทกัตฺตฺวจาก อายสมนตัม วิเสสนะของ นนุทํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสุ “อาวุโส วิเสสนะของ นนุทํ อาลปนะ ปุพฺเพ กาลสัตตมึใน วเทสิ ตวํ สฺุทฺธกัตฺตาใน วเทสิ อายยตบทกัตฺตฺวจาก ‘อหํ สฺุทฺธกัตฺตาใน อมฺหิ อายยตบทกัตฺตฺวจาก อุกฺกณฺจโิต วิกิตกัตฺตาใน อมฺหิ’ อิติศัพท์ อากาเรใน วเทสิ, อิทานิ กาลสัตตมึใน โหติ จิตฺตํ สฺุทฺธกัตฺตาใน โหติ อายยตบทกัตฺตฺวจาก เต สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ กถํ ปุจฺฉนฺตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๕๔. “นตฺถิ เม อาวุโส คิหิภาวาย อาลโยติ ฯ”

(นนุโท) “นตฺถิ เม อาวุโส คิหิภาวาย อาลโยติ (อาห) ฯ”

(นนุโท) อ.พระนันทะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ ท. อาลโย อ.ความอาลัย คิหิภาวาย เพื่อความเป็นแห่งคฤหัสถ์ เม ของเรา นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

พระนันทะกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมไม่มีความอาลัยในความเป็นคนฤหัสถ์”
 นนโท สุทธกัตตาในอาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อาวุโส อาลปนะ อาลโย สุทธกัตตา
 ใน นตฺถิ กิริยาบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน อาลโย คิหิภาวาย สัมปทานใน
 อาลโย” อิติศัพท์ อาการะใน อาหะ ฯ

๕๕. ตํ สุตฺวา ภิกฺขุ “อภฺตํ อายสฺมา นนฺโท กเถติ, อญฺญํ พุยากรโรติ, อติตทิวเสสฺสุ
 ‘อุกฺกณฺจโรตมฺหิตี วตฺวา, อิทานิ ‘นตฺถิ เม คิหิภาวาย อาลโยติ กเถตฺติ วตฺวา
 คนฺตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อโรเจสฺสุ ฯ

ตํ (วจนฺ) สุตฺวา ภิกฺขุ “อภฺตํ (วจนฺ) อายสฺมา นนฺโท กเถติ, อญฺญํ พุยากรโรติ, (โส นนฺโท)
 อติตทิวเสสฺสุ ‘(อหฺ) อุกฺกณฺจโรตมฺหิตี วตฺวา อิทานิ ‘นตฺถิ เม คิหิภาวาย อาลโยติ กเถตฺติ
 วตฺวา คนฺตฺวา ภควโต เอตํ อตฺถํ อโรเจสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกฺษุ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “นนฺโท
 อ.พระนันทะ อายสฺมา ผู้มีอายุ กเถติ ย่อมกล่าว อภฺตํ (วจนฺ) ซึ่งคํา อันไม่จริง,
 พุยากรโรติ ย่อมพยากรณ์ อญฺญํ ซึ่งพระอรหันต์ตผลอันบุคคลพึงรู้ทั่ว, (โส นนฺโท)
 อ.พระนันทะนั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(อหฺ) อ.เรา อุกฺกณฺจโรต เป็นผู้เบื่อหน่าย
 แล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ อติตทิวเสสฺสุ ในวันอันเป็นไปล่วงแล้ว ท. กเถติ ย่อม
 กล่าว อิติ ว่า ‘อาลโย อ.ความอาลัย คิหิภาวาย เพื่อความเป็นแห่งคนฤหัสถ์ เม ของ
 เรา นตฺถิ ย่อมไม่มี’ อิติ ดังนี้ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว อโรเจสฺสุ
 กราบทูลแล้ว เอตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ภควโต แก่พระผู้มีพระภาค ฯ

พวกภิกษุฟังคํานั้นแล้ว กล่าวว่า “นันทะผู้มีอายุย่อมกล่าวคําไม่จริง ย่อมพยากรณ์
 พระอรหันต์ตผล, พระนันทะนั้น กล่าวว่า ‘กระผมเป็นคนเบื่อหน่ายแล้ว’ ดังนี้ ในวันที่
 ผ่านๆ มา บัดนี้ ย่อมกล่าวว่า ‘ความอาลัยในความเป็นคนฤหัสถ์ของกระผม ไม่มี’ ดังนี้
 ไปกราบทูลเนื้อความนั้นแด่พระผู้มีพระภาค

ภิกษุ สุทธกัตตาในอาโรเจสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ วจนฺ อวุตตกัมมะ
 ใน สุตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อายสฺมา วิเสสณะของ นนฺโท สุทธกัตตาใน
 กเถติ และ พุยากรโรติ กเถติ ก็ดี พุยากรโรติ ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก อภฺตํ วิเสสณะ
 ของ วจนฺ อวุตตกัมมะใน กเถติ อญฺญํ อวุตตกัมมะใน พุยากรโรติ, โส วิเสสณะของ

นनुโท๑ สุทธกัตตนาใน กเถติ๑ อาชยตบทกัตตวาจก อตีตทิวเสสุ กาลสัตตมีใน วตวา 'อหิ สุทธกัตตนาใน อมฺหิ๑ อาชยตบทกัตตวาจก อุกกณฺจโิต วิกตีกัตตนาใน อมฺหิ' อิติ- ศัพท์ อากาเรใน วตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา อิทานิ กาลสัตตมีใน วตวา 'อาลโย สุทธกัตตนาใน นตฺถิ๑ กิริยาบทกัตตวาจก เม สามีสัมพันธะใน อาลโย คิหิกาวาย สัมปทานใน อาลโย' อิติศัพท์ อากาเรใน กเถติ" อิติศัพท์ อากาเรใน วตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อารโจะสุ ภาควโต สัมปทานใน อารโจะสุ เอตํ วิเสสณะของ อตฺถํ๑ อวุตตกัมมะใน อารโจะสุ ๗

๕๖. ภควา "ภิกฺขเว อตีตทิวเสสุ นนฺทสฺส อตฺตภาโว ทุจฺจนฺนเคหสทิสฺส อโหสิ, อิทานิ สฺจจฺจนฺนเคหสทิสฺส ชาโต, อยํ หิ ทิพฺพจฺจนฺนํ ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ปพฺพชิตกิจฺจสฺส มตฺถกํ ปาเปตฺตํ วายมนฺโต ตํ กิจฺจํ ปตฺโตติ วตวา อีมา คาคา อภาสิ

“ยถา อคารํ ทุจฺจนฺนํ	วุฏฺฐิ สมตฺติวิชฺฌติ;
เอวํ อภาวิตํ จิตฺตํ	ราโค สมตฺติวิชฺฌติ ๗
ยถา อคารํ สฺจจฺจนฺนํ	วุฏฺฐิ น สมตฺติวิชฺฌติ;
เอวํ สฺภาวิตํ จิตฺตํ	ราโค น สมตฺติวิชฺฌตีติ ๗

ภควา "ภิกฺขเว อตีตทิวเสสุ นนฺทสฺส อตฺตภาโว ทุจฺจนฺนเคหสทิสฺส อโหสิ, อิทานิ (นนฺทสฺส อตฺตภาโว) สฺจจฺจนฺนเคหสทิสฺส ชาโต, อยํ (นनुโท) หิ (อตฺตภาโว) ทิพฺพจฺจนฺนํ (อตฺตนา) ทิฏฺฐกาลโต ปฏฺฐาย ปพฺพชิตกิจฺจสฺส มตฺถกํ ปาเปตฺตํ วายมนฺโต ตํ กิจฺจํ ปตฺโตติ วตวา อีมา คาคา อภาสิ

“ยถา อคารํ (ปฺคฺคเลน) ทุจฺจนฺนํ	วุฏฺฐิ สมตฺติวิชฺฌติ;
เอวํ (ปฺคฺคเลน) อภาวิตํ จิตฺตํ	ราโค สมตฺติวิชฺฌติ ๗
ยถา อคารํ (ปฺคฺคเลน) สฺจจฺจนฺนํ	วุฏฺฐิ น สมตฺติวิชฺฌติ;
เอวํ (ปฺคฺคเลน) สฺภาวิตํ จิตฺตํ	ราโค น สมตฺติวิชฺฌตีติ ๗

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วตวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า "ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อตฺตภาโว อ.อัทธภาพ นนฺทสฺส ของพระนันทะ ทุจฺจนฺนเคหสทิสฺส เป็นเช่นกับด้วยเรืออัน บุกคลมุงแล้วไม่ดี อโหสิ ได้เป็นแล้ว อตีตทิวเสสุ ในวันอันเป็นไปล่วงแล้ว ท., อิทานิ ในกาลนี้ (อตฺตภาโว) อ.อัทธภาพ (นนฺทสฺส) ของพระนันทะ สฺจจฺจนฺนเคหสทิสฺส เป็น

เช่นกับด้วยเรือนอันบุคคลมุงบังดีแล้ว **ชาโต** เกิดแล้ว, **หิ** เพราะว่า **อัย (นหุโท)** อ.พระนันทะนี้ **วายมหุโต** พยายามอยู่ (**อตุตภาว**) **ปาเปตุ** เพื่ออัน-ยังอัตภาพ-ให้ถึง **มตุถก** ซึ่งที่สุด **ปพพชิตกิจจสุส** แห่งกิจของบรรพชิต **ปฏุจาย** จำเดิม **ทิตพพจจรรณ** (**อตุตนา**) **ทิจูจกาลโต** แต่กาล-แห่งนางอัปสรผู้เป็นทิพย์ **ท. อันตน** -เห็นแล้ว **ปตุโต** ถึงแล้ว **ตุ กิจจ** ซึ่งกิจนั้น” **อิต** ดังนี้ **อภาสิ** ได้ตรัสแล้ว **อิม** **คาถา** ซึ่งพระคาถา **ท. เหล่านี้** **อิต** ว่า

“**วภูจ** **อ.ฝน** **สมตวิษุฒิ** **ย้อมรัวร์** **อการ** ซึ่งเรือน **ทุจจน** **อันบุคคลมุงบัง**ไม่ดีแล้ว **ยถา** **ฉนไต**, **ราโค** **อ.ราคะ** **สมตวิษุฒิ** **ย้อมรัวร์** **จิตตุ** ซึ่งจิต (**ปุกุคเลน**) **อภาวิต** **อันบุคคล**ไม่ให้เจริญแล้ว **เอว** **ฉนนั้น**;

“**วภูจ** **อ.ฝน** **น สมตวิษุฒิ** **ย้อมไม่รัวร์** **อการ** ซึ่งเรือน **สุจจน** **อันบุคคลมุงบัง**ดีแล้ว **ยถา** **ฉนไต**, **ราโค** **อ.ราคะ** **น สมตวิษุฒิ** **ย้อมไม่รัวร์** **จิตตุ** ซึ่งจิต (**ปุกุคเลน**) **สุภาวิต** **อันบุคคล**ให้เจริญดีแล้ว **เอว** **ฉนนั้น**” **อิต** ดังนี้ ๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **อัตภาพ**ของพระนันทะ ได้เป็นเช่นกับเรือนที่มุงบังไว้ไม่ดีในวันที่ผ่านมา บัดนี้ **อัตภาพ**ของพระนันทะ กลายเป็นเหมือนเรือนที่มุงบังไว้ดีแล้ว, เพราะว่า **พระนันทะ**นี้ พยายามเพื่อจะช่วยให้ตนบรรลุถึงที่สุดแห่งกิจแห่งบรรพชิต ตั้งแต่เวลาที่เห็นนางเทพอัปสรทั้งหลาย ถึงกิจนั้นแล้ว” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“**ฝน** **ย้อมรัวร์** **เรือนที่บุคคลมุงบัง**ไว้ไม่ดี **ฉนไต** **ราคะ** **ย้อมรัวร์** **จิตที่บุคคล**ไม่อบรม **ฉนนั้น** ๕

ฝน **ย้อมไม่รัวร์** **เรือนที่บุคคลมุงบัง**ไว้ดี **ฉนไต** **ราคะ** **ย้อมไม่รัวร์** **จิตที่บุคคล**อบรมไว้ดีแล้ว **ฉนนั้น**” ดังนี้ ๕

ภควา **สุทธกัตตา**ใน **อภาสิ**ฯ **อาชยาตบทกัตตุวาจก** “**ภิกษเว** **อาลปน**ะ **อตุตภา**โว **สุทธกัตตา**ใน **อโหสิ**ฯ **อาชยาตบทกัตตุวาจก** **อติตทิวเสสุ** **กาลสัตตมี**ใน **อโหสิ** **นนทสุส** **สามีสัมพันธ**ะใน **อตุตภา**โว **ทุจจน**น **เคสทิส** **วิกิตกัตตา**ใน **อโหสิ**, **อิทานิ** **กาลสัตตมี**ใน **ชาโต** **อตุตภา**โว **สุทธกัตตา**ใน **ชาโต**ฯ **กิตบทกัตตุวาจก** **นนทสุส** **สามีสัมพันธ**ะใน

อตุตภาโว สุจฺจนฺนเคหสทิสฺส วิกตีกตฺตทาใน ชาโต, หิตฺัพพํ เหตุโชตกะ อัย วิเสสเน
 ของ นนฺโทจฺ สุทฺธกตฺตทาใน ปตฺโตจฺ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก อตุตภาโว การิตกัมมะใน ปาเปตฺตุ
 อตุตฺตนา อนภิทกตฺตทาใน ทิฏฺฐจ- ทิพฺพจฺจ
 ใน ปฏฺฐายจฺ กิริยาวิเสสเนใน ปาเปตฺตุ ปพฺพชิตกิจจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ
 สัมปาปฺต
 นนฺโท ตํ วิเสสเนของ กิจจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ สัมปาปฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อิมา วิเสสเนของ คาถาจฺ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“วฺภูจฺ สุทฺธกตฺตทาใน สมตฺติวิชฺฌตฺติจฺ อาชยตบทกตฺตฺวาจก
 ยถา อฺปมาโชตกะ อคารํ อวุตตกัมมะใน สมตฺติวิชฺฌตฺติ ปุคฺคเลน
 อนภิทกตฺตทาในทฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจฺจ วิเสสเนของ อคารํ; ราชโศ
 ใน สมตฺติวิชฺฌตฺติจฺ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เหว อฺปเมยโยชตกะ
 ปุคฺคเลน อนภิทกตฺตทาใน อภาวิทฺจฺ วิเสสเนของ จิตฺตฺจฺ
 อวุตตกัมมะใน สมตฺติวิชฺฌตฺติ ๗

วฺภูจฺ สุทฺธกตฺตทาใน สมตฺติวิชฺฌตฺติจฺ อาชยตบทกตฺตฺวาจก
 ยถา อฺปมาโชตกะ อคารํ อวุตตกัมมะใน สมตฺติวิชฺฌตฺติ
 ปุคฺคเลน อนภิทกตฺตทาใน สุจฺจนฺนจฺ วิเสสเนของ อคารํ น-
 ศัพฺพํ ปฏฺฐิเสชฺเชใน สมตฺติวิชฺฌตฺติ; ราชโศ สุทฺธกตฺตทาใน สมตฺติวิชฺฌตฺติจฺ
 อาชยตบทกตฺตฺวาจก เหว อฺปเมยโยชตกะ ปุคฺคเลน อนภิท-
 กตฺตทาใน สุภาวิทฺจฺ วิเสสเนของ จิตฺตฺจฺ อวุตตกัมมะใน
 สมตฺติวิชฺฌตฺติ นศัพฺพํ ปฏฺฐิเสชฺเชใน สมตฺติวิชฺฌตฺติ” อิตฺตฺตฺตฺตฺต
 ใน อิมา คาถา ๗

๕๗. ตตฺถ อคารนฺตฺติ ยงฺกิญฺจฺ เคหํ ๗

ตตฺถ (ปเทสฺ) “อคารนฺตฺติ (ปทสฺส) “ยงฺกิญฺจฺ เคหํ” (อิตฺติ อตฺโต) ๗

(อตฺโต) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “เคหํ ซึ่งเรื่อน ยงฺกิญฺจฺ อยางใดอยางหนึ่ง” (อิตฺติ) ดั่งนี้
 ตตฺถ (ปเทสฺ) “อคารนฺตฺติ (ปทสฺส) แห้ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บท ว่า “อคาร”
 ดั่งนี้ ๗

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**อकारี**” ความว่า เรือนอย่างใดอย่างหนึ่ง

ตตฤ วิเสสณะของ ปทสฺสฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “**อकारี**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “**ยงฺกิญฺจิ วิเสสณะของ** **เคหฺ์ฯ อวฺตต-กัมมะใน สมตฺวิชฺฌตฺติ**” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๕๘. **ทฺวจฺจนฺนฺหฺติ** วิรลจฺจนฺนฺ จิตฺทาวจิทฺทํ ๫

“**ทฺวจฺจนฺนฺหฺติ** (ปทสฺส) “**วิรลจฺจนฺนฺ จิตฺทาวจิทฺทํ**” (อติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**วิรลจฺจนฺนฺ** อันบุคคลมุงแล้วห่าง **จิตฺทาวจิทฺทํ** คือว่า อันมีช่องใหญ่และช่องน้อย” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ทฺวจฺจนฺนฺหฺติ** ว่า “**ทฺวจฺจนฺนฺ**” ดังนี้ ๫

บทว่า “**ทฺวจฺจนฺนฺ**” ความว่า ที่บุคคลมุงไว้ห่าง คือ มีช่องน้อยใหญ่

“**ทฺวจฺจนฺนฺ**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “**วิรลจฺจนฺนฺ** ก็ดี **จิตฺทาวจิทฺทํ** ก็ดี วิเสสณะของ **อकारี** **วิรลจฺจนฺนฺ** **วิวริยะไน** **จิตฺทาวจิทฺทํ**ฯ **วิวริยะ**” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๕๙. **สมตฺวิชฺฌตฺติ** วสฺสวฺฏฺจฺ วินฺวิชฺฌตฺติ ๫

“**สมตฺวิชฺฌตฺติ** (ปทสฺส) “**วสฺสวฺฏฺจฺ วินฺวิชฺฌตฺติ**” (อติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**วสฺสวฺฏฺจฺ** อ.ฝนในฤดูฝน **วินฺวิชฺฌตฺติ** **ย้อมร้ํวรด**” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สมตฺวิชฺฌตฺติ** ว่า “**สมตฺวิชฺฌตฺติ**” ดังนี้ ๫

บทว่า “**สมตฺวิชฺฌตฺติ**” ความว่า ฝนในฤดูฝนย้อมร้ํวรด

“**สมตฺวิชฺฌตฺติ**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “**วสฺสวฺฏฺจฺ** **สุทฺรคัตตาไน** **วินฺวิชฺฌตฺติ**ฯ **อาชฺยตบทกัตตุวาทก**” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๖๐. อภาวิตนฺติ ตํ อคารํ วุฏฺฐิจิ วีย ภาวนารหิตตฺตา อภาวิตํ จิตฺตํ ราโค สมตฺติวิขฺมตฺติ, น เกวลํ ราโค ว, โทสโมหมานาทโย สพฺพุกฺกิลเสสา ตถารูปํ จิตฺตํ อตฺติวิขฺมตฺติเยว ฯ

อภาวิตนฺติ (ปทสฺส) “ตํ อคารํ (สมตฺติวิขฺมตฺติ) วุฏฺฐิจิ วีย (จิตฺตสฺส) ภาวนารหิตตฺตา (ปฺคฺคเลน) อภาวิตํ จิตฺตํ ราโค สมตฺติวิขฺมตฺติ, น เกวลํ ราโค ว (สมตฺติวิขฺมตฺติ), โทสโมหมานาทโย สพฺพุกฺกิลเสสา ตถารูปํ จิตฺตํ อตฺติวิขฺมตฺติเยว” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ราโค อ.ราคะ สมตฺติวิขฺมตฺติ ย่อมร้รวรด จิตฺตํ ซึ่งจิต (ปฺคฺคเลน) อภาวิตํ อัน- อันบุคฺคล -ไม่ให้เจริญแล้ว (จิตฺตสฺส) ภาวนารหิตตฺตา เพราะความที่แห่งจิต เป็นธรรมชาติเว้นแล้วจากภาวนา วุฏฺฐิจิ วีย รวากะ อ.ฝน (สมตฺติวิขฺมตฺติ) ร้รวรดอยู่ ตํ อคารํ ซึ่งเรือนั้น, ราโค ว อ.ราคะที่ยิว (สมตฺติวิขฺมตฺติ) ย่อมร้รวรด เกวลํ อย่างเดียว น หามิได้, สพฺพุกฺกิลเสสา อ.กิเลสทั้งปวง ท. โทสโมหมานาทโย มีโทสะ โมหะ และมานะเป็นต้น อตฺติวิขฺมตฺติ เหว ย่อมร้รวรดยั้งนั้นที่ยิว จิตฺตํ ซึ่งจิต ตถารูปํ อันมีอย่างนั้นเป็นรูป” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อภาวิตนฺติ ว่า “อภาวิตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อภาวิตํ” ความว่า “ราคะย่อมร้รวรดจิตที่บุคคลไม่อบรมแล้ว เพราะเว้นจากภาวนา เหมือนฝนร้รวรดเรือนั้น ฉะนั้น, ไม่เฉพาะราคะเท่านั้นที่ร้รวรด, กิเลสทั้งปวง มี โทสะ โมหะ และมานะ เป็นต้น ย่อมร้รวรดจิตที่มีสภาพเช่นนั้นนั้นแหละ”

“อภาวิตํ” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “ราโค สุทฺธกัตฺตา ใน สมตฺติวิขฺมตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ อคารํฯ อวฺตตกัมมะใน สมตฺติวิขฺมตฺติฯ วิเสสณะของ วุฏฺฐิจิฯ อุปมาลึงคัตตะ วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ตํ อคารํ สมตฺติวิขฺมตฺติ วุฏฺฐิจิ, จิตฺตสฺส ภาวาทิสัมพันธ์ใน ภาวนารหิตตฺตาฯ เหตุใใน สมตฺติวิขฺมตฺติ ปฺคฺคเลน อนภิทกัตฺตาใน อภาวิตํฯ วิเสสณะของ จิตฺตํฯ อวฺตตกัมมะใน สมตฺติวิขฺมตฺติ, เหวศัพท์ อวฺธารณะเข้ากับ ราโคฯ สุทฺธกัตฺตาใน สมตฺติวิขฺมตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นศัพท์ ปฏฺฐิเสธนัตตะ เกวลํ กิริยาวิเสสณะใน สมตฺติวิขฺมตฺติ, โทสโมหมานาทโย วิเสสณะของ สพฺพุกฺกิลเสสาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อตฺติวิขฺมตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตถารูปํ วิเสสณะของ จิตฺตํฯ อวฺตตกัมมะใน อตฺติวิขฺมตฺติ เหวศัพท์ อวฺธารณะเข้ากับ อตฺติวิขฺมตฺติ” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลึงคัตตะ ฯ

๖๑. **สุภาวิตนุติ** สมถวิปัสสนาภาวนาหิ สุภาวิตัง เอวรूपं จิตตัง สุขฉนฺหนํ เกหํ วุฏฺฐิจิ วีย
 ราคาทโย กิเลสา อติวิชฺฌิตุํ น สกฺโกนฺหิตีติ ฯ

“**สุภาวิตนุติ** (ปทสฺส) “(บุคคลเล่น) สมถวิปัสสนาภาวนาหิ สุภาวิตัง เอวรूपं จิตตัง (บุคคลเล่น)
 สุขฉนฺหนํ เกหํ (อติวิชฌิตุํ อสกฺโกนฺหิตี) วุฏฺฐิจิ วีย ราคาทโย กิเลสา อติวิชฌิตุํ น สกฺโกนฺหิตีติ
 (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “กิเลสา อ.กิเลส ท. ราคาทโย มีราคาเป็นต้น น สกฺโกนฺหิตี
 ย่อมไม่อาจ อติวิชฌิตุํ เพื่ออันรื้อรต จิตตัง ซึ่งจิต เอวรूपํ อันมีอย่างนี้เป็นรูป
 (บุคคลเล่น) สุภาวิตัง อัน- อันบุคคล -ให้เจริญดีแล้ว สมถวิปัสสนาภาวนาหิ ด้วย
 สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ท. วุฏฺฐิจิ วีย ราวกะ อ.ฝน (อสกฺโกนฺหิตี) ไม่อาจ
 อยู่ อติวิชฌิตุํ เพื่ออันรื้อรต เกหํ ซึ่งเรือน (บุคคลเล่น) สุขฉนฺหนํ อัน- อันบุคคล -มุง
 บังดีแล้ว” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**สุภาวิตนุติ** ว่า “สุภาวิตัง” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**สุภาวิตัง**” ความว่า กิเลสทั้งหลาย มีราคา เป็นต้น ย่อมไม่สามารถเพื่ออันรื้อรต
 จิตที่บุคคลอบรมดีแล้วด้วยสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เหมือนฝนไม่สามารถรื้อ
 รตเรือนที่บุคคลมุงบังไว้ดีแล้ว”

“**สุภาวิตัง**” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “ราคาทโย
 วิเสสณะของ กิเลสฯ สุทธกัตตาไน สกฺโกนฺหิตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก บุคคลเล่น
 อนภิตกัตตาไน สุภาวิตัง สมถวิปัสสนาภาวนาหิ ภาระไน สุภาวิตังฯ กิติ เอวรूपํ กิติ
 วิเสสณะของ จิตตังฯ อวุตตกัมมะไน อติวิชฌิตุํ บุคคลเล่น อนภิตกัตตาไน สุขฉนฺหนํฯ
 วิเสสณะของ เกหํฯ อวุตตกัมมะไน อติวิชฌิตุํฯ ตุมัตถสัมปทานไน อสกฺโกนฺหิตีฯ
 วิเสสณะของ วุฏฺฐิจิฯ อุปมาลึงคัตถะ วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ บุคคลเล่น สุขฉนฺหนํ
 เกหํ อติวิชฌิตุํ อสกฺโกนฺหิตี วุฏฺฐิจิ, อติวิชฌิตุํ ตุมัตถสัมปทานไน สกฺโกนฺหิตี นศัพท์
 ปฏิเสระไน สกฺโกนฺหิตี” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลึงคัตถะ ฯ

๖๒. คาถาปริโยसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนิ ปาปฺถนีสุ ฯ

คาถาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปฺถนีสุ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก

ปาปุณีสู บรรลุแล้ว (อริยผลาณี) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสดาปัตติผล เป็นต้น ฯ

เวลาจบพระคาถา ชนเป็นจำนวนมาก บรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผล เป็นต้น

คาถาปริโยสาเน กาลสัตตมึใน ปาปุณีสู พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปาปุณีสูฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลาณีฯ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณีสู ฯ

๖๓. มหาชนสุส สาตฺถิกา เทสฺนา อโหสิ ฯ

เทสฺนา อ.พระเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน ฯ

พระเทศนา ได้เป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน

เทสฺนา สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มหาชนสุส สัมปทานใน อโหสิ สาตฺถิกา วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๖๔. อถ ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสุํ “อาวุโส พุทฺธา จ นาม อจฺฉริยา, ชนปท-
กฺลฺยาณี นิสฺสาย อุกฺกณฺจโรโต นามายสุมา นนฺโท สตุถารา เทวจฺฉรา อามิสํ กตฺวา
วิเนโตติ ฯ

อถ ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสุํ “อาวุโส พุทฺธา จ นาม อจฺฉริยา (โหนฺติ), ชนปท-
กฺลฺยาณี นิสฺสาย อุกฺกณฺจโรโต นาม อายสุมา นนฺโท สตุถารา เทวจฺฉรา อามิสํ กตฺวา วิเนโตติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อน
ท่านผู้มีอายุ ท. จ ก็ พุทฺธา นาม ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. อจฺฉริยา เป็นผู้นำอัครรรย
(โหนฺติ) ย่อมเป็น, นนฺโท อ.พระนันทะ อายสุมา ผู้มีอายุ อุกฺกณฺจโรโต นาม ชื่อว่าผู้
กระสันขึ้นแล้ว นิสฺสาย เพราะอาศัย ชนปทกฺลฺยาณี ซึ่งนางชนบทกฺลฺยาณี สตุถารา
อันพระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว เทวจฺฉรา ซึ่งนางเทพอัปสร ท. อามิสํ ให้เป็น
อามิส วิเนโต ทรงแนะนำแล้ว” อิติ ดังนี้ สมฺภูจาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฐมฺมสภาย
ในโรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่งธรรม ฯ

ที่นั่น พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ธรรมดาว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นผู้นำอัครรรย, พระนันทะผู้มีอายุ ขึ้นชื่อว่าผู้กระสันขึ้นแล้ว เพราะอาศัยนางชนบทกัลยาณี พระศาสดาทรงกระทำนางเทพอัปสรทั้งหลายให้เป็น อามิส ทรงแนะนำแล้ว”

อด กาลสัตตมี ภิกษุ เหตุกัตตาใน สมุฏจาเปสฺสุ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ฌมมสภาย วิสยาราระใน สมุฏจาเปสฺสุ กถํ การิตกัมมะใน สมุฏจาเปสฺสุ “อาวุโส อาลปนนะ จศัพท วากยารัมภโชตกะ นามศัพท ปัสสัตตะเข้ากับ พุทธาๆ สุตทกัตตาใน โหนติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อจจริยา วิกตีกัตตาใน โหนติ, นามศัพท ครหัตตะโชตกะเข้า กับ อุกกณฺจิจิตๆ กิติ อายสฺมา กิติ วิเสสนะของ นนุโทๆ วุตตกัมมะใน วินีโตๆ กิตบทกัมมวจาก ชนปทกัลยาณี อวุตตกัมมะใน นิสฺสายๆ เหตุใน อุกกณฺจิจิต สตุฏฐารา อนภิตกัตตาใน วินีโต เทวจจฺรา อวุตตกัมมะใน กตฺวา อามิส วิกตีกัมมะใน กตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน วินีโต” อิติศัพท สฺรุปะใน กถํ ฯ

๖๕. สตุฏฐา อาคนุตฺวา “กาย นุตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิฺนฺหาติ ปุจฺจิตฺวา “อิมาย นามาทิ วุตฺเต, “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพเปส มยา มาตุคฺคาเมน ปโลเกตฺวา วินีโตเยวาทิ วตฺวา เตหิ ยาจิโต อติตฺ อหาริ ฯ

สตุฏฐา อาคนุตฺวา “(ตุมฺเห) กาย นุ อตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิฺนฺหาติ ปุจฺจิตฺวา “(มยฺ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนฺนิสิฺนฺหา อมฺห)” อิติ (วจฺเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “น ภิกฺขเว อิทานิ เอว (เอโส นนุโท มยา มาตุคฺคาเมน ปโลเกตฺวา วินีโต), ปุพฺเพปิ เอโส (นนุโท) มยา มาตุคฺคาเมน ปโลเกตฺวา วินีโตเยวาทิ วตฺวา เตหิ (ภิกฺขุหิ) ยาจิโต อติตฺ (วตฺถุ) อหาริ ฯ

สตุฏฐา อ.พระศาสดา อาคนุตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. สนฺนิสิฺนฺหา เป็นผู้นั่งพร้อมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสิฺนฺหา) เป็นผู้นั่งพร้อมกันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตฺรหิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เอโส นนุโท) อ.พระนันทะ

นั้น (มยา) อันเรา (ปโลเกตุวา) หลอกล่อแล้ว (มาตุคาเมน) ด้วยมาตุคาม (วินีโต) แนะนำแล้ว อิทาหิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว น หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน เอโส (นฺโท) อ.พระนั้นทะนั้น มยา อันเรา ปโลเกตุวา หลอกล่อแล้ว มาตุคาเมน ด้วยมาตุคาม วินีโต เอว นำไปวิเศษแล้วนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ เตหิ (ภิกฺขุหิ) ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. เหล่านั้น ทูลอ้อนวอนแล้ว อหริ ทรงนำมาแล้ว อตีตฺ (วตุฏฺ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้หนึ่งประชุมคุยกันด้วยเรื่องอะไรหนอในกาลนี้, เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้” ดังนี้, จึงตรัสว่า “มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นนะภิกษุทั้งหลาย, ถึงในกาลก่อน พระนั้นทะนั้น เราก็หลอกล่อด้วยมาตุคามแล้วก็นำไป” ผู้ที่ภิกษุเหล่านั้นทูลอ้อนวอน ทรงนำอดีตนิทานมาเล่า

สตฺธา สุทฺธกัตฺตาใน อหริฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อาคนฺตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กายวิเสสฺนะของ กถาย นคฺคฺพท์ ปุจฺจณตฺถะ เอตฺรหิ กาลสัตฺตมึใน อตฺถ กถาย ภาวะใน สนนฺนินฺนาฯ วิกิตกัตฺตาใน อตฺถ” อิตฺตคฺคฺพท์ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตุฏฺ, “มยฺ สุทฺธกัตฺตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอตฺรหิ กาลสัตฺตมึใน อมฺหนามคฺคฺพท์ สัณฺญาชฺชตฺถะเข้ากัป อิมายฯ วิเสสฺนะของ กถายฯ ภาวะใน สนนฺนินฺนาฯ วิกิตกัตฺตาใน อมฺห” อิตฺตคฺคฺพท์ สฺรุปะใน วจเนฯ ลักขณะใน วตุฏฺเตฯ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตฺตาใน วตุฏฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ เอโส วิเสสฺนะของ นนฺโทฯ วุตตกัมฺมะใน วินีโตฯ กิตฺตบทกัมฺมวาทก นคฺคฺพท์ ปฏฺวิเสชนตฺถะ เอวคฺคฺพท์ อวธารณะเข้ากัป อิทาหิฯ กาลสัตฺตมึใน วินีโต มยา อนภิตกัตฺตาใน วินีโต มาตุคาเมน ภาวะใน ปโลเกตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วินีโต, อปิตฺตคฺคฺพท์ อเปกขัตฺถะเข้ากัป ปุพฺเพฯ กาลสัตฺตมึใน วินีโต เอโส วิเสสฺนะของ นนฺโทฯ วุตตกัมฺมะใน วินีโตฯ กิตฺตบทกัมฺมวาทก มยา อนภิตกัตฺตาใน วินีโต มาตุคาเมน ภาวะใน ปโลเกตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วินีโต เอวคฺคฺพท์ อวธารณะเข้ากัป วินีโต” อิตฺตคฺคฺพท์ อากาเรใน วตุฏฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิโต เตหิ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตฺตาใน ยาจิโตฯ วิเสสฺนะของ สตฺธา อตีตฺ วิเสสฺนะของ วตุฏฺฯ อวุตตกัมฺมะใน อหริ ฯ

๖๖. อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตเต รชชฺ กาเรนเต พาราณสีวาสี กปโปโก นาม วาณิโซ
อโหสิ ๕

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตเต (ปุคฺคฺล) รชชฺ กาเรนเต พาราณสีวาสี กปโปโก นาม วาณิโซ
อโหสิ ๕

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว พุรหมทตเต ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต (ปุคฺคฺล)
ทรงยังบุคคฺล กาเรนเต ให้กระทำอยู่ รชชฺ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา พาราณสียํ
ในเมืองพาราณสี วาณิโซ อ.พอค้ำ กปโปโก นาม ชื่อว่ากัปปกะ พาราณสีวาสี ผู้
อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ อโหสิ ได้มีแล้ว ๕

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชย์ในเมืองพาราณสี ได้มีพอค้ำชื่อว่า
กัปปกะ ชาวเมืองพาราณสี

อตีเต กาลสัตตมมีใน อโหสิ พาราณสียํ วิสยาธาระใน กาเรนเต พุรหมทตเต ลักษณะ
ใน กาเรนเต๑ ลักษณะกิริยา ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน กาเรนเต รชชฺ อวุตตกัมมะใน
กาเรนเต, พาราณสีวาสี ก็ดี กปโปโก ก็ดี วิเสสนะของ วาณิโซ นามศัพท์ สัญญา
โซตกะเข้ากับ กปโปโก วาณิโซ สุททกัตตาใน อโหสิ๑ อาขยาดบทกัตตฺวาจก ๕

๖๗. ตสฺเสโก คทฺโรโก กุมฺภการี วหติ ๕

ตสฺส (วาณิซฺส) เอโก คทฺโรโก กุมฺภการี วหติ ๕

คทฺโรโก อ.ลา เอโก ตัวหนึ่ง ตสฺส (วาณิซฺส) ของพอค้ำนั้น วหติ ย่อมนำไป
กุมภการี ซึ่งการะคือหม้อ ๕

ลาตัวหนึ่งของพอค้ำนั้น ย่อมนำการะคือหม้อไป

เอโก วิเสสนะของ คทฺโรโก๑ สุททกัตตาใน วหติ๑ อาขยาดบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะ
ของ วาณิซฺส๑ สามีสัมพันธะใน คทฺโรโก กุมฺภการี อวุตตกัมมะใน วหติ ๕

๖๘. ทิวเส ทิวเส สตุต โยชนานิ คจจติ ฯ

(โส คหุโรโก) ทิวเส ทิวเส สตุต โยชนานิ คจจติ ฯ

(โส คหุโรโก) อ.ลานั้น คจจติ ยอมไป โยชนานิ ลันโยชน ท. สตุต เจ็ด ทิวเส ทิวเส ในวันๆ ฯ

ลานั้นไปลันระยะทาง ๗ โยชน ทุกๆ วัน

โส วิเสสนะของ คหุโรโกๆ สุกทกัตตาใน คจจติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทิวเส ทิวเส กาลสัตตมีใน คจจติ สตุต วิเสสนะของ โยชนานิๆ อัจจันตสังโยคะใน คจจติ ฯ

.....
.....

๖๙. โส เอกสุมี สมเย คหุรภการเกหิ ตกุกสิล คนตุวา ยาว ภณฺทสุส วิสฺสชชนา คหุรภ วิจิริตุ วิสฺสชเชสิ ฯ

โส (วาณิโซ) เอกสุมี สมเย คหุรภการเกหิ ตกุกสิล คนตุวา ยาว ภณฺทสุส วิสฺสชชนา คหุรภ วิจิริตุ วิสฺสชเชสิ ฯ

เอกสุมี สมเย ในสมัยหนึ่ง โส (วาณิโซ) อ.พอค้านั้น คนตุวา ไปแล้ว ตกุกสิล ลู เมืองตักกศิลา คหุรภการเกหิ ด้วยภาระอันลาพิงนำไป ท. วิสฺสชเชสิ ปล่อยแล้ว คหุรภ ซึ่งลา วิจิริตุ เพื่ออันเที่ยวไป ยาว เพียงไร วิสฺสชชนา แต่อันแก้ ภณฺทสุส ซึ่งภันทะ ฯ

สมัยหนึ่ง พอค้านั้นไปยังเมืองตักกศิลาด้วยภาระที่ลาพิงนำไปทั้งหลาย ปล่อยลาเพื่อ เที่ยวไป จนกว่าจะแก้ภันทะแล้วเสร็จ

โส วิเสสนะของ วาณิโซๆ สุกทกัตตาใน วิสฺสชเชสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอกสุมี วิเสสนะของ สมเยๆ กาลสัตตมีใน วิสฺสชเชสิ คหุรภการเกหิ ภาระใน คนตุวา ตกุกสิล สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสฺสชเชสิ ยาวศัพท์ กิริยา- วิเสสนะใน วิจิริตุ ภณฺทสุส ฉัญฉฐิวุตตกัมมะใน วิสฺสชชนาๆ อปาทานใน ยาว คหุรภ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชเชสิ วิจิริตุ ตุมัตถสัมปทานใน วิสฺสชเชสิ ฯ

.....

๗๐. อถสฺส โส คหฺรโก ปรีชาปิฎฺเจะ จรฺมานโ อเอกํ คหฺรภี ทิสฺวา อุปลงฺกมิ ฯ

อถ อสฺส (วณฺชิสฺส) โส คหฺรโก ปรีชาปิฎฺเจะ จรฺมานโ อเอกํ คหฺรภี ทิสฺวา อุปลงฺกมิ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส คหฺรโก อ.ลานั้น อสฺส (วณฺชิสฺส) ของพ่อค้ำนั้น จรฺมานโ เทียวไปอยู่ ปรีชาปิฎฺเจะ บนหลังแห่งคูดุ ทิสฺวา เห็นแล้ว คหฺรภี ซึ่งนางลา อเอกํ ตัวหนึ่ง อุปลงฺกมิ เข้าไปหาแล้ว ฯ

ทีนั้น ลานั้นของพ่อค้ำนั้น เทียวไปบนหลังคูดุ เห็นนางลาตัวหนึ่ง จึงเข้าไปหา

อถ กาลสํตตมิมิ โส วิเสสณะของ คหฺรโกฯ สุทฺธกัตฺตานิ อุปลงฺกมิฯ อาชยาดบพ กัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ วณฺชิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน คหฺรโก ปรีชาปิฎฺเจะ วิสยาคาระใน จรฺมานโฯ อัปภันตฺรกีรยของ คหฺรโก อเอกํ วิเสสณะของ คหฺรภีฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกีรยใน อุปลงฺกมิ ฯ

๗๑. สา เตน สหฺริ ปฏฺิสนฺถารํ กโรนฺตี อาห “กุโธ อาคโธสึตี ฯ

สา (คหฺรภี) เตน (คหฺรภณ) สหฺริ ปฏฺิสนฺถารํ กโรนฺตี อาห “(ตุว) กุโธ (จานโธ) อาคโธสึตี ฯ

สา (คหฺรภี) อ.นางลานั้น กโรนฺตี เมื่อกระทำ ปฏฺิสนฺถารํ ซึ่งปฏฺิสนฺถาร สหฺริ กับ เตน (คหฺรภณ) ด้วยลานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน อาคโธ เป็นผู้มาแล้ว กุโธ (จานโธ) แต่ที่ไหน อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางลานั้นทำการปฏฺิสนฺถารกับด้วยลานั้น กล่าวว่า “ท่านมาจากไหน?”

สา วิเสสณะของ คหฺรภีฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาดบพกัตฺตฺวาจก เตน วิเสสณะของ คหฺรภณฯ สหฺตถตติยาเข้ากับ สหฺริฯ กีรยสมวายะใน กโรนฺตี ปฏฺิสนฺถาร อวุตตกัมมะใน กโรนฺตีฯ อัปภันตฺรกีรยของ คหฺรภี “ตุว สุทฺธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยาดบพกัตฺตฺวาจก กุโธ วิเสสณะของ จานโธฯ อปาทานใน อาคโธฯ วิกิตกัตฺตานิ อสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๗๒. “พาราณสีโตติ ฯ

(โส คหุโร) “(อห) พาราณสีโต (อาคโต อมุหิ)” อิติ (อาห) ฯ

(โส คหุโร) อ.ลานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา (อาคโต) เป็นผู้มาแล้ว พาราณสีโต จากเมืองพาราณสี (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ลานั้นกล่าวว่า “จากเมืองพาราณสี”

โส วิเสสณะของ คหุโร ๆ สุธกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “อห สุธกัตตา ใน อมุหิ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก พาราณสีโต อปาทานใน อาคโต ๆ วิกติกัตตาใน อมุหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....

๗๓. “เกน กมฺเมนาติ ฯ

(สา คหุโร) “(ตุว) เกน กมฺเมน (อาคโต อสิ)” อิติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สา คหุโร) อ.นางลานั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน (อาคโต) เป็นผู้มาแล้ว เกน กมฺเมน ด้วยภาระงานอะไร (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางลานั้น ถามว่า “ด้วยงานอะไร?”

สา วิเสสณะของ คหุโร ๆ สุธกัตตาใน ปุจฺฉิ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “ตุว สุธกัตตาใน อสิ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก เกน วิเสสณะของ กมฺเมน ๆ ภาระใน อาคโต ๆ วิกติกัตตา ใน อสิ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

.....

๗๔. “วาณิชกมฺเมนาติ ฯ

(โส คหุโร) “(อห) วาณิชกมฺเมน (อาคโต อมุหิ)” อิติ (อาห) ฯ

(โส คหุโร) อ.ลานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา (อาคโต) เป็นผู้มาแล้ว วาณิชกมฺเมน ด้วยภาระงานของพ่อค้า (อมุหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ลานั้นกล่าวว่า “ด้วยงานของพ่อค้า”

โส วิเสสณะของ คหุโรโกสุทฐกัตตทาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตตุวาจก “อหัง สุทฐกัตตทา ใน อมฺหิ อาชยาตบทกัตตตุวาจก วาณิชกมฺเมน ภาระใน อาคโตสุ วีกติกัตตทาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

.....

.....

๗๕. “กิตตกั ภารี วหสีติ ๕

(สา คหุโรโก) “(ตุว) กิตตกั ภารี วหสีติ (ปุจฺฉิ) ๕

(สา คหุโรโก) อ.นางลานั้น (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน วหสี ย่อมนำไป ภารี ซึ่งภาระ กิตตกั มีประมาณเท่าไร?” อิติ ดังนี้ ๕

นางลานั้นถาว่า “ท่านนำภาระไปมีประมาณเท่าไร?”

สา วิเสสณะของ คหุโรโกสุทฐกัตตทาใน ปุจฺฉิ อาชยาตบทกัตตตุวาจก “ตุว สุทฐกัตตทา ใน วหสี อาชยาตบทกัตตตุวาจก กิตตกั วิเสสณะของ ภารี อวุตตกัมมะใน วหสี” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ๕

.....

.....

๗๖. “กุมฺภการุติ ๕

(โส คหุโรโก) “(อหัง) กุมฺภการุติ วหามี” อิติ (อาห) ๕

(โส คหุโรโก) อ.ลานั้น (อาห) ถาแล้ว อิติ ว่า “(อหัง) อ.เรา วหามี ย่อมนำไป กุมฺภการุติ ซึ่งภาระคือหม้อ” อิติ ดังนี้ ๕

ลานั้นถาว่า “ชนหม้อไป”

โส วิเสสณะของ คหุโรโกสุทฐกัตตทาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตตุวาจก “อหัง สุทฐกัตตทา ใน วหามี อาชยาตบทกัตตตุวาจก กุมฺภการุติ อวุตตกัมมะใน วหามี” อิติศัพท์ อากาละ ใน อาห ๕

.....

.....

๗๗. “เอตตํ ภาริ วหนุโต กติโยชนานิ คจฉลิตติ ๕

(สา คหุริ) “(ตุวิ) เอตตํ ภาริ วหนุโต กติโยชนานิ คจฉลิตติ (ปุจฉิ) ๕

(สา คหุริ) อ.นางลานั้น (ปุจฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “(ตุวิ) อ.ท่าน วหนุโต นำไปอยู่ ภาริ ซึ่งภาระ เอตตํ มีประมาณเท่านี้ คจฉลิตติ ย่อมไป กติโยชนานิ สิ้นโยชน์เท่าไร ท. ?” อิติ ดังนี้ ๕

นางลานั้นถาว่า “ท่านนำภาระมีประมาณเท่านี้ ไปก็โยชน์?”

สา วิเสสณะของ คหุริๆ สุททกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุวิ สุททกัตตา ใน คจฉลิตติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตตํ วิเสสณะของ ภาริๆ อวุตตกัมมะใน วหนุโตๆ อัพพันตริกิริยาของ ตุวิ กติโยชนานิ อัจฉนตสังโยคะใน คจฉลิตติ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิ ๕

.....

๗๘. “สตุตโยชนานีติ ๕

(โส คหุโร) “(อห) สตุตโยชนานิ คจฉามิ” อิติ (อาห) ๕

(โส คหุโร) อ.ลานั้น (อาห) ถาแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา คจฉามิ ย่อมไป สตุตโยชนานิ สิ้นโยชน์เจ็ด ท.” อิติ ดังนี้ ๕

ลานั้นถาว่า “ระยะทาง ๗ โยชน์”

โส วิเสสณะของ คหุโรๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อห สุททกัตตา ใน คจฉามิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุตโยชนานิ อัจฉนตสังโยคะใน คจฉามิ” อิติ ศัพท์ อากาละใน อาห ๕

.....

๗๙. “คตฏจาเน เต กาจิ ปาทปริกมมํ วา ปิฏจิปริกมมํ วา กโรนตี อตถิติติ ๕

(สา คหุริ) “คตฏจาเน เต กาจิ (คหุริ) ปาทปริกมมํ วา ปิฏจิปริกมมํ วา กโรนตี อตถิติติ (ปุจฉิ) ๕

(สา คฤภี) อ.นางลานั้น (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “กาจิ (คฤภี) อ.นางลาไรๆ กโรนุติ กระทำอยู่ ปาทปริกมมัม วา ซึ่งการนวดซึ่งเท้าหรือ ปิฏฐิจปริกมมัม วา หรือ ว่าซึ่งการนวดซึ่งหลัง คตฏฐาเน ในที่เป็นที่ไป เต ของท่าน อตถิ มีอยู่หรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

นางลานั้นถามว่า “นางลาบางตัว กระทำการนวดเท้าหรือนวดหลังในที่ที่ท่านไป มีอยู่หรือ?”

สา วิเสสณะของ คฤภีๆ สุทธกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กาจิ วิเสสณะของ คฤภีๆ สุทธกัตตาใน อตถิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คตฏฐาเน วิสยาธาระใน กโรนุติ เต สามีสัมพันธะใน คตฏฐาเน ปาทปริกมมัม กิติ ปิฏฐิจปริกมมัม กิติ อวุตตกัมมะใน กโรนุติ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ปาทปริกมมัม และ ปิฏฐิจปริกมมัม กโรนุติ อัพภันตกริยาของ คฤภี” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิ ๕

๘๐. “นตถิ ภาทเทติ ๕

(โส คฑุโร) “(เอวรูปา คฑุโร) นตถิ ภาทเทติ (อาห) ๕

(โส คฑุโร) อ.ลานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาทเท เน่นางผู้เจริญ (เอวรูปา คฑุโร) อ.นางลา ตัวมีอย่างนี้เป็นรูป นตถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๕

ลานั้นกล่าวว่า “นางลาผู้เห็นปานนี้ ย่อมไม่มี นางผู้เจริญ”

โส วิเสสณะของ คฑุโรๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภาทเท อาลปนะ เอวรูปา วิเสสณะของ คฑุโรๆ สุทธกัตตาใน นตถิๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๘๑. “เอวํ สนฺเต มหาทุกฺขํ อนุโภสีติ ๕

(สา คฤภี) “เอวํ (ภาเว) สนฺเต, (ตฺว) มหาทุกฺขํ อนุโภสีติ (อาห) ๕

(สา คฤภี) อ.นางลานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, (ตฺว) อ.ท่าน อนุโภสีติ ย่อมเสวย มหาทุกฺขํ ซึ่งทุกฺขอันใหญ่”

อติ ดังนี้ ๕

นางลานนั้นกล่าวว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านยอมเสวยทุกขใหญ่สินะ”

สา วิเสสนะของ คหุรกี ๕ สุธกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก “เอว วิเสสนะของ ภาเว ๕ ลักษณะใน สนุเต ๕ ลักษณะกิริยา, ตว สุธกัตตาใน อนุโกลิ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก มหาทุกข อวุตตกัมมะใน อนุโกลิ” อติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

.....
.....
.....

๘๒. กิญจาปี หิ ติจจฉานคตานิ ปาทปริกมมาทิกการโก นาม นตติ, กามสญโฆชนมฏฏนตถิ เอวรूपิ กเถสิ ๕

กิญจาปี หิ ติจจฉานคตานิ ปาทปริกมมาทิกการโก (ปุคฺคโล) นาม นตติ, (คหุรกี ปน) กามสญโฆชนมฏฏนตถิ เอวรूपิ (วจน) กเถสิ ๕

หิ จริงอยู่ ปาทปริกมมาทิกการโก (ปุคฺคโล) นาม ชื่อ อ.บุคคล ผู้กระทำซึ่งกรรมมีการนวดซึ่งทำเป็นต้น ติจจฉานคตานิ แก่สัตว์เดรัจฉาน ท. นตติ ย่อมไม่มี กิญจาปี แม้ก็จริง, (ปน) ถึงอย่างนั้น (คหุรกี) อ.นางลา กเถสิ กล่าวแล้ว (วจน) ซึ่งคำ เอวรूपิ อันมีอย่างนี้เป็นรูป กามสญโฆชนมฏฏนตถิ เพื่ออันกระทบซึ่งกามสังโยชน์ ๕

ความจริง ธรรมดว่าบุคคลผู้ทำการนวดทำเป็นต้นแก่สัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ไม่มี แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น นางลากล่าวคำเช่นนี้ เพื่อมุ่งถึงกามสังโยชน์

หิศัพท์ ทฬหิกรณโชตกะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปาทปริกมมาทิกการโก ๕ วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๕ สุธกัตตาใน นตติ ๕ กิริยาบทกัตตวาจก กิญจาปี อนุคคหัตตะ ติจจฉานคตานิ สัมปทานใน -การโก, ปนศัพท์ อรุจิสฺสุนัตตะ คหุรกี สุธกัตตาใน กเถสิ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก กามสญโฆชนมฏฏนตถิ สัมปทานใน กเถสิ เอวรूपิ วิเสสนะของ วจน ๕ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ๕

.....
.....

๘๓. โส ตสฺสา กถาย อุกฺกณฺจฺจิโต ฯ

โส (คหฺรโภ) ตสฺสา (คหฺรภฺยฺยา) กถาย อุกฺกณฺจฺจิโต ฯ

โส (คหฺรโภ) อ.ลานั้น อุกฺกณฺจฺจิโต กระสันขึ้นแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตสฺสา (คหฺรภฺยฺยา) ของนางลานั้น ฯ

ลานั้นกระสันขึ้นด้วยคำพูดของนางลานั้น

โส วิเสสฺนะของ คหฺรโภฯ สุทฺธกัถตาใน อุกฺกณฺจฺจิโตฯ กิตฺตบทกัถตฺวาจก ตสฺสา วิเสสฺนะของ คหฺรภฺยฺยาฯ สามีสัมพันธฺะใน กถายฯ ករណ៍ใน อุกฺกณฺจฺจิโต ฯ

๘๔. กปฺปโกปิ ภาณฺทํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส สฺนฺติกํ คนฺตฺวา “เอหิ ตาต, คมฺิสฺสามาติ อาห ฯ

กปฺปโกปิ ภาณฺทํ วิสฺสชฺเชตฺวา ตสฺส (คหฺรภฺสฺส) สฺนฺติกํ คนฺตฺวา “(ตุ) เอหิ ตาต, (มย) คมฺิสฺสามาติ อาห ฯ

กปฺปโกปิ แม้ อ.นายกัปปกะ วิสฺสชฺเชตฺวา แก่แล้ว ภาณฺทํ ซึ่งภักทฺะ คนฺตฺวา ไปแล้ว สฺนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺส (คหฺรภฺสฺส) ของลานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ณะพะอ (ตุ) อ.เจ้า เอหิ จงมา, (มย) อ.เรา ท. คมฺิสฺสาม จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้นายกัปปกะแก่ภักทฺะเสร็จแล้ว ก็ไปยังสำนักของลานั้น กล่าวว่า “ณะพะอ เจ้าจงมา พวกเราจักไปกัน”

อปีศัพทฺ์ อเปกขัถตะเข้ากักับ กปฺปโกฯ สุทฺธกัถตาใน อาหฯ อาขยฺยาตบทกัถตฺวาจก ภาณฺทํ อวฺตตกัมฺมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ตสฺส วิเสสฺนะของ คหฺรภฺสฺสฯ สามีสัมพันธฺะใน สฺนฺติกัฯ สัมปาปุณฺเญกัมฺมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตาต อาลปนฺะ ตฺวํ สุทฺธกัถตาใน เอหิฯ อาขยฺยาตบทกัถตฺวาจก, มยํ สุทฺธกัถตาใน คมฺิสฺสามฯ อาขยฺยาตบทกัถตฺวาจก” อิติศัพทฺ์ อากาเรใน อาห ฯ

๘๕. “คจจถ ตุมเห, นานหิ คมิสฺสามีติ ฯ

(โส คหฺรโก) “คจจถ ตุมเห, น อหิ คมิสฺสามีติ (อาห) ฯ

(โส คหฺรโก) อ.ลานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตุมเห อ.ท่าน คจจถ จงไป, อหิ อ.ข้าพเจ้า น คมิสฺสามิ จักไม่ไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ลานั้นกล่าวว่า “เชิญท่านไปเถิด, ข้าพเจ้าจักไม่ไป”

โส วิเสสณะของ คหฺรโกฯ สหฺรทตฺตํใน อาหฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ตุมเห สหฺรท-
กตฺตํใน คจจถฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก, อหิ สหฺรทตฺตํใน คมิสฺสามิฯ อาชยตบท
กตฺตฺวาจก นคฺพทฺ ปฏฺฐิสฺสเรใน คมิสฺสามิ” อิตินคฺพทฺ อากาเรใน อาห ฯ

๘๖. อถ นํ ปุณฺณปุณฺณํ ยาจิตฺวา “อนิจฺจนฺตํ นํ ภายเตฺวา เนสฺสามีติ จินฺเตเตฺวา อิมํ
คาถมาห

“ปโตทํ เต กริสฺสามิ

โสฬสงฺคฺลิกณฺฏกํ

สณฺฉินฺทิสฺสามิ เต กายํ,

เอวํ ชานาหิ คหฺรภาติ ฯ

อถ (กปฺปโก) นํ (คหฺรภ) ปุณฺณปุณฺณํ ยาจิตฺวา “(อหิ) อนิจฺจนฺตํ นํ (คหฺรภ) ภายเตฺวา
เนสฺสามีติ จินฺเตเตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(อหิ) ปโตทํ เต กริสฺสามิ

โสฬสงฺคฺลิกณฺฏกํ

สณฺฉินฺทิสฺสามิ เต กายํ,

(ตฺว) เอวํ ชานาหิ คหฺรภาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (กปฺปโก) อ.นายกัปปกะ ยาจิตฺวา ขอร้องแล้ว นํ (คหฺรภ) ซึ่งลานั้น
ปุณฺณปุณฺณํ บ่อยๆ จินฺเตเตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.เรา นํ (คหฺรภ) ยังลานั้น
อนิจฺจนฺตํ ตัวไม่ปรารถนาอยู่ ภายเตฺวา ให้กลัวแล้ว เนสฺสามิ จักนำไป” อิติ ดังนี้
อาห กล่าวแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งคาถานี้ อิติ ว่า

“(อหิ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ปโตทํ ซึ่งปฏัก โสฬสงฺคฺลิก-

กณฺฏกํ อันมีหนามนี้วิสิบหก เต แก่เจ้า, สณฺฉินฺทิสฺสามิ จัก

ทิ่มแทง กายํ ซึ่งกาย เต ของเจ้า, คหฺรภ ดูก่อนลา (ตฺว)

อ.เจ้า ชานาหิ จงรู้ เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น นายกัปปะกะขอร้อลงลานั้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า คิดว่า “เราจักทำให้ลาตัวไม่ปรารถนาจะ
ไปให้กลัวแล้วจึงนำไป” จึงกล่าวคาถานี้ว่า

“เราจะใช้ปฏิภักซึ่งมีหนามยาว ๑๖ นิ้วแทงเจ้า แทะกายของเจ้า,
ลาเอ๋ย เจ้าจงรู้อย่างนี้”

ออกกาลสัตตมณี กบปโก สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาดบทกัตตุวจาก น วิเสสณะของ
คหุระภัก อวุตตกัมมะใน ยาจิตวา ปุณปุณ กิริยาวิเสสณะใน ยาจิตวา ปุพพกาลกิริยา
ใน จินเตตวา “อหิ สุทรกัตตาใน เนสสามิ อาชยาดบทกัตตุวจาก อนิจจันต กัตติ
น กัตติ วิเสสณะของ คหุระภัก การิตกัมมะใน ภาเยตวา ปุพพกาลกิริยาใน เนสสามิ”
อิตติศัพท์ อาการะใน จินเตตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสณะของ คากั
อวุตตกัมมะใน อาห

“อหิ สุทรกัตตาใน กริสสามิ และ สญฉินทิสสามิ กริสสามิ กัตติ
สญฉินทิสสามิ กัตติ อาชยาดบทกัตตุวจาก ปโตท อวุตตกัมมะ
ใน กริสสามิ เต สัมปทานใน กริสสามิ โสพสงคูลิกณฎกั
วิเสสณะของ ปโตท เต สามีสัมพันธะใน กายัง อวุตตกัมมะใน
สญฉินทิสสามิ, คหุระภ อาลปะนะ ตวั สุทรกัตตาใน ชานาหิ
อาชยาดบทกัตตุวจาก เอวั กิริยาวิเสสณะใน ชานาหิ” อิตติ-
ศัพท์ สรุปะใน อิม คากั ฯ

๘๗. ตัง สุตวา คหุระภ “เอวั สนเต, อหิปี เต กตตพพ ชานิสสามิติ วตวา อิม คากมาห
“ปโตทเม กริสสสิ โสพสงคูลิกณฎกั,
ปุโรโต ปติฏฐหิตวาน อหุทธิตวาน ปจจโต
ภณท เต ปาตยิสสามิ, เอวั ชานาหิ กปปกาติ ฯ

ตัง (วจน) สุตวา คหุระภ “เอวั (ภาเว) สนเต, อหิปี เต (มยา) กตตพพ (กัจจ) ชานิสสามิติ
วตวา อิม คาก อาห

“(ตวั) ปโตท เม กริสสสิ โสพสงคูลิกณฎกั,
(อหิ) ปุโรโต ปติฏฐหิตวาน อหุทธิตวาน ปจจโต

ภณฺหํ เต ปาตยิสฺสามิ,

(ตุว) เหว ชานาหิ กปฺปกาคิ ฯ

คฑุรโก อ.ลา สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เหว (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, อหฺปิ แม้อ.ข้าพเจ้า ชานิสฺสามิ จักรู (กิจจ) ซึ่งกิจ (มยา) กตฺตพฺพํ อัน-อันข้าพเจ้า -ฟังกระทำ เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิมํ คาคํ ซึ่งคาคานี้ อิติ ว่า

“(ตุว) อ.ท่าน กริสฺสสิ จักกระทำ ปโตทํ ซึ่งปฏัก โสฬสงฺคฺลิกณฺฏกํ อันมีหนามนิ้วสิบหก เม แก่ข้าพเจ้า, (อหฺ) อ.ข้าพเจ้า ปติฏฺฐหิตฺวาน ยืนอยู่เฉพาะแล้ว ปฺรโต ในที่ข้างหน้า อุทฺธริตฺวาน ยกขึ้นแล้ว ปจฺจโต ในที่ข้างหลัง ภณฺหํ ยัง ภันตะ เต ของท่าน ปาตยิสฺสามิ จักให้ตกไป, กปฺปก ข้างแต่ท่านกับปกะ (ตุว) อ.ท่าน ชานาหิ จรุงฺ เหว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

ลาฟังคํานั้นกล่าวว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น, แม้เราก็จักรู้จักที่เราควรทำแก่ท่าน” ดังนี้ กล่าว คาคานี้ว่า

“ท่านจักใช้ปฏักมีหนาม ๑๖ นิ้วแทงเรา, เรายืนด้วยขาข้างหน้า ยกขาข้างหลังขึ้น จักทำให้ภันตะของท่านตกลง, ท่านกับปกะ ท่านจรรู้อย่างนี้”

คฑุรโก สฺสทกฺตฺตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจนฺ ๆ อวฺตตกัมมะ ใน สุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตุวา “เหว วิเสสนะของ ภาเว ๆ ลักษณะใน สนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา, อปีศฺพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อหฺ ๆ สฺสทกฺตฺตาใน ชานิสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก เต สัมปทานใน กตฺตพฺพํ มยา อนภิตกตฺตฺตาใน กตฺตพฺพํ ๆ วิเสสนะของ กิจจํ ๆ อวฺตตกัมมะใน ชานิสฺสามิ” อิติศฺพทํ อากาเรน ใน วตุวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสนะของ คาคํ ๆ อวฺตตกัมมะใน อาห

“(ตุว) สฺสทกฺตฺตาใน กริสฺสสิ ๆ อาชยาตบทกฺตฺตฺวาจก ปโตทํ อวฺตตกัมมะใน กริสฺสสิ เม สัมปทานใน กริสฺสสิ โสฬสงฺคฺลิกณฺฏกํ วิเสสนะของ ปโตทํ, อหฺ เหตุกตฺตฺตาใน ปาตยิสฺสามิ ๆ อาชยาตบทเหตุกตฺตฺตฺวาจก ปฺรโต อาชาระใน ปติฏฺฐหิตฺวาน ๆ

บุพพกาลกิริยาใน อุทฺธริตฺวาน ๑ บุพพกาลกิริยาใน ปาตยิสฺสามิ
 ปจฺจโตอาชาระใน อุทฺธริตฺวาน ภาณฺฑํการิตกัมมะใน ปาตยิสฺสามิ
 เต สามีสัมพันธะใน ภาณฺฑํ, กปฺปก อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตา
 ใน ชานาหิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสณะใน
 ชานาหิ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน อิมํ คาถํ ๕

๘๘. ตํ สุตฺวา วาณิโช “เกณ ญฺ โช การณเนส มํ เหวํ วทตีติ จินฺเตตฺวา อิตฺ จิตฺ
 จ โอลิเกณฺโต ตํ คทฺรภี ทิสฺวา “อิมาย เอส เหวํ สิग्ขาปิโต ภวิสฺสติ, ‘เอวฺรฺปิ
 นาม เต คทฺรภี อาเนสฺสามิติ มาตฺคาเมน ตํ ปโลเกตฺวา เนสฺสามิติ จินฺเตตฺวา อิมํ
 คาถมาห

“จตุปฺปที สงฺขมฺขี นารี สพฺพงฺคโสภินี
 ภริยํ เต อาเนยฺสฺสามิ, เหวํ ชานาหิ คทฺรภาติ ๕

ตํ (วจนฺ) สุตฺวา วาณิโช “เกณ ญฺ โช การณเน เอส (คทฺรภ) มํ เหวํ วทตีติ
 จินฺเตตฺวา อิตฺ (ปสฺสโต) จ อิตฺ (ปสฺสโต) จ โอลิเกณฺโต ตํ คทฺรภี ทิสฺวา “อิมาย
 (คทฺรภิยา) เอส (คทฺรภ) เหวํ สิग्ขาปิโต ภวิสฺสติ, (อหํ) ‘(อหํ) เอวฺรฺปิ นาม เต
 คทฺรภี อาเนสฺสามิติ (วจนเน) มาตฺคาเมน ตํ (คทฺรภ) ปโลเกตฺวา เนสฺสามิติ จินฺเตตฺวา
 อิมํ คาถํ อาห

“(อหํ) จตุปฺปที สงฺขมฺขี นารี สพฺพงฺคโสภินี
 ภริยํ (กตฺวา) เต อาเนยฺสฺสามิ, (ตฺวํ) เหวํ ชานาหิ คทฺรภาติ ๕

วาณิโช อ.ฟอคำ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งคํานั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า
 “เอส (คทฺรภ) อ.ลานั้น วทติ ย่อมกล่าว เหวํ อย่างนี้ มํ กะเรา เกณ ญฺ โช
 การณเน เพราะเหตุอะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ โอลิเกณฺโต แลดูอยู่ อิตฺ (ปสฺสโต)
 จ ข้างนี้ด้วย อิตฺ (ปสฺสโต) จ ข้างนี้ด้วย ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ คทฺรภี ซึ่งนางลา
 นั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “เอส (คทฺรภ) อ.ลานั้น อิมาย (คทฺรภิยา)
 สิग्ขาปิโต เป็นผู้อันนางลานั้น ให้สำเหนียกแล้ว เหวํ อย่างนี้ ภวิสฺสติ จักเป็น, (อหํ)
 อ.เรา ปโลเกตฺวา หลอกล่อแล้ว ตํ (คทฺรภ) ซึ่งลานั้น มาตฺคาเมน ด้วยมาตฺคาม

(วจนเณ) ด้วยคำ อิติ ว่า ‘(อห) อ.เรา อาเนสุสามิ จักนำมา คหุรภี ซึ่งนางลา เอวรूपี นาม ชื่อตัวมีอย่างนี้เป็นรูป เต แก่เจ้า’ อิติ ดังนี้ เหนสุสามิ จักนำไป” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิม คากั ซึ่งคาถานี้ อิติ ว่า

“(อห) อ.เรา อาเนยสุสามิ จักนำมา นารี ซึ่งหญิง จตุปที ผู้มีเท้าสี่ สงขมุขี ตัวมีหน้าเพียงดั่งสังข์ สพพคโสภินี ผู้มี อวัยวะทั้งปวงงาม (กตวา) กระทำ ภริยัม ให้เป็นภรรยา เต ของเจ้า, คหุรภ ตูก่อนลา (ตว) อ.เจ้า ซานาหิ จงรู้ เอว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พ่อคำฟังคำนั้น คิดว่า “เพราะเหตุอะไรหนอแล ลานั้นจึงกล่าวกับเราอย่างนี้” แลดูข้าง นี้ข้างโน้น เห็นนางลานั้น คิดว่า “ลานั้น จักถูกนางลานั้นให้สำเหนียกอย่างนี้, เราจัก หลอกล่อนางนั้นด้วยมาตุคามด้วยพูดว่า ‘เราจักนำนางลาชื่อตัวเห็นปานนี้มาให้แก่เจ้า’ ดังนี้ แล้วจักนำไป” จึงกล่าวคาถานี้ว่า

“เราจักนำสาวตัวมี ๔ ขา มีใบหน้าขาวเหมือนหอยสังข์ ตัวมี อวัยวะทั้งปวงสวยงามให้เป็นภรรยาของเจ้า, ลา เจ้าจงรู้อย่าง นี้”

วาณิโช สุทรกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตั วิเสสณะของ วจนเณ อวุตตกัมมะ ใน สุตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “เอโส วิเสสณะของ คหุรภี ๆ สุทรกัตตาใน วทติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เกน วิเสสณะของ การเณน นุคัพพ สังกัปปัตตะ ไช- คัพพ วจนาลังการะ การเณน เหตุใน วทติ ม อกถิตกัมมะใน วทติ เอว กิริยาวิเสสณะ ใน วทติ” อิติคัพพ อาการะใน จินเตตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเณโต อิต สองบท วิเสสณะของ ปสฺสโต ๆ สองบท ตติยาวิเสสณะใน โอลเณโต จ สองคัพพ ปทสมุจจยัตตะ เข้ากับ อิต ปสฺสโต และ อิต ปสฺสโต โอลเณโต อัพภันตรกิริยาของ วาณิโช ตั วิเสสณะของ คหุรภี ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “เอโส วิเสสณะของ คหุรภี ๆ สุทรกัตตาใน ภวิสฺสติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมาย วิเสสณะ ของ คหุรภี ๆ อนภิตกัตตาใน ลิกขาปีโต เอว กิริยาวิเสสณะใน ลิกขาปีโต ๆ วิกติ- กัตตาใน ภวิสฺสติ, อห สุทรกัตตาใน เนสุสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ‘อห สุทรกัตตา ใน อาเนสุสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นามคัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ เอวรूपี ๆ

วิเสสณะของ คหุรภี เต สัมปทานใน อาเนสุสสามี คหุรภี อวุตตกัมมะใน อาเนสุสสามี”
 อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนๆ ภาระใน ปโลเกตวา มาตุคามเน ภาระใน ปโลเกตวา
 ตั วิเสสณะของ คหุรภีๆ อวุตตกัมมะใน ปโลเกตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน เนสุสสามี”
 อิติศัพท์ อากาเรใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสณะของ คาคัถ์
 อวุตตกัมมะใน อาห ๕

“อห สุกทกัตตาใน อานยิสสุสามีๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก
 จตุปปที กัตติ สงขมุขี กัตติ สพพงคโสภินี กัตติ วิเสสณะของ นารีๆ
 อวุตตกัมมะใน อานยิสสุสามี ภริยั วิกตีกัมมะใน กตวาๆ กิริยา-
 วิเสสณะใน อานยิสสุสามี เต สัมปทานใน อานยิสสุสามี, คหุรภ
 อาลปนะ ตวั สุกทกัตตาใน ชานาหิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก
 เอวั กิริยาวิเสสณะใน ชานาหิ” อิติศัพท์ สรุปะใน อิม คาคัถ์ ๕

๘๙. ตั สุตวา ตุฏจจิตโต คหุรโภ อิม คาคมาห

“จตุปปที สงขมุขี นารี สพพงคโสภินี
 ภริยั เม อานยิสสุสสิ, เอวั ชานาหิ กปปก,
 กปปก ภียโย คมิสุสสามี โยชนานิ จตุททสาติ ๕

ตั (วจน) สุตวา ตุฏจจิตโต คหุรโภ อิม คาคั อาห

“(ตวั) จตุปปที สงขมุขี นารี สพพงคโสภินี
 ภริยั (กตวา) เม อานยิสสุสสิ, (ตวั) เอวั ชานาหิ กปปก,
 (อห) กปปก ภียโย คมิสุสสามี โยชนานิ จตุททสาติ ๕

คหุรโภ อ.ลา สุตวา ฟังแล้ว ตั (วจน) ซึ่งคำนั้น ตุฏจจิตโต มีจิตยินดีแล้ว อาห
 กล่าวแล้ว อิม คาคั ซึ่งคาคานี้ อิติ ว่า

“(ตวั) อ.ท่าน อานยิสสุสสิ จักนำมา นารี ซึ่งหญิง จตุปปที
 ผู้มีเท้าสี่ สงขมุขี ตัวมีหน้าเพียงดั่งสังข์ สพพงคโสภินี ผู้มี
 อวัยวะทั้งปวงงาม (กตวา) กระทำ ภริยั ให้เป็นภรรยา เม
 ของข้าพเจ้า, กปปก ข้าแต่ท่านกปปกะ (ตวั) อ.เธอ ชานาหิ

จรรู้ เหว อย่างนี้, กปฺปก ข้าแต่ท่านกัปปกะ (อห) อ.ข้าพเจ้า
 คมิสฺสามิ จักไป โยชนานิ ลีนโยชน ท. จตุทฺทส ลิบสิ
 ภิโย โดยยง” อิติ ดังนี้ ๕

ลาฟังคำนั้น ก็มีใจยินดี จึงกล่าวคาถานี้ว่า

“ท่านจักนำสาวที่มี ๔ เท้า มีใบหน้าขาวเหมือนหอยสังข์ มี
 อวัยวะทั้งปวงสวยงาม ทำให้เป็นภรรยาของเรา, กัปปกะ ท่าน
 จรรู้ อย่างนี้, กัปปกะ ข้าพเจ้าจักไประยะทาง ๑๔ โยชนอย่าง
 ยิง”

ตฺถุจฺจิตฺโต วิเสสฺนะของ คหฺรโก ๑ สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตั
 วิเสสฺนะของ วจฺน ๑ อวฺตตกัมฺมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมิ วิเสสฺนะของ
 คาถิ ๑ อวฺตตกัมฺมะใน อาห

“ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน อานยิสฺสสิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก จตฺตฺปที
 กัตี สขฺมุขี กัตี สพฺพนฺคโสภินี กัตี วิเสสฺนะของ นารี ๑ อวฺตต-
 กัมฺมะใน อานยิสฺสสิ ภริยํ วิกตีกัมฺมะใน กตฺวา ๑ กิริยาวิเสสฺนะ
 ใน อายสิสฺสสิ เม สัมปทานใน อานยิสฺสสิ, กปฺปก อาลปนะ
 ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน ชานาหิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เหว กิริยา-
 วิเสสฺนะใน ชานาหิ, กปฺปก อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัตฺตาใน
 คมิสฺสามิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ภิโย กิริยาวิเสสฺนะใน
 คมิสฺสามิ โยชนานิ อัจฉนฺตสังโยคะใน คมิสฺสามิ จตุทฺทส
 วิเสสฺนะของ โยชนานิ” อิติศัพฺท สฺรูปะใน อิมิ คาถิ ๕

.....

๗๐. อถ นํ กปฺปโก “เตนหิ เอหิตฺติ คเหตุวา สกฺกุจฺจัน อคฺมาสิ ๕

อถ นํ (คหฺรภ) กปฺปโก “เตนหิ (ตฺว) เอหิตฺติ (วตฺวา) คเหตุวา สกฺกุจฺจัน อคฺมาสิ ๕

อถ ครั้งนั้น กปฺปโก อ.นายกัปปกะ (วตฺวา) กล่าวแล้ว นํ (คหฺรภ) กะลานั้น อิติ
 ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.เจ้า เอหิ จงมา” อิติ ดังนี้ คเหตุวา จงเอาแล้ว

อคมาลี ได้ไปแล้ว สกฏจาน์ สู้ที่ของตน ฯ

ที่นั่นนายกับปกะกล่าวกับลานันว่า “ถ้าเช่นนั้น เชิญเจ้ามา” ได้จึงไปสู้ที่ของตนแล้ว

อถ กาลสัตตมี กปโปโก สุทรกัตตาใน อคมาลีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะ
ของ คทรภุญ อกถิตกัมมะใน วตุวา “เตนหิ อุษโยชนัตถะ ตวุ สุทรกัตตาใน เอหิฯ
อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิตติศัพท์ อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน อคมาลี สกฏจาน์ สัมปาปุณเณยกัมมะใน อคมาลี ฯ

.....
.....
.....

๙๑. โส กติปาหจเจเนน ตํ อาห “นนุ มํ ตุมฺเห ‘ภริยํเต อานยิสฺสามีติ อโวจตุถาติ ฯ

โส (คทรภุ) กติปาหจเจเนน ตํ (กปโปก) อาห “นนุ มํ ตุมฺเห (อห) ภริยํ เต อานยิสฺสามีติ
อโวจตุถาติ ฯ

โส (คทรภุ) อ.ลานัน อาห กล่าวแล้ว ตํ (กปโปก) กะนายกับปกะนั้น กติปาหจเจเนน
โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน อโวจตุถ ได้กล่าวแล้ว มํ กะ
ข้าพเจ้า อิติ ว่า (อห) อ.เรา อานยิสฺสามิ จักนำมา ภริยํ ซึ่งภรรยา เต แก่เจ้า’
อิติ ดังนี้ นนุ มิใช่หรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ผ่านไปสองสามวัน ลานันก็กล่าวกับนายกับปกะนั้นว่า “ท่านได้พูดกับข้าพเจ้าไว้ว่า
‘จักนำภรรยามาให้แก่เจ้า’ ดังนี้ มิใช่หรือ?

โส วิเสสนะของ คทรภุฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กติปาหจเจเนน
ตติยาวิเสสนะใน อาห ตํ วิเสสนะของ กปโปกฯ อกถิตกัมมะใน อาห “ตุมฺเห สุทรกัตตา
ใน อโวจตุถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นนุ ปุจณัตถะ มํ อกถิตกัมมะใน อโวจตุถ ‘อห
สุทรกัตตาใน อานยิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ภริยํ อวุตตกัมมะใน อานยิสฺสามิ
เต สัมปทานใน อานยิสฺสามิ’ อิตติศัพท์ อาการะใน อโวจตุถ” อิตติศัพท์ อาการะใน
อาห ฯ

.....
.....

๗๒. “อาม วุตตํ, นานํ อตตโน กถํ ภินทิสฺสามิ, ภริยนเต อานยิสฺสามิ, วฏฺฏํ ปน ตฺยหํ เอกกสฺเสว ทสฺสามิ, ตฺยหํ อตตโน ทุตฺติยสฺส ตํ ปโหตุ วา มา วา, ตฺวเมว ชาเนยฺยาสิ, อุภินฺนํ โว สํวาสมนฺวาย ปุตฺตทาปี ชายิสฺสนฺติ, เตหิปี พหฺหุหิ สทฺธิ ตฺยหํ ตํ ปโหตุ วา มา วา, ตฺวเมว ชาเนยฺยาสีตี ๕

(กปฺปโก) “อาม (มยา ตํ วจฺหนํ) วุตตํ, น อหํ อตตโน กถํ ภินทิสฺสามิ, (อหํ) ภริยํ เต อานยิสฺสามิ, (อหํ) วฏฺฏํ ปน ตฺยหํ เอกกสฺเสว ทสฺสามิ, ตฺยหํ อตตโน ทุตฺติยสฺส ตํ (วฏฺฏํ) ปโหตุ วา มา (ปโหตุ) วา, ตฺวํ เอว ชาเนยฺยาสิ, อุภินฺนํ โว สํวาสํ อนฺวาย ปุตฺตทาปี ชายิสฺสนฺติ, เตหิปี พหฺหุหิ (ปุตฺตเตหิ) สทฺธิ ตฺยหํ ตํ (วฏฺฏํ) ปโหตุ วา มา (ปโหตุ) วา, ตฺวํ เอว ชาเนยฺยาสีตี (อาห) ๕

(กปฺปโก) อ.นายกัปปกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม ไซ้, (ตํ วจฺหนํ) อ.คํานั้น (มยา) อันเรา วุตตํ กล่าวแล้ว, อหํ อ.เรา น ภินทิสฺสามิ จักไม่ทำลาย กถํ ซึ่ง วาจาเป็นเครื่องกล่าว อตตโน ของตน, (อหํ) อ.เรา อานยิสฺสามิ จักนำมา ภริยํ ซึ่ง ภรรยา เต แก่เจ้า, ปน แต่ว่า (อหํ) อ.เรา ทสฺสามิ จักให้ วฏฺฏํ ซึ่งเสบียง ตฺยหํ แก่เจ้า เอกกสฺส เอว ผู้ผู้เดียวเท่านั้นเทียว, ตํ (วฏฺฏํ) อ.เสบียงนั้น ปโหตุ วา จงเพียง พอหรือ มา (ปโหตุ) วา หรือว่าจงอย่าเพียงพอ ตฺยหํ แก่เจ้า ทุตฺติยสฺส ผู้เป็นที่สอง อตตโน ของตน, ตฺวํ เอว อ.เจ้านั้นเทียว ชาเนยฺยาสิ ฟังรู้, ปุตฺตทาปี แม้อ.บุตร ท. อนฺวาย อาศัยแล้ว สํวาสํ ซึ่งการอยู่ร่วม โว ของเจ้า ท. อุภินฺนํ ทั้งสอง ชายิสฺสนฺติ จักเกิด, ตํ (วฏฺฏํ) อ.เสบียงนั้น ปโหตุ วา จงเพียงพอหรือ มา (ปโหตุ) วา หรือว่า จงอย่าเพียงพอ ตฺยหํ แก่เจ้า สทฺธิ กับ พหฺหุหิ (ปุตฺตเตหิ) ด้วยบุตร ท. มาก เตหิปี แม้อ.เหล่านั้น, ตฺวํ เอว อ.เจ้านั้นเทียว ชาเนยฺยาสิ ฟังรู้” อิติ ดังนี้ ๕

นายกัปปกะกล่าวว่า “ไซ้ เรากล่าวคํานั้นไว้, เราจะไม่ทำลายคำของตัวเอง, เราจักนำ ภรรยามาให้แก่เจ้า, แต่เราจักให้เสบียงเฉพาะเจ้าผู้เดียวเท่านั้น, เสบียงนั้นจงเพียงพอ หรือไม่เพียงพอแก่เจ้าและภรรยาของเจ้าก็ตาม, เจ้านั้นแหละฟังรู้, แม้อ.ทุก ๆ ทั้งหลายที่ อาศัยการอยู่ร่วมของเจ้าทั้งสอง จักเกิด, เสบียงนั้นจงเพียงพอหรือไม่เพียงพอแก่เจ้า พร้อมกับลูกจํานวนมากแม้อ.เหล่านั้น, เจ้านั้นแหละฟังรู้”

กปฺปโก สุทฺธกัตฺตทาใน อาห ๑ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “อาม สัมปฏิจฺฉนฺตถะ ตํ วิเสสนะ ของ วจฺหนํ ๑ วุตตกัมมะใน วุตตํ ๑ กิตบทกัมมาจก มยา อนภิทกัตฺตทาใน วุตตํ, อหํ

สุทรกัตตาดานะ ภัณฑิสสุตมิมฺหิ อาชยตบทกัตตวจาก นคัพฺท ปฏิสเสระใน ภัณฑิสสุตมิมฺหิ
 อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กถึฏ อวุตตกัมมะใน ภัณฑิสสุตมิมฺหิ, อหึ สุทรกัตตาดานะ
 อานยิสสุตมิมฺหิ อาชยตบทกัตตวจาก ภริยึ อวุตตกัมมะใน อานยิสสุตมิมฺหิ เต สัมปทานใน
 อานยิสสุตมิมฺหิ, ปนคัพฺท วิเสสชิตฺตะกะ อหึ สุทรกัตตาดานะ ทสฺสุตมิมฺหิ อาชยตบทกัตตวจาก
 วฏฺฐึ อวุตตกัมมะใน ทสฺสุตมิมฺหิ ตฺยหึ สัมปทานใน ทสฺสุตมิมฺหิ เอวคัพฺท อวชารณะเข้ากับ
 เอกกสฺสุตฺต วิเสสนะของ ตฺยหึ, ตึ วิเสสนะของ วฏฺฐึสุทรกัตตาดานะ ปโหตุฏฺฏ สอนบท
 อาชยตบทกัตตวจาก ตฺยหึ สัมปทานใน ปโหตุฏฺฏ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ทุตฺตยสฺสุต
 วิเสสนะของ ตฺยหึ วา สอนคัพฺท ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ ปโหตุฏฺฏ และ มา ปโหตุฏฺฏ มาคัพฺท
 ปฏิสเสระใน ปโหตุฏฺฏ, เอวคัพฺท อวชารณะเข้ากับ ตฺวึฏฺฏ สุทรกัตตาดานะ ชาเนยฺยาสึฏ
 อาชยตบทกัตตวจาก, อปคัพฺท อเปกชิตฺตะเข้ากับ ปุตฺตวสุทรกัตตาดานะ ชายิสฺสุตฺตย
 อาชยตบทกัตตวจาก อุกุณฺโณ วิเสสนะของ วอฏฺฏ สามีสัมพันธะใน สวาสึฏ อวุตตกัมมะใน
 อนฺวายยึ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชายิสฺสุตฺตย, ตึ วิเสสนะของ วฏฺฐึสุทรกัตตาดานะ ปโหตุฏฺฏ
 สอนบท อาชยตบทกัตตวจาก อปคัพฺท อเปกชิตฺตะเข้ากับ เตหึฏ กัถึ พุหุหึ กัถึ
 วิเสสนะของ ปุตฺตเตหึฏ สหัตถตฺตยเข้ากับ สทฺธิฏ ทัพฺพสมวายะใน ตฺยหึฏ สัมปทาน
 ใน ปโหตุฏฺฏ วา สอนคัพฺท ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ ปโหตุฏฺฏ และ มา ปโหตุฏฺฏ มาคัพฺท ปฏิสเสระ
 ใน ปโหตุฏฺฏ, เอวคัพฺท อวชารณะเข้ากับ ตฺวึฏฺฏ สุทรกัตตาดานะ ชาเนยฺยาสึฏ อาชยตบท
 กัตตวจาก” อิตคัพฺท อาการะใน อาห ๕

๙๓. คทฺุรโก, ตสฺมึ กถฺนเตเยว, อนเปกฺโข อโหสิ ๕

คทฺุรโก, ตสฺมึ (กปฺปเก) กถฺนเต เอว, อนเปกฺโข อโหสิ ๕

คทฺุรโก อ.ลา, ตสฺมึ (กปฺปเก) ครึ้นเมือพ้อค้ำชือวักัปปกะนึ้น กถฺนเต เอว กล่าว
 อยู่นึ้นเทียว, **อนเปกฺโข** เป็นผู้นึ้นมีความเยือย **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ๕

ลา เมือพ้อค้ำชือวักัปปกะนึ้นกล่าวอยู่นึ้นแหละ ได้เป็นผู้หมตความอาลัยแล้ว

คทฺุรโก สุทรกัตตาดานะ อโหสิฏ อาชยตบทกัตตวจาก ตสฺมึ วิเสสนะของ กปฺปเก
 ลักษณะใน กถฺนเตฏ ลักขณกิริยา เอวคัพฺท อวชารณะเข้ากับ กถฺนเต อนเปกฺโข
 วิกติกัตตาดานะ อโหสิ ๕

๙๔. สตถา อิมั ฌมฺมเทสนั อหริตฺวา “ตทา ภิกฺขเว คหฺรภี ชนปทกฺลยาณิ อโหสิ, คหฺรโภ นนฺโท, วาณิไซ อหเมว, เอวํ ปุพฺพเพเปส มยา มาตุคฺคาเมน ปโลเกตฺวา วินิโตติ ชาตกั นิกฺขจาเปสึติ ฯ”

สตถา อิมั ฌมฺมเทสนั อหริตฺวา “ตทา ภิกฺขเว คหฺรภี (อิทานิ) ชนปทกฺลยาณิ อโหสิ, (ตทา) คหฺรโภ (อิทานิ) นนฺโท (อโหสิ), (ตทา) วาณิไซ (อิทานิ) อหํ เอว (อโหสิ), เอวํ ปุพฺพเพปิ เอโส (นนฺโท) มยา มาตุคฺคาเมน ปโลเกตฺวา วินิโตติ ชาตกั นิกฺขจาเปสึติ ฯ”

สตถา อ.พระศาสดา อหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมั ฌมฺมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนาในกาลนั้น ชาตกั ทรงยังชาตกั อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. คหฺรภี อ.นางลา ตทา ในกาลนั้น ชนปทกฺลยาณิ เป็นนางชนบทกัลยาณิ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, คหฺรโภ อ.ลา (ตทา) ในกาลนั้น นนฺโท เป็นพระนันทะ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, วาณิไซ อ.พ่อค้า (ตทา) ในกาลนั้น อหํ เอว เป็นเรานั้น เทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, ปุพฺพเพปิ แม้ในกาลก่อน เอโส (นนฺโท) อ.พระนันทะนั้น มยา อันเรา ปโลเกตฺวา หลอกล่อแล้ว มาตุคฺคาเมน ด้วยมาตุคาม วิหนีโต นำไปวิเศษแล้ว เอวํ ด้วยประการฉะนี้” อิติ ดังนี้ นิกฺขจาเปสิ ให้จบแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาเข้ามาแล้ว ตรัสสรุปรูปชาตกว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นางลาในคราวนั้น ได้เป็นนางชนบทกัลยาณิในบัดนี้, ลาในคราวนั้น ได้เป็นพระนันทะในบัดนี้, พ่อค้าในคราวนั้น ได้เป็นเรานั้นแหละในบัดนี้, แม้แต่ในกาลก่อน พระนันทะนั้น เราก็หลอกล่อด้วยมาตุคามนำไปแล้ว ด้วยประการฉะนี้” ดังนี้แล

สตถา เหตุกัตฺตาใน นิกฺขจาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก อิมั วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนนํฯ อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาฯ ลักขณัตถะ “ภิกฺขเว อาลปนะ คหฺรภี สุททกัตฺตา ใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตทา กาลสัตฺตมึใน คหฺรภี อิทานิ กาลสัตฺตมึใน อโหสิ ชนปทกฺลยาณิ วิคิตกัตฺตาใน อโหสิ, คหฺรโภ สุททกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตทา กาลสัตฺตมึใน คหฺรโภ อิทานิ กาลสัตฺตมึใน อโหสิ นนฺโท วิคิตกัตฺตา ใน อโหสิ, วาณิไซ สุททกัตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตทา กาลสัตฺตมึใน วาณิไซ อิทานิ กาลสัตฺตมึใน อโหสิ เอวคัพฺพ อวชารณะเข้ากับ อหํฯ วิคิตกัตฺตาใน อโหสิ, เอโสวิเสสนะของ นนฺโทฯ อวุตตกัมมะใน วินิโตฯ กิตบทกัมมฺวาจก เอวํ ปการัตถะ

อปีศัพทํ อเปกษัตถะเข้ากับ ปุพฺพเพฏฺฐ กาลสัตตมิมิน วิณีโต มยา อนภิตกัตตาใน
 วิณีโต มาตุคามเนน ภาระเนน ปโลภตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิณีโต” อิตีศัพทํ สรุปะใน
 ชาติกํฯ การิตกัมมะเน นิฏฺฐาเปสิ อิตีศัพทํ สમાปณะ ฯ

.....

 นนฺทตฺเถรวตฺถุ ฯ

นนฺทตฺเถรวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

นนฺทตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระนันทะผู้เถระ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

นนฺทตฺเถรวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํฯ กิตฺตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องพระนันทเถระ

=====

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ชิต

นหนตเถรวตตุ

เป็นฉัฎฐิต์ปุริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นหนโท จ โส เถโร จาติ นหนตเถโร. (นหน + เถร) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส
นหนโท จ อ.พระนันทะด้วย โส อ.พระนันทะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น นหนตเถโร ชื่อว่านหนตเถร. (พระนันทะผู้เถระ, พระนันทเถระ)
๒. นหนตเถรสลล์ วตตุ นหนตเถรวตตุ. (นหนตเถร + วตตุ) ฉัฎฐิต์ปุริสสมาส
วตตุ อ.เรื่อง นหนตเถรสลล์ แห่งพระนันทะผู้เถระ นหนตเถรวตตุ ชื่อว่านหนตเถรวตตุ. (เรื่อง
พระนันทเถระ)

ปวตติตปวธมมจกโก

เป็นตติยาทวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมโม เอว จกุกั ธมมจกุกั. (ธมม + จกุก) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส
ธมโม เอว อ.ธรรมนั้นเทียว จกุกั เป็นจักร ธมมจกุกั ชื่อว่าธมมจกุก. (จักรคือธรรม,
ธรรมจักร)
๒. ปวธจ ตั ธมมจกุกญจาติ ปวธมมจกุกั. (ปวธ + ธมมจกุก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปวธ จ อ.อันประเสริฐด้วย ตั อ.อันประเสริฐนั้น ธมมจกุกั จ เป็นจักรคือธรรมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปวธมมจกุกั ชื่อว่าปวธมมจกุก. (จักรคือธรรมอันประเสริฐ)
๓. ปวตติตั ปวธมมจกุกั เยน โส ปวตติตปวธมมจกุกโก, สตถา. (ปวตติต + ปวธมมจกุก)
ตติยาทวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
ปวธมมจกุกั อ.จักรคือธรรมอันประเสริฐ เยน (สตถารา) อันพระศาสดาใด ปวตติตั ทรง
ให้เป็นไปแล้ว โส (สตถา) อ.พระศาสดานั้น ปวตติตปวธมมจกุกโก ชื่อว่าปวตติตปวธมมจกุก, ได้แก่
พระศาสดา. (ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันทรงให้เป็นไปแล้ว)

สุทโธทนมหาราชา

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สุทโธทโน จ โส มหาราชา จาติ สุทโธทนมหาราชา. (สุทโธท + มหาราช)

สุทโธทโน จ อ.พระเจ้าสุทโธทนะด้วย โส อ.พระเจ้าสุทโธทนะนั้น มหาราชชา จ เป็นมหาราชด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุทโธทนมหาราชชา ชื่อว่าสุทโธทนมหาราช. (พระเจ้าสุทโธทนมหาราช)

สทสสสทสสปริวารา

เป็นฉัฏฐีทวีปตตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิตรียโคตวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สทสสสทสส สทสสสทสส สทสสสทสส สทสส (สทสส + สทสส) อิตรียโคตวันทสมาส
สทสส จ อ.พันทหนึ่งด้วย สทสส จ อ.พันทหนึ่งด้วย สทสสสทสส สทสส ชื่อว่าสทสสสทสส. (พันทหนึ่งและพันทหนึ่ง)

๒. สทสสสทสส สทสส ปริวาริ เยสนติ สทสสสทสสปริวารา, ทูตา. (สทสสสทสส + ปริวาร) ฉัฏฐี-
ทวีปตตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สทสสสทสส อ.พันทหนึ่งและพันทหนึ่ง ท. ปริวาริ เป็นปริวาริ เยส (ทูตานิ) แห่งทูต ท. เหล่า
ไต (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เต (ทูตา) อ.ทูต ท. เหล่านี้ สทสสสทสสปริวารา ชื่อว่าสทสสสทสส-
ปริวาริ, ได้แก่ทูตทั้งหลาย. (ผู้มีปริวาริคนละพันทหนึ่ง)

สพพจจโต

เป็นฉัฏฐีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพสิ จจจโต สพพจจโต. (สพพ + จจจโต)

จจจโต ในภายหลัง สพเพสิ (ทูตานิ) แห่งทูต ท. ทั้งปวง สพพจจโต. (ภายหลังทูตทั้งปวง)

อรทตติ

เป็นภาวตติ มิวเคราะห์ว่า

อรทโต ภาโว อรทตติ. (อรทต + ตติ)

ภาโว อ.ความเป็น อรทโต แห่งพระอรหันต์ อรทตติ ชื่อว่าอรทตติ. (ความเป็นพระอรหันต์, พระ
อรทต)

กาพุทายิตเถโร

เป็นวิเสสนุตตบถกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาพุทายิ จ โส เถโร จาติ กาพุทายิตเถโร. (กาพุทายิ + เถโร)

กาพุทายิ จ อ.พระกาพุทายิด้วย โส อ.พระกาพุทายินั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ กาพุทายิตเถโร ชื่อว่ากาพุทายิตเถโร. (พระกาพุทายิสู่เถระ, พระกาพุทายิเถระ)

อาคมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนาจ ต กาล จาติ อาคมนาโล. (อาคมนา + กาล)

อาคมนา จ อ.เป็นที่มาด้วย ต อ.เป็นที่มานั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคมนา-
กาล ชื่อว่าอาคมนา. (กาลเป็นที่มา)

สัจจิมตตา

เป็นจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัจจิมตตา ยาส ตา สัจจิมตตา, คาถาโย. (สัจจิม + มตตา)

สัจจิม อ.ทกลีบ มตตา เป็นประมาณ ยาส (คาถา) แห่งคาถา ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, ตา
(คาถาโย) อ.คาถา ท. เหล่านั้น สัจจิมตตา ชื่อว่าสัจจิมตตา, ได้แก่คาถาทั้งหลาย. (มีทกลีบเป็นประมาณ)

มคควณเณ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคค วณเณ มคควณเณ. (มคค + วณเณ)

วณเณ อ.พรรณนา มคค ซึ่งหนทาง มคควณเณ ชื่อว่ามคควณเณ. (พรรณนาหนทาง)

วิสตีสทสสชิตนาสวาปริวุโต

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสตี สทสسانی ปริมาณ เยส เต วิสตีสทสสา, ชิตนาสวา. (วิสตี + สทสส + ปริมาณ)
จัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สทสسانی อ.พน ท. วิสตี ยี่สิบ ปริมาณ เป็นปริมาณ เยส (ชิตนาสวาน) แห่งพระชิตนาสพ ท.
เหล่าใด (สนติ) มีอยู่, (เต ชิตนาสวา) อ.พระชิตนาสพ ท. เหล่านั้น วิสตีสทสสา ชื่อว่าวิสตีสทสส, ได้แก่
พระชิตนาสพทั้งหลาย. (มีพนยี่สิบเป็นประมาณ, มีประมาณสองทมนรูป)

๒. วิสตีสทสสา จ เต ชิตนาสวา จาติ วิสตีสทสสชิตนาสวา. (วิสตีสทสส + ชิตนาสวา) วิเสสน
บุพพบทกัมมธารยสมาส

วิสตีสทสสา จ อ.มีพนยี่สิบเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.มีพนยี่สิบเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น
ชิตนาสวา จ เป็นพระชิตนาสพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิสตีสทสสชิตนาสวา ชื่อว่าวิสตีสทสสชิตนาสว. (พระ

ชีณาสพมัพพันยี่สิบเป็นประมาณ, พระชีณาสพประมาณสองหมื่นรูป)

๓. วิสดีสทสฺสชีณาสเวทิ ปริวุโต วิสดีสทสฺสชีณาสวปริวุโต. (วิสดีสทสฺสชีณาสว + ปริวุโต) ตติยัตตป
ปฺริสสฺมาส

วิสดีสทสฺสชีณาสเวทิ อันพระชีณาสพมัพพันยี่สิบเป็นประมาณ ท. ปริวุโต แวดล้อมแล้ว วิสดี
สทสฺสชีณาสวปริวุโต ชื่อว่าวิสดีสทสฺสชีณาสวปริวุโต. (พระชีณาสพสองหมื่นรูปแวดล้อม)

ฉาติสฺมาคโม

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ฉาตินํ สฺมาคโม ฉาติสฺมาคโม. (ฉาติ + สฺมาคม)

สฺมาคโม อ.สฺมาคม ฉาตินํ แห่งญฺาติ ท. ฉาติสฺมาคโม. (สฺมาคมญฺาติ)

อตุตฺตปฺปตฺติ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อตุตฺตสฺส อฺปฺปตฺติ อตุตฺตปฺปตฺติ. (อตุต + อฺปฺปตฺติ)

อฺปฺปตฺติ อ.เหตุเกิดขึ้น อตุตฺตสฺส แห่งเรื่อง อตุตฺตปฺปตฺติ ชื่อว่าอตุตฺตปฺปตฺติ. (เหตุเกิดขึ้นแห่งเรื่อง)

ภตฺตกิจฺจปฺริโยสํานํ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสสฺมาส โดยมีตติยัตตปฺริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ภตฺตเตน กิจฺจํ ภตฺตกิจฺจํ. (ภตฺต + กิจฺจ) ตติยัตตปฺริสสฺมาส

กิจฺจํ อ.กิจ ภตฺตเตน ด้วยภตฺตร ภตฺตกิจฺจํ ชื่อว่าภตฺตกิจฺจ. (กิจด้วยภตฺตร, ภตฺตกิจ)

๒. ภตฺตกิจฺจสฺส ปฺริโยสํานํ ภตฺตกิจฺจปฺริโยสํานํ. (ภตฺตกิจฺจ + ปฺริโยสําน) ฉนฺฐิตฺตปฺริสสฺมาส

ปฺริโยสํานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ ภตฺตกิจฺจสฺส แห่งกิจด้วยภตฺตร ภตฺตกิจฺจปฺริโยสํานํ ชื่อว่า
ภตฺตกิจฺจปฺริโยสําน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภตฺตร, เวลาเสร็จภตฺตกิจ)

ราชูลมาตุคุณกถา

เป็นทุติยาตปปริสสมาส โดยมีัญฐิตปปริสสมาส และัญฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ราชูลลส มาตา ราชูลมาตา. (ราชูล + มาตุ) ัญฐิตปปริสสมาส
มาตา อ.พระมารดา ราชูลลส ของพระราชูลกุมาร ราชูลมาตา ชื่อว่าราชูลมาตุ. (พระมารดา
ของพระราชูลกุมาร)
๒. ราชูลมาตุยา คุณ ราชูลมาตุคุณ. (ราชูลมาตุ + คุณ) ัญฐิตปปริสสมาส
คุณ อ.คุณ ราชูลมาตุยา ของพระมารดาของพระราชูลกุมาร ราชูลมาตุคุณ ชื่อว่าราชูล-
มาตุคุณ. (คุณของพระมารดาของพระราชูลกุมาร)
๓. ราชูลมาตุคุณ กถา ราชูลมาตุคุณกถา. (ราชูลมาตุคุณ + กถา) ทุติยาตปปริสสมาส
กถา อ.วจาเป็นเครื่องกล่าว ราชูลมาตุคุณ ซึ่งคุณของพระมารดาของพระราชูลกุมาร ราชูลมาตุ-
คุณกถา ชื่อว่าราชูลมาตุคุณกถา. (วจาเป็นเครื่องกล่าวคุณของพระมารดาของพระราชูลกุมาร)

ตติยทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โส ทิวโส จาติ ตติยทิวโส. (ตติย + ทิวโส)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตติยทิวโส
ชื่อว่าตติยทิวโส. (วันที่สาม)

อภิเสกเคหปปเวสนวิวาหมงคลานิ

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อภิเสโก จ เคหปปเวสนญจ วิวาโท จ อภิเสกเคหปปเวสนวิวาทา. (อภิเสก + เคหปปเวสน
+ วิวาท) อิตรียโคทวันทสมาส

อภิเสโก จ อ.การอภิเสกด้วย เคหปปเวสน จ อ.การเข้าไปสู่เรือนด้วย วิวาโท จ อ.วิวาหะ
ด้วย อภิเสกเคหปปเวสนวิวาทา ชื่อว่าอภิเสกเคหปปเวสนวิวาท. (การอภิเสก การเข้าไปสู่เรือน และวิวาหะ)

๒. อภิเสกเคหปปเวสนวิวาทา เอว มงคลานิ อภิเสกเคหปปเวสนวิวาหมงคลานิ. (อภิเสกเคหปป-
เวสนวิวาท + มงคล) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

อภิเสกเคหปปเวสนวิวาทา เอว อ.การอภิเสก การเข้าไปสู่เรือน และวิวาหะ ท. นั้นเทียว
มงคลานิ เป็นมงคล อภิเสกเคหปปเวสนวิวาหมงคลานิ ชื่อว่าอภิเสกเคหปปเวสนวิวาหมงคล. (มงคลคือการ
อภิเสก มงคลคือการนำเข้าไปสู่เรือน และมงคลคือวิวาหะ)

ตถาคตคารโว

เป็นลัตตมิตต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า
 ตถาคต คารโว ตถาคตคารโว. (ตถาคต + คารว)
 คารโว อ.ความเคารพ ตถาคต ในพระตถาคต ตถาคตคารโว ชื่อว่าตถาคตคารว. (ความเคารพใน
 พระตถาคต)

โสปานสสิ

เป็นฉนฺธิตฺตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า
 โสปานสสิ สิสฺ โสปานสสิ. (โสปาน + สิส)
 สิสฺ อ.หัว โสปานสสิ แห่งบันได โสปานสสิ ชื่อว่าโสปานสสิ. (หัวบันได)

โสปานปาทมุล

เป็นฉนฺธิตฺตปุริสสมาส โดยมีฉนฺธิตฺตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสปานสสิ ปาโท โสปานปาโท. (โสปาน + ปาโท) ฉนฺธิตฺตปุริสสมาส
 ปาโท อ.เชิง โสปานสสิ แห่งบันได โสปานปาโท ชื่อว่าโสปานปาโท. (เชิงบันได)
๒. โสปานปาทสฺ มุล โสปานปาทมุล. (โสปานปาโท + มุล) ฉนฺธิตฺตปุริสสมาส
 มุล อ.ใกล้ โสปานปาทสฺ แห่งเชิงแห่งบันได โสปานปาทมุล ชื่อว่าโสปานปาทมุล. (ใกล้เชิง
 บันได)

ราชังคณ

เป็นฉนฺธิตฺตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า
 ราชนฺ อังคณ ราชังคณ. (ราช + อังคณ)
 อังคณ อ.เนิน ราชนฺ แห่งพระราชำ ราชังคณ ชื่อว่าราชังคณ. (สนามหลวง)

นิวัตตติตุกาโม

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวัตตติตุ กามेतติ นิวัตตติตุกาโม. (นิวัตตติตุสทูปปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌบัจจย) กัตตุ-
รูป, กัตตุสาธนะ

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามเอติ ย่อมใคร่ นิวัตตติตุ เพื่ออันกลับ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น นิวัตตติตุกาโม ชื่อว่านิวัตตติตุกาม. (ผู้ใคร่เพื่อจะกลับ, ผู้ประสงค์จะกลับ)

อุทกพินธุ

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทกสฺส พินธุ อุทกพินธุ. (อุทก + พินธุ)

พินธุ อ.หยาด ท. อุทกสฺส แห่งน้ำ อุทกพินธุ ชื่อว่าอุทกพินธุ. (หยาดน้ำ)

อหุณฺณลลิจิตา

เป็นตติยัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อหุณฺณ อุลลิจิตา อหุณฺณลลิจิตา, เกสา. (อหุณฺณ + อุลลิจิต)

(เกสา) อ.ผม ท. (ปุคฺคเลน) อุลลิจิตา อันบุคคล เกลาแล้ว อหุณฺณ ด้วยทั้งกึ่ง อหุณฺณลลิจิตา
ชื่อว่าอหุณฺณลลิจิต, ไต่แก่มทั้งหลาย. (ที่บุคคลเกลาแล้วครึ่งหนึ่ง)

พุทฺธคารโว

เป็นสัดตมัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธเ คารโว พุทฺธคารโว. (พุทฺธ + คารว)

คารโว อ.ความเคารพ พุทฺธ ในพระพุทฺธเจ้า พุทฺธคารโว ชื่อว่าพุทฺธคารว. (ความเคารพใน
พระพุทฺธเจ้า)

ราชูลมاتا

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ราชูลสฺส มาตา ราชูลมاتا. (ราชูล + มาตุ) จตุตถิปุริสสมาส

มาตา อ.พระมารดา ราชูลสฺส ของพระราชูลกุมาร ราชูลมاتا ชื่อว่าราชูลมату. (พระมารดาของพระ

ราหุลกุมาร)

วิสติสทสฺสสมณปริวฺโต

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส โดยมีจณฺฐิทธิวิปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสติ สทสฺسانی ปริมาณฺ เยสฺ เต วิสติสทสฺสา, สมณฺา. (วิสติ + สทสฺส + ปริมาณ)
จณฺฐิทธิวิปทตฺตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สทสฺسانی อ.พัน ท. วิสติ ยี่สิบ ปริมาณฺ เป็นปริมาณฺ เยสฺ (สมณาน) แห่งสมณะ ท. เหล่า
โต (สนฺติ) มีอยู่, (เต สมณฺา) อ.สมณะ ท. เหล่านั้น วิสติสทสฺสา ชื่อว่าวิสติสทสฺส, ได้แก่สมณะทั้งหลาย.
(มีพันยี่สิบเป็นประมาณ, มีประมาณสองหมื่นรูป)

๒. วิสติสทสฺสา จ เต สมณฺา จาติ วิสติสทสฺสสมณฺา. (วิสติสทสฺส + สมณ) วิเสสนบุพพท-
กัมมชารยสมาส

วิสติสทสฺสา จ อ.มีพันยี่สิบเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.มีพันยี่สิบเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น
สมณฺา จ เป็นสมณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิสติสทสฺสสมณฺา ชื่อว่าวิสติสทสฺสสมณ. (สมณะมีพันยี่สิบเป็น
ประมาณ, สมณประมาณสองหมื่นรูป)

๓. วิสติสทสฺสสมณฺเถ ปริวฺโต วิสติสทสฺสสมณฺปริวฺโต. (วิสติสทสฺสสมณ + ปริวฺต) ตติยาตปฺปรีส
สมาส

วิสติสทสฺสสมณฺเถ อันสมณะมีพันยี่สิบเป็นประมาณ ท. ปริวฺโต แวดล้อมแล้ว วิสติสทสฺสสมณ-
ปริวฺโต ชื่อว่าวิสติสทสฺสสมณปริวฺต. (สมณสองหมื่นรูปแวดล้อม)

สฺวณฺณวณฺโณ

เป็นจณฺฐิยฺตถะอุปมานบุพพทพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

สฺวณฺณวณฺสฺ วณฺโณ วีย วณฺโณ ยสฺสฺ โส สฺวณฺณวณฺโณ, ภควา. (สฺวณฺณ + วณฺณ + วณฺณ)
วณฺโณ อ.วณฺณะ วณฺโณ วีย รวากะ อ.วณฺณะ สฺวณฺณวณฺสฺ แห่งทอง ยสฺสฺ (ภควโต) ของพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าโต (อตฺติ) มีอยู่, โส (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น สฺวณฺณวณฺโณ ชื่อว่าสฺวณฺณวณฺณ,
ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า, (ผู้มีวณฺณะเพียงดั่งวณฺณะแห่งทอง)

พรหมรูปวณฺโณ

เป็นปฏิปัตตยะอุปमानบุพพทพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

พรหมสฺส รูป วีย วณฺโณ ยสฺส โส พรหมรูปวณฺโณ, ภควา. (พรหม + รูป + วณฺณ)

วณฺโณ อ.วณฺณะ รูป วีย รววกะ อ.รูป พรหมสฺส แห่งพรหม ยสฺส (ภควโต) ของพระผู้มีพระภาคเจ้าโต (อดีต) มีอยู่, โส (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น พรหมรูปวณฺโณ ชื่อว่าพรหมรูปวณฺณ, ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า. (ผู้มีวณฺณะเพียงตั้งรูปแห่งพรหม)

ชาตกาโล

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาตญจ ตํ กาโล จาติ ชาตกาโล. (ชาต + กาล)

ชาตํ จ อ.อันเป็นที่เกิดด้วย ตํ อ.อันเป็นที่เกิดนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ชาตกาโล ชื่อว่าชาตกาล. (กาลเป็นที่เกิด, กาลเป็นที่ประสูติ)

นิกุมฺภโย

เป็นปฏิปัตตปุริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นินฺนํ กุมฺภโย นิกุมฺภโย. (นินฺ + กุมฺภ)

กุมฺภโย อ.หม้อ ท. นินฺนํ แห่งชุมทรัพย์ ท. นิกุมฺภโย ชื่อว่านิกุมฺภ. (หม้อชุมทรัพย์)

นิกุขมนกาโล

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกุขมนญจ ตํ กาโล จาติ นิกุขมนกาโล. (นิกุขมน + กาล)

นิกุขมนํ จ อ.อันเป็นที่ออกไปด้วย ตํ อ.อันเป็นที่ออกไปนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิกุขมนกาโล ชื่อว่านิกุขมนกาล. (กาลเป็นที่ออกไป)

ทายชฺช

เป็นภาวตฺทิต มีวิเคราะห์ว่า

ทายาทสฺส ภาโว ทายชฺช. (ทายาท + ญยปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น ทายาทสฺส แห่งทายาท ทายชฺช ชื่อว่าทายชฺช. (ความเป็นทายาท, ทรัพย์มรดก)

ปัตตลีเนโท

เป็นสัตว์ตมิตต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัตตริ ลีเนโท ปัตตลีเนโท. (ปัตต + ลีเนท)

ลีเนโท อ.ความรัก ปัตตริ ในบิดา ปัตตลีเนโท ชื่อว่าปัตตลีเนท. (ความรักในบิดา)

ทฎจตุฎโจ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฎโจ จ โส ฎโจ จาติ ทฎจตุฎโจ, กุมาโร. (ทฎจ + ฎจ)

โส (กุมาโร) อ.กุมารนั้น ทฎโจ จ ร่าเริงแล้วด้วย ฎโจ จ ดีใจแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทฎจตุฎโจ ชื่อว่าทฎจตุฎจ, ได้แก่กุมาร. (ทั้งร่าเริงแล้วทั้งดีใจแล้ว)

กตมตตกิจโจ

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส โดยสัตว์ตมิตต์ปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มตเตน กิจจํ มตตกิจจํ. (มตต + กิจจ) ตติยาตปุริสส์มาส

กิจจํ อ.กิจ มตเตน ด้วยภัตฺร มตตกิจจํ ชื่อว่ามตตกิจจ. (กิจด้วยภัตฺร, ภัตกิจ)

๒. กตํ มตตกิจจํ เยน โส กตมตตกิจโจ, สตุถา. (กต + มตตกิจจ) ตติยาทวีปทตลยาธิกรณ-
พหุพีทิสส์มาส

มตตกิจจํ อ.กิจด้วยภัตฺร เยน (สตุถารา) อันพระศาสดาใด กตํ ทรงกระทำแล้ว โส (สตุถา)
อ.พระศาสดานั้น กตมตตกิจโจ ชื่อว่ากตมตตกิจจ, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีกิจด้วยภัตฺรอันทรงกระทำแล้ว, ผู้ทรง
ทำภัตกิจแล้ว)

ปริชโน

เป็นปาทีนุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารโร ชโน ปริชโน. (ปริ + ชน)

ชโน อ.ชน ปริวารโร ผู้เป็นบริวาร ปริชโน ชื่อว่าปริชน. (ชนผู้เป็นบริวาร)

วฏฏานาคต์

เป็นทฎติยาคต์ปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

วฏฏฏ อนุคต์ วฏฏฏานาคต์, ฅน. (วฏฏฏ + อนุคต์)

(ฅน) อ.ทฎฑย อนุคต์ ฅนไปตาม วฏฏฏ ซึ่งวฏฏฏะ วฏฏฏานาคต์ ชื่อว่าวฏฏฏานาคต์, ไค้แกทฎฑย. (ฅนไปตามวฏฏฏะ)

สวิมาต์

เป็นสทฎพพทฎพทฎพทีหิสมาส มีวิเคราะหว่า

สท วิมาเตน ยํ วตุตติติ สวิมาต์, ฅน. (สท + วิมาต)

ยํ (ฅน) อ.ทฎฑยไค้ วตุตติ ยํอมเป็นไป สท กับ วิมาเตน ด้วยความค้บค้ก ฅติ เพราะเหตุฅน (ค้ ฅน) อ.ทฎฑยฅน สวิมาต์ ชื่อว่าสวิมาต, ไค้แกทฎฑย. (ฅนเป็นไปกับด้วยความค้บค้ก)

โพธิมุล

เป็นฅฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

โพธิสส มุล โพธิมุล. (โพธิ + มุล)

มุล อ.โคน โพธิสส ฅงตันโพธิ์ โพธิมุล ชื่อว่าโพธิมุล. (โคนตันโพธิ์)

สตุตวิธิ

เป็นฅฎฐิตวิปทตุลยาคิกรณพฎพทีหิสมาส มีวิเคราะหว่า

สตุต วิชา ยสส ตํ สตุตวิธิ, อริยฅน. (สตุต + วิธิ)

วิชา อ.อย่าง ท. สตุต เจิต ยสส (อริยฅนสส) ฅงอริยทฎฑยไค้ (อตุติ) มีอยู่, ตํ (อริยฅน) อ.อริยทฎฑยฅน สตุตวิธิ ชื่อว่าสตุตวิธิ, ไค้แกอริยทฎฑย. (ฅนมีอย่างเจิต, มี ๗ อย่าง)

โลกุตตรทายซ้

เป็นวิเสสนบุพพทฎทกัมมฅารยสมาส มีวิเคราะหว่า

โลกุตตรฅ จ ตํ ทายซ้ฅจวิ โลกุตตรทายซ้. (โลกุตตร + ทายซ้)

โลกุตตร จ อ.ฅนเป็นโลกุตระด้วย ตํ อ.ฅนเป็นโลกุตระฅน ทายซ้ จ เป็นทฎฑยมรดกด้วย ฅติ เพราะเหตุฅน โลกุตตรทายซ้ ชื่อว่าโลกุตตรทายซ้. (ทฎฑยมรดกที่เป็นโลกุตระ)

อติมตต์

เป็นฉันทวิทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อติกา มตดา ยสส ต อติมตต์, ทุกข์. (อติ + มตดา)
 มตดา อ.ประมาณ อติกา อันยิ่ง ยสส (ทุกข์ส) แห่งความทุกข์ใด (อติ) มีอยู่, ต (ทุกข์)
 อ.ความทุกข์นั้น อติมตต์ ชื่อว่าอติมตต์, ได้แก่ความทุกข์. (อันมีประมาณยิ่ง)

อสกโกนโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น สกโกนโต อสกโกนโต. (น + สกโกนโต)
 สกโกนโต อาจอยู่ น ทาไม้ได้ อสกโกนโต ชื่อว่าอสกโกนโต. (ไม่อาจอยู่, ไม่สามารถอยู่)

มาตาปิตโร

เป็นอิติตรีโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)
 มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

อนนุญญาโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น อนนุญญาโต อนนุญญาโต, ปุตโต. (น + อนนุญญาต)
 อนนุญญาโต ถูกอนนุญญาตแล้ว น ทาไม้ได้ อนนุญญาโต ชื่อว่าอนนุญญาต, ได้แก่บุตร. (ที่บิดามารดา
 ไม่อนนุญญาต)

เอกทิวโส

เป็นอสสมาหารทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)
 เอก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ง เอกทิวโส ชื่อว่า
 เอกทิวส. (วันหนึ่ง)

กตปาดราโส

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหว่า

กโต ปาดราโส เยน โส กตปาดราโส, ภควา. (กต + ปาดราส)

ปาดราโส อ.พระกระยาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า เยน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้าใด กโต
ทรงกระทำแล้ว โส (ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น กตปาดราโส ชื่อว่ากตปาดราส, ได้แก่พระผู้มีพระภาค
เจ้า. (ผู้มีพระกระยาหารเข้าอันทรงกระทำแล้ว)

ทกฺกรการิกกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทติยาตปฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ทุกฺเจน กาดพฺพนฺติ ทุกฺกร, กมฺม. (ทุกฺพฺพ + กรฺ กรณฺ ในการกระทำ + ขฺยฺจฺจย) กัมมรูป,
กัมมลาธนะ

(กมฺม) อ.กรรม (บุคคลฺ) อันบุคคล กาดพฺ พึงกระทำ ทุกฺเจน โดยยาก อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตํ กมฺม) อ.กรรมนั้น ทุกฺกร ชื่อว่าทุกฺกร, ได้แก่กรรม. (อันบุคคลพึงกระทำได้โดยยาก)

๒. ทุกฺกร การิก ทุกฺกรการิก. (ทุกฺกร + การิก) เป็นทติยาตปฺปฺริสสมาส

การิก อ.เป็นที่กระทำ ทุกฺกร (กมฺม) ซึ่งกรรม อันบุคคลพึงกระทำได้โดยยาก ทุกฺกรการิก
ชื่อว่าทุกฺกรการิก. (เป็นที่กระทำกรรมที่บุคคลพึงทำได้โดยยาก)

๓. ทุกฺกรการิก จ โส กาลโ จาติ ทุกฺกรการิกกาล. (ทุกฺกรการิก + กาล) เป็นวิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

ทุกฺกรการิก จ อ.เป็นที่กระทำซึ่งกรรมอันบุคคลพึงกระทำได้โดยยากด้วย โส อ.เป็นที่กระทำ
ซึ่งกรรมอันบุคคลพึงกระทำได้โดยยากนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุกฺกรการิกกาล
ชื่อว่าทุกฺกรการิกกาล. (กาลเป็นที่กระทำซึ่งกรรมที่บุคคลพึงทำได้โดยยาก)

กาลกโต

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหว่า

กาลโ กโต เยน โส กาลกโต, บุคฺคฺโล. (กาล + กต)

กาลโ อ.กาละ เยน (บุคคลฺ) อันบุคคลใด กโต กระทำแล้ว, โส (บุคคลฺ) อ.บุคคลนั้น กาลกโต
ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว, ผู้เสียชีวิตแล้ว)

อสทททนต์

เป็นนินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สทททนต์ อสทททนต์, ปุคฺคโล. (น + สทททนต์)

สทททนต์ เชื้ออยู่ น ทามิได้ อสทททนต์ ชื่อว่าอสทททนต์, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้ไม่เชื้อ)

อปปตฺวา

เป็นนินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปตฺวา อปปตฺวา. (น + ปตฺวา)

ปตฺวา บรรลุแล้ว น ทามิได้ อปปตฺวา ชื่อว่าอปปตฺวา. (ไม่บรรลุแล้ว)

กถาปริโยสานํ

เป็นจัญฐิต์ปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กถาย ปริโยสานํ กถาปริโยสานํ. (กถา + ปริโยสานํ)

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ กถาย แห่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว กถาปริโยสานํ ชื่อว่ากถา-
ปริโยสานํ. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งคำกล่าว, พูดจบ, แสดงจบ)

ภิกขุสงฺฆปริวฺโต

เป็นตติยัตปฺริสสมาส โดยมีจัญฐิต์ปฺริสสมาสอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุณฺโ สงฺฆโม ภิกขุสงฺฆโม. (ภิกขุ + สงฺฆ) จัญฐิต์ปฺริสสมาส

สงฺฆโม อ.หมู่ ภิกขุณฺโ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

๒. ภิกขุสงฺฆเมณ ปริวฺโต ภิกขุสงฺฆปริวฺโต, ภควา. (ภิกขุสงฺฆ + ปริวฺโต) ตติยัตปฺริสสมาส

ภิกขุสงฺฆเมณ อันหมู่แห่งภิกษุ ปริวฺโต แวดล้อมแล้ว ภิกขุสงฺฆปริวฺโต ชื่อว่าภิกขุสงฺฆปริวฺโต, ได้แก่
พระผู้มีพระภาคเจ้า. (ผู้ที่ภิกษุสงฆ์แวดล้อมแล้ว)

อาคมนตฺถาย

เป็นจตุตถัตปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนตฺถสฺ อตฺถาย อาคมนตฺถาย. (อาคมน + อตฺถ)

อตฺถาย เพื่อประโยชน์ อาคมนตฺถสฺ แก่การมา อาคมนตฺถาย ชื่อว่าอาคมนตฺถ. (ประโยชน์แก่การมา)

คหิตปฏินฺโณ

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

คหิตา ปฏินฺณา เยน โส คหิตปฏินฺโณ, ภควา. (คหิตา + ปฏินฺณา)

ปฏินฺณา อ.ปฏินฺญา เยน (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ คหิตา ทรงรับแล้ว, โส (ภควา)
อ.พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น คหิตปฏินฺโณ ชื่อว่าคหิตปฏินฺณ, ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า. (ทรงมีปฏินฺญาอันรับ
แล้ว, ทรงรับปฏินฺญาแล้ว)

อนภิรโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

น อภิรโต อนภิรโต, ปุคฺคโล. (น + อภิรต)

อภิรโต ยินดียิ่งแล้ว น ทามิได้ อนภิรโต ชื่อว่าอนภิรต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่ยินดียิ่งแล้ว)

อิทธิพลํ

เป็นนฺฐิตฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

อิทธิยา พลํ อิทธิพลํ. (อิทธิ + พล)

พลํ อ.กำลัง อิทธิยา แห่งฤทธิ์ อิทธิพลํ ชื่อว่าอิทธิพล. (กำลังฤทธิ์)

ดาวตีสเทวโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า

ดาวตีโส จ โส เทวโลโก จาติ ดาวตีสเทวโลโก. (ดาวตีโส + เทวโลโก)

ดาวตีโส จ อ.ชื่อว่าดาวตีสด้วย โส อ.ชื่อว่าดาวตีสนั้น เทวโลโก จ เป็นเทวโลกด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น ดาวตีสเทวโลโก ชื่อว่าดาวตีสเทวโลโก. (เทวโลกชื่อว่าดาวตีส)

อนฺตรามคฺโค

อมาทปฺรตฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า

มคฺคสฺส อนฺตรา อนฺตรามคฺโค. (อนฺตรา + มคฺค)

อนฺตรา ในระหว่าง มคฺคสฺส แห่งหนทาง อนฺตรามคฺโค ชื่อว่าอนฺตรามคฺค. (ระหว่างทาง)

ฉามกเขตต์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะหว่า
 ฉามกเขตต์ เขตตญจาติ ฉามกเขตต์. (ฉาม + เขตต)
 (อคติหา) ฉามัง จ อ.อันไฟไหม้แล้วด้วย ต อ.อันไฟไหม้แล้วนั้น เขตต์ จ เป็นนาคด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น ฉามกเขตต์ ชื่อว่าฉามกเขตต์. (นาที่ไฟไหม้)

ฉามขานุมตถกั

เป็นฉนุฎฐิต์ปฐิสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหว่า
 ๑. ฉามกเขตต์ ขานู จาติ ฉามขานู. (ฉาม + ขานู) ฉนุฎฐิต์ปฐิสส์มาส
 ฉามัง จ อ.อันไฟไหม้แล้วด้วย ต อ.อันไฟไหม้แล้วนั้น ขานู จ เป็นนาคด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น ฉามขานู ชื่อว่าฉามขานู. (ตออันไฟไหม้แล้ว)
 ๒. ฉามขานุสส์ มตถกั ฉามขานุมตถกั. (ฉามขานู + มตถก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส
 มตถกั อ.ที่สุด ฉามขานุสส์ แห่งตออันไฟไหม้แล้ว ฉามขานุมตถกั ชื่อว่าฉามขานุมตถก.
 (ที่สุดแห่งตอที่ไฟไหม้แล้ว)

ฉินนกถนนาสนงคกุจจา

เป็นฉนุฎฐิต์วิปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้
 ๑. กถนนา จ นาสา จ นงคกุโจ จ กถนนาสนงคกุจจา. (กถน + นาสา + นงคกุจ) อิตริตร-
 โยคทวันทสมาส
 กถนนา จ อ.หุ ท. ด้วย นาสา จ อ.จมุคด้วย นงคกุโจ จ อ.ทางด้วย กถนนาสนงคกุจจา
 ชื่อว่ากถนนาสนงคกุจ. (หุ จมุค และทาง)
 ๒. ฉินนา กถนนาสนงคกุจจา ยสส์สา ส่า ฉินนกถนนาสนงคกุจจา, ปลกุจมกกุฎฐิ. (ฉินนา +
 กถนนาสนงคกุจจา) ฉนุฎฐิต์วิปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส
 กถนนาสนงคกุจจา อ.หุ จมุค และทาง ท. ฉินนา อันขาดแล้ว ยสส์สา (ปลกุจมกกุฎฐิ) ของ
 นางลิ่งรุ่นไต, ส่า (ปลกุจมกกุฎฐิ) อ.นางลิ่งรุ่นนั้น ฉินนกถนนาสนงคกุจจา ชื่อว่าฉินนกถนนาสนงคกุจจา, ได้แก่
 นางลิ่งรุ่น. (ตัวมีหุ จมุค และทางอันขาดแล้ว)

ปลุจวมกุกฎี

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปลุจจา จ ล่า มกุกฎี จาติ ปลุจวมกุกฎี. (ปลุจจา + มกุกฎี)

ปลุจจา จ อ.รุ่นด้วย ล่า อ.รุ่นนั้น มกุกฎี จ เป็นนางลึงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปลุจวมกุกฎี
ชื่อว่าปลุจวมกุกฎี. (นางลึงรุ่น)

กุกฎปาทานิ

เป็นจัญญีทวิปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุกฎานัน ปาทา วีย ปาทา เยส ตานิ กุกฎปาทานิ, อจจราสตานิ. (กุกฎ + ปาท)

ปาทา อ.เท้า ท. ปาทา วีย รวากะ อ.เท้า ท. กุกฎานัน แห่งนกพิราบ ท. เยส (อจจราสตานัน) แห่งร้อย
แห่งนางอัปสร ท. เหล่าไต (สนฺติ) มีอยู่, ตานิ (อจจราสตานิ) อ.ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านั้น กุกฎปาทานิ
ชื่อว่ากุกฎปาท, ได้แก่นางอัปสรหนึ่งร้อย. (ผู้มีเท้าตวจเท้านกพิราบ)

อจจราสตานิ

เป็นจัญญีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อจจรานัน สตานิ อจจราสตานิ. (อจจรา + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. อจจรานัน แห่งนางอัปสร ท. อจจราสตานิ ชื่อว่าอจจราสต. (นางอัปสรหนึ่งร้อย)

อภีรูปตรานิ

เป็นวิเสสตัดฺทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพานิ อิมานิ อภีรูปานิ, อิมานิ อิเมส วิเสเสน อภีรูปานีติ อภีรูปตรานิ, อจจราสตานิ.

อิมานิ (อจจราสตานิ) อ.ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ สพฺพานิ ทั้งปวง อภีรูปานิ เป็นผู้มรูปร่าง
(โหนฺติ) ย่อมเป็น, อิมานิ (อจจราสตานิ) อิเมส (อจจราสตานิ) อ. -แห่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ -
ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ อภีรูปานิ เป็นผู้มรูปร่าง วิเสเสน โดยพิเศษ (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะ
เหตุนี้ อภีรูปตรานิ ชื่อว่าอภีรูปตฺร, ได้แก่นางอัปสรหนึ่งร้อย. (ผู้มีรูปร่างกว่า)

ทสฺสนียตรานิ

เป็นวิเสสตัดฺทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพานิ อิมานิ ทสฺสนียานิ, อิมานิ อิเมส วิเสเสน ทสฺสนียานีติ ทสฺสนียตรานิ, อจจราสตานิ.

อิมานิ (อจฺจราสฺตานิ) อ.ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ สัพพทานิ ทั้งปวง ทสฺสนียานิ เป็นผู้ควรซึ่งการชม (โทหนฺติ) ย่อมเป็น, อิมานิ (อจฺจราสฺตานิ) อิเมสฺสิ (อจฺจราสฺตานิ) อ. -แห่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ -ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ ทสฺสนียานิ เป็นผู้ควรซึ่งการชม วิเสสฺเสน โดยพิเศษ (โทหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น ทสฺสนียตฺรานิ ชื่อว่าทสฺสนียตฺร, ได้แก่นางอัปสรหนึ่งร้อย. (ผู้นำชมกว่า)

ปาสาทิกตฺรานิ

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สัพพทานิ อิมานิ ปาสาทิกานิ, อิมานิ อิเมสฺสิ วิเสสฺเสน ปาสาทิกานีติ ปาสาทิกตฺรานิ, อจฺจราสฺตานิ.

อิมานิ (อจฺจราสฺตานิ) อ.ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ สัพพทานิ ทั้งปวง ปาสาทิกานิ เป็นผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใส (โทหนฺติ) ย่อมเป็น, อิมานิ (อจฺจราสฺตานิ) อิเมสฺสิ (อจฺจราสฺตานิ) อ. -แห่งร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ -ร้อยแห่งนางอัปสร ท. เหล่านี้ ปาสาทิกานิ เป็นผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใส วิเสสฺเสน โดยพิเศษ (โทหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น ปาสาทิกตฺรานิ ชื่อว่าปาสาทิกตฺร, ได้แก่นางอัปสรหนึ่งร้อย. (ผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใสกว่า)

มาตฺตจฺญาปฺตฺโต

เป็นจฺญูตีตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตฺตจฺญาปฺตฺโต มาตฺตจฺญาปฺตฺโต. (มาตฺตจฺญา + ปฺตฺโต)

ปฺตฺโต อ.บุตร มาตฺตจฺญาปฺตฺโต ของหน้า มาตฺตจฺญาปฺตฺโต ชื่อว่ามาตฺตจฺญาปฺตฺต. (บุตรของหน้า, พระโอรสของพระเจ้าหน้า)

ภตฺตกฺวาโท

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตฺตโก อิติ วาโท ภตฺตกฺวาโท. (ภตฺต + วาโท)

วาโท อ.วาทะ ภตฺตโก อิติ ว่าผู้ทำการรับจ้าง ภตฺตกฺวาโท ชื่อว่าภตฺตกฺวาท. (วาทะว่าผู้ทำการรับจ้าง)

อุปกฺกิตฺตฺกฺวาโท

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปกฺกิตฺตฺโก อิติ วาโท อุปกฺกิตฺตฺกฺวาโท. (อุปกฺกิตฺต + วาโท)

วาโท อ.วาทะ (สฺตฺตารา) อุปกฺกิตฺโต อิติ ว่าผู้อันพระศาสดาทรงไถ่แล้ว อุปกฺกิตฺตฺกฺวาโท ชื่อว่าอุปกฺกิตฺตฺวาท. (วาทะว่าผู้ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงไถ่ไว้แล้ว)

อุปมตโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 น ปมตโต อุปมตโต, นนุโท. (น + ปมตต)
 (นนุโท) อ.พระนันทะ ปมตโต ประมาทแล้ว น ทามิได้ อุปมตโต ชื่อว่าอุปมตต, ได้แก่พระนันทะ.
 (ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

อาตาศปี

เป็นอัสลัตถิตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า
 อาตาศปี อสส อตถิตติ อาตาศปี, นนุโท. (อาตาศ + อีปัจจย)
 อาตาศปี อ.ความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อนทั่ว อสส (นนุทสส) ของพระนันทะนั้น อตถิตติ มีอยู่
 อิติ เพราะเหตุนี้ อาตาศปี ชื่อว่าอาตาศปี, ได้แก่พระนันทะ. (ผู้มีความเพียรเป็นเครื่องทำกิเลสให้ร้อนทั่ว)

ปทิตตโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปทิตโต อตตาศ เยน โส ปทิตตโต, นนุโท. (ปทิต + อตต)
 อตตาศ อ.ตน เยน (นนุเทน) อันพระนันทะใด ปทิตโต ส่งไปแล้ว โส (นนุโท) อ.พระนันทะนั้น
 ปทิตตโต ชื่อว่าปทิตตต, ได้แก่พระนันทะ. (ผู้มีตนอันส่งไปแล้ว, ผู้มีจิตอันส่งไปแล้ว)

อนคาริโย

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 นตถิ อคาริโย อสสาคติ อนคาริโย, นนุโท. (น + อคาริโย)
 อคาริโย อ.เรือน อสส (นนุทสส) ของพระนันทะนั้น นตถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ อนคาริโย
 ชื่อว่าอนคาริโย, ได้แก่พระนันทะ. (ผู้ไม่มีเรือน)

พรมจริยปริโยสานัน

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 พรมจริย ปริโยสานัน ยสส โส พรมจริยปริโยसानโน, คุณวิเสสโส. (พรมจริย + ปริโยสานัน)
 พรมจริย อ.พรมจรรย์ ปริโยสานัน เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ ยสส (คุณวิเสสส) แห่งคุณวิเศษใด
 (อตถิตติ) มีอยู่, โส (คุณวิเสส) อ.คุณวิเศษนั้น พรมจริยปริโยसानโน ชื่อว่าพรมจริยปริโยสานัน, ได้แก่คุณวิเศษ.

(มีพจนานุกรมเป็นที่สุดรอบ)

รตติภาโต

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติยา ภาโต รตติภาโต. (รตติ + ภาต)

ภาโต อ.ส่วน รตติยา แห่งราตรี รตติภาโต ชื่อว่ารตติภาต. (ส่วนราตรี)

อนุปาทาย

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนุปาทาย อนุปาทาย. (น + อนุปาทาย)

อนุปาทาย ยึดมั่นแล้ว น ทาไม้ได้ อนุปาทาย ชื่อว่าอนุปาทาย. (ไม่ยึดมั่นแล้ว)

กามปงโก

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโม เอว ปงโก กามปงโก. (กาม + ปงก)

กาโม เอว อ.กามนั้นเที่ยว ปงโก เป็นตม กามปงโก ชื่อว่ากามปงก. (ตมคือกาม)

กามกณฺฏโก

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาโม เอว กณฺฏโก กามกณฺฏโก. (กาม + กณฺฏก)

กาโม เอว อ.กามนั้นเที่ยว กณฺฏโก เป็นทนาม กามกณฺฏโก ชื่อว่ากามกณฺฏก. (ทนามคือกาม)

โมทกฺขโย

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

โมทลฺลฺส ขโย โมทกฺขโย. (โมท + ขย)

ขโย อ.ความลึ้นไป โมทลฺลฺส แห่งโมทะ โมทกฺขโย ชื่อว่าโมทกฺขย. (ความลึ้นไปแห่งโมทะ)

สุขทุกข์

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุขญจ ทุกขญจ สุขทุกข์. (สุข + ทุกข)

สุขํ จ อ.ความสุขด้วย ทุกข์ จ อ.ความทุกข์ด้วย สุขทุกข์ ชื่อว่าสุขทุกข์. (ความสุขและความทุกข์)

คติภาโว

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คติสฺส ภาโว คติภาโว. (คติ + ภาโว)

ภาโว อ.ความเป็น คติสฺส แห่งศฤทฺธํ คติภาโว ชื่อว่าคติภาโว. (ความเป็นศฤทฺธํ)

อดีตทิวสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อดีตํ จ เต ทิวสา จาติ อดีตทิวสา. (อดีต + ทิวส)

อดีตํ จ อ.อันเป็นไปล่วงแล้ว ท. ด้วย เต อ.อันเป็นไปล่วงแล้ว ท. เหล่านั้น ทิวสา จ เป็นวันด้วย
อิตี เพราะเหตุนี้ อดีตทิวสา ชื่อว่าอดีตทิวส. (วันที่ล่วงไปแล้ว)

ทุจจนนเคทสทิส

เป็นตติยัตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุจจนนญจ ตํ เคทฺวจาติ ทุจจนนเคทํ. (ตุจจนน + เคท) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ตุจจนนํ จ อ.อันมุ่งบังไม่ได้แล้วด้วย ตํ อ.อันมุ่งบังไม่ได้แล้วนั้น เคทํ จ เป็นเรือนด้วย อิตี
เพราะเหตุนี้ ทุจจนนเคทํ ชื่อว่าตุจจนนเคท. (เรือนที่มุ่งบังไม่ได้, เรือนที่บุคคลมุ่งบังไว้ไม่ได้)

๒. ทุจจนนเคเทห สทิสํ ทุจจนนเคทสทิสํ, ปุคฺคโล. (ตุจจนนเคท + สทิส) ตติยัตปุริสสมาส
(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สทิสํ ผู้เช้กับ ทุจจนนเคเทห ด้วยเรือนที่มุ่งบังไม่ได้ ทุจจนนเคทสทิสํ
ชื่อว่าตุจจนนเคทสทิส, ใต้แก่บุคคล. (ผู้เช้กับด้วยเรือนที่มุ่งบังไม่ได้, ผู้เช้กับด้วยเรือนที่บุคคลมุ่งบังไว้ไม่ได้)

สุจจนนเคทสทิส

เป็นตติยัตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุจจนนญจ ตํ เคทฺวจาติ สุจจนนเคทํ. (สุจจนน + เคท) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

สัจจนฺนํ จ อ.อันมุงบังดีแล้วด้วย ตํ อ.อันมุงบังดีแล้วนั้น เคทํ จ เป็นเรือนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สัจจนฺนเคทํ ชื่อว่าสัจจนฺนเคท. (เรือนที่มุงบังไว้ดี, เรือนที่บุคคลมุงบังไว้ดี)

๒. สัจจนฺนเคเทน สทิสํ สัจจนฺนเคทสทิสํ, ปุคฺคโล. (สัจจนฺนเคท + สทิส) ตติยาตปฺปฺริสฺสมาส (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สทิสํ ผู้เช่นกับ สัจจนฺนเคเทน ด้วยเรือนที่มุงบังดี สัจจนฺนเคทสทิสํ ชื่อว่าสัจจนฺนเคทสทิส, ได้แก่บุคคล. (ผู้เช่นกับด้วยเรือนที่มุงบังไว้ดี, ผู้เช่นกับด้วยเรือนที่บุคคลมุงบังไว้ดี)

ทิพพจจฺจรา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทิพพา จ ตา อจฺจรา จาติ ทิพพจจฺจรา. (ทิพพา + อจฺจรา)

ทิพพา จ อ.ผู้เป็นทิพย์ ท. ด้วย ตา อ.ผู้เป็นทิพย์ ท. เหล่านี้ อจฺจรา จ เป็นนางอัปสรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพจจฺจรา ชื่อว่าทิพพจจฺจรา. (นางอัปสรผู้เป็นทิพย์)

ทิฏฺฐกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทิฏฺฐโ จ โส กาลอ จาติ ทิฏฺฐกาโล. (ทิฏฺฐ + กาล)

ทิฏฺฐโ จ อ.เป็นที่เห็นแล้วด้วย โส อ.เป็นที่เห็นแล้วนั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิฏฺฐกาโล ชื่อว่าทิฏฺฐกาล. (กาลเป็นที่เห็น)

ปพฺพชิตกัจจํ

เป็นจณฺฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปพฺพชิตสฺส กัจจํ ปพฺพชิตกัจจํ. (ปพฺพชิต + กัจจ)

กัจจํ อ.กิจ ปพฺพชิตสฺส แห่งบรรพชิต ปพฺพชิตกัจจํ ชื่อว่าปพฺพชิตกัจจ. (กิจของบรรพชิต)

อภาวิตํ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น ภาวิตํ อภาวิตํ, จิตฺตํ. (น + ภาวิต)

(จิตฺตํ) อ.จิต (ปุคฺคเลน) ภาวิตํ อันบุคคล ให้เจริญแล้ว น หามิได้ อภาวิตํ ชื่อว่าอภาวิต, ได้แก่จิต. (ที่ไม่ถูกให้เจริญ, ไม่ถูกอบรม)

วิมลจณน

เป็นทติยาตปป์ริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิมล จณน วิมลจณน, อकार. (วิมล + จณน)

อकार อ.เรื่อน (บุคคลเณ) จณน อันบุคคล มุงแล้ว วิมล ท่าง วิมลจณน ชื่อว่าวิมลจณน, ได้แก่ เรื่อน. (ที่บุคคลมุงท่าง)

ฉิททาวฉิทท

เป็นฉิทฐวิทิตตยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉิททญจ อวฉิททญจ ยสสาติ ฉิททาวฉิทท, อकार. (ฉิทท + อวฉิทท)

ฉิทท จ อ.ช่องใหญ่ด้วย อวฉิทท จ อ.ช่องน้อยด้วย ยสส (อकारส) แห่งเรื่อนไต (อติ) มี อยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ต อकार) อ.เรื่อนนั้น ฉิททาวฉิทท ชื่อว่าฉิททาวฉิทท, ได้แก่เรื่อน. (มีช่องใหญ่และ ช่องน้อย)

วสสวุจ

เป็นสัดตมีตปป์ริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสเส วุจ วสสวุจ. (วสส + วุจ)

วุจ อ.ฝน วสเส ในฤดูฝน วสสวุจ. (ฝนในฤดูฝน)

ภาวนารทิตตต

เป็นภาวตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภาวนาย รทิต ภาวนารทิต, จิตต. (ภาวนา + รทิต) ปญจมีตปป์ริสสมาส (จิตต) อ.จิต รทิต อันเว้นแล้ว ภาวนาย จากภาวนา ภาวนารทิต ชื่อว่าภาวนารทิต, ได้แก่ จิต. (ที่เว้นจากภาวนา)

๒. ภาวนารทิตส ภาว โภ ภาวนารทิตตต. (ภาวนารทิต + ตตปัจจย) ภาวตทิต

ภาว โภ อ.ความเป็น ภาวนารทิตส (จิตตส) แห่งจิต อันเว้นแล้วจากภาวนา ภาวนารทิตตต ชื่อว่าภาวนารทิตตต. (ความที่เว้นจากภาวนา)

โกลโหมทมานาทโย

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โกลโ ๑ โหมโ ๑ มาโน ๑ โกลโหมทมานา. (โกล + โหม + มาน) อิตริตรโยคทวันทสมาส
โกลโ ๑ อ.โกละด้วย โหมโ ๑ อ.โหมทะด้วย มาโน ๑ อ.มานะด้วย โกลโหมทมานา ชื่อว่า
โกลโหมทมาน. (โกละ โหมทะ และมานะ)

๒. โกลโหมทมานา อาทิ เยสึ เต โกลโหมทมานาทโย, สัพพกุกิเลส่า. (โกลโหมทมาน + อาทิ)
ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพพิทิสมาส

โกลโหมทมานา อ.โกละ โหมทะ และมานะ ท. อาทิ เป็นต้น เยสึ (สัพพกุกิเลส่าน์) แห่งกิเลส
ทั้งปวง ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (สัพพกุกิเลส่า) อ.กิเลสทั้งปวง ท. เหล่านั้น โกลโหมทมานาทโย
ชื่อว่าโกลโหมทมานาทิ, ได้แก่กิเลสทั้งปวง. (มีโกละ โหมทะ และมานะเป็นต้น)

สัพพกุกิเลส่า

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัพเพ ๑ เต กิเลส่า จาติ สัพพกุกิเลส่า. (สัพเพ + กิเลส)

สัพเพ ๑ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กิเลส่า ๑ เป็นกิเลสด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น สัพพกุกิเลส่า ชื่อว่าสัพพกุกิเลส. (กิเลสทั้งปวง)

ตถารูป

ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตถา รูปิ ยสฺส ตํ ตถารูปิ, จิตฺตํ. (ตถา + รูปิ)

ตถา อ.อย่างนั้น รูปิ เป็นรูปิ ยสฺส (จิตตยสฺส) แห่งจิตใด (อตฺถิ) มีอยู่, ตํ (จิตฺตํ) อ.จิตนั้น
ตถารูปิ ชื่อว่าตถารูปิ, ได้แก่จิต. (อันมีอย่างนั้นเป็นรูปิ)

สมถวิปัสสนาภาวนา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมฺถอ ๑ วิปัสสนา ๑ สมถวิปัสสนา. (สมถ + วิปัสสนา) อิตริตรโยคทวันทสมาส
สมฺถอ ๑ อ.สมถะด้วย วิปัสสนา ๑ อ.วิปัสสนาด้วย สมถวิปัสสนา ชื่อว่าสมถวิปัสสนา. (สมถะ
และวิปัสสนา)

๒. สมนวิปลัสสนา จ ตา ภาวนา จาติ สมนวิปลัสสนาภาวนา. (สมนวิปลัสสนา + ภาวนา) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

สมนวิปลัสสนา จ อ.สมนเถและวิปลัสสนา ท. ด้วย ตา อ.สมนเถและวิปลัสสนา ท. เหล่านี้ ภาวนา
จ เป็นภาวนาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมนวิปลัสสนาภาวนา ชื่อว่าสมนวิปลัสสนาภาวนา. (สมนภาวนาและ
วิปลัสสนาภาวนา)

เอวรूप

ณัฐทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
เอวํ รูปํ ยสฺส ตํ เอวรूपํ, จิตฺตํ. (เอวํ + รูปํ)
เอวํ อ.อย่างนี้ รูปํ เป็นรูปํ ยสฺส (จิตตฺส) แห่งจิตใด (อตุติ) มีอยู่, ตํ (จิตตํ) อ.จิตนั้น เอวรूप
ชื่อว่าเอวรूप, ได้แก่จิต. (อันมีอย่างนี้เป็นรูป)

ราคาทโย

ณัฐทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ราโค อาทิ เยสํ เต ราคาทโย, กิเลสํ. (ราค + อาทิ)
ราโค อ.ราคา อ.อาทิ เป็นต้น เยสํ (กิเลสํ) แห่งกิเลส ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, เต (กิเลสํ)
อ.กิเลส ท. เหล่านี้ ราคาทโย ชื่อว่าราคาทิ, ได้แก่กิเลสทั้งหลาย. (มีราคาเป็นต้น)

คาถาปริโยสาน

เป็นณัฐตีตปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
คาถาย ปริโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปริโยสาน)
ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาล
เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งคาถา)

โสตาปัตติผลาทินิ

ณัฐทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
โสตาปัตติผลํ อาทิ เยสํ ตานิ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)
โสตาปัตติผลํ อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านี้ โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ, ได้แก่อริยผลทั้ง
หลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสัทบุพพทพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อตุโธ อสฺลํ อตฺถิตฺติ อตฺถิกา, วาจา. (อตุธ + อิกปัจจย) อัสสัดถิตฺตทิต
 อตุโธ อ.ประโยชน์ อสฺลํ (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ อตฺถิกา
 ชื่อว่าอตฺถิกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สทฺ อตฺถิกาย ยา วตฺตตฺติ สาตฺติกา, เทสนา. (สท + อตฺถิกา) สทฺบุพพทพหุพพิทิสมาส
 ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตตฺติ ย่อมเป็นไป สทฺ กับ อตฺถิกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมี
 ประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สทฺ เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไป
 กับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

พาราณสีวาสิ

เป็นสัดตมิตฺตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พาราณสียํ วสฺติ สีเลนาคิ พาราณสีวาสิ, วาณิโช. (พาราณสีสทฺบุพพท + วสฺ นิวาเส ในการอยู่
 + ณีปัจจย) กัตตุรูป, ตสฺสิลสาธนะ, กิตฺตตสฺมาส
 (โย วาณิโช) อ.พ่อค้าใด วสฺติ ย่อมอยู่ พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะ
 เหตุนี้ (โส วาณิโช) อ.พ่อค่านั้น พาราณสีวาสิ ชื่อว่าพาราณสีวาสิ, ได้แก่พ่อค้า. (ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีโดย
 ปกติ)

กุมภภาโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุมภภาเวว ภาโร กุมภภาโร. (กุมภ + ภาโร)

กุมภภา เอว อ.หม้อนั้นเทียว ภาโร เป็นภาโร กุมภภาโร ชื่อว่ากุมภภาโร. (ภาโรคือหม้อ)

คหฺรภภาโร

เป็นตติยาดฺตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คหฺรภเกหิ ภริตพฺพา ภารกา คหฺรภภารกา. (คหฺรภ + ภารก) มังฆเฒโลปีสมาส, ลภ ภริตพหฺคัพพ)

ภารกา อ.ภาระ ท. คหฺรภเกหิ ภริตพฺพา อันลา ท. ฟิงนำไป คหฺรภภารกา ชื่อว่าคหฺรภภารก. (ภาระ
 ที่ลาฟิงนำไป)

ปริชาปิฏจ

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริชาย ปิฏจ ปริชาปิฏจ. (ปริชา + ปิฏจ)

ปิฏจ อ.หลัง ปริชาย แห่งคูน้า ปริชาปิฏจ ชื่อว่าปริชาปิฏจ. (หลังคูน้า)

วาณชกมม

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วาณชลล กมม วาณชกมม. (วาณช + กมม)

กมม อ.การงาน วาณชลล ของพ่อค้า วาณชกมม ชื่อว่าวาณชกมม. (การงานของพ่อค้า)

กิตตโก

เป็นลั้งลัฏฐาทิอเนกัตถตติต มีวิเคราะห์ว่า

กิต ปริมาณ อสสาติ กิตตโก, ภาโร. (กิต + ตตกปัจจย)

ปริมาณ อ.ประมาณ กิต เท่าไร อสส (ภารลล) แห่งภารณัน (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุอัน (โส ภาโร) อ.ภารณัน กิตตโก ชื่อว่ากิตตก, ใต้แก่ภาร. (มีประมาณเท่าไร)

กติโยชนานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติ จ ตานิ โยชนานิ จาติ กติโยชนานิ. (กติ + โยชน)

กติ จ อ.เท่าไร ท. ด้วย ตานิ อ.เท่าไร ท. เหล่านั้น โยชนานิ จ เป็นโยชนด้วย อติ เพราะเหตุ นั้น กติโยชนานิ ชื่อว่ากติโยชน. (กัโยชน)

สตัดโยชนานิ

อสมาทาทิตุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สตัด โยชนานิ สตัดโยชนานิ. (สตัด + โยชน)

โยชนานิ อ.โยชน ท. สตัด เจต สตัดโยชนานิ ชื่อว่าสตัดโยชน. (เจตโยชน)

ศตภูจนัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ศตญจ ตํ จานญจาติ ศตภูจนัน. (ศต + จาน)
 ศตํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ศตภูจนัน ชื่อว่า
 ศตภูจนัน. (ที่เป็นที่ไป)

ปาทปริกมมํ

เป็นทุตียาตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปาท์ ปริกมมํ ปาทปริกมมํ. (ปาท + ปริกมม)
 ปริกมมํ อ.การนวด ปาท์ ซึ่งเท้า ปาทปริกมมํ ชื่อว่าปาทปริกมม. (การนวดเท้า)

ปิฏจิปริกมมํ

เป็นทุตียาตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปิฏจี้ ปริกมมํ ปิฏจิปริกมมํ. (ปิฏจี้ + ปริกมม)
 ปริกมมํ อ.การนวด ปิฏจี้ ซึ่งหลัง ปิฏจิปริกมมํ ชื่อว่าปิฏจิปริกมม. (การนวดเท้า)

มหาทุกข์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 มหุตตญจ ตํ ทุกขญจาติ มหาทุกข์. (มหุต + ทุกข)
 มหุตํ จ อ.อันใหญ่ด้วย ตํ อ.อันใหญ่นั้น ทุกข์ จ เป็นความทุกข์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหา-
 ทุกข์ ชื่อว่ามหาทุกข์. (ความทุกข์ใหญ่)

ปาทปริกมมาทิกการโก

เป็นฉัฏฐีตปุริสส์มาส โดยมีทุตียาตปุริสส์มาสและฉัฏฐีทวิปตตุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาสอยู่ภายใน มี
 วิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาท์ ปริกมมํ ปาทปริกมมํ. (ปาท + ปริกมม) ทุตียาตปุริสส์มาส
 ปริกมมํ อ.การนวด ปาท์ ซึ่งเท้า ปาทปริกมมํ ชื่อว่าปาทปริกมม. (การนวดเท้า)

๒. ปาตปริกมมํ อาทิ เยสํ ตานิ ปาตปริกมมาทีนํ, กมฺมานิ. (ปาตปริกมม + อาทิ) จัณฺฐิตฺวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

ปาตปริกมมํ อ.การนวดเท้า อาทิ เป็นต้น เยสํ (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อดีต)
มีอยู่, ตานิ (กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น ปาตปริกมมาทีนํ ชื่อว่าปาตปริกมมาทิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย.
(มีการนวดเท้าเป็นต้น)

๓. ปาตปริกมมาทีนํ การโก ปาตปริกมมาทิกการโก. (ปาตปริกมมาทิ + การก) จัณฺฐิตฺปฺปฺริสฺสมาส
(บุคคล) อ.บุคคล การโก ผู้กระทำ ปาตปริกมมาทีนํ (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. มีการนวดเท้า
เป็นต้น ปาตปริกมมาทิกการโก ชื่อว่าปาตปริกมมาทิกการก. (ผู้ทำกรรมมีการนวดเท้าเป็นต้น)

กามสญฺโยชนมฺภฺญฺญํ

เป็นจณฺฐิตฺปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาโม เอว สญฺโยชนํ กามสญฺโยชนํ. (กาม + สญฺโยชนํ) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส
กาโม เอว อ.กามนั้นเทียว สญฺโยชนํ เป็นสังโยชนํ กามสญฺโยชนํ ชื่อว่ากามสญฺโยชน.
(สังโยชนํคือกาม)

๒. กามสญฺโยชนสฺส มฺภฺญฺญํ กามสญฺโยชนมฺภฺญฺญํ. (กามสญฺโยชน + มฺภฺญฺญํ) จัณฺฐิตฺปฺปฺริสฺสมาส
มฺภฺญฺญํ อ.อันกระทบ กามสญฺโยชนสฺส ซึ่งสังโยชนํคือกาม กามสญฺโยชนมฺภฺญฺญํ ชื่อว่ากาม-
สญฺโยชนมฺภฺญฺญน. (กระทบสังโยชนํคือกาม, กระทบกามสังโยชนํ)

อนิจฺจนฺโต

นินิบาดบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อิจฺจนฺโต อนิจฺจนฺโต, คทรโก. (น + อิจฺจนฺโต)

(คทรโก) อ.ลา อิจฺจนฺโต ปรารธนาอยู่ น หามิได้ อนิจฺจนฺโต ชื่อว่าอนิจฺจนฺโต, ได้แก่ลา. (ไม่ปรารธนา
อยู่)

โสฬสํสฺสคฺคฺลิกณฺฏโก

เป็นตติยาตฺปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอสมาหารทิสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสฬสํ อํสฺสคฺคฺลโย โสฬสํสฺสคฺคฺลโย. (โสฬส + อํสฺสคฺคฺล) อสมาหารทิสฺสมาส
อํสฺสคฺคฺลโย อ.นี้ว ท. โสฬสํ สิบหก โสฬสํสฺสคฺคฺลโย ชื่อว่าโสฬสํสฺสคฺคฺล. (สิบหกนี้ว)

๒. โสฬสํสฺสคฺคฺลิตฺถิ ลกฺขิตฺถิ กณฺฏโก โสฬสํสฺสคฺคฺลิกณฺฏโก. (โสฬสํสฺสคฺคฺล + กณฺฏก) ตติยาตฺปฺปฺริสฺสมาส
กณฺฏโก อ.ทนาม (ปณฺฑิติน) ลกฺขิตฺถิ อันบัณฑิต กำหนดแล้ว โสฬสํสฺสคฺคฺลิตฺถิ ด้วยนี้วสิบหก ท.

โสฬสสังคฤกษณโก ชื่อว่าโสฬสสังคฤกษณก. (หนามที่ถูกกำหนดด้วยสิบกนกนี้)

จตุปุปถิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 จตุตาริ ปทานิ ยสฺสา ส่า จตุปุปถิ, คทรฺมิ. (จตุ + ปท)
 ปทานิ อ.เท้า ท. จตุตาริ สี่ ยสฺสา (คทรฺมิยา) แห่งนางลานั้น (สนฺติ) มีอยู่, ส่า (คทรฺมิ) อ.นาง
 ลานั้น จตุปุปถิ ชื่อว่าจตุปุปถิ, ได้แก่นางลา. (ตัวมีสี่ขา)

สังขมุขี

เป็นฉัฏฐีตฺถะอุปมานบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 สังฺโข วีย มุขํ ยสฺสาติ สังขมุขี, คทรฺมิ. (สังข + วีย + มุข)
 มุขํ อ.หน้า สังฺโข วีย รวากะ อ.สังข์ ยสฺสา (คทรฺมิยา) แห่งนางลาใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (ส่า คทรฺมิ) อ.นางลานั้น สังขมุขี ชื่อว่าสังขมุขี, ได้แก่นางลา. (มีหน้าดุจสังข์)

สพฺพงคโสภินิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ
 ดังนี้

๑. สพฺพานิ จ ตานิ องฺคานิ จาติ สพฺพงคานิ. (สพฺพ + องฺค) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 สพฺพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น องฺคานิ จ เป็นอวัยวะด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น สพฺพงคานิ ชื่อว่าสพฺพงค. (อวัยวะทั้งปวง)

๒. สพฺพงคานิ โสภานิ ยสฺสา ส่า สพฺพงคโสภินิ, คทรฺมิ. (สพฺพงค + โสภ) ฉัฏฐีทวีปท-
 ตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สพฺพงคานิ อ.อวัยวะทั้งปวง ท. โสภานิ งาม ยสฺสา (คทรฺมิยา) แห่งนางลาใด (สนฺติ) มีอยู่
 ส่า (คทรฺมิ) อ.นางลานั้น สพฺพงคโสภินิ ชื่อว่าสพฺพงคโสภินิ, ได้แก่นางลา. (ตัวมีอวัยวะทั้งปวงงาม)

กติปาหจฺจโย

เป็นฉัฏฐีตฺปฺริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. กติปยา จ เต อทา จาติ กติปาทา. (กติปย + อท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 กติปยา จ อ.เล็กน้อย ท. ด้วย เต อ.เล็กน้อย ท. เหล่านั้น อทา จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ

เหตุนี้ กติปาหา ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย)

๒. กติปาหาน อจจโย กติปาหจจโย. (กติปาห + อจจย) จัฏฐิตูปุริสสมาส

อจจโย อ.อันล่วงไป กติปาหาน แห่งวันเล็กน้อย ท. กติปาหจจโย ชื่อวากติปาหจจย. (ล่วงไป
แห่งวันเล็กน้อย, ผ่านไปสองสามวัน)

อนเปกฺโข

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺติ อเปกฺขา ยสฺสาติ อนเปกฺโข, คทฺรโม. (น + อเปกฺขา)

อเปกฺขา อ.ความอาลัย นตฺติ ย่อมไม่มี ยสฺส (คทฺรมาสฺส) แก่ลาใด อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (โล
คทฺรโม) อ.ลาอัน อนเปกฺโข ชื่อว่าอนเปกฺข, ใต้แก่ลา. (ตัวไม่มีความอาลัย, ตัวหมดความอาลัย)

๑๐. จุฬทสุกริกวตถุ [๑๐]

จุฬทสุกริกวตถุ (มยา วุจเต) ๕

จุฬทสุกริกวตถุ อ.เรื่องแห่งนายจุนทะผู้ฆ่าซึ่งสุกรเป็นอยู่ (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทโธมโสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๕

จุฬทสุกริกวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๑๐. เรื่องนายจุนทสุกริก

๑. “อิธ โสจติ เปจจ โสจตีติ อิมิ ฌมมเทสนิ สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต จุฬทสุกริกิ
นาม อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต จุฬทสุกริกิ นาม อารพฺภ “อิธ โสจติ เปจจ โสจตีติ อิมิ
ฌมมเทสนิ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ จุฬทสุกริกิ นาม ชื่อซึ่งนายจุนทสุกริก กเถสิ ตรัสแล้ว อิมิ
ฌมมเทสนิ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “อิธ โสจติ เปจจ โสจตีติ ว่า “อิธ โสจติ เปจจ
โสจติ” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระวิหารเวพฺพวัน ทรงปรารภนายจุนทสุกริก ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า “อิธ โสจติ เปจจ โสจติ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาทก “อิธ โสจติ เปจจ โสจติ” สรูปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมิ ฌมมเทสนิ อิมิ วิเสสนะของ ฌมมเทสนิฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ เวพฺพเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา นามศัพท์ สัตถุญา
ไซตกะเข้ากับ จุฬทสุกริกิฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. โส กิร ปญจปณณาส วสุธานี สุกเร วชิตวา ขาทนุโต จ วิกุกิณนุโต จ ชีวิตํ กปเปสิ ๫

โส (จุนโท) กิร ปญจปณณาส วสุธานี สุกเร วชิตวา ขาทนุโต จ วิกุกิณนุโต จ ชีวิตํ กปเปสิ ๫

กิร ได้ยินว่า โส (จุนโท) อ.นายจุนทะนั้น วชิตวา ฆ่าแล้ว สุกเร ซึ่งสุกร ท. วสุธานี สิ้นปี ท. ปญจปณณาส ๕๕ ขาทนุโต จ เกี่ยวกินอยู่ด้วย วิกุกิณนุโต จ ขายอยู่ด้วย กปเปสิ สำเร็จแล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ๫

เล่ากันมาว่า นายจุนทะนั้น ฆ่าสุกร ๕๕ ปี เกี่ยวกินและขาย สำเร็จการเลี้ยงชีวิต

กิริศัพท์ อนุสสนนัตถะ โส วิเสสนะของ จุนโทๆ สุกทกัตตาใน กปเปสิๆ อาชยาตบท กัตตุวาจก ปญจปณณาส วิเสสนะของ วสุธานีๆ อัจจันตสังโยคะใน วชิตวา สุกเร อวุตตกัมมะใน วชิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ขาทนุโต และ วิกุกิณนุโต ขาทนุโต กิติ วิกุกิณนุโต กิติ อัมภันตริกิริยาของ จุนโท จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ขาทนุโต และ วิกุกิณนุโต ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน กปเปสิ ๫

๓. ฉาตกกาเล สกฏเณ วีหิ อาทาย ชนปทํ คนตุวา เอกนาพิทวินาพิมิตเตน ความสุกร-ไปตเก กิณิตวา สกฏํ ปุเรตุวา อาคนตุวา ปจฉานิเวสเน วชํ วिय เอกภูจัน ปริกขิปิตวา ตตถเว เตสํ นิวาปี โรเปตุวา, เตสु นานาคจเณ จ สรวิรวลณชมจ ขาทิตวา วฑุฒิเตสु, ยํ ยํ มาเรตุกาโม โหติ, ตํ ตํ อาพาหเน นิจจลํ พนชิตวา สรวิรมัสสุส อุฑุฑุมายิตวา พหลภาวตถํ จตุรสสุมุกุคเรน ไปเถตุวา “พหลมโส ขาโตติ ฃตุวา มุขํ วิวริตุวา ทนตุนตเร ทณทกํ ทตุวา โลหนาพิยา ปกุกุฏจิติ อุนโหทกํ มุখে อาสิณจติ ๫

(โส จุนโท) ฉาตกกาเล สกฏเณ วีหิ อาทาย ชนปทํ คนตุวา เอกนาพิทวินาพิมิตเตน (วีหิณา) ความสุกรไปตเก กิณิตวา สกฏํ ปุเรตุวา อาคนตุวา ปจฉานิเวสเน วชํ วिय เอกภูจัน ปริกขิปิตวา ตตถ เอว (จาเน) เตสํ (สุกรไปตกาณ) นิวาปี โรเปตุวา, เตสु (สุกรไปตเกสุ) นานาคจเณ จ สรวิรวลณชมจ ขาทิตวา วฑุฒิเตสु, (อตุตา) ยํ ยํ (สุกร) มาเรตุกาโม โหติ, ตํ ตํ (สุกร) อาพาหเน นิจจลํ (กตุวา) พนชิตวา สรวิรมัสสุส อุฑุฑุมายิตวา พหลภาวตถํ จตุรสสุมุกุคเรน ไปเถตุวา “(อัย สุกโร) พหลมโส ขาโตติ ฃตุวา มุขํ วิวริตุวา ทนตุนตเร ทณทกํ ทตุวา โลหนาพิยา ปกุกุฏจิติ อุนโหทกํ มุখে อาสิณจติ ๫

ฉาดกกาเล ในกาลแห่งบุคคผลหิวแล้ว โส (จันทุโท) อ.นายจันทุทะนั้น อาทาย บรรทุก เอาแล้ว วิถี ซึ่งข้าวเปลือก ท. สกฏเฐน ด้วยเกวียน คนตุวา ไปแล้ว ชนบทที่ สู้ชนบท กีนิตวา ซื่อแล้ว คามสุกรโปตเก ซึ่งสุกรตัวลูกน้อยของชาวบ้าน ท. (วิหิษา) ด้วยข้าวเปลือก เอกนาพิทวินาพิมตเตน อันมีทะนानหนึ่งหรือทะนानสองเป็น ประมาณ สกฏุ ยังเกวียน ปุเรตวา ให้เต็มแล้ว อาคนตุวา มาแล้ว ปริกชิปีตวา ล้อมแล้ว เอกภูจานห์ ซึ่งที่แห่งหนึ่ง วัช วิย ราวกะคอก ปจจนาหิเวสเน ในภายหลัง แห่งที่เป็นที่อยู่ โรเปตวา ปลุกแล้ว นิวาปี ซึ่งผัก เตส (สุกรโปตกาณ) เพื่อสุกร ตัวลูกน้อย ท. เหล่านั้น ตตถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว, เตส (สุกรโปตเกสุ) ครั้นเมื่อสุกรตัวลูกน้อย ท. เหล่านั้น ขาทิตวา เคี้ยวกินแล้ว นานาคจเจ จ ซึ่งกอ ผักต่างๆ ท. ด้วย สรียรวลยษ์ จ ซึ่งคุณในสรียระด้วย วทุมิตเตสสุ เจริญแล้ว, พนุธิตวา ผูกแล้ว ตัม ตัม สุกร์ ซึ่ง-, (อตตวา) อ.ตน ยัม ยัม สุกร์ มาเรตูกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน- ยังสุกรตัวใด ๆ -ให้ตาย โหติ ย่อมเป็น, -สุกรตัวนั้นๆ อาพาหเน ในที่เป็นที่นำมา ฆ่า (กตวา) กระทำ นิจจล ให้เป็นตัวมีการเคลื่อนไหวออกแล้ว ไปเถตวา ทบแล้ว จตุรสสมุคคเรน ด้วยหมอนอันมีเหลี่ยมสี่ สรียรมสสุส อุทุมายิตวา พหลภาวดุถิ เพื่อความที่แห่งเนื้อแห่งสรียระ เป็นอวัยวะพองหนาขึ้นแล้ว ฆตวา รู้แล้ว อิติ ว่า “(อัย สุกโร) อ.สุกรนี้ พหลมโส เป็นสัตว์มีเนื้อหนา ซาโต เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ วิวริตวา เปิดแล้ว มุขิ ซึ่งปาก ทตวา ให้แล้ว ทนุทกั ซึ่งท่อนไม้ ทนุตุนุเตร ในระหว่างแห่ง ฟัน อาสิญจติ ย่อมกรอก อุณุโหทกั ซึ่งน้ำร้อน ปกุกุญจิติ อันเดือดพล่านแล้ว มุเข ในปาก โลหนาพิยา ด้วยทะนानอันเป็นวิการแห่งโลหะ ๗

ในคราวฉาดกภัย นายจันทุทะนั้น ใช้เกวียนบรรทุกข้าวเปลือกไปสู้ชนบท ใช้ข้าวเปลือก หนึ่งทะนानหรือสองทะนานซื้อลูกสุกรของชาวบ้านทั้งหลาย บรรทุกจนเต็มเกวียน กลับมา ล้อมที่แห่งหนึ่งทำเหมือนคอกที่ข้างหลังบ้านที่ปัก แล้วปลุกผักเพื่อลูกสุกร เหล่านั้นในที่นั้นนั้นแหละ, เมื่อลูกสุกรเหล่านั้นกินกอผักต่างๆ และสรียรวลัญชะ เติบโต แล้ว, มีความประสงค์จะฆ่าสุกรตัวไหนๆ, ก็ผูกสุกรตัวนั้นๆ ในที่เป็นที่นำมาฆ่า ไม้ให้ เคลื่อนไหวได้ ใช้หมอนสี่เหลี่ยมทาบเพื่อความที่ว่าจะให้เนื้อสรียระพองหนาขึ้น พอรู้ว่า “สุกรนี้ มีเนื้อหนาแล้ว” เปิดปาก ใส่ท่อนไม้ในระหว่างฟัน ย่อมกรอกน้ำร้อนที่เดือด พล่านในปาก ด้วยทะนานโลหะ

โส วิเสสณะของ จุฑโทๆ สุธกัตตทาใน อาสิญจติๆ อาขยาตบทกัตตวาจาก ฉาตกกาเล
กาลสัตตมมีใน อาสิญจติ สกฏเฐน ภาวะใน อาทาย วีหิ อุตตกัมมะใน อาทายๆ สมาน-
กาลกิริยาใน คนตุวา ชนปท สัมปาปญเญยกัมมะใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ก็ณิตวา
เอกนาพิทุวินาพิมตเตน วิเสสณะของ วีหินาๆ ภาวะใน ก็ณิตวา ความสุกรไปตเก
อุตตกัมมะใน ก็ณิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุเรตวา สกฏ์ การิตกัมมะใน ปุเรตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน อาคนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริกฺขิปีตวา ปจฺจนินเวสเน
วิสยาธาระใน ปริกฺขิปีตวา วชฺ อุปมาวิเสสณะใน เอกภูจฺจัน วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้า
กับ วชฺ เอกภูจฺจัน อุตตกัมมะใน ปริกฺขิปีตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โรเปตวา เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ ตตฺถๆ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน โรเปตวา เตสฺ วิเสสณะ
ของ สุกรไปตกาเนๆ สัมปทานใน โรเปตวา นิวาปี อุตตกัมมะใน โรเปตวาๆ ปุพพ-
กาลกิริยาใน พนฺธิตวา, เตสฺ วิเสสณะของ สุกรไปตเกสฺๆ ลักษณะใน วทฺธิเตสฺๆ
ลักษณะกิริยา นานาคจฺเจ ก็ตี สรีรวลณฺชฺ ก็ตี อุตตกัมมะใน ชาทิตวา จ สองศัพท์
ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ นานาคจฺเจ และ สรีรวลณฺชฺ ชาทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน
วทฺธิเตสฺ, อตฺตา สุธกัตตทาใน โหติๆ อาขยาตบทกัตตวาจาก ยํ ยํ วิเสสณะของ
สุกร์ๆ การิตกัมมะใน มาเรตุ- มาเรตุกาโม วิกตีกัตตทาใน โหติ, ตํ ตํ วิเสสณะของ
สุกร์ๆ อุตตกัมมะใน พนฺธิตวา อาพาหเน วิสยาธาระใน พนฺธิตวา นิจฺจลํ วิกตีกัมมะ
ใน กตฺวาๆ กิริยาวิเสสณะใน พนฺธิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โปเถตฺวา สรีรมัสสุส
ภาวาทิสัมพันธะใน พหลภาวตฺถํ อุทฺฐมายิตฺวา สมานกาลกิริยาใน พหลภาวตฺถํๆ
สัมปทานใน โปเถตฺวา จตุรสฺสมุคฺคเรณ ภาวะใน โปเถตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฌตฺวา
“อัย วิเสสณะของ สุกโรๆ สุธกัตตทาใน ชาโตๆ กิตบทกัตตวาจาก พหลมฺโส วิกตีกัตตทา
ใน ชาโต” อิติศัพท์ อากาเรใน ฌตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิวริตฺวา มุขํ อุตตกัมมะ
ใน วิวริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา ทนฺตุนฺตเร วิสยาธาระใน ทตฺวา ทนฺตุนฺต
อุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาสิญจติ โลหนาทิยา ภาวะใน อาสิญจติ
ปฏกฺกุจฺจิตํ วิเสสณะของ อฺอุณฺโหทกัๆ อุตตกัมมะใน อาสิญจติ มุখে วิสยาธาระใน
อาสิญจติ ๗

.....
.....
.....

๔. ต่ กุจฉิย่ ปวิสิตฺวา ปกุกฺกุจฺติ ต่ กรีส อาทาย อโรภาเคน นิภขมิตฺวา, ยาว โถกั กรีส อตุถิ, ตาว อาวิลั หุตฺวา นิภขมติ, สุกฺุเช อุทเร, อจฉิ อนาวิลั นิภขมติ ฯ

ต่ (อุณฺโหทกั) กุจฉิย่ ปวิสิตฺวา ปกุกฺกุจฺติ ต่ กรีส อาทาย อโรภาเคน นิภขมิตฺวา, ยาว โถกั กรีส อตุถิ, ตาว อาวิลั หุตฺวา นิภขมติ, สุกฺุเช อุทเร, อจฉิ อนาวิลั (หุตฺวา) นิภขมติ ฯ

ต่ (อุณฺโหทกั) อ.น้ำร้อนนั้น ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว กุจฉิย่ ในห้อง อาทาย พาเอาแล้ว กรีส ซึ่งกรีส ปกุกฺกุจฺติ อันเตือดพล่านแล้ว นิภขมิตฺวา ออกไปแล้ว อโรภาเคน โดยส่วนในเบื้องล่าง อาวิลั เป็นน้ำขุ่น หุตฺวา เป็น นิภขมติ ย่อมไหลออก, กรีส อ.กรีส โถกั หนอยหนึ่ง อตุถิ มีอยู่ ยาว เพียงใด, ตาว เพียงนั้น, อุทเร ครั้นเมื่อห้อง สุกฺุเช หมดจตแล้ว, อจฉิ เป็นน้ำใส อนาวิลั เป็นน้ำไม่ขุ่น (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิภขมติ ย่อมไหลออก ฯ

น้ำร้อนนั้นเข้าไปในห้อง พาเอากรีสที่เตือดพล่านไหลออกโดยส่วนเบื้องล่าง เป็นน้ำขุ่นย่อมไหลออกตราบเท่าที่ยังมีกรีสหนอยหนึ่งอยู่, เมื่อห้องสะอาดหมดจต, เป็นน้ำใสไม่ขุ่นมัว ย่อมไหลออก

ต่ วิเสสนะของ อุณฺโหทกัฯ สุกฺุชกัตฺตานิ นิภขมติฯ สองบท อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก กุจฉิย่ วิสยาระใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ปกุกฺกุจฺติ วิเสสนะของ กรีสฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน นิภขมิตฺวา อโรภาเคน ตติยาวิเสสนะใน นิภขมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา, โถกั วิเสสนะของ กรีสฯ สุกฺุชกัตฺตานิ อตุถิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ยาวศัพฺพั ปริจเฉทนัตตะ, ตาวศัพฺพั ปริจเฉทนัตตะ อาวิลั วิกติกัตฺตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิภขมติ, อุทเร ลักขณะใน สุกฺุเชฯ ลักขณกิริยา, อจฉิ กัถิ อนาวิลั กัถิ วิกติกัตฺตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิภขมติ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕. อถสฺส อวเสสํ อุทกํ ปิฎฺฉิยํ อาสิญฺจติ ฯ

อถ (โส จุฑโท) อสฺส (สฺฐกรสฺส) อวเสสํ อุทกํ ปิฎฺฉิยํ อาสิญฺจติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (โส จุฑโท) อ.นายจุนทะนั้น อาสิญฺจติ ย่อมราด อุทกํ ซึ่งน้ำ อวเสสํ อันเหลือลง ปิฎฺฉิยํ บนหลัง อสฺส (สฺฐกรสฺส) ของสฺฐกรนั้น ฯ

ที่นั้น นายจุนทะนั้น ก็ราดน้ำที่เหลือบนหลังของสฺฐกรนั้น

อถ กาลสัตตมี โส วิเสสนะของ จุฑโทฯ สฺฐรทกัตตาใน อาสิญฺจติฯ อาขยาตบท กัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ สฺฐกรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปิฎฺฉิยํ อวเสสํ วิเสสนะของ อุทกํฯ อวุตตกัมมะใน อาสิญฺจติ ปิฎฺฉิยํ วิสยาธาระใน อาสิญฺจติ ฯ

.....
.....

๖. ตํ กภาพจฺมมํ อุปฺปาเตตฺตวา คจฺจติ ฯ

ตํ (อุทกํ) กภาพจฺมมํ อุปฺปาเตตฺตวา คจฺจติ ฯ

ตํ (อุทกํ) อ.น้ำนั้น กภาพจฺมมํ ยังหนึ่งอันดำ อุปฺปาเตตฺตวา ให้ลอกขึ้นแล้ว คจฺจติ ย่อมไป ฯ

น้ำนั้น ทำให้หนึ่งสีดําลอกขึ้นแล้วก็หลุดไป

ตํ วิเสสนะของ อุทกํฯ สฺฐรทกัตตาใน คจฺจติฯ อาขยาตบทกัตตุวาจก กภาพจฺมมํ การิตกัมมะใน อุปฺปาเตตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจติ ฯ

.....
.....

๗. ตโต ติณฺฑุกาย โลมานิ ฌาเปตฺตวา ติณฺฑุเหเน อสิฺนา สีสํ จินฺหติ ฯ

ตโต (โส จุฑโท) ติณฺฑุกาย โลมานิ ฌาเปตฺตวา ติณฺฑุเหเน อสิฺนา สีสํ จินฺหติ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น (โส จุฑโท) อ.นายจุนทะนั้น โลมานิ ยังชน ท. ฌาเปตฺตวา ให้ไหม้แล้ว ติณฺฑุกาย ด้วยคบเพลิงแห่งหญ้า จินฺหติ ย่อมตัด สีสํ ซึ่งสีระชะ อสิฺนา ด้วยดาบ ติณฺฑุเหเน อันคม ฯ

ลำดับนั้น นายจุนทะนั้น ก็เฝ้าชนด้วยคบเพลิงหญ้า ตัดหัว(สุกร)ด้วยดาบที่คม

โต กาลสัตตมี โส วิเสสณะของ จุนโทฯ สุทธกัตตานิ ฉินฺทิตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ติณฺฑุกาย ภาระใน ฌาเปตฺวา โลมานิ การิตกัมมะใน ฌาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ฉินฺทิตฺติ ติณฺฑุเหเน วิเสสณะของ อสินาฯ ภาระใน ฉินฺทิตฺติ สีสํ อวุตตกัมมะใน ฉินฺทิตฺติ ฯ

.....
.....
.....

๘. ปคฺขรณฺตํ โลหิตํ ภาชเนน ปฏิคฺคเหตฺวา มंसํ โลหิตเนน มหฺทิตฺวา ปจิตฺวา
ปุตฺตทารมฺชฺเฌ นิสินฺโน ชาทิตฺวา เสสํ วิกุกฺกเณติ ฯ

(โส จุนโท) ปคฺขรณฺตํ โลหิตํ ภาชเนน ปฏิคฺคเหตฺวา มंसํ โลหิตเนน มหฺทิตฺวา ปจิตฺวา
ปุตฺตทารมฺชฺเฌ นิสินฺโน ชาทิตฺวา เสสํ (มंस) วิกุกฺกเณติ ฯ

(โส จุนโท) อ.นายจุนทะนั้น ปฏิคฺคเหตฺวา รับเอาแล้ว โลหิตํ ซึ่งเลือด ปคฺขรณฺตํ
อันไหลออกอยู่ ภาชเนน ด้วยภาชนะ มหฺทิตฺวา ขยำแล้ว มंसํ ซึ่งเนื้อ โลหิตเนน ด้วย
เลือด ปจิตฺวา ต้มแล้ว นิสินฺโน นึ่งแล้ว ปุตฺตทารมฺชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งบุตรและ
ภรรยา ชาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว วิกุกฺกเณติ ย่อมขาย เสสํ (มंस) ซึ่งเนื้อ อันเหลือ ฯ
นายจุนทะนั้นใช้ภาชนะรับเลือดที่กำลังไหลออก แล้วขยำเนื้อกับเลือด ต้ม นึ่งกิน
ท่ามกลางบุตรและภรรยา ย่อมขายเนื้อที่เหลือ

โส วิเสสณะของ จุนโทฯ สุทธกัตตานิ วิกุกฺกเณติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปคฺขรณฺตํ
วิเสสณะของ โลหิตํฯ อวุตตกัมมะใน ปฏิคฺคเหตฺวา ภาชเนน ภาระใน ปฏิคฺคเหตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน มหฺทิตฺวา มंसํ อวุตตกัมมะใน มหฺทิตฺวา โลหิตเนน ภาระใน มหฺทิตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสินฺโน ปุตฺตทารมฺชฺเฌ วิสยาธาระใน
นิสินฺโนฯ วิเสสณะของ จุนโท ชาทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วิกุกฺกเณติ เสสํ วิเสสณะของ
มंसํฯ อวุตตกัมมะใน วิกุกฺกเณติ ฯ

.....
.....
.....

๙. ตสฺส อิมินา นียาเมเนว ชีวิตํ กปเปนฺตสฺส, ปญฺจปณฺณาส วสฺसानิ อติกฺกนฺตานิ ฯ

ตสฺส (จุนฺทสฺส) อิมินา นียาเมเน เอว ชีวิตํ กปเปนฺตสฺส, ปญฺจปณฺณาส วสฺसानิ อติกฺกนฺตานิ ฯ

ตสฺส (จุนฺทสฺส) เมื่อนายจุนทะนั้น กปเปนฺตสฺส สำเร็จอยู่ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อิมินา นียาเมเน เอว โดยทำนองนี้นั้นเทียว, **วสฺसानิ** อ.ปี ท. **ปญฺจปณฺณาส ๕๕** **อติกฺกนฺตานิ** ก้าวล่วงแล้ว ฯ

เมื่อนายจุนทะนั้นสำเร็จการเลี้ยงชีวิตโดยทำนองนี้นั้นแหละ ๕๕ ปี ก็ผ่านไป

ตสฺส วิเสสนะของ จุนฺทสฺส๑ อนาทรใน กปเปนฺตสฺส๑ อนาทรกิริยา อิมินา วิเสสนะของ นียาเมเน เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ นียาเมเน๑ ตติยาวิเสสนะใน กปเปนฺตสฺส ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน กปเปนฺตสฺส, ปญฺจปณฺณาส วิเสสนะของ วสฺसानิ๑ สุกทกัตตานิ อติกฺกนฺตานิ๑ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

๑๐. ตถาคเต ชุรวินาเร วสนฺเต, เอกทิวสํปี ปุพฺพมฺมุจฺจิมตฺเตน ปุชา วา กญฺจจุมตฺต-
ภิกฺขาทานํ วา อญฺญํ วา กิณฺจิจิ ปุณฺณํ นาม นาโหสิ ฯ

ตถาคเต ชุรวินาเร วสนฺเต, เอกทิวสํปี ปุพฺพมฺมุจฺจิมตฺเตน (วตฺถุณา) ปุชา วา กญฺจจุมตฺต-
ภิกฺขาทานํ วา อญฺญํ วา กิณฺจิจิ ปุณฺณํ นาม นาโหสิ ฯ

ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต **วสนฺเต** ประทับอยู่ **ชุรวินาเร** ในวิหารอันไกล, **ปุชา** อ.การบูชา (**วตฺถุณา**) ด้วยวัตถุ **ปุพฺพมฺมุจฺจิมตฺเตน** อันสักว่ากำแห่งดอกไม้ วา หรือ วา หรือว่า **กญฺจจุมตฺตภิกฺขาทานํ** อ.การถวายซึ่งภิกษาสักว่าทัพพีหนึ่ง วา หรือว่า **ปุณฺณํ นาม** ชื่อ อ.บุญ กิณฺจิจิ ะไรๆ **อญฺญํ** อันอื่น **น** **นาโหสิ** ไม่ได้มีแล้ว **เอกทิวสํปี** แม้ในวันหนึ่ง ฯ

เมื่อพระตถาคตประทับอยู่ที่วิหารอันไกล, การบูชาด้วยวัตถุสักว่าดอกไม้สักกำ การถวายภิกษาสักว่าทัพพี หรือบุญอะไรๆ อย่างอื่น ก็ไม่ได้มีแม้แต่ในวันเดียว

ตถาคเต ลักษณะใน วสนฺเต๑ ลักษณะกิริยา ชุรวินาเร วิสยาธาระใน วสนฺเต, ปุชา ก็ดี กญฺจจุมตฺตภิกฺขาทานํ ก็ดี ปุณฺณํ ก็ดี สุกทกัตตานิ นาโหสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เอกทิวส์ๆ ทุดิยากาลสัตตมมีใน อโหสิ ปุพฺผมฺภูจิมตฺเตน
 วิเสสนะของ วตฺถุนาๆ ภาระใน ปุชา วา สามศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ ปุพฺผมฺภูจิม
 ตฺเตน ปุชา, กฏฺจฺจุมตฺตภิกฺขาทานํ และ อญฺญํ กิณฺจิ ปุณฺณํ นาม, อญฺญํ กัฏ
 กิณฺจิ กัฏ วิเสสนะของ ปุณฺณํ นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ ปุณฺณํ นศัพท์
 ปฏฺวิเสสใน อโหสิ ฯ

๑๑. อถสฺส สรีเร โรโค อุปฺปชฺชติ ฯ

อถ อสฺส (จฺนฺทสฺส) สรีเร โรโค อุปฺปชฺชติ ฯ

อถ ครั้งนั้น โรโค อ.โรค **อุปฺปชฺชติ** เกิดขึ้นแล้ว **สรีเร** ในสรีระ **อสฺส (จฺนฺทสฺส)** ของ
 นายจุนทะนั้น ฯ

ที่นั้น โรคเกิดขึ้นที่สรีระของนายจุนทะนั้น

อถ กาลสัตตมมี โรโค สุทฺธกัฏตาใน อุปฺปชฺชติๆ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ
 จฺนฺทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สรีเรๆ วิสยาธาระใน อุปฺปชฺชติ ฯ

๑๒. ชีวนฺตสฺสฺสฺส อวีจิมหานิรยสนฺตฺตาโป อุปฺปฏฺจฺหิ ฯ

ชีวนฺตสฺสฺสฺส (จฺนฺทสฺส) อวีจิมหานิรยสนฺตฺตาโป อุปฺปฏฺจฺหิ ฯ

อวีจิมหานิรยสนฺตฺตาโป อ.ความร้อนพร้อมในมหารกชื่อว่าอเวจี **อุปฺปฏฺจฺหิ** ปรากฏ
 แล้ว (จฺนฺทสฺส) แก่นายจุนทะ **ชีวนฺตสฺสฺส** เหว ผู้เป็นอยู่อยู่นั้นเทียว ฯ

ความร้อนในมหารกชื่อว่าอเวจี ปรากฏแก่นายจุนทะทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นแหละ

อวีจิมหานิรยสนฺตฺตาโป สุทฺธกัฏตาใน อุปฺปฏฺจฺหิๆ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก **เอวศัพท์**
 อวธารณะเข้ากับ ชีวนฺตสฺสๆ วิเสสนะของ จฺนฺทสฺสๆ สัมปทานใน อุปฺปฏฺจฺหิ ฯ

๑๓. อวีจิสนฺตาโป นาม โยชนสฺเต จตฺวา โอลิเกนฺตสฺส อกฺขิณี ภินฺทนสมฺตฺโต ปริพาโห โหติ ฯ

อวีจิสนฺตาโป นาม โยชนสฺเต จตฺวา โอลิเกนฺตสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) อกฺขิณี ภินฺทนสมฺตฺโต ปริพาโห โหติ ฯ

อวีจิสนฺตาโป นาม ชื่อ อ.ความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจี ปริพาโห เป็นความเร่าร้อน ภินฺทนสมฺตฺโต อันสามารถเพื่ออันทำลาย อกฺขิณี ซึ่งนัยน์ตา ท. (ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคล โยชนสฺเต จตฺวา โอลิเกนฺตสฺส ผู้ดำรงอยู่ในร้อยแห่งโยชน์ แล้วจึงแลดูอยู่ โหติ ย่อมเป็น ฯ

ธรรมดาว่าความร้อนในอเวจีมหานรก เป็นความร้อนที่สามารถที่จะทำลายนัยน์ตาทั้งหลาย ของบุคคลผู้ดำรงอยู่ในที่ ๑๐๐ โยชน์ แล้วมองดู

นาม ปสังสัตฺตชิตฺตกะเข้ากับ อวีจิสนฺตาโป ๆ สุกฺทกัตฺตาใน โหติ ๆ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจาก โยชนสฺเต วิสยาธาระใน จตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลิเกนฺตสฺส ๆ วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺส ๆ สามีสัมพันธะในอกฺขิณี ๆ อวุตตกัมมะในภินฺท- ภินฺทนสมฺตฺโต วิเสสนะของ ปริพาโห ๆ วิกตีกัตฺตาใน โหติ ฯ

.....
.....

๑๔. วุตฺตมฺปิ เจตํ

“สมฺนฺตา โยชนสฺตํ ฝริตฺวา ติฏฺฐจฺติ สพฺพทาติ ฯ

วุตฺตมฺปิ จ เจตํ (วจนํ ภควตา)

“(อวีจิสนฺตาโป) สมฺนฺตา โยชนสฺตํ ฝริตฺวา ติฏฺฐจฺติ สพฺพทาติ ฯ

จ จริงอยู่ เอตมฺปิ (วจนํ) อ.คำ แม่นั้น อิติ ว่า

“อวีจิสนฺตาโป อ.ความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจี ฝริตฺวา ฝ่าไปแล้ว โยชนสฺตํ สิ้นร้อยแห่งโยชน์ สมฺนฺตา ในที่โดยรอบ ติฏฺฐจฺติ ย่อมตั้งอยู่ สพฺพทา ในกาลทั้งปวง” อิติ ดังนี้เป็นต้น

(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

สมจริงตั้งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

“ความร้อนในอเวจีมหานรก แผ่ไปตลอด ๑๐๐ โยชน์ในที่โดยรอบ ย่อมตั้งอยู่ในกาลทั้งปวง”

จศัพท ทัฬหีกรณโชตกะ เอต วิเสสนะของ วจัน วุตตกัมมะใน วุตต อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ วุตต กิตบทกัมมวาทก ภควตา อนภิตกัตตาใน วุตต

“อวีจิสนฺตาโป สุทฺธกัตตาโน ติฏฺฐติ อาชยตบทกัตตฺวาจก สมฺนฺตาอาชาระโนผริตฺวา โยชนสฺต อัจจันตสํโยคะโนผริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน ติฏฺฐติ สพฺพทา กาลสฺตตมึโน ติฏฺฐติ” อิติ ศัพท อาทยัตถะโน เอต วจัน

๑๕. นาคเสนตเถเรน ปนสฺส ปากติกอคฺคิสนฺตาปโต อธิมตฺตตาย อยมฺปมา วุตฺตา “ยถา มหาราช กุฎาการมตฺโต ปาสาโณปิ นิริยอคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺโต ขณฺน วิลยํ คจฺจติ, นิพฺพตฺตสฺตฺตา ปเนตฺถ กมฺมพเลน มาตุกฺกุจฺจิตฺตา วีย น วิลียนฺตฺติ ๕

นาคเสนตเถเรน ปน สฺส (อวีจิสนฺตาปสฺส) ปากติกอคฺคิสนฺตาปโต อธิมตฺตตาย อยมฺ อฺปมา วุตฺตา “ยถา มหาราช กุฎาการมตฺโต ปาสาโณปิ นิริยอคฺคิมฺหิ (ปุคฺคเลน) ปกฺขิตฺโต ขณฺน วิลยํ คจฺจติ, (เอว) นิพฺพตฺตสฺตฺตา ปน เอตฺถ (นิริเย) กมฺมพเลน (อวีลียนฺตา) มาตุกฺกุจฺจิตฺตา (สฺตฺตา) วีย น วิลียนฺตฺติ ๕

ปน หนึ่ง อยมฺ อฺปมา อ.อฺปมานี้ อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ปาสาโณปิ แม้ อ.แผ่นหิน กุฎาการมตฺโต อันมีเรือนยอดเป็นประมาณ (ปุคฺคเลน) ปกฺขิตฺโต อันบุคคล ใส่เข้าไปแล้ว นิริยอคฺคิมฺหิ ในไฟในนรก คจฺจติ ย่อมถึง วิลยํ ซึ่งความ ย่อยยับ ขณฺน โดยขณะ ยถา ฉนฺไต, ปน ส่วนว่า นิพฺพตฺตสฺตฺตา อ.สัตว์ผู้เกิด แล้ว ท. เอตฺถ (นิริเย) ในนรกนี้ น วิลียนฺติ ย่อมไม่ย่อยยับไป (สฺตฺตา) วีย รวากะ อ.สัตว์ ท. มาตุกฺกุจฺจิตฺตา ผู้ไปแล้วในท้องของมารดา (อวีลียนฺตา) ไม่ย่อยยับไป อยู่ กมฺมพเลน เพราะกำลังแห่งกรรม (เอว) ฉนฺนััน” อิติ ดังนี้ นาคเสนตเถเรน อันพระนาคเสนผู้เถระ วุตฺตา กล่าวแล้ว สฺส (อวีจิสนฺตาปสฺส) ปากติกอคฺคิ- สนฺตาปโต อธิมตฺตตาย เพราะความที่แห่ง ความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจีนั้น เป็นความร้อนอันมีประมาณยิ่ง กว่าความร้อนพร้อมแห่งไฟอันตั้งอยู่แล้วตามปกติ ๕

อนึ่ง อุปมานี้ว่า “ดูก่อนมหาบพิตร แม้แผ่นหินขนาดเท่าเรือยนต์ที่บุคคลใส่เข้าไป ในไฟนรกย่อมถึงความย่อยยับไปโดยชั่วขณะ ฉันทใจ, แต่เหล่าสัตว์ผู้เกิดในนรกนี้ ไม่ย่อยยับไป เหมือนสัตว์ผู้อยู่ในท้องมารดาไม่ย่อยยับไป เพราะกำลังกรรม ฉันทนั้น” พระนาเคนเถระกล่าวไว้ เพราะว่าความร้อนในนรกชื่อว่าอเวจี เป็นความร้อนที่ยิ่งกว่า ความร้อนอันตั้งอยู่ตามปกติ

ปนศัพท สัมปิตนทตถะ อัย วิเสสนะของ อุปมาฯ วุตตกัมมะใน วุตตาฯ กิตบทกัมมวาก นาคเสนตเถเรน อนภิตกัตตาใน วุตตา อสฺส วิเสสนะของ อวิจิสนตาปสฺสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน อธิมตตตาย ปากติกอคฺคิสนตาปโต อปาทานใน อธิมตตตายฯ เหตุใน วุตตา “มหาราช อาลปะนะ กุฎาการมตโต วิเสสนะของ ปาสาโณ อปิตัพท อเปกขตถะเข้ากับ ปาสาโณฯ สฺฐรทกัตตาใน คจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ยถา อุปมาโชตกะ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน ปกฺขิตโต นิรยอคฺคิมฺหิ วิสยาธาระใน ปกฺขิตโตฯ วิเสสนะของ ปาสาโณ ขณน ตติยาวิเสสนะใน คจฺจติ วิลย สัมปาปฺถนียกัมมะใน คจฺจติ, ปนศัพท ปักขันตรโชตกะ นิพพตตสฺสตา สฺฐรทกัตตาใน วิลยนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอว อุปเมยยโชตกะ เอตถ วิเสสนะของ นิรเยฯ วิสยาธาระใน นิพพตต- กมฺมพเลน เหตุใน วิลยนฺติ มาตฺกฺจฺจติคตา กิตฺติ อวิลยนฺตา กิตฺติ วิเสสนะของ สตฺตาฯ อุปมาลึงคตถะ วิยศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ มาตฺกฺจฺจติคตา อวิลยนฺตา สตฺตานศัพท ปฏฺฐิเสธะใน วิลยนฺติ” อิตศัพท สฺฐปะใน อัย อุปมา ฯ

.....

๑๖. ตสฺส ตสฺมี สนฺดาเป อุปฺภฺจฺจเต, กมฺมสฺริกฺขโก อากาโร อุปฺปชฺชติ ฯ

ตสฺส (จฺนฺทสฺส) ตสฺมี สนฺดาเป อุปฺภฺจฺจเต, กมฺมสฺริกฺขโก อากาโร อุปฺปชฺชติ ฯ

ตสฺมี สนฺดาเป ครั้นเมื่อความร้อนพร้อมนั้น **อุปฺภฺจฺจเต** ปรากฏแล้ว **ตสฺส (จฺนฺทสฺส)** แก่นายจุนทะนั้น, **อากาโร** อ.อาการ **กมฺมสฺริกฺขโก** อันบุคคลพึงเห็นสมด้วยกรรม **อุปฺปชฺชติ** เกิดขึ้นแล้ว ฯ

เมื่อความร้อนนั้นปรากฏแก่นายจุนทะนั้น, อาการที่เหมือนกับกรรม เกิดขึ้นแล้ว

ตสุมี วิเสสณะของ สนฺดาเป๑ ลักขณะใน อฺปฏฺจิต๑ ลักขณกิริยา ตสุส วิเสสณะของ
จุนทส๑ สัมปทานใน อฺปฏฺจิต๑, กมฺมสริกฺขโก วิเสสณะของ อากาโร๑ สุทฺธกัตฺตาใน
อฺปฺปชฺชิต๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ๕

.....
.....
.....
.....

๑๗. เคหมชฺเฌเวย สฺกุรรรวํ รวิตฺวา ชนฺนุเกหิ วิจฺรฺนโต ปฺรตฺตฺถิมวตฺถุมฺปิ ปจฺฉิมวตฺถุมฺปิ
คจฺฉติ ๕

(โส จุนฺโท) เคหมชฺเฌ เวย สฺกุรรรวํ รวิตฺวา ชนฺนุเกหิ วิจฺรฺนโต ปฺรตฺตฺถิมวตฺถุมฺปิ ปจฺฉิมวตฺถุมฺปิ
คจฺฉติ ๕

(โส จุนฺโท) อ.นายจุนทะนั้น รวิตฺวา ร้องแล้ว สฺกุรรรวํ ร้องเพียงตั้งสุกร วิจฺรฺนโต
คลานไปอยู่ ชนฺนุเกหิ ด้วยเข้า ท. เคหมชฺเฌ เวย ในท่ามกลางแห่งเรือนนั้นเที่ยว
คจฺฉติ ย่อมไป ปฺรตฺตฺถิมวตฺถุมฺปิ สู้ที่อันมีอยู่ในเบื้องหน้าบ้าง ปจฺฉิมวตฺถุมฺปิ สู้ที่อัน
มีอยู่ในเบื้องหลังบ้าง

นายจุนทะนั้น ร้องเหมือนเสียงสุกร คลานด้วยเข้าไปในท่ามกลางเรือนนั้นแหละ ย่อม
ไปยังที่ข้างหน้าบ้าง ที่ข้างหลังบ้าง

โส วิเสสณะของ จุนฺโท๑ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺฉติ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เวยศัฟท์
อวชารณะเข้ากับ เคหมชฺเฌ๑ วิสยชาระใน วิจฺรฺนโต สฺกุรรรวํ กิริยาวิเสสณะใน รวิตฺวา๑
สมานกาลกิริยาใน วิจฺรฺนโต ชนฺนุเกหิ ภาระใน วิจฺรฺนโต๑ อัมภันตฺรกิริยาของ จุนฺโท
อปีศัฟท์ สองศัฟท์ อเปกชัตตะเข้ากับ ปฺรตฺตฺถิมวตฺถุํ และปจฺฉิมวตฺถุํ ปฺรตฺตฺถิมวตฺถุํ ก็ดี
ปจฺฉิมวตฺถุํ ก็ดี สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺฉติ ๕

.....
.....
.....
.....
.....

๑๘. อถสฺส เคหมานุสกา ตํ ทพฺพหํ คเหตุวา มุขํ ปิทหนฺติ ฯ

อถ อสฺส (จุนฺทสฺส) เคหมานุสกา ตํ (จุนฺท) ทพฺพหํ (กตฺวา) คเหตุวา มุขํ ปิทหนฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เคหมานุสกา อ.ประชุมแห่งมนุษย์ในเรือน ท. อสฺส (จุนฺทสฺส) ของ นายจุนทะนั้น คเหตุวา จับแล้ว ตํ (จุนฺท) ซึ่งนายจุนทะนั้น (กตฺวา) กระทำ ทพฺพหํ ให้มัน ปิทหนฺติ ย่อมปิด มุขํ ซึ่งปาก ฯ

ที่นั่น หม่อมมนุษย์ในเรือนของนายจุนทะนั้น จับนายจุนทะให้มันคงแข็งแรง ย่อมปิดปาก

อถ กาลสัตตมมี เคหมานุสกา สุททกัตตาใน ปิทหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ จุนฺทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เคหมานุสกา ตํ วิเสสณะของ จุนฺทํฯ อวุตต-กัมมะใน คเหตุวา ทพฺพหํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาล-กิริยาใน ปิทหนฺติ มุขํ อวุตตกัมมะใน ปิทหนฺติ ฯ

.....
.....

๑๙. กมฺมวิปาโก นาม น สกฺกา เกนจิ ปฏฺิพาหิตุํ ฯ

กมฺมวิปาโก นาม ชื่อ อ.วิปากแห่งกรรม เกนจิ อันใครๆ น สกฺกา ไม่อาจ ปฏฺิพาหิตุํ เพื่ออันห้าม ฯ

ธรรมดาว่าผลกรรม ใครๆ ก็ไม่สามารถเพื่อที่จะห้ามได้

นามศัพท์ ปสฺงสฺตถโศตทกะเข้ากับ กมฺมวิปาโกฯ วุตตกัมมะใน สกฺกาฯ กิริยาบท กัมมวจาก นศัพท์ ปฏฺิเสระใน สกฺกา เกนจิ อนภิตกัตตาใน สกฺกา ปฏฺิพาหิตุํ ตุมตถสํปทานใน สกฺกา ฯ

.....
.....

๒๐. โส วิรวนฺโต อิตฺโต จิตฺโต จ วิจฺรติ ฯ

โส (จุนฺโท) วิรวนฺโต อิตฺโต (ปสฺสโต) จ อิตฺโต (ปสฺสโต) จ วิจฺรติ ฯ

โส (จุนฺโท) อ.นายจุนทะนั้น วิรวนฺโต ร้องอยู่ วิจฺรติ ย่อมเที่ยวไป อิตฺโต (ปสฺสโต) จ ข้างนี้ด้วย อิตฺโต (ปสฺสโต) จ ข้างนี้ด้วย ฯ

นายจันทะนั้น ร้องอยู่ เทียวไปข้างนี้ ข้างโน้น

โส วิเสสนะของ จุฑโทๆ สุทธกัตตาใน วิจรติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก วิรวนโต
อัทพันตรกิริยาของ จุฑโท อีโต สองบท วิเสสนะของ ปสฺสโตๆ สองบท ตติยาวิเสสนะ
ใน วิจรติ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อีโต ปสฺสโต และ อีโต ปสฺสโต ๕

๒๑. สมนุตา สตุตฺสฺ ฆเรสุ มนุสฺสา นิทฺทำ น ลภนฺติ ๕

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ฆเรสุ ในเรือน ท. สตุตฺสฺ เจ็ด สมนุตา ในที่โดยรอบ น ลภนฺติ
ย่อมไม่ได้ นิทฺทำ ซึ่งความหลับ ๕

พวกมนุษย์ในเรือนทั้ง ๗ หลังในที่โดยรอบบ้าน ย่อมไม่ได้รับการหลับนอน

มนุสฺสา สุทธกัตตาใน ลภนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สมนุตา อาหาระใน ฆเรสุ
สตุตฺสฺ วิเสสนะของ ฆเรสุๆ ภินนาหาระใน มนุสฺสา นิทฺทำ อวุตตกัมมะใน ลภนฺติ
นศัพท์ ปฏิเสธะใน ลภนฺติ ๕

๒๒. มรณภเยน ตชฺชิตฺสฺ ปนฺสฺส พหิ นิภฺขมฺนํ นิวาเรตุํ อสฺสโกนฺโต สพฺโพ เคหฺชน,
ยถา อนฺโต จิโต พหิ วิจฺริตุํ น สกฺโกติ; ตถา เคหฺทวารานิ ปิทฺหิตฺวา พหิเคหํ
ปริวาเรตฺวา รกฺขนฺโต อจฺฉติ ๕

มรณภเยน ตชฺชิตฺสฺ ปนฺ อสฺส (จุนฺทสฺส) พหิ นิภฺขมฺนํ นิวาเรตุํ อสฺสโกนฺโต สพฺโพ เคหฺชน,
ยถา อนฺโต จิโต (จุนฺโท) พหิ วิจฺริตุํ น สกฺโกติ; ตถา เคหฺทวารานิ ปิทฺหิตฺวา พหิเคหํ
ปริวาเรตฺวา รกฺขนฺโต อจฺฉติ ๕

ปนฺ หนึ่ง เคหฺชน อ.ชนในเรือน สพฺโพ ทั้งปวง อสฺสโกนฺโต ไม่อาจอยู่ นิวาเรตุํ
เพื่ออันห้าม นิภฺขมฺนํ ซึ่งการออกไป พหิ ในภายนอก อสฺส (จุนฺทสฺส) ของนาย
จุนฺทะนั้น มรณภเยน ตชฺชิตฺสฺ ผู้อันภัยแต่ความตายคุกคามแล้ว ปิทฺหิตฺวา ปิด
แล้ว เคหฺทวารานิ ซึ่งประตูแห่งเรือน ท. ตถา โดย-, (จุนฺโท) อ.นายจุนฺทะ จิโต
ดำรงอยู่แล้ว อนฺโต ในภายใน น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ วิจฺริตุํ เพื่ออันเทียวไป พหิ

ในภายนอก ยถา โดยประการใด, -ประการนั้น **ปริวารेतฺวา** ล้อมแล้ว **พหิเคหิ** ซึ่ง ภายนอกแห่งเรือน **รกฺขนฺโต** รักษาอยู่ **อจฺจติ** ย่อมอยู่ ฯ

อนึ่ง ชนในเรือนทั้งหมด ไม่สามารถที่จะห้ามการออกไปข้างนอกของนายจุนทะผู้ถูก ภัยคือความตายคุกคามได้, ช่วยกันปิดประตูบ้านทั้งหลายโดยประการที่นายจุนทะ ผู้ดำรงอยู่ข้างในไม่สามารถที่จะเที่ยวไปในภายนอกได้ ล้อมภายนอกเรือน ช่วยกัน รักษา ย่อมพักอยู่

ปนศัพท์ สัมปิณฑนัตถะ สพฺโพ วิเสสนะของ เคหชโน๑ สุทฺธกัตตาใน อจฺจติ๑ อาชยาด บทกัตตฺวาจก มรณภเยน อนภินทิตกัตตาใน ตชชิตฺตสฺส๑ กิตฺติ อสฺส กิตฺติ วิเสสนะของ จุนฺทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน นิกุขมนํ พหิ วิสยาคาระใน นิกุขมนํ๑ อวฺตตกัมมะใน นิวารेतฺ๑ ตุมตฺถสํปทานใน อสฺสโกนฺโต๑ อํพกัณฺตรกิริยาของ เคหชโน, จิโต วิเสสนะ ของ จุนฺโท๑ สุทฺธกัตตาใน สกฺโกติ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ยถา ปการัตถะ อนฺโต อาธาระใน จิโต พหิ อาธาระใน วิจฺจิตฺ๑ ตุมตฺถสํปทานใน สกฺโกติ นศัพท์ ปฏฺิเสระใน สกฺโกติ, ตถา ปการัตถะ เคหทวารานิ๑ อวฺตตกัมมะใน ปิทฺทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยา ใน ปริวารेतฺวา พหิเคหิ อวฺตตกัมมะใน ปริวารेतฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน รกฺขนฺโต๑ อํพกัณฺตรกิริยาของ เคหชโน ฯ

๒๓. อิตโรปิ อนฺโตเคเหเวว นิริยสนฺตาเปน วิรวนฺโต อีโต จิโต จ วิจฺจติ ฯ

อิตโรปิ (จุนฺโท) อนฺโตเคเห เหว นิริยสนฺตาเปน วิรวนฺโต อีโต (ปสฺสโต) จ อีโต (ปสฺสโต) จ วิจฺจติ ฯ

(จุนฺโท) อนายจุนทะ **อิตโรปิ** แม้นอกนี้ **วิรวนฺโต** ร้องอยู่ **อนฺโตเคเห เหว** ใน ภายนอกแห่งเรือนนั้นเที่ยว **นิริยสนฺตาเปน** เพราะความร้อนพร้อมในนรก **วิจฺจติ** ย่อมเที่ยวไป **อีโต (ปสฺสโต) จ** ข้างนี้ด้วย **อีโต (ปสฺสโต) จ** ข้างนี้ด้วย ฯ

นายจุนทะแม้นอกนี้ ร้องอยู่ในภายนอกนั้นแหละ เพราะความร้อนในนรก เที่ยวไป ข้างนี้ ข้างโน้น

อปิศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ อิตโร๑ วิเสสนะของ จุนฺโท๑ สุทฺธกัตตาใน วิจฺจติ๑

อาชยาตบทกัตุวจาก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อนูโตเคเหญ วิสยาธาระใน วิรวนุโต
นิรยสนดาเปน เหตุใใน วิรวนุโตๆ อัพพันตรกิริยาของ จุหนุโท อีโต สองบท วิเสสนะ
ของ ปสฺสโตๆ สองบท ตติยาวิเสสนะใน วิจรติ จ สองศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ
อีโต ปสฺสโต และ อีโต ปสฺสโต ฯ

๒๔. เอว สตุต ทิวธานี วิจริตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส กาลํ กตฺวา อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺติ ฯ
(โส จุหนุโท) เอว สตุต ทิวธานี วิจริตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส กาลํ กตฺวา อวีจิมหานิรเย นิพฺพตฺติ ฯ

(โส จุหนุโท) อ.นายจันทนั้น วิจริตฺวา เทียวไปแล้ว ทิวธานี ตลอดวัน ท. สตุต เจ็ด
เอว อย่างนี้ กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ ทิวเส ในวัน อฏฺฐเม ที่แปด นิพฺพตฺติ
บังเกิดแล้ว อวีจิมหานิรเย ในมหานรกชื่อว่าอเวจี ฯ

นายจันทนั้นเทียวตลอด ๗ วันอย่างนี้ ในวันที่ ๘ ได้เสียชีวิต บังเกิดในอเวจิมหานรก
โส วิเสสนะของ จุหนุโทๆ สุทรกัตุตาใน นิพฺพตฺติๆ อาชยาตบทกัตุวจาก เอว กิริยา-
วิเสสนะใน วิจริตฺวา สตุต วิเสสนะของ ทิวธานีๆ อัจฉินตสังโยคะใน วิจริตฺวาๆ
ปุปฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อฏฺฐเม วิเสสนะของ ทิวเสๆ กาลสัตตมีใน กตฺวา กาลํ อวุตต-
กัมมะใน กตฺวาๆ ปุปฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ อวีจิมหานิรเย วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ ฯ

๒๕. อวีจิมหานิรโย เทวทูตสุตฺตนฺเตน วณฺเณตฺตพฺโพ ฯ
(ปณฺฑิตฺเตน) อวีจิมหานิรโย เทวทูตสุตฺตนฺเตน วณฺเณตฺตพฺโพ ฯ

อวีจิมหานิรโย อ.มหานรกชื่อว่าอเวจี (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต วณฺเณตฺตพฺโพ พึ่ง
พรรณนา เทวทูตสุตฺตนฺเตน ตามเทวทูตสูตร ฯ

บัณฑิตพึ่งพรรณนาอเวจิมหานรกตามเทวทูตสูตร
อวีจิมหานิรโย วุตตกัมมะใน วณฺเณตฺตพฺโพๆ กิตบทกัมมวจาก ปณฺฑิตฺเตน อนภิทกัตุตา
ใน วณฺเณตฺตพฺโพ เทวทูตสุตฺตนฺเตน ตติยาวิเสสนะใน วณฺเณตฺตพฺโพ ฯ

๒๖. ภิกขุ ตสฺส ฆรทฺวาเรณ คจฺจนฺตา ตํ สทฺทํ สุตฺวา “สุกรสทฺโทติ สณฺณิโน หุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก นิสินฺนา เอวมาหํสุ “ภนฺเต จฺนฺทสฺสกริกสฺส เคหทฺวารํ ปิทฺทิตฺวา สฺกฺราณํ มาริยมาณานํ, อชฺช สตฺตโม ทิวโส; เคเห กาจิ มงฺคลกิริยา ภวิสฺสติ มณฺเฆ, เอตฺตเก นาม ภนฺเต สฺกฺเร มาเรณฺตสฺส เอกมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ วา การุณฺณํ วา นตฺถิ, น จ วต โน เอวรูปํ กกฺขโผ ฝรฺุโส สตฺโต ทิฏฺฐปฺพุโผติ ฯ”

ภิกขุ ตสฺส (จฺนฺทสฺส) ฆรทฺวาเรณ คจฺจนฺตา ตํ สทฺทํ สุตฺวา “สุกรสทฺโทติ สณฺณิโน หุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถุ สนฺติเก นิสินฺนา เอวํ อาหํสุ “ภนฺเต จฺนฺทสฺสกริกสฺส เคหทฺวารํ ปิทฺทิตฺวา สฺกฺราณํ มาริยมาณานํ, อชฺช สตฺตโม ทิวโส (โหติ); เคเห กาจิ มงฺคลกิริยา ภวิสฺสติ มณฺเฆ, (จฺนฺทสฺส) เอตฺตเก นาม ภนฺเต สฺกฺเร มาเรณฺตสฺส เอกมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ วา การุณฺณํ วา นตฺถิ, น จ วต โน เอวรูปํ กกฺขโผ ฝรฺุโส สตฺโต ทิฏฺฐปฺพุโผ (โหติ)” อิติ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. คจฺจนฺตา ไปอยู่ ฆรทฺวาเรณ โดยประตูแห่งเรือน ตสฺส (จฺนฺทสฺส) ของนายจุนทะนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ สทฺทํ ซึ่งเสียงนั้น สณฺณิโน เป็นผู้มีความสำคัญ อิติ ว่า “สุกรสทฺโท อ.เสียงแห่งสุกร” อิติ ดังนี้ หุตฺวา เป็นแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สู้วิหาร นิสินฺนา นั่งแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาหํสุ กราบทูล แล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สฺกฺราณํ เมื่อสุกร ท. จฺนฺท- สฺสกริกสฺส อันนายจุนทสฺสกริก ปิทฺทิตฺวา ปิดแล้ว เคหทฺวารํ ซึ่งประตูแห่งเรือน มาริยมาณานํ ให้ตายอยู่, อชฺช อ.วันนี้ ทิวโส เป็นวัน สตฺตโม ที่เจ็ด (โหติ) ย่อม เป็น, มงฺคลกิริยา อ.การกระทำซึ่งมงคล กาจิ อะไรๆ เคเห ในเรือน ภวิสฺสติ มณฺเฆ เห็นจะ จักมี, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมตฺตจิตฺตํ อ.จิตดวงประกอบ แล้วด้วยเมตตา เอกมฺปิ แม้ดวงหนึ่ง วา หรือ วา หรือว่า การุณฺณํ อ.ความกรุณา (จฺนฺทสฺส) ของนายจุนทะ เอตฺตเก นาม สฺกฺเร มาเรณฺตสฺส ผู้ ยังสุกร ท. ชื่อตัวมี ประมาณเท่านี้ ให้ตายอยู่ นตฺถิ ย่อมไม่มี, จ อหนึ่ง สตฺโต อ.สัตว์ ฝรฺุโส ผู้หยาบช้ำ กกฺขโผ ผู้กล้าแข็ง เอวรูปํ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป โน ทิฏฺฐปฺพุโผ เป็นผู้อันข้าพระองค์ ท. เห็นแล้วในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น วต หามีได้หนอ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุไปทางประตูเรือนของนายจุนทะ ได้ยินเสียงนั้น ก็มีความเข้าใจว่า “เสียง สุกร” ไปยังวิหาร นั่งในสำนักพระศาสดา กราบทูลอย่างนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อนายจุนทะปิดประตูเรือนฆ่าสุกรทั้งหลายให้ตายอยู่, วันนี้เป็นวันที่ ๗, น่าจะมี

การทำมงคลอะไรบางอย่างในเรือน, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมตตาจิตแม้ดวงหนึ่งหรือ
ความกรุณาของนายจันทะผู้ฆ่าสุกรทั้งหลายมีประมาณเท่านี้ ย่อมไม่มี, อนึ่ง สัตว์ผู้
หยาบกระด้างผู้เห็นปานนี้ พวกข้าพระองค์ไม่เคยเห็นเลย”

ภิกษุ สุทธกัตตาใน อาหังสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ จันทสุกร
สามีสัมพันธะใน ชมรทวารเรน ๆ ตติยาวิเสสนะใน คจจนฺตา ๆ อัมภันตริกิริยาของ ภิกษุ
ตํ วิเสสนะของ สททํ ๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา “สุกรสทโท
ลึงคัตถะ” อิตติศัพท์ สรุปะใน สญญินฺน ๆ วิกติกัตตาใน หุตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน
คนฺตฺวา วิหารํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสินฺนา สตุฏฺ สามี-
สัมพันธะใน สนฺตฺเกยฺ วิสยาธาระใน นิสินฺนา ๆ วิเสสนะของ ภิกษุ เอรํ กิริยาวิเสสนะ
ใน อาหังสุ “ภนฺเต อาลปนะ สุกฺรานํ อนาทรใน มาริยมานานํ อนาทรกิริยา จันท-
สุกริกสฺส จันฺฎีอนภินทกัตตาใน มาริยมานานํ เคหทวารํ อวุตตกัมมะใน ปิทฺทิตฺวา
ปุพพกาลกิริยาใน มาริยมานานํ, อชฺช สัตตมปีจจัตตะใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
สตุตโม วิเสสนะของ ทิวโส ๆ วิกติกัตตาใน โหติ, กาจิ วิเสสนะของ มงฺคลกิริยา
สุทธกัตตาใน ภวิสฺสตี ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เคเห ภินนาธาระใน มงฺคลกิริยา
มณฺเฑ สังกยัตถะ, ภนฺเต อาลปนะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เอกํ ๆ วิเสสนะของ
เมตฺตจิตฺตํ กิติ การุญฺณ กิติ สุทธกัตตาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก วา สองศัพท์
ปทวิกปปีตถะเข้ากับ เอกมฺปิ เมตฺตจิตฺตํ และ การุญฺณ จันทสุกร สามีสัมพันธะใน
เมตฺตจิตฺตํ และ การุญฺณ นามศัพท์ สัจฺญญาไซตถะเข้ากับ เอตฺตเกยฺ วิเสสนะของ
สุกรเรยฺ การิตกัมมะใน มาเรนฺตสฺส วิเสสนะของ จันทสุกร, จศัพท์ สัมปิณฑนัตถะ
เอวรฺูป กิติ กกุขโพ กิติ ผรุโส กิติ วิเสสนะของ สตุโต ๆ สุทธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏฺิเสธนัตถะ วตศัพท์ สังกยัตถะ โน อนภินทกัตตาใน
ทิกฺกุจ- ทิกฺกุจปุพฺโพ วิกติกัตตาใน โหติ” อิตติศัพท์ อากาเรใน อาหังสุ ๆ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๗. สตุถา “น ภิกขเว โส อิเม สตุต ทิวเส สุกเร มาเรติ, กมฺมสริกฺขกํ ปนสฺส อุทปาที, ชีวนุตฺตเสว อวีจิมหานิรยสนฺดาโป อุปฏฺฐาสิ, โส เตน สนฺดาเปณ สตุต ทิวสานี สุกรรวํ รวนฺโต อนฺโตนิเวสเน วิจริตฺวา อชฺช กาลํ กตฺวา อวีจิมหิ นิพฺพตฺโตติ วตฺวา, “ภนฺเต อีธ โลกเ เอวํ โสจิตฺวา ปฺน คนฺตฺวา โสจณฺฐจาเนเยว นิพฺพตฺโตติ วุตฺเต, “อาม ภิกขเว ปมตฺโต นาม คหฺภูโจ วา โหตุ ปพฺพชิตฺวา วา อุภยตฺถ โสจติเยวาติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อิธ โสจติ เปจฺจ โสจติ

ปาปกาโร อุภยตฺถ โสจติ

โส โสจติ โส วิหฺมณฺติ

ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐมตฺตโนติ ฯ

สตุถา “น ภิกขเว โส (จฺนฺโท) อิเม สตุต ทิวเส สุกเร มาเรติ, กมฺมสริกฺขกํ (ผล) ปน อสฺส (จฺนฺทสฺส) อุทปาที, ชีวนุตฺตเสว (จฺนฺทสฺส) อวีจิมหานิรยสนฺดาโป อุปฏฺฐาสิ, โส (จฺนฺโท) เตน สนฺดาเปณ สตุต ทิวสานี สุกรรวํ รวนฺโต อนฺโตนิเวสเน วิจริตฺวา อชฺช กาลํ กตฺวา อวีจิมหิ นิพฺพตฺโตติ วตฺวา, “(โส จฺนฺโท) ภนฺเต อีธ โลกเ เอวํ โสจิตฺวา ปฺน คนฺตฺวา โสจณฺฐจาเน เอว นิพฺพตฺโตติ (วเจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “อาม ภิกขเว (เอวํ), ปมตฺโต นาม (ปฺคฺคโล) คหฺภูโจ วา โหตุ ปพฺพชิตฺวา วา, อุภยตฺถ (โลกเ) โสจติ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(ปฺคฺคโล) อีธ (โลกเ) โสจติ เปจฺจ โสจติ

ปาปกาโร อุภยตฺถ (โลกเ) โสจติ

โส (ปาปกาโร ปฺคฺคโล) โสจติ, โส (ปาปกาโร ปฺคฺคโล) วิหฺมณฺติ,

ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐํ อตฺตโนติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. โส (จฺนฺโท) อ.นายจุนทะนั้น สุกเร ยังสุกร ท. มาเรติ ย่อมให้ตาย ทิวเส ตลอดวัน ท. สตุต เจ็ด อิเม เหล่านี้ น หามิได้, ปน แต่ว่า กมฺมสริกฺขกํ (ผล) อ.ผล อันบุคคลพึงเห็นสมด้วย กรรม อุทปาที ได้เกิดขึ้นแล้ว อสฺส (จฺนฺทสฺส) แก่นายจุนทะนั้น, อวีจิมหานิรย-สนฺดาโป อ.ความร้อนพร้อมในนรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี อุปฏฺฐาสิ ปรากฏแล้ว (จฺนฺทสฺส) แก่นายจุนทะ ชีวนุตฺตเสว เอว ผู้เป็นอยู่อยู่นั้นเทียว, โส (จฺนฺโท) อ.นายจุนทะนั้น รวนฺโต ร้องอยู่ สุกรรวํ ร้องเพียงดังสุกร ทิวสานี ตลอดวัน ท. สตุต เจ็ด เตน สนฺดาเปณ เพราะความร้อนพร้อมนั้น วิจริตฺวา เทียวไปแล้ว อนฺโตนิเวสเน ใน

ภายในแห่งที่เป็นที่อยู่ กตวา กระทำแล้ว กาล ซึ่งกาละ อชช ในวันนี้ นิพพตโต บังเกิดแล้ว อวิจิเมหิ ในนรกชื่อว่าอเวจี” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (โส จุนโท) อ.นายจุนทะนั้น โสจิตวา เสร้าโสกแล้ว เอว อย่างนี้ อิศ โลก ในโลกนี้ คนตวา ไปแล้ว นิพพตโต บังเกิดแล้ว โสจณฏจาเน เอว ในที่เป็นที่เสร้าโสกนั้นเกี่ยว ปุน อีกหรือ” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่า นั้น วุตเต กราบทูลแล้ว, วตวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. อามเออ เอว อ.อย่างนี้, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปมตโต นาม ชื่อว่าผู้ประมาทแล้ว คหฺภูโจ วา เป็นคฤหัสถ์หรือ ปพฺพชิตโต วา หรือว่าเป็นบรรพชิต โหตุ จงเป็น โสจติ เอว ย่อมเสร้าโสกนั้นเกี่ยว อุกยตถ (โลก) ในโลกทั้งสอง” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิม คาลิ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปาปการี ผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกติ โสจติ ย่อมเสร้าโสก อิศ (โลก) ในโลกนี้ โสจติ ย่อมเสร้าโสก เปจ ในโลกอื่น โสจติ ย่อมเสร้าโสก อุกยตถ (โลก) ในโลกทั้งสอง, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปาปการี) ผู้กระทำซึ่งบาป โดยปกติ โส นั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว กมฺมกิลฺลิจฺจ ซึ่งกรรม อันเสร้าหมองแล้ว อตฺตโน ของตน โสจติ ย่อมเสร้าโสก, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปาปการี) ผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกติ โส นั้น วิหญฺยติ ย่อมเดือดร้อน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย นายจุนทะนั้นฆ่าสุกรทั้งหลายตลอด ๗ วัน เหล่านี้ หามิได้, แต่ผลที่เสมอกับกรรม เกิดขึ้นแก่นายจุนทะนั้น, ความร้อนในมหานรก ชื่อว่าอเวจี ปรากฏแก่เขาทั้งที่มีชีวิตอยู่นั้นแหละ, เขาร้องเหมือนสุกรร้อง ตลอด ๗ วัน เพราะความร้อนนั้น เทียวไปข้างในเรือน เสียชีวิตในวันนี้ บังเกิดในอเวจिनรก” เมื่อภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นายจุนทะนั้นเสร้าโสกอย่างนี้ในโลกนี้แล้ว ยังไปเกิดในที่ที่เป็นที่เสร้าโสกอีกหรือ” จึงตรัสว่า “อย่างนั้นนะ ภิกษุทั้งหลาย, บุคคลธรรมดาว่าประมาทแล้ว จงเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ย่อมเสร้าโสกในโลกทั้งสองนั้นแหละ” ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลผู้ทำบาปโดยปกติ ย่อมเสร้าโสกในโลกนี้ ย่อมเสร้าโสกในโลกอื่น ย่อมเสร้าโสกในโลกทั้งสอง, บุคคลผู้ทำบาป

โดยปกติ นั้น เห็นกรรมที่เศร้าหมองของตัวเอง ย่อมเศร้าโศก,
บุคคลผู้ทำบาปโดยปกติ นั้น ย่อมเดือดร้อนใจ” ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ โส วิเสสนะของ
จุนฺโท ๑ เหตุกัตตาใน มาเรติ ๑ อาชยาดบทเหตุกัตตฺวาจก นคฺคํ ปฏฺิเสรณตฺถะ อิม
กิตฺติ สตฺต กิตฺติ วิเสสนะของ ทิวเส ๑ อัจจันตสังโยคะใน มาเรติ สุกเร การิตกัมมะใน
มาเรติ, ปนคฺคํ วิเสสชฺชตฺถะ กมฺมสริกฺขํ วิเสสนะของ ผล ๑ สุทธกัตตาใน อุทปาที ๑
อาชยาดบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ จุนฺทสฺส ๑ สัมปทานใน อุทปาที, อวิจิมหา-
นิริยสนฺดาไป สุทธกัตตาใน อุปฺภวจาสี ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวคฺคํ อวชารณะเข้า
กับ ชีวนุตสฺส ๑ วิเสสนะของ จุนฺทสฺส ๑ สัมปทานใน อุปฺภวจาสี, โส วิเสสนะของ จุนฺโท
สุทธกัตตาใน นิพฺพตฺโต ๑ กิตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสนะของ สนฺดาเปน ๑ เหตุใน
รวนฺโต สตฺต วิเสสนะของ ทิวसानี ๑ อัจจันตสังโยคะใน รวนฺโต สุกรรวํ กิริยาวิเสสนะใน
รวนฺโต ๑ อัมภันตริกิริยาของ จุนฺโท อนฺโตเนเวสเน วิสยาคาระใน วิจิริตฺวา ๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน กตฺวา อชฺช กาลสํตตมีใน กตฺวา กาลํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นิพฺพตฺโต อวิจิมฺหิ วิสยาคาระใน นิพฺพตฺโต” อิติคฺคํ อาการะใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ โส วิเสสนะของ จุนฺโท ๑ สุทธกัตตาใน นิพฺพตฺโต ๑
กิตบทกัตตฺวาจก อีช วิเสสนะของ โลเก ๑ วิสยาคาระใน โสจิติว เหวํ กิริยาวิเสสนะใน
โสจิติว ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ปุณ กิริยาวิเสสนะใน คนฺตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นิพฺพตฺโต เอวคฺคํ อวชารณะเข้ากับ โสจณฺฐาเน ๑ วิสยาคาระใน นิพฺพตฺโต” อิติ
คฺคํ สฺรุปะเน วจเน ๑ ลักษณะใน วุตเต ๑ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิ ๑
อนภิตกัตตาใน วุตเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ อาม สัมปฏฺิจจณตฺถะ เหวํ สัจจวจากลึงคตฺถะ,
นามคฺคํ ครหตฺถชฺชตฺถะเข้ากับ ปมตฺโต ๑ วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๑ สุทธกัตตาใน โหตุ และ
โสจติ โหตุ กิตฺติ โสจติ กิตฺติ อาชยาดบทกัตตฺวาจก คหฺภูโจ กิตฺติ ปพฺพชฺชิต กิตฺติ วิกตีกัตตา
ใน โหตุ วา สองคฺคํ ปทวิกปตฺถะเข้ากับ คหฺภูโจ และ ปพฺพชฺชิต, อุภยตฺถ วิเสสนะ
ของ โลเก ๑ วิสยาคาระใน โสจติ เอวคฺคํ อวชารณะเข้ากับ โสจติ” อิติคฺคํ อาการะ
ใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสนะของ คาคํ ๑ อวุตตกัมมะใน อาห

“ปาปการี วิเสสนะของ ปุคฺคโล ๑ สุทธกัตตาใน โสจติ ๑ สามบท
อาชยาดบทกัตตฺวาจก อีช วิเสสนะของ โลเก ๑ กิตฺติ เปจฺจ กิตฺติ
วิสยาคาระใน โสจติ อุภยตฺถ วิเสสนะของ โลเก ๑ วิสยาคาระ

ใน โสจติ, โส ก็ดี ปาปการี ก็ดี วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธ-
 กัตตาใน โสจติจฺ อาชยาดบทกัตตฺวจาก, โส ก็ดี ปาปการี ก็ดี
 วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตตาใน วิหณฺณติจฺ อาชยาดบท
 กัตตฺวจาก, ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน โสจติ และ วิหณฺณติ
 กมฺมกิลิฏฺจํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน
 กมฺมกิลิฏฺจํ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะไน อิติจฺ ศัพฺทํ สฺรุปะไน อิมิ คาคํ ๕

๒๘. ตตฺถ ปาปการีติ นานปฺปการสฺส ปาปกมฺมสฺส การโก ปุคฺคโล ‘อกตํ วต เม
 กลฺยาณํ, กตํ เม ปาปนฺติ เอกํเสเนว มรณสมเย อิทฺ โสจติ, อิทฺมสฺส กมฺมโสจฺนํ;
 วิปากํ อนุภวานฺโต ปน เปจฺจ โสจติ, อิทฺมสฺส ปรโลเก วิปากโสจฺนํ; เอวํ โส
 อุกฺยตฺถ โสจติเยว, เตเนว การเณน ชีวมาโนเยว โส จุหนฺตฺสูกริกอปี โสจติ ๕

ตตฺถ (ปะเทศฺ) “ปาปการีติ (ปะทสฺส) “นานปฺปการสฺส ปาปกมฺมสฺส การโก ปุคฺคโล ‘อกตํ
 วต เม กลฺยาณํ (กมฺม), กตํ เม ปาปนฺติ เอกํเสน เอว มรณสมเย อิทฺ (โลเก) โสจติ, อิทํ
 (โสจฺนํ) อสฺส (ปุคฺคลสฺส) กมฺมโสจฺนํ (โหติ); (ปุคฺคโล) วิปากํ อนุภวานฺโต ปน เปจฺจ โสจติ,
 อิทํ (โสจฺนํ) อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ปรโลเก วิปากโสจฺนํ (โหติ); เอวํ โส (ปุคฺคโล) อุกฺยตฺถ (โลเก)
 โสจติเยว, เตเนว การเณน ชีวมาโนเยว โส จุหนฺตฺสูกริกอปี โสจติ” (อิตฺ อตฺถโก) ๕

(อตฺถโก) อ.อรรถ อิติ ว่า “ปุคฺคโล อ.บุคคล การโก ผู้กระทำ ปาปกมฺมสฺส ซึ่งกรรม
 ชั่ว นานปฺปการสฺส อันมีประการต่างๆ โสจติ ย่อมเศร้าโศก อิทฺ (โลเก) ในโลกนี้
 มรณสมเย ในสมัยเป็นที่ตาย เอกํเสน เอว โดยส่วนเดียวนั้นเทียว อิติ ว่า ‘กลฺยาณํ
 (กมฺม) อ.กรรม อันงาม เม อันเรา อกตํ วต ไม่กระทำแล้วหนอ, ปาปิ อ.บาป เม
 อันเรา กตํ กระทำแล้ว’ อิติ ดังนี้, อิทํ (โสจฺนํ) อ.ความเศร้าโศกนี้ กมฺมโสจฺนํ เป็น
 ความเศร้าโศกเพราะกรรม อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น (โหติ) ย่อมเป็น, ปน
 แต่ทว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อนุภวานฺโต เมื่อเสวย วิปากํ ซึ่งวิปาก โสจติ ย่อมเศร้า
 โศก เปจฺจ ในโลกอื่น, อิทํ (โสจฺนํ) อ.ความเศร้าโศกนี้ วิปากโสจฺนํ เป็นความเศร้า
 โศกเพราะวิปาก อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น ปรโลเก ในโลกอื่น (โหติ) ย่อม
 เป็น, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โสจติ เอว ย่อมเศร้าโศกนั้นเทียว อุกฺยตฺถ (โลเก)
 ในโลกทั้งสอง เอวํ อย่างนี้, เตเนว การเณน เพราะเหตุนี้แหละนั้นเทียว โส จุหนฺ-
 ตฺสูกริกอปี แม้ อ.นายจันทสูกริกนั้น ชีวมาโน เอว ผู้เป็นอยู่อยู่นั้นเทียว โสจติ ย่อม

เศร้าโสภ” อิติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “ปาปการีติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้น
หนา -บท ว่า “ปาปการี” ดังนี้เป็นต้น ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปาปการี” ดังนี้เป็นต้น ความว่า “บุคคลผู้กระทำความชั่ว
มีประการต่างๆ ย่อมเศร้าโสภในโลกนี้ในเวลาจะตายโดยส่วนเดียวนั้นแหละว่า ‘เรา
ไม่ได้ทำความอั้งนามไว้, เราทำบาปไว้’, นี่เป็นความเศร้าโสภเพราะกรรมของบุคคล
นั้น, แต่เมื่อเสวยวิบาก ย่อมเศร้าโสภในโลกอื่น, นี่เป็นความเศร้าโสภเพราะวิบากของ
บุคคลนั้น, เขาย่อมเศร้าโสภในโลกทั้งสองอย่างนี้นั้นแหละ, แม้นายจุนทสุกรินั้น ผู้มี
ชีวิตอยู่นั้นแหละ ย่อมเศร้าโสภ เพราะเหตุที่นั่นนั้นแหละ”

ตตถ วิเสสนะของ ปเทศุๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “ปาปการี” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์
อาทยัตถะใน ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “การโก วิเสสนะ
ของ ปุคฺคโลๆ สุทธกัตตาใน โสจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นานปฺปการสฺส วิเสสนะ
ของ ปาปกมฺมสฺสๆ ฌฎฐีอฺวตฺตกัมมะใน การโก ‘กฺลฺยณั วิเสสนะของ กมฺมัง
วตฺตกัมมะใน อกตฺๆ กิตบทกัมมวจาก วต สังเวคตฺถะ เม อนภิตกัตตาใน อกตฺ,
ปาป วตฺตกัมมะใน กตฺๆ กิตบทกัมมวจาก เม อนภิตกัตตาใน กตฺ’ อิติศัพท์
อาการะใน โสจติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอก์เสนๆ ตติยาวิเสสนะใน โสจติ
มรณสมเย กาลสตัดมึใน โสจติ อิธ วิเสสนะของ โลเกๆ วิสยาธาระใน โสจติ, อิห
วิเสสนะของ โสจนฺๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ
ปุคฺคลสฺสๆ สามีสัมพันธะใน กมฺมโสจนฺๆ วิกตีกัตตาใน โหติ, ปนศัพท์ วิเสสชฺตตะ
ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน โสจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิปาก อฺวตฺตกัมมะใน อนฺุภวโนโตๆ
อัปภันตรกิริยาของ ปุคฺคโล เปจฺจ วิสยาธาระใน โสจติ, อิห วิเสสนะของ โสจนฺๆ
สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคลสฺสๆ สามี-
สัมพันธะใน วิปากโสจนฺๆ วิกตีกัตตาใน โหติ ปรโลเก วิสยาธาระใน วิปากโสจนฺ,
โส วิเสสนะของ ปุคฺคโลๆ สุทธกัตตาใน โสจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอว กิริยา-
วิเสสนะใน โสจติ อุกยตฺถ วิเสสนะของ โลเกๆ วิสยาธาระใน โสจติ เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ โสจติ, โส วิเสสนะของ จุนทสุกริโก อปีศัพท์ อเปกชฺตตะเข้ากับ
จุนทสุกริโกๆ สุทธกัตตาใน โสจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
เตนๆ วิเสสนะของ การณนๆ เหตุใ โสจติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ชีวมาโนๆ
วิเสสนะของ จุนทสุกริโก” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๒๙. **ทิสวา** **กมุขกิลิฏฐมตฺตโน**ติ อตฺตโน กิลิฏฐกมุขํ ปสฺสิตฺวา โสจติ นานปฺปการํ
วิลปนฺโต วิหฺมฺยติ กิลมตีติ ฯ

“**ทิสวา** **กมุขกิลิฏฐมตฺตโน**ติ (คาถาปาทสุส) “อตฺตโน กิลิฏฐกมุขํ ปสฺสิตฺวา โสจติ นานป-
ปการํ วิลปนฺโต วิหฺมฺยติ กิลมตีติ (อตฺโต) ฯ

(อตฺโต) อ.อรรถ อิติ ว่า “**ปสฺสิตฺวา** เห็นแล้ว **กิลิฏฐกมุขํ** ซึ่งกรรมอันเศร้าหมอง
อตฺตโน ของตน **โสจติ** ย่อมเศร้าโศก **วิลปนฺโต** บ่นเพ้ออยู่ **นานปฺปการํ** มีประการ
ต่างๆ **วิหฺมฺยติ** ย่อมเดือดร้อน **กิลมตี** ย่อมลำบาก” อิติ ดังนี้ **คาถาปาทสุส**
แห่งบาทแห่งพระคาถา “**ทิสวา** **กมุขกิลิฏฐมตฺตโน**ติ ว่า “**ทิสวา** **กมุขกิลิฏฐมตฺตโน**”
ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “**ทิสวา** **กมุขกิลิฏฐมตฺตโน**” ความว่า “เห็นกรรมที่เศร้าหมองของตน
ย่อมเศร้าโศก บ่นเพ้อประการต่างๆ ย่อมเดือดร้อนใจ ย่อมลำบากใจ”

“**ทิสวา** **กมุขกิลิฏฐมตฺตโน**” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะ
ใน อตฺโต “อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กิลิฏฐกมุขมฺ อุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน โสจติ วิหฺมฺยติ และกิลมตี โสจติ กิติ วิหฺมฺยติ กิติ กิลมตี กิติ อาชยาตบท
กัตตุวาทกของ ปุคฺคโล นานปฺปการํ กิริยาวิเสสนะใน วิลปนฺโตฯ อัพภันตริกิริยาของ
ปุคฺคโล” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโตฯ ลิงคัตถะ ฯ

๓๐. คาถาปริโยसानะ พหู โสตาปนฺนาทโย อหฺลฺสุ ฯ

คาถาปริโยसानะ พหู (ชนา) โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) อหฺลฺสุ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **พหู (ชนา)** อ.ชน ท. มาก
โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น **อหฺลฺสุ** ได้
เป็นแล้ว ฯ

เวลาจบพระคาถา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมฺใน อหฺลฺสุ พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน อหฺลฺสุฯ
อาชยาตบทกัตตุวาทก โสตาปนฺนาทโย วิเสสนะของ อริยปุคฺคลาฯ วิกติกัตตาใน
อหฺลฺสุ ฯ

๓๑. มหาชนสุส สาตถิกา เทสนา ชาตาดิ ๕

เทสนา อ.พระเทศนา สาตถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตาดิ
เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ๕

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสนา สุทธกัตตานิ ชาตาดิ กิตตบทกัตตุมวาจก มหาชนสุส สัมปทานานิ ชาตาดิ
สาตถิกา วิกตีกัตตานิ ชาตาดิ อิตติศัพท สમાปนะ ๕

.....
.....

จุนทสุกริวตถุ ๕

จุนทสุกริวตถุ (นิฎฐิต) ๕

จุนทสุกริวตถุ อ.เรื่องแห่งนายจุนทะผู้มาซึ่งสุกรเป็นอยู่ (นิฎฐิต) จบแล้ว ๕

จุนทสุกริวตถุ สุทธกัตตานิ นิฎฐิตัง กิตตบทกัตตุมวาจก ๕

จบเรื่องนายจุนทสุกริก

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และต่อทิต

จันทสูกริกวตถุ

เป็นฉันทสูกริกวตถุ สมาส โดยมีวิเศษณ์สุดตรบทั้งมฆธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สูกรเ เว ทนตวา ชิวตีติ สูกรโก. (สูกร + ฦกบัจจย) สังกัฐฐาทิอเนกัตถตทิต
(โย ปุคตโล) อ.บุคตลโต ทนตวา ฆ่าแล้ว สูกรเ ซึ่งสูกร ท. ชิวตี ยอมเป็นอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (โล ปุคตโล) อ.บุคตลนั้น สูกรโก ชื่อว่าสูกริก. (ผู้ฆ่าหมูเป็นอยู่, ผู้ฆ่าหมูเลี้ยงชีพ)
๒. จนุโท จ โล สูกรโก จาติ จนุทสูกรโก. (จนุท + สูกริก) วิเศษณ์สุดตรบทั้งมฆธารยสมาส
จนุโท จ อ.นายจันทะด้วย โล อ.นายจันทะนั้น สูกรโก จ เป็นผู้ฆ่าซึ่งสูกรเป็นอยู่ด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น จนุทสูกรโก ชื่อว่าจันทสูกริก. (นายจันทะผู้ฆ่าหมูเลี้ยงชีพ, นายจันทสูกริก)
๓. จนุทสูกริกสส วตถุ จนุทสูกริกวตถุ. (จนุทสูกริก + วตถุ) ฉันทสูกริกวตถุ
วตถุ อ.เรื่อง จนุทสูกริกสส แห่งนายจันทะผู้ฆ่าซึ่งสูกรเป็นอยู่ จนุทสูกริกวตถุ ชื่อว่าจันทสูกริก-
วตถุ. (เรื่องนายจันทะผู้ฆ่าหมูเลี้ยงชีพ, เรื่องนายจันทสูกริก)

ฉาตกกาล

เป็นฉันทสูกริกวตถุ สมาส โดยมีวิเศษณ์สุดตรบทั้งมฆธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฉาตกสส กาล ฉาตกกาล. (ฉาตก + กาล)
๒. กาล อ.กาล ฉาตกสส (ปุคตลสส) แห่งบุคตล ผู้ทิวแล้ว ฉาตกกาล ชื่อว่าฉาตกกาล. (กาลที่
บุคตลทิว, กาลแห่งฉาตกภัย)

เอกนาพิทวินาพิมโต

เป็นฉันทสูกริกวตถุ สมาส โดยมีวิเศษณ์สุดตรบทั้งมฆธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอก วา นาพิ เทว วา นาพิโย เอกนาพิทวินาพิโย. (เอกนาพิ + วา + ทวินาพิ + วา)
นาพิ อ.เทนาน เอก วา หนึ่งหรือ วา หรือว่า นาพิโย อ.เทนาน ท. เทว สอง เอกนาพิ-
ทวินาพิโย ชื่อว่าเอกนาพิทวินาพิ. (หนึ่งเทนานหรือสองเทนาน) วาสทตถสังขโยภยปทพทพิทิสมาส
๒. เอกนาพิทวินาพิโย มตตา ยสส โล เอกนาพิทวินาพิมโต, วิติ. (เอกนาพิทวินาพิ + มตตา)
ฉันทสูกริกวตถุ สมาส โดยมีวิเศษณ์สุดตรบทั้งมฆธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

เอกนาพิทวินาพิโย อ.ทะนานหนึ่งหรือทะนานสอง ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (วิทิสฺส) แห่ง
 ข้าวเปลือกใด (สนฺติ) มีอยู่, โสฺ (วิทฺ) อ.ข้าวเปลือกนั้น เอกนาพิทวินาพิมตฺโต ชื่อว่าเอกนาพิทวินาพิมตฺต,
 ใต้แก่ข้าวเปลือก. (มีหนึ่งทะนานหรือสองทะนานเป็นประมาณ)

คามสุกรโปตกา

เป็นฉฺฐิตฺตปุริสฺสมาส โดยมิวิเสสฺนุตฺตรบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺตังนี้

๑. สุกรฺวา จ เต โปตกา จาติ สุกรโปตกา. (สุกร + โปตก) วิเสสฺนุตฺตรบทกัมมธารยสฺมาส
 สุกรฺวา จ อ.สุกร ท. ด้วย เต อ.สุกร ท. เหล่านั้น โปตกา จ เป็นตัวลูกน้อยด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น สุกรโปตกา ชื่อว่าสุกรโปตก. (สุกรตัวลูกน้อย, ลูกสุกร)
๒. คามสฺสฺ สุกรโปตกา คามสุกรโปตกา. (คาม + สุกรโปตก) ฉฺฐิตฺตปุริสฺสมาส
 สุกรโปตกา อ.สุกรตัวลูกน้อย ท. คามสฺสฺ ของชาวบ้าน คามสุกรโปตกา ชื่อว่าคามสุกรโปตก.
 (สุกรตัวลูกน้อยของชาวบ้าน, ลูกสุกรของชาวบ้าน)

ปจฺจานิเวสนํ

เป็นนิบาตบุพพะ อํพยยํภาวสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

นิเวสนสฺสฺ ปจฺจา ปจฺจานิเวสนํ. (ปจฺจา + นิเวสน)

ปจฺจา ในภายหลัง นิเวสนสฺสฺ แห่งเรือนเป็นที่อยู่ ปจฺจานิเวสนํ ชื่อว่าปจฺจานิเวสน. (ภายหลังเรือน)

เอกกฺุจฺจานํ

เป็นอสฺมาทาทฺทิสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

เอกกฺุจฺจ ตํ จานญฺจาติ เอกกฺุจฺจานํ. (เอก + จาน)

เอกกํ จ อ.หนึ่งด้วย ตํ อ.หนึ่งนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกกฺุจฺจานํ ชื่อว่า
 เอกกฺุจฺจาน. (ที่แห่งหนึ่ง)

นानาคจฺจนา

เป็นปาติบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

นानา คจฺจนา นานาคจฺจนา. (นानา + คจฺจ)

คจฺจนา อ.กอดัก ท. นานา ต่างๆ นานาคจฺจนา ชื่อว่านานาคจฺจ. (กอดักต่างๆ)

สรีรวลณฺโช

เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรีเร วลณฺโช สรีรวลณฺโช. (สรีร + วลณฺช)

वलณฺโช อ.คุณ สรีเร ในสรีระ สรีรวลณฺโช ชื่อว่าสรีรวลณฺช. (คุณในสรีระ)

มาเรตฺกามาโม

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาเรตฺ กามาเมตฺติ มาเรตฺกามาโม. (มาเรตฺสทฺทูปปท + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ฌปฺจจฺย)

(จุนโท) อ.นายจุนทะ กามาเมติ ย่อมใคร่ (สุกริ) มาเรตฺ เพื่ออัน- ยั่งสุกร -ให้ตาย อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส จุนโท) อ.นายจุนทะนั้น มาเรตฺกามาโม ชื่อว่ามาเรตฺกามาโม. (ผู้ใคร่เพื่อจะฆ่า, ผู้ประสงค์จะฆ่า)

สรีรมลฺ

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรีรสฺ มลฺ สรีรมลฺ. (สรีร + มล)

มลฺ อ.เนื้อ สรีรสฺ แห่งสรีระ สรีรมลฺ ชื่อว่าสรีรมลฺ. (เนื้อสรีระ)

พทลภาโว

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทลสฺส ภาโว พทลภาโว. (พทล + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น พทลสฺส (สรีรมลฺสฺส) แห่งเนื้อแห่งสรีระ อันหนา พทลภาโว ชื่อว่าพทลภาว.
(ความเป็นของหนาขึ้น)

จตุรสฺสมุคฺโคโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจตุตถิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. จตุตทาริ รสฺสานิ ยสฺส โส จตุรสฺโส, มุคฺโคโร. (จตุ + รสฺส) จตุตถิตตปุริสสมาส
สมาส

รสฺสานิ อ.เหลี่ยม ท. จตุตทาริ สี่ ยสฺส (มุคฺครสฺส) แห่งหมอนไต (อตุติ) มีอยู่, โส (มุคฺโคโร)
อ.หมอนนั้น จตุรสฺโส ชื่อว่าจตุรสฺส, ไตแก่หมอน. (มีสี่เหลี่ยม)

๒. จตุรสโล จ สโล มุคฺคโร จาติ จตุรสฺสํมุคฺคโร. (จตุรสฺส + มุคฺคร) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สฺมาส

จตุรสโล จ อ.อันมีเหลี่ยมสี่ด้วย สโล อ.อันมีเหลี่ยมสี่นั้น มุคฺคโร จ เป็นพ้องด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ จตุรสฺสํมุคฺคโร ชื่อว่าจตุรสฺสํมุคฺคร. (พ้องที่มีสี่เหลี่ยม)

พหลมโล

เป็นฉฎฐวิทูปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหว่า

พหลานิ มลํานิ ยสฺส สโล พหลมโล, สุกฺโร. (พหล + มล)

มลํานิ อ.เนื้อ ท. พหลานิ อันหนา ยสฺส (สูกฺรสฺส) แห่งสูกฺรโต (อตฺถิ) มีอยู่, สโล (สูกฺโร) อ.สูกฺร
นั้น พหลมโล ชื่อว่าพหลมล, ไต่แก่สูกฺร. (ตัวมีเนื้อหนาขึ้น)

ทนต์นตรี

เป็นฉฎฐวิทูปุริสฺสํมาส มีวิเคราะหว่า

ทนต์านํ อนฺตรํ ทนต์นตรี. (ทนต์ + อนฺตร)

อนฺตรํ อ.ระหว่าง ทนต์านํ แห่งพิน ท. ทนต์นตรี ชื่อว่าทนต์นตรี. (ระหว่างพิน)

โลหนานาฬิ

เป็นฉฎฐวิทูปุริสฺสํมาส มีวิเคราะหว่า

โลทสฺสํ วิกาโร นาฬิ โลหนานาฬิ. (โลท + นาฬิ) มชฺฌโลปิสฺมาส, ลบ วิการคัพท

นาฬิ อ.ทะนาน วิกาโร อันเป็นวิการ โลทสฺสํ แห่งโลท โลหนานาฬิ ชื่อว่าโลหนานาฬิ. (ทะนานที่เป็นวิการ
แห่งโลท)

อุณฺโหกํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหว่า

อุณฺทญจ ตํ อุทกญจาติ อุณฺโหกํ. (อุณฺท + อุทก)

อุณฺทํ จ อ.อันร้อนด้วย ตํ อ.อันร้อนนั้น อุทกํ จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุณฺโhekํ ชื่อ
ว่าอุณฺโhek. (น้ำร้อน)

อโธภาโค

เป็นสัทตมิตต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อโธ ภาโค อโธภาโค. (อโธ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน อโธ ในภายใต้ อโธภาโค ชื่อว่าอโธภาค. (ส่วนในภายใต้)

อนาวิล

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนาวิล อนาวิล, อุทก. (น + อนาวิล)

(อุทก) อ.น้ำ อนาวิล อันชุ่น น ทาไม้ได้ อนาวิล ชื่อว่าอนาวิล, ไต้แก่น้ำ. (อันไม่ชุ่น)

กาฬจम्म

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กาฬญจ ตั จम्मญจติ กาฬจम्म. (กาฬ + จम्म)

กาฬ จ อ.อันดำด้วย ตั อ.อันดำนั้น จम्म จ เป็นหนึ่งด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กาฬจम्म ชื่อว่า
กาฬจम्म. (หนึ่งดำ)

ติณุกกา

เป็นฉฐิตต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ติณาน วิกาโร อุกกา ตินุกกา. (ติณ + อุกกา) เป็นมัจฉะโลปัสมาส, ลป วิการศัพท์

อุกกา อ.คบเพลิง วิกาโร อันเป็นวิการ ตินาน แห่งหญ้า ท. ตินุกกา ชื่อว่าตินุกกา. (คบเพลิงหญ้า)

ปุตตทารมชฺเฌ

เป็นฉฐิตต์ปุริสส์มาส โดยมีสมาหารทวันทมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตโต จ ทาโร จ ปุตตทาโร. (ปุตต + ทาร) สมาหารทวันทมาส

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตตทาโร ชื่อว่าปุตตทาร. (บุตรและภรรยา)

๒. ปุตตทารสฺส มชฺเฌ ปุตตทารมชฺเฌ. (ปุตตทาร + มชฺเฌ) ฉฐิตต์ปุริสส์มาส

มชฺเฌ อ.ท่ามกลาง ปุตตทารสฺส แห่งบุตรและภรรยา ปุตตทารมชฺเฌ ชื่อว่าปุตตทารมชฺเฌ.
(ท่ามกลางบุตรและภรรยา)

อูรวินทวโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อูรวโร จ โส วิทวโร จาติ อูรวินทวโร. (อูรว + วิทว)

อูรวโร จ อ.อันไกลด้วย โส อ.อันใกล้ นั้น วิทวโร จ เป็นวิทวด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อูรวินทวโร
ชื่อว่าอูรวินทว. (วิทวอันไกล)

ปุพผมฏฺจิมตฺตํ

เป็นจณฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีจณฺฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ปุพผานํ มฏฺจิมตฺตํ ปุพผมฏฺจิมตฺตํ. (ปุพผ + มฏฺจิมตฺตํ) จณฺฐิตปุริสสมาส

มฏฺจิมตฺตํ อ.ก่า ปุพผานํ แห่งดอกไม้ ท. ปุพผมฏฺจิมตฺตํ. (ก่าดอกไม้)

๒. ปุพผมฏฺจิมตฺตํ มตฺตา ยสฺส ตํ ปุพผมฏฺจิมตฺตํ, วตฺตํ. (ปุพผมฏฺจิมตฺตํ + มตฺตา) จณฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปุพผมฏฺจิมตฺตํ อ.ก่าแห่งดอกไม้ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (วตฺตํ) แห่งวตฺตํใด (อตฺติ) มีอยู่,
ตํ (วตฺตํ) อ.วตฺตํนั้น ปุพผมฏฺจิมตฺตํ ชื่อว่าปุพผมฏฺจิมตฺตํ, ได้แก่วตฺตํ. (มีก่าดอกไม้เป็นประมาณ)

กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขาทานํ

เป็นจณฺฐิตปุริสสมาส โดยมีจณฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
อยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. กฏฺจจฺจุมตฺตา ยสฺสา ส่า กฏฺจจฺจุมตฺตา, ภิกฺขา. (กฏฺจจฺจุมตฺตา + มตฺตา) จณฺฐิตวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กฏฺจจฺจุมตฺตา อ.ทัพพี มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺสา (ภิกฺขาย) แห่งภิกฺขาใด (อตฺติ) มีอยู่, ส่า (ภิกฺขา)
อ.ภิกฺขานั้น กฏฺจจฺจุมตฺตา ชื่อว่ากฏฺจจฺจุมตฺตา, ได้แกภิกฺขา. (มีทัพพีหนึ่งเป็นประมาณ)

๒. กฏฺจจฺจุมตฺตา จ ส่า ภิกฺขา จาติ กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขา. (กฏฺจจฺจุมตฺตา + ภิกฺขา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

กฏฺจจฺจุมตฺตา จ อ.อันมีทัพพีหนึ่งเป็นประมาณด้วย ส่า อ.อันมีทัพพีหนึ่งเป็นประมาณนั้น ภิกฺขา
จ เป็นภิกฺขาด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขา ชื่อว่ากฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขา. (ภิกฺขามีทัพพีหนึ่งเป็นประมาณ)

๓. กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขาย ทานํ กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขาทานํ. (กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขา + ทาน) จณฺฐิตปุริสสมาส

ทานํ อ.การถวาย กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขาย ซึ่งภิกฺขาอันมีทัพพีหนึ่งเป็นประมาณ กฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขาทาน
ชื่อว่ากฏฺจจฺจุมตฺตํภิกฺขาทาน. (การถวายภิกฺขามีทัพพีหนึ่งเป็นประมาณ)

อวีจิมทานิรยสนดาไป

เป็นสัจตมิตต์ปฐุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนโต จ โส นิรโย จาติ มทานิรโย. (มหนโต + นิรโย) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
มหนโต จ อ.อันใหญ่ด้วย โส อ.อันใหญ่นั้น นิรโย จ เป็นนรกดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
มทานิรโย ชื่อว่ามทานิรย. (นรกใหญ่, มทานรก)
๒. อวีจि จ โส มทานิรโย จาติ อวีจิมทานิรโย. (อวีจิ + มทานิรโย) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อวีจิ จ อ.ชื่อว่าอเวจีด้วย โส อ.ชื่อว่าอเวจินั้น มทานิรโย จ เป็นนรกใหญ่ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น อวีจิมทานิรโย ชื่อว่าอวีจิมทานิรย. (นรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี)
๓. อวีจิมทานิรเย สนดาไป อวีจิมทานิรยสนดาไป. (อวีจิมทานิรย + สนดาไป) สัจตมิตต์ปฐุริสส์มาส
สนดาไป อ.ความร้อนพร้อม อวีจิมทานิรเย ในนรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี อวีจิมทานิรยสนดาไป ชื่อว่า
อวีจิมทานิรยสนดาไป. (ความร้อนพร้อมในนรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี)

อวีจิสนดาไป

เป็นสัจตมิตต์ปฐุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
อวีจิมติ สนดาไป อวีจิสนดาไป. (อวีจิ + สนดาไป)
สนดาไป อ.ความร้อนพร้อม อวีจิมติ ในนรกชื่อว่าอเวจี อวีจิสนดาไป ชื่อว่าอวีจิสนดาไป. (ความร้อน
พร้อมในนรกชื่อว่าอเวจี)

โยชนสตัด

เป็นจตุตถิตต์ปฐุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
โยชนานัน สตัด โยชนสตัด. (โยชน + สตัด)
สตัด อ.ร้อย โยชนานัน แห่งโยชนัน ท. โยชนสตัด ชื่อว่าโยชนสตัด. (ร้อยโยชนัน)

ภินทนมตโต

เป็นจตุตถิตต์ปฐุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
ภินทนมตโต สมตโต ภินทนมตโต. (ภินทนม + สมตโต)
สมตโต อ.อันสามารถ ภินทนมตโต เพื่ออันทำลาย ภินทนมตโต ชื่อว่าภินทนมตโต. (สามารถเพื่อจะ
ทำลาย)

ปริฟ้าโท

เป็นภาวรูป, ภาวสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ปริขยทนต์ ปริฟ้าโท, ปริทาโท. (ปริ + ทท ภาสมีกรณ ในการทำให้เป็นขี้เถ้า + ฌบัจจย)

ปริขยทนต์ อ.ความเร้าร้อน ปริฟ้าโท ชื่อว่าปริฟ้าท, ปริทาโท ชื่อว่าปริทาท. (ความเร้าร้อน)

สัพพทา

เป็นอภัยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สัพพมทิ กาลे สัพพทา. (สัพพ + ทาปัจจย)

กาลे ในกาล สัพพมทิ ทั้งปวง สัพพทา ชื่อว่าสัพพทา. (ในกาลทั้งปวง)

นาศเสนตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นาศเสน จ โส เถโร จาติ นาศเสนตเถโร. (นาศเสน + เถร)

นาศเสน จ อ.พระนาศเสนด้วย โส อ.พระนาศเสนนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น นาศเสนตเถโร ชื่อว่านาศเสนตเถร. (พระนาศเสนผู้เถระ, พระนาศเสนเถระ)

ปากติกอศคิสนตาโป

เป็นจัญญิตุปปรัสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปกติยา จิต ปากติโก, อศคิ. (ปกติ + ฌบัจจย) สัจจัญญาทือเนกัตถัตถิต

(อศคิ) อ.ไฟ จิต อันตั้งอยู่แล้ว ปกติยา ตามปกติ ปากติโก ชื่อว่าปากติก, ไต้แกไฟ. (ที่ตั้ง
อยู่ตามปกติ)

๒. ปากติโก จ โส อศคิ จาติ ปากติกอศคิ. (ปากติก + อศคิ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปากติโก จ อ.อันตั้งอยู่แล้วตามปกติดด้วย โส อ.อันตั้งอยู่แล้วตามปกตินั้น อศคิ จ เป็นไฟ
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปากติกอศคิ ชื่อว่าปากติกอศคิ. (ไฟที่ตั้งอยู่ตามปกติ)

๓. ปากติกอศคิสนตาโป สนตาโป ปากติกอศคิสนตาโป. (ปากติกอศคิ + สนตาโป) จัญญิตุปปรัสสมาส

สนตาโป อ.ความร้อนพร้อม ปากติกอศคิสนตาโป แห่งไฟอันตั้งอยู่แล้วตามปกติ ปากติกอศคิสนตาโป
ชื่อว่าปากติกอศคิสนตาป. (ความร้อนพร้อมแห่งไฟที่ตั้งอยู่ตามปกติ)

อติมตตตา

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อติกา มตตา ยสส์ โส อติมโต, อวีจิสฺนตาโป. (อติ + มตตา) ฌฎฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส

มตตา อ.ประมาณ อติกา อันยิ่ง ยสส์ (อวีจิสฺนตาปสฺส) แห่งความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจิต (อติ) มีอยู่, โส (อวีจิสฺนตาโป) อ.ความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจิสฺน อติมโต ชื่อว่าอติมต, ได้แก่ความร้อนพร้อมนรกในอเวจิสฺ. (มีประมาณยิ่ง)

๒. อติมตตสฺส ภาโว อติมตตตา. (อติมต + ตาปัจจย) ภาวด์ทิต

ภาโว อ.ความเป็น อติมตตสฺส (อวีจิสฺนตาปสฺส) แห่งความร้อนพร้อมในนรกชื่อว่าอเวจิสฺ มีประมาณยิ่ง อติมตตตา ชื่อว่าอติมตตตา. (ความมีประมาณยิ่ง)

กฏาการมโต

เป็นฌฎฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กฏาการ มตตา ยสส์ โส กฏาการมโต, ปาสาณ. (กฏาการ + มตตา)

กฏาการ อ.เรื้อนยอด มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (ปาสาณสฺส) แห่งแผ่นดินไต้ (อติ) มีอยู่, โส (ปาสาณ) อ.แผ่นดินนั้น กฏาการมโต ชื่อว่ากฏาการมต, ได้แก่แผ่นดิน. (มีเรื้อนยอดเป็นประมาณ)

นิริยอคติ

เป็นลัตตมิตฺปปริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิริเย อคติ นิริยอคติ. (นิริย + อคติ)

อคติ อ.ไฟ นิริเย ในนรก นิริยอคติ ชื่อว่านิริยอคติ. (ไฟในนรก)

นิพพตตสฺตตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพตตา จ เต สฺตตา จาติ นิพพตตสฺตตา. (นิพพต + สฺตต)

นิพพตตา จ อ.ผู้บังเกิดแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้บังเกิดแล้ว ท. เหล่านี้ สฺตตา จ เป็นลัตตวิด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตสฺตตา ชื่อว่านิพพตตสฺตต. (ลัตตวิผู้บังเกิดแล้ว)

กมมพล

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กมมสฺส พล กมมพล. (กมม + พล)

พล อ.กำลัง กมมสฺส แห่งกรรม กมมพล ชื่อว่ากมมพล. (กำลังกรรม)

มาตุกุกจิตตา

เป็นสัตตमितุริสสมาส โดยมีฉัฏฐิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาตุยา กุกจิจิ มาตุกุกจิจิ. (มาตุ + กุกจิจิ) ฉัฏฐิปุริสสมาส

กุกจิจิ อ.ท้อง มาตุยา ของมารดา มาตุกุกจิจิ ชื่อว่ามาตุกุกจิจิ. (ท้องของมารดา)

๒. มาตุกุกจิจิ คตา มาตุกุกจิคตา, นิพพตตสฺสคตา. (มาตุกุกจิจิ + คตา) สัตตमितุริสสมาส

(นิพพตตสฺสคตา) อ.สัตว์ผู้บังเกิดแล้ว ท. คตา ผู้ไปแล้ว มาตุกุกจิจิ ในท้องของมารดา มาตุ-
กุกจิคตา ชื่อว่ามาตุกุกจิคตา, ได้แก่สัตว์ผู้บังเกิดแล้วทั้งหลาย. (ผู้ไปในท้องของมารดา, ผู้อยู่ในท้องของมารดา)

กมมสริกฺขโก

เป็นตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กมฺเมน สริกฺขโก กมมสริกฺขโก, อากาโร. (กมม + สริกฺขก)

(อากาโร) อ.อาการ สริกฺขโก อันบุคคลพึงเห็นสัมผัส กมฺเมน ด้วยกรรม กมมสริกฺขโก ชื่อว่ากมมสริกฺขก.
(ที่บุคคลเห็นสัมผัสกับกรรม, สัมผัสกับกรรม)

เคทมฺชฺเฒ

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทฺสฺส มฺชฺเฒ เคทมฺชฺเฒ. (เคท + มฺชฺเฒ)

มฺชฺเฒ อ.ท่ามกลาง เคทฺสฺส แห่งเรือน เคทมฺชฺเฒ ชื่อว่าเคทมฺชฺเฒ. (ท่ามกลางเรือน)

ปุรตฺติมวตฺต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุรตฺติมฺวจ ตํ วตฺต จาติ ปุรตฺติมวตฺต. (ปุรตฺติม + วตฺต)

ปุรตฺติมํ จ อ.อันมีในเบื้องหน้าด้วย ตํ อ.อันมีในเบื้องหน้านั้น วตฺต จ เป็นที่อยู่ด้วย อิติ เพราะ

เหตุนี้ ปุรตติมวตถุ ชื่อว่าปุรตติมวตถุ. (ที่เป็นที่อยู่มีในเบื้องหน้า)

ปัจฉิมวตถุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัจฉิมญจ ตั วตถุ จาติ ปัจฉิมวตถุ. (ปัจฉิม + วตถุ)

ปัจฉิมิ จ อ.อันมีในภายหลังด้วย ตั อ.อันมีในภายหลังนั้น วตถุ จ เป็นที่อยู่ด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ปัจฉิมวตถุ ชื่อว่าปัจฉิมวตถุ. (ที่เป็นที่อยู่มีในภายหลัง)

เคทมานุสส์กา

เป็นลัตตมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนุสส์สานิ สมุโท มานุสส์โก. (มนุสส์ + กณปัจจย) สมุทตทิต

สมุโท อ.ประชุม มนุสส์สานิ แห่งมนุษย์ ท. มานุสส์โก ชื่อว่ามานุสส์ก. (ประชุมแห่งมนุษย์)

๒. เคเท มานุสส์กา เคทมานุสส์กา. (เคเท + มานุสส์ก) ลัตตมิตต์ปปริสส์มาส

มานุสส์กา อ.ประชุมแห่งมนุษย์ ท. เคเท ในเรือน เคทมานุสส์กา ชื่อว่าเคทมานุสส์ก. (ประชุม
แห่งมนุษย์ในเรือน, หมู่มนุษย์ในบ้าน)

กมุมิวิปากโก

เป็นัญฐิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กมุมิสส์ วิปากโก กมุมิวิปากโก. (กมุมิ + วิปาก)

วิปากโก อ.วิปาก กมุมิสส์ แห่งกรรม กมุมิวิปากโก ชื่อว่ากมุมิวิปาก. (วิปากแห่งกรรม, ผลกรรม)

มรณภย

เป็นปัญจมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณสส์มา ภย มรณภย. (มรณ + ภย)

ภย อ.ภัย มรณสส์มา แต่ความตาย มรณภย ชื่อว่ามรณภย. (ภัยแต่ความตาย)

อัสกโกนโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 น สกโกนโต อัสกโกนโต. (น + สกโกนโต)
 สกโกนโต อาจอยู่ น ทามิได้ อัสกโกนโต ชื่อว่าอัสกโกนโต. (ไม่อาจอยู่, ไม่สามารถอยู่)

เคทชโน

เป็นลัตตมิตป์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 เคเท ชโน เคทชโน. (เคเท + ชน)
 ชโน อ.ชน เคเท ในเรือน เคทชโน ชื่อว่าเคทชน. (ชนในเรือน, คนในเรือน)

เคททวารานิ

เป็นจัญฐิตป์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 เคทสส์ ทวารานิ เคททวารานิ. (เคเท + ทวาร)
 ทวารานิ อ.ประตู ท. เคทสส์ แห่งเรือน เคททวารานิ ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

พทเคท

เป็นนนิบาตบุพพกะ อพยยิภาวส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 เคทสส์ พท พทเคท. (พท + เคท)
 พท ในภายนอก เคทสส์ แห่งเรือน พทเคท ชื่อว่าพทเคท. (ภายนอกเรือน)

อนโตเคท

เป็นนนิบาตบุพพกะ อพยยิภาวส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 เคทสส์ อนโต อนโตเคท. (อนโต + เคท)
 อนโต ในภายใน เคทสส์ แห่งเรือน อนโตเคท ชื่อว่าอนโตเคท. (ภายในเรือน)

นิริยสนดาโป

เป็นลัตตมิตป์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิริย สนดาโป นิริยสนดาโป. (นิริย + สนดาโป)

สนดาไป อ.ความร้อนพร้อม นირเย ในนรก นირยสนดาไป ชื่อว่านिरยสนดาป. (ความร้อนพร้อมในนรก)

อฏฺจโม

เป็นสังขยาดัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อฏฺจนฺนิ ปุโรณ อฏฺจโม, ทิวโส. (อฏฺจ + มปัจจย)

(ทิวโส) อ.วัน ปุโรณ อันเป็นเหตุเต็ม อฏฺจนฺนิ แห่งแปด ท. อฏฺจโม ชื่อว่าอฏฺจม, ได้แก่วัน. (ที่แปด)

ฆรทวาริ

เป็นฉฺฉฐิตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆรสฺส ทวาริ ฆรทวาริ. (ฆร + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู ฆรสฺส แห่งเรือน ฆรทวาริ ชื่อว่าฆรทวาร. (ประตูเรือน)

สุกรสทโท

เป็นฉฺฉฐิตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุกรสฺส สทโท สุกรสทโท. (สุกร + สทท)

สทโท อ.เสียง สุกรสฺส แห่งสุกร สุกรสทโท ชื่อว่าสุกรสทท. (เสียงสุกร)

สณณิน

เป็นอัสสัดถิต มีวิเคราะห์ว่า

สณณยา เตลล อตถิตติ สณณิน, ภิกขุ. (สณณยา + อีปัจจย)

สณณยา อ.ความสำคัญ เตลล (ภิกขุณี) แห่งภิกขุ ท. เหล่านั้น อตถิตติ มีอยู่ อิตติ เพราะเหตุนั้น สณณิน ชื่อว่าสณณิน, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีความสำคัญ, มีความเข้าใจ)

เคททวาริ

เป็นฉฺฉฐิตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสฺส ทวาริ เคททวาริ. (เคท + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู เคทสฺส แห่งเรือน เคททวาริ ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

สตุตโม

เป็นสังขยาตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

สตุตฺตํ ปุโรโณ สตุตฺตโม, ทิวโส. (สตุต + มัจฉัย)

(ทิวโส) อ.วัน ปุโรโณ อันเป็นเหตุเต็ม สตุตฺตํ แห่งเจต ท. สตุตฺตโม ชื่อว่าสตุตม, ใต้แก้ววัน. (ที่เจ็ด)

มงคลกิริยา

เป็นทุตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มงคลํ กิริยา มงคลกิริยา. (มงคล + กิริยา)

กิริยา อ.การกระทำ มงคลํ ซึ่งมงคล มงคลกิริยา ชื่อว่ามงคลกิริยา. (การทำมงคล)

เอตตกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตธิต มีวิเคราะห์ว่า

เอตํ ปริมาณํ เตสนฺติ เอตตกา, สุกฺรา. (เอต + ตตกัจฉัย)

ปริมาณํ อ.ประมาณ เอตํ เท่านั้น เตสํ (สุกราน) แห่งสุกร ท. เหล่านั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เอตตกา ชื่อว่าเอตตก, ใต้แก่สุกรทั้งหลาย. (มีประมาณเท่านั้น)

เมตตจิตฺตํ

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เมตฺเตน ชุตฺตํ จิตฺตํ เมตตจิตฺตํ. (เมตต + จิตต) มัจฉะโลปัสมาส, ลป ชุตตคัพพ

จิตฺตํ อ.จิต ชุตฺตํ ดวงประกอบแล้ว เมตฺเตน ด้วยเมตต เมตตจิตฺตํ ชื่อว่าเมตตจิตต. (จิตดวงประกอบแล้วด้วยเมตต, เมตตจิต)

การุณญํ

เป็นสักตถัตธิต มีวิเคราะห์ว่า

การุณาเยว การุณญํ. (การุณา + ญยปัจฉัย)

การุณา เอว อ.ความกรุณานั้นเทียว การุณญํ ชื่อว่าการุณญ. (ความกรุณา)

เอวรูโป

เป็นจันฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

เอวรู รูป อสสาติ เอวรูโป, สดโต. (เอвр + รูป)

เอвр อ.อย่างนี้ รูป เป็นรูป อสส (สตัดส) แห่งลัตวินั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เอวรูโป
ชื่อว่าเอวรูป, ไต้แก่ลัตว์. (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป)

ทิจูจปุพโพ

เป็นอยุตต์ตถสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ทิจูจ ปุพพนติ ทิจูจปุพโพ, สดโต. (ทิจูจ + ปุพพ)

(สดโต) อ.ลัตว์ (อมเทหิ) อันข้าพเจ้า ท. ทิจูจ เห็นแล้ว ปุพพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้
ทิจูจปุพโพ ชื่อว่าทิจูจปุพพ, ไต้แก่ลัตว์. (ผู้ที่เคยเห็นแล้ว)

อนโตนิเวสน์

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยัภาวสมาล มีวิเคราะห์ว่า

นิเวสนลล อนต์ อนโตนิเวสน์. (อนโต + นิเวสน์)

อนโต ในภายใน นิเวสนลล แห่งเรือนเป็นที่อยู่ อนโตนิเวสน์ ชื่อว่าอนโตนิเวสน์. (ภายในเรือนที่อยู่)

อชช

เป็นอพยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

อิมลลิม ทิวเส อชช. (อิม + ชชปัจจย)

อิมลลิม ทิวเส ในวันนี้ อชช ชื่อว่าอชช. (ในวันนี้)

หรือ อิมลลิม กาลे อชช. (อิม + ชชปัจจย)

อิมลลิม กาลे ในกาลนี้ อชช ชื่อว่าอชช. (ในกาลนี้)

โสจณญจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า

โสจณญจ ต จานญจจติ โสจณญจัน. (โสจณ + จาน)

โสจณ จ อ.อันเป็นที่คร่ำไค้กด้วย ต อ.อันเป็นที่คร่ำไค้กนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ โสจณญจัน ชื่อว่าโสจณญจัน. (ที่เป็นที่คร่ำไค้ก)

ปาปการี

เป็นทุติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาป กโรติ สีเลนาคติ ปาปการี, ปุคฺคโล. (ปาปสทฺทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + ณีปัจจัย)
กัตตฺรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตลฺมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ ปาป ซึ่งบาป สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปาปการี ชื่อว่าปาปการี, ได้แก่บุคคล. (ผู้ทำบาปโดยปกติ)

กมฺมกิลิฏฺจํ

เป็นวิเสสฺนุตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กมฺมญจ ตํ กิลิฏฺจญฺจาติ กมฺมกิลิฏฺจํ. (กมฺม + กิลิฏฺจ)

กมฺมํ จ อ.กรรมด้วย ตํ อ.กรรมนั้น กิลิฏฺจํ จ เป็นอันเศร้าหมองแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
กมฺมกิลิฏฺจํ ชื่อว่ากมฺมกิลิฏฺจ. (กรรมอันเศร้าหมองแล้ว)

นานุปการี

เป็นจฺฐีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา ปกาโร ยสฺส ตํ นานุปการี, ปาปกมฺมํ. (นานา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ ยสฺส (ปาปกมฺมสฺส) แห่งกรรมอันชั่วใด (อดีต) มีอยู่, ตํ (ปาปกมฺม)
อ.กรรมอันชั่วนั้น นานุปการี ชื่อว่านานุปการี, ได้แก่กรรมชั่ว. (อันมีประการต่างๆ)

ปาปกมฺมํ

เป็นวิเสสฺนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาปญจ ตํ กมฺมญฺจาติ ปาปกมฺมํ. (ปาป + กมฺม)

ปาปํ จ อ.อันชั่วด้วย ตํ อ.อันชั่วนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปาปกมฺมํ ชื่อว่า
ปาปกมฺม. (กรรมชั่ว, บาปกรรม)

อกตํ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น กตํ อกตํ, ปาปกมฺมํ. (น + กต)

(ปาปกมม) อ.กรรมชั่ว (บุคคลเลน) กัด อันบุคคล กระทำแล้ว น ทามีได้ ออกต์ ชื่อว่าออกต, ได้แก่ กรรมชั่ว. (ไม่ถูกกระทำแล้ว)

เอกโส

เป็นอสมาทราชคฤสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอก โจ โส อโส จาติ เอกโส. (เอก + อโส)
 เอก โจ อ.เดียวกับ โส อ.เดียวกัน อโส จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกโส ชื่อว่าเอกโส.
 (ส่วนเดียว)

มรณสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มรณญจ ตฺ สมโย จาติ มรณสมโย. (มรณ + สมโย)
 มรณ โจ อ.เป็นที่ตายด้วย ตฺ อ.เป็นที่ตายนั้น สมโย จ เป็นสมโยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มรณ-
 สมโย ชื่อว่ามรณสมโย. (สมโยเป็นที่ตาย)

กมมโสจัน

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กมเมน โสจัน กมมโสจัน. (กมม + โสจัน)
 โสจัน อ.ความเศร้าโศก กมเมน เพราะกรรม กมมโสจัน ชื่อว่ากมมโสจัน. (ความเศร้าโศกเพราะกรรม)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปโร จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลโก)
 ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่าปรโลโก.
 (โลกอื่น, ปรโลก)

วิปากโสจณ

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากเณ โสจณ วิปากโสจณ. (วิปาก + โสจณ)

โสจณ อ.ความเศร้าโศก วิปากเณ เพราะวิปาก วิปากโสจณ ชื่อว่าวิปากโสจณ. (ความเศร้าโศกเพราะวิปาก)

กิลิฏจกมม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิลิฏจญจ ตํ กมมญจาติ กิลิฏจกมม. (กิลิฏจ + กมม)

กิลิฏจ จ อ.อันเศร้าหมองแล้วด้วย ตํ อ.อันเศร้าหมองแล้วนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กิลิฏจกมม ชื่อว่ากิลิฏจกมม. (กรรมอันเศร้าหมองแล้ว)

คาถาปริโยสาน

เป็นฉฺฉฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสาน คาถาปริโยสาน. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาถาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งคาถา, เวลาจบคาถา)

โสตาปนุนาทโย

เป็นฉฺฉฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปนโน อาทิ เยส เต โสตาปนุนาทโย, อริยบุคคลา. (โสตาปนน + อาทิ)

โสตาปนโน อ.พระโสตาบัน อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, เต (อริยบุคคลา) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนุนาทโย ชื่อว่าโสตาปนุนาทโย, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อตฺถิ อสฺสา อตฺถิติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิกปัจจย) อัสสัดติตฺถิต

อตฺถิ อ.ประโยชน์ อสฺสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา

อ.วาทานัน อตติกา ชื่อว่าอตติกา, ได้แก่วาทา. (อันมีประโยชน์)

๒. สห อตติกาย ยา วตตตีติ สัตติกา, เทสนา. (สห + อตติกา) สหบุพพทพพพิหีสมาส
ยา (เทสนา) อ.เทศนาไต วตตตี ย่อมเป็นไป สห กับ อตติกาย (วาทา) ด้วยวาทา อันมี
ประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สัตติกา ชื่อว่าสัตติกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไป
กับด้วยวาทาอันมีประโยชน์)

๑๑. ฌมฺมิกอุปาสกาวตฺถ [๑๑]

ฌมฺมิกอุปาสกาวตฺถ (มยา วุจฺเจเต) ๕

ฌมฺมิกอุปาสกาวตฺถ อ.เรื่องแห่งอุปาสกผู้ประกอบแล้วในธรรม (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทฺธโฆสฺสะ) (วุจฺเจเต) จะกล่าว ๕

ฌมฺมิกอุปาสกาวตฺถ วุตตกัมมะใน วุจฺเจเตฯ อาชยตบทกัมมวจาก
มยา อนภิกฺขิตกตฺตทาใน วุจฺเจเต ๕

๑๑. เรื่องฌมฺมิกอุปาสก

๑. “อิธ โมทติ เปจฺจ โมทตีติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ฌมฺมิก-
อุปาสกํ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ฌมฺมิกอุปาสกํ อารพฺภ “อิธ โมทติ เปจฺจ โมทตีติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ฌมฺมิกอุปาสกํ ซึ่งอุปาสกผู้ประกอบแล้วในธรรม กเถสิ ตรัส
แล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “อิธ โมทติ เปจฺจ โมทตีติ ว่า “อิธ
โมทติ เปจฺจ โมทติ” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระวิหารเขตวัน ทรงปรารภฌมฺมิกอุปาสก ตรัสพระธรรม
เทศนาคือว่า “อิธ โมทติ เปจฺจ โมทติ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺขกตฺตทาใน กเถสิฯ อาชยตบทกตฺตวจาก “อิธ โมทติ เปจฺจ โมทติ”
สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาชยตฺตะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสณะของ ฌมฺมเทสนํฯ
อวุตตกัมมะใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา
ฌมฺมิกอุปาสกํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....
.....

๒. สาวตถิยั กิร ปญจสตา ธมฺมิกอุปาสกา นาม อหฺลสุ ฯ

กิรได้ยันิว่า ธมฺมิกอุปาสกา นาม ชื่อ อ.อุปาสกผู้ประกอบแล้วในธรรมท. ปญจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ อหฺลสุ ได้มีแล้ว สาวตถิยั ในเมืองสาวัตถี ฯ

เล่ากันมาว่า ได้มีอุปาสกผู้ประกอบในธรรมประมาณ ๕๐๐ คน ในเมืองสาวัตถี

กิรศัพท์ อนุสสวนัดถะ ปญจสตา วิเสสนะของ ธมฺมิกอุปาสกา นามศัพท์ สัญญาโชตกะ เข้ากับ ธมฺมิกอุปาสกาฯ สุกทกัตตาใน อหฺลสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สาวตถิยั วิสยาราระใน อหฺลสุ ฯ

๓. เตสุ เอเกกฺสฺส ปญจ ปญจ อุปาสกสตานิ ปริวารโ ฯ

เตสุ (อุปาสกฺส) เอเกกฺสฺส (อุปาสกฺส) ปญจ ปญจ อุปาสกสตานิ ปริวารโ (อโหสิ) ฯ

อุปาสกสตานิ อ.ร้อยแห่งอุปาสกท. ปญจ ห้า ปญจ ห้า ปริวารโ เป็นบริวาร เตสุ (อุปาสกฺส) เอเกกฺสฺส (อุปาสกฺส) แห่ง- ในอุปาสกท. เหล่านั้นหนา -อุปาสกคนหนึ่งๆ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว

ในบรรดาอุปาสกเหล่านั้น อุปาสกคนหนึ่งๆ ได้มีอุปาสกคนละ ๕๐๐ คนเป็นบริวาร

ปญจ สองบท วิเสสนะของ อุปาสกสตานิฯ สุกทกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตสุ วิเสสนะของ อุปาสกฺสฯ นิทธารณะใน เอเกกฺสฺส อุปาสกฺส เอเกกฺสฺส วิเสสนะของ อุปาสกฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน ปริวารโฯ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๔. โย เตสั เชฎฺฐโก, ตสฺส สตุตฺต ปุตุตา สตุตฺต ธีตโร ฯ

โย (อุปาสโก) เตสั (อุปาสกานั) เชฎฺฐโก (โหติ), ตสฺส (อุปาสกฺส) สตุตฺต ปุตุตา สตุตฺต ธีตโร (อหฺลสุ) ฯ

โย (อุปาสโก) เตสั (อุปาสกานั) อ.- แห่งอุปาสกท. เหล่านั้นหนา -อุปาสกใด เชฎฺฐโก เป็นผู้เจริญที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น, ปุตุตา อ.บุตรท. สตุตฺต เจ็ด ธีตโร อ.ธิดาท. สตุตฺต เจ็ด ตสฺส (อุปาสกฺส) ของอุปาสกนั้น (อหฺลสุ) ได้มีแล้ว ฯ

บรรดาอุบาสกเหล่านั้น อุบาสกคนใด เป็นหัวหน้า, อุบาสกคนนั้นได้มีบุตรชาย ๗ คน
ธิดา ๗ คน

เตส วิเสสณะของ อุบาสกานึ่ง นิทธารณะใน โย อุบาสโก โย วิเสสณะของ อุบาสโก
นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน โหติฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจก เขฏฐโก วิกติกัตตาใน
โหติ, สุตต สองบท วิเสสณะของ ปุตฺตา และ ฐิตโร ปุตฺตา กิติ ฐิตโร กิติ สุทธกัตตา
ใน อเหตุยฺ อาขยาดบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ อุบาสกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน
ปุตฺตา และ ฐิตโร ฯ

๕. เตสฺ เอเกกสฺส เอเกกา สลากยาคุ สลากภตฺตํ ปกฺขิกภตฺตํ สงฺฆภตฺตํ อุโปสธิกภตฺตํ
อาคณฺตุภตฺตํ วสฺสวาสิกํ อโหสิ ฯ

เตสฺ (ปุตฺเตสฺ) เอเกกสฺส (ปุตฺตสฺส) เอเกกา สลากยาคุ สลากภตฺตํ ปกฺขิกภตฺตํ สงฺฆภตฺตํ
อุโปสธิกภตฺตํ อาคณฺตุภตฺตํ วสฺสวาสิกํ อโหสิ ฯ

สลากยาคุ อ.ข้าวตั้งอันบุคคลพึงถวายตามสลาก **สลากภตฺตํ** อ.ภัตร์อันบุคคลพึง
ถวายตามสลาก **ปกฺขิกภตฺตํ** อ.ภัตร์อันบุคคลพึงถวายในปักข์ **สงฺฆภตฺตํ** อ.ภัตร์-
อันบุคคลพึงถวายแก่พระสงฆ์ **อุโปสธิกภตฺตํ** อ.ภัตร์เพื่อบุคคลผู้รักษาซึ่งอุโปสถ
อาคณฺตุภตฺตํ อ.ภัตร์เพื่อภิกษุผู้จรมา **วสฺสวาสิกํ** อ.ภัตร์อันบุคคลพึงถวายแก่ภิกษุ
ผู้อยู่ตลอดพรรษา **เอเกกา** อันหนึ่งๆ **อโหสิ** ได้มีแล้ว **เตสฺ (ปุตฺเตสฺ) เอเกกสฺส
(ปุตฺตสฺส)** แก่- ในบุตร ท. เหล่านั้นหนา -บุตรคนหนึ่งๆ ฯ

ในบรรดาบุตรเหล่านั้น บุตรคนหนึ่งๆ ได้มีสลากยาคุ สลากภัตร์ ปักข์ภัตร์ สังฆภัตร์
อุโปสธิกภัตร์ อาคณฺตุภัตร์ และวสฺสวาสิกภัตร์ อย่างละอัน

เอเกกา วิเสสณะของ สลากยาคุ สลากภตฺตํ ปกฺขิกภตฺตํ สงฺฆภตฺตํ อุโปสธิกภตฺตํ
อาคณฺตุภตฺตํ และ วสฺสวาสิกํ สลากยาคุ กิติ สลากภตฺตํ กิติ ปกฺขิกภตฺตํ กิติ
สงฺฆภตฺตํ กิติ อุโปสธิกภตฺตํ กิติ อาคณฺตุภตฺตํ กิติ วสฺสวาสิกํ กิติ สุทธกัตตาใน
อโหสิฯ อาขยาดบทกัตตฺวาจก เตสฺ วิเสสณะของ ปุตฺเตสฺฯ นิทธารณะใน เอเกกสฺส
ปุตฺตสฺส เอเกกสฺส วิเสสณะของ ปุตฺตสฺสฯ นิทธารณียะและสัมปทานใน อโหสิ ฯ

๖. เตปิ สพุเพว อุนชาตปุตฺตา นาม อหฺลฺสุ ๕

เตปิ (ปุตฺตา) สพุเพ เอว อุนชาตปุตฺตา นาม อหฺลฺสุ ๕

เตปิ (ปุตฺตา) อ.บุตร ท. แม่เหล่านั้ สพุเพ เอว ทั้งปวงนั้นเกี่ยว **อุนชาตปุตฺตา** นาม ชื่อว่าเป็นอุนชาตบุตร อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕

บุตรแม่เหล่านั้ทั้งหมด ได้เป็นอุนชาตบุตร

อปิตฺทฺ อเปกขตฺถะเข้ากับ เตจฺ กิตฺติ สพุเพ กิตฺติ วิเสสนะของ ปุตฺตาจฺ สุททกตฺตาใน อหฺลฺสุจฺ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก เอวคฺทฺทฺ อวธารณะเข้ากับ สพุเพ นามคฺทฺทฺ สันญญา- โชตทกะเข้ากับ อุนชาตปุตฺตาจฺ วิกติกตฺตาใน อหฺลฺสุ ๕

.....
.....

๗. อิติ “จุกุทสนฺนํ ปุตฺตานํ ภริยาย อุปาสกสฺสาติ โสฬส สลากยาคุอาทีนํ ปวตฺตฺนฺติ ๕

อิติ “จุกุทสนฺนํ ปุตฺตานํ ภริยาย อุปาสกสฺสาติ โสฬส สลากยาคุอาทีนํ (อาหารวตฺถุณิ) ปวตฺตฺนฺติ ๕

(อาหารวตฺถุณิ) อ.อาหารวตฺถุ ท. **สลากรยาคุอาทีนํ** มีข้าวต้มอันบุคคลพึงถวาย ตามสลากรเป็นต้น **โสฬส** สิบหก **อิติ** คือ “**ปุตฺตานํ** ของบุตร ท. **จุกุทสนฺนํ** สิบสี่ **ภริยาย** ของภรรยา **อุปาสกสฺส** ของอุปาสก” **ปวตฺตฺนฺติ** ย่อมเป็นไป **อิติ** ด้วย ประการฉะนี้ ๕

อาหารวตฺถุมีสลากรยาคุเป็นต้น ๑๖ คือ “ของบุตร ๑๔ คน ของภรรยา และของอุปาสก” ย่อมเป็นไป ด้วยประการฉะนี้

“จุกุทสนฺนํ ปุตฺตานํ ภริยาย อุปาสกสฺส” สรรูปะใน อิติจฺ คฺทฺทฺ สรรูปะใน โสฬส สลากรยาคุ- อาทีนํ โสฬส วิเสสนะของ สลากรยาคุอาทีนํจฺ วิเสสนะของ อาหารวตฺถุณิจฺ สุททกตฺตา ใน ปวตฺตฺนฺติจฺ อาขยาตบทกตฺตฺวาจก อิติตฺทฺทฺ ปการตฺถะ ๕

.....
.....
.....

๘. อิติ โส สปุตุตทาโร สีลวา กลฺยาณธมฺโม ทานสํวิภาครโต อโหสิ ฯ

อิติ โส (อุปาสกโก) สปุตุตทาโร สีลวา กลฺยาณธมฺโม ทานสํวิภาครโต อโหสิ ฯ

โส (อุปาสกโก) อ.อุปาสกกันัน **สปุตุตทาโร** ผู้เป็นไปกับด้วยบุตรและภรรยา **สีลวา** เป็นผู้มั่งคั่ง **กลฺยาณธมฺโม** เป็นผู้มีธรรมอันงาม **ทานสํวิภาครโต** เป็นผู้ยินดีแล้วในการจำแนกซึ่งทาน **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว **อิติ** ด้วยประการฉะนี้ ฯ

อุปาสกกันัน พร้อมกับบุตรและภรรยา เป็นผู้มั่งคั่ง มีธรรมอันงาม ยินดีในการจำแนกทาน ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสนะของ อุปาสกโกๆ สุทธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิติศัพท์ ปการัตตะ สปุตุตทาโร วิเสสนะของ อุปาสกโก สีลวา กิติ กลฺยาณธมฺโม กิติ ทานสํวิภาครโต กิติ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๙. อถ สฺส อปรภาเค โรโค อุปฺปชฺชิ ฯ

อถ สฺส (อุปาสกสฺส) อปรภาเค โรโค อุปฺปชฺชิ ฯ

อถ ครั้งนั้น **อปรภาเค** ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **โรโค** อ.โรค **อสฺส (อุปาสกสฺส)** ของอุปาสกกันัน **อุปฺปชฺชิ** เกิดขึ้นแล้ว ฯ

ที่นั้น ในกาลต่อมา โรคของอุปาสกกันัน เกิดขึ้นแล้ว

อถ กาลสัตตมึ อปรภาเค กาลสัตตมึใน อุปฺปชฺชิ โรโค สุทธกัตตาใน อุปฺปชฺชิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ อุปาสกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน โรโค ฯ

๑๐. อายุสงฺขาโร ปรีหายิ ฯ

อายุสงฺขาโร อ.สังขารคืออายุ **ปรีหายิ** เสื่อมรอบแล้ว ฯ

อายุสังขารเสื่อมสิ้นแล้ว

อายุสงฺขาโร สุทธกัตตาใน ปรีหายิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฯ

๑๑. โส ฌมม โสตุกาโม “อฏฺจ วา เม โสฬส วา ภิกฺขุ เปเสถติ สตุถุ สนฺติกํ ปหิณฺนิ ฯ

โส (อุปาสโก) ฌมม โสตุกาโม (หุตฺวา) “(ตฺมุเห) อฏฺจ วา เม โสฬส วา ภิกฺขุ เปเสถติ (สาสนฺ) สตุถุ สนฺติกํ ปหิณฺนิ ฯ

โส (อุปาสโก) อ.อุบาสกนััน โสตุกาโม เป็นผูใ้ใคร่เพื่ออันฟัง ฌมม ซึ่งธรรม (หุตฺวา) เป็น ปหิณฺนิ สงไปแล้ว (สาสนฺ) ซึ่งข่าวสาสนฺ สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา อิติ ว่า “(ตฺมุเห) อ.พระองค์ เปเสถ ขอจงสงไป ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. อฏฺจ วา แปร หรือ โสฬส วา หรือว่า สิบทก เม แก่ข่าพระองค์” อิติ ดังนัี ฯ

อุบาสกนัันมีความประสงค้จะฟังธรรม จึงสงข่าวสาสนฺไปสูสำนักพระศาสดาว่า “ขอพระองค์จงสงภิกษุ ๘ รูป หรือ ๑๖ รูปให้แก่ข่าพระองค์”

โส วิเสสนะของ อุปาสโก ๑ สุตทกัตตานิ ปหิณฺนิ ๑ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ฌมม อวุตตกัมมะไน โสตุ- โสตุกาโม ๑ วิทิกัตตตานิ หุตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาไน ปหิณฺนิ “ตฺมุเห สุตทกัตตตานิ เปเสถ ๑ อาขยاتبทกัตตฺวาจก อฏฺจ กัตี โสฬส กัตี วิเสสนะของ ภิกฺขุ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตตะเข้ากัป อฏฺจ และ โสฬส เม สัมปทานไน เปเสถ ภิกฺขุ อวุตตกัมมะไน เปเสถ” อิติศัพท์ สรูปะไน สาสนฺ ๑ อวุตตกัมมะไน ปหิณฺนิ สตุถุ สามั- สัมพันธะไน สนฺติกั ๑ สัมปาปุณฺนียกัมมะไน ปหิณฺนิ ฯ

๑๒. สตุถา ภิกฺขุ เปเสสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา เปเสสิ ทรงสงไปแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ฯ

พระศาสดาทรงสงพวกภิกษุไป

สตุถา สุตทกัตตตานิ เปเสสิ ๑ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ภิกฺขุ อวุตตกัมมะไน เปเสสิ ฯ

๑๓. เต คนฺตุวา ตสฺส มณฺจํ ปริวาเรตฺวา ปณฺณตฺเตสุ อาสเนสุ นิสินฺนา “ภานฺเต อยฺยานํ เม ทสฺสนํ ทุลลภํ ภวิสฺสติ, ทฺพุพฺโถมฺหิ, เอกํ เม สุตตํ สขฺฌายถาติ วุตฺตา, “กตฺรํ สุตตํ โสตุกาโม อุปาสกาติ, “สพฺพพฺุธานํ อวิชฺหิตํ สติปฏฺจจานฺสตุตฺตนฺติ วุตฺเต, “เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตุตฺตานํ วิสุทฺธิยาติ สตุตฺตนฺตํ ปฏฺจเปสฺสุ ฯ

เต (ภิกษุ) คนตวา ตสฺส (อุปาสกตสฺส) มณฺจํ ปริวารेतฺวา (ปุคฺคเลน) ปณฺณตฺเตสุ อาสเนสุ นิสินฺหา “ภนฺเต อຍ္ယານံ เม ทสฺสนံ ทูลลภံ ภวิสฺสติ, (อหํ) ทุพฺพล โอมฺหิ, (ตุมฺเห) เอกံ เม สุตฺตํ สขฺฌายถาติ (อุปาสเกน) วุตฺตา, “(ตฺวํ) กตฺรํ สุตฺตํ โสตุกาโม (อสิ) อุปาสกาติ (วตฺวา), “(อหํ) สพฺพพุทฺธานํ อวิชฺหิตํ สติปญฺ्ञานสฺสุตฺตํ (โสตุกาโม โอมฺหิ) อิติ (วเจเน อุปาสเกน) วุตฺเต, “เอกายโน อຍ္ยํ ภิกฺขเว มคฺโค สุตฺตานํ วิสุทฺธิยาติ สุตฺตุนฺถํ ปญฺ्ञเปสฺสุ ๕

เต (ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น **คนตวา** ไปแล้ว **ปริวารेतฺวา** แวดล้อมแล้ว **มณฺจํ** ซึ่ง เตียง **ตสฺส (อุปาสกตสฺส)** ของอุปาสกนั้น **นิสินฺหา** นั่งแล้ว **อาสเนสุ** บนอาสนะ ท. **(ปุคฺคเลน) ปณฺณตฺเตสุ** อัน- อันบุคคล- ปลอดภัยแล้ว **(อุปาสเกน) วุตฺตา** ผู้อันอุปาสก กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **ทสฺสนํ** อ.การเห็น **อຍ္ယານံ** ซึ่งพระคุณ เจ้า ท. **เม** ของกระผม **ทูลลภံ** เป็นการเห็นอันกระผมได้โดยยาก **ภวิสฺสติ** จักเป็น, **(อหํ) อ.กระผม** **ทุพฺพล** เป็นผู้มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว **โอมฺหิ** ย่อมเป็น, **(ตุมฺเห)** อ.ท่าน ท. **สขฺฌายถ** ขอจงสาธยาย **เอกํ สุตฺตํ** ซึ่งสูตร สูตรหนึ่ง **เม** แก่กระผม” **อิติ** ดังนี้ **(วตฺวา)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**อุปาสก** ดูก่อนอุปาสก **(ตฺวํ) อ.ท่าน** **โสตุกาโม** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง **กตฺรํ สุตฺตํ** ซึ่งสูตร สูตรไหน **(อสิ)** ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้, **(วเจเน)** ครั้นเมื่อคำ **อิติ** ว่า “**(อหํ) อ.กระผม** **โสตุกาโม** เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง **สติปญฺ्ञานสฺสุตฺตํ** ซึ่งสติปญฺ्ञานสูตร **สพฺพพุทฺธานํ อวิชฺหิตํ** อัน- อันพระพุทฺธเจ้าทั้งปวง ท. ไม่ทรงละแล้ว **(โอมฺหิ)** ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ **(อุปาสเกน) อัน**อุปาสก **วุตฺเต** กล่าวแล้ว, **ปญฺ्ञเปสฺสุ** เริ่มตั้งไว้แล้ว **สุตฺตุนฺถํ** ซึ่งพระสูตร “**เอกายโน อຍ္ยํ ภิกฺขเว มคฺโค สุตฺตานํ วิสุทฺธิยาติ** ว่า “**เอกายโน อຍ္ยํ ภิกฺขเว มคฺโค สุตฺตานํ วิสุทฺธิยา**” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พวกภิกษุเหล่านั้นไปแวดล้อมเตียงของอุปาสกนั้น นั่งบนอาสนะที่เขาปลอดภัยไว้ ผู้อันอุปาสกนั้นกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ การเห็นพระคุณเจ้าทั้งหลายของกระผม จักเป็นกิริยาได้โดยยาก, กระผมเป็นคนทุพพลภาพ, ขอท่านทั้งหลายช่วยสวดพระสูตร สักสูตรหนึ่งเถิด” จึงถามว่า “ท่านมีความประสงค์จะฟังสูตรไหนหรือ อุปาสก” เมื่ออุปาสกกล่าวว่า “**สติปญฺ्ञานสูตร**ที่พระพุทฺธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละแล้ว” จึงเริ่มตั้งพระสูตรขึ้นว่า “**เอกายโน อຍ္ยํ ภิกฺขเว มคฺโค สุตฺตานํ วิสุทฺธิยา**” ดังนี้ เป็นต้น

เต วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุทฺธกัตตาโน ปญฺ्ञเปสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คนตวา ปุพฺพ- กาลกิริยาโน ปริวารेतฺวา ตสฺส วิเสสนะของ อุปาสกตสฺสฯ สามีสัมพันธะโน มณฺจํฯ

อวุตตกัมมะใน ปริวารेतฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิสินฺหา ปุคฺคเลน อนภิตกัตตทา ใน ปณฺณตฺเตสุฯ วิเสสนะของ อาสเนสุฯ อุปฺปเลสิกาธาระใน นิสินฺหาฯ วิเสสนะของ ภิกฺขุ “ภนฺเต อาลปนะ ทสฺสนํ สุทฺธกัตตทาใน ภวิสฺสติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก อยฺยานํ ฌัฏฺฐีอวุตตกัมมะใน ทสฺสนํ เม สามีสัมพันธะใน ทสฺสนํ ทูลลภํ วิทิตกัตตทาใน ภวิสฺสติ, อหํ สุทฺธกัตตทาใน อมฺหิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ทุพฺพลโ วิทิตกัตตทาใน อมฺหิ, ตุมฺहे สุทฺธกัตตทาใน สชฺฌายถฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก เอกํ วิเสสนะของ สุตฺตํฯ อวุตตกัมมะ ใน สชฺฌายถ เม สัมปทานใน สชฺฌายถ” อิตฺตํ อาการะใน วุตฺตา อฺปาสเกน อนภิตกัตตทาใน วุตฺตาฯ วิเสสนะของ ภิกฺขุ “อฺปาสก อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตทาใน อสิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก กตฺรํ วิเสสนะของ สุตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน โสตุ- โสตุกาโม วิทิตกัตตทาใน อสิ” อิตฺตํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺจเปสฺสุ “อหํ สุทฺธกัตตทาใน อมฺหิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก สพฺพพฺพุธานํ ฌัฏฺฐีอนภิตกัตตทาใน อวิหิตํฯ วิเสสนะของ สติปฏฺจจฺานสฺสุตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน โสตุ- โสตุกาโม วิทิตกัตตทา ใน อมฺหิ” อิตฺตํ สฺรูปะใน วจเนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา อฺปาสเกน อนภิตกัตตทาใน วุตฺเต, “เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สุตฺตานํ วิสฺสุทฺธิยา” สฺรูปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน สุตฺตนฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ปฏฺจเปสฺสุ ฯ

.....

๑๔. ตสฺมี ขณฺเ ฉหิ เทวโลเกหิ สพฺพาลงฺการปฏฺิมนฺฑิตา สหสฺสสินฺหฺวยฺตุตา ทิยฺขุณฺโณ โยชนสติกา ฉ รถา อาคมฺีสุ ฯ

ตสฺมี ขณฺเ ในขณะนั้น รถา อ.รถ ท. ฉ หกคัน ทิยฺขุณฺโณ โยชนสติกา อันประกอบแล้ว ด้วยร้อยแห่งโยชนที่สองด้วยทั้งกึ่ง สหสฺสสินฺหฺวยฺตุตา อันเทียมแล้วด้วยม้าสินธพ มีพันหนึ่ง สพฺพาลงฺการปฏฺิมนฺฑิตา อันประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง อาคมฺีสุ มาแล้ว เทวโลเกหิ จากเทวโลก ท. ฉหิ หก ฯ

ในขณะนั้น รถ ๖ คัน ประดับด้วยเครื่องประดับทั้งปวง เทียมด้วยม้าสินธพ ๑,๐๐๐ ตัว ประกอบด้วย ๑๕๐ โยชน มาจากเทวโลกทั้ง ๖

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณฺเฯ กาลสัตฺตมฺีใน อาคมฺีสุ สพฺพาลงฺการปฏฺิมนฺฑิตา กิตฺติ สหสฺสสินฺหฺวยฺตุตา กิตฺติ ทิยฺขุณฺโณ โยชนสติกา กิตฺติ ฉ กิตฺติ วิเสสนะของ รถาฯ สุทฺธกัตตทาใน อาคมฺีสุฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ฉหิ วิเสสนะของ เทวโลเกหิฯ อปาทานใน อาคมฺีสุ ฯ

๑๕. เตสฺ จิตฺตา เทวตา “อมุหากํ เทวโลกํ เนสฺสาม, อมุหากํ เทวโลกํ เนสฺสาม, อมุโภ มตฺตติกาชนํ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณภาชนํ คณฺหฺนโต วย อมุหากํ เทวโลกเก อภฺริมิตฺตํ อิทฺ นิพฺพตฺตตฺตติ วทิสฺส ๕

เตสฺ (เทวโลกเก) จิตฺตา เทวตา “(มยฺ) อมุหากํ เทวโลกํ เนสฺสาม, (มยฺ) อมุหากํ เทวโลกํ เนสฺสาม, (อุปาสโก) อมุโภ มตฺตติกาชนํ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณภาชนํ คณฺหฺนโต (ปุคฺคโล) วย อมุหากํ เทวโลกเก อภฺริมิตฺตํ อิทฺ (เทวโลกเก) นิพฺพตฺตตฺตติ วทิสฺส ๕

เทวตา อ.เทวตา ท. จิตฺตา ผู้ดำรงอยู่แล้ว เตสฺ (เทวโลกเก) ในเทวโลก ท. เหล่า นั้น วทิสฺส กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. เนสฺสาม จักนำไป เทวโลกํ สูเทวโลก อมุหากํ ของเรา ท., (มยฺ) อ.เรา ท. เนสฺสาม จักนำไป เทวโลกํ สูเทวโลก อมุหากํ ของเรา ท., อมุโภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (อุปาสโก) อ.อุบายก นิพฺพตฺตตฺต จงบังเกิด อิทฺ (เทวโลกเก) ในเทวโลกนี้ อภฺริมิตฺตํ เพื่ออันยินดียิ่ง เทวโลกเก ในเทวโลก อมุหากํ ของเรา ท. (ปุคฺคโล) วย ราวกะ อ.บุคคล มตฺตติกาชนํ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณภาชนํ คณฺหฺนโต ผู้ทำลายแล้ว ซึ่งภาชนะอันเป็นวิการแห่งดินเหนียว ถือเอาอยู่ ซึ่งภาชนะอันเป็นวิการแห่งทอง” อิติ ดังนี้ ๕

พวกเทวตาผู้ดำรงอยู่ในเทวโลกเหล่านั้น กล่าวว่ “พวกเราจักนำไปสูเทวโลกของเรา, พวกเราจักนำไปสูเทวโลกของเรา, ดูก่อนท่านผู้เจริญ อุบายก ของจงบังเกิด ในเทวโลกเพื่อยินดียิ่งในเทวโลกของเรา ดูกุบุคคลทำลายภาชนะดินเหนียว ถือเอาภาชนะทองคำ”

จิตฺตา วิเสสฺนะของ เทวตาฯ สุตฺถกัตฺตทาใน วทิสฺสฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก เตสฺ วิเสสฺนะของ เทวโลกเกฯ วิสยาราระใน จิตฺตา “มยฺ สุตฺถกัตฺตทาใน เนสฺสามฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน เทวโลกํฯ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน เนสฺสาม, มยฺ สุตฺถกัตฺตทาใน เนสฺสามฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน เทวโลกํฯ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน เนสฺสาม, อมุโภ อาลปนะ อุปาสโก สุตฺถกัตฺตทาใน นิพฺพตฺตตฺต อาชยตบทกัตฺตวาจก มตฺตติกาชนํ อวุตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหฺนโต สุวณฺณภาชนํ อวุตตกัมมะใน คณฺหฺนโตฯ วิเสสฺนะของ ปุคฺคโล วยศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ มตฺตติกาชนํ ภินฺทิตฺวา สุวณฺณภาชนํ คณฺหฺนโต, อมุหากํ สามีสัมพันธะใน เทวโลกเกฯ วิสยาราระใน อภฺริมิตฺตํฯ ตุมัตถสัมปทานใน นิพฺพตฺตตฺต

อิธ วิเสสณะของ เทวโลเกฯ วิสยาธาระใน นิพพุตตฺตฺ” อิติศัพทฺ อาการะใน วทีสุฯ

๑๖. อุปาสโก ฐมฺมสุสฺวนนฺตฺรายํ อนิจฺจนฺโต “อาคเมถ อาคเมถาติ อาหฯ

อุปาสโก ฐมฺมสุสฺวนนฺตฺรายํ อนิจฺจนฺโต “(ตฺมฺเห กาลํ) อาคเมถ, (ตฺมฺเห กาลํ) อาคเมถาติ อาหฯ

อุปาสโก อ.อุปาสก อนิจฺจนฺโต ไม่ปรารถนาอยู่ ฐมฺมสุสฺวนนฺตฺรายํ ซึ่งอันตรรายแห่ง การฟังซึ่งธรรม อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. กาลํ ยังกาล อาคเมถ จงให้มา, (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. กาลํ ยังกาล อาคเมถ จงให้มา” อิติ ดังนี้ฯ

อุปาสกไม่ปรารถนาจะรบกวนการฟังธรรม จึงกล่าวว่า “พวกท่านขอจงคอยก่อน พวก ท่านขอจงคอยก่อน”

อุปาสโก สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ฐมฺมสุสฺวนนฺตฺรายํ อวฺตตกัมฺมะ ใน อนิจฺจนฺโตฯ อัมภันตฺรกีรยาของ อุปาสโก “ตฺมฺเห เหตุกัตฺตาใน อาคเมถฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก กาลํ การิตกัมฺมะใน อาคเมถ, ตฺมฺเห เหตุกัตฺตาใน อาคเมถฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก กาลํ การิตกัมฺมะใน อาคเมถ” อิติศัพทฺ อาการะ ใน อาหฯ

๑๗. ภิกฺขุ “อมฺเห วทตีติ สญฺญา ย ตฺมฺเห อเหสิฯ

ภิกฺขุ “(อุปาสโก) อมฺเห วทตีติ สญฺญา ย ตฺมฺเห อเหสิฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ตฺมฺเห เป็นผู้หนึ่ง สญฺญา ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “(อุปาสโก) อ.อุปาสก วทติ ย่อมกล่าว อมฺเห กะเรา ท.” อิติ ดังนี้ อเหสิ ได้เป็นแล้วฯ

พวกภิกษุได้เป็นผู้หนึ่งด้วยความสำคัญว่า “อุปาสกกล่าวกับพวกเรา”

ภิกฺขุ สุทฺธกัตฺตาใน อเหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อุปาสโก สุทฺธกัตฺตาใน วทติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺเห อกถิตกัมฺมะใน วทติ” อิติศัพทฺ สฺรูปะใน สญฺญาฯ ภาระใน ตฺมฺเหฯ วิกตีกัตฺตาใน อเหสิฯ

๑๘. อถุสฺส ปุตฺตธิตโร “อมุหากํ ปิตา ปุพฺเพ ฌมฺมสุสฺวเนน อติตุโต อโหสิ, อิทานิ ปน ภิกฺขุ ปกฺโกสาเปตฺวา สขฺฌายํ กาเรตฺวา สยเมว วาเรติ, มรณฺสุส อภายนกฺสตุโต นาม นตฺถิติ วิรวีสุ ๕

อถ อสุส (อุปาสกสุส) ปุตฺตธิตโร “อมุหากํ ปิตา ปุพฺเพ ฌมฺมสุสฺวเนน อติตุโต อโหสิ, อิทานิ ปน (ปิตา อมฺเห) ภิกฺขุ ปกฺโกสาเปตฺวา (ภิกฺขุ) สขฺฌายํ กาเรตฺวา สยเมว วาเรติ, มรณฺสุส อภายนกฺสตุโต นาม นตฺถิติ วิรวีสุ ๕

อถ ครั้งนั้น ปุตฺตธิตโร อ.บุตรและธิดา ท. อสุส (อุปาสกสุส) ของอุปาสกนั้น วิรวีสุ ร้องแล้ว อิติ ว่า “ปิตา อ.บิดา อมุหากํ ของเรา ท. อติตุโต เป็นผู้ไม่อิมแล้ว ฌมฺมสุสฺวเนน ด้วยการฟังซึ่งธรรม ปุพฺเพ ในกาลก่อน อโหสิ ได้เป็นแล้ว, ปน แต่ ว่า อิทานิ ในกาลนี้ (ปิตา) อ.บิดา (อมฺเห) ยังเรา ท. ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียก แล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. (ภิกฺขุ) ยังภิกษุ ท. กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว สขฺฌายํ ซึ่งการ สาราบาย วาเรติ ย่อมห้าม สยํ เหว ด้วยตัวเองนั้นเทียว, อภายนกฺสตุโต นาม ชื่อ อ.สัตว์ผู้ไม่กลัว มรณฺสุส แต่ความตาย นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น บุตรและธิดาทั้งหลายของอุปาสกนั้น ร้องกันว่า “บิดาของพวกเรา เป็นผู้ไม่ อิมด้วยการฟังธรรมในกาลก่อน แต่บัดนี้ บิดาให้มนต์ภิกษุทั้งหลายมา ให้ทำการ สาราบาย ย่อมห้ามเสียเอง ธรรมดาว่าสัตว์ผู้ไม่กลัวแต่ความตาย ไม่มี”

อถ กาลสัตตมมี ปุตฺตธิตโร สุทฺธกตฺตาโน วิรวีสุ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อสุส วิเสสนะ ของ อุปาสกสุส ๆ สามีสัมพันธะใน ปุตฺตธิตโร “ปิตา สุทฺธกตฺตาโน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน ปิตา ปุพฺเพ กาลสัตตมมีใน อติตุโต ฌมฺมสุสฺวเนน ภาระในอติตุโต ๆ วิกติกตฺตาโน อโหสิ, ปนศัพทวิเสสโชตกะ อิทานิกาลสัตตมมีในวาเรติ ปิตา สุทฺธกตฺตาโน วาเรติ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อมฺเห การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรตฺวา ภิกฺขุ การิตกัมมะ ใน กาเรตฺวา สขฺฌายํ อวุตตกัมมะใน กาเรตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วาเรติ เหวศัพท อวธารณะเข้ากับ สยํ ภาระใน วาเรติ, นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ อภายนก- สตุโต ๆ สุทฺธกตฺตาโน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกตฺตฺวาจก มรณฺสุส ัญฐี้อปาทานใน อภายนก-” อิติศัพท อาการะใน วิรวีสุ ๕

๑๙. ภิกขุ “อิทานิ อโนกาโสติ อุกฺกจายาสนหา ปกุกมัสสุ ฯ

ภิกขุ “อิทานิ อโนกาโส (โหติ)” อิติ (จินฺเตตฺตวา) อุกฺกจา ย อาสนหา ปกุกมัสสุ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. (จินฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ อ.กาลนึ อโนกาโส เป็นสมัย มิใช่โอกาส (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อุกฺกจา ย ลุกขึ้นแล้ว อาสนหา จากอาสนะ ปกุกมัสสุ หลีกไปแล้ว ฯ

พวกภิกษุต่างคิดว่า “บัดนี้ มิใช่โอกาส” พากันลุกจากอาสนะ แล้วก็หลีกไป

ภิกขุ สุกฺกตฺตนาใน ปกุกมัสสุฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก “อิทานิ สัตตมปิัจจัตตะไน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก อโนกาโส วิกตีกัตตนาใน โหติ” อิตฺศิพฺพ อากาละไน จินฺเตตฺตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุกฺกจาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกมัสสุ อาสนหา อปาทานไน อุกฺกจาฯ

.....
.....

๒๐. อูปาสโก โลกั วิตินาเมตฺตวา สตี ปฏฺลิภิตฺตวา ปุตฺเต ปุจฺฉิ “กสฺมา กนฺทถาติ ฯ

อูปาสโก โลกั (กาลั) วิตินาเมตฺตวา สตี ปฏฺลิภิตฺตวา ปุตฺเต ปุจฺฉิ “(ตุมุเห) กสฺมา กนฺทถาติ ฯ

อูปาสโก อ.อุบาสก (กาลั) ยังกาล โลกั หนอยหนึ่ง วิตินาเมตฺตวา ให้น้อมไปล่วง วิเศษแล้ว ปฏฺลิภิตฺตวา กลับได้แล้ว สตี ซึ่งสตี ปุจฺฉิ ถามแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตฺร ท. อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.เธอ ท. กนฺทถ ย่อมคร่ำครวญ กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกทำให้เวลาหนอยหนึ่งผ่านไป กลับได้สติคืน ถามพวกลูกๆ ทั้งหลายว่า “พวก เธอคร่ำครวญกันเพราะอะไร”

อูปาสโก สุกฺกตฺตนาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก โลกั วิเสสนะของ กาลัฯ การิต- กัมมะไน วิตินาเมตฺตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏฺลิภิตฺตวา สตี อวุตตกัมมะไน ปฏฺลิภิตฺตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ ปุตฺเต อวุตตกัมมะไน ปุจฺฉิ “ตุมุเห สุกฺกตฺตนาใน กนฺทถฯ อาชยาตบทกัตตฺตฺวาจก กสฺมา เหตุไน กนฺทถ” อิตฺศิพฺพ อากาละไน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๒๑. “ตาด ตุมเห ภิกขุ ปกโกสาเปตวา ฆมมํ สุนนฺดา สยเมว วารยิตฺถ, อถ มย
‘มรณสฺส อภายนกสฺสโต นาม นตฺถิติ กนฺทิมฺหาติ ฯ

(ตา ปุตุตธิตโร) “ตาด ตุมเห (อมฺเห) ภิกขุ ปกโกสาเปตวา ฆมมํ สุนนฺดา สยเมว วารยิตฺถ,
อถ (ภาเว สฺนฺเต), มย ‘มรณสฺส อภายนกสฺสโต นาม นตฺถิติ (จินฺตเนน) กนฺทิมฺหาติ (อาหํสุ) ฯ

(ตา ปุตุตธิตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้า
แต่พ่อ ตุมเห อ.ท่าน (อมฺเห) ยังเรา ท. ปกโกสาเปตวา ให้ร้องเรียกแล้ว ภิกขุ ซึ่ง
ภิกษุ ท. สุนนฺดา ฟังอยู่ ฆมมํ ซึ่งกรรม วารยิตฺถ ห้ามแล้ว สย เอว ด้วยตนเองนั้น
เทียว, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สฺนฺเต) มีอยู่, มย อ.เรา ท. กนฺทิมฺหา
คร่ำครวญแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘อภายนกสฺสโต นาม ชื่อ อ.สัตว์ผู้ไม่
กลัว มรณสฺส แต่ความตาย นตฺถิ ย่อมไม่มี’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้นพากันกล่าวว่า “พ่อ ท่านให้พวกเราไปเรียกภิกษุทั้งหลายมา ฟัง
กรรมอยู่ แล้วห้ามเสียเองนั้นแหละ, เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเราพากันคร่ำครวญด้วยคิด
ว่า ‘กรรมด่าว่าสัตว์ผู้ไม่กลัวตาย ไม่มี’ ดังนี้”

ตา วิเสสนะของ ปุตุตธิตโรฯ สฺนฺทกตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ตาด
อาลปนนะ ตุมเห สฺนฺทกตฺตาใน วารยิตฺถฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อมฺเห การิตกัมมะ
ใน ปกโกสาเปตวา ภิกขุ อวุตตกัมมะใน ปกโกสาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน สุนนฺดา
ฆมมํ อวุตตกัมมะใน สุนนฺตาฯ อัมภันตริกิริยาของ ตุมเห เอวตัมพ อวชารณะเข้ากับ
สยฯ ภาระใน วารยิตฺถ, อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สฺนฺเตฯ ลักษณะกิริยา,
มย สฺนฺทกตฺตาใน กนฺทิมฺหาฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก นามตัมพ สันญญาโชตกะเข้ากับ
อภายนกสฺสโตฯ สฺนฺทกตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกตฺตฺวาจก มรณสฺส จินฺตฺตฺวาปาทานใน
อภายนก-’ อิติตัมพ สฺนฺปะใน จินฺตเนนฯ ภาระใน กนฺทิมฺหา” อิติตัมพ อากาเรใน
อาหํสุ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....

๒๒. “อຍຍา ปน กุหิณฺติ ฯ

(โส อุปาสโก) “อຍຍา ปน กุหิ (จาเน คตา)”ติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ อຍຍา อ.พระคุณเจ้า ท. (คตา) ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกถาว่า “ก็พระคุณเจ้าทั้งหลายไปไหนแล้ว”

โส วิเสสณะของ อุปาสโกๆ สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ อຍຍา สุทรกัตตาใน คตาๆ กิตบทกัตตุวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาราระใน คตา” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๓. “อโนกาโสติ อฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺตา ตาตาทิ ฯ

(ตา ปุตฺตธิตโร) “(เต ภิกฺขุ) “(อຍ โอกาโส) อโนกาโส (โหติ)” อิติ (วตฺวา) อฏฺฐาย อาสนา ปกฺกนฺตา ตาต” อิติ (อาหฺสุ) ฯ

(ตา ปุตฺตธิตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต ข้า แต่พ่อ (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(อຍ โอกาโส) อ.โอกาสนี้ อโนกาโส เป็นสมัยมิใช่โอกาส (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ปกฺกนฺตา หลีกไปแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้นพากันกล่าวว่า “พ่อ พวกภิกษุเหล่านั้นพากันพูดว่า ‘มิใช่โอกาส’ ดังนี้แล้ว ก็พากันลุกจากอาสนะหลีกไป”

ตา วิเสสณะของ ปุตฺตธิตโรๆ สุทรกัตตาใน อาหฺสุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาต อาลปนะ เต วิเสสณะของ ภิกฺขุๆ สุทรกัตตาใน ปกฺกนฺตาๆ กิตบทกัตตุวาจก ‘อຍ วิเสสณะของ โอกาโสๆ สุทรกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อโนกาโส วิกิต- กัตตาใน โหติ’ อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺฐายๆ ปุพพกาล- กิริยาใน ปกฺกนฺตา อาสนา อปาทานใน อฏฺฐาย” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

๒๔. “นาหิ อยฺเยหิ สหฺริ กณฺมิตฺติ ฯ

(โส อุปาสโก) “น อหิ อยฺเยหิ สหฺริ กณฺมิตฺติ (อาห) ฯ

(โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา น กณฺมิ ย่อมไม่ กล่าว สหฺริ กับ อยฺเยหิ ด้วยพระคุณเจ้า ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกกล่าวว่า “เราไม่ได้พูดกับพระคุณเจ้าเหล่านั้น”

โส วิเสสนะของ อุปาสโกฯ สหฺริกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก “อหิ สหฺริกัถตา ใน กณฺมิฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก นศฺพทฺ ปรุฏฺเฐระใน กณฺมิ อยฺเยหิ สหฺตถตติยาเข้า กับ สหฺริฯ กิริยาสมวาเยใน กณฺมิ” อิติศฺพทฺ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....

๒๕. “อถ เกน สหฺริ กเถถาติ ฯ

(ตา ปุตุตฺธิตโร) “อถ (ภาเว สนฺเต), (ตุมฺเห) เกน สหฺริ กเถถาติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(ตา ปุตุตฺธิตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตุมฺเห) อ.ท่าน กเถถ ย่อมกล่าว สหฺริ กับ เกน ด้วยใคร” อิติ ดังนี้ ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้นถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านพูดกับใครกัน?

ตา วิเสสนะของ ปุตุตฺธิตโรฯ สหฺริกัถตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก “อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตุมฺเห สหฺริกัถตาใน กเถถฯ อาชยาตบทกัถตุวาจก เกน สหฺตถตติยาเข้ากับ สหฺริฯ กิริยาสมวาเยใน กเถถ” อิติ- ศฺพทฺ อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

.....
.....
.....

๒๖. “ฉหิ เทวโลเกหิ เทวดา ฉ รเถ อลงฺกริตฺวา อาทาย อากาเส จตฺวา ‘อมุหาคํ เทวโลเก อภิรมาหิ, อมุหาคํ เทวโลเก อภิรมาหิตฺติ สหุทํ กโรนฺติ, ตาหิ สหุทฺธิ กถเมหิตฺติ ฯ”

(โส อุปาสโก) “ฉหิ เทวโลเกหิ เทวดา ฉ รเถ อลงฺกริตฺวา อาทาย อากาเส จตฺวา ‘(ตุวํ) อมุหาคํ เทวโลเก อภิรมาหิ, (ตุวํ) อมุหาคํ เทวโลเก อภิรมาหิตฺติ สหุทํ กโรนฺติ, (อหํ) ตาหิ (เทวดาหิ) สหุทฺธิ กถเมหิตฺติ (อาห) ฯ”

(โส อุปาสโก) อ.อุปาสกนััน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทวดา อ.เทวดา ท. เทวโลเกหิ จากเทวโลก ท. ฉหิ หก อลงฺกริตฺวา ประดับแล้ว รเถ ซึ่งรถ ท. ฉ หก อาทาย พาเอาแล้ว จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว อากาเส ในอากาศ กโรนฺติ ย่อมกระทำ สหุทํ ซึ่งเสียง อิติ ว่า ‘(ตุวํ) อ.ท่าน อภิรมาหิ จงยินดียิ่ง เทวโลเก ในเทวโลก อมุหาคํ ของเรา ท., (ตุวํ) อ.ท่าน อภิรมาหิ จงยินดียิ่ง เทวโลเก ในเทวโลก อมุหาคํ ของเรา ท.’ อิติ ดังนี้, (อหํ) อ.เรา กถมิ ย่อมกล่าว สหุทฺธิ กับ ตาหิ (เทวดาหิ) ด้วยเทวดา ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

อุปาสกนัันกล่าวว่า “พวกเทวดาจากเทวโลกทั้ง ๖ ชั้น ประดับรถ ๖ คัน พาเอามาดำรง อยู่ในอากาศสงเสียงกันว่า “เชิญท่านจงยินดียิ่งในเทวโลกของพวกเรา, เชิญท่านจง ยินดียิ่งในเทวโลกของพวกเรา” ดังนี้, เราพูดกับพวกเทวดาเหล่านั้น”

โส วิเสสนะของ อุปาสโกฯ สหุทกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “เทวดา สหุทกัตฺตาใน กโรนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ฉหิ วิเสสนะของ เทวโลเกหิฯ อปาทานใน เทวดา ฉ วิเสสนะของ รเถฯ อวุตตกัมมะใน อลงฺกริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน จตฺวา อากาเส วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺติ ‘ตุวํ สหุทกัตฺตาใน อภิรมาหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อมุหาคํ สามีสัมพันธะใน เทวโลเกฯ วิสยาธาระใน อภิรมาหิ, ตุวํ สหุทกัตฺตาใน อภิรมาหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อมุหาคํ สามีสัมพันธะใน เทวโลเกฯ วิสยาธาระใน อภิรมาหิ’ อิติศัพท์ สรุปะใน สหุทํฯ อวุตตกัมมะใน กโรนฺติ, อหํ สหุทกัตฺตาใน กถมิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตาหิ วิเสสนะของ เทวดาหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับสหุทฺธิฯ ศัพท์ กิริยาสมวาเย ใน กถมิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๗. “กุหี ตาต รธา, น มยํ ปสฺสามาติ ฯ

(ตา ปุตฺตธิตโร) “กุหี (จาเน) ตาต รธา (สนฺติ), น มยํ ปสฺสามาติ (อาหํสุ) ฯ

(ตา ปุตฺตธิตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต
ข้าแต่พ่อ รธา อ.รธ ท. (สนฺติ) มีอยู่ กุหี (จาเน) ในที่ไหน?, มยํ อ.เรา ท. น
ปสฺสาม ย่อมไม่เห็น” อิติ ดังนี้ ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้นพากันกล่าวว่า “พ่อ รธที่ว่าอยู่ที่ไหน?, พวกเราย่อมไม่เห็น”

ตา วิเสสนะของ ปุตฺตธิตโรฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตาต
อาลปนนะ รธา สุทฺธกัตฺตาใน สนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุหี วิเสสนะของ จาเนฯ
วิสยาธาระใน สนฺติ, มยํ สุทฺธกัตฺตาใน ปสฺสามฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺท
ปฏฺิเสระใน ปสฺสาม” อิติคัพฺท อาการะใน อาหํสุ ฯ

๒๘. “อตุถิ ปน มยฺหํ คนฺถิตานิ ปุปฺผานีติ ฯ

(โส อุปาสโก) “อตุถิ ปน (ปุคฺคเลน) มยฺหํ คนฺถิตานิ ปุปฺผานีติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ปุปฺผานิ อ.ดอกไม้ ท.
(ปุคฺคเลน) คนฺถิตานิ อัน- อันบุคฺคล -ร้อยแล้ว มยฺหํ เพื่อเรา อตุถิ มีอยู่หรือ” อิติ
ดังนี้ ฯ

อุบาสกถามว่า “ก็ ดอกไม้ทั้งหลายที่เขาร้อยไว้เพื่อเรา มีอยู่หรือ?”

โส วิเสสนะของ อุปาสโกฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ปนคัพฺท
วากยารัมภโชตกะ คนฺถิตานิ วิเสสนะของ ปุปฺผานิฯ สุทฺธกัตฺตาใน อตุถิฯ กิริยาบท-
กัตฺตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิทกัตฺตาใน คนฺถิตานิ มยฺหํ สัมปทานใน คนฺถิตานิ”
อิติคัพฺท อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๙. “อตุถิ ตาตาทิ ฯ

(ตา ปุตุตธีตโร) “อตุถิ ตาต (ปุคฺคเลน ตุมหากํ คณฺถิตานิ ปุปฺพานิ)” อิติ (อาหํสุ) ฯ

(ตา ปุตุตธีตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต
ข้าแต่พ่อ (ปุปฺพานิ) อ.ดอกไม้ ท. (ปุคฺคเลน คณฺถิตานิ) อัน- อันบุคคล -ร้อยแล้ว
(ตุมหากํ) เพื่อท่าน อตุถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้นพากันกล่าวว่า “ข้าแต่พ่อ ดอกไม้ทั้งหลายที่เขาร้อยไว้เพื่อท่าน
มีอยู่”

ตา วิเสสณะของ ปุตุตธีตโรฯ สุทรกัตตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาต
อาลปนะ คณฺถิตานิ วิเสสณะของ ปุปฺพานิฯ สุทรกัตตาใน อตุถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก
ปุคฺคเลน อนภิทกัตตฺวาจก คณฺถิตานิ ตุมหากํ สัมปทานใน คณฺถิตานิ” อิติศัพท์
อาการะใน อาหํสุ ฯ

๓๐. “กตโร เทวโลโก รณณโยติ ฯ

(โส อุปาสโก) “กตโร เทวโลโก (ปุคฺคเลน) รณณโยติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “เทวโลโก อ.เทวโลก กตโร
ชั้นไหน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล รณณโย ฟังรื่นรมย์” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกถามว่า “เทวโลกชั้นไหน น่ารื่นรมย์”

โส วิเสสณะของ อุปาสโกฯ สุทรกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กตโร
วิเสสณะของ เทวโลโกฯ วุตตกัมมะใน รณณโยฯ กิตบทกัมมวาทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิท-
กัตตฺวาจก รณณโย” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๑. “สพฺพโพธิสตุตฺตานํ พุทฺธมาตาปีตฺตุนญจ วสนญฺจานํ ตฺสิตฺตวณํ รณณียํ ตาตาทิ ฯ

(ตา ปุตุตธีตโร) “สพฺพโพธิสตุตฺตานํ (จ) พุทฺธมาตาปีตฺตุนํ จ วสนญฺจานํ ตฺสิตฺตวณํ (ปุคฺคเลน)
रणณียํ ตาตาทิ (อาหํสุ) ฯ

(ดา ปุตุตธีตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้าแต่พ่อ ตุสิตภวนโ อ.ภพชื่อว่าตุสิต วสนภูจฺจํ อันเป็นที่อยู่ สพฺพโพธิสตุตฺตํ (จ) ของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ท. ด้วย พุทฺธมาตาปิตุํ จ ของพระมารดาและพระบิดา ของพระพุทฺธเจ้า ท. ด้วย (ปุคฺคเลน) อันบุคคล รมณียํ ฟิงรีนรมย์” อิติ ดังนี้ ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้นพากันกล่าวว่า “พ่อ ภพตุสิตที่เป็นที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ทั้งปวง และของพระพุทฺธมารดา พระพุทฺธบิดา เป็นภพที่น่ารื่นรมย์”

ดา วิเสสณะของ ปุตุตธีตโรฯ สฺทฺธกัตฺตํใน อาหฺสฺฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ตาด อาลปนะ วสนภูจฺจํ วิเสสณะของ ตุสิตภวนโฯ วุตตกัมมะใน รมณียํฯ กิตบทกัมมะ- วาจก สพฺพโพธิสตุตฺตํ กัตฺติ พุทฺธมาตาปิตุํ กัตฺติ สามีสัมพันธะใน วสนภูจฺจํ จศัพทํ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ สพฺพโพธิสตุตฺตํ และ พุทฺธมาตาปิตุํ ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตฺตํ ใน รมณียํ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหฺสฺ ฯ

๓๒. “เตนหิ 'ตุสิตภวนโ อคตฺรเถ ปุปฺพทามํ ลคฺคตฺตฺติ ปุปฺพทามํ ชิปถาติ ฯ

(โส อุปาสโก) “เตนหิ (ตุเม) 'ตุสิตภวนโ อคตฺรเถ ปุปฺพทามํ ลคฺคตฺตฺติ (อริฎฺฐาเนน) ปุปฺพทามํ ชิปถาติ (อาห) ฯ

(โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุเม) อ.เธอ ท. ชิปถ จงโยนไป ปุปฺพทามํ ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ (อริฎฺฐาเนน) ด้วยอัน อริชฺฐาน อิติ ว่า ‘ปุปฺพทามํ อ.พวงแห่งดอกไม้ ลคฺคตฺตฺ จงคล้อง อคตฺรเถ ที่รถ คันที่มาแล้ว ตุสิตภวนโ จากภพชื่อว่าตุสิต’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกนั้นกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกเธอจงโยนพวงดอกไม้ไปพร้อมกับอริชฺฐานว่า ‘ขอพวงดอกไม้จงคล้องที่รถคันที่มาจากภพตุสิต’

โส วิเสสณะของ อุปาสโกฯ สฺทฺธกัตฺตํใน อาหฺฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “เตนหิ อฺยโยชนัตถะ ตุเม สฺทฺธกัตฺตํใน ชิปถฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ‘ปุปฺพทามํ สฺทฺธกัตฺตํ ใน ลคฺคตฺตฺฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตุสิตภวนโ อปาทานใน อคต- อคตฺรเถ วิสยาชาระใน ลคฺคตฺตฺ’ อิติศัพท์ สฺรฺปะใน อริฎฺฐาเนนฯ ภาวะใน ชิปถ ปุปฺพทามํ อวุตตกัมมะใน ชิปถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๓. เต ขิปีสู ฯ

เต (ปุตตธิตโร) ขิปีสู ฯ

เต (ปุตตธิตโร) อ.บุตรและธิดา ท. เหล่านั้น **ขิปีสู** โยนไปแล้ว ฯ

บุตรและธิดาเหล่านั้น พากันโยนไป

เต วิเสสนะของ ปุตตธิตโรฯ สุกธกัตตาใน ขิปีสูฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ฯ

๓๔. ตํ รถฐเร ลคคิตฺวา อากาเส โอลมฺพิ ฯ

ตํ (ปุปฺพทามํ) รถฐเร ลคคิตฺวา อากาเส โอลมฺพิ ฯ

ตํ (ปุปฺพทามํ) อ.พวงแห่งดอกไม้ นั้น **ลคคิตฺวา** คล้องแล้ว **รถฐเร** ที่แอกแห่งรถ **โอลมฺพิ** ห้อยลงแล้ว **อากาเส** ในอากาศ ฯ

พวงดอกไม้ นั้นคล้องที่แอกรถห้อยลงในอากาศ

ตํ วิเสสนะของ ปุปฺพทามํฯ สุกธกัตตาใน โอลมฺพิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก รถฐเร
วิสยาธาระใน ลคคิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอลมฺพิ อากาเส วิสยาธาระใน โอลมฺพิ ฯ

๓๕. มหาชนโน ตเทว ปสฺสตี, รถํ น ปสฺสตี ฯ

มหาชนโน ตํ เอว (ปุปฺพทามํ) ปสฺสตี, รถํ น ปสฺสตี ฯ

มหาชนโน อ.มหาชน **ปสฺสตี** ย่อมเห็น **ตํ เอว ปุปฺพทามํ** ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ นั้น
นั้นเทียว, **น ปสฺสตี** ย่อมไม่เห็น **รถํ** ซึ่งรถ ฯ

มหาชนเห็นแต่พวงดอกไม้ นั้นนั้นนั่นแหละ แต่ไม่เห็นรถ

มหาชน สุกธกัตตาใน ปสฺสตีฯ สองบท อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะ
เข้ากับ ตํฯ วิเสสนะของ ปุปฺพทามํฯ อวุตตกัมมะใน ปสฺสตี รถํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสตี
นศัพท์ ปฏิเสธะใน ปสฺสตี ฯ

๓๖. อุปาสาทโก “ปัสสเถตัง ปุพฺพทามนฺตํ วตฺวา, “อาม ปัสสามาติ วุตฺเต, “เอตัง ตฺสิตฺต-
ทวานโต อากฺตรเถ โอลมฺพติ, อหัง ตฺสิตฺตทวานัง คจฺฉามิ, ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถ, มม
สนฺติเก นิพฺพตฺติตฺตูกามา หุตฺวา มยา กตฺนียาเมเนว ปุณฺณานิ กโรธาติ วตฺวา กาลัง
กตฺวา ตฺสิตฺตทวานโต อากฺตรเถ ปตฺติฏฺจาสึ ฯ”

อุปาสาทโก “(ตุมฺเห) ปัสสเถ เอตัง ปุพฺพทามนฺตํ วตฺวา, “อาม (มยํ) ปัสสามาติ (วเจเน ตาหิ
ปุตฺตธโรตาหิ) วุตฺเต, “เอตัง (ปุพฺพทามํ) ตฺสิตฺตทวานโต อากฺตรเถ โอลมฺพติ, อหัง ตฺสิตฺตทวานัง
คจฺฉามิ, ตุมฺเห มา จินฺตยิตฺถ, (ตุมฺเห) มม สนฺติเก นิพฺพตฺติตฺตูกามา หุตฺวา (ปุณฺณสฺส) มยา
กตฺนียาเมเน เอว ปุณฺณานิ กโรธาติ วตฺวา กาลัง กตฺวา ตฺสิตฺตทวานโต อากฺตรเถ ปตฺติฏฺจาสึ ฯ”

อุปาสาทโก อ.อุบายสก วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.เชอ ท. ปัสสเถ ย่อมเห็น
เอตัง ปุพฺพทามํ ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ฉันนั้นหรือ?” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า
“อาม จํ (มยํ) อ.เรา ท. ปัสสาม ย่อมเห็น” อิติ ดังนี้ (ตาหิ ปุตฺตธโรตาหิ) อันบุตร
และธิดา ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอตัง (ปุพฺพทามํ)
อ.พวงแห่งดอกไม้ฉันนั้น โอลมฺพติ ย่อมห้อยลง อากฺตรเถ ที่รถคันที่มาแล้ว ตฺสิต-
ทวานโต จากภพชื่อว่าดุสิต, อหัง อ.เรา คจฺฉามิ จะไป ตฺสิตฺตทวานัง สู่ภพชื่อว่าดุสิต,
ตุมฺเห อ.เชอ ท. มา จินฺตยิตฺถ อย่างคิดแล้ว, (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. นิพฺพตฺติตฺตูกามา
เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบังเกิด สนฺติเก ในสำนัก มม ของเรา หุตฺวา เป็นแล้ว กโรธ จ
กระทำ ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. (ปุณฺณสฺส) มยา กตฺนียาเมเน เอว โดยทำนองแห่งบุญ
อันเรา กระทำแล้ว นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว กาลัง ซึ่งกาละ ปตฺติฏฺจาสึ
ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว อากฺตรเถ ที่รถคันที่มาแล้ว ตฺสิตฺตทวานโต จากภพชื่อว่าดุสิต ฯ”

อุบายสกกล่าวว่า “พวกเธอย่อมเห็นพวงดอกไม้ฉันนั้นไหม” เมื่อบุตรและธิดากล่าวว่า “จํ
พวกเรา ย่อมเห็น”, จึงกล่าวว่า “พวงดอกไม้ฉันนั้นห้อยอยู่ที่รถที่มาจากภพดุสิต, เราจะ
ไปภพดุสิต, พวกเธออย่าคิดไปเลย, พวกเธอมีความประสงค์จะบังเกิดในสำนักของ
เรา จึงพากันทำบุญทั้งหลายตามทำนองที่เราทำแล้วนั้นแหละ” แล้วเสียชีวิตลง ไป
ประดิษฐานอยู่ที่รถคันที่มาจากภพดุสิต

อุปาสาทโก สุทฺธกัตฺตาใน ปตฺติฏฺจาสึฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน
ปัสสเถฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอตัง วิเสสนะของ ปุพฺพทามํฯ วุตฺตกัมมะใน ปัสสเถ”
อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพทามํกิริยาใน วตฺวา “อาม สัมปฏิจฺฉนฺตเถ มยํ

สุทธกัตตาใน ปุสสามๆ อาชยาตบหกัตตุวจาก” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา ตาหิ วิเสสนะของ ปุตตธีตาทิๆ อนภิกิตกัตตาใน วุตเต, “เอต วิเสสนะของ ปุปฺพทาม์ๆ สุทธกัตตาใน โอลมฺพติๆ อาชยาตบหกัตตุวจาก ตฺสิตทวานโต อปาทานใน อาคต- อาคตรเถ วิสยาธาระใน โอลมฺพติ, อหํ สุทธกัตตาใน คจฺฉามิๆ อาชยาตบหกัตตุวจาก ตฺสิตทวานํ สัมปาปุณียกัมมะใน คจฺฉามิ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน จินฺตยิตฺถๆ อาชยาตบหกัตตุวจาก มาศััพท์ ปฏฺฐิเสระใน จินฺตยิตฺถ, ตุมฺเห สุทธกัตตา ใน กโรถๆ อาชยาตบหกัตตุวจาก มม สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติตุ- นิพฺพตฺติตุกามา วิกิตกัตตาใน หุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรถ ปุณฺณสุส สามีสัมพันธะใน กตฺนียาเมน มยา อนภิกิตกัตตาใน กต- เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากับ กตฺนียาเมนๆ ตติยาวิเสสนะใน กโรถ ปุณฺณานิ อวุตตกัมมะใน กโรถ” อิติศัพท์ อาการะ ใน วุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา กาลํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺติฏฺฐาสฺสิ ตฺสิตทวานโต อปาทานใน อาคต- อาคตรเถ วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐาสฺสิ ฯ

.....

๓๗. ดาวเทวสุส ติคาวุตฺปฺปมาโณ สฏฺฐิจสกฏฺฏการาลงการปฏฺฐิมณฺหิโต อตฺตภาโว นิพฺพตฺติ, อจฺฉราสฺหสฺสํ ปรีวาเรสิ, ปญฺจวิสฺติโยชนิกํ รตนวิมานํ ปาตุรโหสิ ฯ

ดาวเทว อสุส (อุปาสกสุส) ติคาวุตฺปฺปมาโณ สฏฺฐิจสกฏฺฏการาลงการปฏฺฐิมณฺหิโต อตฺตภาโว นิพฺพตฺติ, อจฺฉราสฺหสฺสํ ปรีวาเรสิ, ปญฺจวิสฺติโยชนิกํ รตนวิมานํ ปาตุรโหสิ ฯ

ดาวเทว ในขณะนั้นนั้นเทียว อตฺตภาโว อ.อตฺภาพ อสุส (อุปาสกสุส) ของ อุปาสกนั้น สฏฺฐิจสกฏฺฏการาลงการปฏฺฐิมณฺหิโต อันประดับแล้วด้วยเครื่องประดับอัน มีเกวียน ๖๐ เล่มเป็นภาระ ติคาวุตฺปฺปมาโณ อันมีคาวุต ๓ เป็นประมาณ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว, อจฺฉราสฺหสฺสํ อ.พันแห่งนางอัปสร ปรีวาเรสิ แวดล้อมแล้ว, รตน- วิมานํ อ.วิมานอันเป็นวิหารแห่งรัถนะ ปญฺจวิสฺติโยชนิกํ อันประกอบแล้วด้วยโยชน์ ๒๕ ปาตุรโหสิ ได้มีปรากฏแล้ว ฯ

ในทันใดนั้น อตฺภาพของอุปาสกนั้นที่ประดับด้วยเครื่องประดับ ๖๐ เล่มเกวียนเป็น ภาระ มีประมาณ ๓ คาวุต ก็บังเกิดขึ้น, นางอัปสร ๑,๐๐๐ นาง ก็แวดล้อม, รัถนวิมาน ประกอบด้วย ๒๕ โยชน์ ก็ได้มีปรากฏขึ้น

ดาวเทว กาลสัตตมณีใน นิพพตติ ติดาวุตปปมาโน ก็ดี สฎฐิสกฏฎการาลงการ-
ปฎิมณฺฑีโต ก็ดี วิเสสนะของ อตตภาโวฯ สุตทกัตตาใน นิพพตติฯ อาขยาตบท-
กัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ อุปาสกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตตภาโว, อจฺจนราสสฺส
สุททกัตตาใน ปรีวารสฺสฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, ปญฺจวีสตีโยชนิกํ วิเสสนะของ
รัตนวิมานํฯ สุตทกัตตาใน ปาตุโรหฺสฺสฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก

๓๘. เตปิ ภิกฺขุ วิหารํ อนุปฺปตฺเต สตุถา ปุจฺฉิ “สุตา ภิกฺขเว อุปาสเกน ฌมฺมเทสนาตีฯ
สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรีสตามแล้ว เตปิ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. แม่เหล่านั้น อนุปฺปตฺเต
ผู้ถึงแล้วโดยลำดับ วิหารํ ซึ่งวิหาร อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ฌมฺมเทสนา
อ.ธรรมเทศนา อุปาสเกน อันอุบาสก สุตา ฟังแล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามพวกภิกษุแม่เหล่านั้นผู้ถึงวิหารโดยลำดับว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
อุบาสกฟังธรรมเทศนาแล้วหรือ?”

สตุถา สุตทกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ เตฯ
วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ วิหารํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน อนุปฺปตฺเตฯ
วิเสสนะของ ภิกฺขุ “ภิกฺขเว อาลปนะ ฌมฺมเทสนา วุตตกัมมะใน สุตาฯ กิตบทกัมม-
วาจก อุปาสเกน อนภินิหิตกัตตาใน สุตา” อิติศัพฺพํ อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๙. “อาม ภนฺเต, อนฺตรายเว ปน ‘อาคเมธาติ วาเรสิ, อถสฺส ปุตฺตธิตโร กนฺทีสุ, มยํ
‘อิทานิ อโนกาโสติ อุกฺกจายาสนา นิกฺขนฺดาติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “อาม ภนฺเต (เอว), (โส อุปาสโก) อนฺตรา เอว ปน (ตุมฺเห กาลํ) อาคเมธาติ
วาเรสิ, อถ (ภาเว สนฺเต), อสฺส (อุปาสกสฺส) ปุตฺตธิตโร กนฺทีสุ, มยํ ‘อิทานิ อโนกาโส
(โหติ)” อิติ (จินฺเตตฺวา) อุกฺกจา ยาสนา นิกฺขนฺตา (อมฺห)” อิติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น, ปน แต่ว่า (โส อุปาสโก) อ.อุบาสก

นั้น วาเรสิ ห้ามแล้ว อนุตรา เอว ในระหว่างนั้นเทียว อิติ ว่า '(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. กาลัง ยังกาล อาคเมถ จงให้มา' อิติ ดังนี้, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, ปุตตธิตโร อ.บุตรและธิดา ท. อสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุบาสกนั้น กนฺทีสุ คร่ำครวญแล้ว, มยํ อ.ข้าพระองค์ ท. (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า 'อิทานิ อ.กาลนี้ อโนกาโส เป็นสมัยมิใช่โอกาส (โหติ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้ อุกฺกุจาย ลูกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ นิกฺขนฺตา เป็นผู้ออกไปแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น" อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นพระเจ้าข้า, แต่อุบาสกนั้น ห้ามกลางคั่นนั้นแหละว่า "จงรอกอยก่อน" ดังนี้, เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกบุตรและธิดาของ อุบาสกนั้น ต่างพากันคร่ำครวญ, พวกข้าพระองค์คิดว่า 'บัดนี้ มิใช่โอกาส' ต่างพากัน ลูกขึ้นจากอาสนะแล้วก็หนีไป"

เต วิเสสฺนะของ ภิกฺขุขุ สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก "ภนฺเต อาลปฺนะ อาม สัมปฺพิจฺฉนฺตฺถะ เอวํ สัจจวฺจาจกฺลิ่งกัตฺถะ, ปนศัปฺพทํ วิเสสชฺโฆตฺถะ โส วิเสสฺนะของ อุปาสกโกจฺ สุทฺธกัตฺตาใน วาเรสิจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวศัปฺพทํ อวชฺชารณฺะเข้ากัปฺ อนุตราจฺ อาชฺชารณฺะใน วาเรสิ 'ตุมุเห เหตุกัตฺตาใน อาคเมถจฺ อาชยฺยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก กาลัง การิตกัมมฺมะใน อาคเมถ" อิติศัปฺพทํ อากาเรณฺะใน วาเรสิ, อถ วิเสสฺนะของ ภาเวจฺ ลักรณฺะใน สนฺเตจฺ ลักรณฺะกิริยา, ปุตตธิตโร สุทฺธกัตฺตาใน กนฺทีสุจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสฺนะของ อุปาสกสฺสจฺ สามีสัมพันธฺะใน ปุตตธิตโร, มยํ สุทฺธกัตฺตา ใน อมฺหจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก 'อิทานิ สัตตมมีปจฺจัตตะใน โหติจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อโนกาโส วิกิตกัตฺตาใน โหติ' อิติศัปฺพทํ อากาเรณฺะใน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺกุจายจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกฺขนฺตา อาสนา อปาทานใน นิกฺขนฺตาจฺ วิกิตกัตฺตาใน อมฺห" อิติศัปฺพทํ อากาเรณฺะใน อาหํสุจฺ ฯ

๔๐. "น โส ภิกฺขเว ตุมฺเหหิ สทฺฐี กเถสิ; ฉหิ ปน เทวโลเกหิ เทวตา ฉ รเถ อลงฺกฺริตฺวา อาหริตฺวา ตํ อุปาสกํ ปกฺโกสิสฺสุ, โส ฆมฺมเทสฺนายนฺ อุนฺตรายํ อนิจฺฉนฺโต ตาหิ สทฺฐี กเถสิตี ฯ

(สตถา) “น โส (อุบาสโก) ภิกขเว ตุมहेหิ สหุธี กเถสิ; จหิ ปน เทวโลเกหิ เทวตา
จ รเถ อลงกริตวา อหริตวา ตํ อุบาสกํ ปกโกสิสฺสุ, โส (อุบาสโก) ฌมฺมเทสนาย อนฺตรายํ
อนิจฺจนฺโต ตาหิ (เทวตาหิ) สหุธี กเถสิตี (อาห) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. โส
(อุบาสโก) อ.อุบาสกนั้น กเถสิ กล่าวแล้ว สหุธี กับ ตุมहेหิ ด้วยเชอ ท. น หามีได้,
ปน แต่ว่า เทวตา อ.เทวตา ท. เทวโลเกหิ จากเทวโลก ท. จหิ หก อลงกริตวา
ประดับแล้ว รเถ ซึ่งรถ ท. จ หก อหริตวา นำมาแล้ว ปกโกสิสฺสุ ร้องเรียกแล้ว
ตํ อุบาสกํ ซึ่งอุบาสกนั้น, โส (อุบาสโก) อ.อุบาสกนั้น อนิจฺจนฺโต ไม่ปรารถนาอยู่
อนฺตรายํ ซึ่งอันตราย ฌมฺมเทสนาย แห่งธรรมเทศนา กเถสิ กล่าวแล้ว สหุธี กับ
ตาหิ (เทวตาหิ) ด้วยเทวตา ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุบาสกนั้น มิได้พูดกับพวกเธอ, แต่พวก
เทวดาจากเทวโลกทั้ง ๖ ประดับรถ ๖ คัน นำมาแล้วเชิญชวนอุบาสกนั้น, อุบาสกนั้น
ไม่ปรารถนาจะรบกวนการแสดงธรรม จึงพูดกับพวกเทวดาเหล่านั้น”

สตถา สุทฺธกัตตาโน อาหจฺย อาชยاتبทกัตตฺวาจก “ภิกขเว อาลปนะ โส วิเสสณะของ
อุบาสโกจฺย สุทฺธกัตตาโน กเถสิจฺย อาชยاتبทกัตตฺวาจก นคฺคฺพทํ ปฏฺฐิเสธนัตถะ ตุมहेหิ
สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธีจฺย กิริยาสมวายะโน กเถสิ, ปนคฺคฺพทํ ปักขันตรโชตกะ เทวตา
สุทฺธกัตตาโน ปกโกสิสฺสุจฺย อาชยاتبทกัตตฺวาจก จหิ วิเสสณะของ เทวโลเกหิจฺย อปาทาน
โน เทวตา จ วิเสสณะของ รเถจฺย อวฺุตตกัมมะโน อลงกริตวาจฺย ปุพพกาลกิริยาโน
อหริตวาจฺย ปุพพกาลกิริยาโน ปกโกสิสฺสุ ตํ วิเสสณะของ อุบาสกจฺย อวฺุตตกัมมะโน
ปกโกสิสฺสุ, โส วิเสสณะของ อุบาสโกจฺย สุทฺธกัตตาโน กเถสิจฺย อาชยاتبทกัตตฺวาจก
ฌมฺมเทสนาย สามีสัมพันธะโน อนฺตรายจฺย อวฺุตตกัมมะโน อนิจฺจนฺโตจฺย อพฺภันตรกิริยา
ของ อุบาสโก ตาหิ วิเสสณะของ เทวตาหิจฺย สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธีจฺย กิริยาสมวายะ
โน กเถสิ” อิติคฺคฺพทํ อากาเรโน อาห ๕

.....
.....
.....
.....

๔๑. “เอวํ ภนฺเตติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “เอวํ ภนฺเตติ (ปฺจฺฉิสฺสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (ปฺจฺฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อย่างนั้นหรือ”

เต วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุกฺกัตตาใน ปฺจฺฉิสฺสุๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน เอวํ สัจจวาทกฺลิ่งคัตถะ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปฺจฺฉิสฺสุ ฯ

๔๒. “เอวํ ภิกฺขเวติ ฯ

(สตฺถา) “เอวํ ภิกฺขเวติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอวํ อ.อย่าง นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย”

สตฺถา สุกฺกัตตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนฺเน เอวํ สัจจวาทกฺลิ่งคัตถะ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๔๓. “อิทานิ กุหิ นินฺพพฺตฺโตติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “(โส อฺปาสโก) อิทานิ กุหิ (จาเน) นินฺพพฺตฺโตติ (ปฺจฺฉิสฺสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (ปฺจฺฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ (โส อฺปาสโก) อ.อุบาสกนั้น นินฺพพฺตฺโต บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลถามว่า “บัดนี้ อุบาสกนั้นบังเกิดที่ไหน”

เต วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุกฺกัตตาใน ปฺจฺฉิสฺสุๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “โส วิเสสณะของ อฺปาสโกๆ สุกฺกัตตาใน นินฺพพฺตฺโตๆ กิตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสํตตฺมีใน นินฺพพฺตฺโต กุหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน นินฺพพฺตฺโต” อิติศัพทํ อากาเรใน ปฺจฺฉิสฺสุ ฯ

๔๔. “ตุลิตถาวเน ภิกขเวติ ฯ

(สตถา) “(โส อุปาสโก) ตุลิตถาวเน (นิพพุตโต) ภิกขเวติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น (นิพพุตโต) บังเกิดแล้ว ตุลิตถาวเน ในภพชื่อว่าตุลิต” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “อุบาสกนั้นบังเกิดในภพตุลิต ภิกษุทั้งหลาย”

สตถา สุตרכתตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก “ภิกขเว อาลปนะ โส วิเสสนะ ของ อุปาสโกฯ สุตרכתตาใน นิพพุตโตฯ กิตบทกัตตฺวจาก ตุลิตถาวเน วิสยาธาระใน นิพพุตโต” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๔๕. “ภนฺเต อธิ ฌาติมชฺเฌ โมทมาโน จริตฺวา ปุณฺ โมทนญฺจาเนเวว นิพพุตโตติ ฯ

(เต ภิกขุ) “(โส อุปาสโก) ภนฺเต อธิ (โลเก) ฌาติมชฺเฌ โมทมาโน จริตฺวา ปุณฺ โมทนญฺจาเนเวว นิพพุตโตติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น โมทมาโน บันเทิงอยู่ ฌาติมชฺเฌ ในท่ามกลาง แห่งญาติ อธิ (โลเก) ในโลกนี้ จริตฺวา เทียวไปแล้ว นิพพุตโต บังเกิดแล้ว โมทนญฺจาเน เหว ในที่เป็นที่บันเทิงนั้นเทียว ปุณฺ อีกหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกนั้น เทียวบันเทิงท่ามกลาง ญาติในโลกนี้ บังเกิดในที่เป็นที่บันเทิงนั้นแหละอีกหรือ?”

เต วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุตרכתตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก “ภนฺเต อาลปนะ โส วิเสสนะของ อุปาสโกฯ สุตרכתตาใน นิพพุตโตฯ กิตบทกัตตฺวจาก อธิ วิเสสนะ ของ โลเกฯ วิสยาธาระใน โมทมาโน ฌาติมชฺเฌ วิสยาธาระใน โมทมาโนฯ อัปภันตร- กิริยาของ อุปาสโก จริตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน นิพพุตโต ปุณฺศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน นิพพุตโต เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โมทนญฺจาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพุตโต” อิติ- ศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๔๖. “อาม ภิกขเว, อปฺปมตฺตา หิ คหฺภูจฺจา วา ปพฺพชิตฺตา วา สพฺพตฺถ โมทฺหฺนฺติเยวาทิ
วตฺวา อิมํ คาถมาห

“อิธ โมทติ เปจฺจ โมทติ
กตปฺญฺโถ อุกฺกยตฺถ โมทติ
โส โมทติ โส ปโมทติ
ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิมตฺตโนติ ฯ

(สตฺถา) “อาม ภิกขเว (เอวํ), อปฺปมตฺตา หิ คหฺภูจฺจา วา ปพฺพชิตฺตา วา สพฺพตฺถ (จาเนสฺสุ)
โมทฺหฺนฺติ เอว” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(ปฺคุคฺโล) อิธ (โลเก) โมทติ เปจฺจ โมทติ
กตปฺญฺโถ อุกฺกยตฺถ (โลเก) โมทติ
โส (กตปฺญฺโถ ปฺคุคฺโล) โมทติ, โส (กตปฺญฺโถ ปฺคุคฺโล) ปโมทติ,
ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิ อตฺตโนติ ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ
(เอวํ) อ.อย่างนั้น, หิ จริงอยู่ คหฺภูจฺจา วา อ.คฤหัสถ์ ท. หรือ ปพฺพชิตฺตา วา หรือ
ว่า อ.บรรพชิต ท. อปฺปมตฺตา ผู้ไม่ประมาทแล้ว โมทฺหฺนฺติ เอว ย่อมบันเทิงนั้นเทียว
สพฺพตฺถ (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. ทั้งปวง” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถา
นี้ อิติ ว่า

“(ปฺคุคฺโล) อ.บุคคล กตปฺญฺโถ ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว โมทติ
ย่อมบันเทิง อิธ (โลเก) ในโลกนี้ โมทติ ย่อมบันเทิง เปจฺจ
ในโลกอื่น โมทติ ย่อมบันเทิง อุกฺกยตฺถ (โลเก) ในโลก ทั้ง
สอง, (ปฺคุคฺโล) อ.บุคคล (กตปฺญฺโถ) ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว
โส นั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว กมฺมวิสุทฺธิ ซึ่งความหมดจดพิเศษ
แห่งกรรม อตฺตโน ของตน โมทติ ย่อมบันเทิง, (ปฺคุคฺโล)
อ.บุคคล (กตปฺญฺโถ) ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว โส นั้น ปโมทติ
ย่อมบันเทิงทั่ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, ความจริง พวกคฤหัสถ์หรือพวกบรรพชิต
ก็ตาม ผู้ไม่ประมาท ย่อมบันเทิงในที่ทั้งปวงนั้นแหละ” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลผู้ที่ได้ทำบุญไว้ ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ย่อมบันเทิงในโลก
อื่น ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง, บุคคลผู้ที่ได้ทำบุญไว้เห็นความ
หมดจดแห่งกรรมของตน ย่อมบันเทิง, บุคคลผู้ที่ได้ทำบุญไว้
ย่อมบันเทิงทั่ว”

สตถุศาสนุทธกัตตาในอาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภิกขเวอาลปะนะ อาม สัมปฏิจันตตะ
เอวํ สัจจวาจกลิงคัตตะ, หิศัพท์ ทัพพีกรณโชตตะ อปฺปมตฺตา วิเสสณะของ คหฺภูจฺจา และ
ปพฺพชิตฺตา คหฺภูจฺจา กัตตี ปพฺพชิตฺตา กัตตี สุทธกัตตาใน โมทฺตติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
วา สองศัพท์ ปทวิกปปีตตะเข้ากับ คหฺภูจฺจา และ ปพฺพชิตฺตา สพฺพตฺถ วิเสสณะของ
จฺจาเนสุ ๆ วิสยาราระใน โมทฺตติ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ โมทฺตติ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน วตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คากํ อวฺตตกัมมะใน อาห

“กตปุญฺญโย วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๆ สุทธกัตตาใน โมทฺตติ ๆ สามบท
อาชยาตบทกัตตุวจาก อิช วิเสสณะของ โลเก ๆ กัตตี เปจฺจ กัตตี
วิสยาราระใน โมทฺตติ อุกฺกยตฺถ วิเสสณะของ โลเก ๆ วิสยาราระ
ใน โมทฺตติ, โส กัตตี กตปุญฺญโย กัตตี วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๆ สุทธ-
กัตตาใน โมทฺตติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก, โส กัตตี กตปุญฺญโย กัตตี
วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๆ สุทธกัตตาใน ปโมทฺตติ ๆ อาชยาตบท-
กัตตุวจาก ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน โมทฺตติ กมฺมวิสฺสุทฺธี อวฺตต-
กัมมะใน ทิสฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กมฺมวิสฺสุทฺธี” อิติศัพท์
สรุปะใน อิมํ คากํ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๗. ตตถ “กตปุญญโย”ติ นานปฺปการุสฺส กุสลสุสฺส การโก ปุคฺคโล “อกตํ วต เม ปาปํ, กตํ วต เม กลฺยาณนฺติ อีธ กมฺมโมทเนน โมทติ, เปจฺจ วิปากโมทเนน โมทติ, เอวํ อุกฺขยตุถ โมทติ นาม ฯ

ตตถ (ปเทศุ) “กตปุญญโย”ติ (ปทสุส) “นานปฺปการุสฺส กุสลสุสฺส การโก ปุคฺคโล ‘อกตํ วต เม ปาปํ, กตํ วต เม กลฺยาณ (กมฺม)’ อิติ อีธ (โลเก) กมฺมโมทเนน โมทติ, เปจฺจ วิปากโมทเนน โมทติ, (โส ปุคฺคโล) เอวํ อุกฺขยตุถ (โลเก) โมทติ นาม” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ปุคฺคโล อ.บุคคล การโก ผู้กระทำ กุสลสุสฺส ซึ่งกุสล นานปฺปการุสฺส อันมีประการต่าง ๆ โมทติ ย่อมบันเทิง กมฺมโมทเนน ด้วยความบันเทิงเพราะกรรม อีธ (โลเก) ในโลกนี้ อิติ ว่า ‘ปาปํ อ.บาป เม อันเรา อกตํ วต ไม่กระทำแล้วหนอ, กลฺยาณ (กมฺม) อ.กรรม อันงาม เม อันเรา กตํ วต กระทำแล้วหนอ’ อิติ ดังนี้, โมทติ ย่อมบันเทิง วิปากโมทเนน ด้วยความบันเทิงเพราะวิปาก เปจฺจ ในโลกอื่น, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โมทติ นาม ชื่อว่าย่อมบันเทิง อุกฺขยตุถ (โลเก) ในโลก ทั้งสอง เอวํ อย่างนี้” (อิติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “กตปุญญโย”ติ (ปทสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “กตปุญญโย” ดังนี้เป็นต้น ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “กตปุญญโย” เป็นต้น ความว่า “บุคคลผู้ทำกุศลมีอย่างต่าง ๆ ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ด้วยความบันเทิงเพราะกรรมว่า ‘เราไม่ทำบาปแล้วหนอ, เราทำกรรมอันงามหนอ’ ดังนี้ ย่อมบันเทิงในโลกอื่น ด้วยความบันเทิงเพราะวิปาก, บุคคลนั้น ชื่อว่าย่อมบันเทิงในโลกทั้งสองอย่างนี้

ตตถ วิเสสณะของ ปเทศุ นิตถารณะใน ปทสุส “กตปุญญโย” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสุสฯ นิตถารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “การโก วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทรกัตตาใน โมทติฯ สองบท อาชยาดบทกัตตุวจาก นานปฺปการุสฺส วิเสสณะของ กุสลสุสฯ ฌฎฐิวุตตกัมมะใน การโก ‘ปาปํ วุตตกัมมะใน อกตํฯ กิตบทกัมมะวจาก วต อัจฉริยัตถะ เม อนภิทกัตตาใน อกตํ, กลฺยาณ วิเสสณะของ กมฺมํฯ วุตตกัมมะใน กตํฯ กิตบทกัมมะวจาก วต อัจฉริยัตถะ เม อนภิทกัตตาใน กตํ’ อิติ ศัพท์ อาการะใน โมทติ อีธ วิเสสณะของ โลเกฯ วิสยาธาระใน โมทติ กมฺมโมทเนน ภาระใน โมทติ, เปจฺจ วิสยาธาระใน โมทติ วิปากโมทเนน ภาระใน โมทติ, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทรกัตตาใน โมทติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก เอวํ กิริยา-

วิเสสณะใน โมทติ อุภยตถ วิเสสณะของ โลเกย วิสยาธาระใน โมทติ นามศัพท์
ปัสสังตถะเข้ากับ โมทติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถย ลิงคัตถะ ฯ

๔๘. **กมฺมวิสุทฺธิหฺตติ** ธรรมิกอุบาสโกปิ อตฺตโน กมฺมวิสุทฺธิ ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺตี ทิสฺวา
กาลกิริยโต ปุพฺเพ อธิ โลเกปิ โมทติ, กาลํ กตฺวา อิทานิ ปรโลเกปิ ปโมทติ
อติโมทติเยวาทิ ฯ

“**กมฺมวิสุทฺธิหฺตติ** (ปทสฺส) “ธรรมิกอุบาสโกปิ อตฺตโน กมฺมวิสุทฺธิ ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺตี ทิสฺวา
กาลกิริยโต ปุพฺเพ อธิ โลเกปิ โมทติ, (โส ธรรมิกอุบาสโก) กาลํ กตฺวา อิทานิ ปรโลเกปิ
ปโมทติ อติโมทติ เอว” อิติ (อตุโถย) ฯ

(อตุโถย) อ.อรรถ อิติ ว่า “**ธรรมิกอุบาสโกปิ** แม้ อ.อุบาสกผู้ประกอบแล้วในธรรม
ทิสฺวา เห็นแล้ว **กมฺมวิสุทฺธิ** ซึ่งความหมจดจดีเฉพาะแห่งกรรม **ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺตี**
คือว่า ซึ่งความถึงพร้อมแห่งกรรมอันเป็นบุญ อตฺตโน ของตน **โมทติ** ย่อมบันเทิง **อธิ**
โลเกปิ แม้ในโลกนี้ **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **กาลกิริยโต** แต่การกระทำซึ่งกาละ, (โส
ธรรมิกอุบาสโก) อ.อุบาสกผู้ประกอบแล้วในธรรม นั้น **กตฺวา** กระทำแล้ว **กาลํ**
ซึ่งกาละ **ปโมทติ** ย่อมบันเทิงทั่ว **อติโมทติ** เอว คือว่า ย่อมบันเทิงยิ่งนั้นเทียว
ปรโลเกปิ แม้ในโลกอื่น **อิทานิ** ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**กมฺม-**
วิสุทฺธิหฺตติ ว่า “**กมฺมวิสุทฺธิ**” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บทว่า “**กมฺมวิสุทฺธิ**” เป็นต้น ความว่า แม้ธรรมิกอุบาสกเห็นความหมจดจดีแห่งกรรม
คือความถึงพร้อมแห่งกรรมอันเป็นบุญของตน ย่อมบันเทิงแม้ในโลกนี้ ในกาลก่อนแต่
ก่อนเสียชีวิต, หลังเสียชีวิต ย่อมบันเทิงทั่ว คือว่า บันเทิงอย่างยิ่งนั้นแหละแม้ในโลก
ในบัดนี้”

“**กมฺมวิสุทฺธิ**” สรุปะใน อิติย ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสฺสยฺ สามีสัมพันธะใน อตุโถย
“อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ธรรมิกอุบาสโกยฺ สุทฺธกัตตาใน โมทติยฺ อาชยาตบ
กัตตุวาก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กมฺมวิสุทฺธิ และ ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺตี กมฺมวิสุทฺธิ กัตติ
ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺตี กัตติ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิ วิวริยะใน ปุณฺณกมฺม-
สมฺปตฺตียฺ วิวริณะ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน โมทติ กาลกิริยโต อปาทานใน ปุพฺเพยฺ

กาลสัตตมมีใน โมทติ อิธ วิเสสณะของ โลก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ โลกๆ
 วิสยาธาระใน โมทติ, โส วิเสสณะของ ธมมิกอุปาสโกๆ สุตทกัตตาใน ปโมทติ และ
 อติโมทติ ปโมทติ กัตติ อติโมทติ กัตติ อาขยาตบทกัตตุวาก กาล อวุตตกัมมะใน
 กตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปโมทติ และอติโมทติ อิทานิ กาลสัตตมมีใน ปโมทติ
 และ อติโมทติ อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ปรโลกๆ วิสยาธาระใน ปโมทติ
 และ อติโมทติ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อติโมทติ ปโมทติ วิวริยะใน อติโมทติๆ
 วิวริณะ” อิติศัพท สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

.....

๔๙. คาถาปริโยसानะ พหุ โสตาปนุนาทยอ อหะสุ ๕

คาถาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปนุนาทยอ (อริยบุคคลา) อหะสุ ๕

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **พหุ (ชนา)** อ.ชน ท. มาก
โสตาปนุนาทยอ (อริยบุคคลา) เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น **อหะสุ** ได้
 เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระคาถา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมมีใน อหะสุ พหุ วิเสสณะของ ชนาๆ สุตทกัตตาใน อหะสุๆ
 อาขยาตบทกัตตุวาก โสตาปนุนาทยอ วิเสสณะของ อริยบุคคลาๆ วิกติกัตตาใน
 อหะสุ ๕

.....

๕๐. มหาชนสุส สาตฺถิกา ธมฺมเทสนา ชาตาทิ ๕

ธมฺมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา **สาตฺถิกา** เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมี
 ประโยชน์ **ชาตา** เกิดแล้ว **มหาชนสุส** แก่มหาชน **อิตติ** ดั่งนี้แล ๕

พระธรรมเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดั่งนี้แล

ธมฺมเทสนา สุตทกัตตาใน ชาตาๆ กิตบทกัตตุวาก มหาชนสุส สัมปทานใน ชาตา
 สาตฺถิกา วิกติกัตตาใน ชาตา อิติศัพท สમાปนะ ๕

ธมฺมิกอุปาสกวัตถุ ๗

ธมฺมิกอุปาสกวัตถุ (นิมฺมิจิตฺ) ๗

ธมฺมิกอุปาสกวัตถุ อ.เรื่องแห่งอุบาสกผู้ประกอบแล้วในธรรม (นิมฺมิจิตฺ) จบแล้ว ๗

ธมฺมิกอุปาสกวัตถุ สุตฺรทกัถตาใน นิมฺมิจิตฺ ๗ กิตฺตบทกัถตฺตฺวาจก ๗

จบเรื่องธรรมิกอุบาสก

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ समास และศัพท์ชิต

ธมฺมิกอุปาสกฺวตฺต

เป็นฉฺฐีฎีตฺปฺริสฺสํมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสํมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺเม นิยุตฺโต ธมฺมิโก, อุปาสโก. (ธมฺม + นิภักัจจ) สํสฺฐาฐาทิอเนกัตตตฺทชิต (อุปาสโก) อ.อุบาสกฺ นิยุตฺโต ประกอบแล้ว ธมฺเม ในธรรม ธมฺมิโก ชื่อว่าธมฺมิก, ได้แก่ อุบาสก. (ผู้ประกอบแล้วในธรรม)
๒. ธมฺมิโก จ โส อุปาสโก จาติ ธมฺมิกอุปาสโก. (ธมฺมิก + อุปาสก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-สํมาส
 ธมฺมิโก จ อ.ผู้ประกอบแล้วในธรรมด้วย โส อ.ผู้ประกอบแล้วในธรรมนั้น อุปาสโก จ เป็น อุบาสกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ธมฺมิกอุปาสโก ชื่อว่าธมฺมิกอุปาสก. (อุบาสกผู้ประกอบในธรรม, ธรรมิก-อุบาสก)
๓. ธมฺมิกอุปาสกฺสฺส วตฺต ธมฺมิกอุปาสกฺวตฺต. (ธมฺมิกอุปาสก + วตฺต) ฉฺฐีฎีตฺปฺริสฺสํมาส วตฺต อ.เรื่อง ธมฺมิกอุปาสกฺสฺส แห่งอุบาสกผู้ประกอบแล้วในธรรม ธมฺมิกอุปาสกฺวตฺต ชื่อว่า ธมฺมิกอุปาสกฺวตฺต. (เรื่องอุบาสกผู้ประกอบในธรรม, เรื่องธรรมิกอุบาสก)

ปญฺจสฺตา

เป็นฉฺฐีฎีทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพีทิสํมาส มิวิเคราะห์ว่า

- ปญฺจ สฺตานิ ปริมาณํ เยสฺ เต ปญฺจสฺตา, ธมฺมิกอุปาสกา. (ปญฺจ + สฺต + ปริมาณ)
- สฺตานิ อ.ร้อย ท. ปญฺจ ท้า ปริมาณํ เป็นประมาณ เยสฺ (ธมฺมิกอุปาสกา) แห่งอุบาสกผู้ประกอบ แล้วด้วยธรรม ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (ธมฺมิกอุปาสกา) อ.อุบาสกผู้ประกอบแล้วด้วยธรรม ท. เหล่านี้ ปญฺจสฺตา ชื่อว่าปญฺจสฺต, ได้แก่อุบาสกผู้ประกอบแล้วด้วยธรรมทั้งหลาย. (มีห้าร้อยเป็นประมาณ, มีประมาณห้า ร้อย)

อุปาสกฺสฺตานิ

เป็นฉฺฐีฎีตฺปฺริสฺสํมาส มิวิเคราะห์ว่า

- อุปาสกาณํ สฺตานิ อุปาสกฺสฺตานิ. (อุปาสก + สฺต)
- สฺตานิ อ.ร้อย ท. อุปาสกาณํ แห่งอุบาสก ท. อุปาสกฺสฺตานิ ชื่อว่าอุปาสกฺสฺต. (ร้อยแห่งอุบาสก)

เขมฺจโก

เป็นวิเสสศัพท์ิต มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ อิมะ วุฑฺฒา, ออยมิเมสฺ วิเสเสน วุฑฺโฒติ เขมฺจโก, อุปาสกโก. (วุฑฺฒ + อิมฺจปัจจัย)

อิมะ (อุปาสกกา) อ.อุบาสก ท. เหล่านี้ สพเพ ทั้งปวง วุฑฺฒา เป็นผู้เจริญ (โหนติ) ย่อมเป็น, ออย (อุปาสกโก) อิมะ (อุปาสกาน) อ.- แห่งอุบาสก ท. เหล่านี้หนา -อุบาสกนี้ วุฑฺโฒ เป็นผู้เจริญ วิเสเสน โดยพิเศษ (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น เขมฺจโก ชื่อว่าเขมฺจก, ได้แก่อุบาสก. (ผู้เจริญที่สุด)

สลากยาคุ

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สลากาย ทาทพฺพา ยาคุ สลากยาคุ. (สลากา + ยาคุ)

ยาคุ อ.ข้าวต้ม (บุคคลเลน) ทาทพฺพา อันบุคคล พึงถวาย สลากาย ตามสลาก สลากยาคุ ชื่อว่า สลากยาคุ. (ข้าวต้มที่บุคคลพึงถวายตามสลาก)

สลากมตฺต

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สลากาย ทาทพฺพ มตฺต สลากมตฺต. (สลากา + มตฺต)

มตฺต อ.ภัตร (บุคคลเลน) ทาทพฺพ อันบุคคล พึงถวาย สลากาย ตามสลาก สลากมตฺต ชื่อว่า สลากมตฺต. (ภัตรที่บุคคลพึงถวายตามสลาก, สลากภัตร)

ปกฺขิกมตฺต

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปกฺขิกเก ทาทพฺพ มตฺต ปกฺขิกมตฺต. (ปกฺขิก + มตฺต)

มตฺต อ.ภัตร (บุคคลเลน) ทาทพฺพ อันบุคคล พึงถวาย ปกฺขิกเก ในปักษ ปกฺขิกมตฺต ชื่อว่าปกฺขิก-มตฺต. (ภัตรที่บุคคลพึงถวายในปักษ, ปักษิกภัตร)

สงฺฆมตฺต

เป็นจตุตถัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงฺฆสฺส มตฺต สงฺฆมตฺต. (สงฺฆ + มตฺต)

มตฺต อ.ภัตร สงฺฆสฺส เพื่อสงฆ์ สงฺฆมตฺต ชื่อว่าสงฺฆมตฺต. (ภัตรเพื่อสงฆ์, สงฺฆภัตร)

อุโปสถิกมตต์

เป็นจตุตถิตตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุโปสถิ รกขตีติ อุโปสถิก. (อุโปสถ + ฌกบัจจย) สั้งสัฎฐาทิอเนกัตถตตทิตติ (โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด รกขติ ย่อมรักษา อุโปสถิ ซึ่งอุโปสถิ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น อุโปสถิกิ ชื่อว่าอุโปสถิก. (ผู้รักษาซึ่งอุโปสถ)
๒. อุโปสถิกัสส มตต์ อุโปสถิกมตต์. (อุโปสถิก + มตต) จตุตถิตตปฐิสสมาส มตต์ อ.มัตริ อุโปสถิกัสส เพื่อบุคคลผู้รักษาซึ่งอุโปสถิ อุโปสถิกมตต์ ชื่อว่าอุโปสถิกมตต. (มัตริ เพื่อบุคคลผู้รักษาอุโปสถ)

อาคณตูกมตต์

เป็นจตุตถิตตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อาคณตูกัสส มตต์ อาคณตูกมตต์. (อาคณตูก + มตต)
- มตต์ อ.มัตริ อาคณตูกัสส เพื่อบุคคลผู้จรรมา อาคณตูกมตต์ ชื่อว่าอาคณตูกมตต. (มัตริเพื่อบุคคลผู้จรรมา, มัตริเพื่อบุคคลผู้เป็นอาคณตูกะ)

วสสวาลิก

เป็นจตุตถิตตปฐิสสมาส โดยมีทุตียาตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วสส อวาลิก วสสวาลิก. (วสส + อวาลิก) ทุตียาตปฐิสสมาส อวาลิก อ.ผู้อยู่ วสส ตลลตพรรษา วสสวาลิก ชื่อว่าวสสวาลิก. (ผู้อยู่ตลลตพรรษา)
๒. วสสวาลิกัสส ทาทพพิ มตต์ วสสวาลิก. (วสสวาลิก + มตต) อันตโลปีสมาส, ลบ มตต ตัพพิ, จตุตถิตตปฐิสสมาส (มตต) อ.มัตริ (ปุคคเลน) ทาทพพิ อันบุคคล พิงถวาย วสสวาลิกัสส (ภิกขุโน) แก่ภิกขุ ผู้อยู่ตลลตพรรษา วสสวาลิก ชื่อว่าวสสวาลิก. (มัตริที่บุคคลพิงถวายแก่ภิกขุผู้อยู่ตลลตพรรษา)

สลากขาคูอาทีนิ

เป็นฉัฎฐิตตปฐิสสมาส โดยมีทุตียาตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สลากาย ทาทพพา ยาคู สลากยาคู. (สลากา + ยาคู) ตติยาตปฐิสสมาส ยาคู อ.ข้าวต้ม (ปุคคเลน) ทาทพพา อันบุคคล พิงถวาย สลากาย ตามสลาก สลากยาคู ชื่อว่าสลากยาคู. (ข้าวต้มที่บุคคลพิงถวายตามสลาก)

๒. สลากยาคุ อาทิ เยลลี่ ตานี สลากยาคุอาทินี, อาหารวตฺถุณี. (สลากยาคุ + อาทิ) ัจฉฐี-
ทวิปทตฺถุยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สลากยาคุ อ.ข้าวต้มอันบุคคลพึงถวายตามสลาก อาทิ เป็นต้น เยลลี่ (อาหารวตฺถุณี) แห่ง
อาหารวตฺถุ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, ตานี (อาหารวตฺถุณี) อ.อาหารวตฺถุ ท. เหล่านั้น สลากยาคุอาทินี ชื่อ
ว่าสลากยาคุอาทิ, ได้แก่อาหารวตฺถุทั้งหลาย. (มีข้าวต้มที่บุคคลพึงถวายตามสลากเป็นต้น, มีสลากยาคุเป็นต้น)

สप्तตทาโร

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตโต จ ทาโร จ ปุตตทาโร. (ปุตต + ทาร) สมาหารทวันทสมาส

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตตทาโร ชื่อว่าปุตตทาร. (บุตรและภรรยา)

๒. สท ปุตตทาเรน โย วตฺตตีติ สप्तตทาโร, อุปาสโก. (สท + ปุตตทาร) สหบุพพบท-
พหุพีทิสมาส

โย (อุปาสโก) อ.อุบาสกใด วตฺตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปุตตทาเรน ด้วยบุตรและภรรยา อิติ
เพราะเหตุนั้น (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น สप्तตทาโร ชื่อว่าสप्तตทาร, ได้แก่อุบาสก. (ผู้เป็นไปกับด้วยบุตร
และภรรยา)

สีลวา

เป็นอัสสัดถิตทิต มีวิเคราะห์ว่า

สีล อสฺส อตฺถิตี สีลวา, อุปาสโก. (สีล + วนฺตฺบัจจย)

สีล อ.ศีล อสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุบาสกนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อุปาสโก)
อ.อุบาสกนั้น สีลวา ชื่อว่าสีลวนฺตฺ, ได้แก่อุบาสก. (ผู้มีศีล)

กถยาณธมฺโม

เป็นัจฉฐีทวิปทตฺถุยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กถยาณ ธมฺโม ยสฺส โส กถยาณธมฺโม, อุปาสโก. (กถยาณ + ธมฺม)

ธมฺโม อ.ธรรม กถยาณ อันงาม ยสฺส (อุปาสกสฺส) แห่งอุบาสกใด (อตฺถิ) มีอยู่, (โส อุปาสโก)
อ.อุบาสกนั้น กถยาณธมฺโม ชื่อว่ากถยาณธมฺม, ได้แก่อุบาสก. (ผู้มีธรรมอันงาม)

ทานลวิภาศรโต

เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส โดยมีทุตียาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทานํ ลวิภาโค ทานลวิภาโค. (ทาน + ลวิภาค) ทุตียาตปุริสสมาส
ลวิภาโค อ.การจําแนก ทานํ ซึ่งทาน ทานลวิภาโค ชื่อว่าทานลวิภาค. (การจําแนกทาน)
๒. ทานลวิภาเค รโต ทานลวิภาศรโต, อุปาสโก. (ทานลวิภาค + รต) ลัตตมิตตปุริสสมาส
(อุปาสโก) อ.อุบาสก รโต ยินดีแล้ว ทานลวิภาค ในการจําแนกซึ่งทาน ทานลวิภาศรโต ชื่อว่า
ทานลวิภาศรต, ได้แก่อุบาสก. (ผู้ยินดีในการจําแนกทาน)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อปร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปร + ภาค)
อปร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อปรภาโค ชื่อ
ว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

อายุสงฆาโร

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อายุ เอว สงฆาโร อายุสงฆาโร. (อายุ + สงฆาร)
อายุ เอว อ.อายุนั้นเทียว สงฆาโร เป็นสังฆาร อายุสงฆาโร ชื่อว่าอายุสงฆาร. (สังฆารคืออายุ)

โสตุกาโม

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- โสตุ กามตติ โสตุกาโม, อุปาสโก. (โสตุสทูปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ฌบัจจย) เป็น
กัตตुरुป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส
(โย อุปาสโก) อ.อุบาสกโต กามตติ ย่อมใคร่ โสตุ เพื่ออันพึง อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อุปาสโก)
อ.อุบาสกนั้น โสตุกาโม ชื่อว่าโสตุกาม, ได้แก่อุบาสก. (ผู้ใคร่เพื่อจะพึง, ผู้ประสงค์จะพึง)

ทูลลภํ

เป็นกัมมรูป, กัมมธสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

- ทูลฺเลน ลพฺภตฺติ ทูลลภํ, ทลฺลนํ. (ท + ลภ ลาภ ในการได้ + ฌบัจจย)

(ทลฺสฺนํ) อ.การเห็น (อุปาสกฺเณ) อันอุบายสัก ลพฺภติ ย่อมได้ ทุกฺเขน โดยยาก อิติ เพราะเหตุนี้
ทลฺลภํ ชื่อว่าทลฺลภ, ได้แก่การเห็น. (เป็นกิจอันอุบายสักได้โดยยาก)

ทพฺพโล

เป็นนิจฐิติวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพพีทิสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า
ทพฺพจํ พลํ ยลฺลํ สํวติ ทพฺพโล, อุปาสโก. (ท + พล)
พลํ อ.กำลัง (โทเสน) ทพฺพจํ อันโทษ ประทุษร้าย ยลฺลํ (อุปาสกฺสฺส) แห่งอุบายสักนั้น (อติ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล อุปาสโก) อ.อุบายสักนั้น ทพฺพโล ชื่อว่าทพฺพล, ได้แก่อุบายสัก. (ผู้มีกำลังอันโทษ
ประทุษร้ายแล้ว)

สพฺพพทฺธา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า
สพฺพเพ จ เต พทฺธา จาติ สพฺพพทฺธา. (สพฺพ + พทฺธ)
สพฺพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น พทฺธา จ เป็นพระพุทฺธเจ้าด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สพฺพพทฺธา ชื่อว่าสพฺพพทฺธ. (พระพุทฺธเจ้าทั้งปวง)

อวิชฺหิตํ

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า
น วิชฺหิตํ อวิชฺหิตํ, สติปญฺจานสฺสุดตํ. (น + วิชฺหิต)
(สติปญฺจานสฺสุดตํ) อ.สติปญฺจานสฺสุดร (สพฺพพทฺธเทหิ) วิชฺหิตํ อันพระพุทฺธเจ้าทั้งปวง ท. ทรงละแล้ว น
ทามิได้ อวิชฺหิตํ ชื่อว่าอวิชฺหิต, ได้แก่สติปญฺจานสฺสุดร. (ที่พระพุทฺธเจ้าทั้งปวงไม่ทรงละแล้ว)

สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิตา

เป็นตติยาตปปริสฺสมาสฺ โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้
๑. สพฺพเพ จ เต อลงฺการา จาติ สพฺพาลงฺการา. (สพฺพ + อลงฺการ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สฺมาสฺ
สพฺพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อลงฺการา จ เป็นเครื่องประดับด้วย
อติ เพราะเหตุนี้ สพฺพาลงฺการา ชื่อว่าสพฺพาลงฺการ. (เครื่องประดับทั้งปวง)

๒. สัพพาลงกาเรหิ ปฏิมณฺหิตา สัพพาลงการปฏิมณฺหิตา, รัตถ. (สัพพาลงการ + ปฏิมณฺหิต) ตติยาตปฺปฺริสฺสมาส

(รัตถ) อ.รัต ท. ปฏิมณฺหิตา อันประตบเจพาแล้ว สัพพาลงกาเรหิ ตวยเครื่องประตบทั้งปวง ท. สัพพาลงการปฏิมณฺหิตา ชื่อว่าสัพพาลงการปฏิมณฺหิต, ใต้แกรตทั้งหลาย. (ประตบตวยเครื่องประตบทั้งปวง)

สหสฺสสินฺชวยุตฺตา

เป็นตติยาตปฺปฺริสฺสมาส ตอมือสมาทารทิกุสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. สหสฺสํานิ สินฺชวา สหสฺสสินฺชวา. (สหสฺส + สินฺชว) อสมาทารทิกุสมาส
สินฺชวา อ.มาสินฺชพ ท. สหสฺสํานิ หนึ่งพัน สหสฺสสินฺชวา ชื่อว่าสหสฺสสินฺชว. (มาสินฺชพหนึ่งพัน
ตัว)

๒. สหสฺสสินฺชเวหิ ยุตฺตา สหสฺสสินฺชวยุตฺตา, รัตถ. (สหสฺสสินฺชว + ยุตฺต) ตติยาตปฺปฺริสฺสมาส
(รัตถ) อ.รัต ท. ยุตฺตา อันเทียมแล้ว สหสฺสสินฺชเวหิ ตวยมาสินฺชพหนึ่งพัน ท. สหสฺสสินฺชว-
ยุตฺตา ชื่อว่าสหสฺสสินฺชวยุตฺต, ใต้แกรตทั้งหลาย. (ที่เทียมตวยมาสินฺชพหนึ่งพันตัว)

ทียทฺตโยชนฺสติกา

เป็นสังสฺฐฐาทือเนกตตตทิต มีวิเคราะหว่า

๑. อทฺตเมณ ทฺตियํ ทียทฺตํ. (อทฺต + ทฺตिय) ตติยาตปฺปฺริสฺสมาส
ทฺตियํ อ.ที่สง อทฺตเมณ ตวยทั้งกึ่ง ทียทฺตํ ชื่อว่าทียทฺต. (ที่สงตวยทั้งกึ่ง, หนึ่งครึ่ง)
๒. ทียทฺตเมจ ตํ โยชนฺญจาติ ทียทฺตโยชนํ. (ทียทฺต + โยชน) วิสฺสนนบุพพทกัมมธารยสมาส
ทียทฺตํ จ อ.ที่สงตวยทั้งกึ่งตวย ตํ อ.ที่สงตวยทั้งกึ่งนั้น โยชนํ จ เป็นโยชนตวย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทียทฺตโยชนํ ชื่อว่าทียทฺตโยชน. (หนึ่งโยชนครึ่ง)
๓. ทียทฺตโยชนานํ สตํ ทียทฺตโยชนสฺตํ. (ทียทฺตโยชน + สต) จฺฐฐิตปฺปฺริสฺสมาส
สฺตํ อ.ร้อย ทียทฺตโยชนานํ แหงโยชนที่สงตวยทั้งกึ่ง ท. ทียทฺตโยชนสฺตํ ชื่อว่าทียทฺต-
โยชนสฺต. (ร้อยโยชนที่สงตวยทั้งกึ่ง, หนึ่งร้อยห้าสิบโยชน)
๔. ทียทฺตโยชนฺสเตน นียุตฺตา ทียทฺตโยชนฺสติกา, รัตถ. (ทียทฺตโยชนสฺต + ณีกปจจย)
สังสฺฐฐาทือเนกตตตทิต

(รัตถ) อ.รัต ท. นียุตฺตา อันประกอบแล้ว ทียทฺตโยชนฺสเตน ตวยร้อยแหงโยชนที่สงตวยทั้งกึ่ง
ทียทฺตโยชนฺสติกา ชื่อว่าทียทฺตโยชนฺสติก, ใต้แกรตทั้งหลาย. (ที่ประกอบตวยหนึ่งร้อยห้าสิบโยชน)

มตติกาภาชน์

เป็นฉันทฎีตปฐุริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า
มตติกาภาชน์ วิกาโร ภาชน์ มตติกาภาชน์. (มตติกา + ภาชน์)
ภาชน์ อ.ภาชนะ วิกาโร อันเป็นวิการ มตติกาภาชน์ แห่งดินเหนียว มตติกาภาชน์ ชื่อว่ามตติกาภาชน์.
(ภาชน์ดินเหนียว)

ส่วณณภาชน์

เป็นฉันทฎีตปฐุริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า
ส่วณณสส วิกาโร ภาชน์ ส่วณณภาชน์. (ส่วณณ + ภาชน์)
ภาชน์ อ.ภาชนะ วิกาโร อันเป็นวิการ ส่วณณสส แห่งทอง ส่วณณภาชน์ ชื่อว่าส่วณณภาชน์.
(ภาชน์ทองคำ)

ธมมสสส่วนนุตราโย

เป็นฉันทฎีตปฐุริสสมาส โดยมีฉันทฎีตปฐุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังน้
๑. ธมมสส ส่วนิ ธมมสสส่วน. (ธมม + ส่วนิ) ฉันทฎีตปฐุริสสมาส
ส่วนิ อ.การฟัง ธมมสส ซึ่งธรรม ธมมสสส่วน ชื่อว่าธมมสสส่วน. (การฟังธรรม)
๒. ธมมสสส่วนสส อนุตราโย ธมมสสส่วนนุตราโย. (ธมมสสส่วน + อนุตราโย) ฉันทฎีตปฐุริสสมาส
อนุตราโย อ.อันตราโย ธมมสสส่วนสส แห่งการฟังซึ่งธรรม ธมมสสส่วนนุตราโย ชื่อว่าธมมสส-
ส่วนนุตราโย. (อันตราโยแห่งการฟังธรรม)

อนิจจนุโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า
น อิจจนุโต อนิจจนุโต, อุปาสโก. (น + อิจจนุโต)
(อุปาสโก) อ.อุปาสก อิจจนุโต ปรารธนาอยู่ น หามีได้ อนิจจนุโต ชื่อว่าอนิจจนุโต, ได้แก่อุปาสก.
(ผู้ไม่ปรารธนาอยู่, ผู้ไม่ต้องการอยู่)

ปุตตธิตโร

เป็นอิตรียโคทวันทสมาส มีวิเคราะห้ว่า
ปุตโต จ ธิตา จ ปุตตธิตโร. (ปุตต + ธิต)
ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิตาด้วย ปุตตธิตโร ชื่อว่าปุตตธิต. (บุตรและธิตา)

อภายนกสตุโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมินนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. น ภายนโก อภายนโก, สตุโต. (น + ภายนก) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส (สตุโต) อ.สัตว ภายนโก ผู้กลัว น ทาไมได้ อภายนโก ชื่อว่าอภายนก, ไตแกสัตว. (ผู้ไม่กลัว)
๒. อภายนโก จ โส สตุโต จาติ อภายนกสตุโต. (อภายนก + สตุโต) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

อภายนโก จ อ.ผู้ไม่กลัวด้วย โส อ.ผู้ไม่กลัวนั้น สตุโต จ เป็นสัตวด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อภายนกสตุโต ชื่อว่าอภายนกสตุต. (สัตวผู้ไม่กลัว)

อโนกาโส

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

น โอกาโส อโนกาโส. (น + โอกาส)

โอกาโส อ.โอกาส น ทาไมได้ อโนกาโส ชื่อว่าอโนกาส. (มิใช่โอกาส)

สพพโพธิสตุตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

สพเพ จ เต โพธิสตุตา จาติ สพพโพธิสตุตา. (สพพ + โพธิสตุต)

สพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น โพธิสตุตา จ เป็นพระโพธิสัตวด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ สพพโพธิสตุตา ชื่อว่าสพพโพธิสตุต. (พระโพธิสัตวทั้งปวง)

พทุธมาตาปิตโร

เป็นฉนฐิตปปริสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ) อิตรียคทวันทสมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

๒. พทุธสส มาตาปิตโร พทุธมาตาปิตโร. (พทุธ + มาตาปิตุ) ฉนฐิตปปริสสมาส

มาตาปิตโร อ.พระมารดาและพระบิดา ท. พทุธสส ของพระพทุธเจ้า พทุธมาตาปิตโร ชื่อว่า
พทุธมาตาปิตุ. (พระมารดาและพระบิดาของพระพทุธเจ้า)

วสันนุจານ์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วสันนุจ ต์ จานญจาติ วสันนุจาน์. (วสัน + จาน)

วสันน์ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ต์ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จาน์ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วสันนุจ-
จान์ ชื่อว่าวสันนุจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

อาคตรโถ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคโต จ โส รโถ จาติ อาคตรโถ. (อาคต + รถ)

อาคโต จ อ.คันที่มาแล้วด้วย โส อ.คันที่มาแล้วนั้น รโถ จ เป็นรถด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคตรโถ
ชื่อว่าอาคตรถ. (รถคันที่มาแล้ว)

ปุပ္พทาม์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุပ္พทาน์ ทาม์ ปุပ္พทาม์. (ปุပ္พ + ทาม)

ทาม์ อ.พวง ปุပ္พทาน์ แห่งดอกไม้อัน ท. ปุပ္พทาม์ ชื่อว่าปุပ္พทาม. (พวงดอกไม้)

รถชัวร์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รถสส์ ชัวร์ รถชัวร์. (รถ + ชัวร์)

ชัวร์ อ.แยก รถสส์ แห่งรถ รถชัวร์ ชื่อว่ารถชัวร์. (แยกแห่งรถ, แกรถ)

นิพพตติตุกามา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพตติตุ กามาเนตติ นิพพตติตุกามา, ชเนา. (นิพพตติตุสทูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ +
ณัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาณะ, กัตตันตสมาส

(เย ชเนา) อ.ชน ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ นิพพตติตุ เพื่ออันบังเกิด อิติ เพราะเหตุนั้น (เต
ชเนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นิพพตติตุกามา ชื่อว่านิพพตติตุกามา, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่อจะบังเกิด)

กตนิยาม

เป็นจัญญิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตสฺส นินยาโม กตนิยาม. (กต + นินยาม)

นินยาโม อ.ทำนอง (มยา) กตสฺส (บุญญสฺส) แห่งบุญ อันเรา กระทำแล้ว กตนิยาม ชื่อว่ากต-
นินยาม. (ทำนองที่เราทำแล้ว)

ติคาวุตปมาโณ

เป็นจัญญิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตโย คาวุตา ติคาวุตา. (ติ + คาวุต) อสมาหารทิสมาส

คาวุตา อ.คาวุต ท. ตโย สาม ติคาวุตา ชื่อว่าติคาวุต. (สามคาวุต)

๒. ติคาวุตา ปมาณํ ยสฺส โส ติคาวุตปมาโณ, อตตภาโว. (ติคาวุต + ปมาณ) จัญญิต์วิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ติคาวุตา อ.คาวุตสาม ท. ปมาณํ เป็นประมาณ ยสฺส (อตตภาวสฺส) แห่งอัตตภาพโต (อตติ)
มีอยู่, โส (อตตภาโว) อ.อัตตภาพนั้น ติคาวุตปมาโณ ชื่อว่าติคาวุตปมาณ, ได้แก่อัตตภาพ. (มีสามคาวุตเป็น
ประมาณ, มีประมาณสามคาวุต)

สญฺจิสกฺกฏาราลงการปฏิมณฺฑิต

เป็นตติยาด์ปปริสสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาส จัญญิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สญฺจิสกฺกฏานิสสญฺจิสกฺกฏานิส. (สญฺจิส + สกฺกฏ) อสมาหารทิสมาส

สกฺกฏานิส อ.เกวียน ท. สญฺจิส ทกลีบ สญฺจิสกฺกฏานิส ชื่อว่าสญฺจิสกฺกฏ. (เกวียนทกลีบ)

๒. สญฺจิสกฺกฏานิส ภาโร เยสฺ เต สญฺจิสกฺกฏาราลงการ, อลงการ. (สญฺจิสกฺกฏ + ภาร) จัญญิต์วิปท
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สญฺจิสกฺกฏานิส อ.เกวียนทกลีบเล่ม ท. ภาร เป็นภาระ เยสฺ (อลงการานิส) แห่งเครื่องประดับ ท.
เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (อลงการ) อ.เครื่องประดับ ท. เหล่านั้น สญฺจิสกฺกฏาราลงการ ชื่อว่าสญฺจิสกฺกฏาร,
ได้แก่เครื่องประดับทั้งหลาย. (มีเกวียนทกลีบเล่มเป็นภาระ)

๓. สญฺจิสกฺกฏาราลงการ จ เต อลงการ จาติ สญฺจิสกฺกฏาราลงการ. (สญฺจิสกฺกฏาร + อลงการ)
วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

สญฺจิสกฺกฏาราลงการ จ อ.อันมีเกวียนทกลีบเล่มเป็นภาระ ท. ด้วย เต อ.อันมีเกวียนทกลีบเล่มเป็น
ภาระ ท. เหล่านั้น อลงการ จ เป็นเครื่องประดับด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สญฺจิสกฺกฏาราลงการ ชื่อว่า

สัจฉิสิกฏมาราลงการ. (เครื่องประดับมีเกวียนทกลีบเล่มเป็นภาระ)

๔. สัจฉิสิกฏมาราลงการเทธิ ปฏิมณฺหิตโต สัจฉิสิกฏมาราลงการปฏิมณฺหิตโต, อุตตภาโว. (สัจฉิสิกฏมาราลงการ + ปฏิมณฺหิต) ตติยาตฺปปริสฺสมาส

(อุตตภาโว) อ.อัครภาพ ปฏิมณฺหิตโต อันประดับแล้ว สัจฉิสิกฏมาราลงการเทธิ ด้วยเครื่องประดับมีเกวียนทกลีบเล่มเป็นภาระ ท. สัจฉิสิกฏมาราลงการปฏิมณฺหิตโต ชื่อว่า สัจฉิสิกฏมาราลงการปฏิมณฺหิต, ได้แก่อัครภาพ. (ประดับด้วยเครื่องประดับมีเกวียนทกลีบเล่มเป็นภาระ)

อจฺจราสฺสฺ

เป็นฉัฏฐิตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อจฺจรานํ สหฺสฺสํ อจฺจราสฺสฺ. (อจฺจรา + สหฺสฺส)

สหฺสฺสํ อ.พัน อจฺจรานํ แห่งนางอัปสร ท. อจฺจราสฺสฺ ชื่อว่าอจฺจราสฺสฺ. (นางอัปสรหนึ่งพัน)

ปญฺจวิสฺติโยชนิกํ

เป็นสังสฺฐฐาทิอเนกตตตฺทิต มีวิเคราะหฺว่า

๑. ปญฺจวิสฺติ โยชนานิ ปญฺจวิสฺติโยชนานิ. (ปญฺจวิสฺติ + โยชน) อสมาทารทิกุสฺมาส

โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ปญฺจวิสฺติ ยี่สิบห้า ปญฺจวิสฺติโยชนานิ ชื่อว่าปญฺจวิสฺติโยชน. (ยี่สิบห้าโยชน)

๒. ปญฺจวิสฺติโยชนเธิ นิยฺยุตฺตํ ปญฺจวิสฺติโยชนิกํ, รตนวิมานํ. (ปญฺจวิสฺติโยชน + ฦกปจฺจย)

สังสฺฐฐาทิอเนกตตตฺทิต

(รตนวิมาน) อ.วิมานอันเป็นวิการแห่งรัตนะ นิยฺยุตฺตํ อันประกอบแล้ว ปญฺจวิสฺติโยชนเธิ ด้วยโยชนยี่สิบห้า ท. ปญฺจวิสฺติโยชนิกํ ชื่อว่าปญฺจวิสฺติโยชนิก, ได้แก่วิมานแก้ว. (ที่ประกอบด้วยยี่สิบห้าโยชน)

รตนวิมานํ

เป็นฉัฏฐิตฺปปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

รตนสฺสํ วิกาโร วิมานํ รตนวิมานํ. (รตน + วิมาน)

วิมานํ อ.วิมาน วิกาโร อันเป็นวิการ รตนสฺสํ แห่งรัตนะ รตนวิมานํ ชื่อว่ารตนวิมาน. (วิมานที่เป็นวิการแห่งรัตนะ, วิมานแก้ว)

ฅาติมชฅเฒ

ฅาติณิ มชฅเฒ ฅาติมชฅเฒ. (ฅาติ + มชฅเฒ)

มชฅเฒ อ.ทํามกลาง ฅาติณิ แห่งฅาติ ท. ฅาติมชฅเฒ ชื่อว่าฅาติมชฅเฒ. (ทํามกลางฅาติ)

โมทนฏจําณิ

เป็นวิเสสณบพพทกัฒมธารยสัฒมาส มีวิเคราะห้ว่า

โมทนญจ ตั จําณญจําติ โมทนฏจําณิ. (โมทน + จําณ)

โมทนั จ อ.เป็นที่บ้นเทิงด้วย ตั อ.เป็นที่บ้นเทิงนั้น จําณิ จ เป็นที่ตัด้วย อิติ เพราะเหตุณั้น โมทนฏ-
จําณิ ชื่อว่าโมทนฏจําณิ. (ที่เป็นที่บ้นเทิง)

อปฺมตตํ

เป็นนนิบาตบพพทกัฒมธารยสัฒมาส มีวิเคราะห้ว่า

น ปมตตํ อปฺมตตํ, ตุมฺเท. (น + ปมตต)

(ตุมฺเท) อ.เออ ท. ปมตตํ ประมาทแล้ว น ทามิได้ อปฺมตตํ ชื่อว่าอปฺมตต, ได้แก่อะทังทลําย.
(ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

กตฺปุณฺณเฒ

เป็นตติยาทวิปทตฺลยํติกรณพทพพิหิสมมาส มีวิเคราะห้ว่า

กตฺ ปุณฺณํ เยน โส กตฺปุณฺณเฒ, ปุคฺคโล. (กต + ปุณฺณ)

ปุณฺณํ อ.บุญ เยน (ปุคฺคเลน) อ้นบุคคฺลใด กตฺ กระทำแล้ว โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคฺลณั้น กตฺปุณฺณเฒ
ชื่อว่ากตฺปุณฺณ, ได้แก่อุคคฺล. (ผู้มีบุญอ้นกระทำแล้ว)

กมฺมวิสุทฺธิ

เป็นณฐิฎัฒปปริสสัฒมาส มีวิเคราะห้ว่า

กมฺมสฺส วิสุทฺธิ กมฺมวิสุทฺธิ. (กมฺม + วิสุทฺธิ)

วิสุทฺธิ อ.ควมมทมตจตโดยวิเศษ กมฺมสฺส แห่งกรรม กมฺมวิสุทฺธิ ชื่อว่ากมฺมวิสุทฺธิ. (ควมมทมตจต
วิเศษแห่งกรรม)

น่านปุกการ

เป็นฉันทวิทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นานา ปกาโร ยสฺส ตํ นานปุกการ, กุสล. (นานา + ปการ)
 ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ ยสฺส (กุสลสฺส) แห่งกุศลใด (อดีต) มีอยู่, ตํ (กุสล) อ.กุศล
 นั้น นานปุกการ ชื่อว่าน่านปุกการ, ได้แก่กุศล. (อันมีประการต่างๆ)

กมฺมโมทนํ

เป็นตติยชาติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กมฺเมน โมทนํ กมฺมโมทนํ. (กมฺม + โมทน)
 โมทนํ อ.ความบันเทิง กมฺเมน เพราะกรรม กมฺมโมทนํ ชื่อว่ากมฺมโมทน. (ความบันเทิงเพราะกรรม)

วิปากโมทนํ

เป็นตติยชาติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วิปากเณ โมทนํ วิปากโมทนํ. (วิปาก + โมทน)
 โมทนํ อ.ความบันเทิง วิปากเณ เพราะวิปาก วิปากโมทนํ ชื่อว่าวิปากโมทน. (ความบันเทิงเพราะวิปาก)

ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺติ

เป็นฉันทวิทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
 ๑. ปุณฺณณฺจ ตํ กมฺมณฺจจติ ปุณฺณกมฺมํ. (ปุณฺณ + กมฺม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 ปุณฺณํ จ อ.อันเป็นบุญด้วย ตํ อ.อันเป็นบุญนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ปุณฺณกมฺมํ ชื่อว่าปุณฺณกมฺม. (กรรมอันเป็นบุญ)
 ๒. ปุณฺณกมฺมสฺส สฺมฺปตฺติ ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺติ. (ปุณฺณกมฺม + สฺมฺปตฺติ) ฉันทวิทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
 สฺมฺปตฺติ อ.ความถึงพร้อม ปุณฺณกมฺมสฺส แห่งกรรมอันเป็นบุญ ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺติ ชื่อว่า
 ปุณฺณกมฺมสมฺปตฺติ. (ความถึงพร้อมกรรมที่เป็นบุญ)

กาลกิริยา

เป็นตติยชาติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กาลํ กิริยา กาลกิริยา. (กาล + กิริยา)
 กิริยา อ.การกระทำ กาลํ ซึ่งกาละ กาลกิริยา ชื่อว่ากาลกิริยา. (ทำกาละ, เสียชีวิต)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปโร จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลก)

ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่าปรโลก. (โลกอื่น, ปรโลก)

คาถาปริโยสาน

เป็นจัญญิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสาน คาทาปริโยสาน. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาทาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งคาถา, เวลาจบคาถา)

โสตาปนนาทโย

เป็นจัญญิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปนโน อาทิ เยส เต โสตาปนนาทโย, อริยบุคคลา. (โสตาปน + อาทิ)

โสตาปนโน อ.พระโสตาบัน อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, เต (อริยบุคคล) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนนาทโย ชื่อว่าโสตาปนนาทโย, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสทบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อตโต อสสา อตติติ อตติกา, วาจา. (อตต + อิกปัจจย) อัสนัตติตติ

อตโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตติกา ชื่อว่าอตติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตติกาย ยา วตตตีติ สาตติกา, เทสนา. (สท + อตติกา) สทบุพพบทพหุพีทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไปกับด้วยวาจายอันมีประโยชน์)

๑๒. เทวทูตวตถุ [๑๒]

เทวทูตวตถุ (มยา วุจเต) ๕

เทวทูตวตถุ อ.เรื่องแห่งพระเทวทัต (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทฺธโฆสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๕

เทวทูตวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๑๒. เรื่องพระเทวทัต

๑. “อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปตีติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เทวทูตํ
อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เทวทูตํ อารพฺภ “อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปตีติ อิมํ ฌมฺมเทสํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ เทวทูตํ ซึ่งพระเทวทัต กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสํ ซึ่ง
พระธรรมเทศานี้ “อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปตีติ ว่า “อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ”
ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน ทรงปรารภพระเทวทัต ตรัสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า “อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาก “อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ” สรูปะ
ใน อิติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา เทวทูตํ
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. เทวทตฺตสฺส วตฺถุํ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย ยาว ปจฺวิปฺปเวสนา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภาสิตานิ สพฺพานิ ชาตกาณิ วิตุถาเรตฺวา กถิตํ ฯ

เทวทตฺตสฺส วตฺถุํ (สตฺถารา อตฺตนา) ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย ยาว ปจฺวิปฺปเวสนา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภาสิตานิ สพฺพานิ ชาตกาณิ วิตุถาเรตฺวา กถิตํ ฯ

วตฺถุํ อ.เรื่อง เทวทตฺตสฺส แห่งพระเทวทัต (สตฺถารา) อันพระศาสดา (อตฺตนา) ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย ยาว ปจฺวิปฺปเวสนา เทวทตฺตํ อารพฺภ ภาสิตานิ สพฺพานิ ชาตกาณิ วิตุถาเรตฺวา ทรงยังชาตก ท. ทั้งปวง อัน- อันพระองค์ ทรงปรารภ ซึ่งพระเทวทัต จำเดิม แต่กาลเป็นที่บวชแล้ว เพียงไร แต่กาลเป็นที่เข้าไปสู่แผ่นดิน -ตรัสแล้ว ให้พิสดารแล้ว กถิตํ ตรัสแล้ว ฯ

เรื่องพระเทวทัต พระศาสดา ตรัสทำให้ชาตกทั้งหลายทั้งปวง ที่พระองค์ทรงปรารภ พระเทวทัตตั้งแต่กาลเป็นที่บวช จนถึงกาลเป็นที่เข้าไปสู่แผ่นดินตรัสให้พิสดาร

วตฺถุํ วุตตกัมมะใน กถิตํ กิตบทกัมมวจาก เทวทตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน วตฺถุํ สตฺถารา อนภิตกัตตาใน กถิตํ อตฺตนา อนภิตกัตตาใน ภาสิตานิ ปพฺพชิตกาลโต อปาทานใน ปฏฺจาย กิริยาวิเสสนะใน อารพฺภ ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน อารพฺภ ปจฺวิปฺปเวสนา อปาทานใน ยาว เทวทตฺตํ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ สมานกาลกิริยา ใน ภาสิตานิ กิติ สพฺพานิ กิติ วิเสสนะของ ชาตกาณิ การิตกัมมะใน วิตุถาเรตฺวา สมานกาลกิริยาใน กถิตํ ฯ

.....

๓. อยํ ปเนตฺถ สงฺเขโป :

อยํ ปน เอตฺถ (เทวทตฺตวตฺถุมหิ) สงฺเขโป :

ปน ก็ สงฺเขโป อ.ความสังเขป เอตฺถ (เทวทตฺตวตฺถุมหิ) ในเรื่องแห่งพระเทวทัตนี้ อยํ นี้ ฯ

ก็ความสังเขปในเรื่องพระเทวทัตนี้ ดังต่อไปนี้

ปน วากยารัมภโชคกะ อยํ วิเสสนะของ สงฺเขโป ลิงคัตถะ เอตฺถ วิเสสนะของ เทวทตฺตวตฺถุมหิ ฯ ภินนาธาระใน สงฺเขโป ฯ

.....

๔. สตถุริ, อนุปิย นาม มลลานัน นิคโม, ตัง นิสุสาย อนุปิยมพวเน วิหรนุเตเยว,
ตถาคตสฺส ลกฺขณปฏิคฺคหณทิวเสเยว อสีตีสหสฺสเสหิ ฌาตีกุเลหิ “ราชา วา โหตุ
พุกุโร วา, ขตฺติยปริวารโร วิจริสฺสตีติ อสีตีสหสฺสปุตฺตา ปฏิญฺญาตา, เตสฺ
เยภฺยุเยน ปพฺพชิตฺเตสฺ, “ภทฺทียราชานัน อนุรฺกฺขัน อานนฺทํ ภคฺคํ กิมพิลลํ เทวทตฺตุนฺติ
อิเม จ สกฺกเก อปพฺพชนฺเต ทิสฺวา “มยํ อตฺตโน ปุตฺเต ปพฺพาเชม, อิเม จ สกฺกา น
ฌาตกา มณฺเฑ; ตสฺมา น ปพฺพชนฺตีติ กถํ สมฺมูจฺจาเปสฺสุ ๕

สตถุริ, อนุปิย นาม มลลานัน นิคโม (อตฺถิ), ตัง (นิคม) นิสุสาย อนุปิยมพวเน วิหรนุเต เหว,
ตถาคตสฺส ลกฺขณปฏิคฺคหณทิวเส เหว อสีตีสหสฺสเสหิ ฌาตีกุเลหิ “(สิทฺธตฺถ) ราชา วา โหตุ
พุกุโร วา, ขตฺติยปริวารโร (หุตฺวา) วิจริสฺสตีติ อสีตีสหสฺสปุตฺตา ปฏิญฺญาตา, เตสฺ (ปุตฺเตสฺ)
เยภฺยุเยน ปพฺพชิตฺเตสฺ, (ฌาตกา) “ภทฺทียราชานัน อนุรฺกฺขัน อานนฺทํ ภคฺคํ กิมพิลลํ เทวทตฺตุนฺติ
อิเม จ สกฺกเก อปพฺพชนฺเต ทิสฺวา “มยํ อตฺตโน ปุตฺเต ปพฺพาเชม, อิเม จ สกฺกา น ฌาตกา
มณฺเฑ (โหนฺติ); ตสฺมา (อิเม สกฺกา) น ปพฺพชนฺตีติ กถํ สมฺมูจฺจาเปสฺสุ ๕

สตถุริ ครั้นเมื่อพระศาสดา นิสุสาย ทรงอาศัย ตัง (นิคม) ซึ่ง-, นิคโม อ.นิคม
มลลานัน แห่งเจ้ามัลละ ท. อนุปิย นาม ชื่อว่าอนุปิยะ (อตฺถิ) มีอยู่, -นิคมนั้น วิหรนุเต
เอว ประทับอยู่ อนุปิยมพวเน ในอนุปิยะอัมพวันนั้นเทียว, อสีตีสหสฺสปุตฺตา
อ.พระโอรสมีพันแปดสิบเป็นประมาณ ฌาตีกุเลหิ อันตระกูลแห่งพระญาติ ท. อสีติ-
สหสฺสเสหิ มีพันแปดสิบเป็นประมาณ ปฏิญฺญาตา ปฏิญฺญาแล้ว อิติ ว่า “(สิทฺธตฺถ)
อ.เจ้าชายสิทธัตถะ ราชา วา เป็นพระราชารหรือ พุกุโร วา หรือเป็นพระพุทฺธเจ้า
โหตุ จงเป็น, ขตฺติยปริวารโร เป็นผู้มีกษัตริย์เป็นบริวาร (หุตฺวา) เป็น วิจริสฺสตี จัก
เทียวไป” อิติ ดังนี้ ลกฺขณปฏิคฺคหณทิวเส เหว ในวันเป็นที่รับเอาเฉพาะซึ่งพระ
ลักษณะ ตถาคตสฺส แห่งพระตถาคตนั้นเทียว, เตสฺ (ปุตฺเตสฺ) ครั้นเมื่อพระโอรส ท.
เหล่านั้น ปพฺพชิตฺเตสฺ ผนวชแล้ว เยภฺยุเยน โดยมาก, (ฌาตกา) อ.พระญาติ ท.
ทิสฺวา เห็นแล้ว สกฺกเก ซึ่งเจ้าศากยะ ท. จ หก อิเม เหล่านี้ อิติ คือ “ภทฺทียราชานัน
ซึ่งพระราชารพระนามว่าภทฺทียะ อนุรฺกฺขัน ซึ่งเจ้าอนุรฺกฺขะ อานนฺทํ ซึ่งเจ้าอานนท
ภคฺคํ ซึ่งเจ้าภคฺคํ กิมพิลลํ ซึ่งเจ้ากิมพิละ เทวทตฺตํ ซึ่งเจ้าเทวทัต” อปพฺพชนฺเต ผู้ไม่
ผนวชอยู่ กถํ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. ปุตฺเต ยังบุตร ท.
อตฺตโน ของตน ปพฺพาเชม ย่อมให้บวช, สกฺกา อ.เจ้าศากยะ ท. จ หก อิเม เหล่านี้

ฅาตกา มณเฑ เห็นจะเป็นฅญาตี (โหนตติ) ย่อมเป็น น หามิได้, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อิเม สกฺกา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านี้ น ปพฺพชนฺติ ย่อมไม่บวช” อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสฺสุ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ

มีนิกมของเจ้ามัลละทั้งหลายชื่อว่าอนุปิยะ, เมื่อพระศาสตาทรงอาศัยนิกมนั้นประทับอยู่ในอนุปิยมวันนั้นแหละ, ตระกฺลพระฅญาตี ๘๐,๐๐๐ ตระกฺลปฏิฅญาพระโอรส ๘๐,๐๐๐ พระองค์ว่า “เจ้าชายสิทฺธัตถะจงเป็นพระราชหรือพระพุทฺธเจ้าก็ตาม จักมีกษัตริย์เป็นบริวารเที่ยวเสด็จไป” ในวันรับพระลักษณะของพระตถาคตนั้นแหละ, เมื่อพระโอรสทั้งหลายผนวชแล้วโดยมาก, พระฅญาตีทั้งหลาย เห็นเจ้าศากยะ ๖ พระองค์ เหล่านี้คือ “พระราชพระนามว่าภทฺทียะ เจ้าอนุรุตฺทะ เจ้าอานนฺท์ เจ้าภคฺค เจ้ากิมพิละ เจ้าเทวทตฺ” ผู้ไม่ผนวช จึงสนทนากันว่า “พวกเราให้บุตรของตนบวช, เจ้าศากยะทั้ง ๖ เหล่านี้เห็นจะไม่ใช้ฅญาตี, เพราะฉะนั้น จึงไม่พากันบวช”

สตุถฺริ ลักษณะใน วิหรนฺเตๅ ลักษณะกิริยา, นามศัพฺท สัณฺญาโชตกะเข้ากับ อนุปิยํๅ วิเสสนะของ นิคโม มลฺลานํ สามีสัมพันธะใน นิคโมๅ สุทฺธกตฺตาใน อุตฺถิๅ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก, ตํ วิเสสนะของ นิคมํๅ อุตฺตกัมมะใน นิสฺสายๅ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺเต อนุปิยมฺพวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺเต เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ วิหรนฺเต, อสตีสทสฺสุตฺตาวุตฺตกัมมะในปฏิฅญาตาทฺกิตบทกัมมวาทก ตถาคตสฺสสามีสัมพันธะใน ลกฺขณปฏิคฺคทณทิวเส เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ ลกฺขณปฏิคฺคทณทิวเสๅ กาลสตฺตมมีใน ปฏิฅญาตาท อสตีสทสฺเสหิ วิเสสนะของ ฅาตฺกฺลหะๅ อนภิตกตฺตาใน ปฏิฅญาตาท “สิทฺธตฺโต สุทฺธกตฺตาใน โหตุ และ วิจฺริสฺสตี โหตุ กิตฺติ วิจฺริสฺสตี กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ราชา กิตฺติ พุทฺโธ กิตฺติ วิคิตกตฺตาใน โหตุ วา สองศัพฺท ปทวิกปปีตตะเข้ากับ ราชา และ พุทฺโธ ขตฺติยปริวารโ วิคิตกตฺตาใน หุตฺวาๅ สมานกาลกิริยาใน วิจฺริสฺสตี” อิติศัพฺท อาการะใน ปฏิฅญาตาท, เตสฺ วิเสสนะของ ปุตฺเตสฺสุๅ ลักษณะใน ปพฺพชิตฺเตสฺสุๅ ลักษณะกิริยา เภภฺยุเยน ตติยาวิเสสนะใน ปพฺพชิตฺเตสฺสุ, ฅาตกา เหตุกตฺตาใน สมุฏฺฐาเปสฺสุๅ อาชยาตบทเหตุกตฺตฺวาจก “ภทฺทียราชานํ กิตฺติ อนุรุตฺทํ กิตฺติ อานนฺทํ กิตฺติ ภคฺคํ กิตฺติ กิมพิลํ กิตฺติ เทวทตฺตํ กิตฺติ สฺรุปะเน อิติๅ ศัพฺท สฺรุปะเน อิเม ฉ สกฺเกอิเม กิตฺติ ฉ กิตฺติ อปพฺพชนฺเต กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺเกๅ อุตฺตกัมมะใน ทิสฺวาๅ ปพฺพกาลกิริยาใน สมุฏฺฐาเปสฺสุ “มยฺ เหตุกตฺตาใน ปพฺพาเชมๅ อาชยาตบทเหตุกตฺตฺวาจก

อดุตโน สามีสัมพันธะใน ปุตุเตจ การิตกัมมะใน ปพฺพาเชม, อิเม กิตฺติ จ กิตฺติ วิเสสชะ
 ของ สกฺกาจฺ สุทฺธกัตตาใน โหนฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺคฺพฺ ปรุฏฺเฐนตฺถะ
 ฌาตกา วิคิตฺกัตตาใน โหนฺติ มณฺเฑ สํสยตฺถะ; ตสฺมา เหตุวตฺถะ อิเม วิเสสชะ
 ของ สกฺกาจฺ สุทฺธกัตตาใน ปพฺพชนฺติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺคฺพฺ ปรุฏฺเฐชะใน
 ปพฺพชนฺติ” อิตฺติคฺคฺพฺ สฺรุปะใน กถํจฺ การิตกัมมะใน สมฺมูจฺจาเปสฺสุ ๕

๕. อด มหานาโม สกฺโก อนุรุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา “ตาด อมฺหากํ กุลา ปพฺพชฺชิตฺ นตฺถิ,
 ตฺวํ วา ปพฺพช, อหํ วา ปพฺพชฺชิสฺสามิตฺติ อาห ๕

อด มหานาโม สกฺโก อนุรุทฺธํ อุปสงฺกมิตฺวา “ตาด อมฺหากํ กุลา ปพฺพชฺชิตฺ (ปุคฺคโล) นตฺถิ,
 ตฺวํ วา ปพฺพช, อหํ วา ปพฺพชฺชิสฺสามิตฺติ อาห ๕

อด ครั้งนั้น สกฺโก อ.เจ้าศากยะ มหานาโม พระนามว่ามหานามะ อุปสงฺกมิตฺวา
 เสด็จเข้าไปหาแล้ว อนุรุทฺธํ ซึ่งเจ้าอนุรุทชะ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาด เนอะ
 พ่อ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปพฺพชฺชิตฺ ผู้บวชแล้ว กุลา จากตระกูล อมฺหากํ ของเรา
 ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี, ตฺวํ อ.เจ้า ปพฺพช จงบวช วา หรือ, วา หรือว่า อหํ อ.เรา
 ปพฺพชฺชิสฺสามิ จักบวช” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเสด็จเข้าไปหาเจ้าอนุรุทชะ ตรัสว่า “เนอะพ่อ
 บุคคลผู้บวชจากตระกูลของเราทั้งหลายย่อมไม่มี, เจ้าจงบวชหรือเราจักบวช”

อด กาลสัตฺตมฺมี มหานาโม สันฺญาวิเสสชะของ สกฺโกจฺ สุทฺธกัตตาใน อาหจฺ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก อนุรุทฺธํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตาด
 อาลปนชะ ปพฺพชฺชิตฺ วิเสสชะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตตาใน นตฺถิจฺ กิริยาบทกัตตฺวาจก
 อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน กุลาจฺ อปาทานใน ปพฺพชฺชิตฺ, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน ปพฺพชจฺ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก วา สองคฺคฺพฺ วากยวิกปฺปัตถะเข้ากับ ตฺวํ ปพฺพช และ อหํ
 ปพฺพชฺชิสฺสามิ อหํ สุทฺธกัตตาใน ปพฺพชฺชิสฺสามิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิตฺติคฺคฺพฺ
 อากาเรใน อาห ๕

๖. โส ปน สุขุมाल โหติ สมฺปนฺนโกโค, “นตฺถิติ วจนฺมปิ เตน น สุตฺตปฺพุพฺ” ๕

โส (อนฺรุทฺโร) ปน สุขุมาล โหติ สมฺปนฺนโกโค, “นตฺถิติ วจนฺมปิ เตน (อนฺรุทฺเรน) น สุตฺตปฺพุพฺ (โหติ) ๕

ปน ก็ โส (อนฺรุทฺโร) อ.เจ้าอนฺรุทฺระ สุขุมาล เป็นผู้ละเอียดย่อน สมฺปนฺนโกโค เป็นผู้มีโภคะอันถึงพร้อมแล้ว โหติ ย่อมเป็น, วจนฺมปิ แม้อ.คำ อิติ ว่า “นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ เตน (อนฺรุทฺเรน) สุตฺตปฺพุพฺ เป็นคำ อันเจ้าอนฺรุทฺระนั้น ฟังแล้วในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ๕

ก็ เจ้าอนฺรุทฺระนั้นเป็นสุขุมาลชาติ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยโภคะทรัพย์, แม้อ.คำว่า “ไม่มี” ก็เป็นคำที่เจ้าอนฺรุทฺระนั้นไม่เคยได้ยินเลย

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ โส วิเสสนะของ อนฺรุทฺโรสุทฺธกัตตานิ โหติสุ อาขยาต-บทกัตตฺวาจก สุขุมาล กิติ สมฺปนฺนโกโค กิติ วิกติกัตตานิ โหติ, “นตฺถิ สฺรุปะไน อิติสุ ศัพท์ สฺรุปะไน วจนํ อปิตฺทศัพท์ อเปกขัตตนะเข้ากับ วจนํสุทฺธกัตตานิ โหติสุ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสนะของ อนฺรุทฺเรนอนภิหิตกัตตานิ สุต- นศัพท์ ปฏิเสธนัตตนะ สุตฺตปฺพุพฺ วิกติกัตตานิ โหติ ๕

.....

๗. เอกทิวสํ หิ, เตสฺ จสฺ ขตฺติเยสฺ คุพฺกียาย กิพฺนฺเตสฺ, อนฺรุทฺโร ปฺวเนน ปฺราชิโต ปฺวตฺถาย ปฺหิณฺนิ ๕

หิ จริงอยู่ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ขตฺติเยสฺ ครั้นเมื่อกษัตริย์ ท. จสฺ หก เตสฺ เหล่านั้น กิพฺนฺเตสฺทรงเล่นอยู่คุพฺกียายด้วยการเล่นซึ่งขลุบ, อนฺรุทฺโรอ.เจ้าอนฺรุทฺระ ปฺราชิโต ทรงแพ้แล้ว ปฺวเนน ด้วยขนม ปฺหิณฺนิ ทรงส่งไปแล้ว ปฺวตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ขนม ๕

จริงอยู่ ในวันหนึ่ง เมื่อกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์เหล่านั้นทรงเล่นด้วยการเล่นขลุบ, เจ้าอนฺรุทฺระทรงพ่ายแพ้ด้วยขนม จึงส่งไปเพื่อประโยชน์แก่ขนม

หิตฺศัพท์ ทฬหิกรณโชตกะ เอกทิวสํ หุติยากาลสัตตมฺเอิน ปฺหิณฺนิ, เตสฺ กิติ จสฺ กิติ วิเสสนะของ ขตฺติเยสฺสุลักษณะใน กิพฺนฺเตสฺสุ ลักษณะกิริยา คุพฺกียาย กรณะใน กิพฺนฺเตสฺ, อนฺรุทฺโรสุทฺธกัตตานิ ปฺหิณฺนิสุ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปฺวเนน กรณะใน ปฺราชิโตสุ วิเสสนะของ อนฺรุทฺโร ปฺวตฺถาย สัมปทานใน ปฺหิณฺนิ ๕

๘. อถสฺส มาตา ปุเว สขฺเชตฺวา ปหิณฺนิ ฯ

อถ อสฺส (อนุรุทฺธสฺส) มาตา ปุเว สขฺเชตฺวา ปหิณฺนิ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.พระมารดา **อสฺส (อนุรุทฺธสฺส)** ของเจ้าอนุรุทฺธะนั้น **สขฺเชตฺวา** ทรงจัดแจงแล้ว **ปุเว** ซึ่งขนม ท. **ปหิณฺนิ** ทรงส่งไปแล้ว ฯ

ที่นั้น พระมารดาของเจ้าอนุรุทฺธะนั้น ทรงจัดแจงขนมทั้งหลาย ทรงส่งไปให้แล้ว

อถ กาลสัตฺตมฺมี มาตา สุทฺธกัตฺตานิ ปหิณฺนิจฺจ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ อนุรุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตา ปุเว อวุตตกัมมะใน สขฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน ปหิณฺนิ ฯ

๙. เต ขาทิตฺวา ปุณ กิฬีสุ ฯ

เต (ขตฺติยา) ขาทิตฺวา ปุณ กิฬีสุ ฯ

เต (ขตฺติยา) อ.กษัตริย์ท. เหล่านั้น **ขาทิตฺวา** เสวยแล้ว **กิฬีสุ** ทรงเล่นแล้ว **ปุณ** อีก ฯ
กษัตริย์เหล่านั้นเสวยแล้ว ก็ทรงเล่นกันต่อ

เต วิเสสนะของ ขตฺติยาฯ สุทฺธกัตฺตานิ กิฬีสุฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ขาทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กิฬีสุ ปุณ กิริยาวิเสสนะใน กิฬีสุ ฯ

๑๐. ปุณฺปปุณฺ ติสฺเสว ปราชโย โหติ ฯ

ปุณฺปปุณฺ ติสฺส เอว (อนุรุทฺธสฺส) ปราชโย โหติ ฯ

ปราชโย อ.ความพ่ายแพ้ **โหติ** ย่อมมี **ติสฺส เอว (อนุรุทฺธสฺส)** แก่เจ้าอนุรุทฺธะนั้น นั้นเทียว **ปุณฺปปุณฺ** บ่อยๆ ฯ

ความพ่ายแพ้ย่อมมีแก่เจ้าอนุรุทฺธะนั้นนั้นแหละบ่อยๆ

ปราชโย สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุณฺปปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน โหติ เอวสัทฺทํ อวธารณะเข้ากับ ติสฺสฯ วิเสสนะของ อนุรุทฺธสฺสฯ สัมปทานใน โหติ ฯ

๑๑. มาตา ปนสฺส ปหิตเต ปหิตเต ติกฺขตฺตํ ปฺปเว ปหิณฺตีวา จตฺตถวาวเร “ปฺปวา นตฺถิตฺติ ปหิณฺตี” ๕

มาตา ปน อสฺส (อนฺรุทฺทสฺส), (อนฺรุทฺเทน ปฺริเส) ปหิตเต ปหิตเต, ติกฺขตฺตํ ปฺปเว ปหิณฺตีวา จตฺตถวาวเร “ปฺปวา นตฺถิตฺติ (ฅาปนเหตุกํ สาสนํ) ปหิณฺตี” ๕

ปน ส่วนว่า มาตา อ.พระมารดา อสฺส (อนฺรุทฺทสฺส) ของเจ้าอนฺรุทฺทะนั้น, (ปฺริเส) ครั้นเมื่อบุรุษ (อนฺรุทฺเทน) อันเจ้าอนฺรุทฺทะ ปหิตเต ทรงส่งไปแล้ว ปหิตเต ทรงส่งไปแล้ว, ปหิณฺตีวา ทรงส่งไปแล้ว ปฺปเว ซึ่งขนม ท. ติกฺขตฺตํ สามครั้ง ปหิณฺตี ทรงส่งไปแล้ว (สาสนํ) ซึ่งชาวสาสน (ฅาปนเหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “ปฺปวา อ.ขนม ท. นตฺถิตฺติ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ จตฺตถวาวเร ในวาระที่สี่ ๕

ส่วนพระมารดาของเจ้าอนฺรุทฺทะนั้น เมื่อบุรุษที่เจ้าอนฺรุทฺทะทรงส่งไปแล้วๆ ทรงส่งขนมไป ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๔ ทรงส่งชาวสาสนไปมีอันให้รู้ว่า “ขนมทั้งหลาย ไม่มี” เป็นเหตุ

ปน ปักขันตรโชตกะ มาตา สฺุทฺทกตฺตาใน ปหิณฺตี อาชยตบทกตฺตวจาก อสฺส วิเสสนะ ของ อนฺรุทฺทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน มาตา, อนฺรุทฺเทน อนภิตกตฺตาใน ปหิตเต ปฺริเส ลักษณะใน ปหิตเตๆ สองบท ลักษณะกิริยา, ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณฺตีวา ปฺปเว อวตตกัมมะใน ปหิณฺตีวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณฺตี จตฺตถวาวเร กาลสัตตมีใน ปหิณฺตี “ปฺปวา สฺุทฺทกตฺตาใน นตฺถิตฺติ กิริยาบทกตฺตวจาก” อิติศัพท์ สฺุปะใน ฅาปนเหตุกํๆ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณฺตี สาสนํ อวตตกัมมะใน ปหิณฺตี ๕

.....

๑๒. โส “นตฺถิตฺติ วจนสฺส อสฺสตฺตปฺพพตฺตา “เอสาเปกา ปฺปววิกฺติ ภาวิสฺสตีติ มณฺญมาโน “นตฺถิตฺติปฺปเว อาหฺรธาติ เปเสสิ” ๕

โส (อนฺรุทฺโ) “นตฺถิตฺติ วจนสฺส (อตฺตนา) อสฺสตฺตปฺพพตฺตา “เอสาปิ (ปฺปววิกฺติ) เอกา ปฺปววิกฺติ ภาวิสฺสตีติ มณฺญมาโน “(ตฺมุเห) นตฺถิตฺติปฺปเว เอว อาหฺรธาติ (วจนเนน) เปเสสิ” ๕

โส (อนฺรุทฺโ) อ.เจ้าอนฺรุทฺทะนั้น มณฺญมาโน ทรงสำคัญอยู่ อิติ ว่า “เอสาปิ (ปฺปววิกฺติ) อ.ชนิดแห่งขนม แม่นั้น ปฺปววิกฺติ เป็นชนิดแห่งขนม ภาวิสฺสตี จักเป็น” อิติ

ดังนั้น “**นตฺถิติ วจนสฺส (อตุตฺตนา) อสฺสตุปฺพุพฺพตฺตา** เพราะความที่แห่งคำ ว่า “ย่อมไม่มี” ดังนี้ เป็นคำ อันพระองค์ ไม่เคยสดับแล้ว **เปเสสิ** ทรงส่งไปแล้ว (**วจเนน**) ด้วยคำ **อิติ** ว่า “(**ตุมฺเห**) อ.ท่าน ท. อารถ จงนำมา **นตฺถิปปูวํ** เอว ซึ่งขนมไม่มีนั้น เทียว” **อิติ** ดังนี้ ฯ

เจ้าอนุรุธระนั้นทรงสำคัญอยู่ว่า “แม่นั้น จักเป็นขนมชนิดหนึ่ง” เพราะคำว่า “ไม่มี” ตนไม่เคยสดับมาก่อน ส่งไปด้วยคำว่า “ขอท่านทั้งหลายจงนำขนมไม่มีนั้นแหละมา”

โส วิเสสนะของ อนุรุธุโร๗ สุธธกัตฺตนาใน เปเสสิ๗ อาชยาตบทกัตฺตวาจาก “นตฺถิ” สรุปะใน อิติ๗ ศัพท์ สรุปะใน วจนสฺส๗ ภาวาทิสัมพันธะใน อสฺสตุปฺพุพฺพตฺตา๗ เหตุใน มณฺณมาโน อตุตฺตนา อนภิกิตกัตฺตนาใน อสฺสตุ- “อปีศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ เอส๗ วิเสสนะของ ปูววิกิต๗ สุธธกัตฺตนาใน ภวิสฺสติ๗ อาชยาตบทกัตฺตวาจาก เอกา วิเสสนะของ ปูววิกิต๗ วิกิตกัตฺตนาใน ภวิสฺสติ” อิติศัพท์ อากาเรใน มณฺณมาโน๗ อัภันตรกิริยาของ อนุรุธุโร “ตุมฺเห สุธธกัตฺตนาใน อารถ๗ อาชยาตบทกัตฺตวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ นตฺถิปปูวํ๗ อวุตตกัมมะใน อารถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนน๗ ภาระใน เปเสสิ ฯ

๑๓. มาตา ปนสฺส, “นตฺถิปปูวํ กิร อยฺเย เทถาติ วุตฺเต, “มม ปุตฺเตน ‘นตฺถิติ ปทํ น สุตฺตฺตํ, อิมินา ปน อูปาเยน เอตมตฺถํ ชานาเปสฺสามีติ ตฺวจณํ สุวณฺณปาตี อณฺเวย สุวณฺณปาติยา ปฏิกฺขชิตฺวา เปเสสิ ฯ

มาตา ปน อสฺส (อนุรุธุสฺส), “(ตุมฺเห) นตฺถิปปูวํ กิร อยฺเย เทถาติ (วจเน ปฺริเสหิ) วุตฺเต, “มม ปุตฺเตน ‘นตฺถิติ ปทํ น สุตฺตฺตํ (โหติ), (อหํ ตํ ปุตฺตํ) อิมินา ปน อูปาเยน เอตํ อตฺถํ ชานาเปสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) ตฺวจณํ สุวณฺณปาตี อณฺเวย สุวณฺณปาติยา ปฏิกฺขชิตฺวา เปเสสิ ฯ

ปน ส่วนว่า มาตา อ.พระมารดา **อสฺส (อนุรุธุสฺส)** ของเจ้าอนุรุธระนั้น, (**วจเน**) ครั้นเมื่อคำ **อิติ** ว่า “**อยฺเย** ข้าแต่พระแม่เจ้า **กิร** ได้ยินว่า (**ตุมฺเห**) อ.พระองค์ **เทถ** ของจงประทาน **นตฺถิปปูวํ** ซึ่งขนมไม่มี” **อิติ** ดังนี้ (**ปฺริเสหิ**) **อํนฺบุรุษ ท. วุตฺเต** ทูลแล้ว, (**จินฺเตตฺวา**) ทรงดำริแล้ว **อิติ** ว่า “**ปทํ** อ.บท **‘นตฺถิติ** ว่า ‘**ย่อมไม่มี**’ ดังนี้ **มม ปุตฺเตน สุตฺตฺตํ** เป็นบท **อํนฺบุตร** ของเรา ฟังแล้วในกาลก่อน (**โหติ**) ย่อมเป็น

น หามีได้, ปน แต่วา (อห) อ.เรา (ต ปุตต) ยังบุตรนั้น ชานาเปสฺสามิ จักให้รู้
เอต อตฺถิ ซึ่งเนื้อความนั้น อิมินา อูปาเยน ด้วยอุบายนี้” อิติ ดังนี้ ปฏิกุชฺชิตฺวา
ทรงครอบแล้ว สุวณฺณปาตี ซึ่งถาดอันเป็นวการแห่งทอง ตุจฺฉิ อันเปล่า สุวณฺณ-
ปาติยา ด้วยถาดอันเป็นวการแห่งทอง อณฺเวย ไบอื่น เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ๕

ส่วนพระมารดาของเจ้าอนุรุทฺธะนั้น เมื่อบุรุษทั้งหลายทูลว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า ได้ยิน
ว่า ขอพระองค์จงประทานขนมไม่มี”, ทรงดำริว่า “บุตรของเราไม่เคยได้ยินคำว่า
‘ไม่มี’, เราจักให้บุตรนั้นให้รู้เนื้อความนั้นด้วยอุบายนี้” จึงใช้ถาดทองคำครอบถาด
ทองคำเปล่า แล้วส่งไป

ปน ปักขันตรโชตกะ มาตา สุทฺธกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส
วิเสสนะของ อนุรุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตา, “อเยเย อาลปนะ กิร อนุสฺสวณฺตถะ
ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นตฺถิปูว์ อวุตตกัมมะใน เทถ” อิติ
ศัพฺท สฺรุปะไน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา ปฺริเสหิ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต,
ปทํ สุทฺธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน ปุตฺเตนฯ
อนภิตกัตตาใน สุต- ‘นตฺถิ’ สฺรุปะไน อิติฯ ศัพฺท สฺรุปะไน ปทํ นศัพฺท ปฏฺิเสธนฺตถะ
สฺุตปฺพุพฺ วิกตีกัตตาใน โหติ, อหฺ เหตุกัตตาใน ชานาเปสฺสามิฯ อาชยาตบทเหตุ-
กัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ ปุตฺตํฯ การิตกัมมะใน ชานาเปสฺสามิ อิมินา วิเสสนะของ
อูปาเยนฯ ภาระใน ชานาเปสฺสามิ เอตํ วิเสสนะของ อตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน
ชานาเปสฺสามิ” อิติศัพฺท อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิกุชฺชิตฺวา ตุจฺฉิ
วิเสสนะของ สุวณฺณปาตีฯ อวุตตกัมมะใน ปฏิกุชฺชิตฺวา อณฺเวย วิเสสนะของ สุวณฺณ-
ปาติยาฯ ภาระใน ปฏิกุชฺชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ ๕

๑๔. นครปริศคาหิกา เทวตา จินฺเตสฺสุ “อนุรุทฺธสฺสเกน อนนฺนการกาเล อตฺตโน ภาศภตฺตํ
อุปริฏฺฐจฺเจกพฺุทฺธสฺส ทตฺวา ‘นตฺถิตฺติ เม วจนสฺส สวณฺ มา โหตุ, โภชนูปฺปตฺติฏฺ-
จานชานนฺ มา โหตุติ ปตฺถนา กตา, สจายํ ตุจฺฉปาตี ปสฺสิสฺสตี; เทวสฺมาคมํ
ปวิสิตฺตุ น ลภิสฺสาม, สีสฺมปิ โน สตฺตธา ผลเยยยาติ ๕

นครปริศคาหิกา เทวตา จินฺเตสฺสุ “อนุรุทฺธสฺสเกน อนนฺนการกาเล อตฺตโน ภาศภตฺตํ อุปริฏฺฐ-

ปัจเจกพุทธสัส ทตวา 'นตถิติ เม วจนสฺส สวณฺเ มา โหตุ, โภชนูปฺตติฏฺฏาณชานนฺ
มา โหตุติ ปตฺถนา กตา, สเจ อยฺ (อนุรุทฺโ) ตฺจจปาตี ปสฺสิสฺสติ; (มยฺ) เทวสมาคมฺ ปวิสิตุ
น ลภิสฺสาม, สีสฺมปิ โน สตฺตธา ผลฺเยยฺยติ ฯ

เทวตา อ.เทวตา ท. นครปริศนาทิกา ผู้ถือเอาอบซึ่งพระนคร จินฺเตสฺสุ คิดแล้ว
อิติ ว่า "ปตฺถนา อ.ความปรารถนา อิติ ว่า 'สวณฺ อ.อันฟัง วจนสฺส ซึ่งคำ อิติ ว่า
'นตฺถิ ย่อมไม่มี' อิติ ดังนี้ มา โหตุ จงอย่ามี เม แก่เรา, โภชนูปฺตติฏฺฏาณชานนฺ
อ.อันรู้ซึ่งที่เป็นที่กิดขึ้นแห่งโภชนะ มา โหตุ จงอย่ามี' อิติ ดังนี้ อนุรุทฺสกุเกณ
อันเจ้าศากยะพระนามว่าอนุรุทฺระ ทตฺวา ถวายแล้ว ภาคภตฺตํ ซึ่งภตฺตรอันเป็นส่วน
อดฺตโน ของตน อฺปริฏฺฐปัจเจกพุทธสฺส แก่พระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อว่าอฺปริฏฺฐะ กตา
กระทำแล้ว (อนุรุทฺสกุเกณ) อนฺนการกาเล ในกาลแห่งเจ้าศากยะพระนามว่า
อนุรุทฺระเป็นบุรุษชื่อว่าอันนการะ, สเจ ถ้าวา อยฺ (อนุรุทฺโ) อ.เจ้าศากยะพระนาม
ว่าอนุรุทฺระนี้ ปสฺสิสฺสติ จักเห็น ตฺจจปาตี ซึ่งถาดอันเปล่าไร้, (มยฺ) อ.เรา ท. น
ลภิสฺสาม จักไม่ได้ ปวิสิตุ เพื่ออันเข้าไป เทวสมาคมฺ สฺมมาคมของเทวตา, สีสฺมปิ
แม้ อ.ศีระชะ โน ของเรา ท. ผลฺเยยฺย ฟังแตก สตฺตธา โดยส่วนเจ็ด" อิติ ดังนี้ ฯ

เหล่าเทวตาผู้รักษาพระนครคิดว่า "เจ้าอนุรุทฺระถวายภตฺตรที่เป็นส่วนของตนเองแก่
พระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อว่าอฺปริฏฺฐะ แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า "ขอข้าพเจ้าอย่าได้ยิน
คำว่า 'ไม่มี' ขออย่าได้รู้ที่เกิดของโภชนะ' ดังนี้ ในกาลที่เป็นบุรุษชื่อว่าอันนการะ, ถ้า
เจ้าอนุรุทฺระนี้จักเห็นถาดเปล่าไร้, พวกเราจักไม่ได้เพื่อที่จะเข้าไปสู่เทวสมาคม, แม้
ศีระชะของพวกเรา ก็ฟังแตก ๗ เสียง"

นครปริศนาทิกา วิเสสนะของ เทวตาฯ สฺุทฺธกตฺตานิ จินฺเตสฺสุฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก
"ปตฺถนา วุตตกัมมะเน กตาฯ กิตบทกัมมะวากก อนุรุทฺสกุเกณ อนภิตกตฺตานิ
กตา อนุรุทฺสกุเกณ สามีสัมพันธะเน อนฺนการกาเลฯ กาลสตัดฺตมฺเเน กตา อดฺตโน
สามีสัมพันธะเน ภาคภตฺตํ อวุตตกัมมะเน ทตฺวา อฺปริฏฺฐปัจเจกพุทธสฺส สัมปทาน
เน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาเน กตา 'สวณฺ สฺุทฺธกตฺตานิ โหตุฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก
นตฺถิ สฺุทฺธปะเน อิติฯ ศัพฺท สฺุทฺธปะเน วจนสฺส เมสัมปทานเน โหตุ วจนสฺส จินฺตฺติวุตต-
กัมมะเน สวณฺ มาศัพฺท ปฏฺิเสระเน โหตุ, โภชนูปฺตติฏฺฏาณชานนฺ สฺุทฺธกตฺตานิ
โหตุฯ อาชยาดบทกตฺตฺวาจก มาศัพฺท ปฏฺิเสระเน โหตุ" อิติศัพฺท สฺุทฺธปะเน ปตฺถนา,

สเจ ปริกัปปัตถะ อัย วิเสสนะของ อนรุทฺโฆฯ สุทฺธกัตฺตานิ ปสฺสิสฺสสฺสติฯ อาขยตบทกัตฺตวจาก ตฺวจนปาดิ อวุตตกัมมะไน ปสฺสิสฺสสฺสติ, มยฺ สุทฺธกัตฺตานิ ลภิสฺสามฯ อาขยตบทกัตฺตวจาก เทวสมาคมฺ สัมปาปฺญเญยกัมมะไน ปวิสฺสิตฺตํ ตุมตฺถสัมปทานไน ลภิสฺสาม นคัพฺท ปฏฺวิเสสไน ลภิสฺสาม, อปคัพฺท อเปกขตฺถะเข้ากัป สีสํฯ สุทฺธกัตฺตานิ ผละยฺยฯ อาขยตบทกัตฺตวจาก โน สามีสัมพันธะไน สีสํ สุตฺตธา ตติยาวิเสสไน ผละยฺย” อิติคัพฺท อาการะไน จินฺเตลฺลํ ๕

๑๕. อถ นํ ปาดิ ทิพฺพปฺุเวหิ ปุณฺณํ อกัสมฺ ๕

อถ (เทวตา) นํ ปาดิ ทิพฺพปฺุเวหิ ปุณฺณํ อกัสมฺ ๕

อถ ครั้งนั้น (เทวตา) อ.เทวตา ท. อกัสมฺ ได้กระทำแล้ว นํ ปาดิ ซึ่งถาดนั้น ปุณฺณํ ให้เป็นถาดอันเต็มแล้ว ทิพฺพปฺุเวหิ ด้วยขนมอันเป็นทิพย์ ท. ๕

ทีนั้น เหล่าเทวตาได้ทำถาดนั้นให้เต็มด้วยขนมทิพย์ทั้งหลาย

อถ กาลสัตฺตมี เทวตา สุทฺธกัตฺตานิ อกัสมฺฯ อาขยตบทกัตฺตวจาก นํ วิเสสนะของ ปาดิฯ อวุตตกัมมะไน อกัสมฺ ทิพฺพปฺุเวหิ ภาระไน อกัสมฺ ปุณฺณํ วิกิตกัมมะไน อกัสมฺ ๕

๑๖. ตสฺสา คุพฺพณฺุทเล จเปตฺวา อุกฺขมาภูติมตฺตตาย ปฺุวคนฺุโธ สกฺลนคฺร์ ฉาเทตฺวา จิโต ๕

ตสฺสา (ปาดิยา ปฺุริเสน) คุพฺพณฺุทเล จเปตฺวา อุกฺขมาภูติมตฺตตาย (สมานาย), ปฺุวคนฺุโธ สกฺลนคฺร์ ฉาเทตฺวา จิโต ๕

ตสฺสา (ปาดิยา) เมื่อถาดนั้น (ปฺุริเสน) คุพฺพณฺุทเล จเปตฺวา อุกฺขมาภูติมตฺตตาย เป็นถาดสักว่าอันบุรุษวางแล้ว บนสนามเป็นที่เล่นซึ่งขลุบ เปิดแล้ว (สมานาย) มีอยู่, ปฺุวคนฺุโธ อ.กลืนแห่งขนม ฉาเทตฺวา จิโต ตั้ง ครอบคลุมแล้ว สกฺลนคฺร์ ซึ่งนคร ทั้งสิ้น ๕

เมื่อถาดนั้น เป็นถาดสักว่าบุรุษวางไว้ที่มณฑลเล่นขลุบแล้วเปิดฝา กลืนขนมปกคลุม นครทั้งสิ้นตั้งอยู่

ตสฺสา วิเสสนะของ ปาดิยาฯ ลักษณะไน สมานายฯ ลักษณะกิริยา ปฺุริเสนฯ อนภิหิตกัตฺตานิ อุกฺขมาภูติ คุพฺพณฺุทเล วิสยาธาระไน จเปตฺวาฯ ปฺุพพกาลกิริยาไน อุกฺขมาภูติ-

อุคฆาฏิตมตตาย วิกติกัตตาใน สมานาย, ปุวคฺนุโธ สุททกัตตาใน จิโต ๆ กิตบทกัตตุ-
วจาก สกนณคร อวุตตกัมมะใน ฉาเทตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน จิโต ฯ

๑๗. ปุวขณฺหํ มุเข จปีตมตฺตเมว สตฺตฺรสรณฺณีสหสฺसानิ อนุฝริ ฯ

ปุวขณฺหํ (ขตฺติเยหิ) มุเข จปีตมตฺตํ เอว (หุตฺวา) สตฺตฺรสรณฺณีสหสฺसानิ อนุฝริ ฯ

ปุวขณฺหํ อ.ขึ้นแห่งขนม (**ขตฺติเยหิ**) **มุเข จปีตมตฺตํ** เอว เป็นของสักว่า อันกษัตริย์
ท. ทรงวางไว้แล้ว ในพระโอษฐ์นั้นเทียว (**หุตฺวา**) เป็นแล้ว **อนุฝริ** แผ่ชานไปตาม
ลำดับแล้ว **สตฺตฺรสรณฺณีสหสฺसानิ** สู้พันแห่งประสาทอันเป็นเครื่องนำไปซึ่งรสเจ็ด
ท. ฯ

ขึ้นขนม เป็นของเพียงกษัตริย์ทั้งหลายทรงวางไว้ในพระโอษฐ์เท่านั้น ก็แผ่ชานไปสู่
เส้นประสาทที่นารส ๗ รสไป

ปุวขณฺหํ สุททกัตตาใน อนุฝริ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ขตฺติเยหิ อนภิกิตกัตตาใน
จปีต- มุเข วิสยาธาระใน จปีต- เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ จปีตมตฺตํ ๆ วิกติกัตตาใน
หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน อนุฝริ สตฺตฺรสรณฺณีสหสฺसानิ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อนุฝริ ฯ

๑๘. โส จินฺเตสิ “นํ หนํ มาตุ ปิโย, เอตฺตํ เม กาลํ อิมํ นตฺถิปุวฺนนาม น ปจฺจิ, อีโต
ปฏฺจาย อณฺณํ ปุวํ น ขาทิสฺสามีติ เคหํ คนฺตฺวา มาตฺรํ ปุจฺจติ “อมฺม ตุมฺหากํ อหํ
ปิโย, อปฺปิโยติ ฯ

โส (อนุรฺกฺโธ) จินฺเตสิ “น อหํ มาตุ ปิโย (อมฺหิ), (มาตา) เอตฺตํ เม กาลํ อิมํ นตฺถิปุวฺน
นาม น ปจฺจิ, (อหํ) อีโต (กาลโต) ปฏฺจาย อณฺณํ ปุวํ น ขาทิสฺสามีติ เคหํ คนฺตฺวา มาตฺรํ
ปุจฺจติ “อมฺม ตุมฺหากํ อหํ ปิโย (อมฺหิ), (อุทฺทํ อหํ ตุมฺหากํ) อปฺปิโย (อมฺหิ)” อิติ ฯ

โส (อนุรฺกฺโธ) อ.เจ้าอนุรฺกฺโธนั้น **จินฺเตสิ** ทรงดำริแล้ว **อิติ** ว่า “อหํ อ.เรา **ปิโย** เป็น
ที่รัก **มาตุ** ของพระมารดา (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น **น** หามีได้, (**มาตา**) อ.พระมารดา **น**
ปจฺจิ ไม่ทรงทอดแล้ว **อิมํ นตฺถิปุวํ** นาม ชื่อซึ่งขนมไม่มีนี้ **เม** แก่เรา **กาลํ** สิ้นกาล
เอตฺตํ อันมีประมาณเท่านั้น, (**อหํ**) อ.เรา **น ขาทิสฺสามิ** จักไม่เคี้ยวกิน **ปุวํ** ซึ่งขนม

อญญ์ อันอื่น ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺ (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไป แล้ว เคหฺ สู่ตำหนัก ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว มาตฺริ ซึ่งพระมารดา อิติ ว่า “อมฺม ข้าแต่ เสด็จแม่ อหฺ อ.หม่อมฉัน ปิโย เป็นที่รัก ตุมฺหากํ ของพระองค์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น (อุทฺทาหุ) หรือว่า อหฺ อ.หม่อมฉัน อปฺปิโย ไม่เป็นที่รัก ตุมฺหากํ ของพระองค์ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าอนุรุธระนั้นทรงดำริว่า “เราเป็นที่รักของพระมารดา หามิได้, พระมารดาไม่ทรง ทอดชนมไมมีนี้แก่เรา ตลอดกาลประมาณเท่านี้, เราจักไม่เคี้ยวกินชนมอื่น ตั้งแต่กาล นี้ไป” ดังนี้ เสด็จไปยังตำหนัก ทูลถามพระมารดาว่า “ข้าแต่เสด็จแม่ หม่อมฉันเป็น ที่รักของพระองค์หรือว่าไม่เป็นที่รัก”

โส วิเสสนะของ อนุรฺกฺโหโร สุทฺธกัตฺตานิ จินฺเตสิ และ ปุจฺฉิ จินฺเตสิ กัถิ ปุจฺฉิ กัถิ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก “อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสธนัถตะ มาตฺุ สามีสัมพันธะไน ปิโยฯ วิกิตฺกัตฺตานิ อมฺหิ, มาตา สุทฺธกัตฺตานิ ปจิจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก เอตฺตํ วิเสสนะของ กาลํ เม สัมปทานไน ปจิจ กาลํ อัจจันตสัโยคะไน ปจิจ อิมํ วิเสสนะของ นตฺถิปูวํ นามคัพฺทํ สัณฺญาชิตฺตะเข้ากับ นตฺถิปูวํ อวฺตตกัมมะไน ปจิจ นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสธไน ปจิจ, อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ ชาทิสฺสามิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อิตฺ วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทานไน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะ ไน ชาทิสฺสามิ อญญ์ วิเสสนะของ ปูวํ อวฺตตกัมมะไน ชาทิสฺสามิ นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสธไน ชาทิสฺสามิ” อิตฺคัพฺทํ อากาเรไน จินฺเตสิ เคหฺ สัมปาปฺถึนัยกัมมะไน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาไน ปุจฺฉิ มาตฺริ อวฺตตกัมมะไน ปุจฺฉิ “อมฺม อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะไน ปิโยฯ วิกิตฺกัตฺตานิ อมฺหิ, อุทฺทาหุ ปุจฺฉนัถตะ อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ อมฺหิฯ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะไน อปฺปิโยฯ วิกิตฺกัตฺตานิ อมฺหิ” อิตฺคัพฺทํ อากาเรไน ปุจฺฉิ ฯ

.....

๑๙. “ตาท เอกฺกฺชิโน อฺกฺชิ วิย หทยํ วิย จ อติปิโย เมติ ฯ

(มาตา) “ตาท (ตุว) เอกฺกฺชิโน (ปุคฺคฺลสฺส) อฺกฺชิ วิย (จ) หทยํ วิย จ อติปิโย (อสิ) เมติ (อาห) ฯ

(มาตา) อ.พระมารดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาท เนาะลูก (ตุว) อ.เจ้า อติปิโย

เป็นที่รักยิ่ง เม ของเรา (อสิ) ย่อมเป็น อกุชิ วยี ราวกะ อ.นัยน์ตา เอกกุชิโน (บุคคลสุส) ของบุคคล ผู้มีนัยน์ตาข้างเดียว จ ด้วย หทย วยี จ ราวกะ อ.หทัยด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมารดาตรัสว่า “แน่ลูก เจ้าเป็นที่รักยิ่งของเรา เหมือนนัยน์ตาของคนที่มีดวงตาข้างเดียว และเหมือนดวงใจ”

มาตา สุทรกัตตนาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาด อาลปนะ ตฺวํ สุทรกัตตนา ใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกกุชิโน วิเสสนะของ บุคคลสุสฯ สามีสัมพันธะใน อกุชิฯ กิติ หทย กิติ อุปมาลึงคัตถะ วยี สองศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ เอกกุชิโน อกุชิ และ หทย จศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เอกกุชิโน อกุชิ วยี และ หทย วยี อติปิโย วิกตีกัตตนาใน อสิ เม สามีสัมพันธะใน อติปิโย” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๒๐. “อถ กสฺมา เอตฺตํ กาลํ มยฺหํ นตฺถิปูริ น ปจิตฺถ อมฺมาติ ฯ

(อนรุทฺโธ) “อถ (ภาเว สนฺเต), (ตุมฺहे) กสฺมา เอตฺตํ กาลํ มยฺหํ นตฺถิปูริ น ปจิตฺถ อมฺมาติ (อาห) ฯ

(อนรุทฺโธ) อ.เจ้าอนรุทระ (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่เสด็จแม่ อถ (ภาเว) ครั้งเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตุมฺहे) อ.พระองค์ น ปจิตฺถ ไม่ทรง ทอดแล้ว นตฺถิปูริ ซึ่งขนมไม่มี มยฺหํ แก่หม่อมฉัน กาลํ สิ้นกาล เอตฺตํ อันมี ประมาณเท่านี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าอนรุทระทูลว่า “ข้าแต่เสด็จแม่ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะอะไร พระองค์จึงไม่ทรงทอด ขนมไม่มีให้แก่หม่อมฉัน ตลอดกาลประมาณเท่านี้”

อนรุทฺโธ สุทรกัตตนาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อมม อาลปนะ อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตุมฺहे สุทรกัตตนาใน ปจิตฺถฯ อาชยาตบท กัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใด ปจิตฺถ เอตฺตํ วิเสสนะของ กาลํฯ อัจจันตสังโยคะใน ปจิตฺถ มยฺหํ สัมปทานใน ปจิตฺถ นตฺถิปูริ อวุตตกัมมะใน ปจิตฺถ นศัพท ปฏิเสระใน ปจิตฺถ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๒๑. สา จุลลุปฺภจากํ ปุจฺฉิ “อตุถิ กิณฺจิ ปาติยํ ตาตาทิ ฯ

สา (มาตา) จุลลุปฺภจากํ ปุจฺฉิ “อตุถิ กิณฺจิ (อาหารวตฺถุ) ปาติยํ ตาตาทิ ฯ

สา (มาตา) อ.พระมารดานั้น ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว จุลลุปฺภจากํ ซึ่งจุลลุปฺภจาก อิติ ว่า “ตาต แนะพ้อ กิณฺจิ (อาหารวตฺถุ) อ.อาหารวตฺถุอะไรๆ อตุถิ มีอยู่ ปาติยํ ในถาดหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมารดาตรัสถามจุลลุปฺภจากว่า “แนะพ้อ มีอะไรๆ อยู่ในถาดหรือ?”

สา วิเสสนะของ มาตาๆ สุกฺกตฺตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก จุลลุปฺภจากํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “ตาต อาลปนะ กิณฺจิ วิเสสนะของ อาหารวตฺถุๆ สุกฺกตฺตาใน อตุถิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปาติยํ วิสยาชาระใน อตุถิ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๒. “ปริปฺภุณฺหา อยฺเย ปาตี ปุเวหิ, เอรูปา ปฺวา นาม เม น ทิฏฺฐปฺพุพาติ ฯ

(โส ปฺริโส) “ปริปฺภุณฺหา อยฺเย ปาตี ปุเวหิ, เอรูปา ปฺวา นาม เม น ทิฏฺฐปฺพุพา (โหนฺติ)” อิติ (อาห) ฯ

(โส ปฺริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) ทูลแล้ว อิติ ว่า “อยฺเย ข้าแต่แม่เจ้า ปาตี อ.ถาด ปริปฺภุณฺหา เต็มรอบแล้ว ปุเวหิ ด้วยขนม ท., ปฺวา นาม ชื่อ อ.ขนม ท. เอรูปา อันมีอย่างนี้เป็นรูป เม ทิฏฺฐปฺพุพา เป็นขนม อันข้าพระองค์ เห็นแล้วในกาลก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

บุรุษนั้นทูลว่า “ข้าแต่แม่เจ้า ถาดเต็มบริบูรณ์ด้วยขนมทั้งหลาย, ธรรมดว่าขนมทั้งหลายเห็นปานนี้ ข้าพระองค์ไม่เคยเห็นมาก่อนเลย”

โส วิเสสนะของ ปฺริโสๆ สุกฺกตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อยฺเย อาลปนะ ปาตี สุกฺกตฺตาใน ปริปฺภุณฺหาๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก ปุเวหิ ภาระใน ปริปฺภุณฺหา, เอรูปา วิเสสนะของ ปฺวา นามศัพท์ สัญญาชตฺตะกะเข้ากับ ปฺวาๆ สุกฺกตฺตาใน โหนฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เม อนภิตกัตฺตาใน ทิฏฺฐ- นศัพท์ ปฺฏิเสษนัถะ ทิฏฺฐปฺพุพา วิกิตกัตฺตาใน โหนฺติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๓. สา จินุเตสิ “มยุห์ ปุตุโต ปุณณวา กตาทินีหาโร ภวิสฺสติ, เทวตาหิ ปาตี ปุเรตฺวา ปหิตา ภวิสฺสนฺตฺติติ ฯ”

สา (มาตา) จินุเตสิ “มยุห์ ปุตุโต ปุณณวา กตาทินีหาโร ภวิสฺสติ, (ปุวา) เทวตาหิ ปาตี ปุเรตฺวา ปหิตา ภวิสฺสนฺตฺติติ ฯ”

สา (มาตา) อ.พระมารดานั้น จินุเตสิ ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “**ปุตุโต** อ.บุตร **มยุห์** ของเรา **ปุณณวา** เป็นผู้มิบุญ **กตาทินีหาโร** เป็นผู้มือภินหารอันกระทำไว้แล้ว **ภวิสฺสติ** จักเป็น, (ปุวา) อ.ชนม ท. **เทวตาหิ ปาตี ปุเรตฺวา ปหิตา** เป็นชนม อัน เทวตา ท. ยังขาด ให้เต็มแล้ว ส่งไปแล้ว **ภวิสฺสนฺตฺติติ** จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระมารดานั้นทรงดำริว่า “บุตรของเราจักเป็นผู้มิบุญ มีอภินหารที่ได้ทำไว้แล้ว, ชนม ทั้งหลายจักเป็นของที่เหลือเทวดาพากันทำให้เต็มขาดแล้วส่งไปให้”

สา วิเสสนะของ มาตาฯ สุททกัตตาใน จินุเตสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “**ปุตุโต** สุททกัตตาใน **ภวิสฺสติ**ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก **มยุห์** สามีสัมพันธะใน **ปุตุโต ปุณณวา** ก็ดี **กตาทินีหาโร** ก็ดี **วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ, ปุวา** สุททกัตตาใน **ภวิสฺสนฺตฺติติ**ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก **เทวตาหิ อนภิตกัตตาใน ปหิตา ปาตี** การิตกัมมะใน **ปุเรตฺวาฯ** ปุพพกาลกิริยาใน **ปหิตาฯ** **วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสนฺตฺติติ**” อิติศัพท์ อากาละใน จินุเตสิ ฯ

๒๔. อถ นํ ปุตุโต “อมฺม อิตฺโต ปฏฺฐายาหํ อณฺณํ ปุวํ นาม น ขาทิสฺสามิ, นตฺถิปุวเมว ปเจยฺยาสีติ ฯ”

อถ นํ (มาตฺรํ) ปุตุโต “อมฺม อิตฺโต (กาลโต) ปฏฺฐาย อหํ อณฺณํ ปุวํ นาม น ขาทิสฺสามิ, (ตุวํ) นตฺถิปุวเมว ปเจยฺยาสีติ (อาห) ฯ”

อถ ครั้งนั้น **ปุตุโต** อ.พระโอรส (อาห) ทูลแล้ว **นํ (มาตฺรํ)** กะพระมารดานั้น อิติ ว่า “**อมฺม** ข้าแต่เสด็จแม่ **อหํ** อ.หม่อมฉัน **น ขาทิสฺสามิ** จักไม่เคี้ยวกิน **ปุวํ** นาม ชื่อ ซึ่งชนม **อณฺณํ** อื่น **ปฏฺฐาย** จำเดิม **อิตฺโต (กาลโต)** แต่กาลนี้, (ตุวํ) อ.พระองค์ **ปเจยฺยาสี** ฟังทรงทอด **นตฺถิปุวํ** **เอว** ซึ่งชนมไม่มีนั้นเคี้ยว” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระโอรสกราบทูลพระมารดาว่า “ข้าแต่เสด็จแม่ หม่อมฉันจักไม่เคี้ยวชื่อชนม อย่างอื่น ตั้งแต่นั้น, พระองค์ฟังทรงทอดชนมไม่มีนั้นแหละ”

อถ กาลสัตตมี ปุโตโต สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ
 มาตรฺจ อกถิตกัมมะใน อาห “อมม อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตาใน ชาทิสฺสามิฯ อาชยาต-
 บทกัตตุวจาก อิต วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน
 ชาทิสฺสามิ อณฺณ วิเสสนะของ ปุว นามศัพทฺ สันญญาชตทกะเข้ากับ ปุวฯ อวุตตกัมมะ
 ใน ชาทิสฺสามิ นศัพทฺ ปฏฺจิสฺสเรใน ชาทิสฺสามิ, ตวฺ สุทธกัตตาใน ปเจยยาสิฯ อาชยาต-
 บทกัตตุวจาก เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ นตฺถิปุวฯ อวุตตกัมมะใน ปเจยยาสิ” อิติ
 ศัพทฺ อาการะ อาห ฯ

๒๕. สาปิสฺส ตโต ปฏฺจาย, “ปุว ชาทิตฺกาโมมฺหิตฺติ วุตเต, ตฺจจปาตีเมว อณฺณาย
 ปาติยา ปฏฺจิชฺชิตฺวา เปเสสิ ฯ

สาป (มาตา) อสฺส (อนฺรฺทฺทฺส) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย, “(อหฺ) ปุว ชาทิตฺกาโม อมฺหิตฺติ (วเจ
 อนฺรฺทฺทฺเรน) วุตเต, ตฺจจปาตี เอว อณฺณาย ปาติยา ปฏฺจิชฺชิตฺวา เปเสสิ ฯ

สาป มาตา อ.พระมารดาแม่นั้น **อสฺส (อนฺรฺทฺทฺส)** ของเจ้าอนฺรฺทฺทฺเรนั้น, (วเจ)
 ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อหฺ อ.หม่อมฉัน **ชาทิตฺกาโม** เป็นผู้นั้นเพื่ออันเคี้ยวกิน **ปุว**
 ซึ่งขนม **อมฺหิ** ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อนฺรฺทฺทฺเรน) อันเจ้าอนฺรฺทฺทฺเรนั้น **วุตเต** ทูลแล้ว,
ปฏฺจิชฺชิตฺวา ทรงครอบแล้ว **ตฺจจปาตี** เอว ซึ่งถาดเปล่านั้นเทียว **ปาติยา** ด้วยถาด
อณฺณาย ไบอื่น **เปเสสิ** ทรงส่งไปแล้ว **ปฏฺจาย** จำเดิม **ตโต (กาลโต)** แต่กาลนั้น ฯ

พระมารดาแม่นั้นของเจ้าอนฺรฺทฺทฺเรนั้น, เมื่อเจ้าอนฺรฺทฺทฺเรนั้นทูลว่า “หม่อมฉันมีความ
 ประสงค์จะเคี้ยวกินขนม”, ทรงใช้ถาดไบบอื่นครอบถาดเปล่านั้นแหละ แล้วจึงทรงส่งไป
 ตั้งแต่บัดนั้น

อปิตฺทฺทฺ อเปกชัตถะเข้ากับ สาฯ วิเสสนะของ มาตาฯ สุทธกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาต-
 บทกัตตุวจาก อสฺส วิเสสนะของ อนฺรฺทฺทฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตา ตโต วิเสสนะ
 ของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสิ, “อหฺ สุทธกัตตาใน
 อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุว อวุตตกัมมะใน ชาทิตฺกาโมฯ วิกตฺกัตตาใน อมฺหิ”
 อิติตฺทฺทฺ สรุปะใน วเจฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา อนฺรฺทฺทฺเรน อนภิตกัตตาใน
 วุตเต, เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ ตฺจจปาตีฯ อวุตตกัมมะใน ปฏฺจิชฺชิตฺวา อณฺณาย
 วิเสสนะของ ปาติยาฯ ภาระใน ปฏฺจิชฺชิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสสิ ฯ

๒๖. ยาว อคารมชฎเฒ วลี, ดาวสุส เทวตา ทิพพปุเว ปหิณีสู ๕

(อนุรุทโธ) ยาว อคารมชฎเฒ วลี, ดาว อสุส (อนุรุทสุส) เทวตา ทิพพปุเว ปหิณีสู ๕

(อนุรุทโธ) อ.เจ้าอนุรุทระ วลี ประทับอยู่แล้ว อคารมชฎเฒ ในท่ามกลางแห่งเรือนยาว เพียงใด, เทวตา อ.เทวตา ท. ปหิณีสู ส่งไปแล้ว ทิพพปุเว ซึ่งขนมอันเป็นทิพย์ ท. อสุส (อนุรุทสุส) แก่เจ้าอนุรุทระนั้น ดาว เพียงนั้น ๕

เจ้าอนุรุทระประทับอยู่ในท่ามกลางเรือนเพียงใด เหล่าเทวตาก็ส่งขนมทิพย์ทั้งหลายไปให้แก่เจ้าอนุรุทระเพียงนั้น

อนุรุทโธ สุทรกัตตาใน วลีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยาวศัพท์ ปริจเจหนัตถะ อคารมชฎเฒ วิสยาธาระใน วลี, เทวตา สุทรกัตตาใน ปหิณีสูฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ดาวศัพท์ ปริจเจหนัตถะ อสุส วิเสสนะของ อนุรุทสุสฯ สัมปทานใน ปหิณีสู ทิพพปุเว อวุตตกัมมะใน ปหิณีสู ๕

๒๗. โส เอตตกัปปิ อชานนุโต ปพพชชช นาม กิ ชานิสสุติ, ตสฺมา “กา เอสา ปพพชชช นามาติ ภาตริ ปุจฺจิตฺวา, “โอหาริตเกสสมสฺสุนา กาสายนิวตฺเถน กภูจฺจตุเร วา วิทลมญฺจเก วา นิปชฺชิตฺวา ปิณฺฑทาย จรฺนฺเตน วิหริตพฺพ, เอสา ปพพชชช นามาติ วุตเต, “ภาติก อหิ สฺขุมาโล, นานหิ สกฺขิสฺสามิ ปพพชชชิตฺตุนฺติ อาห ๕

โส (อนุรุทโธ) เอตตกัปปิ (กมฺมนฺต) อชานนุโต ปพพชชช นาม กิ ชานิสสุติ, ตสฺมา (โส อนุรุทโธ) “กา เอสา ปพพชชช นามาติ ภาตริ ปุจฺจิตฺวา, “โอหาริตเกสสมสฺสุนา กาสายนิวตฺเถน กภูจฺจตุเร วา วิทลมญฺจเก วา นิปชฺชิตฺวา ปิณฺฑทาย จรฺนฺเตน (ปุคฺคฺเลน) วิหริตพฺพ, เอสา (กิริยา) ปพพชชช นามาติ (วเจเน ภาตฺตรา) วุตเต, “ภาติก อหิ สฺขุมาโล (อมฺหิ), น อหิ สกฺขิสฺสามิ ปพพชชชิตฺตุนฺติ อาห ๕

โส (อนุรุทโธ) อ.เจ้าอนุรุทระนั้น อชานนุโต ไม่ทรงรู้อยู่ (กมฺมนฺต) ซึ่งการงานเอตตกัปปิ แม้อันมีประมาณเท่านั้น ชานิสสุติ จักทรงรู้ ปพพชชช นาม ชื่อ ซึ่งการบวช ก็อย่างไร, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส อนุรุทโธ) อ.เจ้าอนุรุทระนั้น ปุจฺจิตฺวา ทูลถามแล้ว ภาตริ ซึ่งพระภาดา อิติ ว่า “เอสา ปพพชชช นาม ชื่อ อ.การบวชนั้น กา อย่างไร?” อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ปุคฺคฺเลน) อัน

บุคคล โอิหาริตเกสมสสุหา กาสายนิวัตเถน กฏจตุเถเร วา วิทลมญจเก วา นิปชชิตฺวา ปิณฺทาย จรฺนฺเตน ผู้มีผมและหนวดอันปลงลงแล้ว ผู้มีผ้ากาสาเยอัน นุ่งแล้ว นอนแล้ว บนที่ลาดอันบุคคลกระทำแล้วด้วยไม้หรือ หรือว่า บนเตียงอันบุคคล ถักแล้วด้วยหวาย เทียวไปอยู่เพื่อบิณฑบาต วิหริตพฺพํ ฟังอยู่, เอสา (กิริยา) อ.กิริยา นั้น ปพฺพชฺชา นาม ชื่อว่าการบวช” อิติ ดังนี้ (ภาตฺรา) อันพระภาดา (วฺตุเต) ตรัส แล้ว, อาห ทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาตฺก ข้ำแต่พระภาดา อหฺ อ.หม่อมฉัน สุขุมโล เป็นผู้ละเอียดอ่อน (อมฺหิ) ย่อมเป็น, อหฺ อ.หม่อมฉัน น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ ปพฺพชิตฺุ เพื่ออันบวช” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าอนุรุทธะนั้นไม่ทรงรู้การงานแม้ประมาณเท่านี้ จักทรงทราบการบวชได้อย่างไร, เพราะฉะนั้น เจ้าอนุรุทธะนั้นทูลถามพระภาดาว่า “ธรรมดว่าการบวชนั้น เป็น อย่างไร?” เมื่อพระภาดาตรัสบอกว่า “บุคคลมีการปลงผมปลงหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเย นอนบนที่ลาดที่ทำด้วยไม้หรือบนเตียงที่ถักด้วยหวาย แล้วเทียวบิณฑบาต ฟังอยู่, กิริยานั้น ชื่อว่าการบวช” จึงกราบทูลว่า “ข้ำแต่เสด็จพี่ หม่อมฉันเป็นสุขุมลชาติ หม่อมจักไม่อาจเพื่อจะบวชได้”

โส วิเสสนะของ อนุรุฑฺโตะฯ สุทฺธกัตตาใน ชานิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปี- ศัพฺทํ อเปกชิตฺถะเข้ากับ เอตฺตกํฯ วิเสสนะของ กมฺมนฺตํฯ อวฺตตกัมมะใน อชานนฺโตฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ อนุรุฑฺโตะ นามศัพฺทํ สันฺญญาโชตฺถะเข้า ปพฺพชฺชํฯ อวฺตตกัมมะใน ชานิสฺสตี กิศฺพํ ปุจฺฉนฺตถะ, ตสฺมา เอตฺตถะ โส วิเสสนะของ อนุรุฑฺโตะฯ สุทฺธกัตตา ใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กา กิตฺติ เอสา กิตฺติ วิเสสนะของ ปพฺพชฺชา นามศัพฺทํ สันฺญญาโชตฺถะเข้ากับ ปพฺพชฺชาฯ ลิงคัตถะ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา ภาตฺริ อวฺตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, โอิหาริตเกสมสสุหา กิตฺติ กาสาย- นิวัตเถน กิตฺติ จรฺนฺเตน กิตฺติ วิเสสนะของ ปุคฺคเลนฺฯ อนภิตฺกัตตาใน วิหริตพฺพํฯ กิตฺตบทภาววจาก กฏจตุเถเร กิตฺติ วิทลมญจเก กิตฺติ วิสยาธาระใน นิปชชิตฺวา วา สอง ศัพฺทํ ปทวิกิปปิตฺถะเข้ากับ กฏจตุเถเร และ วิทลมญจเก นิปชชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน จรฺนฺเตน ปิณฺทาย สัมปทานใน จรฺนฺเตน, เอสา วิเสสนะของ กิริยาฯ ลิงคัตถะ นามศัพฺทํ สันฺญญาโชตฺถะเข้ากับ ปพฺพชฺชาฯ วิเสสนะของ กิริยา” อิติศัพฺทํ สฺรุปะ ใน วจเนฯ ลักษณะใน วฺตุเตฯ ลักษณะกิริยา ภาตฺรา อนภิตฺกัตตาใน วฺตุเต,

“ภาติก อาลปนนะ อหิ สุธกัถตตานิ อมฺหิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก สฺขุมาโล วิกติ-
กัถตตานิ อมฺหิ, อหิ สุธกัถตตานิ สกฺขิสฺสามิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก นคฺคิพฺท ปฏฺวิเสชชะ
ใน สกฺขิสฺสามิ ปพฺพชิตฺตุํ ตุมฺถตถสฺมปทานใน สกฺขิสฺสามิ” อิติคฺคิพฺท อากากระใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....

๒๘. “เตนฺหิ ตาต กมฺมนฺตํ อุกฺคเหตฺวา ชฺรราวาสํ วส, น หิ สกฺกา อมฺเหสุ เอเกน
อปพฺพชิตฺตุนฺติ อาห ฯ

(ภาตา) “เตนฺหิ ตาต (ตฺวํ) กมฺมนฺตํ อุกฺคเหตฺวา ชฺรราวาสํ วส, น หิ สกฺกา อมฺเหสุ เอเกน
(ปฺคฺคเลน) อปพฺพชิตฺตุนฺติ อาห ฯ

(ภาตา) อ.พระภาตา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาต แนะพ้อ เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ)
อ.เจ้า อุกฺคเหตฺวา เรียนเอาแล้ว กมฺมนฺตํ ซึ่งการงาน วส จงอยู่ ชฺรราวาสํ อยู่ครอง
ในเรือน, หิ เพราะว่า อมฺเหสุ เอเกน (ปฺคฺคเลน) อัน-ในเรา ท. หนา-บุคคล ผู้หนึ่ง
น สกฺกา ไม่อาจ อปพฺพชิตฺตุํ เพื่ออันไม่บวช” อิติ ดังนี้ ฯ

พระภาดาตรัสว่า อิติ ว่า “แนะพ้อ ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงเรียนการงานแล้วอยู่ครองเรือน,
เพราะว่า บรรดาเราทั้งสอง บุคคลหนึ่ง ไม่อาจเพื่อจะไม่บวช”

ภาตา สุธกัถตตานิ อาหฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “ตาต อาลปนนะ เตนฺหิ อฺยโยชนนฺตถะ
ตฺวํ สุธกัถตตานิ วสฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก กมฺมนฺตํ อฺวตตกัมมะใน อุกฺคณฺหิตฺวาฯ
ปพฺพกาลกิริยาใน วส ชฺรราวาสํ กิริยาวิเสสนะใน วส, หิคฺคิพฺท เหตุโชตกะ อมฺเหสุ
นิตฺถารณะใน เอเกน ปฺคฺคเลน เอเกน วิเสสนะของ ปฺคฺคเลนฯ นิตฺถารณียะและ
อนภิตกัถตตานิ สกฺกาฯ กิริยาบทภาววาจก นคฺคิพฺท ปฏฺวิเสชชะใน สกฺกา อปพฺพชิตฺตุํ
ตุมฺถตถสฺมปทานใน สกฺกา” อิติคฺคิพฺท อากากระใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....

๒๙. อถ นํ “โก เอโส กมฺมนุโต นามาติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ (อนฺรุทฺโธ) นํ (ภาตฺร) “โก เอโส กมฺมนุโต นามาติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (อนฺรุทฺโธ) อ.เจ้าอนฺรุทฺธะ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว นํ (ภาตฺร) ซึ่งพระภคคา
อิติ ว่า “เอโส กมฺมนุโต นาม ชื่อ อ.การงานนั้น โก อะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เจ้าอนฺรุทฺธะทูลถามกับพระภคคาว่า “ชื่อว่ากรงานนั้น เป็นอย่างไร?”

อถ กาลสํตตมี อนฺรุทฺโธ สุทฺธกตฺตานิ ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ
ภาตฺรฺ ๑ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “โก กิตฺติ เอโส กิตฺติ วิเสสนะของ
กมฺมนุโต นามศัพฺทํ สํญญาโชตกะเข้ากับ กมฺมนุโต ๑ ลิงคตฺตเถ” อิติศัพฺทํ อาการะใน
ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....

๓๐. ภตฺตฺถุจฺฉานญฺจานํปิ อชานนุโต กุลปฺตฺโต กมฺมนุตํ นาม กิ ชาณิสฺสติ ฯ

กุลปฺตฺโต อ.กุลบุตร อชานนุโต ผู้ไม่รู้ อยู่ ภตฺตฺถุจฺฉานญฺจานํปิ แม้ซึ่งที่เป็นที่ตั้งขึ้น
แห่งภตฺร ชาณิสฺสติ จักฺรู้ กมฺมนุตํ นาม ชื่อ ซึ่งกรงาน กิ อยางไร?

กุลบุตรผู้ไม่รู้แม้สถานที่ตั้งขึ้นของภตฺร จักฺรู้จักกรรมดาว่ากรงานได้อย่างไร?

อชานนุโต วิเสสนะของ กุลปฺตฺโต ๑ สุทฺธกตฺตานิ ชาณิสฺสติ ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก
อปีศัพฺทํ อเปกชตฺตเถเข้ากับ ภตฺตฺถุจฺฉานญฺจานํ ๑ อวุตตกัมมะใน อชานนุโต นามศัพฺทํ
สํญญาโชตกะเข้ากับ กมฺมนุตํ ๑ อวุตตกัมมะใน ชาณิสฺสติ กิศัพฺทํ ปุจฺฉนตฺตเถ ฯ

.....
.....

๓๑. เอกทิวสํ หิ ตินฺณํ ชตฺติยานํ กถา อุทฺปาติ “ภตฺตํ นาม กุหิ อญฺจหตีติ ฯ

เอกทิวสํ หิ ตินฺณํ ชตฺติยานํ กถา อุทฺปาติ “ภตฺตํ นาม กุหิ (จาเน) อญฺจหตีติ ฯ

หิ กิ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “ภตฺตํ นาม ชื่อ
อ.ภตฺร อญฺจหตี ย่อมตั้งขึ้น กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ อุทฺปาติ ได้เกิดขึ้น
แล้ว ชตฺติยานํ แก่กษตฺริยํ ท. ตินฺณํ สาม ฯ

ก็ในวันหนึ่ง เกิดเรื่องสนทนาขึ้นว่า “ธรรมดาว่าภักตร์ ตั้งขึ้น ณ ที่ไหน”

หิศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เอกทิวส์ ทูติยากาลสัตตมมีใน อุทปาที กถา สุทรกัตตา
ใน อุทปาที อาชยาดบทกัตตุวจาก ตินุณ วิเสสณะของ ขตติยานัง สัมปทานใน
อุทปาที “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ภตฺตัง สุทรกัตตาใน อุฏฺฐหตี อาชยาดบ
ทกัตตุวจาก กุหิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน อุฏฺฐหตี” อิติศัพท์ สรุปะใน กถา ฯ

๓๒. กิมพิโล อาห “โกฏฺฐเจ อุฏฺฐหตีติ ฯ

กิมพิโล อาห “(ภตฺตัง) โกฏฺฐเจ อุฏฺฐหตีติ ฯ

กิมพิโล อ.เจ้ากิมพิละ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ภตฺตัง) อ.ภักตร์ อุฏฺฐหตี ย่อมตั้งขึ้น
โกฏฺฐเจ ในฉาง” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้ากิมพิละตรัสว่า “ภักตร์ย่อมตั้งขึ้นในฉาง”

กิมพิโล สุทรกัตตาใน อาห อาชยาดบทกัตตุวจาก “ภตฺตัง สุทรกัตตาใน อุฏฺฐหตี
อาชยาดบทกัตตุวจาก โกฏฺฐเจ วิสยาธาระใน อุฏฺฐหตี” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๓๓. อถ นั ภาทึโย “ตฺว ภตฺตสฺส อุฏฺฐานภูฏานัน น ชานาสี, ภตฺตณฺนาม อุฏฺฐลียํ
อุฏฺฐหตีติ อาห ฯ

อถ นั (กิมพิล) ภาทึโย “ตฺว ภตฺตสฺส อุฏฺฐานภูฏานัน น ชานาสี, ภตฺตํ นาม อุฏฺฐลียํ
อุฏฺฐหตีติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น ภาทึโย อ.เจ้าภทึยะ อาห ตรัสแล้ว นั (กิมพิล) กะเจ้ากิมพิละนั้น
อิติ ว่า “ตฺว อ.ท่าน น ชานาสี ย่อมไม่รู้ อุฏฺฐานภูฏานัน ซึ่งที่เป็นที่ตั้งขึ้น ภตฺตสฺส
แห่งภักตร์, ภตฺตํ นาม ชื่อ อ.ภักตร์ อุฏฺฐหตี ย่อมตั้งขึ้น อุฏฺฐลียํ ในหม้อ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เจ้าภทึยะตรัสกับเจ้ากิมพิละว่า “ท่านไม่รู้จักสถานที่ตั้งขึ้นแห่งภักตร์, ธรรมดา
ว่าภักตร์ย่อมตั้งขึ้นในหม้อ”

อถ กาลสัตตมี ภทฺทโย สุทฺธกัตฺตานิ อห๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก น วิเสสนะของ
 กิมพิล๑ อกถิตกัมมะใน อห “ตว สุทฺธกัตฺตานิ ชานาสี๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก
 ภตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน อฏฺฏจานฏฺฏจัน๑ อวุตตกัมมะใน ชานาสี นคัพฺท ปฏฺฐิเสระใน
 ชานาสี, นามคัพฺท สัญญาไซตกะเข้ากับ ภตฺต๑ สุทฺธกัตฺตานิ อฏฺฏหติ๑ อาชยตบท
 กัตฺตวจาก อุกฺขลีย วิสยาธาระใน อฏฺฏหติ” อิติคัพฺท อาการะใน อห ๫

๓๔. อนุรุทฺโธ “ตุมฺเห เทวปี น ชานาถ, ภตฺตนุนาม รตนมกฺุลา ย สุวณฺณปาตีย
 อฏฺฏหตีติ อห ๫

อนุรุทฺโธ อ.เจ้าอนุรุทฺธะ อห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. เทวปี แม่ทั้งสอง
 น ชานาถ ย่อมไม่รู้, ภตฺตํ นาม ชื่อ อ.ภตฺตร อฏฺฏหติ ย่อมตั้งขึ้น สุวณฺณปาตีย
 ในภาคอันเป็นวิการแห่งทอง รตนมกฺุลา ย มีศอกกำเป็นประมาณ” อิติ ดังนี้ ๫

เจ้าอนุรุทฺธะตรัสว่า “พวกท่านแม่ทั้งสองย่อมไม่รู้, ธรรมดาว่าภตฺตรย่อมตั้งขึ้นในถาด
 ทองขนาดเท่าศอกกำ”

อนุรุทฺโธ สุทฺธกัตฺตานิ อห๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก “อปีคัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ
 เทว๑ วิเสสนะของ ตุมฺเห๑ สุทฺธกัตฺตานิ ชานาถ๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก นคัพฺท
 ปฏฺฐิเสระใน ชานาถ, นามคัพฺท สัญญาไซตกะเข้ากับ ภตฺต๑ สุทฺธกัตฺตานิ อฏฺฏหติ๑
 อาชยตบทกัตฺตวจาก รตนมกฺุลา ย๑ วิเสสนะของ สุวณฺณปาตีย๑ วิสยาธาระใน
 อฏฺฏหติ” อิติคัพฺท อาการะใน อห ๫

๓๕. เตสฺสุ กิร เอกทิวสํ กิมพิโล โกฏฺฐโต วีหี โอตารียมาเน ทิสฺวา “เอเต โกฏฺฐเกเยว
 ชาตาดิ สณฺณิ อโหสิ ๫

เตสฺสุ (ขตฺติเยสฺสุ) กิร เอกทิวสํ กิมพิโล (ปุกฺคเลน) โกฏฺฐโต วีหี โอตารียมาเน ทิสฺวา “เอเต
 (วีหโย) โกฏฺฐเก เอว ชาตาดิ สณฺณิ อโหสิ ๫

กิร ได้ยินว่า เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง เตสฺสุ (ขตฺติเยสฺสุ) กิมพิโล อ.- ในกษัตริย์ ท. เหล่านั้น

หนา - เจ้ากิมพิละ ทิสฺวา เห็นแล้ว วิหี ซึ่งข้าวเปลือก ท. (ปุคฺคเลน) โอตาริยามาเน อัน- อันบุคคฺล -ให้ข้ามลงอยู่ โภจฺจโต จากฉาง สณฺณิ เป็นผู้มีความสำคัญ อิติ ว่า “เอเต (วิหโย) อ.ข้าวเปลือก ท. เหล่านั้น ชาตา เกิดแล้ว โภจฺจเก เอว ในฉาง นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ได้ยินว่า ในวันหนึ่ง บรรดาภคตริย์เหล่านั้น เจ้ากิมพิละเห็นข้าวเปลือกที่เขากำลังนำลงจากฉาง ได้เป็นผู้มีความสำคัญว่า “ข้าวเปลือกเหล่านั้นเกิดที่ฉางนั้นแหละ”

กิริ อนุสฺสวณฺตถะ เอกทิวสํ ทฺตฺติยากาลสํตตมฺมีใน อโหสิ เตสุ วิเสสนะของ ขตฺติเยสุญฺ นิทธารณะใน กิมพิโลญฺ นิทธารณฺเียะและสุทฺธกัตฺตาใน อโหสิญฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ปุคฺคเลน อนภิกิตกัตฺตาใน โอตาริยามาเน โภจฺจโต อปาทานใน โอตาริยามาเน วิหี อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา โอตาริยามาเน วิเสสนะของ วิหี ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ “เอเต วิเสสนะของ วิหโยญฺ สุทฺธกัตฺตาใน ชาตาญฺ กิตบทกัตฺตฺวาจาก เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ โภจฺจเกญฺ วิสยาธาระใน ชาตา” อิติศัพฺท สรุปะใน สณฺณิญฺ วิกิตกัตฺตา ใน อโหสิ ฯ

๓๖. ภทฺทโยปิ เอกทิวสํ อุกฺขลิโต ภตฺตํ วทฺธิมมานํ ทิสฺวา “อุกฺขลियฺเยว อูปฺปนฺนฺตฺติ สณฺณิ อโหสิ ฯ

ภทฺทโยปิ เอกทิวสํ อุกฺขลิโต ภตฺตํ (ปุคฺคเลน) วทฺธิมมานํ ทิสฺวา “(เอตํ ภตฺตํ) อุกฺขลियฺ เอว อูปฺปนฺนฺตฺติ สณฺณิ อโหสิ ฯ

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ภทฺทโยปิ แม้อ.เจ้าภทฺทียะ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภตฺตร (ปุคฺคเลน) วทฺธิมมานํ อัน- อันบุคคฺล -คดอยู่ อุกฺขลิโต จากหม้อข้าว สณฺณิ เป็นผู้มีความสำคัญ อิติ ว่า “(เอตํ ภตฺตํ) อ.ภตฺตรนั้น อูปฺปนฺนฺ เกิดขึ้นแล้ว อุกฺขลियฺ เอว ในหม้อนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ในวันหนึ่ง แม้อ.เจ้าภทฺทียะทรงเห็นภตฺตรที่เขากำลังคดจากหม้อข้าว ได้เป็นผู้มีความสำคัญว่า “ภตฺตรนั้นเกิดขึ้นในหม้อนั้นแหละ”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ภทฺทิกโยจฺจ สฺสทกัตตาใน อโหสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอกทิวสํ ทฺตฺติยากาลสัตตมมีใน อโหสิ อุกฺขลิตฺโต อปาทานใน วทฺธมฺมมานํ ฆตฺตํ อวฺตต- กัมมะใน ทิสฺวา ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน วทฺธมฺมมานํจฺจ วิเสสณะของ ฆตฺตํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ “เอตํ วิเสสณะของ ฆตฺตํจฺจ สฺสทกัตตาใน อฺปฺปนฺนํจฺจ กิตฺตบ- ทกัตตฺวาจาก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ อุกฺขลियฺจฺจ วิสยาธาระใน อฺปฺปนฺนํ” อิติศัพทํ สฺสรุปะใน สญฺญีจฺจ วิกิติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๓๗. อนฺนฺรฺทฺเรน ปน เหน วิหี โภฏฺฏเณตฺตา น ฆตฺตํ ปฺเจนฺตฺตา วา วทฺธเมตฺตา วา ทิฏฺฐจฺปฺพฺพา, วทฺธเมตฺตา ปน ปฺรฺโต จปิตฺเมว ปสฺสตี ฯ

อนฺนฺรฺทฺเรน ปน เหน วิหี โภฏฺฏเณตฺตา (ชนา) ทิฏฺฐจฺปฺพฺพา (โหนฺติ), (อนฺนฺรฺทฺเรน) น ฆตฺตํ ปฺเจนฺตฺตา วา (ฆตฺตํ) วทฺธเมตฺตา วา (ชนา ทิฏฺฐจฺปฺพฺพา โหนฺติ), (อนฺนฺรฺทฺโร ปุคฺคเลน) วทฺธเมตฺตา ปน ปฺรฺโต จปิตํ เอว (ฆตฺตํ) ปสฺสตี ฯ

ปน ส่วนว่า (ชนา) อ.ชน ท. โภฏฺฏเณตฺตา ผู้ซอมอยู่ วิหี ซึ่งข้าวเปลือกท. อนฺนฺรฺทฺเรน ทิฏฺฐจฺปฺพฺพา เป็นผู้ อันเจ้าอนฺนฺรฺทฺระ เห็นแล้วในกาลก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น เหน หามิได้นั้นเทียว, (ชนา) อ.ชน ท. ปฺเจนฺตฺตา ผู้หุงอยู่ ฆตฺตํ ซึ่งภัตฺร วา หรือ วา หรือ ว่า (ฆตฺตํ วทฺธเมตฺตา) ยังภัตฺร ให้เจริญอยู่ อนฺนฺรฺทฺเรน ทิฏฺฐจฺปฺพฺพา เป็นผู้ อันเจ้า อนฺนฺรฺทฺระ เห็นแล้วในกาลก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หามิได้, ปน แต่ว่า (อนฺนฺรฺทฺโร) อ.เจ้าอนฺนฺรฺทฺระ ปสฺสตี ย่อมเห็น (ฆตฺตํ) ซึ่งภัตฺร (ปุคฺคเลน) วทฺธเมตฺตา ปฺรฺโต จปิตํ เอว อัน- อันบุคคล ให้เจริญแล้ว วางไว้แล้ว ในที่ข้างพระพักตร์นั้นเทียว ฯ

ส่วนพวกชนผู้ซอมข้าวเปลือกทั้งหลาย เจ้าอนฺนฺรฺทฺระไม่เคยเห็นมาก่อน, พวกชนผู้หุง ภัตฺรหรือผู้คตภัตฺร เจ้าอนฺนฺรฺทฺระก็ไม่เคยเห็นมาก่อนเช่นกัน แต่เจ้าอนฺนฺรฺทฺระย่อมเห็น ภัตฺรที่บุคคลคตวางไว้ข้างหน้าเท่านั้น

ปน ปักขันตรโชตกะ โภฏฺฏเณตฺตา วิเสสณะของ ชนาจฺจ สฺสทกัตตาใน โหนฺติจฺจ อาชยาต- บทกัตตฺวาจาก อนฺนฺรฺทฺเรน อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐจ- เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ นจฺจ ศัพทํ ปฏฺฐิสฺสณฺตถะ วิหี อวฺตตกัมมะใน โภฏฺฏเณตฺตา ทิฏฺฐจฺปฺพฺพา วิกิติกัตตาใน โหนฺติ, ปฺเจนฺตฺตา กิติ วทฺธเมตฺตา กิติ วิเสสณะของ ชนาจฺจ สฺสทกัตตาใน โหนฺติจฺจ อาชยาตบ- ทกัตตฺวาจาก อนฺนฺรฺทฺเรน อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐจ- นศัพทํ ปฏฺฐิสฺสณฺตถะ ฆตฺตํ อวฺตตกัมมะ

ใน ปาณินดา และการติดกัมมะใน วฑุฒเนตวา วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ภาตต์ ปาณินดา และ ภาตต์ วฑุฒเนตวา ทิฏฐุปุพพา วิกตีกัตตาใน โหนติ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ อนรุฑุโร สุทรกัตตาใน ปสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน จปีตฺ วฑุฒเนตวา ปุพพกาลกิริยาใน จปีตฺ ปฺรโต อาชาระใน จปีตฺ เอวศัพท์ อวชาระณะเข้ากับ จปีตฺฯ วิเสสนะของ ภาตต์ฯ อวุตตกัมมะใน ปสฺสตี ฯ

๓๘. โส “ภุญชิตุกามกाल ภาตต์ ปาติยฺ อฏฺฐหตีติ สญฺญมกาลี ฯ

โส (อนรุฑุโร) “(อตฺตโน) ภุญชิตุกามกाल ภาตต์ ปาติยฺ อฏฺฐหตีติ สญฺญม อกาลิ ฯ

โส (อนรุฑุโร) อ.เจ้าอนรุฑุระนั้น อกาลิ ได้ทรงกระทำแล้ว สญฺญม ซึ่งความสำคัญ อิติ ว่า “ภาตต์ อ.ภัต อฏฺฐหติ ย่อมตั้งขึ้น ปาติยฺ ในถาด (อตฺตโน) ภุญชิตุกามกाल ในกาล- แห่งพระองค์ -เป็นผู้ใคร่เพื่ออันบริโภค” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าอนรุฑุระได้ทำควมสำคัญว่า “ภัตย่อมตั้งขึ้นในถาดในเวลาทีพระองค์ประสงค์ที จะบริโภค”

โส วิเสสนะของ อนรุฑุโรฯ สุทรกัตตาใน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภาตต์ สุทรกัตตาใน อฏฺฐหตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภุญชิตุกามกाल กาลสัตตมึใน อฏฺฐหตี ปาติยฺ วิสยาชาระใน อฏฺฐหตี” อิติศัพท์ สรุปะใน สญฺญม อวุตตกัมมะใน อกาลิ ฯ

๓๙. เหว่ ตโยปิ เต ภาตฺตฺฏจานฺณจานฺปิ น ชานนฺติ ฯ

เหว่ ตโยปิ เต (ชตฺตียา) ภาตฺตฺฏจานฺณจานฺปิ น ชานนฺติ ฯ

เต (ชตฺตียา) อ.กษัตริย์ ท. เหล่า นั้น ตโยปิ แม่สาม น ชานนฺติ ย่อมไม่ทรงรู้ ภาตฺตฺฏจานฺณจานฺปิ แม่ซึ่งทีเป็นทีตั้งขึ้นแห่งภัต เหว่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กษัตริย์ทั้งหลายเหล่านั้นแม่ทั้งสามพระองค์ ไม่ทรงทราบแม่ทีเป็นทีตั้งขึ้นแห่งภัต ด้วยประการฉะนี้

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตโยฯ กิติ เต กิติ วิเสสนะของ ชตฺตียาฯ สุทรกัตตาใน ชานนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เหว่ ปการัตถะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ภาตฺตฺฏจานฺณจานฺปิ อวุตตกัมมะใน ชานนฺติ นศัพท์ ปฎิเสชระใน ชานนฺติ ฯ

๔๐. เตนายั “โก เอส กมฺมนฺโต นามาติ ปุจฺจิตฺวา “ปรจฺมํ เขตฺตํ กสาเปตพฺพนฺติอาทิกํ
 สํวจฺจนเร สํวจฺจนเร กตฺตพฺพํ กิจฺจํ สุตฺวา “กทา กมฺมนฺตานํ อนฺโต ปณฺณายิสฺสติ,
 กทา มยํ อปฺโปสฺสุกฺกา โภเค ภูณฺชิสฺสามาติ วตฺวา, กมฺมนฺตานํ อปรียนฺตตาย
 อกฺขาตาย, “เตนฺหิ ตฺวณฺเฆว ฆรราวาสํ วส, น มยฺหํ เอเตน อตฺถโถติ วตฺวา มาตฺรํ
 อฺปฺสงฺกมิตฺวา “อนฺุชานาหิ มํ อมฺม, อหํ ปฺพพฺชิสฺสามิติ วตฺวา, ตาย ติกฺขตฺตํ
 ปฏิกฺขิปปิตฺวา “สเจ เต สหายโก ภาทฺทियราชา ปฺพพฺชิสฺสติ, เตน สทฺธิ ปฺพพฺชาหิตี
 วุตฺเต, ตํ อฺปฺสงฺกมิตฺวา “มม โข สมฺม ปฺพพฺชชา ตว ปฏฺวิพฺพชาติ วตฺวา ตํ นานปฺ-
 ปกาเรหิ สณฺญาเปตฺวา สตฺตเม ทิวเส อตฺตนา สทฺธิ ปฺพพฺชตฺถาย ปฏฺวิณฺณํ คณฺหิ ๕

เตน อยํ (อนฺุรฺุโ) “โก เอส กมฺมนฺโต นามาติ ปุจฺจิตฺวา “(ตยา) ปรจฺมํ เขตฺตํ กสาเปตพฺพนฺติ-
 อาทิกํ สํวจฺจนเร สํวจฺจนเร (ปฺคฺคเลน) กตฺตพฺพํ กิจฺจํ สุตฺวา “กทา กมฺมนฺตานํ อนฺโต
 ปณฺณายิสฺสติ, กทา มยํ อปฺโปสฺสุกฺกา โภเค ภูณฺชิสฺสามาติ วตฺวา, (ภาตฺรา) กมฺมนฺตานํ
 อปรียนฺตตาย อกฺขาตาย, “เตนฺหิ ตฺวณฺเฆว ฆรราวาสํ วส, น มยฺหํ เอเตน (ฆรราวาเสน) อตฺถ
 (อตฺถิ)” อิติ วตฺวา มาตฺรํ อฺปฺสงฺกมิตฺวา “(ตฺวํ) อนฺุชานาหิ มํ อมฺม, อหํ ปฺพพฺชิสฺสามิติ
 วตฺวา, ตาย (มาตฺรา) ติกฺขตฺตํ ปฏิกฺขิปปิตฺวา “สเจ เต สหายโก ภาทฺทियราชา ปฺพพฺชิสฺสติ, (ตฺวํ)
 เตน (ภาทฺทियรณฺญา) สทฺธิ ปฺพพฺชาหิตี (วจฺเน) วุตฺเต, ตํ (ภาทฺทियราชานํ) อฺปฺสงฺกมิตฺวา “มม
 โข สมฺม ปฺพพฺชชา ตว ปฏฺวิพฺพชาติ วตฺวา ตํ (ภาทฺทियราชานํ) นานปฺปกาเรหิ สณฺญาเปตฺวา
 สตฺตเม ทิวเส อตฺตนา สทฺธิ ปฺพพฺชตฺถาย ปฏฺวิณฺณํ คณฺหิ ๕

เตน เพราะเหตุนี้ อยํ (อนฺุรฺุโ) อ.เจ้าอนฺุรฺุทฺระนี้ ปุจฺจิตฺวา ทูลถามแล้ว อิติ ว่า
 “เอส กมฺมนฺโต นาม ชื่อ อ.การงานนั้น โก อะไร” อิติ ดั่งนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กิจฺจํ
 ซึ่งกิจ (ปฺคฺคเลน) กตฺตพฺพํ อัน-อันบุคคล-พึงกระทำ สํวจฺจนเร ในปี สํวจฺจนเร ในปี
 อิติอาทิกํ เป็นต้นว่า “เขตฺตํ อ.นา (ตยา) อันเจ้า กสาเปตพฺพํ พึงให้เถ ปรจฺมํ ก่อน”
 อิติ ดั่งนี้ วตฺวา ทูลว่า “อนฺโต อ.ที่สุด กมฺมนฺตานํ แห่งการงาน ท. ปณฺณายิสฺสติ
 จักปรากฏ กทา ในกาลไร, มยํ อ.เรา ท. อปฺโปสฺสุกฺกา ผู้มีความขวนขวายน้อย
 ภูณฺชิสฺสาม จักใช้สอย โภเค ซึ่งโภคะ ท. กทา ในกาลไร” อิติ ดั่งนี้, กมฺมนฺตานํ
 อปรียนฺตตาย ครั้นเมื่อความที่แห่งการงาน ท. เป็นของไม่มีที่สุตรอบ (ภาตฺรา) อัน
 พระภาดา อกฺขาตาย ตรัสบอกแล้ว, วตฺวา ทูลแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ
 เอว อ.พระองค์นั้นเกี่ยว วส จงประทับอยู่ ฆรราวาสํ อยู่ครองในเรือน, อตฺถ อ.ความ

ต้องการ เอเตน (ขรวาเสน) ด้วยการอยู่ในเรือนนั้น น อตถิ ย่อมไม่มี มยห์ แก่ หม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ อุปสงกมิตวา เสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว มาตร ซึ่งพระมารดา วตวา ทูลแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่เสด็จแม่ (ตุ) อ.พระองค์ อนุชานาหิ ขอจงทรงอนุญาต ม ซึ่งหม่อมฉัน, อหิ อ.หม่อมฉัน ปพพชิสฺสามิ จักบวช” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อ พระดำรัส อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า ภทฺทียราชา อ.พระราชาพระนามว่าภทฺทียะ สหายโก ผู้เป็นสหาย เต ของเจ้า ปพพชิสฺสติ จักผนวชไซริ, (ตุ) อ.เจ้า ปพพชานิ จงบวช สหฺริ กับ เตน (ภทฺทียรณฺญา) ด้วยพระราชาพระนามว่าภทฺทียะนั้น” อิติ ดังนี้ ตาย (มาตรา) อันพระมารดา ปฏิภุขิปิตวา ทรงห้ามแล้ว ดิภฺชตฺตุ สามครั้ง วุตเต ตรัส แล้ว, อุปสงกมิตวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว ต (ภทฺทียราชาน) ซึ่งพระราชาพระนามว่า ภทฺทียะ วตวา ทูลแล้ว อิติ ว่า “สมม เนสหายผู้มีธรรมาอันเสมอ ปพพชฺชา อ.การ บรรพชา มม โข ของหม่อมฉันแล ปฏิพฺพธา เนื่องเฉพาะแล้ว ตว ต่อพระองค์” อิติ ดังนี้ ต (ภทฺทียราชาน) ทรงยังพระราชาพระนามว่าภทฺทียะนั้น สญฺญาเปตฺวา ให้ ยินยอมแล้ว นานปฺปการเหติ โดยประการต่างๆ ท. คณฺหิ ทรงรับแล้ว ปฏิญฺญํ ซึ่ง ปฏิญฺญา ปพพชฺชตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การบวช สหฺริ กับ อตฺตนา ด้วยพระองค์ ทิวเส ในวัน สดฺตเม ที่เจ็ด ฯ

เพราะฉะนั้น เจ้าอนุรุธะจึงถามว่า “ขึ้นชื่อว่าการงานนั้น อะไร?” ดังนี้ สดฺตบิกฺกิที บุคคลต้องทำในทุกๆ ปี เป็นต้นว่า “เบื้องต้น เจ้าต้องให้ไถก่อน” ดังนี้ กล่าววว่า “เมื่อไร ที่สุดของการงานทั้งหลายจักปรากฏ, เมื่อไร พวกเราผู้มีความขวนขวายน้อย จัก ไซ้สอยโภคทรัพย์”, เมื่อพระภคตาตรัสบอกว่าการงานทั้งหลายไม่มีที่สิ้นสุด, จึงกล่าว ว่า “ถ้าเช่นนั้น ท่านนั้นแหละจงอยู่ครองเรือนเถิด, กระผมไม่มีความต้องการอยู่ครอง เรือนนั้น” ดังนี้ เข้าไปเฝ้าพระมารดา กราบทูลว่า “ข้าแต่เสด็จแม่ ขอพระองค์จงทรง อนุญาตกระผม, กระผมจักบวช” ดังนี้, เมื่อพระมารดานั้นทรงห้ามถึง ๓ ครั้ง ตรัสว่า “ถ้า พระราชาพระนามว่าภทฺทียะผู้เป็นพระสหายของเจ้าจักผนวชไซริ, เจ้าจงบวช พร้อมกับพระราชาพระนามว่าภทฺทียะนั้นเถิด” ดังนี้, จึงเสด็จเข้าไปหาพระราชาพระ นามว่าภทฺทียะนั้น ทูลว่า “เนสหาย การบรรพชาของเราแล เนื่องเฉพาะต่อท่าน” ทำให้พระราชาพระนามว่าภทฺทียะนั้นทรงยินยอมโดยประการต่างๆ ทรงรับปฏิญฺญา เพื่อประโยชน์แก่การบวชพร้อมกับพระองค์ ในวันที่ ๗

เตน เหตุวัตถะ อัย วิเสสนะของ อนุรุทฺโฐ ๑ สุทธกัตตานิ คณฺหิ ๑ อาชยตบห-
 กัตตฺวาจก “โก กิตฺติ เอโส กิตฺติ วิเสสนะของ กมฺมฺนฺโต นามศัพฺพํ สํญญาไซตถะเข้ากับ
 กมฺมฺนฺโต ๑ ลิงคัตถะ” อิติศัพฺพํ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา “เขตฺตํ
 วุตตกัมมะใน กสาเปตพฺพํ ๑ กิตฺตบหเหตุกัมมฺวาจก ตยา อนภิตกัตตานิ กสาเปตพฺพํ
 ปจฺมํ กิริยาวิเสสนะใน กสาเปตพฺพํ” อิติศัพฺพํ สฺรุปะใน อาทิก ๑ วิเสสนะของ กิจฺจํ
 สํวจฺจเร สองบห กาลสํตตมฺมีใน กตฺตพฺพํ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ กตฺตพฺพํ ๑
 วิเสสนะของ กิจฺจํ ๑ วุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อนฺโต สุทธกัตตานิ
 ใน ปญฺญาอิสฺสติ ๑ อาชยตบหกัตตฺวาจก กทา กาลสํตตมฺมีใน ปญฺญาอิสฺสติ
 กมฺมฺนฺตานิ สามีสัมพันธะใน อนฺโต, มยฺ สุทธกัตตานิ ภูณฺชิสฺสาม ๑ อาชยตบห-
 กัตตฺวาจก กทา กาลสํตตมฺมีใน ภูณฺชิสฺสาม อปฺโปสฺสุกฺกา วิเสสนะของ มยฺ โภเค
 วุตตกัมมะใน ภูณฺชิสฺสาม” อิติศัพฺพํ อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา,
 ภาตฺรา อนภิตกัตตานิ อกฺขาตยา กมฺมฺนฺตานิ ภาวาทิสัมพันธะใน อปริยฺนตฺตา ๑
 ลักขณะใน อกฺขาตยา ๑ ลักขณกิริยา, “เตนฺหิ อฺยโยชนฺตถะ เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ
 ตฺวํ ๑ สุทธกัตตานิ วส ๑ อาชยตบหกัตตฺวาจก ฆรฺวาสํ กิริยาวิเสสนะใน วส, อตฺโถ
 สุทธกัตตานิ อตฺถิ ๑ อาชยตบหกัตตฺวาจก นศัพฺพํ ปฏฺวิเสระใน อตฺถิ มยฺหํ สัมปทาน
 ใน อตฺถิ เอเตน วิเสสนะของ ฆรฺวาสเน ๑ ตติยาวิเสสนะใน อตฺโถ” อิติศัพฺพํ อากาเร
 ใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฺปฺสงฺกมิตฺวา ๑ มาตฺรํ วุตตกัมมะใน อฺปฺสงฺกมิตฺวา ๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อมฺม อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตานิ อนฺุชานาหิ ๑ อาชยตบห-
 กัตตฺวาจก มํ วุตตกัมมะใน อนฺุชานาหิ, อหํ สุทธกัตตานิ ปพฺพชิสฺสามิ ๑ อาชยต-
 บหกัตตฺวาจก” อิติศัพฺพํ อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฺปฺสงฺกมิตฺวา, ตยา
 วิเสสนะของ มาตฺรา ๑ อนภิตกัตตานิ วุตฺเต ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน ปฏฺวิชิปิตฺวา ๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน วุตฺเต “สเจ ปริกัปปิตถะ สหายโก วิเสสนะของ ภาทฺทियราชา ๑
 สุทธกัตตานิ ปพฺพชิสฺสติ ๑ อาชยตบหกัตตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน สหายโก, ตฺวํ
 สุทธกัตตานิ ปพฺพชาหิ ๑ อาชยตบหกัตตฺวาจก เตน วิเสสนะของ ภาทฺทियรณฺญา ๑
 สหฺตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ ๑ กิริยาสมวายะใน ปพฺพชาหิ” อิติศัพฺพํ สฺรุปะใน วจเน ๑
 ลักขณะใน วุตฺเต ๑ ลักขณกิริยา, ตํ วิเสสนะของ ภาทฺทियราชานํ ๑ วุตตกัมมะใน
 อฺปฺสงฺกมิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “สมฺม อาลปนะ ปพฺพชฺชา สุทธกัตตานิ
 ปฏฺวิพฺุธา ๑ กิตฺตบหกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปพฺพชฺชา โขศัพฺพํ วจนาลังการะ

ตว สัมปทานใน ปฏิพัทธา” อิติศัพท์อาการระในวตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สมญาเปตวา ต วิเสสณะของ ภทฺทียราชาน่ๆ การิตกัมมะใน สมญาเปตวา นานปรปกาเรหิ ตติยา- วิเสสณะใน สมญาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิ สตุตตะเม วิเสสณะของ ทิวเสๆ กาลสัตตมึใน คณฺหิ อุตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ์ๆ กิริยาสมวาเยใน ปพพชชตถายๆ สัมปทานใน คณฺหิ ปฏิญญ์ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ๕

๔๑. ตโต “ภทฺทียโย สกฺยราชา อนุรุทฺโธ อานนฺโท ภคฺ กิมฺพิโล เทวทตฺโต จาติ อิเม ฉ ขตฺติยา อุปาสิกปรปกสตุตตะมา, เทวา วีย ทิพฺพสมฺปตฺตี สตุตฺตาหํ มหาสมฺปตฺตี อนุภวิตฺวา อุตฺตนา คจฺจนฺตา วีย จตุรฺรคฺคินิยา เสนาย นิกฺขมิตฺวา ปรวีสยํ ปตฺวา ราชานาย สพฺพเสนํ นิวตฺตาเปตฺวา ปรวีสยํ โอกฺกมึสุ ๕

ตโต “ภทฺทียโย สกฺยราชา (จ) อนุรุทฺโธ (จ) อานนฺโท (จ) ภคฺ (จ) กิมฺพิโล (จ) เทวทตฺโต จาติ อิเม ฉ ขตฺติยา อุปาสิกปรปกสตุตตะมา, เทวา วีย ทิพฺพสมฺปตฺตี (อนุภวานฺตา) สตุตฺตาหํ มหาสมฺปตฺตี อนุภวิตฺวา อุตฺตนา คจฺจนฺตา วีย จตุรฺรคฺคินิยา เสนาย นิกฺขมิตฺวา ปรวีสยํ ปตฺวา ราชานาย สพฺพเสนํ นิวตฺตาเปตฺวา ปรวีสยํ โอกฺกมึสุ ๕

ตโต ในลำดับนั้น **ขตฺติยา** อ.กษัตริย์ ท. **ฉ** หก **อิเม** เหล่านี้ **อิติ** คือ “**สกฺยราชา** อ.พระราชาแห่งเจ้าศากยะ **ภทฺทียโย** พระนามว่าภทฺทียะ **จ** ด้วย **อนุรุทฺโธ** อ.เจ้าอนุรุทธะ **จ** ด้วย **อานนฺโท** อ.เจ้าอานนท์ **จ** ด้วย **ภคฺ** อ.เจ้าภคฺ **จ** ด้วย **กิมฺพิโล** อ.เจ้ากิมพิละ **จ** ด้วย **เทวทตฺโต** อ.เจ้าเทวทัต **จ** ด้วย” **อุปาสิกปรปกสตุตตะมา** ผู้มีนาชฎามาลาชื่อว่าอุปาลีเป็นที่เจ็ด **อนุภวิตฺวา** ทรงเสวยแล้ว **มหาสมฺปตฺตี** ซึ่งสมบัติอันใหญ่ **สตุตฺตาหํ** ตลอดวันเจ็ด **เทวา** วีย ราวกะ อ.เทวดา ท. (**อนุภวานฺตา**) เสวยอยู่ที่ **ทิพฺพสมฺปตฺตี** ซึ่งสมบัติอันเป็นทิพย์ **คจฺจนฺตา** วีย ราวกะว่าเสด็จไปอยู่ **อุตฺตนา** สู่อุทยาน **นิกฺขมิตฺวา** เสด็จออกไปแล้ว **เสนาย** ด้วยกองทัพ **จตุรฺรคฺคินิยา** อันมีองค์สี่ **ปตฺวา** เสด็จถึงแล้ว **ปรวีสยํ** ซึ่งเขตแดนของพระราชารอื่น **สพฺพเสนํ** ทรงยังกองทัพทั้งปวง **นิวตฺตาเปตฺวา** ทรงให้กลับแล้ว **ราชานาย** ด้วยอาชฎาแห่งพระราชาร **โอกฺกมึสุ** เสด็จก้าวลงแล้ว **ปรวีสยํ** สู่เขตแดนของพระราชารอื่น ๕

ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์เหล่านี้คือ “เจ้าศากยราชพระนามว่าภัททิยะ เจ้าอนุรุทธะ เจ้าอาณนท์ เจ้าภคฺ เจ้ากิมพิละ เจ้าเทวทัต” มีนายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีเป็นที่ ๗ เสวยสมบัติใหญ่ตลอด ๗ วัน ดูกพวกเทวดาเสวยสมบัติที่เป็นทิพย์ เหมือนกับเสด็จไปสู่อุทยาน เสด็จออกไปพร้อมกบองทัพที่มีองค์ ๔ ถึงเขตแดนของพระราชาราชอื่น รับสั่งให้กองทัพทั้งหมดกลับด้วยพระราชอาชญา เสด็จเหยียบเขตแดนของพระราชาราชอื่น

ตโต กาลสัตตมี “สกุยราชา กัถิ อนุรุทุโธ กัถิ อาณนุโท กัถิ ภคฺ กัถิ กิมพิโล กัถิ เทวตฺตโต กัถิ ลิงคัถตถะ ภทฺทโย สัณฺณววิเสสนะของ สกุยราชา จศัพฺท ปทสมุจจยัถตถะเข้ากับ ภทฺทโย สกุยราชา อนุรุทุโธ อาณนุโท ภคฺ กิมพิโล และ เทวตฺตโต” อิติ ศัพฺท สรุปะไน อิเม ฉ ขตฺติยา อิเม กัถิ ฉ กัถิ วิเสสนะของ ขตฺติยาฯ สุททกัถตาไน โอกกมีสุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อุปาลิกปฺปกสตฺตมา วิเสสนะของ ขตฺติยา เทวาอุปมาลิ่งคัถตถะ วิยศัพฺท อุปมาโชตทกะเข้ากับ เทวา ทิพฺพสมฺปตฺติ อนุภวนฺดา ทิพฺพสมฺปตฺติ อวุตตกัมมะไน อนุภวนฺดาฯ วิเสสนะของ เทวา สตฺตาห อัจจันตสังโยคะไน อนุภวิตฺวา มหาสมฺปตฺติ อวุตตกัมมะไน อนุภวิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน คจฺจนฺดา อุตฺยาน สัมปาปุณฺเญกัมมะไน คจฺจนฺดาฯ อุปมาอัพภันตฺรกิริยาของ ขตฺติยา วิยศัพฺท อุปมาโชตทกะเข้า อุตฺยาน คจฺจนฺดา จตฺตฺรคฺคินิยา วิเสสนะของ เสนายฯ ภาระไน นิกฺขมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปตฺวา ปรวิสย สัมปาปุณฺเญกัมมะไน ปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิวตฺตาเปตฺวา ราชานาย ภาระไน นิวตฺตาเปตฺวา สพฺพเสน การิตกัมมะไน นิวตฺตาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน โอกกมีสุ ปรวิสย สัมปาปุณฺเญกัมมะไน โอกกมีสุ ฯ

.....
 ๔๒. ตตฺถ ฉ ขตฺติยา อตฺตโน อารณฺณานิ โอมุญฺจิตฺวา ภณฺฑิกั กตฺวา “หนฺท ภณฺเ อูปาลิ นิวตฺตสฺสุ, อลั เต เอตฺตกั ซีวิกายาติ ตสฺส อทฺสุ ฯ

ตตฺถ (สตฺตสฺ ชเนสฺ) ฉ ขตฺติยา อตฺตโน อารณฺณานิ โอมุญฺจิตฺวา ภณฺฑิกั กตฺวา “หนฺท ภณฺเ อูปาลิ (ตฺว) นิวตฺตสฺสุ, อลั (โหติ) เต เอตฺตกั (ชน) ซีวิกายาติ (วจเนน) ตสฺส (อุปาลิกปฺปกสฺส) อทฺสุ ฯ

ตตฺถ (สตฺตสฺ ชเนสฺ) ฉ ขตฺติยา อ.- ในชน ท. เจ็ด เหล่านี้หนนา -กษัตริย์ ท. หก โอมุญฺจิตฺวา ทรงเปลื้องแล้ว อารณฺณานิ ซึ่งอารณฺ ท. อตฺตโน ของตน กตฺวา

ทรงกระทำแล้ว ภาณูทิกัมภ์ ให้เป็นห้อมมีภักษะ อทิสฺส ได้ประทานแล้ว ตสฺส (อุปาลิ-
กปฺปกสฺส) แก่นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั่น (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “อุปาลี เนะ
อุปาลี ภณฺเฏ ผู้พนาย หนฺท เชิญเถิด ตฺวํ อ.เชอ นิวตตสฺสฺจ งบฺลปฺ, เอตฺตํ (ธนฺ)
อ.ทรรพฺยํ อันมีประมาณเท่านี้ อลฺ เป็นของเพียงพอ เต แก่เชอ ชีวิกาย เพื่อภิกิริยา
ประกอบแล้วด้วยการเป็นอยู่ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

บรรดาชนทั้ง ๗ เหล่านั้น กษัตริย์ ๖ พระองค์ ทรงเปลื้องอาภรณ์ทั้งหลายของตน ทรง
ทำให้เป็นห้อม ได้ประทานแก่นายภูษามาลาชื่อว่ากปฺปกะด้วยคำว่า “เนะอุบาลีผู้พนาย
เชิญท่านกลับไปเถิด, ทรรพฺยํมีประมาณเท่านี้ เป็นของเพียงพอแก่เชอเพื่อการเลี้ยง
ชีพ”

ตตฺถ กิตฺติ สตฺตสฺส กิตฺติ วิเสสนะของ ชเนสฺสฺจ นิทธารณะใน ฉ ขตฺติยา ฉ วิเสสนะของ
ขตฺติยาฯ นิทธารณียะและสฺสทกัตตาใน อทิสฺสฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามิ-
สัมพันธะใน อาภรณานิฯ อวฺตตกัมมะใน โอมุญฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลภิกิริยาใน กตฺวา
ภาณูทิกัมภ์ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลภิกิริยาใน อทิสฺส “हनฺท อุโยชนตฺถะ ภณฺเฏ
วิเสสนะของ อุปาลีฯ อาลปนะ ตฺวํ สฺสทกัตตาใน นิวตตสฺสฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก,
เอตฺตํ วิเสสนะของ ธนฺฯ สฺสทกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อลฺ วิกตีกัตตา
ใน โหติ เต สัมปทานใน อลฺ ชีวิกาย สัมปทานใน อลฺ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนฯ
ภณฺเฏใน อทิสฺส ตสฺส วิเสสนะของ อุปาลิกปฺปกสฺสฯ สัมปทานใน อทิสฺส ฯ

๔๓. โส เตสฺส ปาทุมฺเณ ปวตฺติตฺวา ปรีเทวิตฺวา เตสฺส อาณํ อติภุมมิตฺตุ อสฺสกุโณโต
อฺภูจาย ตํ คเหตุวา นิวตฺติ ฯ

โส (อุปาลิกปฺปโก) เตสฺส (ขตฺติยานํ) ปาทุมฺเณ ปวตฺติตฺวา ปรีเทวิตฺวา เตสฺส (ขตฺติยานํ) อาณํ
อติภุมมิตฺตุ อสฺสกุโณโต อฺภูจาย ตํ (ภาณูทิกัมภ์) คเหตุวา นิวตฺติ ฯ

โส (อุปาลิกปฺปโก) อ.นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั่น ปวตฺติตฺวา กัลลิ่งเกลือกแล้ว
ปรีเทวิตฺวา คร่ำครวญแล้ว ปาทุมฺเณ ณ ที่ใกล้แห่งพระบาท เตสฺส (ขตฺติยานํ) แห่ง
กษัตริย์ ท. เหล่านี้ อสฺสกุโณโต ไม่อาจอยู่ อติภุมมิตฺตุ เพื่ออันก้าวล่วง อาณํ ซึ่ง
อาชญา เตสฺส (ขตฺติยานํ) ของกษัตริย์ ท. เหล่านี้ อฺภูจาย ลุกขึ้นแล้ว คเหตุวา ถือ
เอาแล้ว ตํ ภาณูทิกัมภ์ ซึ่งห้อมอันมีภักษะนั้น นิวตฺติ กลับแล้ว ฯ

นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั้นกลิ้งเกลือกคร่ำครวญ ณ แทบเท้าของกษัตริย์เหล่านั้น เมื่อไม่สามารถเพื่อจะล่วงเกินอาชญาของกษัตริย์เหล่านั้นได้ จึงลุกขึ้นถือเอาห่อสิ่งของนั้นกลับไป

โล วิเสสณะของ อุปาสิกปบุโกๆ สุทธกัตตาใน นิวตติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสณะของ ขตติยานังๆ สามีสัมพันธะใน ปาทุมฺเลๆ วิสยาธาระใน ปวตติตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน ปริเทวิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อสกุโกนฺโต เตสํ วิเสสณะของ ขตติยานังๆ สามีสัมพันธะใน อาณังๆ อวุตตกัมมะใน อติทุกมิตฺุๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสกุโกนฺโตๆ อัปพันทรกิริยาของ อุปาสิกปบุโก อุฏฺจาย ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา ตํ วิเสสณะของ ภาณฺทิกังๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตติ ๗

.....
.....

๔๔. เตสํ ทฺวิธา ชาตกาเล วณฺโ โรทนปฺปตฺตํ วิย ปจฺวี กมฺปนากการปฺปตฺตา วิย อโหสิ ๗

เตสํ (ชานนฺ) ทฺวิธา ชาตกาเล วณฺโ โรทนปฺปตฺตํ วิย ปจฺวี กมฺปนากการปฺปตฺตา วิย อโหสิ ๗

วณฺโ อ.ปา โรทนปฺปตฺตํ วิย เป็นราวกะว่าถึงแล้วซึ่งอันร้องให้ ปจฺวี อ.แผ่นดิน
กมฺปนากการปฺปตฺตา วิย เป็นราวกะว่าถึงแล้วซึ่งอาการคืออันหวั่นไหว อโหสิ ได้
เป็นแล้ว เตสํ (ชานนฺ) ทฺวิธา ชาตกาเล ในกาล แห่งชน ท. เหล่านั้น เกิดแล้ว โดย
ส่วนสอง ๗

ปาได้เป็นจุดถึงการร้องให้ แผ่นดินได้เป็นจุดถึงอาการสั่นสะเทือน ในเวลาที่พวกชน
เหล่านั้นเกิดแตกกันเป็น ๒ ฝ่าย

วณฺโ กิตฺิ ปจฺวี กิตฺิ สุทธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสณะของ
ชานนฺๆ สามีสัมพันธะใน ชาตกาเล ทฺวิธา ตติยาวิเสสณะใน ชาตกาเลๆ กาลสัตฺตมี
ใน อโหสิ โรทนปฺปตฺตํ อุปมาวิกติกัตตาใน อโหสิ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้า วณฺโ
โรทนปฺปตฺตํ กมฺปนากการปฺปตฺตา อุปมาวิกติกัตตาใน อโหสิ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะ
เข้ากับ กมฺปนากการปฺปตฺตา ๗

.....
.....

๔๕. อุปาลิกปุปโกปิ โถกั คนตุวา นิวตติตุวา เอว จินฺเตสิ “จณฺหา โข สากิยา ‘อิมินา กุมารา นิปาติตาติ ฆาเตยฺยุปิ มํ, อิเม หิ นาม สกฺยกุมารา เอวรूपิ สมฺปตฺตี ปหาย อิมานิ อนคฺขานิ อาภรณานิ เขพฺปิณฺท์ วีย จฺฑุเทตฺวา ปพฺพชิสฺสสนฺติ, กิมงฺคํ ปนาหนฺติ จินฺเตตฺวา ภณฺฑิกํ โอมุญฺจิตฺวา ตานิ อาภรณานิ รุกฺเข ลคฺคิตฺวา “อตฺถิกา คณฺหนฺตฺตฺติ วตฺวา เตสฺส สนฺตีกํ คนฺตุวา เตหิ “กสฺมา นิวตฺโตสฺตีติ ปฏฺฐโจ ตมตฺถํ อารโจะสิ ๕

อุปาลิกปุปโกปิ โถกั คนตุวา นิวตติตุวา เอว จินฺเตสิ “จณฺหา โข (หุตฺวา) สากิยา ‘อิมินา (อุปาลิกปุปเกน) กุมารา นิปาติตาติ (จินฺตเนน) ฆาเตยฺยุปิ มํ, อิเม หิ นาม สกฺยกุมารา เอวรूपิ สมฺปตฺตี ปหาย อิมานิ อนคฺขานิ อาภรณานิ เขพฺปิณฺท์ วีย จฺฑุเทตฺวา ปพฺพชิสฺสสนฺติ, กิ องฺคํ ปน, อหํ (น ปพฺพชิสฺสสามิ)” อิติ จินฺเตตฺวา ภณฺฑิกํ โอมุญฺจิตฺวา ตานิ อาภรณานิ รุกฺเข ลคฺคิตฺวา “อตฺถิกา (ชนา) คณฺหนฺตฺตฺติ วตฺวา เตสฺส (ขตฺติยานํ) สนฺตีกํ คนฺตุวา เตหิ (ขตฺติเยหิ) “(ตุว) กสฺมา นิวตฺโต อสิ” อิติ ปฏฺฐโจ ตํ อตฺถํ อารโจะสิ ๕

อุปาลิกปุปโกปิ แม้ อ.นายภูษามาลาชื่อว่าอุปาลี คนตุวา ไปแล้ว โถกั หน้อยหนึ่ง นิวตติตุวา กลับแล้ว จินฺเตสิ คิดแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ว่า “สากิยา อ.เจ้าศากยะ ท. จณฺหา โข เป็นผู้ดูร้ายแล (หุตฺวา) เป็น ฆาเตยฺยุปิ แม่พี่งมา มํ ซึ่งเรา (จินฺตเนน) ด้วย อันคิด อิติ ว่า ‘กุมารา อ.พระกุมาร ท. อิมินา (อุปาลิกปุปเกน) อันนายภูษามาลา ชื่อว่าอุปาลีนี้ นิปาติตา ให้ตกไปแล้ว’ อิติ ดังนี้, หิ ก็ สกฺยกุมารา อ.พระกุมารแห่ง เจ้าศากยะ ท. อิเม นาม ชื่อเหล่านี้ ปหาย ทรงละแล้ว สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ เอวรूपิ อันมีอย่างนี้เป็นรูป จฺฑุเทตฺวา ทรงทิ้งแล้ว อาภรณานิ ซึ่งอาภรณ์ ท. อนคฺขานิ อันหาค่ามิได้ อิมานิ เหล่านี้ เขพฺปิณฺท์ วีย ราวจะว่าก่อนแห่งน้ำลาย ปพฺพชิสฺสสนฺติ จักผนวช, ปน ก็ กิ องฺคํ อ.องค์อะไรเล่า อหํ อ.เรา (น ปพฺพชิสฺสสามิ) จักไม่บวช” อิติ ดังนี้ จินฺเตตฺวา ครั้นคิดแล้ว โอมุญฺจิตฺวา เปลื้องแล้ว ภณฺฑิกํ ซึ่งห่ออันมีภณฑะ ลคฺคิตฺวา คล้องไว้แล้ว ตานิ อาภรณานิ ซึ่งอาภรณ์ ท. เหล่านั้น รุกฺเข บนต้นไม้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. อตฺถิกา ผู้มีความต้องการ คณฺหนฺตฺ จง ถือเอา” อิติ ดังนี้ คนตุวา ไปแล้ว สนฺตีกํ สู้สำนัก เตสฺส (ขตฺติยานํ) ของกษัตริย์ ท. เหล่านั้น เตหิ (ขตฺติเยหิ) ปฏฺฐโจ ผู้อันกษัตริย์ ท. เหล่านั้น ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ นิวตฺโต เป็นผู้กลับแล้ว อสิ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ อารโจะสิ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ๕

แม้นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลี ไปได้หน้อยหนึ่ง กลับมาแล้วคิดอย่างนี้ว่า “เจ้าศากยะทั้งหลายเป็นผู้ดูร้ายแม้ฟังข่าวเราด้วยความคิดว่า ‘พระกุมารทั้งหลายถูกนายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนี้ทำให้ตกไป’ ดังนี้, ก็กุมารเจ้าศากยะทั้งหลายขึ้นชื่อเหล่านี้ ทรงละสมบัติเห็นปานนี้ ทั้งอาการทั้งหลายที่หาค่ามิได้เหล่านี้ เหมือนก้อนน้ำลาย จักผนวช” ดังนี้, จะป่วยกล่าวไปใย เราจักไม่บวช” ดังนี้ ครั้นคิดแล้ว ก็เปลื้องห่อที่มีสิ่งของแล้ว คล้องอาการเหล่านั้นไว้ที่ต้นไม้ กล่าวว่า “พวกชนผู้มีความต้องการ ก็จงถือเอาไปเถิด” แล้วไปยังสำนักของกษัตริย์เหล่านั้น ถูกกษัตริย์เหล่านั้นตรัสถามว่า “เธอกลับมาทำไม” จึงกราบทูลเนื้อความนั้น

อปีศัพท อเปกษัตถะเข้ากับ อุปาสิกปโปโกๆ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิ และอาโรเจสิ จินฺเตสิ ก็ดี อาโรเจสิ ก็ดี อาชยาตบทกัตตุวจาก โถกั กิริยาวิเสสนะใน คนฺตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิเวตติตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ เอว กิริยาวิเสสนะใน จินฺเตสิ “สาภิกขา สุทธกัตตาใน ฆาเตยฺยํ อาชยาตบทกัตตุวจาก จณฺหา วิกิตกัตตาใน หุตฺวา โชศัพท วจนาลังการะ หุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฆาเตยฺยํ ‘กุมารา วุตตกัมมะใน นิปาติตาๆ กิตตบเหตุกัมมวจาก อิมินา วิเสสนะของ อุปาสิกปโปเกนๆ อนภิตกัตตาใน นิปาติตา’ อิตีศัพท สฺรุปะใน จินฺตเนนๆ ภาระใน ฆาเตยฺยํ อปีศัพท อเปกษัตถะ เข้ากับ ฆาเตยฺยํ มํ อวุตตกัมมะใน ฆาเตยฺยํ, หิตัพท วากยารัมภโชตกะ นามศัพท ปสังสัดถโชตกะเข้ากับ อิเมๆ วิเสสนะของ สกฺยกุมาราๆ สุทธกัตตาใน ปพฺพชิสฺสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวรूपิ วิเสสนะของ สมฺปตฺตีๆ อวุตตกัมมะใน ปหายๆ สมานกาลกิริยาใน ฉนฺเตตฺวา อิมานิ ก็ดี อนคฺฆานิ ก็ดี วิเสสนะของ อารณฺณานิๆ อวุตตกัมมะใน ฉนฺเตตฺวา เขพฺปิณฺฑํ อุปฺมาวิเสสนะของ อารณฺณานิ วียศัพท อุปฺมา-โชตกะเข้ากับ เขพฺปิณฺฑํ ฉนฺเตตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปพฺพชิสฺสนฺติ, ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ก็ วิเสสนะของ องฺคํๆ ลิงคัตถะ, อหํ สุทธกัตตาใน ปพฺพชิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท ปฏฺวิเสสนะใน ปพฺพชิสฺสามิ” อิตีศัพท อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอมฺมุจฺติววา ภาณฺทิกํ อวุตตกัมมะใน โอมฺมุจฺติววาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ลคฺคิตฺวา ตานิ วิเสสนะของ อารณฺณานิๆ อวุตตกัมมะใน ลคฺคิตฺวา รุกฺเข วิสยาธาระใน ลคฺคิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “อตฺถิกา วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน คณฺหนตฺตๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิตีศัพท อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตววา เตสํ วิเสสนะของ ชตฺติยานํๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํๆ

สัมปวาปุณียกัมมะใน คนดูวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุฏฺโฐ เตหิ วิเสสณะของ ขตุติเยหิๆ
อนภิกัถกัถตาใน ปุฏฺโฐ “ตุว สุกุทกัถตาใน อสิๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก กสฺมา เหตุโน
นิวตุโตๆ วิกติกัถตาใน อสิ” อิตติศัพท์ อากาละใน ปุฏฺโฐๆ วิเสสณะของ อุปาสิกปฺปโก
ตุ วิเสสณะของ อตุถๆ อวุตตกัมมะใน อาโรเจสิ ฯ

๔๖. อถ นั เต อาทาย สตุถุ สนฺติกั คนฺดูวา ภควนฺตุ วนฺทิตฺวา “มยั ฆนฺเต สากิยา
นาม มานนฺสิสฺสิตา, อยั อมฺหากั ทิฆรตฺตุตฺ ปริจารโก, อิมั ปจฺมตฺรึ ปพฺพาเชถ,
มยฺมสฺส อภิวาทนาทินิ กริสฺสาม, เอวโน มาโน นิมฺมาทยิสฺสตีติ วตุวา ตั ปจฺมตฺรึ
ปพฺพาเชตุวา ปจฺจนา สยั ปพฺพชฺชีสุ ฯ

อถ นั (อุปาสิกปฺปโก) เต (ขตุติยา) อาทาย สตุถุ สนฺติกั คนฺดูวา ภควนฺตุ วนฺทิตฺวา “มยั
ฆนฺเต สากิยา นาม มานนฺสิสฺสิตา (อมฺห), อยั (อุปาสิกปฺปโก) อมฺหากั ทิฆรตฺตุตฺ ปริจารโก
(โหติ), (ตุมฺเห) อิมั (อุปาสิกปฺปโก) ปจฺมตฺรึ ปพฺพาเชถ, มยั อสฺส (อุปาสิกปฺปกสฺส)
อภิวาทนาทินิ (สามิจิกฺมฺมานิ) กริสฺสาม, เอวโน มาโน นิมฺมาทยิสฺสตีติ วตุวา ตั (อุปาสิก
ปฺปโก) ปจฺมตฺรึ ปพฺพาเชตุวา ปจฺจนา สยั ปพฺพชฺชีสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น เต (ขตุติยา) อ.กษัตริย์ ท. เหล่านั้น อาทาย ทรงพาเอาแล้ว นั
(อุปาสิกปฺปโก) ซึ่งนายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั้น คนดูวา ไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก
สตุถุ ของพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตุ ซึ่งพระผู้มีพระภาค วตุวา
กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยั อ.ข้าพระองค์ ท. สากิยา
นาม ชื่อว่าเป็นศากยะ มานนฺสิสฺสิตา เป็นผู้อาศัยแล้วซึ่งมานะ (อมฺห) ย่อมเป็น,
อยั (อุปาสิกปฺปโก) อ.นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนี้ ปริจารโก เป็นผู้บ่าเรอ อมฺหากั
ซึ่งข้าพระองค์ ท. ทิฆรตฺตุตฺ สิ้นราตรีอันยาวนาน (โหติ) ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.พระองค์
อิมั (อุปาสิกปฺปโก) ทรงยังนายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนี้ ปพฺพาเชถ จงให้บวช
ปจฺมตฺรึ ก่อนกว่า, มยั อ.ข้าพระองค์ ท. กริสฺสาม จักกระทำ (สามิจิกฺมฺมานิ) ซึ่ง
สามิจิกรรม ท. อภิวาทนาทินิ มีการกราบไหว้เป็นต้น อสฺส (อุปาสิกปฺปกสฺส) แก่
นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั้น, มาโน อ.มานะ โน ของข้าพระองค์ ท. นิมฺมาทยิสฺสตี
จักบรรเทา เอวโน อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ตั (อุปาสิกปฺปโก) ทรงยังนายภูษามาลาชื่อว่า
อุบาลีนั้น ปพฺพาเชตุวา ให้บวชแล้ว ปจฺมตฺรึ ก่อนกว่า ปพฺพชฺชีสุ ผนฺวชแล้ว สยั
ด้วยพระองค์เอง ปจฺจนา ในภายหลัง ฯ

ที่นั่น กษัตริย์เหล่านั้นพยานายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั้นไปยังสำนักพระศาสดา ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นผู้ชื่อว่าศากยะ เป็นผู้อาศัยมานะ, นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนี้เป็นผู้รับใช้พวกข้าพระองค์มายาวนาน, ขอพระองค์จงให้นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนี้บวชก่อนเถิด, พวกข้าพระองค์จักพากันทำสามัคคีธรรมทั้งหลายมีการกราบไหว้เป็นต้นแก่เขา, มานะของพวกข้าพระองค์จักบรรเทาด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้ แล้วให้นายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีนั้นบวชก่อน แล้วพระองค์เองบวชทีหลัง

อถ กาลสัตตมมี เต วิเสสนะของ ขตติยาๆ สุทธกัตตาใน ปพพชี่สุๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ อุปาสิกปปกัๆ อุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คนตุวา สตถุ สามีสัมพันธะใน สนตักัๆ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนทิตวา ภควนต อุตตกัมมะใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา “ภนเต อาลปนะ มย สุทธกัตตาใน อมุหๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก นามศัพท สัญญาโชตกะ เข้ากับ สากิยาๆ กัตติ มานนิสสุติตา กัตติ วิกติกัตตาใน อมุห, อย วิเสสนะของ อุปาสิกปปกัๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก อมุหากั ัญญู้อุตตกัมมะใน ปริจารโก ที่ฆรตต อัจฉนตสังโยคะใน ปริจารโกๆ วิกติกัตตาใน โหติ, ตุมเห เหตุกัตตาใน ปพพาเซตๆ อาชยاتبทเหตุกัตตุวจาก อิม วิเสสนะของ อุปาสิกปปกัๆ การิตกัมมะใน ปพพาเซต ปจมตรั กิริยาวิเสสนะใน ปพพาเซต, มย สุทธกัตตาใน กริสสามๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก อสสุ วิเสสนะของ อุปาสิกปปกัสสุๆ สัมปทานใน กริสสาม อภิวาทนาทีนิ วิเสสนะของ สามัจจิมุมาณีๆ อุตตกัมมะใน กริสสาม, มาโน สุทธกัตตาใน นิมมาทยิสสุติๆ อาชยاتبทกัตตุวจาก เอว กิริยาวิเสสนะใน นิมมาทยิสสุติ โน สามีสัมพันธะใน มาโน” อิติศัพท อากาเรใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปพพาเซตวา ต วิเสสนะของ อุปาสิกปปกัๆ การิตกัมมะใน ปพพาเซตวา ปจมตรั กิริยาวิเสสนะใน ปพพาเซตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปพพชี่สุ ปจจนา กาลสัตตมมีใน ปพพชี่สุ สยั ภาวะใน ปพพชี่สุ ๑

.....

๔๗. เตสฺ อายสฺมา ภทฺทิโย เตเนว อนฺตรวสุเสน เตวิชฺโช อโหสิ ๕

เตสฺ (ภิกขุสฺ) อายสฺมา ภทฺทิโย เตเน เอว อนฺตรวสุเสน เตวิชฺโช อโหสิ ๕

เตสฺ (ภิกขุสฺ) อายสฺมา ภทฺทิโย อ.- ในภิกษุ ท. เหล่านั้นหนา -พระภิกษุชยะ ผู้มีอายุ เตวิชฺโช เป็นผู้มีความสาม เตน เอว อนฺตรวสุเสน โดยระหว่างแห่งกาลฝนนั้นนั้น เทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระภิกษุชยะผู้มีอายุ ได้เป็นผู้มีความ ๓ ในระหว่างพรรษานั้นนั้น แหละ

เตสฺ วิเสสณะของ ภิกขุสฺสุญ นิทธารณะใน อายสฺมา ภทฺทิโย อายสฺมา วิเสสณะของ ภทฺทิโยญ นิทธารณะและสุทธกัตตาใน อโหสิญ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ เตนญ วิเสสณะของ อนฺตรวสุเสนญ ตติยาวิเสสณะใน เตวิชฺโชญ วิกติกัตตาใน อโหสิ ๕

.....
.....

๔๘. อายสฺมา อนฺรุทฺโธ ทิพฺพจกฺขุโก หุตฺวา ปจฺฉา มหาปฺริสฺวิตกฺกสฺสุดฺตํ สุตฺวา อรหฺตฺตํ ปาปฺณิ ๕

อนฺรุทฺโธ อ.พระอนรุทระ **อายสฺมา** ผู้มีอายุ **ทิพฺพจกฺขุโก** เป็นผู้จักขุอันเป็นทิพย์ **หุตฺวา** เป็นแล้ว **สุตฺวา** ฟังแล้ว **มหาปฺริสฺวิตกฺกสฺสุดฺตํ** ซึ่งมหาปฺริสฺวิตกฺกสฺสุดฺตํ **ปจฺฉา** ในภายหลัง **ปาปฺณิ** บรรลุแล้ว **อรหฺตฺตํ** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ๕

พระอนรุทระผู้มีอายุ เป็นผู้จักขุทิพย์ ภายหลัง ฟังมหาปฺริสฺวิตกฺกสฺสุดฺตํ บรรลุพระอรหัต อายสฺมา วิเสสณะของ อนฺรุทฺโธญ สุทธกัตตาใน ปาปฺณิญ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทิพฺพจกฺขุโก วิกติกัตตาใน หุตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา ปจฺฉา กาลสัตตมิมิใน สุตฺวา มหาปฺริสฺวิตกฺกสฺสุดฺตํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาปฺณิ อรหฺตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิ ๕

.....
.....
.....

๔๙. อายสุมา อานนุโท โสตาปัตติผล ปติฏฺฐหิ ฯ

อานนุโท อ.พระอานนท์ อายสุมา ผู้มีอายุ ปติฏฺฐหิ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล
ในโสตาปัตติผล ฯ

พระอานนท์ผู้มีอายุ ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล

อายสุมา วิเสสณะของ อานนุโทๆ สุกฺตทตาใน ปติฏฺฐหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
โสตาปัตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหิ ฯ

๕๐. ภคฺคเตโร จ กิมฺพิลเตโร จ อปรภาเค วิปฺสุสนํ วฑฺฒเตวา อรหฺตํ ปาปฺณิสฺสุ ฯ

ภคฺคเตโร จ อ.พระภคฺคผู้เถระด้วย กิมฺพิลเตโร จ อ.พระกิมพิลผู้เถระด้วย
วิปฺสุสนํ ย้งวิปฺสสนา วฑฺฒเตวา ให้เจริญแล้ว อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก
ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว อรหฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

พระภคฺคเถระและพระกิมพิลเถระเจริญวิปฺสสนาในกาลต่อมา บรรลุพระอรหฺต

ภคฺคเตโร กิตฺติ กิมฺพิลเตโร กิตฺติ สุกฺตทตาใน ปาปฺณิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ภคฺคเตโร และกิมฺพิลเตโร อปรภาเค กาลสัตตมี
ใน วฑฺฒเตวา วิปฺสุสนํ การิตกัมมะใน วฑฺฒเตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาปฺณิสฺสุ อรหฺตํ
สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ ฯ

๕๑. เทวทฺโต โปถุชฺชนิกํ อิทฺธิ ปตฺโต ฯ

เทวทฺโต อ.พระเทวทตฺ ปตฺโต บรรลุแล้ว อิทฺธิ ซึ่งฤทธิ์ โปถุชฺชนิกํ อันเป็นของ
ปุถุชน ฯ

พระเทวทตฺบรรลุฤทธิ์ที่เป็นของปุถุชน

เทวทฺโต สุกฺตทตาใน ปตฺโตๆ กิตบทกัตตฺวาจาก โปถุชฺชนิกํ วิเสสณะของ อิทฺธิๆ
สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺโต ฯ

๕๒. อปรภาเค สตุถริ โกสมพิย วิหรนฺเต, สสาวกสงฺขมฺสฺส ตถาคตฺสฺส มหฺนฺโต ลามสกุกาโร นิพฺพตฺติ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก สตุถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา วิหรนฺเต ประทับอยู่ โกสมพิย ในเมืองโกสัมพี, ลามสกุกาโร อ.ลามและสักการะ มหฺนฺโต อันใหญ่ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว ตถาคตฺสฺส แก่พระตถาคต สสาวกสงฺขมฺสฺส ผู้เป็นไปกับด้วยหมู่แห่งสาวก ฯ

ในกาลต่อมา เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในเมืองโกสัมพี ลามและสักการะใหญ่บังเกิดแก่พระตถาคตพร้อมหมู่สาวก

อปรภาเค กาลสัตตมมีใน นิพฺพตฺติ สตุถริ ลักษณะใน วิหรนฺเตฯ ลักษณะกิริยา โกสมพิย วิสยาธาระใน วิหรนฺเต, มหฺนฺโต วิเสสนะของ ลามสกุกาโรฯ สุทฺธกัตตาใน นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สสาวกสงฺขมฺสฺส วิเสสนะของ ตถาคตฺสฺสฯ สัมปทานใน นิพฺพตฺติ ฯ

๕๓. ตตฺถ วตฺถเภสชฺชชาติหตฺถา มนุสฺสา วิหาริ ปวิสิตฺวา “กุหิ สตุถา, กุหิ สาริปฺุตตฺเตโร, กุหิ มหาโมคฺคฺลลานตฺเตโร, กุหิ มหากฺขสฺสปฺุตเตโร, กุหิ ภาทฺทียตฺเตโร, กุหิ อนุรฺุทฺตเตโร, กุหิ อานนฺทตฺเตโร, กุหิ ภคฺคตฺเตโร, กุหิ กิมฺพิลตฺเตโรติ อสตี-มหาสาวกานํ นิสินฺนญฺจานํ โอลเณนฺตา วิจรนฺติ ฯ

ตตฺถ (โกสมพิย) วตฺถเภสชฺชชาติหตฺถา มนุสฺสา วิหาริ ปวิสิตฺวา “กุหิ (จาเน) สตุถา (วสตี), กุหิ (จาเน) สาริปฺุตตฺเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) มหาโมคฺคฺลลานตฺเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) มหากฺขสฺสปฺุตเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) ภาทฺทียตฺเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) อนุรฺุทฺตเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) อานนฺทตฺเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) ภคฺคตฺเตโร (วสตี), กุหิ (จาเน) กิมฺพิลตฺเตโร (วสตี)” อิติ (ปุจฺฉิตฺวา) อสตีมหาสาวกานํ นิสินฺนญฺจานํ โอลเณนฺตา วิจรนฺติ ฯ

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ตตฺถ (โกสมพิย) ในเมืองโกสัมพี วตฺถเภสชฺชชาติหตฺถา ผู้มี วัตถุประสงค์และเกสชเป็นต้นในมือ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว วิหาริ สูวิหาร (ปุจฺฉิตฺวา) ถามแล้ว อิติ ว่า “สตุถา อ.พระศาสดา (วสตี) ย่อมประทับอยู่ กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?, สาริปฺุตตฺเตโร อ.พระสาริปุตระผู้เถระ (วสตี) ย่อมอยู่ กุหิ (จาเน) ใน

ที่ไหน?, มหาโมคคัลลานตเถโร อ.พระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ (วสติ) ย่อมอยู่
 กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?, มหากัสสปตเถโร อ.พระมหากัสสปะผู้เถระ (วสติ) ย่อม
 อยู่ กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?, ภัททียตเถโร อ.พระภัททียะผู้เถระ (วสติ) ย่อมอยู่
 กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?, อนุรุทธตเถโร อ.พระอนุรุทธะผู้เถระ (วสติ) ย่อมอยู่ กุหิ
 (จาเน) ในที่ไหน?, อานนทตเถโร อ.พระอานนท์ผู้เถระ (วสติ) ย่อมอยู่ กุหิ
 (จาเน) ในที่ไหน?, ภคฺตเถโร อ.พระภคฺผู้เถระ (วสติ) ย่อมอยู่ กุหิ (จาเน) ใน
 ที่ไหน?, กิมพิลตเถโร อ.พระกิมพิละผู้เถระ (วสติ) ย่อมอยู่ กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?”
 อิติ ดังนี้ โอลิเกนฺตา วิจรฺนฺติ ย่อมเที่ยวแลดูอยู่ นิสินฺนฺฏฺจฺจํ ซึ่งที่เป็นที่หนึ่ง
 อสีติมหาสาวกานํ ของพระมหาสาวกแปดสิบ ท. ๙

พวกมนุษย์ในเมืองโกสัมพีนันมีมือถือผ้าและเกสัชเป็นต้นพากันไปยังวิหาร สอบถาม
 ว่า “พระศาสดาประทับอยู่ ณ ที่ไหน? พระสารีบุตรเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระ
 มหาโมคคัลลานเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระมหากัสสปเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระ
 ภัททียเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระอนุรุทธเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระอานนทเถระ
 ย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระภคฺเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน? พระกิมพิลเถระย่อมอยู่ ณ ที่ไหน?”
 เที่ยวแลดูที่เป็นที่หนึ่งของพระมหาสาวก ๘๐ รูปทั้งหลาย

วตฺถุเกสฺสชฺชาทิจฺจตฺตา วิเสสฺนฺของ มนุสฺสํสุตฺตา สฺสทฺธกัฏฺตํใน วิจรฺนฺติฯ อาชยฺตบท-
 กัฏฺตฺวาจก ตตฺถ วิเสสฺนฺของ โกสมฺพิยํฯ วิสยฺทธาระไน มนุสฺสํ วิหํรํ สัมปํปฏฺเญกัมมะ
 ใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “สฺตฺถา สฺสทฺธกัฏฺตํใน วสฺติฯ อาชยฺตบท-
 กัฏฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยฺทธาระไน วสฺติ, สําริํปฺตฺตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํ
 ใน วสฺติฯ อาชยฺตบทกัฏฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยฺทธาระไน วสฺติ,
 มหาโมคฺคฺลฺลานตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํใน วสฺติฯ อาชยฺตบทกัฏฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺ
 ของ จาเนฯ วิสยฺทธาระไน วสฺติ, มหากัสสปตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํใน วสฺติฯ อาชยฺตบท-
 กัฏฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยฺทธาระไน วสฺติ, ภัทฺทฺยตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํ
 ใน วสฺติฯ อาชยฺตบทกัฏฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยฺทธาระไน วสฺติ,
 อนุรุทฺตตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํใน วสฺติฯ อาชยฺตบทกัฏฺตฺวาจก กุหิ วิเสสฺนฺของ จาเนฯ
 วิสยฺทธาระไน วสฺติ, อานนฺทตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํใน วสฺติฯ อาชยฺตบทกัฏฺตฺวาจก กุหิ
 วิเสสฺนฺของ จาเนฯ วิสยฺทธาระไน วสฺติ, ภคฺตฺเถโร สฺสทฺธกัฏฺตํใน วสฺติฯ อาชยฺตบท-

กัตตุวาก กุหิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน วสตี, กิมพิลตเถโร สุทธกัตตาใน วสตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาก กุหิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน วสตี” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเเกนุตตา อสีติมหาสาวกานํ สามีสัมพันธะ ใน นิสินฺนฏฺจานํๆ อวุตตกัมมะใน โอลเเกนุตตาๆ อัปภันตรกิริยาของ มนุสฺสา ๫

๕๔. “เทวตตตเถโร กุหิ นิสินฺโน วา จิโต วาตี ปุจฺจนฺโต นาม นตฺถิ ๫

“เทวตตตเถโร กุหิ (จาเน) นิสินฺโน วา จิโต วาตี ปุจฺจนฺโต (มนุสฺโส) นาม นตฺถิ ๫

(มนุสฺโส) นาม ชื่อ อ.มนุษย์ ปุจฺจนฺโต ผู้ถามอยู่ อิติ ว่า “เทวตตตเถโร อ.พระเทวทัตผู้เถระ นิสินฺโน วา นั่งแล้วหรือ จิโต วา หรือว่ายืนแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี ๫

ขึ้นชื่อว่ามนุษย์ผู้ถามอยู่ว่า “พระเทวทัตเถระนั่งหรือยืนอยู่ที่ไหน?” ไม่มีเลย

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุจฺจนฺโตๆ วิเสสณะของ มนุสฺโสๆ สุทธกัตตาใน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตตุวาก “เทวตตตเถโร สุทธกัตตาใน นิสินฺโน และ จิโต นิสินฺโน ก็ดี จิโต ก็ดี กิตบทกัตตุวาก กุหิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน นิสินฺโน และ จิโต วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ นิสินฺโน และ จิโต” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺจนฺโต ๫

๕๕. โส จินฺตลฺลิตฺติ “อหํ เอเตหิ สทฺธิเยว ปพฺพชฺชิตฺโต, เอเตปิ ขตฺตติยปพฺพชฺชิตฺตา, อหํปิ ขตฺตติยปพฺพชฺชิตฺโต; ลากสการหตฺถา มนุสฺสา เอเต ปริเยสนฺติ, มม นามํ คเหตฺวาปี นตฺถิ, เกน นุ โข สทฺธิ เอกโต หุตฺวา กํ ปสาเทตฺวา มม ลากสการํ นิพฺพตฺเตยฺยนฺติ ๫

โส (เทวตฺโต) จินฺตลฺลิตฺติ “อหํ เอเตหิ (ภิกฺขุหิ) สทฺธิเยว ปพฺพชฺชิตฺโต (อมฺหิ), เอเตปิ (ภิกฺขุ) ขตฺตติยปพฺพชฺชิตฺตา (โหนฺติ), อหํปิ ขตฺตติยปพฺพชฺชิตฺโต (อมฺหิ); ลากสการหตฺถา มนุสฺสา เอเต (ภิกฺขุ) ปริเยสนฺติ, มม นามํ คเหตฺวาปี (มนุสฺสา) นตฺถิ, (อหํ) เกน นุ โข สทฺธิ เอกโต หุตฺวา กํ ปสาเทตฺวา มม ลากสการํ นิพฺพตฺเตยฺยนฺติ ๫

โส (เทวทโธ) อ.พระเทวททั้น จินุเตสิ คิตแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา ปพพชิต เป็น ผู้บวชแล้ว สทฐิ เอว กับ เอเตหิ (ภิกขุหิ) ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้นนั้นเทียว (อมุหิ) ย่อมเป็น, เอเตปิ (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. แม้เหล่านั้น ขตติยปพพชิตา เป็นผู้บวชแล้ว จากตระกูลแห่งกษัตริย์ (โหนติ) ย่อมเป็น, อหิปี แม้อ.เรา ขตติยปพพชิต เป็น ผู้บวชแล้วจากตระกูลแห่งกษัตริย์ (อมุหิ) ย่อมเป็น, มนุสสา อ.มนุษย์ ท. ลาก- สกุกการหตุถา ผู้มีลากและสักการะในมือ ปริเยสนุติ ย่อมแสวงหา เอเต (ภิกขุ) ซึ่ง ภิกษุ ท. เหล่านั้น, (มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. คเหตปิ แม้อ.ผู้ถือเอาแล้ว นาม ซึ่งชื่อ มม ของเรา นตุถิ ย่อมไม่มี, (อหิ) อ.เรา หตุวา เป็นแล้ว เอกโต โดยความเป็นอัน เดียวกัน สทฐิ กับ เกน หุ โข ด้วยใครหนอแล ก็ ยังใคร ปสาเทตวา ให้เลื่อมใส แล้ว ลากสกุกการ ยังลากและสักการะ นิพพตเตยยัม พึงให้เกิดขึ้น มม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเทวททั้นคิดว่า “เราก็บวชพร้อมกับภิกษุเหล่านั้นนั้นแหละ ถึงภิกษุเป็นนักบวช จากตระกูลกษัตริย์ แม้เราก็เป็นนักบวชจากตระกูลกษัตริย์, พวกมนุษย์มือถือลากและ สักการะแสวงหาภิกษุเหล่านั้น, แม้อ.ผู้ถือเอาชื่อของเรา ไม่มีเลย, เราจะร่วมมือกับใคร กันหนอ ทำใครให้เลื่อมใส แล้วพึงทำลากและสักการะให้เกิดแก่เรา”

โส วิเสสนะของ เทวทโธๆ สุทธกัตตาโน จินุเตสิๆ อาชยاتبทกัตตุวาจก “อหิ สุทธ- กัตตาโน อมุหิๆ อาชยاتبทกัตตุวาจก เอเตหิ วิเสสนะของ ภิกขุหิๆ สหัตถตติยาเข้า กับ สทฐิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สทฐิๆ กิริยาสมวายะใน ปพพชิตๆ วิกติกัตตา ใน อมุหิ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เอเตๆ วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาโน โหนติๆ อาชยاتبทกัตตุวาจก ขตติยปพพชิตา วิกติกัตตาโน โหนติ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อหิๆ สุทธกัตตาโน อมุหิๆ อาชยاتبทกัตตุวาจก ขตติยปพพชิต วิกติกัตตาโน อมุหิ, ลากสกุกการหตุถา วิเสสนะของ มนุสสาๆ สุทธกัตตาโน ปริเยสนุติๆ อาชยاتبทกัตตุวาจก เอเต วิเสสนะของ ภิกขุๆ อวุตตกัมมะใน ปริเยสนุติ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ คเหตๆ วิเสสนะของ มนุสสาๆ สุทธกัตตาโน นตุถิๆ กิริยาบท- กัตตุวาจก มม สามีสัมพันธะใน นามๆ อวุตตกัมมะใน คเหต, อหิ เหตุกัตตาโน นิพพตเตยยัมๆ อาชยاتبทเหตุกัตตุวาจก เกน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐิ นุศัพท์ สังกัปตถะ โขศัพท์ วจนาลังการะ สทฐิ ทัพพสมวายะใน เอกโตๆ ตติยาวิเสสนะใน

หุตุวาท ปุพพกาลกิริยาใน ปสาเทตวาท กัมมการิตกัมมะใน ปสาเทตวาท ปุพพกาลกิริยา
ใน นิพพตเตยยัม มม สามีสัมพันธะใน ลากสกุการัง การิตกัมมะใน นิพพตเตยยัม” อิติ
ศัพท์ อากาละใน จินฺตลีสึ ฯ

๕๖. อถ สสุส เอตทโหสิ “อัย ราชา พิมพิสาโร ปจฺมทสฺสเนเนว เอกาทสนหุเตหิ สหุธิ
โสตาปตฺติผลเล ปติฏฺฐิจิโต, น สกฺกา เอเตน สหุธิ เอกโต ภวิตฺตุ, โกสลรณฺญาปิ
สหุธิ น สกฺกา เอกโต ภวิตฺตุ, อัย โข ปน รณฺโณ ปุตฺโต อชาตสตฺตฺกุมมาโร กสฺสจ
คุณโทสํ น ชานาติ, เอเตน สหุธิ เอกโต ภวิสฺสามีติ ฯ

อถ สสุส (เทวทัตตตฺเถรสฺส) เอตํ (จินฺตณํ) โหสิ “อัย ราชา พิมพิสาโร ปจฺมทสฺสเนเนว เอว
เอกาทสนหุเตหิ (ชเนหิ) สหุธิ โสตาปตฺติผลเล ปติฏฺฐิจิโต, (มยา) น สกฺกา เอเตน (พิมพิสาร-
รณฺญา) สหุธิ เอกโต ภวิตฺตุ, (มยา) โกสลรณฺญาปิ สหุธิ น สกฺกา เอกโต ภวิตฺตุ, อัย โข ปน
रणฺโณ ปุตฺโต อชาตสตฺตฺกุมมาโร กสฺสจ คุณโทสํ น ชานาติ, (อหํ) เอเตน (อชาตสตฺตฺนา) สหุธิ
เอกโต ภวิสฺสามีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตํ (จินฺตณํ) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา พิมพิสาโร
พระนามว่าพิมพิสาร อัย นี้ ปติฏฺฐิจิโต ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตา-
ปตฺติผล สหุธิ กับ เอกาทสนหุเตหิ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. ผู้มีนหุตสิบเอ็ดเป็นประมาณ
ปจฺมทสฺสเนเนว เอว ด้วยการเห็นครั้งแรกนั้นเทียว, (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ
ภวิตฺตุ เพื่ออันเป็น เอกโต โดยความเป็นเดียวกัน สหุธิ กับ เอเตน (พิมพิสารรณฺญา)
ด้วยพระราชาพระนามว่าพิมพิสารนั้น, (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ ภวิตฺตุ เพื่อ
อันเป็น เอกโต โดยความเป็นเดียวกัน สหุธิ กับ โกสลรณฺญาปิ แม้ด้วยพระราชา
พระนามว่าโกศล, ปน ส่วนว่า อชาตสตฺตฺกุมมาโร อ.พระกุมารพระนามว่าอชาตศฺตรู
ปุตฺโต ผู้เป็นพระโอรส รณฺโณ ของพระราชา อัย โข นี้แล น ชานาติ ย่อมไม่ทรงรู้
คุณโทสํ ซึ่งคุณและโทษ กสฺสจ ของใครๆ, (อหํ) อ.เรา ภวิสฺสามิ จักเป็น เอกโต
โดยความเป็นอันเดียวกัน สหุธิ กับ เอเตน (อชาตสตฺตฺนา) ด้วยพระกุมารพระนาม
ว่าอชาตศฺตรูนั้น” อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว สสุส (เทวทัตตตฺเถรสฺส) แก่พระ
เทวทัตผู้เถระนั้น ฯ

ที่นั้น พระเทวทัตเถระนั้นได้มีความคิดนี้ว่า “พระเจ้าพิมพิสารพร้อมกับชน ๑๑๐,๐๐๐

คนเป็นประมาณดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล โดยการเห็นครั้งแรกนั้นแหละ, เราไม่สามารถร่วมมือกับพระเจ้าพิมพิสารนั้นได้, เราไม่สามารถร่วมมือแม้กับพระเจ้าโกศลได้, แต่พระกุมารพระนามว่าอชาตศัตรูผู้เป็นพระโอรสของพระราชालะ ยังไม่รู้จักคุณและโทษของใครๆ, เราจักร่วมมือกับพระกุมารพระนามว่าอชาตศัตรูนั้น”

อถ กาลสัตตมมี เอตํ วิเสสณะของ จินตณํ สุททกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ เทวทตฺตตฺเถรสุสฯ สัมปทานใน อโหสิ “อัย วิเสสณะของ ราชากิมพิสโร สัญญาวิเสสณะของ ราชากิมพิสโร สุตทกัตตาใน ปติฏฺฐิจิตฺตํ กิตตบทกัตตฺวาจาก เอวคัพพํ อวชารณะเข้ากับ ปจฺมทสฺสเนนฯ ตติยาวิเสสณะใน ปติฏฺฐิจิตฺตํ เอกาทสนฺหุเตหิ วิเสสณะของ ชเนหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน ปติฏฺฐิจิตฺตํ โสดาปัตติผล วิสยาชาระใน ปติฏฺฐิจิตฺตํ, มยา อนภิทกัตตาใน สกฺกาฯ กิริยาบทภาวจาก นคัพพํ ปฏฺฐิเสระใน สกฺกา เอเตน วิเสสณะของ กิมพิสราธมฺมาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพพสมวายะใน เอกโตฯ ตติยาวิเสสณะใน ภวิตฺตํ ตุมตถสัมปทานใน สกฺกา, มยา อนภิทกัตตาใน สกฺกาฯ กิริยาบทภาวจาก อปคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ โกสลธมฺมาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพพสมวายะใน เอกโต นคัพพํ ปฏฺฐิเสระใน สกฺกา เอกโต ตติยาวิเสสณะใน ภวิตฺตํ ตุมตถสัมปทานใน สกฺกา, ปนคัพพํ ปักขันตรชฺชตกะ อัย กิตฺติ ปุตฺโต กิตฺติ วิเสสณะของ อชาตสตุตฺตุมารุฯ สุตทกัตตาใน ชานาติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โขคัพพํ วจนาลังการะ ธมฺมโย สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต กสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน คุณโทสฺสฯ อุตตตกัมมะใน ชานาติ นคัพพํ ปฏฺฐิเสระใน ชานาติ, อหํ สุตทกัตตาใน ภวิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอเตน วิเสสณะของ อชาตสตุตฺตุนาฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพพสมวายะใน เอกโตฯ ตติยาวิเสสณะใน ภวิสฺสามิ”

อิตฺติคัพพํ สฺรุปะเน เอตํ จินตณํ ฯ

๕๗. โส โกสมพิโต ราชคหํ คนฺตฺวา กุมารกถณฺณ อภินิมฺมินิตฺวา จตฺตารุ อาสีวิเส จตุสฺส หตฺถปาเทสฺส เอกํ คีวาย พนฺธิตฺวา เอกํ สีเส จุมพฺภุกํ กตฺวา เอกํ เอกํสิ กริตฺวา อิมาย อหิเมชลา ย อาภาสโต โอรุยฺห อชาตสตุตฺตฺส อจฺจนฺเณ นิสิตฺตฺวา, เตน ภีเตน “โกสิ ตฺวานฺติ วุตฺเต, “อหํ เทวทตฺตติ วุตฺวา ตสฺส ภยวิโนทนต์ถิ อตฺตภาวํ ปฏฺฐิสฺหริตฺวา สงฆมาฏฺฐิปตฺตจิวรรโรวโร ปุรฺโต จตฺวา ตํ ปสาเทตฺวา ลากสฺสกการํ นิพฺพตฺเตสิ ฯ

โส (เทวทัตตฤโธ) โกสมพิโต ราชคหิ์ คนุตวา กุมารกณณิ อภินิมมินิตวา จตตารโ
 อาสีวิเส จตุสฺ หตฺถปาเทสฺ เอกิ์ (อาสีวิสิ์) คีวาย พนฺธิตฺวา เอกิ์ (อาสีวิสิ์) สีเส จุมฺพุกิ์ กตฺวา
 เอกิ์ (อาสีวิสิ์) เอกิ์สฺ กริตฺวา อิมาย อหิเมขลายน อากาสโต โอรุยฺห อชาตสตฺตฺสฺ อัจจฺงเค
 นิสฺสิทิตฺวา, เตน ภิเตน (อชาตสตฺตฺนา) “โก อสิ ตฺวนฺติ (วจน) วุตฺเต, “อหิ์ เทวทัตโต (อมฺหิ)”
 อิติ วตฺวา ตสฺส (อชาตสตฺตฺสฺ) ภิยฺวินฺทนต์ํ ตํ อตฺตภาวํ ภิยฺสิทิตฺวา สงฺฆาภิปตฺตจิวรรโ
 (หุตฺวา) ปฺรโต จตฺวา ตํ (อชาตสตฺตฺ) ปสาเทตฺวา ลากสฺกการิ์ นิพฺพตฺเตสิ ๗

โส (เทวทัตตฤโธ) อ.พระเทวทัตผู้เถระนั้น คนุตวา ไปแล้ว ราชคหิ์ สู่มือง
 ราชคฤหิ์ โกสมพิโต จากเมืองโกสัสมพิ์ อภินิมมินิตวา เนรมิตแล้ว กุมารกณณิ
 ซึ่งเพศแห่งกุมารน้อย พนฺธิตฺวา พันแล้ว อาสีวิเส ซึ่งอสรพิษ ท. จตตารโ สี่ตัว
 หตฺถปาเทสฺ ที่มีมือและเท้า ท. จตุสฺ สี เอกิ์ (อาสีวิสิ์) ซึ่งอสรพิษ ตัวหนึ่ง คีวาย ที่
 คอ กตฺวา กระทำแล้ว เอกิ์ (อาสีวิสิ์) ซึ่งอสรพิษ ตัวหนึ่ง จุมฺพุกิ์ ให้เป็นเทริด
 สีเส บนศีรษะ กริตฺวา กระทำแล้ว เอกิ์ (อาสีวิสิ์) ซึ่งอสรพิษ ตัวหนึ่ง เอกิ์สฺ ให้
 เฉวียงป่า โอรุยฺห ลงแล้ว อากาสโต จากอากาศ อิมาย อหิเมขลายน ด้วยสังวาล
 อันเป็นวิการแห่งงูนี้ นิสฺสิทิตฺวา นิ่งแล้ว อัจจฺงเค บนพระเพลา อชาตสตฺตฺสฺ ของ
 พระกุมารพระนามว่าอชาตศัตฺรุ, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ตฺวํ อ.ท่าน โก เป็น
 ใคร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ เตน (อชาตสตฺตฺนา) อันพระกุมารพระนามว่าอชาต-
 ศัตฺรุนี้ ภิเตน ผู้ทรงกลัวแล้ว วุตฺเต ตรัสแล้ว, วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ์
 อ.อาตมา เทวทัตโต เป็นพระเทวทัต (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ภิยฺสิทิตฺวา
 รวบรวมเฉพาะแล้ว ตํ อตฺตภาวํ ซึ่งอัตภาพนั้น ภิยฺวินฺทนต์ํ เพื่ออันบรรเทาซึ่ง
 ความกลัว ตสฺส (อชาตสตฺตฺสฺ) ของพระกุมารพระนามว่าอชาตศัตฺรุนี้ สงฺฆาภิ-
 ปตฺตจิวรรโ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งผ้าสังฆาภิ บาตร และจิวร (หุตฺวา) เป็นแล้ว จตฺวา ยืน
 อยู่แล้ว ปฺรโต ในที่ข้างพระพักตร์ ตํ (อชาตสตฺตฺ) ยังพระกุมารพระนามว่าอชาตศัตฺรุ
 นั้น ปสาเทตฺวา ทรงให้เลื่อมใสแล้ว ลากสฺกการิ์ ยังลากและสักการะ นิพฺพตฺเตสิ
 ให้บังเกิดแล้ว ๗

พระเทวทัตเถระนั้นไปจากเมืองโกสัสมพิ์สู่มืองราชคฤหิ์ เนรมิตเพศแห่งกุมารน้อย ใช้
 อสรพิษ ๔ ตัวพันที่มีมือและเท้าทั้ง ๔ ใช้อสรพิษ ๑ ตัว พันที่คอ ทำอสรพิษ ๑ ตัว ให้
 เป็นเทริดบนศีรษะ ทำอสรพิษ ๑ ตัว ฉวียงป่า ลงจากอากาศด้วยสังวาลงูนี้ นิ่งบน

พระเพลาของพระกุมารพระนามว่าอชาตศัตรู, เมื่อพระกุมารพระนามว่าอชาตศัตรูนั้น ผู้ทรงหวาดกลัวแล้วตรัสว่า “ท่านเป็นใครกันนะ” จึงกล่าวว่า “เราเป็นพระเทวทัต” ดังนี้ แล้วรวบรวมอรรถภาพนั้นเพื่อบรรเทาความกลัวของพระกุมารนั้น ยืนทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร และจีวรข้างหน้า ทำให้พระกุมารพระนามว่าอชาตศัตรูเลื่อมใส ยิ่งลามและสักการะให้เกิดขึ้น

โล วิเสสณะของ เทวทัตตฤๅณโรจ โทกัตตานิ นิพพตเตสิจ อายยตบทเหตุ กัตตฺวาจก โทสมพิตฺต อปาทานนิน คณฺตฺวา ราชคหํ สัมปาปฺปญฺเญยักมฺมะนิน คณฺตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน อภินิมฺมิตฺตฺวา กุมารกณฺณ อวุตตักมฺมะนิน อภินิมฺมิตฺตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน พนฺธิตฺวา จตฺตฺวาโร วิเสสณะของ อาสีวิเสจ อวุตตักมฺมะนิน พนฺธิตฺวา จตฺตฺสู วิเสสณะของ หตฺถปาเทสุจ วิสยาธาระนิน พนฺธิตฺวา เอกํ วิเสสณะของ อาสีวิสิจ อวุตตักมฺมะนิน พนฺธิตฺวา คีวาย วิสยาธาระนิน พนฺธิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา เอกํ วิเสสณะของ อาสีวิสิจ อวุตตักมฺมะนิน กตฺวา สีเส วิสยาธาระนิน กตฺวา จุมฺพฏกํ วิกิตักมฺมะนิน กตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน กริตฺวา เอกํ วิเสสณะของ อาสีวิสิจ อวุตตักมฺมะนิน กริตฺวา เอกํ วิเสสณะของ อาสีวิสิจ อวุตตักมฺมะนิน กริตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน โอริยฺห อิมาย วิเสสณะของ อหิเมขลยจก ภาวะนิน โอริยฺห อากาสโต อปาทานนิน โอริยฺหจก ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสีทิตฺวา อชาตสตฺตฺตฺสจก สามีสัมพันธะนิน อจฺจนฺจเคจก วิสยาธาระนิน นิสีทิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, เตน กิตฺตี ภิเตน กิตฺตี วิเสสณะของ อชาตสตฺตฺตฺนาจก อนภินิหิตกัตตฺวาใน วุตเต “ตฺวํ สุทฺธกัตตฺวาใน อสิจก อายยตบทกัตตฺวาจก โทก วิกิติกัตตฺวาใน อสิ” อิตฺติศัพฺพํ สฺรฺูปะนิน วจเนจก ลักขณะนิน วุตเตจก ลักขณกิริยา, “อหํ สุทฺธกัตตฺวาใน อมฺหิจก อายยตบทกัตตฺวาจก เทวทัตโต วิกิติกัตตฺวาใน อมฺหิ” อิตฺติศัพฺพํ อากาเรนิน วตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐิสฺหริตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ อชาตสตฺตฺตฺสจก สามีสัมพันธะนิน ภยวิโนทนตฺถจก สัมปทานนิน ปฏฺฐิสฺหริตฺวา ตํ วิเสสณะของ อตฺตภาวจก อวุตตักมฺมะนิน ปฏฺฐิสฺหริตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา สงฺฆาฏิปตฺตจิวฺรธโร วิกิติกัตตฺวาใน หุตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา ปฺรโต อากาเรนิน จตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสาเทตฺวา ตํ วิเสสณะของ อชาตสตฺตฺจก การิตักมฺมะนิน ปสาเทตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพพตเตสิ ลามสฺสกการํ การิตักมฺมะนิน นิพพตเตสิ ๙

๕๘. โส ลามสกุการาภิกฺขุโต “อหํ ภิกฺขุสงฺฆมฺ ปฺริหฺริสฺสามีติ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สห จิตฺตฺอุปฺปาเทน อิทฺธิโต ปฺริหายิตฺวา สตุถารํ เวพฺพวนฺนิหาเร สฺราชิกาย ปฺริสาย ฅมฺมํ เทเสหนฺตํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อณฺชลิํปคฺคยฺห “ภควา ภนฺเต เอตฺรหิ ชินฺโณ วุฑฺฒโฆ มหฺลลโก อปฺโปสฺสุกโก ทิฏฺฐจฺมมฺสฺสฺวิหารํ อณฺญชฺชตฺ; อหํ ภิกฺขุสงฺฆมฺ ปฺริหฺริสฺสามิ, นียฺยาเทถ เม ภิกฺขุสงฺฆนฺติ วตฺวา สตุถารา เขพาสิกฺวาเทน อปฺสาเทตฺวา ปฏฺิกฺขิตฺโต, อนตฺตมโน อิมํ ปจฺมํ ตถาคเต อาฆาตํ พนฺธิตฺวา อปฺกมฺมิ ฯ”

โส (เทวทัต) ลามสกุการาภิกฺขุโต “อหํ ภิกฺขุสงฺฆมฺ ปฺริหฺริสฺสามีติ ปาปกํ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สห จิตฺตฺอุปฺปาเทน อิทฺธิโต ปฺริหายิตฺวา สตุถารํ เวพฺพวนฺนิหาเร สฺราชิกาย ปฺริสาย ฅมฺมํ เทเสหนฺตํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐาย อาสนา อณฺชลิํ ปคฺคยฺห “ภควา ภนฺเต เอตฺรหิ ชินฺโณ วุฑฺฒโฆ มหฺลลโก อปฺโปสฺสุกโก (หุตฺวา) ทิฏฺฐจฺมมฺสฺสฺวิหารํ อณฺญชฺชตฺ; อหํ ภิกฺขุสงฺฆมฺ ปฺริหฺริสฺสามิ, (ตฺมฺเห) นียฺยาเทถ เม ภิกฺขุสงฺฆนฺติ วตฺวา สตุถารา เขพาสิกฺวาเทน อปฺสาเทตฺวา ปฏฺิกฺขิตฺโต, อนตฺตมโน (หุตฺวา) อิมํ ปจฺมํ ตถาคเต อาฆาตํ พนฺธิตฺวา อปฺกมฺมิ ฯ”

โส (เทวทัต) อ.พระเทวทัตนั้น ลามสกุการาภิกฺขุโต ผู้อันลามกและสักการะครอบงำแล้ว จิตฺตํ ยังจิต ปาปกํ อันชั่ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ปฺริหฺริสฺสามิ จักบริหาร ภิกฺขุสงฺฆมฺ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ” อิติ ดังนี้ อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ปฺริหายิตฺวา เสือมรอบแล้ว อิทฺธิโต จากฤทธิ์ สห กับ จิตฺตฺอุปฺปาเทน ด้วยการเกิดขึ้นแห่งจิต วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา เทเสหนฺตํ ผู้แสดงอยู่ ฅมฺมํ ซึ่งธรรม ปฺริสาย แก่บริษัท สฺราชิกาย ผู้เป็นไปกับด้วยพระราชา เวพฺพวนฺนิหาเร ในพระวิหารชื่อว่า เวพฺพวนฺ อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว อาสนา จากอาสนะ ปคฺคยฺห ประคองแล้ว อณฺชลิํ ซึ่งอัญชลี วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ชินฺโณ ทรงเป็นผู้ชราแล้ว วุฑฺฒโฆ ทรงเป็นผู้เฒ่าแล้ว มหฺลลโก ทรงเป็นผู้แก่ อปฺโปสฺสุกโก ทรงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย (หุตฺวา) เป็นแล้ว เอตฺรหิ ในกาลนี้ อณฺญชฺชตฺ จงตามประกอบ ทิฏฺฐจฺมมฺสฺสฺวิหารํ ซึ่งธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, อหํ อ.ข้าพระองค์ ปฺริหฺริสฺสามิ จักบริหาร ภิกฺขุสงฺฆมฺ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ, (ตฺมฺเห) อ.พระองค์ นียฺยาเทถ ขอจงทรงมอบให้ ภิกฺขุสงฺฆมฺ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ เม แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ สตุถารา เขพาสิกฺวาเทน อปฺสาเทตฺวา

ปฏิภุชิตโต ผู้อันพระศาสดา รุกรานแล้ว ด้วยวาทนะว่าผู้ก่ลีนกินซึ่งน้ำลาย ทรงห้ามแล้ว, **อนตุดมโน** เป็นผู้มึใจมิใช่ของตน (**หุตวา**) เป็นแล้ว **พหุติตวา** ผูกแล้ว **อิม อาฆาต** ซึ่งความอาฆาตนี้ **ตถาคเต** ในพระตถาคต **ปรจมี** ครั้งแรก **อปกุกมิ** ได้หลีกไปแล้ว ฯ

พระเทวทัตนั้นถูกลามและสักการะครอบงำ ทำจิตที่ชั่วให้เกิดขึ้นว่า “เราจักบริหารคณะสงฆ์” ก็เสียมจากฤทธิ์พร้อมทั้งจิตตูปบาท ถวายบังคมพระศาสดาผู้กำลังทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่มีพระราชาในพระวิหารชื่อว่าเวพวัน ลูกขึ้นจากอาสนะประคองอัญชลี กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ ทรงชรา แก่ง่อม ทรงเป็นผู้มีความขวนขวายน้อย ตามประกอบธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมเถิด, ข้าพระองค์จักบริหารภิกษุสงฆ์ ขอพระองค์จงทรงมอบภิกษุสงฆ์ให้แก่ข้าพระองค์เถิด” ดังนี้ ถูกพระศาสดารุกรานด้วยวาทนะว่าผู้ก่ลีนกินน้ำลาย แล้วทรงห้ามเกิดความเสียใจ แล้วผูกอาฆาตนี้ในพระตถาคตครั้งแรก แล้วได้หลีกไป

โส วิเสสนะของ เทวทัตโต ๆ สุทธกัตตาใน อปกุกมิ ๆ อาฆยาตบทกัตตฺวาจาก ลาม-สกุการาภิกฺขโต วิเสสนะของ เทวทัตโต “อหิ สุทธกัตตาใน ปรีหริสฺสามิ ๆ อาฆยาตบทกัตตฺวาจาก ภิกฺขุสงฺฆมิ อวุตตกัมมะใน ปรีหริสฺสามิ” อิตติศัพท์ สรุปะใน จิตตํ ปาปกํ วิเสสนะของ จิตตํ ๆ การิตกัมมะใน อุปฺปาเทตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน ปรีหายิตฺวา สหศัพท์ กิริยาสมวายะใน ปรีหายิตฺวา จิตตูปฺปาเทน สหัตถตติยาเข้ากับ สห อิทฺธิโต อปาทานใน ปรีหายิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา เวพฺพนวิหาเร วิสยาธาระใน เทเสนฺตํ สราชิกาย วิเสสนะของ ปรีสาຍ ๆ สัมปทานใน เทเสนฺตํ ฐมฺมิ อวุตตกัมมะใน เทเสนฺตํ ๆ วิเสสนะของ สตุถาริ วนฺทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาຍ ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปคฺคยฺห อาสนา อปาทานใน อฏฺฐจาຍ อญฺชลิ อวุตตกัมมะใน ปคฺคยฺห ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ ภควา สุทธกัตตาใน อนฺนุญฺชตฺตฺว อาฆยาตบทกัตตฺวาจาก เอตฺรหิ กาลสัตตฺตฺมีใน หุตฺวา ชินฺนุณ กิติ วุฑฺฒ กิติ มหฺลลโก กิติ อปฺโปสฺสุกโก กิติ วิกิตกัตตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน อนฺนุญฺชตฺตฺว ทิฏฺฐจฺรฺมฺมสุขวิหาริ อวุตตกัมมะใน อนฺนุญฺชตฺตฺว, อหิ สุทธกัตตาใน ปรีหริสฺสามิ ๆ อาฆยาตบทกัตตฺวาจาก ภิกฺขุสงฺฆมิ อวุตตกัมมะใน ปรีหริสฺสามิ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน นิยฺยาเทถ ๆ อาฆยาตบทกัตตฺวาจาก เม สัมปทานใน นิยฺยาเทถ ภิกฺขุ-

สงฆ์ อวุตตกัมมะใน นิยยาเทถ” อิตีศัพท์ อาการะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 อปสาเทตวา สตุถารา อนภินิถกัตตาใน ปฏิกขิตโต เขพาสีกาวาเทน ภาระใน
 อปสาเทตวาๆ สมานกาลกิริยาใน ปฏิกขิตโตๆ วิเสสณะของ เทวทัตโต อนตตมโน
 วิกติกัตตาใน หุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน พนฺธิตวา อิมิ วิเสสณะของ อาฆาตํ ปจมี
 กิริยาวิเสสณะใน พนฺธิตวา ตถาคเต วิสยาธาระใน พนฺธิตวา อาฆาตํ อวุตตกัมมะใน
 พนฺธิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อปกุมมิ ฯ

๕๙. อถสฺส ภควา ราชคเห ปกาสนียกมฺมํ กาลเรสิ ฯ

อถ อสฺส (เทวทัตตสฺส) ภควา (สงฆ์) ราชคเห ปกาสนียกมฺมํ กาลเรสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (สงฆ์) ทรงยังสงฆ์ กาลเรสิ ให้กระทำ
 แล้ว ปกาสนียกมฺมํ ซึ่งกรรมอันสงฆ์พึงประกาศ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ อสฺส
 (เทวทัตตสฺส) แก่พระเทวทัตนั้น ฯ

ที่นั้น พระศาสดารับสั่งพระสงฆ์ให้ทำปกาสนียกรรมในเมืองราชคฤห์แก่พระเทวทัต
 นั้น

อถ กาลสัตตมี ภควา เหตุกัตตาใน กาลเรสิๆ อาชยาตบพเหตุกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสณะ
 ของ เทวทัตตสฺสๆ สัมปทานใน กาลเรสิ สงฆ์ การิตกัมมะใน กาลเรสิ ราชคเห วิสยา-
 ธาระใน กาลเรสิ ปกาสนียกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กาลเรสิ ฯ

๖๐. โส “ปริจฺจตุทานิ อหิ สมณฺเณ โคตเมน, อิทานิสฺส อนตฺถํ กริสฺสามีติ อชาตสตุตฺถุ
 อฺปสงฺกมิตฺวา “ปุพฺเพ โข กุมาร มนุสฺสา ทิฆายุกา, เอตฺรหิ อปฺปายุกา, จานํ โข
 ปเนตํ วิชฺชติ, ยํ ตฺวํ กุมาโรว สมานो กาลํ กรเยยาสิ, เตนหิ ตฺวํ กุมาร ปิตฺรํ
 หนฺตฺวา ราชา โหหิ, อหิ ภควนฺตํ หนฺตฺวา พุทฺโธ ภวิสฺสามีติ วตุวา, ตสฺมี รชฺเช
 ปติภฺจิตฺเต, ตถาคตสฺส วชาย ปุริเส ปโยเชตฺวา, เตสฺสุ โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา นิวตฺเตสฺสุ,
 สยํ คิขฺฌกฺกมฺมํ อภินฺทิตฺวา “อหเมว สมณฺเณ โคตมํ ชีวิตา โวโรเปสฺสามีติ สิลํ
 ปวิชฺฌิตฺวา รุหิรฺอุปาทกมฺมํ กตฺวา อิมินาปี อฺปาเยน มาเรตฺถุ อสฺสโกนฺโถ ปฺนุ
 นาพาคีรี วิสฺสชฺชาเปสิ ฯ

โส (เทวทตฺโต) “ปริจฺจตฺโต (อมฺหิ) อิทานิ อหํ สมณฺเณ โคตฺเมน, (อหํ) อิทานิ อสฺส (สมณฺสฺส โคตฺมสฺส) อนตฺถํ กริสฺสามิตี (จินฺเตตฺวา) อชาตสฺตตฺตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา “ปุพฺเพ โข กุมาร มนุสฺสา ที่มายุกา (อหฺลฺสุ), (มนุสฺสา) เอตฺรหิ อปฺปายุกา (โหนฺติ), จานํ โข ปน เอตํ วิชฺชติ, ยํ ตวํ กุมารโรว สฺมาโน กาลํ กรฺยยาสิ, เตนฺหิ ตวํ กุมาร ปิตฺรํ หนฺตฺวา ราชา โหฺหิ, อหํ ภควนฺตํ หนฺตฺวา พุทฺโธ ภวิสฺสามิตี วตฺวา, ตสฺมี (กุมาร) รชเช ปตฺฏิจฺเจเต, ตถาคตฺสฺส วรฺาย ปฺริเส ปโยเชตฺวา, เตสฺสุ (ปฺริเสสฺสุ) โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา นินฺตฺเตสฺสุ, สยํ คิซฺมกฺกุฏํ อภิสฺสิตฺวา “อหฺเมว สมณฺโณ โคตฺมํ ชีวิตา โวโรเปสฺสามิตี (จินฺเตตฺวา) สิลํ ปวิชฺฌิตฺวา รุหิรฺูปาทกมฺมํ กตฺวา (ภควนฺตํ) อิมินาปิ อุปาเยน มาเรตฺตํ อสฺสโกนฺโตะ (ปฺคฺคฺล) ปฺน นาวาكيرี วิสฺสชฺชาเปสิ ฯ”

โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา สมณฺเณ โคตฺเมน ปริจฺจตฺโตเป็นผู้อันพระสมณะ ผู้โคตม สละรอบแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้, (อหํ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ อนตฺถํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ อสฺส (สมณฺสฺส โคตฺมสฺส) แก่พระสมณะ ผู้โคตมนี้ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ อุปฺสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว อชาตสฺตตฺตํ ซึ่งพระกุมารพระนามว่าอชาตศัตถุ วตฺวา ทูลแล้ว อิติ ว่า “กุมาร ดูก่อนพระกุมาร มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ที่มายุกา เป็นผู้ มีอายุยืนยาว (อหฺลฺสุ) ได้เป็นแล้ว ปุพฺเพ โข ในกาลก่อนแล, เอตฺรหิ ในกาลนี้ (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. อปฺปายุกา เป็นผู้ที่มีอายุน้อย (โหนฺติ) ย่อมเป็น, ตวํ อ.พระองค์ กุมารโรว เป็นพระกุมารเทียว สฺมาโน เป็นอยู่ กรฺยยาสิ ฟังกระทำ กาลํ ซึ่งกาลละ ยํ ใด, ปน ก็ เอตํ จานํ โข อ.ฐานะนั้นแล วิชฺชติ มีอยู่, กุมาร ดูก่อนพระกุมาร เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น ตวํ อ.พระองค์ หนฺตฺวา ปลงพระชนม์แล้ว ปิตฺรํ ซึ่งพระบิดา ราชา เป็นพระราชา โหฺหิ จงเป็น, อหํ อ.อาตมา หนฺตฺวา ปลงพระชนม์แล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค พุทฺโธ เป็นพระพุทฺธเจ้า ภวิสฺสามิ จักเป็น” อิติ ดังนี้, ตสฺมี (กุมาร) ครั้นเมื่อพระกุมารนั้น ปตฺฏิจฺเจเต ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว รชเช ในความ เป็นแห่งพระราชา, ปโยเชตฺวา ประกอบแล้ว ปฺริเส ซึ่งบุรุษ ท. วรฺาย เพื่ออันปลง พระชนม์ ตถาคตฺสฺส ซึ่งพระตถาคต, เตสฺสุ (ปฺริเสสฺสุ) ครั้นเมื่อบุรุษ ท. เหล่านั้น ปตฺวา บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสตาปตฺติผล นินฺตฺเตสฺสุ กลับแล้ว, อภิสฺสิตฺวา ขึ้นเฉพาะแล้ว คิซฺมกฺกุฏํ สู่ภูเขาคิซฺมกฺกุฏ สยํ ด้วยตนเอง (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ เอว อ.เรานั้นเทียว โวโรเปสฺสามิ จักปลงลง สมณฺโณ ซึ่งพระสมณะ โคตฺมํ ผู้โคตม ชีวิตา จากชีวิต” อิติ ดังนี้ ปวิชฺฌิตฺวา กลิ้งแล้ว สิลํ ซึ่งศิลา กตฺวา

กระทำแล้ว รุหิรูปปาทกมมัม ซึ่งกรรมคือการยังพระโลหิตให้เกิดขึ้น อสกุโกนโตะ ไม่อาจอยู่ (ภควนต์) มาเรตุ เพื่ออันยังพระผู้มีพระภาค ให้สิ้นพระชนม์ อิมินาปิ อุบายเน ด้วยอุบายแม่นี้ (ปุคคัล) ยังบุคคล วิสสุชชาเปสิ ให้ปล่อยแล้ว นาคาคิริ ซึ่งข้างชื่อนานาคาคิริ ปุณ อิก ฯ

พระเทวทัตนั้น คิดว่า “บัดนี้ เราถูกพระสมณะโคตมสละทิ้งแล้ว, บัดนี้ เราจักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่พระสมณะโคตม” ดังนี้ เข้าไปหาพระกุมารพระนามว่าชาตัตถุรากล่าวว่า “ดูก่อนกุมาร ในกาลก่อนแล พวกมนุษย์มีอายุยืนยาว, แต่ในบัดนี้มีอายุน้อย, การที่ท่านเป็นกุมารนั้นแหละพึงทำกาละ ก็ ฐานะนั้นมีอยู่แล ดูก่อนกุมาร ถ้าเช่นนั้น ท่านปลงพระชนม์พระบิดา จงเป็นพระราชา, อาตมาปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาค จักเป็นพระพุทธเจ้า” ดังนี้ เมื่อพระกุมารนั้นดำรงอยู่ในความเป็นพระราชา ประกอบบุรุษทั้งหลาย เพื่อปลงพระชนม์พระตถาคต เมื่อบุรุษเหล่านั้นบรรลุโสดาปัตติผลพากันกลับไปแล้ว ขึ้นสู่ภูเขาคิชฌกูฏด้วยตนเอง คิดว่า “เรานั้นแหละจักปลงพระสมณะโคตมจากชีวิต” แล้วกลิ้งศิลา ทำกรรมคือโลหิตุปบาท เมื่อไม่สามารถเพื่อจะปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาคแม้ด้วยอุบายนี้ จึงให้ปล่อยชังนาคาคิริอีก

โส วิเสสนะของ เทวทัตโตๆ เหตุกัตตาใน วิสสุชชาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจาก “อหิ สุทธกัตตาใน อมฺหิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปริจฺจตุโต วิกติกัตตาใน อมฺหิ อิทานิ กาลสัตตมฺหิใน อมฺหิ สมณเณ อนภิกขิตกัตตาใน ปริจฺจตุโต โคตเมน วิเสสนะของ สมณเณ, อหิ สุทธกัตตาใน กริสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิทานิ กาลสัตตมฺหิใน กริสฺสามิ อสฺส กิตฺติ โคตมสฺส กิตฺติ วิเสสนะของ สมณสฺสๆ สัมปทานใน กริสฺสามิ อนตฺถิ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา อชาตสตุตุ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “กุมาร อาลปนะ มนุสฺสา สุทธกัตตาใน อหฺสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปุพฺพกาลสัตตมฺหิใน อหฺสิ ไซศัพท์ วจนาลังการะ ทีฆายุกา วิกติกัตตาใน อหฺสิ, มนุสฺสา สุทธกัตตาใน โหนฺติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เอตฺรหิ กาลสัตตมฺหิใน โหนฺติ อปฺปายุกา วิกติกัตตาใน โหนฺติ, ปน วากยารัมภไซตกะ เอตฺ วิเสสนะของ จานฺๆ สุทธกัตตาใน วิชฺชติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ไซศัพท์ วจนาลังการะ, ตฺวํ สุทธกัตตาใน กเรยยาสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ยํ กิริยาปรามาส เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ กุมาโรจฺ วิกติกัตตา

ในสมาโน๑อัปภันตรกิริยาของตฺวํ กาลํ อุตตกัมมะในกเรยฺยาสี, กุมารอาลปนะ เตนหิ
 อุกโยชนันตถะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน โหหิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปิตฺรํ อุตตกัมมะ
 ใน หนตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน โหหิ ราชา วิคตีกัตตาใน โหหิ, อหํ สุทธกัตตาใน
 ภวิสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภควนฺตํ อุตตกัมมะใน หนตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยา
 ใน พุทฺโธ๑ วิคตีกัตตาใน ภวิสฺสามิ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปโยเชตฺวา, ตสฺมี วิเสสนะของ กุมาเร๑ ลักษณะใน ปตฺติภูจฺเจ๑ ลักษณะกิริยา รชเช
 วิสยาธาระใน ปตฺติภูจฺเจ, ตถาคตฺตสฺส ฉัญฺฐี อุตตกัมมะใน วธาย๑ สัมปทานใน ปโยเชตฺวา
 ปุริเส อุตตกัมมะใน ปโยเชตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อภฺริหิตฺวา, เตสฺสุ วิเสสนะของ
 ปุริเสสฺส๑ ลักษณะใน นีวตฺเตสฺส๑ ลักษณะกิริยา โสตาปตฺตฺติผลํ สัมปาปฺถึนฺยกัมมะใน
 ปตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน นีวตฺเตสฺส, สยํ ภาระใน อภฺริหิตฺวา คิซฺฆกฺกุญฺญํ สัมปาปฺถึนฺย-
 กัมมะใน อภฺริหิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “เอวตฺตํ อวธารณะเข้ากับ อหํ๑
 สุทธกัตตาใน โวโรเปสฺสามิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สมณํ อุตตกัมมะใน
 โวโรเปสฺสามิ โคตมํ วิเสสนะของ สมณํ ซีวิตา อปาทานใน โวโรเปสฺสามิ” อิตฺตํ
 อากาเรใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิซฺฆิตฺวา สิลํ อุตตกัมมะใน ปวิซฺฆิตฺวา๑
 ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา รุหฺริรูปาทกมฺมํ๑ อุตตกัมมะใน กตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อสฺสโกนฺโต ภารควนฺตํ การิตกัมมะใน มาเรตฺตํ อปิตฺตํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อิมินา๑
 วิเสสนะของ อฺปาเยน๑ ภาระใน มาเรตฺตํ ตุมํตถสฺัมปทานใน อสฺสโกนฺโต๑ อัปภันตร-
 กิริยาของ เทวทฺโต ปุคฺคํ การิตกัมมะใน วิสฺสชฺชาเปสิ ปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน
 วิสฺสชฺชาเปสิ นาทาคีรี อุตตกัมมะใน วิสฺสชฺชาเปสิ ๕

.....

 ๖๑. ตสฺมี อากจฺจนฺเต, อาณนฺทตฺเถโร อตฺตโน ซีวิตํ สตฺถุ ปริจฺจชิตฺวา ปุโรโต อฏฺฐาสิ ๕
 ตสฺมี (นาพาคิริมฺหิ) อากจฺจนฺเต, อาณนฺทตฺเถโร อตฺตโน ซีวิตํ สตฺถุ ปริจฺจชิตฺวา ปุโรโต
 อฏฺฐาสิ ๕

ตสฺมี (นาพาคิริมฺหิ) ครั้นเมื่อข้างที่ชื่อว่านาพาคีรีนั้น อากจฺจนฺเต มาอยู่, อาณนฺทตฺ-
 เถโร อ.พระอาณนฺทผู้เถระ ปริจฺจชิตฺวา สละรอบแล้ว ซีวิตํ ซึ่งซีวิต อตฺตโน
 ของตน สตฺถุ เพื่อพระศาสดา อฏฺฐาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว ปุโรโต ในที่ข้างพระพักตร์ ๕

เมื่อช่างนาพาครีนั้นกำลังเดินมา พระอานนทเถระสละชีวิตของตน เพื่อพระศาสดา ได้ ยืนในที่ข้างพระพักตร์

ตสุมิ วิเสสนะของ นาพาคริมิๆ ลักษณะใน อากคณุตเตย ลักษณะกิริยา, อานนทเถโร สุกุทธกัตตาใน อฏฺฐจาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตตโน สามีสัมพันธะใน ชีวิติตๆ อุตตกัมมะใน ปริจฺจชิตฺวา สตุถุ สัมปทานใน ปริจฺจชิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ ปฺรโต อาชาระใน อฏฺฐจาสิ ๗

๖๒. สตุถา นาคํ ทเมตฺวา นครา นิภฺขมิตฺวา วิหารํ อากคณุตฺวา อเนกสหฺสเสหิ อฺปาสเกหิ อภิหฺมํ มหาทานํ ปริภุญชิตฺวา, ตสุมิ ทิวเส สหฺนนิปตฺตานํ อฏฺฐจารสโกฏฺฐิสงฺฆาตานิ ราชคหฺवासินิ อนุปฺพุพฺพิกถํ กเถสิ ๗

สตุถา นาคํ ทเมตฺวา นครา นิภฺขมิตฺวา วิหารํ อากคณุตฺวา อเนกสหฺสเสหิ อฺปาสเกหิ อภิหฺมํ มหาทานํ ปริภุญชิตฺวา ตสุมิ ทิวเส สหฺนนิปตฺตานํ อฏฺฐจารสโกฏฺฐิสงฺฆาตานิ ราชคหฺवासินิ (ชานานิ) อนุปฺพุพฺพิกถํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา ทเมตฺวา ทรงฝึกแล้ว นาคํ ซึ่งช่างตัวประเสริฐ นิภฺขมิตฺวา เสด็จ ออกไปแล้ว นครา จากพระนคร อากคณุตฺวา เสด็จมาแล้ว วิหารํ สู่วิหาร ปริภุญชิตฺวา ทรงเสวยแล้ว มหาทานํ ซึ่งมหาทาน อเนกสหฺสเสหิ อฺปาสเกหิ อภิหฺมํ อัน-อันอุบาสก ท. ผู้มีพันมิใช่หนึ่ง -นำไปเฉพาะแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว อนุปฺพุพฺพิกถํ ซึ่ง วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ (ชานานิ) แก่ชน ท. ราชคหฺवासินิ ผู้อยู่ในเมือง ราชคฤห์โดยปกติ อฏฺฐจารสโกฏฺฐิสงฺฆาตานิ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่ามีโกฏฺฐิสิบแปด เป็นประมาณ สหฺนนิปตฺตานํ ผู้ประชุมกันแล้ว ตสุมิ ทิวเส ในวันนั้น ๗

พระศาสดาทรงฝึกช่างตัวประเสริฐ เสด็จออกไปจากพระนคร เสด็จมาสู่วิหาร ทรง เสวยมหาทานที่อุบาสกหลายพันคนนำมาถวาย ตรัสอนุปฺพุพฺพิกถาแก่พวกชนผู้อยู่ใน เมืองราชคฤห์ประมาณ ๑๘ โกฏฺฐิ ผู้ประชุมกันในวันนั้น

สตุถา สุกุทธกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นาคํ อุตตกัมมะใน ทเมตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺขมิตฺวา นครา อปาทานใน นิภฺขมิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากคณุตฺวา วิหารํ สัมปาปฺถนียกัมมะใน อากคณุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริภุญชิตฺวา

อนกสหัสเสหิ วิเสสนะของ อุปาสเกหิๆ อนภิตกัตตานิ อภิกุญฺญ วิเสสนะของ
 มหาทานํๆ อวุตตกัมมะใน ปริภุญชิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ ตสฺมี วิเสสนะ
 ของ ทิวเสยฺย กาลสัตตมีใน สนฺนิปตฺตานํ สนฺนิปตฺตานํ กิตฺติ อฏฺฐารสโกฏฺฐิสงฺขาทานํ กิตฺติ
 ราชคหฺวาสินิ กิตฺติ วิเสสนะของ ชนานํๆ สัมปทานใน กเถสิ อนุปุพฺพิกถํ อวุตตกัมมะ
 ใน กเถสิ ฯ

๖๓. จตุราสีติยา ปาณสหัสสานํ ฌมฺมาภิสมโย ชาโต ฯ

ฌมฺมาภิสมโย อ.การตรัสรู้ซึ่งธรรม **ชาโต** เกิดแล้ว **ปาณสหัสสานํ** แก่พันแห่งสัตว์
 ท. **จตุราสีติยา** แปดสิบลี ฯ

การตรัสรู้ธรรม เกิดแก่สัตว์ ๘๔,๐๐๐

ฌมฺมาภิสมโย สุทฺธกัตตานิ ชาโตๆ กิตฺตบหฺกัตตฺวาจก จตุราสีติยา วิเสสนะของ
 ปาณสหัสสานํๆ สัมปทานใน ชาโต ฯ

๖๔. “อโห มหาคุโณ อายสฺมา อานนฺโท; ตถารูเป นาม หตฺถินาเค อาคจฺจนฺเต,
 อตฺตโน ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตฺถุ ปฺรโต อฏฺฐาสิตี เถรสฺส คุณฺถํ สุตฺวา “น
 ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺพเพเปส มมตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจชียฺเววาทิ วตฺวา ภิกฺขุหิ ยาจิโต
 จุลลหฺสมหาหฺสกกุกฺกุกฺขาตกาณิ กเถสิ ฯ

(สตฺถา) “อโห มหาคุโณ อายสฺมา อานนฺโท; ตถารูเป นาม หตฺถินาเค อาคจฺจนฺเต, อตฺตโน
 ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา สตฺถุ ปฺรโต อฏฺฐาสิตี เถรสฺส คุณฺถํ สุตฺวา “น ภิกฺขเว อิทาเน เอว (เอโส
 อานนฺโท มม อตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจชติ), ปุพฺพเพปิ เอโส (อานนฺโท) มม อตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจช
 เวย” อิติ วตฺวา ภิกฺขุหิ ยาจิโต จุลลหฺสมหาหฺสกกุกฺกุกฺขาตกาณิ กเถสิ ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว **คุณฺถํ** ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ
 เถรสฺส ของพระเถระ อิติ ว่า “อโห โอ! อานนฺโท อ.พระอานนทฺ์ **อายสฺมา** ผู้มีอายุ
 มหาคุโณ มีคุณมาก, **หตฺถินาเค** ครั้นเมื่อข้างตัวประเสริฐ **ตถารูเป นาม** ชื่อ ตัวมี
 อย่างนั้นเป็นรูป **อาคจฺจนฺเต** มาอยู่, **ปริจฺจชิตฺวา** สละรอบแล้ว **ชีวิตํ** ซึ่งชีวิต **อตฺตโน**
 ของตน **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนอยู่แล้ว **ปฺรโต** ในที่ข้างหน้า **สตฺถุ** ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้

วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เอโส อานนฺโท) อ.พระอานนทฺ์
 นั้น ปริจฺจชติ ย่อมสละรอบ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อดุทาย เพื่อประโยชน์ มม แก่เรา
 อิทานิ เอว ในกาลนี้มันเกี่ยว น หามิได้, ปุพฺพเพปิ แม้ในกาลก่อน เอโส (อานนฺโท)
 อ.พระอานนทฺ์นั้น ปริจฺจชติ เอว สละรอบแล้วมันเกี่ยว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อดุทาย เพื่อ
 ประโยชน์ มม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ภิกษุหิ ยาจิตฺ ผู้อันภิกษุ ท. ทูลอ้อนวอนแล้ว
 กเถสิ ตรัสแล้ว จุลลหํสมหาหํสกกุกฺกฏชาตกาณิ ซึ่งจุลลหังสชาตก มหาหังสชาตก
 และกักกฏชาตก ท. ๕

พระศาสดาทรงสดับเรื่องคุณของพระเถระว่า “โอ ท่านพระอานนทฺ์ มีคุณมาก เมื่อช้าง
 ตัวประเสริฐชื่อเห็นปานนั้น กำลังมา สละชีวิตของตน ใ้ไยยืนข้างพระพักตร์ของพระ
 ศาสดา” ตรัสว่า “มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นนะภิกษุทั้งหลาย, แม้ในกาลก่อน พระอานนทฺ์
 นั้น ก็สละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่เรานั้นแหละ” ผู้อันพวกภิกษุทูลอ้อนวอน ตรัสจุลลหังส
 ชาตก มหาหังสชาตก และกักกฏชาตก

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อโห อัจฉริยัตถะ มหาคุโณ กัตติ
 อายสฺมา กัตติ วิเสสณะของ อานนฺโทฯ ลิงคัตถะ, นามศัพทฺ์ สญฺญาโชตกะเข้ากับ
 ตถารูเปฯ วิเสสณะของ หตฺถินาเคฯ ลักษณะใน อาคจฺจนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, อดฺตโน
 สามีสัมพันธะใน ชีวิตฺฯ อวุตตกัมมะใน ปริจฺจชติวาทฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐาสิ สตฺถุ
 สามีสัมพันธะใน ปุโรโตฯ อาชาระใน อฏฺฐาสิ” อิติศัพทฺ์ อาการะใน สตฺถา เถรสฺส
 สามีสัมพันธะใน คุณกถฺ์ฯ อวุตตกัมมะใน สตฺถวาทฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกษเว
 อาลปนะ เอโส วิเสสณะของ อานนฺโทฯ สุทฺธกัตตาใน ปริจฺจชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 นศัพทฺ์ ปฏฺิเสชนัตถะ เอวศัพทฺ์ อวชารณะเข้ากับ อิทานิฯ กาลสัตตมฺีใน ปริจฺจชติ มม
 สัมปทานใน อดุทายฯ สัมปทานใน ปริจฺจชติ ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน ปริจฺจชติ, เอโส
 วิเสสณะของ อานนฺโทฯ สุทฺธกัตตาใน ปริจฺจชติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทฺ์
 อเปกขัตถะเข้ากับ ปุพฺเพฯ กาลสัตตมฺีใน ปริจฺจชติ มม สัมปทานใน อดุทายฯ สัมปทาน
 ใน ปริจฺจชติ ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน ปริจฺจชติ เอวศัพทฺ์ อวชารณะเข้ากับ ปริจฺจชติ” อิติศัพทฺ์
 อาการะใน วตฺวาทฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิตฺ ภิกษุหิ อนภิตกัตตาใน ยาจิตฺฯ
 วิเสสณะของ สตฺถา จุลลหํสมหาหํสกกุกฺกฏชาตกาณิ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ๕

๖๕. เทวทตตสฺสาปิ กมฺมํ เนว ตถา รมฺโย มาราปิตตฺตา, น วรฺกานํ ปโยชิตตฺตา, น สิลาย ปวิทุตตฺตา, ปากฺกํ อโหสิ; ยถา นาพาคิริหตฺถิโน วิสฺสชฺชิตตฺตา ฯ
- (๒) เทวทตตสฺสาปิ กมฺมํ เนว ตถา (เทวทตฺเตน) รมฺโย มาราปิตตฺตา ปากฺกํ อโหสิ ฯ
- (๓) เทวทตตสฺสาปิ กมฺมํ น ตถา (เทวทตฺเตน) วรฺกานํ ปโยชิตตฺตา ปากฺกํ อโหสิ ฯ
- (๔) เทวทตตสฺสาปิ กมฺมํ น ตถา (เทวทตฺเตน) สิลาย ปวิทุตตฺตา ปากฺกํ อโหสิ ฯ
- (๑) ยถา เทวทตตสฺสาปิ กมฺมํ (เทวทตฺเตน) นาพาคิริหตฺถิโน วิสฺสชฺชิตตฺตา ปากฺกํ อโหสิ ฯ
- (๑) **กมฺมํ** อ.กรรม เทวทตตสฺสาปิ แม้ของพระเทวทตฺต ปากฺกํ เป็นกรรมปรากฏแล้ว (เทวทตฺเตน) นาพาคิริหตฺถิโน วิสฺสชฺชิตตฺตา เพราะความที่แห่งช้างชื่อว่า นาพาคิริ เป็นสัตว์อันพระเทวทตฺตให้ปล่อยแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ยถา ฉนฺได ฯ
- (๒) **กมฺมํ** อ.กรรม เทวทตตสฺสาปิ แม้ของพระเทวทตฺต ปากฺกํ เป็นกรรมปรากฏแล้ว (เทวทตฺเตน) รมฺโย มาราปิตตฺตา เพราะความที่แห่งพระราชา เป็นผู้อันพระเทวทตฺต ให้สวรฺคตแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ตถา ฉนฺนํ เนว หามิได้นั้นเทียว ฯ
- (๓) **กมฺมํ** อ.กรรม เทวทตตสฺสาปิ แม้ของพระเทวทตฺต ปากฺกํ เป็นกรรมปรากฏแล้ว (เทวทตฺเตน) วรฺกานํ ปโยชิตตฺตา เพราะความที่แห่งนายขมฺงฺฆฺนุ ท. เป็นผู้อันพระเทวทตฺต ประกอบแล้ว ตถา ฉนฺนํ น หามิได ฯ
- (๔) **กมฺมํ** อ.กรรม เทวทตตสฺสาปิ แม้ของพระเทวทตฺต ปากฺกํ เป็นกรรมปรากฏแล้ว (เทวทตฺเตน) สิลาย ปวิทุตตฺตา เพราะความที่แห่งศิลา เป็นของ อันพระเทวทตฺต กลิ้งแล้ว ตถา ฉนฺนํ น หามิได ฯ
- (๑) เพราะพระเทวทตฺตให้ปล่อยช้างนาพาคิริ กรรมแม้ของพระเทวทตฺต จึงได้เป็นกรรมปรากฏแล้ว
- (๒) ไม่เหมือนกรรมของพระเทวทตฺต ได้เป็นกรรมปรากฏเพราะพระราชาที่พระเทวทตฺต ให้สวรฺคตแล้ว
- (๓) ไม่เหมือนกรรมของพระเทวทตฺต ได้เป็นกรรมปรากฏ เพราะนายขมฺงฺฆฺนุทั้งหลาย ที่พระเทวทตฺตประกอบแล้ว
- (๔) ไม่เหมือนกรรมของพระเทวทตฺต ได้เป็นกรรมปรากฏ เพราะศิลา ที่พระเทวทตฺต กลิ้งแล้ว

- (๒) กมมัม สุทรกัถตตานิ อโหสิญฺ อาชยาดบทกัถตฺตฺวจาก อปิศัพฺทํ อเปกขัถตฺตเฆเข้ากับ เทวทตฺตสฺสญฺ สามีสัมพันธะใน กมมัม เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ นญฺ ศัพฺทํ ปฏิเสธนัถตฺตเฆ ตถา อุปเมยโยชตฺตเฆ เทวทตฺตเณ อนนิกิถกัถตตานิ มาราปีตตฺตารณฺโณ ภาวาทิสัมพันธะใน มาราปีตตฺตารุ เหตุใน ปากฏุญฺ วิกิตกัถตตานิ อโหสิ ๕
- (๓) กมมัม สุทรกัถตตานิ อโหสิญฺ อาชยาดบทกัถตฺตฺวจาก อปิศัพฺทํ อเปกขัถตฺตเฆเข้ากับ เทวทตฺตสฺสญฺ สามีสัมพันธะใน กมมัม นศัพฺทํ ปฏิเสธนัถตฺตเฆ ตถา อุปเมยโยชตฺตเฆ เทวทตฺตเณ อนนิกิถกัถตตานิ ปโยชิตตฺตารุ วรรกานํ ภาวาทิสัมพันธะใน ปโยชิตตฺตารุ เหตุใน ปากฏุญฺ วิกิตกัถตตานิ อโหสิ ๕
- (๔) กมมัม สุทรกัถตตานิ อโหสิญฺ อาชยาดบทกัถตฺตฺวจาก อปิศัพฺทํ อเปกขัถตฺตเฆเข้ากับ เทวทตฺตสฺสญฺ สามีสัมพันธะใน กมมัม นศัพฺทํ ปฏิเสธนัถตฺตเฆ ตถา อุปเมยโยชตฺตเฆ เทวทตฺตเณ อนนิกิถกัถตตานิ ปวิทฺชตฺตารุ สิลาย ภาวาทิสัมพันธะใน ปวิทฺชตฺตารุ เหตุใน ปากฏุญฺ วิกิตกัถตตานิ อโหสิ ๕
- (๕) กมมัม สุทรกัถตตานิ อโหสิญฺ อาชยาดบทกัถตฺตฺวจาก อปิศัพฺทํ อเปกขัถตฺตเฆเข้ากับ เทวทตฺตสฺสญฺ สามีสัมพันธะใน กมมัม ยถา อุปมาชตฺตเฆ เทวทตฺตเณ อนนิกิถกัถตตานิ วิสฺสชฺชิตตฺตารุ นาพาคิริหตฺตฺถิโน ภาวาทิสัมพันธะใน วิสฺสชฺชิตตฺตารุ เหตุ ใน ปากฏุญฺ วิกิตกัถตตานิ อโหสิ ๕

๖๖. ตทา หิ มหาชนโน “ราชาปี เทวทตฺตเณว มาราปีโต, วรรกาปี ปโยชิตา, สิลาปี ปวิทฺชารุ; อิทานิ ปน เณ นาพาคิริ วิสฺสชฺชาราปีโต, เอวรूपํ นาม ปาปี คเหตุวารราชา วิจรตีติ โกลาหลมกาสิ ๕

ตทา หิ มหาชนโน “ราชาปี เทวทตฺตเณว มาราปีโต, วรรกาปี (เทวทตฺตเณ) ปโยชิตา, สิลาปี (เทวทตฺตเณ) ปวิทฺชารุ; อิทานิ ปน เณ (เทวทตฺตเณ) นาพาคิริ วิสฺสชฺชาราปีโต, เอวรूपํ นาม ปาปี (บุคคล) คเหตุวารราชา วิจรตีติ โกลาหล อกาสิ ๕

หิ ก็ ตทา ในกาลนั้น มหาชน อ.มหาชน อกาสิ ได้กระทำแล้ว โกลาหล ซึ่งความ โกลาหล อิติ ว่า “ราชาปี แม้ อ.พระราช เทวทตฺตเณ เอว อันพระเทวทัตนั้นเที่ยว

มาราปิโต ให้สวรรคตแล้ว, วกาปิ แม่ อ.นายขมังธนู ท. (เทวทตฺเตน) อันพระเทวทัต ปโยชิตา ประกอบแล้ว, สีลาปิ แม่ อ.ศิลา (เทวทตฺเตน) อันพระเทวทัต ปวิทุธา กลิ้งแล้ว, ปน ก็ อิทานิ ในบัดนี้ นาพาคิริ อ.ช้างชื่อนานาพาคิริ เตน (เทวทตฺเตน) อันพระเทวทัตนั้น วิสฺสชฺชาปิโต ให้ปล่อยแล้ว, ราชา อ.พระราชาคเหตฺวา ทรงพาเอาแล้ว (ปุกฺคฺล) ซึ่งบุคคล ปาป ผู้ชั่ว เอรูรฺปิ นาม ชื่อผู้มีอย่างนี้เป็นรูป วิจรติ ย่อมเที่ยวไป” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ ในคราวนั้น มหาชนได้ทำความโกลาหลว่า “แม่พระราชาก็ถูกพระเทวทัตนั้นแหละให้สวรรคตแล้ว, แม่พวคนายขมังธนู ก็ถูกพระเทวทัตประกอบไว้, แม่ศิลา ก็ถูกพระเทวทัตกลิ้งแล้ว, ก็ในบัดนี้ ช้างนาพาคิริ ก็ถูกพระเทวทัตให้ปล่อยแล้ว, พระราชาพาเอาคนชั่วเห็นปานนี้เที่ยวไป” ดังนี้

หิศัพฺท วากยารัมภโชตกะ ตทา กาลสัตตมึใน อกาสิ มหาชนโน สุททกัตตานิ อกาสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ ราชาฯ วุตตกัมมะใน มาราปิโตฯ กิตบทเหตุกัมมฺวาจก เอรุศัพฺท อวธารณะเข้ากับ เทวทตฺเตนฯ อนภีหิตกัตตานิ มาราปิโต, อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ วกาฯ วุตตกัมมะใน ปโยชิตาฯ กิตบทกัมมฺวาจก เทวทตฺเตน อนภีหิตกัตตานิ ปโยชิตา, อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ สีลาฯ วุตตกัมมะใน ปวิทุธาฯ กิตบทกัมมฺวาจก เทวทตฺเตน อนภีหิตกัตตานิ ปวิทุธา, ปน วากยารัมภโชตกะ อิทานิ กาลสัตตมึใน วิสฺสชฺชาปิโต นาพาคิริ วุตตกัมมะใน วิสฺสชฺชาปิโตฯ กิตบทเหตุกัมมฺวาจก เตน วิเสสนะของ เทวทตฺเตนฯ อนภีหิตกัตตานิ วิสฺสชฺชาปิโต, ราชา สุททกัตตานิ วิจรติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นามศัพฺท สัณฺญาโชตกะเข้ากับ เอรูรฺปิฯ กัดี ปาป กัดี วิเสสนะของ ปุกฺคฺลฯ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วิจรติ” อิติศัพฺท อาการะใน อกาสิ โกลาหล อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๖๗. ราชา มหาชนสุส กถึ สุตฺวา ปณฺจ ธาลิปากสทานิ หราเปตฺวา น ปฺน ตสฺสุปฺภูจฺจํ อคมาสิ ฯ

ราชา มหาชนสุส กถึ สุตฺวา (ปุกฺคฺล) ปณฺจ ธาลิปากสทานิ หราเปตฺวา น ปฺน ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) อุปฺภูจฺจํ อคมาสิ ฯ

ราชา อ.พระราชสา สุตวา สดับแล้ว กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว มหาชนสุส ของ
 มหาชน (บุคคล) ทรงยังบุคคล หาราเปตวา ให้นำไปแล้ว ถาลิปากสทานิ ซึ่งร้อย
 แห่งอาหารที่บุคคลหุงต้มใส่ไว้แล้วในถาด ท. ปญจ ห้า น อคมาสิ ไม่ได้เสด็จไป
 แล้ว อุပ္ภูจันท์ สู้ที่เป็นที่บำรุง ตสฺส (เทวทัตตสฺส) ของพระเทวทัตนั้น ปุณ อิก ๕
 พระราชาสดับวาจาเป็นเครื่องกล่าวของมหาชน รับสั่งให้นำถาดอาหารห้าร้อยถาดไป
 มิได้เสด็จไปสู่ที่บำรุงพระเทวทัตนั้นอีกเลย

ราชา สุทธกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มหาชนสุส สามีสัมพันธะใน
 กถิ ๆ อวุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หาราเปตวา บุคคล การิตกัมมะใน
 หาราเปตวา ปญจ วิเสสณะของ ถาลิปากสทานิฯ อวุตตกัมมะใน หาราเปตวาฯ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน อคมาสิ นคัพทฺ ปฏิเสชะใน อคมาสิ ปุณคัพทฺ กิริยาวิเสสณะใน อคมาสิ
 ตสฺส วิเสสณะของ เทวทัตตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อุပ္ภูจันท์ฯ สัมปาปุณียกัมมะใน
 อคมาสิ ๕

๖๘. นาคราปิสุส กุลฺ อุปคตสฺส ภิกขามตฺตมปิ นาทิสฺส ๕

นาคราปิ อสฺส (เทวทัตตสฺส) กุลฺ อุปคตสฺส ภิกขามตฺตมปิ (วตฺถุ) น อทิสฺส ๕

นาคราปิ แม้อ.ชาวเมือง ท. น อทิสฺส ไม่ได้ถวายแล้ว (วตฺถุ) ซึ่งวตฺถุ ภิกขามตฺตมปิ
 แม้สักว่าภิกษา อสฺส (เทวทัตตส) แก่พระเทวทัตนั้น อุปคตสฺส ผู้เข้าถึงแล้ว กุลฺ
 ซึ่งตระกูล ๕

แม้พวกชาวเมือง ก็ไม่ได้ถวายแม้สักว่าภิกษาแก่พระเทวทัตนั้นผู้เข้าถึงตระกูลเลย

อปีคัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ นาคราฯ สุทธกัตตาใน อทิสฺสฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส
 วิเสสณะของ เทวทัตตสฺสฯ สัมปทานใน อทิสฺส กุลฺ สัมปาปุณียกัมมะใน อุปคตสฺสฯ
 วิเสสณะของ เทวทัตตสฺส อปีคัพทฺ อเปกขัตถะเข้ากับ ภิกขามตฺตตฺฯ วิเสสณะของ วตฺถุฯ
 อวุตตกัมมะใน อทิสฺส นคัพทฺ ปฏิเสชะใน อทิสฺส ๕

๖๙. โส ปริหีนลามสกุกาโร โกหณฺเยเนน ชีวิตุกาโม สตุถารํ อุปสงกมิตฺวา ปญจ วตฺถุณิ ยาจิตฺวา ภควตา “อลํ เทวทตฺต, โย อิจฺจติ, อารณฺณโก โหตุติ ปฏิภุชิตฺโต, “กสฺสาวุโส วจนํ โสภณํ: ก็ ตถาคตฺสฺส อุทาหุ มม ? อหํ หิ อุกฺกฏฺจวเสน เหวํ วทามิ ‘สาธฺ ฆนฺเต ภิกฺขุ ยาวชิวํ อรณฺณิกา อสฺสุ, ปิณฺทปาติกา, ปัสฺสุลิกา, รุกฺขมฺมูลิกา, มจฺจมํสํ น ชาเทยฺยุณฺติ, โย ทุกฺขา มุจฺจิตฺตุกาโม, โส มยา สหฺริ อาคจฺจตุติ วตฺวา ปกฺกามิ ฯ

โส (เทวทตฺโต) ปริหีนลามสกุกาโร โกหณฺเยเนน ชีวิตุกาโม (หุตฺวา) สตุถารํ อุปสงกมิตฺวา ปญจ วตฺถุณิ ยาจิตฺวา ภควตา “อลํ เทวทตฺต, โย (ภิกฺขุ) อิจฺจติ, (โส ภิกฺขุ) อารณฺณโก โหตุติ ปฏิภุชิตฺโต “กสฺส อาวุโส วจนํ โสภณํ (โหติ): ก็ ตถาคตฺสฺส (วจนํ โสภณํ โหติ) อุทาหุ มม (วจนํ โสภณํ โหติ) ? อหํ หิ อุกฺกฏฺจวเสน เหวํ วทามิ ‘สาธฺ ฆนฺเต ภิกฺขุ ยาวชิวํ อรณฺณิกา อสฺสุ, (ภิกฺขุ ยาวชิวํ) ปิณฺทปาติกา (อสฺสุ), (ภิกฺขุ ยาวชิวํ) ปัสฺสุลิกา (อสฺสุ), (ภิกฺขุ ยาวชิวํ) รุกฺขมฺมูลิกา (อสฺสุ), (ภิกฺขุ ยาวชิวํ) มจฺจมํสํ น ชาเทยฺยุณฺติ, โย (ภิกฺขุ) ทุกฺขา มุจฺจิตฺตุกาโม (โหติ), โส (ภิกฺขุ) มยา สหฺริ อาคจฺจตุติ วตฺวา ปกฺกามิ ฯ

โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น ปริหีนลามสกุกาโร ผู้มีลามและสักการะอันเสื่อมรอบแล้ว ชีวิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเป็นอยู่ โกหณฺเยเนน ด้วยความหลอกลวง (หุตฺวา) เป็นแล้ว อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา ยาจิตฺวา ทูลขอแล้ว วตฺถุณิ ซึ่งวัตถุ ท. ปญจ ห้า ภควตา ปฏิภุชิตฺโต ผู้อันพระผู้มีพระภาค ทรงห้ามแล้ว อิติ ว่า “เทวทตฺต ตุก่อนเทวทตฺต อลํ อ.อย่าเลย, โย (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุใด อิจฺจติ ย่อมปรารธนา, (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น อารณฺณโก เป็นผู้อยู่ในป่า โหตุ จงเป็น” อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. วจนํ อ.คำ กสฺส ของใคร โสภณํ เป็นคำอันงาม (โหติ) ย่อมเป็น, (วจนํ) อ.พระดำรัส ตถาคตฺสฺส ของพระตถาคต (โสภณํ) เป็นคำอันงาม (โหติ) ย่อมเป็น ก็ หรือ อุทาหุ หรือว่า (วจนํ) อ.คำ มม ของเรา (โสภณํ) เป็นคำอันงาม (โหติ) ย่อมเป็น, หิ ด้วยว่า อหํ อ.เรา วทามิ ย่อมกล่าว เหวํ อย่างนี้ อิติ ว่า ‘ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาธฺ ดังข้าพระองค์ขอโรกาส ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อรณฺณิกา เป็นผู้อยู่ในป่าเป็นปกติ ยาวชิวํ สิ้นกาลกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต อสฺสุ พึงเป็น, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปิณฺทปาติกา เป็นผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติ (ยาวชิวํ) สิ้นกาลกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต

(อสฺสุ) ฟังเป็น, (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ปัสสูลิกา เป็นผู้มีการทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติ (ยาวชีว์) สิ้นกาลกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต (อสฺสุ) ฟังเป็น, (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. รุกข-มุลิกา เป็นผู้มีการอยู่ที่โคนแห่งต้นไม้เป็นปกติ (ยาวชีว์) สิ้นกาลกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต (อสฺสุ) ฟังเป็น, (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. น ขาเทยฺยฺ ไม่ฟังเคี้ยวกิน มจฺจมนํสํ ซึ่งปลาและเนื้อ ยาวชีว์ สิ้นกาลกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต' อิติ ดังนี้ อุกฺกุฏจวเสน ด้วยสามารถแห่งการปฏิบัติอย่างสูงสุด, โย (ภิกขุ) อ.ภิกษุใด มุจฺจิตฺตกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันพ้น ทุกฺขา จากความทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น, โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น อาคจฺจตฺตงมา สทฺธิ กับ มยา ด้วยเรา" อิติ ดังนี้ ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ฯ

พระเทวทัตนั้น เสื่อมจากลาภและสักการะ เป็นผู้ประสงค์จะเป็นอยู่ด้วยความหลอกลวง เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลขอวัตถุ ๕ ประการ ฎกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า "ดูก่อนเทวทัต อย่าเลย, ภิกษุใดยอมปรารถนา, ภิกษุนั้นจึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตรเกิด" กล่าวว่ "ดูก่อนท่านผู้มีอายุ คำของใครงาม พระดำรัสพระตถาคตหรือคำของเรา, ด้วยว่า เรากล่าวอย่างนี้ว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ภิกษุทั้งหลาย ฟังเป็นผู้อยู่ในป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต ฟังเป็นผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ฟังเป็นผู้มีการทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ฟังเป็นผู้มีการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ไม่ฟังฉันปลาและเนื้อ" ดังนี้ ด้วยสามารถแห่งการปฏิบัติอย่างสูงสุด, ภิกษุใดเป็นผู้ประสงค์จะพ้นจากความทุกข์, ภิกษุนั้นจงมากับเรา" ดังนี้แล้ว ก็หลีกไป ฯ

โส วิเสสนะของ เทวทฺโตโต ๆ สุทฺธกัตฺตานิ ปกฺกามิ ๆ อาชยาดบทกัตฺตวฺจก ปรีหิณ-ลาภสฺสกาโร วิเสสนะของ เทวทฺโตโต โภทฺตญเณน ภาวะใน ชีวิตฺตกาโม ๆ วิกิตฺกัตฺตานิ หุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา สตถารํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิตฺวา ปมฺจ วิเสสนะของ วตฺตญฺนิ ๆ อวุตตกัมมะใน ยาจิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิภุชิตฺโต ภควตา อนภินิหิตกัตฺตานิ ปฏิภุชิตฺโต "เทวทฺต อาลปนะ อลํ ปฏิเสธลึงคัตถะ, โย วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๆ สุทฺธกัตฺตานิ อิจฺจติ ๆ อาชยาด-บทกัตฺตวฺจก, โส วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๆ สุทฺธกัตฺตานิ โหตุ ๆ อาชยาดบทกัตฺตวฺจก อารญฺญโก วิกิตฺกัตฺตานิ โหตุ" อิติศัพทํ อากาเรใน ปฏิภุชิตฺโต ๆ วิเสสนะของ เทวทฺโต "อาวุโส อาลปนะ วจัน สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ๆ อาชยาดบทกัตฺตวฺจก กสฺส สามีสัมพันธะใน วจัน โสภณ วิกิตฺกัตฺตานิ โหติ, วจัน สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ๆ อาชยาด-

บทกัตตฺวาจก ก็ ปุจฉนัตถะ ตถาคตฺสส สามีสัมพันธะใน วจัน โสภณ วิกตีกัตตทาใน
 โหติ อุททาหุ ปุจฉนัตถะ วจัน สฺุทฐกัตตทาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัม
 พันธะใน วจัน โสภณ วิกตีกัตตทาใน โหติ, หิศัพท ผลชอตกะ อหํ สฺุทฐกัตตทาใน
 วทามิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อุกฺกฏจวเสน ตติยาวิเสสนะใน วทามิ เอวํ กิริยา
 วิเสสนะใน วทามิ ‘ภนฺเต อาลปนะ สารุ อาชยนัตถะ ภิกฺขุ สฺุทฐกัตตทาใน อสฺุสฺุ
 อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจฉนตสังโยคะใน อสฺุสฺุ อรณฺณิกา วิกตีกัตตทาใน
 อสฺุสฺุ, ภิกฺขุ สฺุทฐกัตตทาใน อสฺุสฺุ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจฉนตสังโยคะ
 ใน อสฺุสฺุ ปิณฺฑปาติกา วิกตีกัตตทาใน อสฺุสฺุ, ภิกฺขุ สฺุทฐกัตตทาใน อสฺุสฺุ อาชยตบ
 ทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจฉนตสังโยคะใน อสฺุสฺุ ปัสฺุณฺณิกา วิกตีกัตตทาใน อสฺุสฺุ, ภิกฺขุ สฺุท
 ฐกัตตทาใน อสฺุสฺุ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ อัจฉนตสังโยคะใน อสฺุสฺุ รุกฺขมูลิกา
 วิกตีกัตตทาใน อสฺุสฺุ, ภิกฺขุ สฺุทฐกัตตทาใน ชาเทยฺยุํ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวชิวํ
 อัจฉนตสังโยคะใน ชาเทยฺยุํ มจฺฉมัสํ อวุตตกัมมะใน ชาเทยฺยุํ นศัพทํ ปฏฺิเสระใน
 ชาเทยฺยุํ” อิติศัพทํ อากาเรใน วทามิ, โย วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สฺุทฐกัตตทาใน โหติฯ
 อาชยตบทกัตตฺวาจก ทุกฺขา อปาทานใน มุจฺฉิตฺกามาเอฯ วิกตีกัตตทาใน โหติ, โส
 วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สฺุทฐกัตตทาใน อาคจฺฉตฺตฺวาจก มยา สหตฺถตติยา
 เขํกับ สทฺุธิฯ กิริยาสมวายะใน อาคจฺฉตฺตฺวาจก” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล
 กิริยาใน ปกฺกามิ ฯ

.....

๗๐. ตสฺุสฺุ วจัน สฺุตฺวา เอกจฺเจ นวปพฺพชิตา มนฺทพฺพุธิโน “กลฺยาณํ เทวทฺตฺโต อาห,
 เอเตน สทฺุธิ วิจฺริสฺุสสมาติ เตน สทฺุธิ เอกโต ว อหฺลํ ฯ

ตสฺุสฺุ (เทวทฺตฺตสฺุส) วจัน สฺุตฺวา เอกจฺเจ นวปพฺพชิตา มนฺทพฺพุธิโน (ภิกฺขุ) “กลฺยาณํ (วจัน)
 เทวทฺตฺโต อาห, (มยํ) เอเตน (เทวทฺตฺเตน) สทฺุธิ วิจฺริสฺุสสมาติ (จินฺเตตฺวา) เตน (เทวทฺตฺเตน)
 สทฺุธิ เอกโต ว อหฺลํ ฯ

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เอกจฺเจ บางพวก นวปพฺพชิตา ผู้บวชแล้วใหม่ มนฺทพฺพุธิโน
 ผู้มีปัญญาน้อย สฺุตฺวา ฟังแล้ว วจัน ซึ่งคำ ตสฺุสฺุ (เทวทฺตฺตสฺุส) ของพระเทวทฺต
 นั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “เทวทฺตฺโต อ.พระเทวทฺต อาห กล่าวแล้ว (วจัน)

ซึ่งคำ กลุยาณิ อังงาม, (มย) อ.เรา ท. วิจริสสาม จักเที่ยวไป สหุธิ กับ เอเตน (เทวทัตเตน) ด้วยพระเทวทัตนั้น” อิติ ดังนี้ อหสิได้มีแล้ว เอกโตว โดยความเป็นอันเดียวกันเที่ยว สหุธิ กับ เตน (เทวทัตเตน) ด้วยพระเทวทัตนั้น ฯ

ภิกษุบางพวก ผู้บวชใหม่ มีปัญญาอ่อน ฟังคำของพระเทวทัตนั้น พากันคิดว่า “พระเทวทัตกล่าวคำอังงาม, พวกเราจักเที่ยวไปกับพระเทวทัตนั้น” ดังนี้ ได้เป็นโดยความเป็นอันเดียวกันกับพระเทวทัตนั้นแหละ

เอกจเจ กิติ นวปพุชิตา กิติ มนุทพุทธิโน กิติ วิเสสนะของ ภิกษุชฎ สุทธกัตตาใน อหสิ ๆ อาชยตบทกัตตุวาจก ตสส วิเสสนะของ เทวทัตตสส ๆ สามีสัมพันธะใน วจนะ ๆ อวุตตกัมมะใน สุตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตวา “เทวทัตโต สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตุวาจก กลุยาณิ วิเสสนะของ วจนะ ๆ อวุตตกัมมะใน อาห, มย สุทธกัตตาใน วิจริสสาม ๆ อาชยตบทกัตตุวาจก เอเตน วิเสสนะของ เทวทัตเตน ๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ๆ ศัพท์ กิริยาสมวายะใน วิจริสสาม” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อหสิ เตน วิเสสนะของ เทวทัตเตน ๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ๆ คุณสมวายะใน เอกโต เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ เอกโต ๆ ตติยาวิเสสนะใน อหสิ ฯ

๗๑. อิติ โส ปณจสเทหิ ภิกษุหิ สหุธิ เตหิ ปณจหิ วตถุหิ ลูขปฺปสนฺหิ ชนฺ สณฺญาเปนฺโต กุเลสฺ วิณฺญาเปตฺวา ภูณฺชนฺโต สงฺฆเมทาย ปฺรภุกฺกมิ ฯ

อิติ โส (เทวทัตโต) ปณจสเทหิ ภิกษุหิ สหุธิ เตหิ ปณจหิ วตถุหิ ลูขปฺปสนฺหิ ชนฺ สณฺญาเปนฺโต กุเลสฺ วิณฺญาเปตฺวา ภูณฺชนฺโต สงฺฆเมทาย ปฺรภุกฺกมิ ฯ

โส (เทวทัตโต) อ.พระเทวทัตนั้น สหุธิ กับ ภิกษุหิ ด้วยภิกษุ ท. ปณจสเทหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ชนฺ ยังชน ลูขปฺปสนฺหิ ผู้เลื่อมใสแล้วในวัตรอุณหัสนีหามอง สณฺญาเปนฺโต ให้รู้พร้อมรู้ วตถุหิ ด้วยวัตร ท. ปณจหิ ห้า วิณฺญาเปตฺวา ให้รู้แจ้งแล้ว กุเลสฺ ในตระกูล ท. ภูณฺชนฺโต ฉันอยู่ ปฺรภุกฺกมิ ตะเกียกตะกายแล้ว สงฺฆเมทาย เพื่ออันแตกแห่งสงฆ์ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระเทวทัตนั้น ทำให้ชนผู้เลื่อมในวัตถุที่เศร้ามองให้ยินยอมด้วยวัตถุ ๕ เหล่านั้น พร้อมกับพวกภิกษุ ๕๐๐ รูป ออกปากขอในตระกูลทั้งหลาย ฉนั้นอยู่ ตะเกียกตะกาย เพื่อจะให้สงฆ์แตกกัน

โส วิเสสณะของ เทวทัตโตๆ สุทรรกัตตาใน ปรกุกมิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิตติศัพท์ ปการัตถะ ปญจสเดหิ วิเสสณะของ ภิกขุหิๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิๆ กิริยาสมวาเย ใน สมญาเปนุโต เตหิ กิติ ปญจหิ กิติ วิเสสณะของ วตถุหิๆ ภาระใน สมญาเปนุโต ลุขปฺปสนฺน วิเสสณะของ ชนๆ การิตกัมมะใน สมญาเปนุโตๆ อัมภันตริกิริยาของ เทวทัตโต กุเลส วิสยาธาระใน วิญญาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ภูณฺชนุโตๆ อัมภันตริกิริยาของ เทวทัตโต สงฺฆเภทาย สัมปทานใน ปรกุกมิ ๗

๗๒. โส ภควตา “สจฺจํ กิร ตฺวํ เทวทัตฺต สงฺฆเภทาย ปรกุกมสิ จกฺกเภทายาติ ปุณฺโณ “สจฺจํ ภควาติ วตฺวา “ครุโก โข เทวทัตฺต สงฺฆเภทโหติอาทีหิ โอวาทิตฺปิ สตถฺ วจฺนํ อนาถียิตฺวา ปกุกนุโต, आयสมฺนฺตํ อานนฺทํ ราชคเห ปิณฺฑทาย จรฺนตํ ทิสฺวา “อชฺชตคฺเคทานาหํ อาวุโส อานนฺท อณฺณเตฺรว ภควตา อณฺณตฺร ภิกขุสงฺฆมา อูโปสถํ กริสฺสามิ, สงฺฆกมฺมํ กริสฺสามิตี อาห ๗

โส (เทวทัตโต) ภควตา “สจฺจํ กิร ตฺวํ เทวทัตฺต สงฺฆเภทาย ปรกุกมสิ จกฺกเภทายาติ ปุณฺโณ “สจฺจํ ภควา (อหํ สงฺฆเภทาย ปรกุกมามิ จกฺกเภทาย)” อิติ วตฺวา (ภควตา) “ครุโก โข (โหติ) เทวทัตฺต สงฺฆเภทโหติอาทีหิ (วจเนหิ) โอวาทิตฺปิ สตถฺ วจฺนํ อนาถียิตฺวา ปกุกนุโต आयสมฺนฺตํ อานนฺทํ ราชคเห ปิณฺฑทาย จรฺนตํ ทิสฺวา “อชฺชตคฺเค อิทานิ อหํ อาวุโส อานนฺท อณฺณตฺร เอว ภควตา อณฺณตฺร ภิกขุสงฺฆมา อูโปสถํ กริสฺสามิ สงฺฆกมฺมํ กริสฺสามิตี อาห ๗

โส (เทวทัตโต) อ.พระเทวทัตนั้น ภควตา ปุณฺโณ ผู้อันพระผู้มีพระภาคตรัสถาม แล้ว อิติ ว่า “เทวทัตฺต ตูกอนเทวทัต กิร ไตฺยินฺวา ตฺวํ อ.เรอ ปรกุกมสิ ย่อม ตะเกียกตะกาย สงฺฆเภทาย เพื่ออันแตกแห่งสงฆ์ จกฺกเภทาย เพื่ออันทำลายซึ่ง จักร สจฺจํ จริงหรือ?” อิติ ดั่งนี้ วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาค (อหํ) อ.ข้าพระองค์ (ปรกุกมามิ) ย่อมตะเกียกตะกาย (สงฺฆเภทาย) เพื่อ อันแตกแห่งสงฆ์ (จกฺกเภทาย) เพื่ออันทำลายซึ่งจักร สจฺจํ จริง” อิติ ดั่งนี้ (ภควตา)

โอวาทิตโป แม้ผู้อันพระผู้มีพระภาค ทรงตรัสสอนแล้ว (วจนฺเห) ด้วยพระดำรัส ท. อิติอาทีหิ เป็นต้นว่า “เทวทตฺต ตูก่อนเทวทัต สงฺฆเภท อ.การแตกแห่งสงฆ์ ครุโก โข เป็นกรรมอันหนักแล (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อนาทิยิตฺวา ไม่ถือเอาแล้ว วจนฺ ซึ่งพระดำรัส สตถุ ของพระศาสดา ปกฺกนฺโต หลีกไปแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว อาณนฺทึ ซึ่งพระอาณนฺทึ อายุสมฺหุตฺ ผู้มีอายุ จรฺหนุตฺ ผู้เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑทาย เพื่อ บิณฑบาต ราชคเ ในเมืองราชคฤห์ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาณนฺทึ ตูก่อนอาณนฺทึ อาวฺโส ผู้มีอายุ อิทานิ ในกาลนี้ อชฺชตคฺเค อันมีวันนี้เป็นต้นไป อหฺ อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ อุโปสถึ ซึ่งอุโบสถ กริสฺสามิ จักกระทำ สงฺฆมมฺมฺ ซึ่งสังฆกรรม อณฺญตฺร เหว เว้นนั้นเที่ยว ภควตา จากพระผู้มีพระภาค อณฺญตฺร เว้น ภิกฺขุสงฺฆมา จากหมู่ แห่งภิกษุ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเทวทัตนั้น ถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า “ตูก่อนเทวทัต ทราบว่า เธอยอม ตะเกียกตะกายเพื่ออันแตกแห่งสงฆ์ เพื่อทำลายจักรจริงหรือ?” ก็กราบทูลว่า “จริง พระผู้มีพระภาคเจ้า” แม้ถูกพระผู้มีพระภาคทรงตรัสสอนด้วยพระดำรัสเป็นต้นว่า “ตูก่อนเทวทัต การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักนะ” ก็ไม่ถือเอาพระดำรัสของพระศาสดา หลีกไปเสีย พอเห็นพระอาณนฺทึผู้มีอายุ ผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ก็ กล่าววว่า “ตูก่อนอาณนฺทึผู้มีอายุ ในบัดนี้ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจะทำอุโบสถ จะทำ สังฆกรรม โดยเว้นพระผู้มีพระภาคเจ้า เว้นภิกษุสงฆ์” ดังนี้

โส วิเสสณะของ เทวทตฺโต ๑ สุกฺกตฺตาใน อาห ๑ อาชฺยตบทกัตตฺวาจาก ภควตา อนภิตฺกตฺตาใน ปุณฺโณ ๑ “เทวทตฺต อาลปนะ กิร อนุสฺสวนตฺถะ ตฺวํ สุกฺกตฺตาใน ปรกฺกมสิ ๑ อาชฺยตบทกัตตฺวาจาก สจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน ปรกฺกมสิ สงฺฆเภทาย ก็ ดี จกฺกเภทาย ก็ดี สัมปทานใน ปรกฺกมสิ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุณฺโณ ๑ วิเสสณะของ เทวทตฺโต “ภควา อาลปนะ อหฺ สุกฺกตฺตาใน ปรกฺกมามิ ๑ อาชฺยตบทกัตตฺวาจาก สจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน ปรกฺกมามิ สงฺฆเภทาย ก็ดี จกฺกเภทาย ก็ดี สัมปทานใน ปรกฺกมามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอวาทิต ภควตา อนภิตฺกตฺตาใน โอวาทิต “เทวทตฺต อาลปนะ สงฺฆเภท สุกฺกตฺตาใน โหติ ๑ อาชฺยตบทกัตตฺวาจาก ครุโก วิกิตฺกตฺตาใน โหติ โขศัพท์ วจนาลังการะ” อิติศัพท์ สฺรุปะใน อาทีหิ วจนฺเห อาทีหิ วิเสสณะของ วจนฺเห ๑ ภาวะใน โอวาทิต อปิศัพท์ อเปกขตฺถะเข้ากับ

โอวาทิต๑ วิเสสนะของ เทวท๑โต สตุฏ๑ สามีสัมพันธะใน วจัน๑ อวุตตกัมมะใน
อนาทียิต๑ว๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกน๑โต๑ วิเสสนะของ เทวท๑โต อายสมน๑ต๑ วิเสสนะ
ของ อานน๑ท๑ อวุตตกัมมะใน ทิส๑วา ราชค๑เห วิสยา๑ธาระใน จร๑น๑ต๑ ปิณ๑ท๑ย สัมป๑ทา๑น
ใน จร๑น๑ต๑ วิเสสนะของ อานน๑ท๑ ทิส๑วา ปุพพกาลกิริยาใน อา๑ห “อา๑วุ๑โส วิเสสนะของ
อานน๑ท๑ อ๑ล๑ปน๑ะ อ๑ห ส๑ุ๑ท๑ก๑ต๑ตา๑น ก๑ริ๑ส๑ุ๑ส๑า๑มิ๑ ส๑อง๑บ๑ท อ๑า๑ย๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑า๑จก
อ๑ช๑ข๑ต๑ค๑เค๑ วิเสสนะของ อิท๑า๑น๑ิ๑ ก๑าล๑ส๑ัต๑ต๑มี๑น ก๑ริ๑ส๑ุ๑ส๑า๑มิ๑ เอ๑ว๑ค๑ัพ๑ท อ๑ว๑ชา๑ระ๑เ๑้า๑ก๑บ
อ๑ณ๑ณ๑ต๑ร๑ ส๑อง๑บ๑ท กิริยา๑วิ๑เสส๑นะ๑น ก๑ริ๑ส๑ุ๑ส๑า๑มิ๑ ภ๑คว๑ตา อ๑ปา๑ทา๑น๑น อ๑ณ๑ณ๑ต๑ร๑ ภิก๑ขุ-
ส๑ง๑มา อ๑ปา๑ทา๑น๑น อ๑ณ๑ณ๑ต๑ร๑ อ๑โป๑ส๑ถ อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะ๑น ก๑ริ๑ส๑ุ๑ส๑า๑มิ๑ ส๑ง๑ฆ๑ม๑ม อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะ
ใน ก๑ริ๑ส๑ุ๑ส๑า๑มิ๑” อิต๑ค๑ัพ๑ท อ๑า๑การ๑ะ๑น อา๑ห ๑

.....
.....

๗๓. เถโร ตมต๑ถ๑ ภ๑คว๑โต อาโร๑เจ๑สิ ๑

เถโร ต๑ อ๑ต๑ถ๑ ภ๑คว๑โต อาโร๑เจ๑สิ ๑

เถโร อ.พระเถระ อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ต๑ อ๑ต๑ถ๑ ซึ่งเ๑ื่อ๑ความ๑นั๑น ภ๑คว๑โต แก๑่พระ
ผู้๑มี๑พระ๑ภา๑ค ๑

พระเถระกราบทูลเ๑ื่อ๑ความ๑นั๑นแต่๑่พระผู้๑มี๑พระ๑ภา๑ค

เถโร ส๑ุ๑ท๑ก๑ต๑ตา๑น อาโร๑เจ๑สิ๑ อ๑า๑ย๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑า๑จก ต๑ วิ๑เสส๑นะ๑ของ อ๑ต๑ถ๑ิ๑ อ๑ว๑ต๑ต๑-
ก๑ัม๑มะ๑น อาโร๑เจ๑สิ ภ๑คว๑โต สัมป๑ทา๑น๑น อาโร๑เจ๑สิ ๑

.....
.....

๗๔. ต๑ วิ๑ท๑ิต๑วา ส๑ตุ๑ถ๑า อ๑ุ๑ป๑น๑น๑ธ๑ม๑ม๑ส๑เ๑ว๑โค หุ๑ต๑วา “เท๑ว๑ท๑โต ส๑เท๑ว๑ก๑ส๑ส โลก๑ส๑ส อ๑น๑ต๑ณ๑-
น๑ิส๑ุ๑ส๑ิต๑ อ๑ต๑ต๑โน อ๑วิ๑จ๑ม๑หิ ป๑จ๑น๑ก๑ม๑ม๑ ก๑โร๑ตี๑ติ ป๑ริ๑วิต๑ก๑เก๑ต๑วา

“สุ๑กร๑า๑น อ๑สา๑ธ๑ุ๑น อ๑ต๑ต๑โน อ๑หิ๑ตา๑น จ;

ย๑ เว หิ๑ต๑ณ๑จ ส๑า๑ธ๑ุ๑ญ๑จ ต๑ เว ป๑ร๑ม๑ทุ๑ก๑กร๑น๑ห๑ติ

อิม๑ ค๑า๑ถ๑ ว๑ต๑วา ป๑น อิม๑ อ๑ุ๑ทา๑น อ๑ุ๑ทา๑เน๑สิ

“สุ๑กร๑ ส๑า๑ธ๑ุ๑นา ส๑า๑ธ๑ุ, ส๑า๑ธ๑ุ ป๑า๑เป๑น ทุ๑ก๑กร๑;

ป๑า๑ป๑ ป๑า๑เป๑น ส๑ุ๑กร๑, ป๑า๑ป๑ม๑ริ๑เย๑หิ ทุ๑ก๑กร๑น๑ห๑ติ ๑

ตัม (อตุล) วิทิตวา สตุถา อูปปนฺนธมฺมสํเวโค หุตฺวา “เทวทฺโต สเทวกสฺส โลกสฺส
อนตฺถนิสฺสิตํ อตฺตโน อวีจิมฺหิ ปจฺนกมฺมํ กโรตฺติติ ปริวิตฺตเกตฺวา

“(ตานิ กมฺมานิ) สุกฺราหิ (โหนฺติ),
(ยานิ กมฺมานิ) อสฺสาณฺหิ (จ) อตฺตโน อหิตานิ จ (โหนฺติ);
ยํ เว (กมฺมํ) หิตญฺจ สาธุญฺจ (โหติ),
ตํ เว (กมฺมํ) ปรมทฺทกฺกํ (โหติ)” อิติ

อิมํ คถํ วตฺวา ปุณ อิมํ อุทานํ อุทานฺสิ

“สุกฺรํ สาธุหา (โหติ) สาธุ,
สาธุ ปาเปห (ปฺคฺคฺเลน) ทฺทกฺกํ (โหติ);
ปาปํ ปาเปห (ปฺคฺคฺเลน) สุกฺรํ (โหติ),
ปาปํ อริเยหิ ทฺทกฺกํ (โหติ)” อิติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิทิตวา ทรงทราบแล้ว ตัม (อตุล) ซึ่งเห็นความนั้น อูปปนฺนธมฺม-
สํเวโค เป็นผู้ทรงมีความสลดในธรรมอันเกิดขึ้นแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว ปริวิตฺตเกตฺวา
ทรงปริวิตกแล้ว อิติ ว่า “เทวทฺโต อ.พระเทวทัต กโรตฺติติ ย่อมกระทำ ปจฺนกมฺมํ
ซึ่งกรรมเป็นเหตุใหม่ อวีจิมฺหิ ในนรกชื่อว่าเวจี อตฺตโน แก่ตน อนตฺถนิสฺสิตํ อัน
อาศัยแล้วซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ โลกสฺส แก่โลก สเทวกสฺส อันเป็นไปกับ
ด้วยเทวโลก” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้ว อิมํ คถํ ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“(ยานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่าใด อสฺสาณฺหิ (จ) เป็นกรรม
ไม่ดีด้วย อหิตานิ เป็นกรรมไม่เป็นประโยชน์ก็อกุล อตฺตโน
แก่ตน จ ด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น, (ตานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท.
เหล่านั้น สุกฺราหิ เป็นกรรมอันบุคคลกระทำได้ง่าย (โหนฺติ)
ย่อมเป็น, ยํ เว (กมฺมํ) อ.กรรมใดแล หิตํ จ เป็นกรรมเป็น
ประโยชน์ก็อกุลด้วย สาธุญฺจ เป็นกรรมดีด้วย (โหติ) ย่อม
เป็น, ตํ เว (กมฺมํ) อ.กรรมนั้นแล ปรมทฺทกฺกํ เป็นกรรมอัน
บุคคลกระทำได้ยากอย่างยิ่ง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้

อุทานฺสิ ทรงเปล่งแล้ว อิมํ อุทานํ ซึ่งพระอุทานนี้ ปุณ อิติ ว่า

“สาธุ อ.ความดี สาธุหา สุกฺรํ เป็นกรรม อันคนดี กระทำได้
โดยง่าย (โหติ) ย่อมเป็น, สาธุ อ.ความดี ปาเปห (ปฺคฺคฺเลน)

ทุกกริ เป็นกรรม อันบุคคล ผู้ชั่ว กระทำได้โดยยาก (โหด)
 ย่อมเป็น, ปาป อ.ความชั่ว ปาเปน (บุคคล) สุกกริ เป็น
 กรรม อันบุคคล ผู้ชั่ว กระทำได้โดยง่าย (โหด) ย่อมเป็น,
 ปาป อ.ความชั่ว อริเยหิ ทุกกริ เป็นกรรม อันพระอริยเจ้า ท.
 กระทำได้โดยยาก (โหด) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงทราบเนื้อความนั้น ทรงเกิดธรรมสังเวชขึ้น ทรงปริวิตกว่า “พระเทว
 ทัดทำกรรมที่เป็นเหตุใหม่ในอเวจีรณกแกตณ ที่อาศัยความฉิบหายมิใช่ประโยชน์แก่
 ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก” ตรัสพระคาถานี้ว่า

“กรรมเหล่าใดที่ไม่ดี และไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลสำหรับตน
 กรรมเหล่านั้น เป็นกรรมที่ทำได้ง่าย กรรมใดแล เป็นประโยชน์
 เกื้อกูล เป็นกรรมดี กรรมนั้นแล เป็นกรรมที่ทำได้ยากอย่าง
 ยิ่ง” ดังนี้

ทรงเปล่งพระอุทานนี้อีกว่า

“ความดี คนดี ทำได้ง่าย ความดี คนชั่ว ทำได้ยาก บาป คนชั่ว
 ทำได้ง่าย บาป พระอริยเจ้าทั้งหลาย ทำได้ยากยิ่ง” ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน อุทานะสิจ อายยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ อตฺถํจ
 อวุตตกัมมะใน วิทิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา อุปปนฺนธมฺมสฺสเวโค วิทิตกัตตาใน
 หุตฺวาจก สมานกาลกิริยาใน ปริวิตกฺเกตฺวา “เทวทตฺโต สุทธกัตตาใน กโรติจ อายยาต-
 บทกัตตฺวาจก สเทวกสฺส วิเสสนะของ โลกสฺสจ สัมปทานใน อนตฺถนิสฺสิตฺจ วิเสสนะ
 ของ ปจฺนกมฺมํ อตฺตโน สัมปทานใน ปจฺนกมฺมํ อวิจิมฺหิ วิสยาธาระใน ปจฺนกมฺมํจ
 อวุตตกัมมะใน กโรติ” อิติศัพท์ อากาละใน ปริวิตกฺเกตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา

“ทานิ วิเสสนะของ กมฺมานิจ สุทธกัตตาใน โหนฺติจ
 อายยาตบทกัตตฺวาจก สุกฺรานิ วิทิตกัตตาใน โหนฺติ, ยานิ
 วิเสสนะของ กมฺมานิจ สุทธกัตตาใน โหนฺติจ อายยาตบท
 กัตตฺวาจก อสฺสาณิ กิตฺติ อหิตานิ กิตฺติ วิทิตกัตตาใน โหนฺติ
 อตฺตโน สัมปทานใน อหิตานิ จศัพท์ ปทสมฺมจฺยัตถะเข้ากับ
 อสฺสาณิ และ อตฺตโน อหิตานิ, ยํ วิเสสนะของ กมฺมํจ สุทธ-

กัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เวศัพฺท ปทปุรณะ หิตํ
 กัตี สาธุ กัตี วิกตีกัตตานิ โหติ จ สองศัพฺท ปทสมุจจยัตถะ
 เข้ากับ หิตํ และ สาธุ, ตํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ สฺุทธกัตตานิ
 โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เวศัพฺท ปทปุรณะ ปรมทุกฺกรํ
 วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพฺท สฺุประไน อิมํ คาถํ

อิมํ วิเสสณะของ คาถํฯ อวุตตกัมมะไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อุทานะสิ ปุณ กิริยา-
 วิเสสณะไน อุทานะสิ อิมํ วิเสสณะของ อุทานํฯ อวุตตกัมมะไน อุทานะสิ

“สาธุ สฺุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สฺุกรํ วิกตีกั-
 กัตตานิ โหติ สาธุนา อนภิทกัตตานิ สฺุกรํ, สาธุ สฺุทธกัตตานิ
 โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปาเปเน วิเสสณะของ
 ปุคฺคเลนํฯ อนภิทกัตตานิ ทุกฺกรํฯ วิกตีกัตตานิ โหติ, ปาเป
 สฺุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปาเปเน วิเสสณะ
 ของ ปุคฺคเลนํฯ อนภิทกัตตานิ สฺุกรํฯ วิกตีกัตตานิ โหติ,
 ปาเป สฺุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อริเยหิ
 อนภิทกัตตานิ ทุกฺกรํฯ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพฺท สฺุประไน
 อิมํ อุทานํ ฯ

๗๕. อถ โข เทวทฺโต อุโปสถทิวเส อตฺตโน ปริสาย สทุธี เอกมนฺตํ นิสีทิตฺวา
 “ยสฺุสฺุมาณี ปณฺจ วตฺถุณี ขมนฺติ, โส สลากํ คณฺหตฺตติ วตฺวา, ปณฺจสเดหิ วชฺุชฺุปฺุตตเกหิ
 นวเกหิ อปฺุปกตตณฺณฺหิ สลากาย คหิตาย, สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา เต ภิกฺขุ อาทาย
 คยาสีสํ อคมาสิ ฯ

อถ โข เทวทฺโต อุโปสถทิวเส อตฺตโน ปริสาย สทุธี เอกมนฺตํ นิสีทิตฺวา “ยสฺุส (ภิกฺขุสฺุส)
 อิมานี ปณฺจ วตฺถุณี ขมนฺติ, โส (ภิกฺขุ) สลากํ คณฺหตฺตติ วตฺวา, ปณฺจสเดหิ วชฺุชฺุปฺุตตเกหิ
 นวเกหิ อปฺุปกตตณฺณฺหิ (ภิกฺขุหิ) สลากาย คหิตาย, สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา เต ภิกฺขุ อาทาย
 คยาสีสํ อคมาสิ ฯ

อถ โข ครั้งนั้นแล เทวทฺโต อ.พระเทวทัต นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควร

สทุธิ กับ ปริสาย ด้วยบริษัท อุตตโน ของตน อุโปสถทิวเส ในวันเป็นที่รักษา ซึ่งอุโปสถ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “วตฺถุณี อ.วัตฺถุ ท. ปญจ ห้า อิมานิ เหล่านี้ ขมนฺหติ ย่อมชอบใจ ยสฺส (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกฺขุรูปใด, โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุรูปนั้น คณฺหตุ จงถือเอา สลากํ ซึ่งสลาก” อิติ ดังนี้, สลากาย ครั้นเมื่อสลาก (ภิกฺขุหิ) อันภิกฺขุ ท. อปฺปกตมฺญุหิ ผู้ไม่รู้ซึ่งพระกรรมวินัยอันพระศาสดาทรงกระทำทั่วแล้ว นวเกหิ ผู้ใหม่ วชฺชึปฺตฺตเกหิ ผู้เป็นชาววชฺชึบุตร ปญจสเทหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ คหิตาย จับ แล้ว, ภินฺทิตฺวา ทำลายแล้ว สงฺฆํ ซึ่งสงฆํ อาทาย พาเอาแล้ว เต ภิกฺขุ ซึ่งภิกฺขุ ท. เหล่านั้น อคฺมาสิ ใต้ไปแล้ว คยาสิสํ สูคยาสิสะ ๕

ที่นั่นแล พระเทวทัต หนึ่ง ณ ที่สมควร พร้อมกับบริษัทของตัวเองในวันอุโปสถ แล้ว กล่าววว่า “วัตฺถุ ๕ อย่างเหล่านี้ ย่อมชอบใจแก่ภิกฺขุรูปใด, ภิกฺขุรูปนั้นจงถือเอาสลาก” ดังนี้, เมื่อพวกภิกฺขุ ๕๐๐ รูป ชาววชฺชึบุตร ผู้ใหม่ ผู้ไม่รู้พระกรรมวินัยที่พระศาสดา ทรงกระทำไว้แล้วจับสลากแล้ว, ก็ทำลายสงฆํ ใต้พาเอาพวกภิกฺขุเหล่านั้นไปยัง คยาสิสะ

อถ กาลสัตตมึ โขศัพฺท วจนาลังการะ เทวทฺโต สฺุททกัตฺตานิ อคฺมาสิ๑ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจก อุโปสถทิวเส กาลสัตตมึใน นิสึทิตฺวา อุตตโน สามีสัมพันธะใน ปริสาย๑ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ๑ กิริยาสมวายะใน นิสึทิตฺวา เอกมนฺต อาชาระใน นิสึทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อิมานิ กัตตี ปญจ กัตตี วิเสสนะของ วตฺถุณี๑ สฺุททกัตฺตานิ ขมนฺหติ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ยสฺส วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺส๑ สัมปทานใน ขมนฺหติ, โส วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑ สฺุททกัตฺตานิ คณฺหตุ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สลากํ อวุตตกัมมะ ใน คณฺหตุ” อิติศัพฺท อาการะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภินฺทิตฺวา, ปญจสเทหิ กัตตี วชฺชึปฺตฺตเกหิ กัตตี นวเกหิ กัตตี อปฺปกตมฺญุหิ กัตตี วิเสสนะของ ภิกฺขุหิ๑ อนภินฺทกัตฺตานิ ใน คหิตาย สลากาย ลักษณะใน คหิตาย๑ ลักษณะกิริยา, สงฺฆํ อวุตตกัมมะใน ภินฺทิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย เต วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑ อวุตตกัมมะใน อาทาย๑ สมานกาลกิริยาใน อคฺมาสิ คยาสิสํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคฺมาสิ ๕

๗๖. ตสฺส ตตฺถ คตภาวํ สุตฺวา สตุถา เตสึ ภิกฺขุณฺ อานยตุถาย เทว อคฺคสาวเก เปเสสิ ๕

ตสฺส (เทวทัตตสฺส) ตตฺถ (จาเน) คตภาวํ สุตฺวา สตุถา เตสํ ภิกฺขุณฺโณ อานยตุถาย เทว
 อคฺคสาวเก เปเสสิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา สุตฺวา สดับแล้ว ตสฺส (เทวทัตตสฺส) ตตฺถ (จาเน) คตภาวํ
 ซึ่งความที่แห่งพระเทวทัตนั้นเป็นผู้ไปแล้ว ในที่นั้น เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว อคฺคสาวเก
 ซึ่งพระอัครสาวก ท. เทว สอง อานยตุถาย เพื่อประโยชน์แก่การนำมา เตสํ
 ภิกฺขุณฺโณ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ฯ

พระศาสดาทรงสดับว่าพระเทวทัตนั้นไปในที่นั้นแล้ว ทรงส่งพระอัครสาวกทั้ง ๒ รูป
 ไป เพื่อประโยชน์แก่การนำภิกษุเหล่านั้นกลับมา

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน เปเสสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสฺนฺขอ เทวทัตตสฺส ฯ
 ภาวาทิสัมพันธฺใน คตภาวํ ตตฺถ วิเสสฺนฺขอ ฐาเน ฯ วิสยาธาระใน คต- คตภาวํ
 อุตฺตกัมมฺใน สุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ เตสํ วิเสสฺนฺขอ ภิกฺขุณฺโณ จัณฺฐีอุตฺต-
 กัมมฺใน อานยตุถาย ฯ สัมปทานใน เปเสสิ เทว วิเสสฺนฺขอ อคฺคสาวเก ฯ อุตฺต-
 กัมมฺใน เปเสสิ ฯ

๗๗. เต ตตฺถ คนฺตฺวา อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนียา จ อิทธิปาฏิหาริยานุสาสนียา จ
 อนุสาสนฺดา เต อมตํ ปาเยตฺวา อาทาย อากาเสนาคมิสฺสุ ฯ

เต (เทว อคฺคสาวกา) ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนียา จ อิทธิปาฏิหาริยา-
 นุสาสนียา จ อนุสาสนฺดา เต (ภิกษุ) อมตํ ปาเยตฺวา อาทาย อากาเสน อาคมิสฺสุ ฯ

(อคฺคสาวกา) อ.พระอัครสาวก ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ
 (จาเน) ในที่นั้น อนุสาสนฺดา พราสออนอยู่ อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนียา จ
 ด้วยการพราสออนด้วยอาเทสนาปาฏิหาริย์ด้วย อิทธิปาฏิหาริยาสุสาสนียา จ ด้วย
 การพราสออนด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ด้วย เต (ภิกษุ) ยังภิกษุ ท. เหล่านั้น ปาเยตฺวา
 ให้ดื่มแล้ว อมตํ ซึ่งอมตะ อาทาย พาเอาแล้ว อาคมิสฺสุ มาแล้ว อากาเสน ทาง
 อากาศ ฯ

พระอัครสาวกทั้ง ๒ รูปเหล่านั้น ไปยังสถานที่แห่งนั้น แล้วพราสออนด้วยอาเทสนา-
 ปาฏิหาริยานุสาสนียา และอิทธิปาฏิหาริยานุสาสนียา ช่วยให้ภิกษุเหล่านั้นดื่มน้ำอมตะแล้ว

ก็พาเอาภิกษุเหล่านั้นมาทางอากาศ

เต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ อคฺคสาวกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาคมีสุฯ อาชยาตบท กัตฺตวาจก ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุสาสนฺตา อาเทสนาปาฎิหาริยานุสาสนิยา กิติ อิทธิปาฎิหาริยานุสาสนิยา กิติ ภาระใน อนุสาสนฺตา จ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ อาเทสนาปาฎิหาริยานุสาสนิยา และอิทธิปาฎิหาริยานุสาสนิยา อนุสาสนฺตา อัปฺนัทรกิริยาของ อคฺคสาวกา เต วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ การิตกัมมะใน ปาเยตฺวา อมตํ อุตฺตกัมมะใน ปาเยตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน อาคมีสุ อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน อาคมีสุ ฯ

๗๘. โกกาลิโกปิ โข “อฺภูเจหิ อวฺุโส เทวทตฺต, นีตา เต ภิกฺขุ สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเนหิ, นนฺุ ตฺวํ มยา วุตฺโต ‘มา อวฺุโส สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเนหิ วิสุสฺสสิ; ปาปิจฺฉา สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเน, ปาปิگانํ อิจฺฉานํ วสฺงคตฺตาติ วตฺวา ชนฺนุเกน หทยมฺชฺเฒ ปหริ ฯ”

โกกาลิโกปิ โข “(ตฺวํ) อฺภูเจหิ อวฺุโส เทวทตฺต, นีตา เต ภิกฺขุ สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเนหิ, นนฺุ ตฺวํ มยา วุตฺโต ‘(ตฺวํ) มา อวฺุโส สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเนหิ วิสุสฺสสิ; ปาปิจฺฉา สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเน ปาปิگانํ อิจฺฉานํ วสฺงคตฺตา (โหนฺติ)” อิติ (อสิ)” อิติ วตฺวา ชนฺนุเกน หทยมฺชฺเฒ ปหริ ฯ”

โกกาลิโกปิ โข แม้อ.พระโกกาลิกะแล วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เทวทตฺต แนะ เทวทตฺต อวฺุโส ผู้มีอายุ (ตฺวํ) อ.ท่าน อฺภูเจหิ จงลุกขึ้น, เต ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่า นั้น สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเนหิ อันพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท. นีตา นำไป แล้ว, ตฺวํ อ.ท่าน มยา วุตฺโต เป็นผู้อันเรา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘อวฺุโส แนะท่าน ผู้มีอายุ (ตฺวํ) อ.ท่าน มา วิสุสฺสสิ อย่าคั่นเคยแล้ว สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเนหิ ด้วย พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท., สารีปฺตฺตโมคฺคฺลฺลาเน อ.พระสารีบุตรและ พระโมคคัลลานะ ท. ปาปิจฺฉา มีความปรารถนาชั่ว วสฺงคตฺตา เป็นผู้ไปแล้วสู่อำนาจ อิจฺฉานํ แห่งความปรารถนา ท. ปาปิگانํ อันชั่ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ (อสิ) ย่อมเป็น นนฺุ มิใช่หรือ?” อิติ ดังนี้ ปหริ ประหารแล้ว หทยมฺชฺเฒ ที่ท่ามกลางแห่ง

หทัย ชนุญเกน ด้วยเข้า ฯ

แม้พระโกกาลิกะแล กล่าวว่ “แน่เทวทัตผู้มีอายุ ท่านจงลุกขึ้น, พวกภิกษุเหล่านั้น ถูกพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะนำไปแล้ว, ท่านเป็นผู้ที่เรากล่าวแล้วว่า ‘ท่านผู้มีอายุ ท่านอย่าทำความคั่นเคยกั้กับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ, พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะมีความปรารถนาชั่ว เป็นผู้ไปสู่วงศ์ของผู้ปรารถนาชั่ว’ มิใช่หรือ?” ดังนี้ ดีเข้าที่กลางหัวใจ

อภิสัพท์ อเปกขัตถะเข้ากั้ โกกาลีโกฏ สุทธกั้ตตานิ ปหริฏ อายยาตบทกั้ตตวาจก ไชศัพท์ วจนาลังการะ “อาวุโส วิเสสณะของ เทวทัตตฤ อาลปนะ ตวั สุทธกั้ตตานิ อฏฺฐเจหิฏ อายยาตบทกั้ตตวาจก, เต วิเสสณะของ ภิกษุฏ วุตตกั้มมะไน นีตาฏ กิตบทกั้มมวาจก สารีปุตตโมคคัลลานะหิ อนภิหิตกั้ตตานิ นีตา, ตวั สุทธกั้ตตานิ อสิฏ อายยาตบทกั้ตตวาจก นนุ ปุจฉนัตถะ มยา อนภิหิตกั้ตตานิ วุตโตฏ วิกตีกั้ตตานิ อสิ ‘อาวุโส อาลปนะ ตวั สุทธกั้ตตานิ วิสุสาสิฏ อายยาตบทกั้ตตวาจก มาศัพท์ ปฏฺฐิเสสชะไน วิสุสาสิ สารีปุตตโมคคัลลานะหิ สหัตถตติยาเข้ากั้ วิสุสาสิ, ปาปีจฉา วิเสสณะของ สารีปุตตโมคคัลลานาฏ สุทธกั้ตตานิ โหนติฏ อายยาตบทกั้ตตวาจก ปาปีกานั วิเสสณะของ อิจฉานัฏ สามีสัมพันธะไน วสงคตาวฏ วิกตีกั้ตตานิ โหนติ” อิติศัพท์ อาการะไน วุตโต” อิติศัพท์ อาการะไน วตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาไน ปหริชชนุเกน ภาระไน ปหริ หทยมชฺเฉม วิสยาธาระไน ปหริ ฯ

๗๙. ตสฺส ตตถเภา อุกฺกหึ โลหิตํ มุขโต อุกฺคณฺณิ ฯ

ตสฺส (เทวทัตตสฺส) ตตถ เภา (จาเน) อุกฺกหึ โลหิตํ มุขโต อุกฺคณฺณิ ฯ

โลหิตํ อ.เลือด อุกฺกหึ อันอุน อุกฺคณฺณิ ฟุงออกแล้ว มุขโต จากปาก ตสฺส (เทวทัตตสฺส) ของพระเทวทัตนั้น ตตถ เภา (จาเน) ในที่นั้นนั้นเกี่ยว ฯ

เลือดอุนๆ ฟุงออกจากปากของพระเทวทัตนั้น ในที่นั้นนั้นแหละ

อุกฺกหึ วิเสสณะของ โลหิตัฏ สุทธกั้ตตานิ อุกฺคณฺณิฏ อายยาตบทกั้ตตวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เทวทัตตสฺสฏ สามีสัมพันธะไน มุขโต เภาศัพท์ อวธารณะเข้ากั้ ตตถฏ วิเสสณะของ จาเนฏ วิสยาธาระไน อุกฺคณฺณิ มุขโต อพาทานไน อุกฺคณฺณิ ฯ

๘๐. อายสมนุหฺ ตํ ปน สารีปุตฺตํ ภิกขุสงฺฆปริวฺตํ อากาเสนาจจนฺตํ ทิสฺวา ภิกขุ อาหํสุ “ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต คมนกาเล อตฺตทฺตโย ว คโต, อิทานิ มหาปริวารโ อาคจจนฺโต โสภตීติ ฯ

อายสมนุหฺ ตํ ปน สารีปุตฺตํ ภิกขุสงฺฆปริวฺตํ อากาเสน อาคจจนฺตํ ทิสฺวา ภิกขุ อาหํสุ “ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต คมนกาเล อตฺตทฺตโย ว คโต, (สารีปุตฺโต) อิทานิ มหาปริวารโ อาคจจนฺโต โสภตීติ ฯ

ปน กิ ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว สารีปุตฺตํ ซึ่งพระสารีบุตร อายสมนุหฺ ตํ ผู้มีอายุ ภิกขุสงฺฆปริวฺตํ ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว อาคจจนฺตํ ผู้มาอยู่ อากาเสน ทางอากาศ อาหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สารีปุตฺโต อ.พระสารีบุตร อายสฺมา ผู้มีอายุ อตฺตทฺตโยว มีตนเป็นที่สองเที่ยว คโต ไปแล้ว คมนกาเล ในกาลเป็นที่ไป, อิทานิ ในกาลนี้ (สารีปุตฺโต) อ.พระ สารีบุตร มหาปริวารโ มีบริวารใหญ่ อาคจจนฺโต มาอยู่ โสภติ ย่อมงาม” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็พวกภิกษุเห็นพระสารีบุตรผู้มีอายุ ผู้ที่หมู่ภิกษุแวดล้อมแล้ว กำลังมาทางอากาศ จึง กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระสารีบุตรผู้มีอายุ มีตัวเองเป็นที่สองเท่านั้นใน กาลไป ไปแล้ว, บัดนี้ พระสารีบุตรมีบริวารใหญ่ กำลังมา ย่อมงดงาม”

ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ ภิกขุ สุทฺธกตฺตานิ อาหํสุ ฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อายสมนุหฺ ตํ วิเสสนะของ สารีปุตฺตํ ๑ อวฺตตกัมมะเน ทิสฺวา ภิกขุสงฺฆปริวฺตํ วิเสสนะ ของ สารีปุตฺตํ อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน อาคจจนฺตํ ๑ วิเสสนะของ สารีปุตฺตํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “ภนฺเต อาลปนะ อายสฺมา วิเสสนะของ สารีปุตฺโต ๑ สุทฺธกตฺตานิ คโต ๑ กิตฺตบทกตฺตฺวาจก คมนกาเล กาลสตฺตมิมิใน คโต เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ อตฺตทฺตโย ๑ วิเสสนะของ สารีปุตฺโต, อิทานิ กาลสตฺตมิมิใน โสภติ สารีปุตฺโต สุทฺธกตฺตานิ โสภติ ๑ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก มหาปริวารโ วิเสสนะของ สารีปุตฺโต อาคจจนฺโต อัปฺภันตรกิริยาของ สารีปุตฺโต” อิติศัพทํ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

.....
.....
.....

๘๑. สตถา “น ภิกขเว อิทาเนว, ตีรจฉานโยนียํ นิพพตตกาเลปี มม ปุตุโต มม
สนฺติกํ อาคจฺจนฺโต โสภติเยวาติ วตฺวา

“โหติ สีลวตํ อตุโถ ปฏิสนฺถารวฺตฺตินํ ฯ
ลกฺขณํ ปสฺส อายนฺตํ ฅาติสงฺฆปรุกฺขิตํ,
อถ ปสฺสสิมํ กาลํ สุวิหีนํ ฅาติภีติ

อิทํ ชาตกํ กเถสิ ฯ

สตถา “น ภิกขเว อิทานิ เอว (มม ปุตุโต มม สนฺติกํ อาคจฺจนฺโต โสภติ), ตีรจฉานโยนียํ
นิพพตตกาเลปี มม ปุตุโต มม สนฺติกํ อาคจฺจนฺโต โสภติเยวาติ วตฺวา

“โหติ สีลวตํ (ชนานํ) อตุโถ ปฏิสนฺถารวฺตฺตินํ ฯ
(ตุวํ) ลกฺขณํ ปสฺส อายนฺตํ ฅาติสงฺฆปรุกฺขิตํ,
(ตุวํ) อถ ปสฺสสิ อิมํ กาลํ สุวิหีนํ ฅาติภีติ

อิทํ ชาตกํ กเถสิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ปุตุโต)
อ.บุตร (มม) ของเรา (อาคจฺจนฺโต) มาอยู่ (สนฺติกํ) สู้สำนัก (มม) ของเรา (โสภติ)
ย่อมงาม อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว น หามิได้, ปุตุโต อ.บุตร มม ของ
เรา อาคจฺจนฺโต มาอยู่ สนฺติกํ สู้สำนัก มม ของเรา โสภติ เอว ย่อมงามนั้น
เทียว นิพพตตกาเลปี แม้ในกาลเป็นที่บังเกิด ตีรจฉานโยนียํ ในกำเนิดแห่งสัตว์
เตรจฉาน” อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว อิทํ ชาตกํ ซึ่งชาตกนี้ อิติ ว่า

“อตุโถ อ.ความเจริญ โหติ ย่อมมี (ชนานํ) แก่ชน ท. สีลวตํ
ผู้มีศีล ปฏิสนฺถารวฺตฺตินํ ผู้มีความประพฤติในปฏิสันถาร,
(ตุวํ) อ.ท่าน ปสฺส จงดู ลกฺขณํ ซึ่งเนื้อชื่อว่าลักขณะ อายนฺตํ
ผู้มาอยู่ ฅาติสงฺฆปรุกฺขิตํ ผู้อันหมู่แห่งญาติกระทำแล้วใน
เบื้องหน้า, อถ เออ ก็ (ตุวํ) อ.ท่าน ปสฺสสิ ย่อมเห็น อิมํ
กาลํ ซึ่งเนื้อชื่อว่ากาละนี้ สุวิหีนํ ผู้เสื่อมวิเศษด้วยดีแล้ว
ฅาติภี จากญาติ ท. เทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นนะภิกษุทั้งหลาย, บุตรของเรา เมื่อมาสู่
สำนักของเรา ย่อมงามที่เดียว แม้ในกาลเกิดในกำเนิดสัตว์เตรจฉาน” ดังนี้ ตรัสชาตก

นี้ว่า

“ความเจริญย่อมมีแก่พวกชนผู้มีศีล ผู้มีความประพฤติใน
ปฏิสันถาร, ท่านจงดูเนื่อลักษณะผู้กำลังมา ที่มีหมู่ญาตินำ
หน้า, เออ ก็ ท่านย่อมเห็นเนื่อกาละนี้ ผู้เสื่อมสิ้นเชิงแล้วจาก
พวกญาติ” ดังนี้

สตถา สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “ภิกขเว อาลปนะ ปุตุโต สุทธกัตตา
ใน โสภติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก นศัพทํ ปฏิเสธนัตถะ เอวศัพทํ อวธารณะเข้า
กับ อิทานิฯ กาลสัตตมีใน โสภติ มม สามีสัมพันธะใน ปุตุโต มม สามีสัมพันธะใน
สนุติกัฯ สัมปาปุณียกัมมะใน อากจณฺโตะฯ อัพภันตรกิริยาของ ปุตุโต, ปุตุโต สุทธกัตตา
ใน โสภติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตिरจฺจนโยนียํ วิสยาระใน นิพพุตตกาเล
อปิตัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ นิพพุตตกาเลฯ กาลสัตตมีใน โสภติ มม สามีสัมพันธะ
ใน ปุตุโต มม สามีสัมพันธะใน สนุติกัฯ สัมปาปุณียกัมมะใน อากจณฺโตะฯ อัพภันตร-
กิริยาของ ปุตุโต เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ โสภติ” อิตีศัพทํ อาการะใน วตุวฯ
ปุพพกาลกิริยาใน กเถสิ

“อตุโธ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก สีลวตํ กัตติ
ปฏิสนฺถารวฺตุตฺติํ กัตติ วิเสสนะของ ชนानึฯ สัมปทานใน โหติ,
ตุวํ สุทธกัตตาใน ปสฺสฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ลกฺขณํ อวุตต-
กัมมะใน ปสฺส อายนฺตํ กัตติ ฌาติสงฺฆปรุภุขิตํ กัตติ วิเสสนะของ
ลกฺขณํ, อถ อปรนัยํ ตวํ สุทธกัตตาใน ปสฺสสิฯ อาชยาดบท-
กัตตุวจาก อิมํ วิเสสนะของ กาลึฯ อวุตตกัมมะใน ปสฺสสิ
เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ สุวิหีนึฯ วิเสสนะของ กาลึ ฌาติภิ
อปาทานใน สุวิหีนึ” อิตีศัพทํ สรุปะใน อิหํ ชาตกั

อิหํ วิเสสนะของ ชาตกัฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

.....
.....

๘๒. ปุน ภิกฺขุหิ “ภนฺเต เทวทฺตฺโต กิร เทว อคฺคสาวเก อูภอสฺส ปสฺเสสฺส นิสีทาเปตฺวา
‘พฺพุชฺฉลีพฺพุหาย ฌมฺมํ เทเสสฺสสามีติ ตุมฺหากํ อนุกิริยํ กรีติ วุตฺเต, “น ภิกฺขเว
อิทาเนว; ปุพฺเพเปส มม อนุกิริยํ กาทุํ วายมิ, น ปน สกฺขีติ วตุวา

“อปี วีรก ปสฺสสิ สกฺุณฺ มณฺชฺฎาณกํ
มยฺรคฺิวสงฺกาสํ ปตี มยฺหํ สวิฏฺจกํ ?

อุทกถลจรสฺส ปกฺุขิโน
หิจจํ อามกมจฺจโกชฺิโน
ตสฺसानุกรํ สวิฏฺจโก
เสวาเลหิ ปลิคุณฺจิตฺ มโตติ

นที่จรรกากชาตกํ กเถตฺวา, อปเรสุปี ทิวเสสุ ตถารูปีเมว กถํ อารพฺภ

“อจารี วตายํ วิตุทํ วนาหิ

กฏฺจจฺจครุทฺเชสุ อสธารเกสุ,

อถาสทา ขทฺิรํ ชาตสาร์,

ยตุถาภิทา ครุโฬ อุตุตมงฺคนฺติ จ

ลสิ จ เต หิปฺผลิตา, มตุถโก จ วิทาลิต,

สพฺพา เต ผาสฺกา ภคฺคา, ทาหิ สมฺม วิโรจสิตี จ

เอวมาทฺินิ ชาตกาหิ กเถสิ ๕

ปุณฺ ภิกฺขุหิ “ภนฺเต เทวทฺโต กิร เทว อคฺคสาวเก อุโภสุ ปสฺเสสุ นิสฺทาเปตฺวา ‘(อหํ) พุทฺธลึพฺพาย ฆมฺมํ เทเสสุสํมิติ (จินฺเตตฺวา) ตุมฺหากํ อนุกิริยํ กริตี (วจเน) วุตฺเต, (สตุถา) “น ภิกฺขเว อิทาหิ เอว (เอโส เทวทฺโต มม อนุกิริยํ กาทุํ วายมตี); ปุพฺเพปิ เอโส (เทวทฺโต) มม อนุกิริยํ กาทุํ วายมิ, (โส เทวทฺโต) น ปน สกฺุขีตี วตฺวา

“(สวิฏฺจกสฺส ภริยา) ‘(ตุว) อปี วีรก ปสฺสสิ สกฺุณฺ มณฺชฺฎาณกํ

มยฺรคฺิวสงฺกาสํ ปตี มยฺหํ สวิฏฺจกํ?’ (อติ อาห),

(วีรโก) ‘อุทกถลจรสฺส ปกฺุขิโน

หิจจํ อามกมจฺจโกชฺิโน

ตสฺส (กิริย) อนุกรํ สวิฏฺจโก

เสวาเลหิ ปลิคุณฺจิตฺ มโต’ (อติ) (อาห)” อิติ

นที่จรรกากชาตกํ กเถตฺวา, อปเรสุปี ทิวเสสุ ตถารูปีเมว กถํ อารพฺภ

“อจารี วต อยํ (ครุโฬ) วิตุทํ วนาหิ

กฏฺจจฺจครุทฺเชสุ อสธารเกสุ,

(อยํ ครุโฬ) อถ อาสทา (ตํ) ขทฺิรํ ชาตสาร์,

ยตุถ (ขทิเร) อภิทา ครุโฬ อุตตมกฺคฺหติ จ
 ลสี จ เต นิปฺผลิตา, มตฺถโก จ (เต หตฺถินาเคน) วิทาลีโต,
 สพฺพา เต ผาสฺกา (หตฺถินาเคน) ภคฺคา, (ตฺว) อิทานิ สมฺม วิโรจสีติ จ
 เอวมาทีนึ ชาตกาณิ กเถสิ ๕

(วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า เทวทตฺโต อ.พระเทวทัต อคฺคสาวเก ยิงพระอัครสาวก ท. เทว สอง นิสิตาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ปสฺเสสฺสุ ที่ข้าง ท. อุโฆสฺสุ ทั้งสอง (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(อห) อ.เรา เทเสสฺสามิ จักแสดง ธรรม ซึ่งธรรม พุทฺธลึฬฺหาย ด้วยการเยื้องกรายแห่งพระพุทฺธเจ้า’ อิติ ดังนี้ กิร กระทำแล้ว อหฺกิริยํ กระทำตาม ตุมฺหากํ ซึ่งพระองค์” อิติ ดังนี้ ภิกฺขุหิ อัน ภิกษุ ท. วุตฺเต กราบทูลแล้ว ปฺน อิก, (สตฺธา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เอโส เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัตนั้น วายมตี ย่อม พยายาม กาคฺตุ เพื่ออันกระทำ อหฺกิริยํ กระทำตาม มม ซึ่งเรา อิทานิ เอว ในกาล นั้นนทียว น หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน เอโส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัตนั้น วายมิ พยายามแล้ว กาคฺตุ เพื่ออันกระทำ อหฺกิริยํ กระทำตาม มม ซึ่งเรา, ปน แต่ ว่า (โส เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัตนั้น น สกฺขิ ไม่อาจแล้ว” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัส แล้ว นทิจรกกชาตกํ ซึ่งนทิจรกกชาตก อิติ ว่า

“(ภริยา) อ.ภรรยา (สฺวิฏฺฐกสฺส) ของกาชื่อว่าสฺวิฏฺฐกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘วิริก เนะกาชื่อว่าวิริกะ (ตฺว) อ.ท่าน ปสฺสสิ ย่อมเห็น สกฺณํ ซึ่งนก มนฺชฺฐาณกํ ผู้ร้องไพเราะ มยฺรคฺิวสงฺกาสํ ตัวมีสร้อยคออันเช่นกับสร้อยคอแห่งนกยูง สฺวิฏฺฐกํ ชื่อว่าสฺวิฏฺฐกะ ปตี ผู้เป็นผัว มยฺหํ ของเรา อปิ บ้าง หรือ?’ อิติ ดังนี้,

(วิริโก) อ.กาชื่อว่าวิริกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘สฺวิฏฺฐโก อ.กาชื่อว่าสฺวิฏฺฐกะ อหฺกรํ กระทำตามอยู่ (กิริยํ) ซึ่งกิริยา ปกฺขิโน ของนกตัวมีปีก อุตฺถกถลจฺรสฺส ผู้เที่ยวไปในน้ำและ บก อามกมจฺจโกชฺชิโน ผู้บริโภคซึ่งปลาติบโดยปกติ นิจฺจํ เนื่องนิตยํ ตสฺส นั้น เสวาเลหิ ปลิคุณฺจฺโรโต ตัวอันสาหร่าย ท. พันรอบแล้ว มโต ตายแล้ว’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้

อารพุก ทรงปรารภ กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตถารูปี เอว อันมีอย่างนั้นเป็นรูป
นั้นเทียว ทิวเสสุ ในวัน ท. อปเรสุปี แม่เหล่าอื่นอีก กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกาหิ ซึ่ง
ชาตก ท. อาทีนึ เป็นตัน เอว อย่างนี้ อิติ ว่า

“อัย (ครุโฬ) อ.นกกกระไนนี้ วิตุทำ เมื่อเจาะ วนาหิ ซึ่งหมูไม้อัน
ตั้งอยู่ในป่า ท. อจาริ วต ได้เทียวไปแล้วหนอ กฏจรงครุกุเขสุ
ที่ต้นไม้อันเป็นส่วนแห่งพิน ท. อสารเกสุ อันไม่มีแก่น, ออก
ครั้งนั้น ครุโฬ อ.นกกกระไน อภิทา ได้ทำลายแล้ว อุตตมมงค์
ซึ่งอวัยวะอันสูงสุด ยตถ (ขทิวเร) ที่ไม้ตะเคียนใบ, (อัย
ครุโฬ) อ.นกกกระไนนี้ อาสทา มาถึงแล้ว (ต) ขทิวริ ซึ่งไม้
ตะเคียนนั้น ชาตสาริ อันมีแก่นเกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ จ ด้วย,

อิติ ว่า

“ลสิ อ.ไชข้อ เต ของท่าน นิปผลิตา ไหลออกแล้ว จ ด้วย,
มตถโก อ.กระหม่อม (เต) ของท่าน (หตุถินาเคน) อันช้าง
ตัวประเสริฐ วิทาลีโต ทำลายแล้ว จ ด้วย, ผาสุกา อ.ชีโครง
ท. สพพา ทั้งปวง เต ของท่าน (หตุถินาเคน) อันช้างตัว
ประเสริฐ ภคคา หักแล้ว, สมม เนะสหาย (ตุวั) อ.ท่าน
วิโรจสิ ย่อมรุ่งเรือง อิทานึ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ จ ด้วย ฯ

เมื่อพวกภิกษุกราบทูลอีกว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทราบว่า พระเทวทัตใช้พระอัคร
สาวก ๒ รูปให้หนึ่งที่ข้างทั้งสอง คิดว่า ‘เราจักแสดงธรรมด้วยพุทธลีลา’ ดังนี้ ทำเลียน
แบบพระองค์”, พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตนั้น ย่อมพยายาม
เพื่อทำเลียนแบบเราในบัดนี้เท่านั้น หากได้, แม้ในกาลก่อน พระเทวทัตนั้น พยายาม
เพื่อทำเลียนแบบเรา, แต่พระเทวทัตนั้น ไม่สามารถทำได้” ตรัสสนธิจรรจากชาตกว่า

“ภรรยาของกาชื่อว่าสวิภูฏกะ กล่าววว่า ‘เนะกาชื่อว่าวีระกะ ท่าน
ย่อมเห็นนกผู้ร้องไพเราะะ มีสร้อยคอจสร้อยคอแห่งนกยูง ชื่อ
ว่าสวิภูฏกะ ผู้เป็นผิวของเรา บ้างหรือไม่?

กาชื่อว่าวีระกะกล่าววว่า ‘กาชื่อว่าสวิภูฏกะทำตามกิริยาของนก
ตัวเทียวไปในน้ำและบนบก ตัวบริโภคน้ำโดยปกติเป็น
นิตยนั้น ถูกสาหร่ายพันตายแล้ว’”

ทรงปรารภคำอันเห็นปานนั้นนั่นแหละในวันทั้งหลายเหล่าอื่นอีก ตรัสขาดกทั้งหลาย
มีอย่างนี้ว่า

“นกกระไนนี้เมื่อเจาะหมู่มไม้ที่ตั้งอยู่ในป่า ได้เที่ยวไปแล้วหนอ
ที่ต้นไม้ที่เป็นส่วนแห่งพื้น อันไม่มีแก่น, ที่นั้น นกกระไนได้
ทำลายส่วนอันสูงสุดที่ต้นไม้ตะเคียนโต, นกกระไนนี้ได้มาถึง
ต้นไม้ตะเคียนนั้นที่มีแก่น” ดังนี้

และว่า

“ไขข้อของท่านไหลออกแล้ว, กระทบของของท่าน ถูกช้างตัว
ประเสริฐทำลายแล้ว, กระจุกซี่โครงทั้งหมดของท่าน ถูกช้าง
ตัวประเสริฐหักแล้ว, แนะสหาย ท่านย่อมรู้งเรื่องในบัดนี้” ดังนี้

ปุณ กิริยาวิเสสณะใน วุตเต ภิภุหิ อนภิตกัตตาใน วุตเต “ภนเต อาลปนะ กิรศัพท
อนุสสนันตตะ เทวทตโต สุทธกัตตาใน กิริย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เทว วิเสสณะของ
อคคสาวเกย การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา อุโภสุ วิเสสณะของ ปสฺเสสุย วิชยาระใน
นิสีทาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา ‘อหิ สุทธกัตตาใน เทเสสุสามิๆ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก พุทฺธลึพฺหาย ภาระใน เทเสสุสามิ ฐมม อุตตกัมมะใน เทเสสุสามิ”
อิตฺศัพท อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กิริ ตุมฺหากํ จัฏฐีอฺุตตกัมมะใน
อนุกิริยํ กิริยาวิเสสณะใน กิริ” อิตฺศัพท สรูปะใน วจเนยฺย ลักษณะใน วุตเตยฺย ลักษณะ-
กิริยา, สตุถา สุทธกัตตา กเถสิยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิภุหเว อาลปนะ เอโส
วิเสสณะของ เทวทตโตๆ สุทธกัตตาใน วายมติยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท
ปฏิเสชนันตตะ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อิทานิยฺย กาลสตัดฺดมีใน วายมติ มม จัฏฐี-
อฺุตตกัมมะใน อนุกิริยํ กิริยาวิเสสณะใน กาคฺตุยฺย ตุมฺตถสํปทานใน วายมติ, อปี-
ศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ ปุพฺเพยฺย กาลสตัดฺดมีใน วายมิ เอโส วิเสสณะของ เทวทตโตๆ
สุทธกัตตาใน วายมิยฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม จัฏฐีอฺุตตกัมมะใน อนุกิริยํ
กิริยาวิเสสณะใน กาคฺตุยฺย ตุมฺตถสํปทานใน วายมิ, ปนศัพท วิเสสโชตตะ โส วิเสสณะ
ของ เทวทตโตๆ สุทธกัตตาใน สกฺขียฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท ปฏิเสชะใน สกฺขี”
อิตฺศัพท อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กเถตฺวา

“ภริยา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สวิฏฺจกสฺส
สามีสัมพันธะใน ภริยา ‘วีรก อาลปนะ ตฺวํ สุทธกัตตาใน ปสฺสสิย

อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปีศัพทํ ปุจณนัตถะ สกฺกณํ อวุตตกัมมะ
 ใน ปสฺสสิ มณฺชฺฐภาณกํ กิตฺติ มยฺรควิสฺสงฺกาสิ กิตฺติ ปตี กิตฺติ
 วิเสสณะของ สกฺกณํ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ปตี สวิฏฺฐกํ สัณฺญา-
 วิเสสณะของ สกฺกณํ” อิติศัพทํ อากากระใน อาห,
 วีรโก สุทฺธกัตตฺวาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ‘สวิฏฺฐโก
 สุทฺธกัตตฺวาใน มโตฯ กิตบทกัตตฺวาจาก อุกทถลจรสฺส วิเสสณะ
 ของ ปกฺขิโนฯ สามีสัมพันธะใน กิริยํ นิจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน
 อามกมจฺจโกชิโนฯ กิตฺติ ตสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ ปกฺขิโน อนุกรํ
 อัมภันตฺรกิริยาของ สวิฏฺฐโก เสวาเลหิ อนภิหิตกัตตฺวาใน
 ปลิคุณฺจโิตฺย วิเสสณะของ สวิฏฺฐโก” อิติศัพทํ อากากระใน อาห
 อิติศัพทํ สฺรุปะเน นทีจฺรกาจชาติกํฯ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อารพฺภ อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อปเรสุฯ วิเสสณะของ ทิวเสสุฯ กาลสัตตมิมิใน
 กถํ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตถารูปีฯ วิเสสณะของ กถํฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ
 สมานกาลกิริยาใน กเถสิ

“อัย วิเสสณะของ ครุโฬฯ สุทฺธกัตตฺวาใน อจาริฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจาก วตศัพทํ อัจฉริยัตถะ วิตุทฺทํ อัมภันตฺรกิริยาของ
 ครุโฬ วนานิ อวุตตกัมมะใน วิตุทฺทํ กฏฺฐจฺจ
 ใน อจาริ อสารถฺส วิเสสณะของ กฏฺฐจฺจ
 สัตตมิมิ อัย วิเสสณะของ ครุโฬฯ สุทฺธกัตตฺวาใน อาสทาฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ กิตฺติ ชาติสสารํ กิตฺติ วิเสสณะของ
 ขทฺริฯ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน อาสทา, ครุโฬ สุทฺธกัตตฺวาใน
 อภิทาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ยตฺถ วิเสสณะของ ขทฺริฯ
 วิสยาธาระใน อภิทา อุตฺตมจฺจํ อวุตตกัมมะใน อภิทา” อิติ
 ศัพทํ สฺรุปะเน เอว

“ลสิ สุทฺธกัตตฺวาใน นิปฺผลิตาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก เต สามีส-
 สมพันธะใน ลสิ จ สองศัพทํ วากยสมฺมจฺจยัตถะเข้ากับ ลสิ
 เต นิปฺผลิตา และ มตฺถโก วิทาลีโต, มตฺถโก วุตตกัมมะใน
 วิทาลีโตฯ กิตบทกัมมวาทก เต สามีสัมพันธะใน มตฺถโก

หตุธินาเคน อนภิทกัถตาใน วิทาลิต, สพุพา วิเสสนะของ
 ฆาสุกาๆ วุตตกัถมะใน ภคคาๆ กิตบทกัถมวจาก เต สามี-
 สัมพันธะใน ฆาสุกา หตุธินาเคน อนภิทกัถตาใน ภคคา,
 สมุม อาลปนะ ตวั สุทฐกัถตาใน วิโรจสิๆ อาขยาตบ-
 กัถตุวจาก อิทานิ กาลสัถตมีใน วิโรจสิ” อิตศัพท สรุปะใน
 เอวัๆ นัทสสนัถตะ จ สองศัพท วากยสมุจยัถตะเข้ากับ อจาริ
 ๗ลย อุตตมจุนุติ และ ลสิ จ ๗ลย วิโรจสิติ

อาทินิ วิเสสนะของ ชาตกานิๆ อวุตตกัถมะใน กเถสิ ๗

๘๓. ปุณ “อกตญญ เทวทตโตติ กถ อารพุก

“อกรมหา ว เต กิจจ,	ยั พลั อหุมห เส;
มิกราช นโม ตยตุถ;	อปี กิญจิ ลภามห เส ๗
มม โลहितภกขสส	นิจจ ลุททานิ กุพพโต
ทนตุนตรคโต สนโต	ตัม พหุ, ยปี ชิวสิติ

อาทินิ ชาตกานิ กเถสิ ๗

(สตุถา) ปุณ “อกตญญ (โหติ) เทวทตโตติ กถ อารพุก

“(มยั เตน พเลน) อกรมหา ว เต กิจจ,	ยั พลั (อมุหากั) อหุมห เส;
มิกราช นโม เต อตุถ;	(มยั) อปี กิญจิ ลภามห เส ๗
(ตวั) มม โลहितภกขสส	นิจจ ลุททานิ กุพพโต
ทนตุนตรคโต สนโต,	ตัม (ตว วสน) พหุ (ปหุ โหติ), ยปี ชิวสิติ

อาทินิ ชาตกานิ กเถสิ ๗

(สตุถา) อ.พระศาสดา อารพุก ทรงปรารภ กถ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า
 “เทวทตโต อ.พระเทวทัต อกตญญ เป็นผู้ไม่รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว
 (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปุณ อิก กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกานิ ซึ่งชาตก ท. อาทินิ
 เป็นต้น อิติ ว่า

“ยั พลั อ.กำลังใจ (อมุหากั) ของเรา ท. อหุมห เส ได้มี

แล้วสิ, (มย) อ.เรา ท. อกรรมหาฯ ได้กระทำแล้วเทียว กิจจ
ซึ่งกิจ เต ของท่าน (เตน พเลน) ด้วยกำลังนั้น, มิคราช
ข้าแต่เนื้อผู้พระราชานโม อ.ความนอบน้อม อตุฏ ของจงมี
เต แก่ท่าน, (มย) อ.เรา ท. ลภามุห เส ได้แล้วสิ กิจจ ซึ่ง
อะไรๆ อปิ บ้างหรือ?, (ตุว) อ.ท่าน ทนุตนุตรคโต เป็นผู้ไป
แล้วในระหว่างแห่งพัน มม ของเรา โลहितภกขสสุ ผู้มีเลือด
เป็นภักษา กุพุพโต ผู้กระทำอยู่ ลุททานิ ซึ่งกรรมอันชั่วร้าย
ท. นิจจ เป็นนิจ สนโต มีอยู่ ชิวสิ ย่อมเป็นอยู่ ยปี แม้ไค,
ต้ (ตว วสน) อ.ความเป็นอยู่ แห่งท่าน นั้น พหุ (ปหุ) เป็น
สิ่งน่าบูชามาก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงปรารภเรื่องสนทนากันว่า “พระเทวทัตเป็นคนอกตัญญู” ดังนี้ ตรัส
ชาดกทั้งหลายว่า

“กำลังใจของพวกเรา ได้มีแล้วสิ, พวกเราได้ทำกิจของท่าน
ด้วยกำลังนั้นเทียว, ข้าแต่พญาเนื้อ ขอความนอบน้อมจงมีแก่
ท่าน, พวกเราได้อะไรๆ บ้างหรือ, ท่านเป็นผู้ไปในชอกพันของ
เราผู้มีเลือดเป็นภักษา ผู้ทำกรรมชั่วทั้งหลายเป็นนิจ ย่อมเป็น
อยู่แม้ไค, ความเป็นอยู่แห่งท่านนั้น เป็นสิ่งน่าบูชามาก” ดังนี้
เป็นต้น

สตถา สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุน กิริยาวิเสสนะใน อารพุก
“เทวทตุโต สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อกตญญู วิกติกัตตาใน โหติ”
อิตีศัพท์ สรุปะใน กถึฯ อวุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ

“มย สุทธกัตตาใน อกรรมหาฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตน
วิเสสนะของ พเลนฯ ภาระใน อกรรมหา เอวศัพท์ อวธารณะ
เข้ากับ อกรรมหา เต สามีสัมพันธะใน กิจจฯ อวุตตกัมมะใน
อกรรมหา, ย วิเสสนะของ พลล์ฯ สุทธกัตตาใน อหุมหฯ
อาชยาตบทกัตตุวจาก อมุหาก็ สามีสัมพันธะใน พลล์ เส
ศัพท์ ปทปุระณะ, มิคราช อาลปะนะ นโม สุทธกัตตาใน อตุฏฯ

อาชยาดบทกัตตุวจาก เต สัมปทานใน อตุฏ, อปีศัพท
 อเปกขัตตะเข้ากับ มยฺย สุทธกัตตาใน ลภามุห ๆ อาชยาดบท
 กัตตุวจาก กิณฺจิ อวุตตกัมมะใน ลภามุห เสศัพท ปทปุรณะ,
 ตฺวํ สุทธกัตตาใน ชีวสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก มม สามี-
 สัมพันธะใน ทนฺตุนฺตรคโต โลहितภกฺขสฺส วิเสสณะของ มม
 นิจฺจํ กิริยาวิเสสณะใน กุพฺพโต ลุฑฺธานิ อวุตตกัมมะใน
 กุพฺพโตฯ วิเสสณะของ มม ทนฺตุนฺตรคโต วิกตีกัตตาใน สนฺโตฯ
 อัมภันฺตรกิริยาของ ตฺวํ, ตํ วิเสสณะของ วสนฺฯ สุทธกัตตาใน
 โหติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตว สามีสัมพันธะใน วสนํ พหุ
 วิเสสณะของ ปหุฯ วิกตีกัตตาใน โหติ, อปีศัพท อเปกขัตตะ
 เข้ากับ ยฺย กิริยาปรามาสใน ชีวสิ” อิติศัพท สฺรุปะเน อาทีนิ
 ชาตกาณี

อาทีนิ วิเสสณะของ ชาตกาณีฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

.....

๙๔. ปุณ วธาย ปริสฺกนฺมสฺส อารพฺภ

“ฅาตเมตํ กุรุณฺคสฺส ยํ ตฺวํ เสปณฺณิ เสยฺยสิ;
 อญฺญํ เสปณฺณิ คจฺฉามิ, น เม เต รุจฺเจเต ผลนฺติ

อาทีนิ ชาตกาณี กเถสิ ฯ

(สตุถา) ปุณ วธาย ปริสฺกนฺ อสฺส (เทวทตฺตสฺส) อารพฺภ

“ฅาตํ เอตํ (กมฺมํ) กุรุณฺคสฺส, ยํ ตฺวํ เสปณฺณิ เสยฺยสิ;
 (อหํ) อญฺญํ เสปณฺณิ คจฺฉามิ, น เม เต รุจฺเจเต ผลนฺติ

อาทีนิ ชาตกาณี กเถสิ ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา อารพฺภ ทรงปรารภ ปริสฺกนฺ ซึ่งการตะเกียกตะกาย วธาย
 เพื่ออันปลงพระชนม์ อสฺส (เทวทตฺตสฺส) แห่งพระเทวทตฺตนั้น ปุณ อีก กเถสิ ตริส
 แล้ว ชาตกาณี ซึ่งชาตก ท. อาทีนิ เป็นตัน อิติ ว่า

“เสปณฺณิ แนะไม้ระรึน (ตุว) อ.ท่าน เสยฺยสิ ย่อมไปรย ยั
 ใด, เอตํ (กมฺม) อ.กรรมนั้น กุรุจฺจสฺส อันกว้างชื่อว่ากุรุจจะ
 ฌาตํ รู้แล้ว, (อหิ) อ.เรา คจฺฉามิ จะไป เสปณฺณิ สู้ไม้ระรึน
 อญฺญํ ต้นอื่น, (หิ) เพราะว่า ผลํ อ.ผล เต ของท่าน เม อันเรา
 ห รุจฺเจเต ย่อมไม่ชอบใจ ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงปรารภการตะเกียกตะกายเพื่อจะปลงพระชนม์แห่งพระเทวทัตอีก
 ตรัสชาดกทั้งหลายว่า

“นะไม้ระรึน ท่านย่อมไปรยใด, กรรมนั้น กว้างชื่อว่ากุรุจจะรู้
 แล้ว, เราจะไปสู้ไม้ระรึนต้นอื่น, เพราะว่า ผลของท่าน เราย่อม
 ไม่ชอบใจ” ดังนี้ เป็นต้น

สตถุตา สุทฺธกัตฺตาใน กเถสิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก ปฺน กิริยาวิเสสฺนใน ปรีสฺสกนํ
 วธาย สัมปทานใน ปรีสฺสกนํ อวุตตกัมมฺใน อารพฺภ อสฺส วิเสสฺนของ เทวทตฺตสฺสฯ
 สามีสัมพันธฺใน ปรีสฺสกนํ อารพฺภ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ

“เสปณฺณิ อาลปนะ เอตํ วิเสสฺนของ กมฺมํฯ สุทฺธกัตฺตาใน
 ฌาตํฯ กิตบทกัมมวาทก กุรุจฺจสฺส จัฎฐิอนภิตกัตฺตาใน ฌาตํ,
 ตุว สุทฺธกัตฺตาใน เสยฺยสิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก ยั กิริยา-
 ปรามาส, อหิ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺฉามิฯ อาชยاتبทกัตฺตฺวาจก
 อญฺญํ วิเสสฺนของ เสปณฺณิฯ สัมปาปฺณียกัมมฺใน คจฺฉามิ,
 หิตฺัพทํ ผลโชตกะ ผลํ วุตตกัมมฺใน รุจฺเจเตฯ อาชยاتبท
 กัมมวาทก นตฺัพทํ ปฏฺวิเสสฺนใน รุจฺเจเต เม อนภิตกัตฺตาใน
 รุจฺเจเต เต สามีสัมพันธฺใน ผลํ” อิติศัพท์ สรุปะใน อาทีนึ
 ชาตกาณิ อาทีนึ วิเสสฺนของ ชาตกาณิฯ อวุตตกัมมฺใน
 กเถสิ ฯ

.....

๘๕. ปุณ “อุภโต ปริหีโน เทวทตฺโต ลากสกุการโต จ สามณฺญโต จาติ กถาสุ
 ปวตฺตมานาสฺ, “น ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ ปริหีโนเยวาติ วตฺวา
 “อฺกฺขี ภินฺนา, ปโฏ โนฏฺโจ, สขีเคเห จ ภณฺทฺนํ,
 อุภโต ปทุฏฺจกมฺมฺนฺตา อุทกมฺหิ ถลมฺหิ จาติ
 อาทีนํ ชาตกาณิ กเถสิ ฯ

ปุณ “อุภโต (ผลโต) ปริหีโน เทวทตฺโต ลากสกุการโต จ สามณฺญโต จาติ กถาสุ ปวตฺตมานาสฺ,
 (สตฺถา) “น ภิกฺขเว อิทานิ เอว (เทวทตฺโต ปริหีโน), ปุพฺเพปิ (เทวทตฺโต) ปริหีโน เอว”
 อิติ วตฺวา

“อฺกฺขี ภินฺนา (จ), ปโฏ โนฏฺโจ (จ), สขีเคเห จ ภณฺทฺนํ (ตว ภริยาย กตฺ),
 (เต ชยมฺปติกา) อุภโต (ปเถ) ปทุฏฺจกมฺมฺนฺตา (โหนฺติ) อุทกมฺหิ ถลมฺหิ จาติ
 อาทีนํ ชาตกาณิ กเถสิ ฯ

กถาสฺ คุรฺนเมือวาจาเป็นเครื่องกล่าว ท. อิติ ว่า “เทวทตฺโต อ.พระเทวทตฺต ปริหีโน
 เสื่อมรอบแล้ว อุภโต (ผลโต) จากผล ทั้งสอง ลากสกุการโต จ คือ จากลากและ
 สักการะด้วย สามณฺญโต จ คือ จากคุณเครื่องแห่งความเป็นแห่งสมณะด้วย” อิติ
 ดั่งนี้ ปวตฺตมานาสฺ เป็นไปอยู่, (สตฺถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า
 “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺต ปริหีโน เสื่อมรอบแล้ว อิทานิ
 เอว ในกาลนี้นั้นเกี่ยว น หามิได้, ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน (เทวทตฺโต) อ.พระ
 เทวทตฺต ปริหีโน เอว เสื่อมรอบแล้วนั้นเกี่ยว” อิติ ดั่งนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว ชาตกาณิ
 ซึ่งชาตก ท. อาทีนํ เป็นต้น อิติ ว่า

“อฺกฺขี อ.นัยน์ตา ท. ภินฺนา แดกแล้ว จ ด้วย, ปโฏ อ.แผ่นผ้า
 โนฏฺโจ จีบหายแล้ว จ ด้วย, ภณฺทฺนํ อ.ความแตกร้าง (ภริยาย)
 อันภรรยา (ตว) ของท่าน (กตฺ) กระทำแล้ว สขีเคเห
 ในเรือนแห่งเพื่อนหญิง จ ด้วย, (เต ชยมฺปติกา) อ.เมียและ
 ผัว ท. เหล่านั้น ปทุฏฺจกมฺมฺนฺตา เป็นผู้มีการงานอันโทษ
 ประทุษร้ายแล้ว อุภโต (ปเถ) ในทาง ทั้งสอง อุทกมฺหิ จ
 คือในน้ำด้วย ถลมฺหิ จ คือบนบกด้วย (โหนฺติ) ย่อมเป็น”
 อิติ ดั่งนี้ ฯ

เมื่อเรื่องสนทนาเป็นไปอยู่ว่า “พระเทวทัตเสื่อมรอบจากผลทั้งสอง คือจากลามสักการะ และจากสามัญญผล”, พระศาสดาตรัสว่า “พระเทวทัตเสื่อมในบัดนี้หามิได้, แม้ในกาลก่อน พระเทวทัตก็เสื่อมแล้วเช่นเดียวกัน” ดังนี้ แล้วตรัสชาดกทั้งหลายว่า

“นัยน์ตาทั้งหลายแตกแล้ว, แผ่นผ้าฉิบหายแล้ว, ความแตก
 ร้าว ที่ภรรยาของท่านทำไว้ในเรือนของเพื่อนหญิง, สองสามี
 ภรรยาเหล่านั้น มีการงานที่โทษประทุษร้ายแล้วในทางทั้งสอง
 คือ ในน้ำและบนบก” ดังนี้เป็นต้น

ปุณ กิริยาวิเสสนะใน ปวดุตตมานาสุ “เทวทตโต สุทธกัตตาใน ปริฮีโนญ กิตบทกัตตดู-
 วาจก อุภโต วิเสสนะของ ผลโตๆ อปาทานใน ปริฮีโน ลามสกุการโต กิติ สามัญญโต
 กิติ วิเสสลาภีของ อุภโต ผลโต จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ลามสกุการโต
 และ สามัญญโต” อิติศัพท์ สรุปะใน กถาสุๆ ลักษณะใน ปวดุตตมานาสุๆ ลักษณะกิริยา,
 สตถา สุทธกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตดูวจาก “ภิกขเว อาลปะนะ เทวทตโต
 สุทธกัตตาใน ปริฮีโนญ กิตบทกัตตดูวจาก นศัพท์ ปฏิสเรณัตถะ เอวศัพท์ อวธารณะ
 เข้ากับ อิทานิๆ กาลสัตตมีใน ปริฮีโน, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุพเพญ กาลสัตตมี
 ใน ปริฮีโน เทวทตโต สุทธกัตตาใน ปริฮีโนญ กิตบทกัตตดูวจาก เอวศัพท์ อวธารณะ
 เข้ากับ ปริฮีโน” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กเถสิ

“อกุขี สุทธกัตตาใน ภินุหาๆ กิตบทกัตตดูวจาก, ปโฏ สุทธกัตตา
 ใน นฏุโจๆ กิตบทกัตตดูวจาก, ภณุทนน วุตตกัมมะใน กตัง
 กิตบทกัมมวจาก สขีเคเห วิสยาธาระใน กตัง จศัพท์ วากย-
 สมุจจยัตถะเข้ากับ อกุขี ภินุหา, ปโฏ นฏุโจ และ สขีเคเห
 ภณุทนน, ทว สามีสัมพันธะใน ภริยาๆ อนภิตกัตตดู
 ใน กตัง, เต วิเสสนะของ ชยมุปติกาๆ สุทธกัตตาใน โหนุติๆ
 อาชยาตบทกัตตดูวจาก อุภโต วิเสสนะของปะเถๆ วิสยาธาระใน
 ปทุฏจกมมุนตาๆ วิกติกัตตาใน โหนุติ อุทกมฺหิ กิติ ถลมฺหิ กิติ
 วิเสสลาภีของ อุภโต ปเถ จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ
 อุทกมฺหิ และ ถลมฺหิ” อิติศัพท์ สรุปะใน อาทีนิ ชาตกานิ

อาทีนิ วิเสสนะของ ชาตกานิๆ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๘๖. เอรุ ราชคเห วิหรนุโต เทวทตตุ อารพุก พหุณี ซาตกานี กเถตวา, ราชคหโต สวตถึ คนตุวา เซตวันมหาวิหาร วาสึ กปเปสิ ๕

(สตถา) เอรุ ราชคเห วิหรนุโต เทวทตตุ อารพุก พหุณี ซาตกานี กเถตวา ราชคหโต สวตถึ คนตุวา เซตวันมหาวิหาร วาสึ กปเปสิ ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ ราชคเห ในเมืองชื่อว่าราชคฤห อารพุก ทรงปรารภ เทวทตตุ ซึ่งพระเทวทัต กเถตวา ตรัสแล้ว ซาตกานี ซึ่งชาตก ท. พหุณี มาก เอรุ อย่างนี้ คนตุวา เสด็จไปแล้ว สวตถึ สูเมืองชื่อว่าสวตถึ ราชคหโต จากเมืองชื่อว่าราชคฤห กปเปสิ ทรงสำเร็จแล้ว วาสึ ซึ่งการประทับ เซตวันมหาวิหาร ในพระมหาวิหารชื่อว่าเซตวัน ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห ทรงปรารภพระเทวทัต ตรัสชาตกทั้งหลาย จำนวนมากอย่างนี้ เสด็จไปจากเมืองราชคฤหสูเมืองสวตถึ ทรงสำเร็จการประทับอยู่ที่พระเซตวันมหาวิหาร

สตถา สุธกัตตทาใน กปเปสิ๑ อาชยตบทกัตตวาจก เอรุ กิริยาวิเสสนะใน กเถตวา ราชคเห วิสยาธาระใน วิหรนุโต๑ อัพกันตกริยาชอง สตถา เทวทตตุ อวุตตกัมมะ ใน อารพุก๑ สมานกาลกิริยาใน กเถตวา พหุณี วิเสสนะชอง ซาตกานี๑ อวุตตกัมมะ ใน กเถตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา ราชคหโต อปาทานใน คนตุวา สวตถึ สัมปาปญญีกัมมะใน คนตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน กปเปสิ เซตวันมหาวิหาร วิสยาธาระ ใน กปเปสิ วาสึ อวุตตกัมมะใน กปเปสิ ๕

๘๗. เทวทตโตปิ โข นว มาเส คีลาโน, ปจฉิเม กाले สตถารุ ทฎฐกาโม หุตวา อตตโน สวเก “อหุ สตถารุ ทฎฐกาโม, ตัม เม ทสเสถาติ วตุวา, เตหิ “ตุวั สมตถกाले สตถารา สทุธิ เวริ หุตวา อจริ, น มยั ตัม ตตถ เนสสามาติ วุตเต, “มา มึ นาเสถ, มยา สตถริ อาชมาโต กโต, สตถุ ปน มยิ เกสคคमतโตปิ อาชมาโต นตถิติ ๕

เทวทตโตปิ โข นว มาเส คีลาโน (หุตวา), ปจฉิเม กาลे สตถารุ ทฎฐกาโม หุตวา

อดุตโน สาวเก “อหิ สตถาริ ทฏฐกาโม (อมฺหิ), (ตุมฺเห) ตํ (สตถาริ) เม ทสฺเสถติ วตฺวา, เตหิ (สาวเกหิ) “ตฺวํ (อดุตโน) สมตฺถกาเล สตถารา สทฺธิ เวรี หุตฺวา อจฺริ, น มยํ ตํ ตตฺถ (จาเน) เนสฺสามาติ (วจเน) วุตฺเต, “(ตุมฺเห) มา มํ นาเสถ, มยา สตฺถริ อาฆาโต กโต, สตฺถุ ปน มยิ เกสคฺคมตฺโตปิ อาฆาโต นตฺถิติ (อาห) ๕

เทวทัตโตปิ โข แม้ อ.พระเทวทัตแล คิลาน เป็นไข้ มาเส ลิ่นเดือน ท. นว แก้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว ทฏฐกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตถาริ ซึ่งพระศาสดา กาเล ในกาล ปจฺฉิเม อันมีในภายหลัง หุตฺวา เป็นแล้ว วตฺวา กล่าวแล้ว สาวเก กะสาวก ท. อดุตโน ของตน อิติ ว่า “อหิ อ.เรา ทฏฐกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตถาริ ซึ่งพระศาสดา (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ทสฺเสถ ของจงแสดง ตํ (สตถาริ) ซึ่งพระศาสดานั้น เม แก่เรา” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ตฺวํ อ.ท่าน เวรี เป็นผู้มิเวร สทฺธิ กับ สตถารา ด้วยพระศาสดา (อดุตโน) สมตฺถกาเล ในกาล แห่งตน เป็นผู้สามารถ หุตฺวา เป็น อจฺริ ได้เที่ยวไปแล้ว, มยํ อ.เรา ท. น เนสฺสาม จักไม่นำไป ตํ ซึ่งท่าน ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น” อิติ ดังนี้ เตหิ (สาวเกหิ) อันสาวก ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. มา มํ นาเสถ ของจงอย่ายังเราให้ฉิบหาย, อาฆาโต อ.ความอาฆาต สตฺถริ ในพระศาสดา มยา อันเรา กโต กระทำแล้ว, ปน แต่ว่า อาฆาโต อ.ความอาฆาต เกสคฺคมตฺโตปิ แม้สักว่าปลายแห่งเส้นผม มยิ ในเรา สตฺถุ ของพระศาสดา นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๕

แม้พระเทวทัตแล ป่วยตลอด ๙ เดือน ในช่วงสุดท้าย มีความประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา จึงกล่าวกับสาวกทั้งหลายของตน “เรามีความประสงค์เฝ้าพระศาสดา, ขอพวกท่านจง แสดงพระศาสดานั้นแก่เรา”, เมื่อเหล่าสาวกพากันกล่าวว่า “ท่านเป็นผู้มิเวรกับพระศาสดาในระยะเวลาที่สามารถ ได้เที่ยวไปแล้ว, พวกเราจักไม่นำท่านไปในที่นั้น” ดังนี้, จึงกล่าวว่า “พวกท่านอย่าทำให้เราฉิบหาย, เราทำความอาฆาตในพระศาสดา, แต่ว่า ความอาฆาตแม้สักว่าปลายเส้นผมของพระศาสดาในเรา ไม่มีเลย”

อภิปัทธํ อเปกขัตถะเข้ากับ เทวทัตโตปิ สุตฺถกัตตาใน อาหฺย อาฆยาตบทกัตตฺวาจาก โขตฺพทํ วจนาลังการะ นว วิเสสนะของ มาเสฏฺ อัจจันตสังโยคะใน คิลานํ วิกิตกัตตา ใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ปจฺฉิเม วิเสสนะของ กาเลฯ กาลสัตตมิมิใน

ทฏฐกาโม สตุถาร ๑วุตตกัมมะใน ทฏฐกาโม ๑ วิกตีกัตตาใน หุตวาท ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 วตุวา ๑ อตุตโน สามีสัมพันธะใน สวาท ๑ อกถิตกัมมะใน วตุวา “๑ห ๑สุททกัตตาใน
 ๑มหิ ๑ อาชยاتبทกัตตุวาท ๑ สตุถาร ๑วุตตกัมมะใน ทฏฐกาโม ๑ วิกตีกัตตาใน ๑มหิ,
 ๑ตุมเห ๑สุททกัตตาใน ๑ทสเสถ ๑ อาชยاتبทกัตตุวาท ๑ ต ๑วิเสสณะของ ๑สตุถาร ๑วุตต-
 กัมมะใน ๑ทสเสถ ๑ เม ๑สัมปทานใน ๑ทสเสถ” ๑อติศัพท ๑อาการใน ๑วตุวา ๑ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ๑อาห, ๑เตหิ ๑วิเสสณะของ ๑สวาท ๑อนภิตกัตตาใน ๑วตุเต “๑ตุวิ ๑สุททกัตตาใน
 ๑จริ ๑ อาชยاتبทกัตตุวาท ๑ สมตุถกาล ๑กาลสัตตมีใน ๑หุตวาท ๑ สตุถารา ๑สทตถตติยา
 ๑เข้ากับ ๑สทธิ ๑คุณสมวาทะใน ๑เวริ ๑ วิกตีกัตตาใน ๑หุตวาท ๑ สมานกาลกิริยาใน ๑จริ, ๑มย
 ๑สุททกัตตาใน ๑เนสสาม ๑ อาชยاتبทกัตตุวาท ๑ นศัพท ๑ปฏิเสสณะใน ๑เนสสาม ๑ ต ๑วุตต-
 กัมมะใน ๑เนสสาม ๑ ตตุถ ๑วิเสสณะของ ๑ฐาเน ๑ วิสยาระใน ๑เนสสาม” ๑อติศัพท ๑สรูปะ
 ใน ๑วณ ๑ลักษณะใน ๑วตุเต ๑ลักษณะกิริยา, “๑ตุมเห ๑เหตุกัตตาใน ๑นาเสถ ๑ อาชยاتب-
 ทเหตุกัตตุวาท ๑ มาศัพท ๑ปฏิเสสณะใน ๑นาเสถ ๑ ม ๑การิตกัมมะใน ๑นาเสถ, ๑อาฆาโต
 ๑วุตตกัมมะใน ๑กโต ๑ กิตบทกัมมวาท ๑มยา ๑อนภิตกัตตาใน ๑กโต ๑สตุถริ ๑วิสยาระ
 ใน ๑อาฆาโต, ๑ปน ๑วิเสสชตกะ ๑อปีศัพท ๑อเปกชัตตะเข้ากับ ๑เกสคคมตุโต ๑ วิเสสณะ
 ของ ๑อาฆาโต ๑ สุกทกัตตาใน ๑นตุถิ ๑ กิริยาบทกัตตุวาท ๑ สตุถ ๑สามีสัมพันธะใน
 ๑อาฆาโต ๑มย ๑วิสยาระใน ๑อาฆาโต” ๑อติศัพท ๑อาการใน ๑อาห ๑

.....

๔๘. โส หิ ภควา

วธเก เทวทตตมฺหิ	โจเร องฺคฺลิมาลเก
ธนฺปาเล ราหุเล จ	สพฺพตฺถ สมฺมานโสติ

“ทสเสถ เม ภควนฺตฺนฺติ ปุณฺนปฺปฺนํ ยาจิ ๑

โส หิ ภควา

“วธเก เทวทตตมฺหิ	โจเร องฺคฺลิมาลเก
ธนฺปาเล ราหุเล จ (อิตฺติ)	สพฺพตฺถ (ชเนสฺ) สมฺมานโส (โหติ) อิตฺติ

(เทวทตโต) “(ตุมเห) ทสเสถ เม ภควนฺตฺนฺติ ปุณฺนปฺปฺนํ ยาจิ ๑

หิ จริงอยู่ โส ภควา อ.พระผู้มีพระภาคนั้น

สมมานโส เป็นผู้ที่มีพระทัยอันเสมอ สพฺพตฺถ (ชเนสุ) ใน
ชน ท. ทั้งปวง (อิตติ) คือ “วธเก ในนายขมังธนู จ ด้วย
เทวตฺตมฺหิ ในพระเทวทัต จ ด้วย โจเร ในโจร องฺคฺลิมาลเก
ชื่อว่าองคฺลิมาล จ ด้วย ธนฺปาเล ในช้างชื่อว่าธนบาล จ ด้วย
ราหุเล ในพระกุมารพระนามว่าราหุล จ ด้วย (โหติ) ย่อมเป็น”

อิตติ เพราะเหตุนั้น (เทวตฺตโต) อ.พระเทวทัต ยาจิ อ้อนวอนแล้ว ปุณฺปฺปุณฺ ป๋อย ๆ
อิตติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ทสฺเสถ ขอจงแสดง ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค เม
แก่เรา” อิตติ ดังนี้ ฯ

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น

เป็นผู้ที่มีพระทัยเสมอกันในชนทั้งปวง คือ นายขมังธนู พระ
เทวทัต โจรองคฺลิมาล ช้างธนบาล และในพระราหุลกุมาร
เพราะฉะนั้น พระเทวทัต จึงอ้อนวอนซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า “พวกท่านขอจงแสดงพระผู้มี
พระภาคเจ้าแก่เรา” ดังนี้

หิ ศัพท์ ทฬฺหิกรณฺโชตกะ โส วิเสสนะของ ภควา ๆ สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ๆ อาชยาตบท
กัตฺตวาจก

วธเก ก็ดี เทวตฺตมฺหิ ก็ดี โจเร ก็ดี ธนฺปาเล ก็ดี ราหุเล ก็ดี
สรูปะใน อิตติ องฺคฺลิมาลเก สัณฺญาวิเสสนะของ โจเร จศัพท์
ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ วธเก เทวตฺตมฺหิ โจเร องฺคฺลิมาลเก
ธนฺปาเล และ ราหุเล อิตติศัพท์ สรูปะใน สพฺพตฺถ ชเนสุ
สพฺพตฺถ วิเสสนะของ ชเนสุ ๆ วิสยาธาระใน สมมานโส ๆ
วิกติกัตฺตานิ โหติ อิตติศัพท์ เหตุวัตถะ

เทวตฺตโต สุทฺธกัตฺตานิ ยาจิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ทสฺเสถ ๆ
อาชยาตบทกัตฺตวาจก เม สัมปทานใน ทสฺเสถ ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสถ” อิตติ
ศัพท์ อากาธะใน ยาจิ ปุณฺปฺปุณฺ กิริยาวิเสสนะใน ยาจิ ฯ

.....
.....

๘๙. อถ นํ เต มญฺจเกนาทาย นิกฺขมีสุ ฯ

อถ นํ (เทวทตฺตํ) เต (ภิกฺขุ) มญฺจเกน อาทาย นิกฺขมีสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อาทาย พาเอาแล้ว นํ (เทวทตฺตํ) ซึ่ง
พระเทวทตฺตนั้น มญฺจเกน ด้วยเตียงน้อย นิกฺขมีสุ ออกไปแล้ว ฯ

ที่นั้น พวกภิกษุเหล่านั้น พาเอาพระเทวทตฺตไปด้วยเตียงน้อยออกไปแล้ว

อถ กาลสัตตมํ เต วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๑ สุทฺธกัตตาใน นิกฺขมีสุ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก
นํ วิเสสนะของ เทวทตฺต ๑ อวุตตกัมมะใน อาทาย มญฺจเกน ภาระใน อาทาย ๑ สมาน-
กาลกิริยาใน นิกฺขมีสุ ฯ

๙๐. ตสฺสาคมนํ สุตฺวา ภิกฺขุ สตฺถุ อาโรเจสุํ “ภนฺเต เทวทตฺโต กิร ตุมหากํ ทสฺสนตุถาย
อาคจฺจตีติ ฯ

ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) อาคมน์ สุตฺวา ภิกฺขุ สตฺถุ อาโรเจสุํ “ภนฺเต เทวทตฺโต กิร ตุมหากํ
ทสฺสนตุถาย อาคจฺจตีติ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว อาคมน์ ซึ่งการมา ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) ของพระ
เทวทตฺตนั้น อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว สตฺถุ แก่พระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า เทวทตฺโต อ.พระเทวทตฺต อาคจฺจติ ย่อมมา ทสฺสนตุถาย
เพื่อประโยชน์แก่การเฝ้า ตุมหากํ ซึ่งพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุฟังการมาของพระเทวทตฺตนั้น กราบทูลแต่พระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ ทราบว่า พระเทวทตฺตกำลังมา เพื่อประสงค์จะเฝ้าพระองค์”

ภิกฺขุ สุทฺธกัตตาใน อาโรเจสุํ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสนะของ เทวทตฺตสฺส ๑
สามีสัมพันธะใน อาคมน์ ๑ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสุํ สตฺถุ
สัมปทานใน อาโรเจสุํ “ภนฺเต อาลปนะ กิร อนุสสนนัถะ เทวทตฺโต สุทฺธกัตตา
ใน อาคจฺจติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตุมหากํ ฌฎฐิอวุตตกัมมะใน ทสฺสนตุถาย ๑
สัมปทานใน อาคจฺจติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาโรเจสุํ ฯ

๙๑. “น ภิกษเว โส เตนตตภาเวน มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ ฯ

(สตถา) “น ภิกษเว โส (เทวทัต) เตน อตตภาเวน มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. โส (เทวทัต) อ.พระเทวทัตนั้น น ลภิสฺสตี จักไม่ได้ ปสฺสิตุํ เพื่ออันเห็น มํ ซึ่งเรา เตน อตตภาเวน ด้วยอรรถภาพนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตนั้น จักไม่ได้เพื่อจะเห็นเราโดยอรรถภาพนั้น”

สตถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภิกษเว อาลปนะ โส วิเสสนะของเทวทัตโตฯ สุททกัตตาใน ลภิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นศัพท์ ปฏิเสชนใน ลภิสฺสตี เตน วิเสสนะของ อตตภาเวนฯ ตติยาวิเสสนะใน ลภิสฺสตี มํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตุํฯ ตุมตถสัมปทานใน ลภิสฺสตี” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๙๒. ภิกฺขุ กิร ปญฺจนํ วตฺถุนํ อายาจิตกาลโต ปฏฺจาย ปุณ พุทฺเธ ทฏฺฐํ น ลภนฺติ, อยํ ฅมฺมตา ฯ

ภิกฺขุ กิร (อตตนา) ปญฺจนํ วตฺถุนํ อายาจิตกาลโต ปฏฺจาย ปุณ พุทฺเธ ทฏฺฐํ น ลภนฺติ, อยํ (อลภนภาโว) ฅมฺมตา (โหติ) ฯ

กิร ได้ยินว่า ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. น ลภนฺติ ย่อมไม่ได้ ทฏฺฐํ เพื่ออันเฝ้า พุทฺเธ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า ท. ปุณ อีก ปฏฺจาย จำเดิม (อตตนา) ปญฺจนํ วตฺถุนํ อายาจิตกาลโต แต่กาลแห่งวัตถุ ท. ห้า เป็นของอันตนทูลขอแล้ว, อยํ (อลภนภาโว) อ.ความเป็นคืออันไม่ได้นี้ ฅมฺมตา เป็นธรรมตา (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ได้ยินว่า พวกภิกษุยอมไม่ได้เพื่อจะเห็นพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายอีก ตั้งแต่กาลที่ตนขอวัตถุ ๕ ประการ, นี้เป็นธรรมตา

กิร อนุสฺสวานัตถะ ภิกฺขุ สุททกัตตาใน ลภนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตตนา อนภินทกัตตาใน อายาจิต- ปญฺจนํ วิเสสนะของ วตฺถุนํฯ สามีสัมพันธะใน

อายาจิตกาลโตๆ อปทานโน ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสนะใน ลภนฺติ ปุณ กิริยาวิเสสนะใน
ทฏฺจํ พุทฺเช อวตตกัมมะใน ทฏฺจํ ตุมตถสัมปทานโน ลภนฺติ นคัพทํ ปฏฺิเสระใน
ลภนฺติ, อยํ วิเสสนะของ อลภนภาโวๆ สุทฺธกัตตาโน โหติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ชมฺมตา วิกตีกัตตาโน โหติ ๕

๙๓. “อสุกฺกฺจฺจานญจ อสุกฺกฺจฺจานญจ อาคโต ภนฺเตติ อหํสุ ๕

(ภิกขุ) “(เทวทตฺโต) อสุกฺกฺจฺจานญจ อสุกฺกฺจฺจานญจ อาคโต ภนฺเตติ อหํสุ ๕

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. อหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
(เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต อาคโต มาแล้ว อสุกฺกฺจฺจานํ จ สู้ที่โน้นด้วย อสุกฺกฺจฺจานํ
จ สู้ที่โน้นด้วย” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวทัตมาถึงที่ตรงโน้นแล้ว มาถึงที่
ตรงโน้นแล้ว”

ภิกขุ สุทฺธกัตตาโน อหํสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เทวทตฺโต สุทฺธ-
กัตตาโน อาคโตๆ กิตบทกัตตฺวาจก อสุกฺกฺจฺจานํ สองบท สัมปาปฺณียกัมมะใน อาคโต
จ สองคัพทํ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ อสุกฺกฺจฺจานํ และ อสุกฺกฺจฺจานํ” อิติ คัพทํ อาการะใน
อหํสุ ๕

๙๔. “ยํ อิจฺฉติ, ตํ กโรตุ; น โส มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ ๕

(สตฺถา) “(เทวทตฺโต) ยํ (กมฺม) อิจฺฉติ, (เทวทตฺโต) ตํ (กมฺม) กโรตุ; น โส (เทวทตฺโต)
มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ (อาห) ๕

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต อิจฺฉติ
ย่อมปรารถนา ยํ (กมฺม) ซึ่งกรรมใด, (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต กโรตุ จงกระทำ
ตํ (กมฺม) ซึ่งกรรมนั้น, โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัตนั้น น ลภิสฺสตี จักไม่ได้
ปสฺสิตุํ เพื่ออันเห็น มํ ซึ่งเรา” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “พระเทวทัตย่อมน้อมปรารถนาสิ่งใด, จงทำสิ่งนั้น, พระเทวทัตนั้น จักไม่ได้เพื่อจะเห็นเรา”

สตถา สุทรกัถตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัถตุวจาก “เทวทตฺโต สุทรกัถตาใน อิจฺฉติฯ อาชยาดบทกัถตุวจาก ยํ วิเสสนะของ กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน อิจฺฉติ, เทวทตฺโต สุทรกัถตาใน กโรตุฯ อาชยาดบทกัถตุวจาก ตํ วิเสสนะของ กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กโรตุ, โส วิเสสนะของ เทวทตฺโตฯ สุทรกัถตาใน ลภิสฺสติฯ อาชยาดบทกัถตุวจาก นคฺคัพฺพํ ปฏฺฐิสฺสเรใน ลภิสฺสติ มํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺตุฯ ตุมตฺถสัมฺปทานใน ลภิสฺสติ” อิติคฺคัพฺพํ อากาเรใน อาห ฯ

๙๕. “ภนฺเต อิตฺโต โยชนมตฺตํ อาคโต, อหฺมโยชนํ, คาวุตํ, โปกฺขรณิสฺมีปํ อาคโต ภนฺเตติ ฯ

(ภิกขุ) “ภนฺเต (เทวทตฺโต) อิตฺโต (จานฺโต) โยชนมตฺตํ (จานํ) อาคโต, (เทวทตฺโต อิตฺโต จานฺโต) อหฺมโยชนํ (อาคโต), (เทวทตฺโต อิตฺโต จานฺโต) คาวุตํ (อาคโต), (เทวทตฺโต) โปกฺขรณิสฺมีปํ อาคโต ภนฺเตติ (อาหฺสฺ) ฯ

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหฺสฺ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต อาคโต มาแล้ว (จานํ) สู้ที่ โยชนมตฺตํ อันมีโยชน์เป็น ประมาณ อิตฺโต (จานฺโต) จากที่นี่, (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต (อาคโต) มาแล้ว อหฺมโยชนํ สู้ที่แห่งโยชน์ อิตฺโต (จานฺโต) จากที่นี่, (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต (อาคโต) มาแล้ว คาวุตํ สู้คาวุต อิตฺโต (จานฺโต) จากที่นี่, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต อาคโต มาแล้ว โปกฺขรณิสฺมีปํ สู้ที่ใกล้แห่งสระ โบกฺขรณิ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวทัตมาสู้ที่ประมาณหนึ่งโยชน์จาก ที่นี่, ครึ่งโยชน์, หนึ่งคาวุต, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวทัตมาสู้ที่ใกล้สระโบกฺขรณิ แล้ว”

ภิกขุ สุทธกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนะ เทวทฺโต
 สุทธกัตตาใน อากโตๆ กิตบทกัตตุวจาก อิตฺ วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน
 โยชนมตฺตํ วิเสสนะของ จานํๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน อากโต, เทวทฺโต สุทธกัตตา
 ใน อากโตๆ กิตบทกัตตุวจาก อิตฺ วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน อชฺชโยชนํๆ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน อากโต, เทวทฺโต สุทธกัตตาใน อากโตๆ กิตบทกัตตุวจาก
 อิตฺ วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน คาวุตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อากโต, ภนฺเต
 อาลปนะ เทวทฺโต สุทธกัตตาใน อากโตๆ กิตบทกัตตุวจาก โปกฺขรณีสมีป
 สัมปาปฺณียกัมมะใน อากโต” อิติศัพฺท อาการะใน อาหํสุ ๫

.....

๙๖. “สเจปี อนฺโตเชตวนํ ปวิสติ, เนว มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ ๫

(สตฺถา) “สเจปี (เทวทฺโต) อนฺโตเชตวนํ ปวิสติ, (โส เทวทฺโต) เนว มํ ปสฺสิตุํ ลภิสฺสตีติ
 (อาห) ๫

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สเจปี แม้ถ้าว่า (เทวทฺโต) อ.พระ
 เทวทฺต ปวิสติ ย่อมเข้าไป อนฺโตเชตวนํ สู่ภายในแห่งพระเชตวัน, (โส เทวทฺโต)
 อ.พระเทวทฺตนั้น เนว ลภิสฺสติ จักไม้ได้นั้นเทียว ปสฺสิตุํ เพื่ออันเห็น มํ ซึ่งเรา”
 อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดาตรัสว่า “แม้ถ้าพระเทวทฺตจะเข้ามายังภายในพระเชตวัน, พระเทวทฺตนั้น
 ก็จักไม้ได้เพื่อที่จะเห็นเรา”

สตฺถา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อปีศัพฺท อเปกชฺตถะเข้ากับ
 สเจๆ ปริกัปปัตถะ เทวทฺโต สุทธกัตตาใน ปวิสติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 อนฺโตเชตวนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสติ, โส วิเสสนะของ เทวทฺโตๆ สุทธกัตตาใน
 ลภิสฺสติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ นๆ ศัพฺท ปฏฺิเสระใน
 ลภิสฺสติ มํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตุํ ตุมตถสัมปทานใน ลภิสฺสติ” อิติศัพฺท อาการะใน
 อาห ๫

.....

๙๗. เทวทตฺตํ คเหตฺวา อาคตา เขตฺวนโปกฺขรณฺตีเร มณฺจํ โอตฺาเรตฺวา โปกฺขรณฺยํ
นหายิตฺุํ โอตฺริสฺสุ ๕

(ภิกฺขุ) เทวทตฺตํ คเหตฺวา อาคตา เขตฺวนโปกฺขรณฺตีเร มณฺจํ โอตฺาเรตฺวา โปกฺขรณฺยํ
นหายิตฺุํ โอตฺริสฺสุ ๕

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. คเหตฺวา พาเอาแล้ว เทวทตฺตํ ซึ่งพระเทวทัต อาคตา มาแล้ว
มณฺจํ ยังเตยง โอตฺาเรตฺวา ให้ข้่ามลงแล้ว เขตฺวนโปกฺขรณฺตีเร ที่ฝั่่งแห่งสระ
โปกขรณฺตีเรใกล้พระเชตะวัน โอตฺริสฺสุ ข้่ามลงแล้ว นหายิตฺุํ เพื่ออันสร้งน้ำ โปกฺขรณฺยํ
ในสระโปกขรณฺตี ๕

พวกภิกษุที่พาพระเทวทัตมา วางเตยงไว้ที่ริมฝั่่งสระโปกขรณฺตีเรใกล้พระเชตะวัน แล้วลง
เพื่อจะสร้งน้ำในสระโปกขรณฺตี

ภิกษุ สุกฺกตฺตาใน โอตฺริสฺสุ ๑ อาชยตบทกัฏฺตฺวาจาก เทวทตฺตํ อวุตฺตกัฏฺมมะใน คเหตฺวา ๑
สมานกาลกิริยาใน อาคตา ๑ วิเสสนะของ ภิกษุ เขตฺวนโปกฺขรณฺตีเร วิสยาธาระใน
โอตฺาเรตฺวา มณฺจํ การิตกัฏฺมมะใน โอตฺาเรตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอตฺริสฺสุ โปกฺขรณฺยํ
วิสยาธาระใน นหายิตฺุํ ๑ ตุมัฏฺถสัฏฺปะทานใน โอตฺริสฺสุ ๕

.....
.....

๙๘. เทวทตฺโตปิ โข มณฺจโต อุกฺกุจาย อุกฺโก ปาทะ ภูมฺยํ จเปตฺวา นิสฺสีทิ ๕

เทวทตฺโตปิ โข แม้อ.พระเทวทัตแล้ อุกฺกุจาย ลุกขึ้นแล้ว มณฺจโต จากเตยง จเปตฺวา
วางไว้แล้ว ปาทะ ซึ่งเท้า ท. อุกฺโก ทั้งสอง ภูมฺยํ บนภาคพื้น นิสฺสีทิ นั้่งแล้ว ๕

แม้อ.พระเทวทัตแล้ ลุกขึ้นจากเตยง นั้่งวางเท้าทั้งสองข้างไว้บนแผ่นดิน

อปีตัพฺพํ อเปกขัฏฺถะเข้ากับ เทวทตฺโต ๑ สุกฺกตฺตาใน นิสฺสีทิ ๑ อาชยตบทกัฏฺตฺวาจาก
โศตัพฺพํ วจนาลังการะ มณฺจโต อปาทานใน อุกฺกุจาย ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา
อุกฺโก วิเสสนะของ ปาทะ ๑ อวุตฺตกัฏฺมมะใน จเปตฺวา ภูมฺยํ อุปสิเลสิกาธาระใน จเปตฺวา ๑
สมานกาลกิริยาใน นิสฺสีทิ ๕

.....
.....

๙๙. เต ปจวี ปวิสึสุ ๗

เต (ปาทา) ปจวี ปวิสึสุ ๗

เต (ปาทา) อ.เท้า ท. เหล่านั้น ปวิสึสุ เข้าไปแล้ว ปจวี สู่แผ่นดิน ๗

เท้าทั้งหลายเหล่านั้นนั้น เข้าไปสู่แผ่นดิน

เต วิเสสณะของ ปาทาฯ สุทรกัตตาใน ปวิสึสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจวี สัมปาปฺถึเย-
กัมมะใน ปวิสึสุ ๗

๑๐๐. โส อนุกกเมน ยาว โคปฺผกา ยาว ชนฺนุกา ยาว กฺกฺวิโต ยาว ถนโต ยาว คีวโต
ปวิสิตฺวา หนฺกฺกฺจิกฺกฺสส ภูมียํ ปติฏฺจิตฺกาเล คาถมาห

“อิเมหิ อฏฺฐีหิ ตมคฺคปฺคฺคลํ
เทวาทิตฺเว นรทมฺมสารถึ
สมนฺตจกฺขุ สตปฺญญลกฺขณํ
ปาณฺเหหิ พุทฺธํ สรณํ คโตสฺมิตึ ๗

โส (เทวทฺโต) อนุกกเมน ยาว โคปฺผกา ยาว ชนฺนุกา ยาว กฺกฺวิโต ยาว ถนโต ยาว คีวโต
ปวิสิตฺวา หนฺกฺกฺจิกฺกฺสส ภูมียํ ปติฏฺจิตฺกาเล คาถํ อาห

“(อหํ) อิเมหิ อฏฺฐีหิ ตํ อคฺคปฺคฺคลํ
เทวาทิตฺเว นรทมฺมสารถึ
สมนฺตจกฺขุ สตปฺญญลกฺขณํ
ปาณฺเหหิ พุทฺธํ สรณํ คโต สสฺมิตึ ๗

โส (เทวทฺโต) อ.พระเทวทฺตนั้น ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว ยาว เพียงใด โคปฺผกา
แต่ข้อเท้า ยาว เพียงใด ชนฺนุกา แต่เข้า ยาว เพียงใด กฺกฺวิโต แต่เอา ยาว เพียง
ใด ถนโต แต่นม ยาว เพียงใด คีวโต แต่คอ อนุกกฺเมน ตามลำดับ อาห กล่าว
แล้ว คาถํ ซึ่งคาถา หนฺกฺกฺจิกฺกฺสส ภูมียํ ปติฏฺจิตฺกาเล ในกาล แห่งกระตุกกลาง เป็น
อวัยวะตั้งอยู่แล้ว บนภาคพื้น อิติ ว่า

“(อห) อ.ข้าพเจ้า คโต เป็นผู้ถึงแล้ว ต่ พุทฺธ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า
 นั้น อคฺคปฺคฺคฺล ผู้ทรงเป็นบุคคลผู้เลิศ เทวาทิตเวว ผู้เป็น
 เทพยิ่งกว่าเทพ นรทมฺมสารถิ ผู้เป็นนายสารถิฝีกนรชนที่
 ควรฝีก สมฺนตจกฺขุ ผู้มีพระจักษุโดยรอบ สตปฺญณฺลกฺขณฺ์
 ผู้มีพระลักษณะบังเกิดแล้วด้วยบุญร้อยหนึ่ง สรณฺ์ ว่าเป็นที่
 ฟึ่ง อิมฺเห อฏฺฐิหิ ด้วยกระดูก ท. เหล่านี้ จ ด้วย ปาณฺเห
 ด้วยลมปราณ ท. จ ด้วย อสฺมิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเทวทัตเข้าไปถึงข้อเท้า ถึงเข่า ถึงเอว ถึงราวนม ถึงคอ ตามลำดับ กล่าวคาถา ใน
 กาลที่กระดูกค้างตั้งอยู่บนแผ่นดินว่า

“ข้าพเจ้าเป็นผู้ถึงพระพุทฺธเจ้าผู้เป็นบุคคลผู้เลิศ ผู้เป็นเทพยิ่ง
 กว่าเทพ ผู้เป็นนายสารถิฝีกนรชนที่ควรฝีก ผู้มีพระจักษุโดย
 รอบ มีพระลักษณะที่เกิดด้วยบุญตั้งหนึ่งร้อยว่าเป็นที่ฟึ่ง ด้วย
 กระดูกทั้งหลายเหล่านี้ และด้วยชีวิต”

โส วิเสสฺนะของ เทวทตฺโต ๑ สฺุทฺธกตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อนุกฺกเมน
 ตติยาวิเสสฺนะใน ปวิสิตฺวา ยาว ห้าศัพทฺ์ อปาทานใน ปวิสิตฺวา โคปฺผกา กิตฺติ ชนฺุภา
 กิตฺติ กฏฺิโต กิตฺติ ถนโต กิตฺติ คิวโต กิตฺติ อปาทานใน ยาว ปวิสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อาห หนุกฺกฏฺิจกสฺส สามีสัมพันธฺะใน ปตฺติฏฺิจิตกาเล ฎฺมิยํ วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺิจิตกาเล ๑
 กาลสัตฺตมฺเใน อาห คาทํ อวฺุตตกัมมะใน อาห

“อห สฺุทฺธกตฺตาใน อสฺมิ ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อิมฺเห วิเสสฺนะ
 ใน อฏฺฐิหิ ๑ ภาระใน คโต ต่ กิตฺติ อคฺคปฺคฺคฺล กิตฺติ เทวาทิตเวว
 กิตฺติ นรทมฺมสารถิ กิตฺติ สมฺนตจกฺขุ กิตฺติ สตปฺญณฺลกฺขณฺ์ กิตฺติ
 วิเสสฺนะของ พุทฺธ ปาณฺเห ภาระใน คโต พุทฺธ อวฺุตตกัมมะ
 ใน คโต สรณฺ์ สัมภาวนาใน คโต ๑ วิกตีกตฺตาใน อสฺมิ” อิติ
 ศัพทฺ์ สฺรุปะใน คาทํ ฯ

.....

๑๐๑. อิทํ กิร จานํ ทิสฺวา ตถาคโต เทวทตฺตํ ปพฺพาเชสิ ๕

กิร ได้ยินว่า ตถาคโต อ.พระตถาคต ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว อิทํ จานํ ซึ่งฐานะ
นี้ เทวทตฺตํ ยังพระเทวทัต ปพฺพาเชสิ ให้บวชแล้ว ๕

ทราบว่ พระตถาคตทอดพระเนตรฐานะนี้ จึงบวชให้พระเทวทัต

กิร อนุสสนนัตถะ ตถาคโต เหตุกัตตาใน ปพฺพาเชสิฯ อาชยตบพเหตุกัตตฺวาจาก อิทํ
วิเสสนะของ จานํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพาเชสิ เทวทตฺตํ
การิตกัมมะใน ปพฺพาเชสิ ๕

๑๐๒. สเจ หิ โส น ปพฺพชิสฺส; คิหิ หุตฺวา กมฺมํ ภาริยํ อกริสฺส, อายตี ภาวสฺส ปจฺจยํ
กาตุํ นาสกฺขิสฺส; ปพฺพชิตฺวา จ ปน กิณฺจาปี กมฺมํ ภาริยํ กริสฺสติ, อายตี ภาวสฺส
ปจฺจยํ กาตุํ สกฺขิสฺสตีติ นํ สตุถา ปพฺพาเชสิ ๕

สเจ หิ โส (เทวทตฺโต) น ปพฺพชิสฺส; (เทวทตฺโต) คิหิ หุตฺวา กมฺมํ ภาริยํ อกริสฺส, อายตี
ภาวสฺส ปจฺจยํ กาตุํ นาสกฺขิสฺส; (เทวทตฺโต) ปพฺพชิตฺวา จ ปน กิณฺจาปี กมฺมํ ภาริยํ กริสฺสติ,
(เทวทตฺโต ปน) อายตี ภาวสฺส ปจฺจยํ กาตุํ สกฺขิสฺสตีติ นํ (เทวทตฺตํ) สตุถา ปพฺพาเชสิ ๕

หิ ก็ สเจ ถ้าว่ โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัตนั้น น ปพฺพชิสฺส จักไม่บวชแล้วไซ้,
(เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต คิหิ เป็นคฤหัสถ์ หุตฺวา เป็นแล้ว อกริสฺส จักได้กระทำ
แล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม ภาริยํ ให้เป็นกรรมอันหนัก น อสกฺขิสฺส จักไม่ได้อาจแล้ว
กาตุํ เพื่ออันกระทำ ปจฺจยํ ให้เป็นปัจจย ภาวสฺส แก่ภพ อายตี ในกาลต่อไป; จ ปน
ก็แล (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต ปพฺพชิตฺวา ครั้นบวชแล้ว กริสฺสติ จักกระทำ กมฺมํ
ซึ่งกรรม ภาริยํ ให้เป็นกรรมอันหนัก กิณฺจาปี แม้ก็จริง, (ปน) ถึงอย่างนั้น (เทวทตฺโต)
อ.พระเทวทัต สกฺขิสฺสติ จักอาจ กาตุํ เพื่ออันกระทำ ปจฺจยํ ให้เป็นปัจจย ภาวสฺส
แก่ภพ อายตี ในกาลต่อไป อิติ เพราะเหตุนี้ สตุถา อ.พระศาสดา นํ (เทวทตฺตํ)
ยังพระเทวทัตนั้น ปพฺพาเชสิ ให้บวชแล้ว ๕

ก็ถ้าว่ พระเทวทัตนั้นจักไม่ได้บวชไซ้, เป็นคฤหัสถ์จักได้ทำกรรมให้หนัก จักไม่อาจ
เพื่อจะให้เป็นปัจจยแก่ภพในกาลต่อไป, ก็แล ครั้นบวชแล้ว จักทำกรรมให้หนัก

แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น พระเทวทัตนั้นจักอาจเพื่อทำให้เป็นปัจจัยแก่ภพในกาลต่อไปได้ เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงให้พระเทวทัตนั้นบวช

หิศัพท วากยารัมภโขตกะ สเจ ปริกัปปัตถะ โส วิเสสณะของ เทวทัตโตๆ สุทธกัตตา ใน ปพฺพชิสฺสๆ อาชยัตบทกัตตุวากก นศัพท ปฏฺฐิสฺสใน ปพฺพชิสฺส, เทวทัตโต สุทธกัตตาใน อกริสฺส และ อสภฺชิสฺส อกริสฺส กัตติ อสภฺชิสฺส อาชยัตบทกัตตุวากก คีหิ วิกิตกัตตาใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน อกริสฺส กมฺม อวุตตกัมมใน อกริสฺส ภาริย วิกิตกัมมใน อกริสฺส, आयตี กาลสัตตมีใน อสภฺชิสฺส ภวสฺส สัมปทานใน ปจฺจยฺย วิกิตกัมมใน กาทฺ์ๆ ตุมัตถสัมปทานใน อสภฺชิสฺส นศัพท ปฏฺฐิสฺสใน อสภฺชิสฺส, จ ปน นิปาตสมฺมูหะ เทวทัตโต สุทธกัตตาใน กริสฺสติๆ อาชยัตบทกัตตุวากก ปพฺพชิตฺวา ลักขณัตถะ กิณฺจาปี อนุคคหัตถะ กมฺม อวุตตกัมมใน กริสฺสติ ภาริย วิกิตกัมมใน กริสฺสติ, ปน อรุจิสฺสจันตถะ เทวทัตโต สุทธกัตตาใน สภฺชิสฺสติๆ อาชยัตบทกัตตุวากก आयตี กาลสัตตมีใน สภฺชิสฺสติ ภวสฺส สัมปทานใน ปจฺจยฺย วิกิตกัมมใน กาทฺ์ๆ ตุมัตถสัมปทานใน สภฺชิสฺสติ อิตติศัพท เหตุวัตถะ สตุถา เหตุกัตตาใน ปพฺพชาเชสิๆ อาชยัตบทเหตุกัตตุวากก น วิเสสณะของ เทวทัตโตๆ การิตกัมมใน ปพฺพชาเชสิ ๕

.....
.....

๑๐๓. โส หิ อิตฺ สตสหฺสสภฺปมฺตถเก อฏฺฐิสฺสโร นาม ปจฺเจกพฺพุโร ภวิสฺสติ ๕

โส (เทวทัตโต) หิ อิตฺ (ภทฺทภฺปโต) สตสหฺสสภฺปมฺตถเก อฏฺฐิสฺสโร นาม ปจฺเจกพฺพุโร ภวิสฺสติ ๕

หิ จริงอยู่ โส (เทวทัตโต) อ.พระเทวทัตนั้น ปจฺเจกพฺพุโร เป็นพระปัจเจกพฺพุทฺธเจ้า อฏฺฐิสฺสโร นาม ชื่อว่า อฏฺฐิสฺสระ สตสหฺสสภฺปมฺตถเก ในที่สุดแห่งกัปปีแสนหนึ่ง อิตฺ (ภทฺทภฺปโต) จากภทฺทกัปปีนี้ ภวิสฺสติ จักเป็น ๕

จริงอยู่ พระเทวทัตนั้น จักเป็นพระปัจเจกพฺพุทฺธเจ้านามว่าอฏฺฐิสฺสระในที่สุด ๑๐๐,๐๐๐ กัปปี แต่ภทฺทกัปปีนี้

หิศัพท ทัพหิกรณโขตกะ โส วิเสสณะของ เทวทัตโตๆ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสติๆ อาชยัต

บทกัตตฺวาจก อิตฺ วิเสสฺนฺขอว ภทฺทกปฺปโตว อปาทานใน สดสฺหสฺสกปฺมตฺถเกว
กาลสํตตมึใน ปจฺเจกพฺทฺโร นามศัพทํ สํญญาชิตฺทกะเข้า อฏฺฐิสฺสโรว วิเสสฺนฺขอว
ปจฺเจกพฺทฺโรว วิกตีกตฺตาใน ภวิสฺสตี ๕

.....

๑๐๔. โส ปจฺวี ปวิสฺตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตี ๕

โส (เทวทตฺโต) ปจฺวี ปวิสฺตฺวา อวีจิมฺหิ นิพฺพตฺตี ๕

โส (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺตนั้น ปวิสฺตฺวา เข้าไปแล้ว ปจฺวี สู้แผ่นดิน นิพฺพตฺตี
บังเกิดแล้ว อวีจิมฺหิ ในนรกชื่อว่าอเวจี ๕

พระเทวทตฺตนั้น เข้าไปยังแผ่นดิน บังเกิดในอเวจีมหานรก

โส วิเสสฺนฺขอว เทวทตฺโตว สฺฐทกตฺตาใน นิพฺพตฺตีว อาชยตฺตบทกัตตฺวาจก ปจฺวี
สํปปาปฺญณียกัมมฺเใน ปวิสฺตฺวาว ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตี อวีจิมฺหิ วิสยาธาระใน
นิพฺพตฺตี ๕

.....

๑๐๕. นิจฺจเล พุทฺเธ อปรทฺฐภาเวน ปน นิจฺจโลว หุตฺวา ปจฺจตี ๕

(เทวทตฺโต อตฺตโน) นิจฺจเล พุทฺเธ อปรทฺฐภาเวน ปน นิจฺจโลว หุตฺวา ปจฺจตี ๕

ปน ก็ (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทตฺต นิจฺจโลว เป็นผู้มึอันไหวออกแล้วเทียว หุตฺวา
เป็น ปจฺจตี ย่อมใหม่ (อตฺตโน) อปรทฺฐภาเวน เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้ผิด
แล้ว พุทฺเธ ในพระพุทฺธเจ้า นิจฺจเล ผู้ทรงมึอันไหวออกแล้ว ๕

ก็พระเทวทตฺตเป็นผู้เคล็อนไหวไม่ได้ยอมใหม่ เพราะตนเป็นผู้ผิดในพระพุทฺธเจ้าผู้ทรง
ไม่หวั่นไหว

ปนศัพทํ วากยารัมภชิตฺทกะ เทวทตฺโต สฺฐทกตฺตาใน ปจฺจตีว อาชยตฺตบทกัตตฺวาจก
อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อปรทฺฐภาเวน นิจฺจเล วิเสสฺนฺขอว พุทฺเธว วิสยาธาระใน
อปรทฺฐ- อปรทฺฐภาเวน เหตุไฉน นิจฺจโล เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ นิจฺจโลว วิกตีกตฺตา
ใน หุตฺวา สมนกาลกิริยาใน ปจฺจตี ๕

.....
.....

๑๐๖. ดิโยชนสติเก อนุโตอวีจิมหิ โยชนสตพุเพธเมวสุส สรีร์ นิพพตติ, สีสั ยาว กณฺณสกุขลิโต อุปริ อยกปลลั ปาวิสิ, ปาทา ยาว โคปผกา เหมจจา อยปจวี ปวิจฺจจา, มหาตาลกฺขนุหฺรปริมาณั อยสุลั ปจฺจิมภิตฺติโต นิภฺขมิตฺวา ปิฏฺจิมชฺฌมฺ ภินฺทิตฺวา อุเรน นิภฺขมิตฺวา ปฺรตฺถิมภิตฺตี ปาวิสิ, อปฺริ ทกฺขิณภิตฺติโต นิภฺขมิตฺวา ทกฺขิณปฺสฺสั ภินฺทิตฺวา วามปฺสฺเสน นิภฺขมิตฺวา อุตฺตรภิตฺตี ปาวิสิ, อปฺริ อุปริ กปลฺลโต นิภฺขมิตฺวา มตฺถกั ภินฺทิตฺวา อโรภาเคน นิภฺขมิตฺวา อยปจวี ปาวสิ ฯ

ดิโยชนสติเก อนุโตอวีจิมหิ โยชนสตพุเพธ เอว อสุส (เทวตตฺตสุส) สรีร์ นิพพตติ, สีสั ยาว กณฺณสกุขลิโต อุปริ อยกปลลั ปาวิสิ, ปาทา ยาว โคปผกา เหมจจา อยปจวี ปวิจฺจจา, มหาตาลกฺขนุหฺรปริมาณั อยสุลั ปจฺจิมภิตฺติโต นิภฺขมิตฺวา ปิฏฺจิมชฺฌมฺ ภินฺทิตฺวา อุเรน นิภฺขมิตฺวา ปฺรตฺถิมภิตฺตี ปาวิสิ, อปฺริ (อยสุลั) ทกฺขิณภิตฺติโต นิภฺขมิตฺวา ทกฺขิณปฺสฺสั ภินฺทิตฺวา วามปฺสฺเสน นิภฺขมิตฺวา อุตฺตรภิตฺตี ปาวิสิ, อปฺริ (อยสุลั) อุปริ กปลฺลโต นิภฺขมิตฺวา มตฺถกั ภินฺทิตฺวา อโรภาเคน นิภฺขมิตฺวา อยปจวี ปาวิสิ ฯ

สรีร์ อ.สรีระ อสุส (เทวตตฺตสุส) ของพระเทวทัตนั้น โยชนสตพุเพธ เอว มีร้อยแห่งโยชนเป็นส่วนสูงนั้นเทียว นิพพตติ บังเกิดแล้ว อนุโตอวีจิมหิ ในภายในแห่งนรกชื่อว่าอเวจี ดิโยชนสติเก อันประกอบแล้วด้วยร้อยแห่งโยชนสาม, สีสั อ.ศีระ ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว อยกปลลั สู่กระเบื้องอันเป็นนิการแห่งเหล็ก อุปริ ในเบื้องบน ยาว เพียงใด กณฺณสกุขลิโต แต่หมวกแห่งหู, ปาทา อ.เท้า ท. ปวิจฺจจา เข้าไปแล้ว อยปจวี สู่แผ่นดินอันเป็นนิการแห่งเหล็ก เหมจจา ในเบื้องล่าง ยาว เพียงใด โคปผกา แต่ข้อเท้า, อยสุลั อ.หลาวอันเป็นนิการแห่งเหล็ก มหาตาลกฺขนุหฺรปริมาณั มีลำแห่งต้นตาลใหญ่เป็นประมาณ นิภฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว ปจฺจิมภิตฺติโต จากฝาเรือนอันมีในภายหลัง ภินฺทิตฺวา ทำลายแล้ว ปิฏฺจิมชฺฌมฺ ซึ่งท่ามกลางแห่งหลัง นิภฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว อุเรน ทางออก ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ปฺรตฺถิมภิตฺตี ซึ่งฝาเรือนในเบื้องหน้า, อปฺริ (อยสุลั) อ.หลาวอันเป็นนิการแห่งเหล็กอื่นอีก นิภฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว ทกฺขิณภิตฺติโต จากฝาเรือนในด้านขวา ภินฺทิตฺวา ทำลายแล้ว ทกฺขิณปฺสฺสั ซึ่งข้างขวา นิภฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว วามปฺสฺเสน ทางข้างซ้าย ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว อุตฺตรภิตฺตี ซึ่งฝาเรือนในด้านเหนือ, อปฺริ (อยสุลั) อ.หลาวอันเป็นนิการแห่งเหล็กอื่นอีก นิภฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว กปลฺลโต จากแผ่นกระเบื้อง อุปริ ในเบื้องบน

ภินทิตวา ทำลายแล้ว มตถกั ซึ่งกระหม่อม นิภขมิตวา ออกไปแล้ว อโรภาเคน โดยส่วนในภายใต้ ปาวิสี ได้เข้าไปแล้ว อยปจวี สู่แผ่นดินอันเป็นวิหารแห่งเหล็ก ฯ

สรีระของพระเทวทัตนั้น สูงหนึ่งร้อยโยชน์ บังเกิดในภายในนรกชื่อว่าเวจีที่ประกอบ ด้วยสามร้อยโยชน์, ศีระะได้เข้าไปสู่กระเบื้องเหล็กในเมืองบน จนถึงหมวกหู, เท้า ทั้งหลายเข้าไปสู่แผ่นดินเหล็ก เบื้องล่าง จนถึงข้อเท้า, หลาวเหล็กประมาณเท่าลำต้นตาลใหญ่ ออกจากฝาด้านหลัง ทำลายตรงกลางหลัง ออกทางอกได้เข้าไปสู่ฝาด้านหน้า, หลาวเหล็กอันอื่นออกจากฝาด้านขวา ทำลายข้างขวา ออกทางข้างซ้าย ได้เข้าไปสู่ฝาด้านเหนือ, หลาวเหล็กอันอื่นอีก ออกจากแผ่นกระเบื้องในเมืองบน ออกไปทำลายกระหม่อม ออกไปโดยส่วนเบื้องล่าง ได้เข้าไปสู่แผ่นดินเหล็ก

เอาศัพท อวธารณะเข้ากับ โยชนสตูปุเพร้ง วิเสสนะของ สรียึ สุทธกัตตาใน นิพพตติ อายยาตบทกัตตวาจก ตโยชนสติกะ วิเสสนะของ อนุโตอวิจิมหึ วิสยาธาระ ใน นิพพตติ อสสุ วิเสสนะของ เทวทตตสสุ สามีสัมพันธะใน สรียึ, สีสึ สุทธกัตตา ใน ปาวิสึ อายยาตบทกัตตวาจก ยาวศัพท กิริยาวิเสสนะใน ปาวิสึ กณณสกุขลิต อปาทานใน ยาว อูปรึ อายธาระใน ปาวิสึ อยกลลล สัมปาปุณียกัมมะใน ปาวิสึ, ปาธา สุทธกัตตาใน ปวิฏจา กิตบทกัตตวาจก ยาวศัพท กิริยาวิเสสนะใน ปวิฏจา โคปผลกา อปาทานใน ยาว เหฏฐา อายธาระใน ปวิฏจา อยปจวี สัมปาปุณียกัมมะใน ปวิฏจา, มหาตลลขนุขปริมาณ วิเสสนะของ อยสูลึ สุทธกัตตาใน ปาวิสึ อายยาตบทกัตตวาจก ปจจิมภิตติโต อปาทานใน นิภขมิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ภินทิตวา ปิฏฐิมชฎ อวุตตกัมมะใน ภินทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน นิภขมิตวา อูเรน ตติยาวิเสสนะใน นิภขมิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสึ ปุรตถิมภิตติ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาวิสึ, อปรึ วิเสสนะของ อยสูลึ สุทธกัตตาใน ปาวิสึ อายยาตบทกัตตวาจก ทกขินภิตติโต อปาทานใน นิภขมิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ภินทิตวา ทกขินปสูลึ อวุตตกัมมะใน ภินทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน นิภขมิตวา วามปสฺเสน ตติยาวิเสสนะใน นิภขมิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสึ อุตตรภิตติ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาวิสึ, อปรึ วิเสสนะของ อยสูลึ สุทธกัตตาใน ปาวิสึ อายยาตบทกัตตวาจก อูปรึ อายธาระใน นิภขมิตวา กปลลโต อปาทานใน นิภขมิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ภินทิตวา มตถกั อวุตตกัมมะใน ภินทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน นิภขมิตวา อโรภาเคน ตติยาวิเสสนะ

ใน นิคมิตวาจาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาวีสี อยปรวี สัมปาปุณียกัมมะใน ปาวีสี ฯ

๑๐๗. เอว์ โส ตตถ นิจฺจโล หุตฺวา ปจฺจติ ฯ

เอว์ โส (เทวทัต) ตตถ (อวีจิมฺหิ) นิจฺจโล หุตฺวา ปจฺจติ ฯ

โส (เทวทัต) อ.พระเทวทัตนั้น **นิจฺจโล** เป็นผู้มีอันไหวออกแล้ว **ตตถ (อวีจิมฺหิ)** ในนรกชื่อว่าอเวจีนั้น **หุตฺวา** เป็นแล้ว **ปจฺจติ** ย่อมใหม่ **เอว์** ด้วยประการฉะนี้ ฯ
พระเทวทัตนั้น เป็นไม่ไหวในอเวจีนั้น ใหม่อยู่ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ เทวทัต สุกฺกัตตาใน ปจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอว์ ปการัตถะ ตตถ วิเสสณะของ อวีจิมฺหิฯ วิสยาธาระใน นิจฺจโลฯ วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ปจฺจติ ฯ

๑๐๘. ภิกฺขุ “เอตฺตํ จานํ คนฺตฺวา เทวทัตฺต สตุถารํ ทฏฺฐํ อลภิตฺวา ว ปรวี ปวิฏฺโฐติ กถํ สมฺมจฺจาเปสฺสุ ฯ”

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. **กถํ** ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว **อิติ** ว่า “**เทวทัต** อ.พระเทวทัต **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **เอตฺตํ จานํ** สู้ที่ อันมีประมาณเท่านี้ **อลภิตฺวา** ไม่ได้แล้วเที่ยว **ทฏฺฐํ** เพื่ออันเฝ้า **สตุถารํ** ซึ่งพระศาสดา **ปวิฏฺโฐ** เข้าไปแล้ว **ปรวี** สู้แผ่นดิน” **อิติ** ดังนี้ **สมฺมจฺจาเปสฺสุ** ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ฯ

พวกภิกษุสนทนากันว่า “พระเทวทัตไปสู้ที่มีประมาณเท่านี้ ไม่ได้นั่นแหละเพื่อจะเฝ้าพระศาสดา เข้าไปสู้แผ่นดิน”

ภิกฺขุ เหตุกัตตาใน สมฺมจฺจาเปสฺสุฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก “เทวทัต สุกฺกัตตาใน ปวิฏฺโฐติ กิตบทกัตตฺวาจาก เอตฺตํ วิเสสณะของ จานํฯ สัมปาปุณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อลภิตฺวา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน ทฏฺฐํฯ ตุมฺตถสัมฺปทานใน อลภิตฺวา เอวสัปฺท อวธารณะเข้ากับ อลภิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิฏฺโฐ ปรวี สัมปาปุณียกัมมะใน ปวิฏฺโฐ” อิติศัพท์ สรุปะใน กถํฯ การิตกัมมะใน สมฺมจฺจาเปสฺสุ ฯ

๑๐๙. สตุถา “น ภิกขเว เทวทตโต อิทาเนว มยิ อปรชฺฌิตฺวา ปจวี ปาวิสฺสิ, ปุพฺพเพปิ ปวิญฺโจะยฺวาทิ วตฺวา, หตฺถิราชกาเล มคฺคมุพฺพหํ ปุริสํ สมสฺสาเสตฺวา อตฺตโน ปิญฺจึ อารोเปตฺวา เขมฺนตํ ปาปีตสฺส เตน ปฺน ติกฺขตฺตํ อากนฺตฺวา ‘อคฺคญฺจาเน มชฺฌิมญฺจาเน มฺลเถติ เอวํ ทนฺเต จินฺทิตฺวา ตติยวาระ มหาปุริสสฺส จกฺขุปถํ อติกกมนฺตสฺส ตสฺส ปจวี ปวิญฺจภาวํ ทีเปตฺตํ

“อกตญฺสุสฺส โปสฺสุส นิจจํ วิวรทฺสฺสิโน
สพฺพญฺเจ ปจวี ทชฺชา เหนว นํ อภิราชเยติ

อิมํ ชาตกํ กเถตฺวา, ปฺนเปิ ตเถว กถาย สมฺภูจิตาย, ขนฺติวาทิกฺุเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา กลาพฺุราชภฺุตสฺส ตสฺส ปจวี ปวิญฺจภาวํ ทีเปตฺตํ ขนฺติวาทิชาตกํ, จุลลธมฺมปาลภฺุเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา มหาปตาปราชภฺุตสฺส ตสฺส ปจวี ปวิญฺจภาวํ ทีเปตฺตํ จุลลธมฺมปาลชาตกญฺจ กเถสิ ๕

สตุถา “น ภิกขเว เทวทตโต อิทานิ เอว มยิ อปรชฺฌิตฺวา ปจวี ปาวิสฺสิ, ปุพฺพเพปิ (เทวทตโต มยิ อปรชฺฌิตฺวา ปจวี) ปวิญฺโจะยฺวาทิ วตฺวา, (อตฺตโน) หตฺถิราชกาเล มคฺคมุพฺพหํ ปุริสํ สมสฺสาเสตฺวา อตฺตโน ปิญฺจึ อารอเปตฺวา เขมฺนตํ ปาปีตสฺส เตน (มหาปุริเสน) ปฺน ติกฺขตฺตํ อากนฺตฺวา ‘อคฺคญฺจาเน มชฺฌิมญฺจาเน มฺลเถติ เอวํ ทนฺเต จินฺทิตฺวา ตติยวาระ มหาปุริสสฺส จกฺขุปถํ อติกกมนฺตสฺส ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) ปจวี ปวิญฺจภาวํ ทีเปตฺตํ

“(ปุคฺคโล) อกตญฺสุสฺส โปสฺสุส นิจจํ วิวรทฺสฺสิโน

สพฺพํ เจ ปจวี ทชฺชา, (โส ปุคฺคโล) เหนว นํ (โปสฺ) อภิราชเยติ

อิมํ ชาตกํ กเถตฺวา, ปฺนเปิ ตเถว กถาย สมฺภูจิตาย, ขนฺติวาทิกฺุเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา กลาพฺุราชภฺุตสฺส ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) ปจวี ปวิญฺจภาวํ ทีเปตฺตํ ขนฺติวาทิชาตกํ (จ), จุลลธมฺมปาลภฺุเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา มหาปตาปราชภฺุตสฺส ตสฺส (เทวทตฺตสฺส) ปจวี ปวิญฺจภาวํ ทีเปตฺตํ จุลลธมฺมปาลชาตกํ จ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้่ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เทวทตโต อ.พระเทวทัต อปรชฺฌิตฺวา ผิดแล้่ว มยิ ในเรา ปาวิสฺสิ ได้เข้าไปแล้่ว ปจวี สู้แผ่นดิน อิทานิ เอว ในกาลนี้หน้่เกี่ยว น หามิได้, ปุพฺพเพปิ แม้ในกาลก่อน (เทวทตโต) อ.พระเทวทัต (อปรชฺฌิตฺวา) ผิดแล้่ว (มยิ) ในเรา ปวิญฺโจะ เอว เข้าไปแล้่ว (ปจวี) สู้แผ่นดินหน้่เกี่ยว” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้่ว อิมํ ชาตกํ ซึ่งชาตกนี้ อิติ ว่า

“เจ้ หากว่า (บุคคลโล) อ.บุคคล ทชชา พึ่งให้ ปจวี ซึ่งแผ่นดิน
 สพพ์ ทั้งปวง โปสสุส แก่บุรุษ ออกตณฺญสุส ผู้ไม่รู้ซึ่งอุปการะ
 อันบุคคลอื่นกระทำแล้ว วิวรทสุสิโน ผู้เห็นซึ่งช่องโดยปกติ
 นิจจํ เป็นนิจไซร์, (โส บุคคลโล) อ.บุคคลนั้น เหว น้ (โปส)
 อภิราธเย ไม่พึงยังบุรุษนั้นให้ยินดียิ่งนั้นเทียว” อิติ ดังนี้

ที่เปตุ์ เพื่ออันทรงแสดง (อตตโน) หตฺถิราชกาล มคฺคมฺพหุํ ปุริสํ สมฺมสุสาเสตฺวา
 อตตโน ปิฎฺฐิ อาโรเปตฺวา เขมฺหนตฺํ ปาปิตสฺส เตน (มหาปุริเสน) ปุณฺ ติภฺขตฺตํ
 อาคฺนฺตฺวา ‘อคฺคภูจฺาเน มชฺฌิมภูจฺาเน มฺมุเลติ เอวํ ทนฺเต จินฺหิตฺวา ตติยวาระ
 มหาปุริสสุส จกฺขุปลํ อติภฺกมฺหนตฺสฺส ตสฺส (เทวตตตสฺส) ปจวี ปวิฎฺฐภาวํ ซึ่ง
 ความที่ แห่งพระเทวทัตนั้น ผู้ อันมหาบุรุษนั้น ยังบุรุษ ผู้หลงแล้วในหนทาง ให้เบาใจ
 พร้อมแล้ว ยกขึ้นแล้ว สู่หลัง ของตน ให้ถึงแล้ว ซึ่งที่อันเกษม มาแล้ว สามครั้ง อีก ตัด
 แล้ว ซึ่งงา ท. อย่างนี้ คือ ‘ในที่ปลาย ในที่ท่ามกลาง ในที่โคน’ ก้าวล่วงอยู่ ซึ่งคลองแห่ง
 จักขุ ของมหาบุรุษ ในวาระที่สาม เป็นผู้เข้าไปแล้ว สู่แผ่นดิน ในกาล แห่งพระองค์ เป็น
 ช้างผู้พระราชฯ, กถาย ครั้นเมื่อวาจาเป็นเครื่องกล่าว สมฺภูจิตาย ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
 ตถา เอว เหมือนอย่างนั้น ปุณฺปิ แม้อีก, กเถสิ ตรัสแล้ว ขนฺติวาทิชาตกํ ซึ่งขันติ
 วาทิชาตก ที่เปตุ์ เพื่ออันทรงแสดง ขนฺติวาทิภูเต อตตฺนินิ อปรชฺฌิตฺวา กลาพฺุราช-
 ภูตสฺส ตสฺส (เทวตตตสฺส) ปจวี ปวิฎฺฐภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพระเทวทัตนั้น ผู้เป็น
 พระราชาพระนามว่ากลาพุเป็นแล้ว ประพฤติผิตแล้ว ในพระองค์ ผู้เป็นดาบสชื่อว่า
 ขันติวาทิเป็นแล้ว เป็นผู้เข้าไปแล้ว สู่แผ่นดิน จ ด้วย จุลลธมฺมปาลชาตกํ ซึ่งจุลล-
 ธมฺมปาลชาตก ที่เปตุ์ เพื่ออันทรงแสดง จุลลธมฺมปาลภูเต อตตฺนินิ อปรชฺฌิตฺวา
 มหาปตาปราชฺฌภูตสฺส ตสฺส (เทวตตตสฺส) ปจวี ปวิฎฺฐภาวํ ซึ่งความที่ แห่ง
 พระเทวทัตนั้น ผู้เป็นพระราชาพระนามว่ามหาปตาปะเป็นแล้ว ประพฤติผิตแล้ว ใน
 พระองค์ ผู้เป็นพระราชกุมารพระนามว่าจุลลธมฺมปาลเป็นแล้ว เป็นผู้เข้าไปแล้ว สู่
 แผ่นดิน จ ด้วย ๓

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตผิตในเรา ได้เข้าไปสู่แผ่นดิน ใน
 บัดนี้เท่านั้น หามิได้, แม้นในกาลก่อน ก็เข้าไปแล้วนั้นแหละ” ดังนี้, ตรัสชาตกนี้ว่า

“หากบุคคลพึ่งให้แผ่นดินทั้งปวงแก่บุรุษผู้เป็นคนอกตัญญู ผู้
 เห็นช่องโดยปกติ เป็นนิจ, บุคคลไม่พึงทำให้บุคคลนั้นให้ยินดี

ยั้งได้” ดังนี้

เพื่อแสดงความที่พระเทวทัต ที่มหาบุรุษช่วยบุรุษผู้หลงทางให้เบาใจ ยกขึ้นสู่หลังของตน แล้วให้ถึงที่อันเกษม มาอีกสามครั้ง ตัดงาทั้งหลายอย่างนี้คือ “ที่ปลาย ท่ามกลาง และที่โคน” ในครั้งที่ ๓ ก้าวล่วงคลองจักษุของมหาบุรุษ เป็นผู้เข้าไปสู่แผ่นดิน ในกาลที่พระองค์เป็นพญาช้าง, เมื่อคำกล่าวเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ ตั้งขึ้นแม้อีก, ตรัสขันทิวาที่ขาดก เพื่อแสดงความที่พระเทวทัต ผู้เป็นพระราชอาชญาพระนามว่ากลาพุ ประพฤติผิดในพระองค์ผู้เป็นขันทิวาที่ดาบส แล้วเข้าไปสู่แผ่นดิน และตรัสจุลธัมมपालขาดก เพื่อแสดงความที่พระเทวทัตนั้น ผู้เป็นพระราชอาชญาพระนามว่ามหาปตาปะ ประพฤติผิดในพระองค์ผู้เป็นจุลธรรมาบาลราชกุมาร เป็นผู้เข้าไปสู่แผ่นดิน

สตถา สุทธกัตตาโน กเถสิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ เทวทฺโต สุทธกัตตาโน ปาวิสึญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคัพฺท ปฏฺฐิเสธนฺตถะ เอวคัพฺท อวธารณะ เข้ากัป อิทานิญ กาลสัตตมึโน ปาวิสึ มย วิสยาราระโน อปรชฺฌิตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปาวิสึ ปจฺวี สัมปาปฺุณียกัมมะโน ปาวิสึ, อปคัพฺท อเปกขตฺถะเข้ากัป ปุพฺพเพญ กาลสัตตมึโน ปวิญฺโจ เทวทฺโต สุทธกัตตาโน ปวิญฺโจญ กิตบทกัตตฺวาจก มย วิสยาราระโน อปรชฺฌิตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปวิญฺโจ ปจฺวี สัมปาปฺุณียกัมมะโน ปวิญฺโจ เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากัป ปวิญฺโจ” อิตคัพฺท อาการะโน วตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน กเถตฺวา, อตฺตโน สามีสัมพันธะโน หตฺถิราชกาเลญ กาลสัตตมึโน ปวิญฺจุมคฺคมุพฺหุ วิเสสณะของ ปฺริสึญ การิตกัมมะโน สมสฺสาเสตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน อโรเปตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะโน ปวิญฺจึญ สัมปาปฺุณียกัมมะโน อโรเปตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปาปิตฺสฺส เขมฺนฺตํ สัมปาปฺุณียกัมมะโน ปาปิตฺสฺสญ วิเสสณะโน เทวทฺตฺสฺส เตน วิเสสณะของ มหาปฺริเสนญ อนภิตกัตตาโน ปาปิตฺสฺส ปฺน กิริยาวิเสสณะโน อคฺนฺตฺวา ติกฺขขตฺตุํ กิริยาวิเสสณะโน อคฺนฺตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน ฉินฺหิตฺวา ‘อคฺคฺกุจฺจาเน มชฺฌิมฺกุจฺจาเน และ มฺุเล สฺรฺปะโน อิติญ คัพฺท สฺรฺปะโน เอวญ นิตฺสสนฺตถะ ทนฺเต อวฺตตกัมมะโน ฉินฺหิตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาโน อติกฺกมนฺตฺสฺส ตติยวาระ กาลสัตตมึโน อติกฺกมนฺตฺสฺส มหาปฺริสฺสฺส สามีสัมพันธะโน จกฺขฺปถํญ อวฺตตกัมมะโน อติกฺกมนฺตฺสฺสญ วิเสสณะของ มหาปฺริสฺสฺส ตฺสฺส วิเสสณะของ เทวทฺตฺสฺสญ ภาวาทิสัมพันธะโน ปวิญฺจภาวํ ปจฺวี สัมปาปฺุณียกัมมะโน ปวิญฺจ- ปวิญฺจภาวํ อวฺตตกัมมะโน ที่เปตฺุญ ตุมตฺถสัมฺปทานโน กเถตฺวา

“เจศัพพ์ ปรักปัดถะ ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตานิ ทฺชฺชาฯ อายยาต-
 บทกัตฺตวาจก อกตณฺณสฺส วิเสสฺนฺของ โปสฺสสฺสฯ สัมปทาน
 ใน ทฺชฺชา นิจฺจํ กิริยาวิเสสฺนฺใน วิวรทฺสฺสิโนฯ วิเสสฺนฺของ
 โปสฺสสฺส สพฺพํ วิเสสฺนฺของ ปรจฺวีฯ อวฺตตกัมฺมะใน ทฺชฺชา, โส
 วิเสสฺนฺของ ปุคฺคโลฯ เหตุกัตฺตานิ อภิราชเยฯ อายยาตบท
 เหตุกัตฺตวาจก เอวศัพพ์ อวฺชารณฺะเข้ากัปฺ นจฺศัพพ์ ปฏฺฐิเสธฺ
 ใน อภิราชเย นํ วิเสสฺนฺของ โปสฺสฺฯ การิตกัมฺมะใน อภิราชเย”
 อิติศัพพ์ สฺรูปะใน อิมิ ชาตกั

อิมิ วิเสสฺนฺของ ชาตกัฯ อวฺตตกัมฺมะใน กเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ, อปี
 ศัพพ์ อเปกขัตถะเข้ากัปฺ ปุณฺฯ กิริยาวิเสสฺนฺใน สมฺมุจฺติตาย เอวศัพพ์ อวฺชารณฺะเข้ากัปฺ
 ตถาฯ กิริยาวิเสสฺนฺใน สมฺมุจฺติตาย กถาฯ ลักขณฺะใน สมฺมุจฺติตายฯ ลักขณฺกิริยา,
 ขนฺตฺวาทิกฺุเต วิเสสฺนฺของ อตฺตนิฯ วิสยาชาระใน อปรชฺฌิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
 กลาพฺุราชภฺุตสฺสฯ กัตี ตสฺส กัตี วิเสสฺนฺของ เทวทฺตสฺสฯ ภาวาทิสัมพັນธะใน
 ปวิฏฺฐภาวํ ปรจฺวี สัมปาปุณฺิยกัมฺมะใน ปวิฏฺฐ- ปวิฏฺฐภาวํ อวฺตตกัมฺมะใน ทีเปตฺุฯ
 ตุมฺตถสัมปทานใน กเถสิ ขนฺตฺวาทิกฺุชาตกั อวฺตตกัมฺมะใน กเถสิ จุลลธมฺมปาลภฺุเต
 วิเสสฺนฺของ อตฺตนิฯ วิสยาชาระใน อปรชฺฌิตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน มหาปตาปราช-
 ภฺุตสฺสฯ กัตี ตสฺส กัตี วิเสสฺนฺของ เทวทฺตสฺสฯ ภาวาทิสัมพັນธะใน ปวิฏฺฐภาวํ ปรจฺวี
 สัมปาปุณฺิยกัมฺมะใน ปวิฏฺฐ- ปวิฏฺฐภาวํ อวฺตตกัมฺมะใน ทีเปตฺุฯ ตุมฺตถสัมปทาน
 ใน กเถสิ จุลลธมฺมปาลชาตกั อวฺตตกัมฺมะใน กเถสิ จศัพพ์ ปทสมฺมุจฺยัตถะเข้ากัปฺ
 ขนฺตฺวาทิกฺุเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา กลาพฺุราชภฺุตสฺส ตสฺส ปรจฺวี ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตฺุ
 ขนฺตฺวาทิกฺุชาตกั และ จุลลธมฺมปาลภฺุเต อตฺตนิ อปรชฺฌิตฺวา มหาปตาปราชภฺุตสฺส
 ตสฺส ปรจฺวี ปวิฏฺฐภาวํ ทีเปตฺุ จุลลธมฺมปาลชาตกั ฯ

๑๑๐. ปรจฺวี ปวิฏฺฐเจ ปน เทวทฺเต, มหาชนฺ โหฏฺจตุฏฺุโจ ชฺชปตากกทฺลียอ อฺุสฺสาเปตฺวา
 ปุณฺณฆเฏ จเปตฺวา “ลาภา วต โนติ มหฺนฺตํ ฉณฺ์ อนฺุโกติ ฯ

ปรจฺวี ปวิฏฺฐเจ ปน เทวทฺเต, มหาชนฺ โหฏฺจตุฏฺุโจ (อณฺณมณฺณ) ชฺชปตากกทฺลียอ อฺุสฺสาเปตฺวา
 ปุณฺณฆเฏ จเปตฺวา “ลาภา วต โนติ (จินฺตเนน) มหฺนฺตํ ฉณฺ์ อนฺุโกติ ฯ

ปน ก็ เทวทูตเต ครั้นเมื่อพระเทวทูต ปวิภูเจ เข้าไปแล้ว ปจวี สู่แผ่นดิน, มหาชนโน อ.มหาชน ภูจตุฏฐโจ ทั้งร่าเรียงแล้วทั้งยินดีแล้ว (อญญมณญ) ยังกันและกัน อุตสาเปตวา ให้ยกขึ้นแล้ว ธชปตาทกกลทโย ซึ่งธงชัย ธงแผ่นผ้าและต้นกล้วย ท. จเปตวา ตั้งไว้แล้ว ปุณณฆฏเฐ ซึ่งหม้ออันเต็มแล้ว ท. อนุโภติ ย่อมฉลอง ฉณ ซึ่ง มหรสพ มหนุตฺ อ้นใหญ่ (จินุตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “ลาภา วต อ.ลาภา ท. หนอ โน ของเรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็เมื่อพระเทวทูตเข้าไปสู่แผ่นดิน, มหาชนต่างร่าเรียงยินดี ช่วยกันให้ยกธงชัย ธงแผ่น ผ้าและต้นกล้วย วางหม้อน้ำที่เต็มเปี่ยม ย่อมฉลองมหรสพอันใหญ่ ด้วยอันคิดว่า “ลาภทั้งหลายของพวกเราหนอ”

ปน วากยารัมภโศตกะ เทวทูตเต ลักษณะใน ปวิภูเจๆ ลักษณะกิริยา ปจวี สัมปาปุณเธิย- กัมมะใน ปวิภูเจ, มหาชนโน สุททกัตตาใน อนุโภติๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก ภูจตุฏฐโจ วิเสสนะของ มหาชนโน อญญมณญ การิตกัมมะใน อุตสาเปตวา ธชปตาทกกลทโย อุตตตกัมมะใน อุตสาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จเปตวา ปุณณฆฏเฐ อุตตตกัมมะใน จเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อนุโภติ “ลาภา ลิงคัตถะ วต อัจฉริยัตถะ โน สามิ- สัมพันธะใน ลาภา” อิติศัพท์ สรุปะใน จินุตเนนๆ ภาระใน อนุโภติ มหนุตฺ วิเสสนะ ของ ฉณๆ อุตตตกัมมะใน อนุโภติ ฯ

๑๑๑. ตมตถํ ภควโต อารโจะสุ ฯ

(ภิกขุ) ตํ อตถํ ภควโต อารโจะสุ ฯ

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. อารโจะสุ กราบทูลแล้ว ตํ (อตถํ) ซึ่งเน้อความนั้น ภควโต แก่ พระผู้มีพระภาค ฯ

พวกภิกษุกราบทูลเน้อความนั้นแต่พระผู้มีพระภาค

ภิกขุ สุททกัตตาใน อารโจะสุๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะของ อตถํๆ อุตตต- กัมมะใน อารโจะสุ ภควโต สัมปทานใน อารโจะสุ ฯ

๑๑๒. ภควา “น ภิกขเว อิทาเนว เทวทัตเต มเต มหาชนโน ตุสฺสติ, ปุพฺเพปิ ตุสฺสียะวาตี
วตฺวา, สพฺพชนสฺส อปฺปิเย จณฺเฑ ฝรุเส พาราณสียํ ปิงฺคฺลราชเ นาม มเต
มหาชนสฺส ตุมฺภจฺภาวํ ทีเปตฺตุ

“สพฺโพ ชโน หีสิโต ปิงฺคฺเลน
ตสฺมี มเต, ปจฺจยํ เวทยนฺติ,
ปิโย นุ เต อาสิ อกฺกนฺเหตฺโต ๗
กสฺมา ตูวํ โรทสิ ทวารปาโล ?
น เม ปิโย อาสิ อกฺกนฺเหตฺโต,
กายามิ ปจฺจาคนฺนาย ตสฺส,
อิโต คโต หีเสยฺย มจฺจุราชํ,
โส หีสิโต อาเนยฺย นํ ปฺน อธิธาตี

อิมํ ปิงฺคฺลชาตกํ กเถสิ ๗

ภควา “น ภิกขเว อิทานิ เอว เทวทัตเต มเต มหาชนโน ตุสฺสติ, ปุพฺเพปิ (เทวทัตเต มเต
มหาชนโน) ตุสฺสึ เอว” อิติ วตฺวา, สพฺพชนสฺส อปฺปิเย จณฺเฑ ฝรุเส พาราณสียํ ปิงฺคฺลราชเ
นาม มเต มหาชนสฺส ตุมฺภจฺภาวํ ทีเปตฺตุ

(โพธิสตุโต)

“สพฺโพ ชโน หีสิโต ปิงฺคฺเลน
ตสฺมี (ปิงฺคฺเล) มเต, (ชนา) ปจฺจยํ เวทยนฺติ,
(โส ปิงฺคฺโล) ปิโย นุ เต อาสิ อกฺกนฺเหตฺโต ๗
กสฺมา ตูวํ โรทสิ ทวารปาโล” (อิติ ปุจฺฉิ) ?

(ทวารปาโล)

“(ปิงฺคฺโล) น เม ปิโย อาสิ อกฺกนฺเหตฺโต,
(อหํ) กายามิ ปจฺจาคนฺนาย ตสฺส (ปิงฺคฺลสฺส),
(โส หิ ปิงฺคฺโล) อิโต (จานโต) คโต หีเสยฺย มจฺจุราชํ,
โส (มจฺจุราชา (ปิงฺคฺเลน) หีสิโต อาเนยฺย นํ (ปิงฺคฺลํ) ปฺน อธิ

(จานเ)’ อิติ” (อาห)” อิติ

อิมํ ปิงฺคฺลชาตกํ กเถสิ ๗

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตูก่อนภิกษุ ท. เทวทตฺเต ครั้นเมื่อเทวทตฺ มเต ตายแล้ว มหาชน โอมมหาชน ตฺสฺสตี ย่อมยินดี อิทานิ เอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้, ปุพฺพเปิ แม้ในกาลก่อน เทวทตฺเต ครั้นเมื่อเทวทตฺ มเต ตายแล้ว มหาชน โอมมหาชน ตฺสฺสตี เอว ยินดีแล้วนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ปิงฺคฺลชาตกํ ซึ่งปิงคฺลชาตกํนี้ อิติ ว่า

(โพธิสฺสโต) อ.พระโพธิสฺสทฺ (ปฺจฺจ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ชน โอม.ชน สพฺโพ ทังปวง ปิงฺคฺเลน อันพระเจ้าปิงคฺลหะ หีสิโต เบียดเบียนแล้ว, ตสฺมี (ปิงฺคฺเล) ครั้นเมื่อพระเจ้าปิงคฺลหะนั้น มเต สวรรคตแล้ว, (ชนา) อ.ชน ท. เวทยนฺติ ย่อมเสวย ปจฺจยํ ซึ่งปีติ, (โส ปิงฺคฺโล) อ.พระเจ้าปิงคฺลหะนั้น อกฺกฺห- เหนฺโต ผู้มีพระเนตรดำหามิได้ ปิโย เป็นผู้เป็นที่รัก เต ของ ท่าน อาสิ นุ ได้เป็นแล้วหรือหนอ? ทฺวารปาล นฺเณนาย ทฺวารปาล ตฺวํ อ.ท่าน โรทฺสิ ย่อมร้องไห้ กสฺมา เพราะเหตุ ะไร? อิติ ดังนี้

(ทฺวารปาล) อ.นายทฺวารปาล (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า ‘(ปิงฺคฺโล) อ.พระเจ้าปิงคฺลหะ อกฺกฺหเหนฺโต ผู้มีพระเนตรดำ หามิได้ ปิโย เป็นผู้เป็นที่รัก เม ของข้าพระองค์ อาสิ เป็น แล้ว น หามิได้, (อห) อ.ข้าพระองค์ ภายามิ ย่อมกลัว ปจฺจาคมนาย แต่การเสด็จกลับมา ตสฺส (ปิงฺคฺลสฺส) ของ พระเจ้าปิงคฺลหะนั้น, (หิ) ด้วยว่า (โส ปิงฺคฺโล) อ.พระเจ้าปิงคฺลหะ นั้น คโต เสด็จไปแล้ว อิตฺ (จานโต) จากที่นี่ หีเสยฺย พิง เบียดเบียน มจฺจฺราชํ ซึ่งพญามจฺจฺราช, โส (มจฺจฺราชา) อ.พญามจฺจฺราชนั้น (ปิงฺคฺเลน) หีสิโต ผู้อันพระเจ้าปิงคฺลหะ ทรงเบียดเบียนแล้ว อาเนยฺย พิงนำมา นํ (ปิงฺคฺล) ซึ่งพระ เจ้าปิงคฺลหะนั้น อิว (จาน) ในที่นี้ ปฺน อิก’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ เป็นต้น

ทีเปตุ เพื่ออันทรงแสดง สพฺพชนสฺส อปฺปิเย จณฺเท ผรุเส พารานฺสิยํ ปิงฺคฺล- ราเช นาม มเต มหาชนสฺส ตฺสฺสจฺจวํ ซึ่งความที่ แห่งมหาชน ครั้นเมื่อพระราชา

พระนามว่าปิงคละ ในเมืองพาราณสี ผู้หยาบคาย ผู้ดูร้าย ผู้ไม่เป็นที่รัก ของชนทั้งปวง สวรรคตแล้ว เป็นผู้ยินดีแล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเทวทัตตายแล้ว มหาชนย่อมยินดีในบัดนี้เท่านั้น หามิได้, แม้ในกาลก่อน เมื่อเทวทัตตายแล้ว มหาชนยินดีแล้วนั้นแหละ” ดังนี้ ตรัสปิงคละชาดกนี้ว่า

“พระโพธิสัตว์ตรัสถามว่า ‘ชนทั้งปวงที่พระเจ้าปิงคละทรงเบียดเบียนแล้ว, เมื่อพระเจ้าปิงคละนั้น สวรรคตแล้ว, พวกชนย่อมแสวงเบียด, พระเจ้าปิงคละนั้นผู้พระเนตรไม่ดำ เป็นที่รักของท่านหรือหนอ? แนะนายทวารบาล ท่านย่อมร้องไห้เพราะอะไร’ ดังนี้

นายทวารบาลกราบทูลว่า ‘พระเจ้าปิงคละผู้มีพระเนตรไม่ดำ เป็นที่รักของข้าพระองค์ หามิได้, ข้าพระองค์ย่อมกลัวแต่การกลับมาของพระเจ้าปิงคละนั้น, ด้วยว่า พระเจ้าปิงคละนั้นเสด็จไปจากที่นี่ พึงเบียดเบียนพญามัจจุราช, พญามัจจุราชที่ถูกพระเจ้าปิงคละทรงเบียดเบียนแล้ว พึงนำพระเจ้าปิงคละนั้นกลับมาในที่นี้อีก” ดังนี้ เป็นต้น

เพื่อทรงแสดงความที่มหาชน เมื่อพระราชาพระนามว่าปิงคละ ในเมืองพาราณสี ผู้หยาบคาย ดูร้าย ไม่เป็นที่รักของชนทั้งปวง สวรรคตแล้ว เป็นผู้ยินดีแล้ว

ภควา สุทธกัตตาโน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนฺนํ มหาชนโน สุทธกัตตาโน ตุสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺคิพฺทํ ปฏฺฐิเสธนตฺถะ เอวคฺคิพฺทํ อวชารณฺนํ เข้ากัปปํ อิทานิฯ กาลสํตตมิมิโน ตุสฺสติ เทวทตฺเต ลักขณฺเนโน มเตจฺจ ลักขณกิริยา, อปิคคิพฺทํ อเปกขตฺถะ เข้ากัปปํ ปุพฺเพจฺจ กาลสํตตมิมิโน ตุสฺสติ มหาชนโน สุทธกัตตาโน ตุสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เทวทตฺเต ลักขณฺเนโน มเตจฺจ ลักขณกิริยา เอวคคิพฺทํ อวชารณฺนํ เข้ากัปปํ ตุสฺสติ” อิติคคิพฺทํ อาการะโน วตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาโน กเถสิ, สพุพฺพชนสฺส สามิสัมพันธฺนํ อปฺปิเยจฺจ กิตฺติ จณฺเฑ กิตฺติ ผรุสฺเส กิตฺติ วิเสสนฺนํของ ปิงฺคลฺลราเช พาราณสียํ วิสยาชารณฺนํ ปิงฺคลฺลราเช นามคคิพฺทํ สัญญาโชตกฺกะ เข้ากัปปํ ปิงฺคลฺลราเชจฺจ ลักขณฺเนโน มเตจฺจ ลักขณกิริยา มหาชนสฺส ภาวาทิสัมพันธฺนํ ตุมฺหจฺจภาวํจฺจ อวุตตกัมมฺมะโน ทิปฺเปตฺตฺจ

ตุ่มตถสัมปทานใน กเถสิ

“โพธิสตุโต สุทธกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยตบทกัตตุวจาก ‘สพฺโพ
 วิเสสนะของ ชโนฯ วุตตกัมมะใน หีสิโตฯ กิตบทกัมมวจาก
 ปิงคเลน อนภิตกัตตาใน หีสิโต, ตสฺมี วิเสสนะของ ปิงคเลฯ
 ลักษณะใน มเตฯ ลักษณะกิริยา, ชนา สุทธกัตตาใน เวทยนฺติฯ
 อาชยตบทกัตตุวจาก ปจฺจยํ อวุตตกัมมะใน เวทยนฺติ, โส
 วิเสสนะของ ปิงคโลฯ สุทธกัตตาใน อาสิฯ อาชยตบท-
 กัตตุวจาก ปิโย วิกติกัตตาใน อาสิ นุสฺสพฺทํ ปุจฉนฺตถะ เต
 สามีสัมพันธะใน ปิโย อกณฺหเนตฺโต วิเสสนะของ ปิงคโล,
 ทวารपाल อาลปนะ ตุวํ สุทธกัตตาใน โรทสิฯ อาชยตบท-
 กัตตุวจาก กสฺมา เหตุโน โรทสิ’ อิตฺตฺสพฺทํ อาการะใน ปุจฉิ,
 ทวารปาโล สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตุวจาก
 ‘ปิงคโล สุทธกัตตาใน อาสิฯ อาชยตบทกัตตุวจาก นสฺสพฺทํ
 ปฏฺฐิเสธนฺตถะ เม สามีสัมพันธะใน ปิโยฯ วิกติกัตตาใน อาสิ
 อกณฺหเนตฺโต วิเสสนะของ ปิงคโล, อหํ สุทธกัตตาใน ภายามิฯ
 อาชยตบทกัตตุวจาก ปจฺจาคมนาย อปาทานใน ภายามิ
 ตสฺส วิเสสนะของ ปิงคลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปจฺจาคมนาย,
 หิตฺสพฺทํ ผลชิตกะ โส วิเสสนะของ ปิงคโลฯ สุทธกัตตาใน
 หีเสยฺยฯ อาชยตบทกัตตุวจาก อิตฺโต วิเสสนะของ จานโตฯ
 อปาทานใน คโตฯ วิเสสนะของ ปิงคโล มจฺจุราชา อวุตตกัมมะ
 ใน หีเสยฺย, โส วิเสสนะของ มจฺจุราชาฯ สุทธกัตตาใน
 อาเนยฺยฯ อาชยตบทกัตตุวจาก ปิงคเลน อนภิตกัตตา
 ใน หีสิโตฯ วิเสสนะของ มจฺจุราชา น วิเสสนะของ ปิงคลฺฯ
 อวุตตกัมมะใน อาเนยฺย ปุณ กิริยาวิเสสนะใน อาเนยฺย อธิ
 วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาราระใน อาเนยฺย’ อิตฺตฺสพฺทํ อาการะ
 ใน อาห” อิตฺตฺสพฺทํ สรุปะใน อิมํ ปิงคลชาตกํ

อิมํ วิเสสนะของ ปิงคลชาตกํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๑๑๓. ภิกษุ สตถารุ ปุจฉิสุ “อิทานิ ฆนเต เทวทัตโต กุหิ นิพพตฺโตติ ฯ

ภิกษุ สตถารุ ปุจฉิสุ “อิทานิ ฆนเต เทวทัตโต กุหิ (จาเน) นิพพตฺโตติ ฯ

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. ปุจฉิสุ ทูลถามแล้ว สตถารุ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ อิทานิ ในกาลนี้ เทวทัตโต อ.พระเทวทัต นิพพตฺโต บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ พระเทวทัตบังเกิด ณ ที่ไหน?”

ภิกษุ สุทรกัตตาใน ปุจฉิสุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก สตถารุ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิสุ “ฆนเต อาลปนะ อิทานิ กาลสัตตมีใน นิพพตฺโต เทวทัตโต สุทรกัตตาใน นิพพตฺโตฯ กิตตบทกัตตฺวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺโต” อิติศัพท์ อาการะ ใน ปุจฉิสุ ฯ

.....
.....
.....

๑๑๔. “อวีจิมหานิรเย ภิกษเวติ ฯ

(สตถา) “(เทวทัตโต) อวีจิมหานิรเย (นิพพตฺโต) ภิกษเวติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. (เทวทัตโต) อ.พระเทวทัต (นิพพตฺโต) บังเกิดแล้ว อวีจิมหานิรเย ในนรกใหญ่ชื่อว่าอเวจี” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ในมหานรกชื่อว่าอเวจี ภิกษุทั้งหลาย”

สตถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภิกษเว อาลปนะ เทวทัตโต สุทรกัตตาใน นิพพตฺโตฯ กิตตบทกัตตฺวาจก อวีจิมหานิรเย วิสยาธาระใน นิพพตฺโต” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....
.....

๑๑๕. “ภนฺเต อธิ ตปฺปนฺโต วิจฺริตฺวา ปฺนฺ คนฺตฺวา ตปฺปนฺนฺจฺานเวยว นินฺพฺตฺโตติ ฯ

(ภิกขุ) “ภนฺเต (เทวทตฺโต) อธิ (โลก) ตปฺปนฺโต วิจฺริตฺวา ปฺนฺ คนฺตฺวา ตปฺปนฺนฺจฺานเวยว นินฺพฺตฺโตติ (ปฺจฺฉินฺสุ) ฯ

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปฺจฺฉินฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เทวทตฺโต) อ.พระเทวทัต ตปฺปนฺโต เตือดรฺอนอยุ่ อธิ (โลก) ในโลกนี้ วิจฺริตฺวา เทียวไปแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว นินฺพฺตฺโต บังเกิดแล้ว ตปฺปนฺนฺจฺานเวยว ในที่เป็นที่เตือดรฺอนนั้นเทียว ปฺนฺ อีกหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวทัตเตือดรฺอนอยู่ในโลกนี้เทียวไป ไปบังเกิดในที่ที่เป็นที่เตือดรฺอนนั้นแหละอีกหรือ?”

ภิกษุ สุทฺธกตฺตาใน ปฺจฺฉินฺสุฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺะ เทวทตฺโต สุทฺธกตฺตาใน นินฺพฺตฺโตฯ กิตตบทกตฺตฺวาจก อธิ วิเสสนฺะของ โลกฺฯ วิสยารารฺะใน ตปฺปนฺโตฯ อัมภันตฺรกีรยฺาของ เทวทตฺโต วิจฺริตฺวา ปฺนฺพกาลกีรยฺาใน คนฺตฺวา ปฺนฺตัมภ กีรยฺาวิเสสนฺะใน นินฺพฺตฺโต คนฺตฺวา ปฺนฺพกาลกีรยฺาใน นินฺพฺตฺโต เวยตัมภ อวรารณฺะเข้ากับ ตปฺปนฺนฺจฺานเวยว วิสยารารฺะใน นินฺพฺตฺโต” อิติตัมภ อาการฺะใน อาห ฯ

๑๑๖. “อาม ภิกฺขเว, ปฺพพชิตา วา โหนฺตุ คหฺนฺจฺา วา ปมาทวิหฺารินฺ อุกฺยตฺถ ตปฺปนฺนฺติเววาทิ วตฺวา อิมํ คถมาห

“อธิ ตปฺปติ, เปจฺจ ตปฺปติ,
ปาปการี อุกฺยตฺถ ตปฺปติ;
‘ปาปํ เม กตฺนฺติ ตปฺปติ,
ภยฺโย ตปฺปติ ทฺคฺคฺติ คโตติ ฯ

(สตฺถา) “อาม ภิกฺขเว (เอวํ), (ชนา) ปฺพพชิตา วา โหนฺตุ คหฺนฺจฺา วา ปมาทวิหฺารินฺ อุกฺยตฺถ (โลก) ตปฺปนฺนฺติ เวยว” อิติ วตฺวา อิมํ คถํ อาห

“(ปฺคฺคฺโล) อธิ (โลก) ตปฺปติ, เปจฺจ ตปฺปติ,
ปาปการี อุกฺยตฺถ (โลก) ตปฺปติ;
(ปาปการี ปฺคฺคฺโล) ‘ปาปํ เม กตฺนฺติ ตปฺปติ

ภิกษุโย ตปฺปติ ทุคฺคตี คโตติ ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อามฺ เออ (เอว) อ.อย่างนั้น, (ชนา) อ.ชน ท. ปพฺพชิตา วา เป็นบรรพชิตหรือ คหฺภูจฺจา วา หรือว่าเป็นคฤหัสถ์ โหนฺตุ ขอจงเป็น ปมาทวิหาริโน ผู้อยู่ด้วยความประมาทโดย ปกฺติ ตปฺปนฺติ เอว ย่อมเดือดร้อนนั้นเทียว อุกฺยตฺถ (โลก) ในโลกทั้งสอง” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปาปการี ผู้กระทำซึ่งบาปโดยปกฺติ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อิศฺ (โลก) ในโลกนี้ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน เปจฺจ ในโลกอื่น ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อุกฺยตฺถ (โลก) ในโลกทั้งสอง; (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปาปการี) ผู้กระทำซึ่งบาป โดยปกฺติ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน อิติ ว่า ‘ปาปํ อ.บาป เม อันเรา กตํ กระทำแล้ว’ อิติ ดังนี้ คโต ไปแล้ว ทุคฺคตี สู ทุคฺติ ตปฺปติ ย่อมเดือดร้อน ภิกษุโย โดยยั้ง” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไซ้, จะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ผู้ อยู่ด้วยความประมาทโดยปกฺติ ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสองนั้นแหละ” ดังนี้ ตรัสพระ คาถานี้ว่า

“บุคคลย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ย่อมเดือดร้อนในโลกอื่น, บุคคล ผู้ทำบาปโดยปกฺติย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง, บุคคลผู้ทำบาป โดยปกฺติ ย่อมเดือดร้อนว่า ‘เราทำบาปแล้ว’ ดังนี้ ไปสู่มุคฺติ ย่อมเดือดร้อนอย่างยั้ง” ดังนี้

สตฺถาสฺสทฺธกัถตาในอาหฺวอาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนํ อาม สัมปฺภิจฺฉนํ ตถะ เอวํ ลิงคัถตถะ, ชนา สฺสทฺธกัถตาใน โหนฺตุ และ ตปฺปนฺติ โหนฺตุ กัถิตี ตปฺปนฺติ กัถิตี อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก ปพฺพชิตา กัถิตี คหฺภูจฺจา กัถิตี วิกิตกัถตาใน โหนฺตุ วา สอง ศัพฺพท์ ปทวิภักปิตถะเข้ากับ ปพฺพชิตา และ คหฺภูจฺจา ปมาทวิหาริโน วิเสสนะของ ชนา อุกฺยตฺถ วิเสสนะของ โลกฺย วิสยาธาระใน ตปฺปนฺติ เอว ศัพฺพท์ อวชารณะเข้ากับ ตปฺปนฺติ” อิติ ศัพฺพท์ อาการะใน วตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสนะของ คถํ ๑ อวุตตกัมมะใน อาห

“ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตานิ ตปฺปติฯ สองบท อาชยาตบทกัตฺตฺวจาก
อิธ วิเสสณะของ โลกฺก กัตฺติ เปจฺจ กัตฺติ วิสยาธาระใน ตปฺปติ,
ปาปการี วิเสสณะของ ปุคฺคโล อุกฺกยตฺถ วิเสสณะของ โลกฺก
วิสยาธาระใน ตปฺปติ, ปาปการี วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺธ-
กัตฺตานิ ตปฺปติฯ สองบท อาชยาตบทกัตฺตฺวจาก ‘ปาปํ วุตต-
กัมฺมะใน กตฺตํ กิตฺตบทกัมฺมวจาก เม อนภิทกัตฺตานิ กตฺ’
อิติศัพฺท อากาเรใน ตปฺปติ ภิโยโย กิริยาวิเสสณะใน ตปฺปติ
ทฺกฺคตฺติ สัมปาปฺญเญกัมฺมะใน คโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคโล” อิติ
ศัพฺท สฺรูปะใน อิมิ คาคํ ฯ

๑๑๗. ตตฺถ “อิธ ตปฺปติติ อิธ กมฺมตปฺปเนน โทมนสุสมตฺเตน ตปฺปติ ฯ

ตตฺถ (ปะเทสุ) “อิธ ตปฺปติติ (ปะททฺวยสุส) “อิธ (โลก) กมฺมตปฺปเนน โทมนสุสมตฺเตน
(การณฺน) ตปฺปติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ตปฺปติ ย่อมเตือตฺร้อน (การณฺน) ด้วยเหตุ โทมนสุสม-
ตฺเตน สักว่าความโทมนัส กมฺมตปฺปเนน ด้วยความเตือตฺร้อนเพราะกรรม อิธ
(โลก) ในโลกนี้” (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทสุ) “อิธ ตปฺปติติ (ปะททฺวยสุส) แห่ง- ใน
บท ท. เหล่านี้หนนา -หฺมวดสองแห่งบท ว่า “อิธ ตปฺปติ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านี้ สองบทว่า “อิธ ตปฺปติ” ความว่า “ย่อมเตือตฺร้อน ด้วยเหตุสักว่า
ความโทมนัส ด้วยความเตือตฺร้อนเพราะกรรม ในโลกนี้”

ตตฺถ วิเสสณะของ ปะเทสุฯ นิทธารณะใน ปะททฺวยสุส “อิธ ตปฺปติ” สฺรูปะใน อิติฯ
ศัพฺท สฺรูปะใน ปะททฺวยสุสฯ นิทธารณฺนิยะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อิธ วิเสสณะของ
โลกฺก วิสยาธาระใน ตปฺปติ กมฺมตปฺปเนน ภาวะใน ตปฺปติ โทมนสุสมตฺเตน
วิเสสณะของ การณฺนฯ ภาวะใน ตปฺปติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวจากของ ปุคฺคโล” อิติ-
ศัพฺท สฺรูปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตฺถะ ฯ

๑๑๘. **เปจฺจจาติ** ปรโลเก ปน วิปากตปฺปนเนน อติทารุเณน อปายทุกฺเขน ตปฺปติ ฯ

“เปจฺจจาติ (ปทสฺส) “(ปาปการี ปุคฺคโล) ปรโลเก ปน วิปากตปฺปนเนน อติทารุเณน อปาย-
ทุกฺเขน ตปฺปติ” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**ปน** ส่วนว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปาปการี) ผู้กระทำให้
กรรมอันชั่ว **ตปฺปติ** ย่อมเดือดร้อน **อปายทุกฺเขน** เพราะทุกข์ในอบาย **อติทารุเณน**
อันทารุณยิ่ง **วิปากตปฺปนเนน** ด้วยความเดือดร้อนเพราะวิปาก **ปรโลเก** ในโลกอื่น”
(อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**เปจฺจจาติ** ว่า “เปจฺจ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**เปจฺจ**” ความว่า ส่วนว่า บุคคลผู้ทำบาปโดยปกติ ย่อมเดือดร้อนเพราะทุกข์ใน
อบายที่ทารุณโหดร้าย ด้วยความเดือดร้อนเพราะวิปากในโลกอื่น

“เปจฺจ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “ปนศัพท์ วิเสส-
โชตกะ ปาปการี วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุททกัตตาใน ตปฺปติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ปรโลเก วิสยาชาระใน ตปฺปติ วิปากตปฺปนเนน ภาระใน ตปฺปติ อติทารุเณน วิเสสนะ
ของ อปายทุกฺเขนฯ เหตุใน ตปฺปติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๑๙. **ปาปการีติ** นานปฺปการสฺส ปาปสฺส กตฺตา ฯ

“ปาปการีติ (ปทสฺส) “นานปฺปการสฺส ปาปสฺส กตฺตา” (อิติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**กตฺตา** ผู้กระทำ **ปาปสฺส** ซึ่งบาป **นานปฺปการสฺส** อันมี
ประการต่างๆ” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปาปการีติ** ว่า “ปาปการี” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**ปาปการี**” ความว่า ผู้ทำบาปมีประการต่างๆ

“ปาปการี” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺโถ “นานปฺปการสฺส
วิเสสนะของ ปาปสฺสฯ ญฺฐูวฺฐิตกัมมะใน กตฺตาฯ วิเสสนะของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์
สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๒๐. อุกยตุถาติ อิมินา วุตตปปกาเรน ตปปเนน อุกยตุถ ตปปติ นาม ฯ

“อุกยตุถาติ (ปทสฺส) “อิมินา (มยา) วุตตปปกาเรน ตปปเนน อุกยตุถ (โลก) ตปปติ นาม” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ตปปติ นาม** ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน **อุกยตุถ (โลก)** ในโลกทั้งสอง **ตปปเนน** ด้วยความเดือดร้อน **อิมินา วุตตปปกาเรน** อันมีประการอันซ้ำพเจ้ากล่าวแล้วนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อุกยตุถาติ** ว่า “**อุกยตุถ**” ดังนี้ ฯ บทว่า “**อุกยตุถ**” ความว่า ชื่อว่าย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง ด้วยความเดือดร้อนมีประการดังที่กล่าวแล้ว

“อุกยตุถ” สรุปะใน อิตติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อิมินา วิเสสณะของ วุตตปปกาเรน มยา อนภิกขิตกัตตาใน วุตต- วุตตปปกาเรน วิเสสณะของ ตปปเนนฯ ภาวะใน ตปปติ อุกยตุถ วิเสสณะของ โลกฯ วิสยาธาระใน ตปปติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจกของ ปุคฺคโล นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ ตปปติ” อิตติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๒๑. ปาปี เมติ โส หิ กมฺมตปปเนน ตปปนฺโต “ปาปี เม กตฺนติ ตปปติ, ตํ อปฺปมตฺตกํ ตปปนฺ; วิปากตปปเนน ปน ตปปนฺโต ภียโย ตปปติ ทฺกคฺคิ คโต, อติผรุเสน ตปปเนน อติวีย ตปปตีติ ฯ

“ปาปี เมติ (ปททวยสฺส) “โส (ปาปการี ปุคฺคโล) หิ กมฺมตปปเนน ตปปนฺโต “ปาปี เม กตฺนติ ตปปติ, ตํ อปฺปมตฺตกํ (โหติ) ตปปนฺ; (ปาปการี ปุคฺคโล) วิปากตปปเนน ปน ตปปนฺโต ภียโย ตปปติ ทฺกคฺคิ คโต, อติผรุเสน ตปปเนน อติวีย ตปปตีติ” (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิตติ ว่า “**หิ ก็ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปาปการี)** ผู้กระทำซึ่งกรรมอันชั่วโดยปกติ **โส** นั้น **ตปปนฺโต** เมื่อเดือดร้อน **กมฺมตปปเนน** ด้วยความเดือดร้อน เพราะกรรม **ตปปติ** ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน อิตติ ว่า ‘**ปาปี** อ.บาป **เม** อันเรา กตฺกระทำแล้ว’ อิตติ ดังนี้, **ตํ ตปปนฺ** อ.ความเดือดร้อนนั้น **อปฺปมตฺตกํ** เป็นความเดือดร้อนอันมีประมาทน้อย (โหติ) ย่อมเป็น, **ปน** แต่ว่า (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (ปาป-

การ) ผู้กระทำซึ่งกรรมอันชั่วโดยปกติ **ตบฺปนฺโต** เมื่อเดือดร้อน **วิปากตบฺปนฺน** ด้วยความเดือดร้อนเพราะวิปาก **คโต** ไปแล้ว **ทุกฺคตฺติ** สู่ทุกฺติ **ตบฺปติ** ย่อมเดือดร้อน **ภฺยโย** โดยยิ่ง, **ตบฺปติ** คือว่า ย่อมเดือดร้อน **อติวิย** เกินเปรียบ **ตบฺปนฺน** ด้วยความเดือดร้อน **อติผรุสฺน** อันหยาบยิ่ง” **อติ** ดังนี้ (**ปททวยสฺส**) แห่งหมวดสองแห่งบท “**ปาปํ เมติ** ว่า “**ปาปํ เม**” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “**ปาปํ เม**” ความว่า ก็ บุคคลผู้ทำบาปโดยปกติ เมื่อเดือดร้อนด้วยความเดือดร้อนเพราะกรรม ชื่อว่าย่อมเดือดร้อนว่า ‘บาป เราทำแล้ว’ ดังนี้, ความเดือดร้อนนั้น มีประมาณน้อย, แต่บุคคลผู้ทำบาปโดยปกติ เมื่อเดือดร้อน ด้วยความเดือดร้อนเพราะวิปาก ชื่อว่าย่อมเดือดร้อน ไปสู่ทุกฺติ ย่อมเดือดร้อนอย่างยิ่ง คือว่าย่อมเดือดร้อนอย่างมาก ด้วยความเดือดร้อนอันหยาบยิ่ง

“**ปาปํ เม**” สรุปะใน **อติ**ฯ **ศัพทํ** สรุปะใน **ปททวยสฺส**ฯ **สามีสัมพันธะ**ใน **อตุโถ** “**หิ** **ศัพทํ** **วากยารัมภ** **ชิตกะ** **โส** **กิตี** **ปาปการี** **กิตี** **วิเสส** **นะ** **ของ** **ปุคฺคโล**ฯ **สุททกัตตา** **ใน** **ตบฺปติ**ฯ **อาชยาตบ** **ทกัตตฺวา** **จาก** **กมฺมตบฺปนฺน** **กรณี** **ใน** **ตบฺปนฺโต**ฯ **อัปภันต** **กิริยา** **ของ** **ปุคฺคโล** “**ปาปํ** **วุตต** **กัมมะ** **ใน** **กตํ**ฯ **กิต** **ทกัม** **ม** **ว** **จาก** **เม** **อน** **ภิ** **หิต** **กัต** **ตา** **ใน** **กตํ**” **อติศัพทํ** **อาการะ** **ใน** **ตบฺปติ**, **ตํ** **วิเสส** **นะ** **ของ** **ตบฺปนฺ**ฯ **สุททกัตตา** **ใน** **โหติ**ฯ **อาชยาตบ** **ท** **กัตตฺวา** **จาก** **อ** **ป** **ม** **ต** **ต** **กํ** **วิก** **ติ** **กัต** **ตา** **ใน** **โหติ**, **ป** **น** **ศัพทํ** **วิเสส** **ชิต** **กะ** **ปา** **ป** **การี** **วิเสส** **นะ** **ของ** **ปุคฺคโล**ฯ **สุททกัตตา** **ใน** **ตบฺปติ**ฯ **สอง** **บท** **อาชยาตบ** **ท** **กัตตฺวา** **จาก** **วิ** **ป** **าก** **ต** **บ** **ปนฺน** **กรณี** **ใน** **ตบฺปนฺโต**ฯ **อัปภันต** **กิริยา** **ของ** **ปุคฺคโล** **ภฺยโย** **กิริยา** **วิเสส** **นะ** **ใน** **ตบฺปติ** **ทุกฺคตฺติ** **สัม** **ปา** **ปุ** **ณิ** **ย** **กัม** **มะ** **ใน** **คโต**ฯ **วิเสส** **นะ** **ของ** **ปุคฺคโล** **อติ** **ผรุ** **สฺน** **วิเสส** **นะ** **ของ** **ตบฺปนฺน**ฯ **กรณี** **ใน** **ตบฺปติ** **อติ** **วิย** **กิริยา** **วิเสส** **นะ** **ใน** **ตบฺปติ**” **อติศัพทํ** **อาการะ** **ใน** **อตุโถ**ฯ **ลึง** **คัต** **ถะ** ฯ

๑๒๒. คาถาปริโยसानะ พหู โสตาปนฺนาทโย อหฺสํ ฯ

คาถาปริโยसानะ พหู (ชนา) โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) อหฺสํ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **พหู (ชนา)** อ.ชน ท. มาก (**อริยปุคฺคลา**) เป็นพระอริยบุคคล **โสตาปนฺนาทโย** มีพระโสตาบันเป็นต้น **อหฺสํ** ได้เป็นแล้ว ฯ

เวลาจบพระคาถา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระโสดาบัน เป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมมีใน อเหตุสิ พหู วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน อเหตุสิญ อาชยาตบทกัตตุวจาก โสตาปนุนาทย วิเสสนะของ อริยบุคคลาญ วิกติกัตตาใน อเหตุสิ ๫

.....
.....

๑๒๓. เทสณา มหาชนสฺส สาตุถิกา ชาตาทิ ๫

เทสณา อ.พระเทศนา **สาตุถิกา** เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ **ชาตาทิ** เกิดแล้ว **มหาชนสฺส** แก่มหาชน **อิติ** ดังนี้แล ๫

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสณา สุทธกัตตาใน ชาตาทิ กิตบทกัตตุวจาก มหาชนสฺส สัมปทานใน ชาตาทิ สาตุถิกา วิกติกัตตาใน ชาตาทิ อิติศัพท์ สมานะ ๫

.....
.....

เทวทตฺตวตฺตฺถ ๫

เทวทตฺตวตฺตฺถ (นิฏฺฐิตํ) ๫

เทวทตฺตวตฺตฺถ อ.เรื่องแห่งพระเทวทัต **(นิฏฺฐิตํ)** จบแล้ว ๫

เทวทตฺตวตฺตฺถ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํญ กิตบทกัตตุวจาก ๫

จบเรื่องพระเทวทัต

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

เทวทัตตวตถุ

เป็นฉันทวิธานศัพท์ สมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวทัตตสฺส วตถุ เทวทัตตวตถุ. (เทวทัต + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง เทวทัตตสฺส แห่งพระเทวทัต เทวทัตตวตถุ ชื่อว่าเทวทัตวตถุ. (เรื่องพระเทวทัต)

ปพพชิตกาล

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตญจ ตํ กาลิ จาติ ปพพชิตกาล. (ปพพชิต + กาล)

ปพพชิต จ อ.เป็นที่บวชด้วย ตํ อ.เป็นที่บวชนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปพพชิต-กาล ชื่อว่าปพพชิตกาล. (กาลเป็นที่บวช)

ปจวิปปเวสน์

เป็นฉันทวิธานศัพท์ สมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจวิยา ปเวสน์ ปจวิปปเวสน์. (ปจวิ + ปเวสน์)

ปเวสน์ อ.กาลเป็นที่เข้าไป ปจวิยา สู่แผ่นดิน ปจวิปปเวสน์ ชื่อว่าปจวิปปเวสน์. (กาลเป็นที่เข้าไปสู่แผ่นดิน)

ลกขณปฏิคคทณทิวโส

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธรรยสมาส โดยมีฉันทวิธานศัพท์ สมาส อยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลกขณสฺส ปฏิคคทณิ ลกขณปฏิคคทณิ. (ลกขณ + ปฏิคคทณ) ฉันทวิธานศัพท์ สมาส

ปฏิคคทณิ อ.เป็นที่รับเอาเฉพาะ ลกขณสฺส ซึ่งลักษณะ ลกขณปฏิคคทณิ ชื่อว่าลกขณปฏิคคทณ. (เป็นที่รับเอาลักษณะ)

๒. ลกขณปฏิคคทณญจ ตํ ทิวโส จาติ ลกขณปฏิคคทณทิวโส. (ลกขณปฏิคคทณ + ทิวโส)

วิเศษนบุพพทกัมมธรรยสมาส

ลกขณปฏิคคทณิ จ อ.เป็นที่รับเอาเฉพาะซึ่งลักษณะด้วย ตํ อ.เป็นที่รับเอาเฉพาะซึ่งลักษณะนั้น

ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ลกขณปฏิคคทณทิวโส ชื่อว่าลกขณปฏิคคทณทิวโส. (วันเป็นที่รับเอา ลักษณะ)

อสีติสทสฺสานิ

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวเคราะห์ว่า

อสีติ สทสฺสานิ ปมาณํ เยสํ ตานิ อสีติสทสฺสานิ, ฅาติกุลานิ. (อสีติ + สทสฺส + ปมาณ) เป็น อันตโลปีสฺมาส, ลบ ปมาณคฺทท์, จัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

สทสฺสานิ อ.พัน ท. อสีติ แปดสิบ ปมาณํ เป็นประมาณ เยสํ (ฅาติกุลานํ) แห่งตระกูลแห่งฅาติ ท. เหล่าใด (สฺนฺติ) มีอยู่, ตานิ (ฅาติกุลานิ) อ.ตระกูลแห่งฅาติ ท. เหล่านั้น อสีติสทสฺสานิ ชื่อว่าอสีติ- สทสฺส, ใต้แก่ตระกูลฅาติทั้งหลาย. (มีแปดหมื่นเป็นประมาณ, มีประมาณแปดหมื่น)

ฅาติกุลานิ

เป็นจัญญูตีปฺปฺริสฺมาส มีวเคราะห์ว่า

ฅาตินํ กุลานิ ฅาติกุลานิ. (ฅาติ + กุล)

กุลานิ อ.ตระกูล ท. ฅาตินํ แห่งฅาติ ท. ฅาติกุลานิ ชื่อว่าฅาติกุล. (ตระกูลฅาติ)

ขตติยปริวารโ

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวเคราะห์ว่า

ขตติยา ปริวารโ ยสฺส โส ขตติยปริวารโ, สิทฺตโต. (ขตติย + ปริวาร)

ขตติยา อ.กษัตริย์ ท. ปริวารโ เป็นบริวาร ยสฺส (สิทฺตตฺยสฺส) ของเจ้าชายสิทฺตตะโต (อตฺติ) มี อยู่, โส (สิทฺตโต) อ.เจ้าชายสิทฺตตะนั้น ขตติยปริวารโ ชื่อว่าขตติยปริวาร, ใต้แก่เจ้าชายสิทฺตตะ. (ผู้มี กษัตริย์เป็นบริวาร)

อสีติสทสฺสปุตฺตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวเคราะห์ ดังนี้

๑. อสีติ สทสฺสานิ ปมาณํ เยสํ เต อสีติสทสฺสา, ปุตฺตา. (อสีติ + สทสฺส + ปมาณ) เป็น อันตโลปีสฺมาส, ลบ ปมาณคฺทท์, จัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

สหัสส้านิ อ.พัน ท. อสีติ แปดสิบ ปมาณ เป็นประมาณ เยส (ปุตตาน) แห่งบุตร ท. เหล่า
ไต (สนธิ) มีอยู่, เต (ปุตตา) อ.บุตร ท. เหล่านั้น อสีติสหัสสา ชื่อว่าอสีติสหัสส, ได้แก่บุตรทั้งหลาย. (มี
แปดหมื่นเป็นประมาณ, มีประมาณแปดหมื่น)

๒. อสีติสหัสสา จ เต ปุตตา จาติ อสีติสหัสสปุตตา. (อสีติสหัสส + ปุตต) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

อสีติสหัสสา จ อ.มีพันแปดสิบเป็นประมาณด้วย เต อ.มีพันแปดสิบเป็นประมาณ ท. เหล่า
นั้น ปุตตา จ เป็นบุตรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสีติสหัสสปุตตา ชื่อว่าอสีติสหัสสปุตต. (บุตรมีแปดหมื่นเป็น
ประมาณ, บุตรมีประมาณแปดหมื่นคน)

อปพพชฺชุนดา

เป็นนินบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
น ปพพชฺชุนดา อปพพชฺชุนดา, สกกา. (น + ปพพชฺชุนต)
(สกกา) อ.เจ้าคากะ ท. ปพพชฺชุนดา บวชอยู่ น หามิได้ อปพพชฺชุนดา ชื่อว่าอปพพชฺชุนต, ได้แก่
เจ้าคากะทั้งหลาย. (ไม่บวชอยู่)

สุชฺชุนมาโล

เป็นอัสสัดถิตถิต มีวิเคราะห์ว่า
สุชฺชุนโม อสฺส อตถิติ สุชฺชุนมาโล, อนนฺรุทโธ. (สุชฺชุน + อสฺส + อตถิติ)
สุชฺชุนโม อ.ความละเอียด อสฺส (อนนฺรุทธสฺส) ของเจ้าอนนฺรุทธะนั้น อตถิติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
อนนฺรุทโธ) อ.เจ้าอนนฺรุทธะนั้น สุชฺชุนมาโล ชื่อว่าสุชฺชุนมาล, ได้แก่เจ้าอนนฺรุทธะ. (มีความละเอียดอ่อน)

สมฺปนฺนโกโค

เป็นนัฏฐิวิปตฺตลยาธิกรณพหุพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สมฺปนฺนา โภคา ยสฺส โส สมฺปนฺนโกโค, อนนฺรุทโธ. (สมฺปนฺน + โภค)
โภคา อ.โภคะ ท. สมฺปนฺนา อันถึงพร้อมแล้ว ยสฺส (อนนฺรุทธสฺส) ของเจ้าอนนฺรุทธะไต (อตถิติ) มีอยู่,
โส (อนนฺรุทโธ) อ.เจ้าอนนฺรุทธะนั้น สมฺปนฺนโกโค ชื่อว่าสมฺปนฺนโกค, ได้แก่เจ้าอนนฺรุทธะ. (ผู้มีโภคะอันถึงพร้อม
แล้ว, ผู้ถึงพร้อมด้วยโภคะ)

สุดปุพพ์

เป็นอยุตต์ตถสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สุดฺ ปุพฺพนติ สุดฺปุพพ์, วจนฺ. (สุด + ปุพฺพ)

(วจนฺ) อ.คำ (อนฺรุทฺเชน) อันเจ้าอนฺรุทฺธะ สุดฺ ฟังแล้ว ปุพพ์ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้สุดฺปุพพ์ ชื่อว่าสุดฺปุพพ์, ได้แก่คำ. (ถูกฟังแล้วในกาลก่อน, อันเคยฟังแล้ว)

เอกทิวโส

เป็นอสมาทหฺทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวโส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวโส. (วันหนึ่ง)

คฺพฺกิพฺวา

เป็นทฺติยาดฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

คฺพฺ กิพฺวา คฺพฺกิพฺวา. (คฺพฺ + กิพฺวา)

กิพฺวา อ.การเล่น คฺพฺ ซึ่งขลุบ คฺพฺกิพฺวา ชื่อว่าคฺพฺกิพฺวา. (การเล่นขลุบ)

ปฺวตฺถาย

เป็นจตุตฺถิตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปฺวสฺสฺ อตฺถาย ปฺวตฺถาย. (ปฺว + อตฺถ)

อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ปฺวสฺสฺ แก่งนม ปฺวตฺถาย ชื่อว่าปฺวตฺถ. (ประโยชน์แก่งนม)

จตุตฺถวาโร

เป็นวิเสสนฺบุพฺพทกฺกมฺมธารยฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

จตุตฺถโถ จ โส วาโร จาติ จตุตฺถวาโร. (จตุตฺถ + วาโร)

จตุตฺถโถ จ อ.ที่สี่ด้วย โส อ.ที่สี่นั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จตุตฺถวาโร ชื่อว่าจตุตฺถวาโร. (วาระที่สี่)

อัสสุตปุพพตต์

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สุตฺ อัสสุตฺ, วจนฺ. (น + สุต) นิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส์
(วจน) อ.คำ สุตฺ อันถูกฟังแล้ว น ทา มิได้ อัสสุตฺ ชื่อว่าอัสสุต, ได้แก่คำ. (อันไม่ถูกฟังแล้ว)
๒. อัสสุตฺ ปุพพนติ อัสสุตปุพพฺ, วจนฺ. (อัสสุต + ปุพพ) อยุตตตถสมาส์
(วจน) อ.คำ อัสสุตฺ อันถูกฟังแล้ว ปุพพฺ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น อัสสุตปุพพฺ ชื่อว่า
อัสสุตปุพพ, ได้แก่คำ. (อันไม่ถูกฟังแล้วในกาลก่อน, อันไม่เคยถูกฟังแล้ว, ไม่เคยได้ยินมาก่อน)
๓. อัสสุตปุพพสฺส ภาวโ อัสสุตปุพพตตฺ. (อัสสุตปุพพ + ตตปัจจย) ภาวัตถิต
ภาวโ อ.ความเป็น อัสสุตปุพพสฺส (วจนสฺส) แห่งคำ อันไม่ถูกฟังแล้วในกาลก่อน อัสสุต-
ปุพพตตฺ ชื่อว่าอัสสุตปุพพตต. (ความที่ไม่เคยถูกฟังในกาลก่อน, ภาวะที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน)

ปุรวิกิติ

เป็นฉัญฐิตฺปุริสสมาส์ มีวิเคราะห์ว่า

ปุรวานํ วิกิติ ปุรวิกิติ. (ปุรว + วิกิติ)

วิกิติ อ.ชนิด ปุรวานํ แห่งขนม ท. ปุรวิกิติ ชื่อว่าปุรวิกิติ. (ชนิดขนม)

สฺวณฺณปาติ

เป็นฉัญฐิตฺปุริสสมาส์ มีวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณสฺส วิกาโร ปาติ สฺวณฺณปาติ. (สฺวณฺณ + ปาติ) มัชฌิมโลปสมาส์, ลบ วิการคัพพท์

ปาติ อ.ธาตุ วิกาโร อันเป็นวิการ สฺวณฺณสฺส แห่งทอง สฺวณฺณปาติ ชื่อว่าสฺวณฺณปาติ. (ธาตุอันเป็น
วิการแห่งทอง, ธาตทอง)

นฺครปริศฺคาทิกา

เป็นทุตฺยิตฺปุริสสมาส์ มีวิเคราะห์ว่า

นฺครํ ปริศฺคาทิกา นฺครปริศฺคาทิกา, เทวตา. (นฺคร + ปริศฺคาทิกา)

(ยา เทวตา) อ.เทวตา ท. เหล่าใด ปริศฺคาทิกา ผู้ถือเอาขอบ นฺครํ ซึ่งพระนฺคร นฺครปริศฺคาทิกา
ชื่อวานฺครปริศฺคาทิกา, ได้แก่เทวตาทั้งหลาย. (ผู้ถือเอาขอบซึ่งพระนฺคร, ผู้รักษาพระนฺคร)

อนนการกาโล

เป็นฉนฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อนนการสส กาโล อนนการกาโล. (อนนการ + กาล)

กาโล อ.กาล อนนการสส (อตุตโน) แห่งตนเป็นบุรุษชื่อว่าอนนการะ อนนการกาโล ชื่อว่าอนนการ-
กาล. (กาลเป็นบุรุษชื่อว่าอนนการะ)

ภาคภตต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ภาคญจ ต ภตตญจจติ ภาคภตต. (ภาค + ภตต)

ภาค จ อ.อันเป็นส่วนด้วย ต อ.อันเป็นส่วนนั้น ภตต จ เป็นภตตรด้วย อิติ เพราะเหตุานั้น ภาค
ภตต ชื่อว่าภาคภตต. (ภตตรที่เป็นส่วน)

อุปริฎฐปะจเจกพุทโธ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อุปริฎฐ จ โส ปจเจกพุทโธ จติ อุปริฎฐปะจเจกพุทโธ. (อุปริฎฐ + ปจเจกพุทโธ)

อุปริฎฐ จ อ.ชื่อว่าอุปริฎฐะด้วย โส อ.ชื่อว่าอุปริฎฐะนั้น ปจเจกพุทโธ จ เป็นพระปัจเจก-
พุทเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุานั้น อุปริฎฐปะจเจกพุทโธ ชื่อว่าอุปริฎฐปะจเจกพุทโธ. (พระปัจเจกพุทเจ้าชื่อว่า
อุปริฎฐะ)

โกชนุปปตติฎฐานชานน

เป็นฉนฐิตูปุริสสมาส โดยมีฉนฐิตูปุริสสมาส และ เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหดังนี้

๑. โกชนสส อุปปตติ โกชนุปปตติ. (โกชน + อุปปตติ) ฉนฐิตูปุริสสมาส

อุปปตติ อ.เป็นที่เกิดขึ้น โกชนสส แห่งโกชนะ โกชนุปปตติ ชื่อว่าโกชนุปปตติ. (เป็นที่เกิดแห่ง
โกชนะ)

๒. โกชนุปปตติ จ ส่า จานญจจติ โกชนุปปตติฎฐาน. (โกชนุปปตติ + จาน) วิเสสนบุพพทกัมม
ธารยสมาส

โกชนุปปตติ จ อ.เป็นที่เกิดขึ้นแห่งโกชนะด้วย ส่า อ.เป็นที่เกิดขึ้นแห่งโกชนะนั้น จาน จ เป็น
ที่ด้วย อิติ เพราะเหตุานั้น โกชนุปปตติฎฐาน ชื่อว่าโกชนุปปตติฎฐาน. (ที่ที่เกิดขึ้นแห่งโกชนะ)

๓. โภชน์อุปตติฎฐานสสฺ ชานนํ โภชน์อุปตติฎฐานชานนํ. (โภชน์อุปตติฎฐาน + ชานน) จัญญีตปฺปรีส
สฺมาล

ชานนํ อ.อันรู้ โภชน์อุปตติฎฐานสสฺ ซึ่งที่เป็นที่เกิตขึ้นแห่งโภชนะ โภชน์อุปตติฎฐานชานนํ ชื่อว่า
โภชน์อุปตติฎฐานชานน. (อันรู้ที่เป็นที่เกิตขึ้นแห่งโภชนะ)

ตฺจุจปาติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ตฺจุจมา จ สํ ปาติ จาติ ตฺจุจปาติ. (ตฺจุจมา + ปาติ)

ตฺจุจมา จ อ.อันเปล่าด้วย สํ อ.อันเปล่านั้น ปาติ จ เป็นธาตุด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตฺจุจปาติ
ชื่อว่าตฺจุจปาติ. (ธาตุเปล่า)

เทวสฺมาตโม

เป็นจัญญีตปฺปรีสสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

เทวานํ สฺมาตโม เทวสฺมาตโม. (เทว + สฺมาตม)

สฺมาตโม อ.สฺมาตม เทวานํ แห่งเทวตา ท. เทวสฺมาตโม ชื่อว่าเทวสฺมาตม. (สฺมาตมเทวตา)

สฺตตธา

เป็นอํพยยตฺทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

สฺตตฺติ วิภาเคติ สฺตตธา. (สฺตต + ธาปจฺจย)

วิภาเคติ โดยส่วน ท. สฺตตฺติ เจต สฺตตธา ชื่อว่าสฺตตธา. (เจตส่วน, เจตเสียง)

ทิตฺทปฺปวา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ทิตฺทปา จ เต ปฺปวา จาติ ทิตฺทปฺปวา. (ทิตฺท + ปฺปว)

ทิตฺทปา จ อ.อันเป็นทิตฺท ท. ด้วย เต อ.อันเป็นทิตฺท ท. เหล่านั้น ปฺปวา จ เป็นขนมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทิตฺทปฺปวา ชื่อว่าทิตฺทปฺปว. (ขนมทิตฺท)

คุฬมณฑล

เป็นทติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คุฬ กิฬน มณฑล คุฬมณฑล. (คุฬ + มณฑล) เป็นมัจฉะโลปี, ลป กิฬนคัพท

มณฑล อ.สนาม กิฬน เป็นที่เล่น คุฬ ซึ่งขลุบ คุฬมณฑล ชื่อว่าคุฬมณฑล. (สนามเป็นที่เล่นขลุบ)

อุคฆาภูติมตดา

เป็นจัญญิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุคฆาภูติ มตดา ยสสาติ อุคฆาภูติมตดา, ปาติ. (อุคฆาภูติ + มตดา)

อุคฆาภูติ อ.อันบุคคล เปิดแล้ว มตดา เป็นประมาณ ยสสา (ปาติยา) แห่งเถาตโต (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (สา ปาติ) อ.เถาตนั้น อุคฆาภูติมตดา ชื่อว่าอุคฆาภูติมตดา, ได้แก่เถา. (มีอันถูกเปิดเป็น
ประมาณ, ลักว่าถูกเปิดแล้ว, เพียงถูกเปิดออก)

ปುವคนโธ

เป็นจัญญิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปುವาน โคนโธ ปುವคนโธ. (ปುವ + คนโธ)

คนโธ อ.กลัน ปುವาน แห่งขนม ท. ปುವคนโธ ชื่อว่าปುವคนโธ. (กลันขนม)

สกลนคร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลญจ ต นครญจาติ สกลนคร. (สกล + นคร)

สกล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ต อ.ทั้งสิ้นนั้น นคร จ เป็นนครด้วย อติ เพราะเหตุนี้ สกลนคร ชื่อว่า
สกลนคร. (นครทั้งสิ้น)

ปುವชญโธ

เป็นจัญญิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปುವสส ชญโธ ปುವชญโธ. (ปುವ + ชญ)

ชญโธ อ.ขึ้น ปುವสส แห่งขนม ปುವชญโธ ชื่อว่าปುವชญ. (ขึ้นขนม)

จปีตมตต

เป็นฉันทวิทวิปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จปีตา มตตา ยสส์ลาคิ จปีตมตต, ปูวณท. (จปีตา + มตตา)

จปีตา อ.อันตูกวางไว้แล้ว มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (ปูวณทส) แห่งขึ้นแห่งขนมโต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต ปูวณท) อ.ขึ้นแห่งขนมนี้ จปีตมตต ชื่อว่าจปีตมตต, ได้แก่ขึ้นขนม. (มีอันตูกวางไว้แล้วเป็นประมาณ, ลักว่าตูกวางไว้แล้ว, เพียงตูกวางไว้แล้ว)

สตุตรสทรณีสทสسانی

เป็นฉันทวิทวิปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมหารทิสมาส และทุตียาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตุต รสา สตุตรสา. (สตุต + รส) อสมหารทิสมาส

รสา อ.รส ท. สตุต เจ็ด สตุตรสา ชื่อว่าสตุตรส. (รสเจ็ด, เจ็ดรส)

๒. สตุตรเส ทรณิ สตุตรสทรณิ. (สตุตรส + ทรณิ) ทุตียาตปปริสสมาส

ทรณิ อ.ประสาทเป็นเครื่องนำไป สตุตรเส ซึ่งรสเจ็ด ท. สตุตรสทรณิ ชื่อว่าสตุตรสทรณิ. (ประสาทเป็นเครื่องนำรสเจ็ดอย่างไร)

๓. สตุตรสทรณินิ สทสسانی สตุตรสทรณีสทสسانی. (สตุตรสทรณิ + สทส) ฉันทวิทวิปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สทสسانی อ.พัน ท. สตุตรสทรณินิ แห่งประสาทเป็นเครื่องนำไปซึ่งรสเจ็ด ท. สตุตรสทรณีสทสسانی ชื่อว่าสตุตรสทรณีสทส. (ประสาทเป็นเครื่องนำรสเจ็ดอย่างไรหนึ่งพัน)

อปปิโย

เป็นฉันทวิทวิปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปปิโย อปปิโย, ปุคคโล. (น + ปปิ)

(ปุคคโล) อ.บุคคล ปปิโย ผู้เป็นที่รัก น หามีได้ อปปิโย ชื่อว่าอปปิโย, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่เป็นที่รัก)

เอกกช

เป็นฉันทวิทวิปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกก อกกช ยสส์ โส เอกกช, ปุคคโล. (เอก + อกกช)

อกกช อ.นัยน์ตา เอกก ข้างเดียว ยสส์ (ปุคคลส) แห่งบุคคลโต (อดีต) มีอยู่, โส (ปุคคโล)

อ.บุคคลนั้น เอกกฺขิ ชื่อว่าเอกกฺขิ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีนัยน์ตาข้างเดียว)

อติปิโย

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติโก ปิโย อติปิโย, ปุคฺคโล. (อติ + ปิย)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ปิโย ผู้เป็นที่รัก อติโก ยิ่ง อติปิโย ชื่อว่าอติปิโย, ได้แก่บุคคล. (ผู้เป็นที่รักยิ่ง)

เอวรูปา

เป็นฉัฏฐีวิปทูลยธาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอวํ รูปํ เยสนฺติ เอวรูปา, ปุวา. (เอวํ + รูป)

เอวํ อ.อย่างนี้ รูปํ เป็นรูป เยสนฺติ (ปุวานํ) แห่งขนม ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ เอวรูปา ชื่อว่าเอวรูป, ได้แก่ขนมทั้งหลาย. (อันมีอย่างนี้เป็นรูป)

ทิจฺจปุพฺพา

เป็นอยุตตัตถสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิจฺจา ปุพฺพนฺติ ทิจฺจปุพฺพา, ปุวา. (ทิจฺจ + ปุพฺพ)

(ปุวา) อ.ขนม ท. (มยา) ทิจฺจา อันหม่อมฉัน เห็นแล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนี้ ทิจฺจ-ปุพฺพา ชื่อว่าทิจฺจปุพฺพ, ได้แก่ขนมทั้งหลาย. (อันหม่อมฉันเห็นแล้วในกาลก่อน, อันหม่อมฉันเคยเห็นแล้ว)

ปุณฺณวา

เป็นอัสสัตติตทิต มีวิเคราะห์ว่า

ปุณฺณํ อสฺสํ อตฺถิตฺติ ปุณฺณวา, ปุคฺคโล. (ปุณฺณ + วนฺตฺปัจจย)

ปุณฺณํ อ.บุญ อสฺสํ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ปุณฺณวา ชื่อว่าปุณฺณวนฺตฺ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีบุญ)

กตานิหะโร

เป็นตติยาภิพทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กโต อภินิหาร โยน โส กตานิหะโร, ปุคฺคโล. (กต + อภินิหาร)
 อภินิหาร อ.อภินิหาร โยน (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคไลโต กโต กระทำแล้ว โส (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคไล
 กตานิหะโร ชื่อว่ากตานิหาร, ได้แก่บุคฺค. (ผู้มีอภินิหารอันกระทำแล้ว, ผู้ทำอภินิหารแล้ว)

ชาติตุกาโม

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ชาติตุ กามาตีติ ชาติตุกาโม, ปุคฺคโล. (ชาติตุสททูปปท + กมุ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)
 กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺนตฺสมาส
 (โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคไลโต กามาตีติ ย่อมใคร่ ชาติตุ เพื่ออันเคี้ยวกิน อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
 ปุคฺคโล) อ.บุคฺคไลอัน ชาติตุกาโม ชื่อว่าชาติตุกาม, ได้แก่บุคฺค. (ผู้ใคร่เพื่ออันเคี้ยวกิน, ผู้ประสงค์จะกิน)

อคารมชฺโฆ

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อคารสฺส มชฺโฆ อคารมชฺโฆ. (อคาร + มชฺโฆ)
 มชฺโฆ อ.ท่ามกลาง อคารสฺส แห่งเรือน อคารมชฺโฆ. (ท่ามกลางเรือน)

เอตฺตํ

เป็นสังสฺฐฐาทิอเนกตตฺทิตฺต มีวิเคราะห์ว่า
 เอตํ ปริมาณํ ยสฺสาตี เอตฺตํ, การณํ. (เอต + ตตฺกปฺจจฺย)
 ปริมาณํ อ.ประมาณ เอตํ เท่านั้น ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (เอตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
 (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ เอตฺตํ ชื่อว่าเอตฺตก, ได้แก่เหตุ. (มีประมาณเท่านั้น)

อชานนโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ชานนโต อชานนโต, ปุคฺคโล. (น + ชานนโต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล ชานนโต ผู้รู้ชานนโต น ทามิได้ อชานนโต ชื่อว่าอชานนโต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่รู้ชานนโต)

โธทริตเกสมสฺส

เป็นนติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิติริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เกสา จ มสฺสฺสูนิ จ เกสมสฺสฺสูนิ. (เกส + มสฺส) อิติริตรโยคทวันทสมาส

เกสา จ อ.ผม ท. ด้วย มสฺสฺสูนิ จ อ.หนวด ท. ด้วย เกสมสฺสฺสูนิ ชื่อว่าเกสมสฺสฺสู. (ผมและหนวด

๒. โธทริตานิ เกสมสฺสฺสูนิ เยน โส โธทริตเกสมสฺสฺสู, ปุคฺคโล. (โธทริต + เกสมสฺสฺสู) ตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

เกสมสฺสฺสูนิ อ.ผมและหนวด ท. เยน (ปุคฺคเลน) อ้นบุคคลใด โธทริตานิ ปลงแล้ว โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โธทริตเกสมสฺสฺสู ชื่อว่าโธทริตเกสมสฺสฺสู, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีผมและหนวดอันปลงแล้ว, ผู้ปลงผมและหนวดแล้ว)

กาสาณินฺวตโต

เป็นนติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาสาณินฺวตฺติ เยน โส กาสาณินฺวตโต, ปุคฺคโล. (กาสาณิน + นฺวต)

กาสาณิน อ.ผ้ากาสาณิน เยน (ปุคฺคเลน) อ้นบุคคลใด นฺวตฺติ นุ่งแล้ว โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กาสาณินฺวตโต ชื่อว่ากาสาณินฺวต, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีผ้ากาสาณินอันนุ่งแล้ว, ผู้นุ่งผ้ากาสาณินแล้ว)

กฏจตฺตโร

เป็นนติยาดัปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กฏฺเจน กโต อตฺตโร กฏฺจตฺตโร. (กฏฺจ + อตฺต) เป็นมัจฉเณโลปัสมาส, ลป กตคัพท

อตฺตโร อ.ที่ปลูลาด (ปุคฺคเลน) กโต อ้น- อ้นบุคคล -กระทำแล้ว กฏฺเจน ด้วยท่อนไม้ กฏฺจตฺตโร ชื่อว่ากฏฺจตฺตโร. (ที่ปลูลาดด้วยท่อนไม้)

วิทลมณฺจกั

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิทเลน พทฺธั มณฺจกั วิทลมณฺจกั. (วิทล + มณฺจก)

มณฺจกั อ.เตยง (ปุคฺคเลน) พทฺธั อัน- อันบุคฺคล -ถักแล้ว วิทเลน ด้วยทวย วิทลมณฺจกั ชื่อว่า วิทลมณฺจก. (เตยงที่ถักด้วยทวย)

ฆราวาโส

เป็นลตตมิตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆเร อาวาโส ฆราวาโส. (ฆร + อาวาส)

อาวาโส อ.การอยู่ ฆเร ในเรือน ฆราวาโส ชื่อว่าฆราวาส. (การอยู่ในเรือน, การอยู่ครองเรือน)

อปพพชิตุ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมฆารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปพพชิตุ อปพพชิตุ. (น + ปพพชิตุ)

ปพพชิตุ เพื่ออันบวช น ทาไมได้ อปพพชิตุ ชื่อว่าอปพพชิตุ. (เพื่ออันไม่บวช)

ภตตญฺจานญฺจานั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมฆารยสฺมาส โดยมีจฺญฐิตปฺปรีสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตสฺส ญฺจานั ภตตญฺจานั. (ภตต + ญฺจาน) จฺญฐิตปฺปรีสฺสมาส

ญฺจานั อ.เป็นที่ตั้งขึ้น ภตตสฺส แห่งภตฺร ภตตญฺจานั ชื่อว่าภตตญฺจาน. (เป็นที่ตั้งขึ้นแห่งภตฺร, ที่เกิดแห่งภตฺร)

๒. ภตตญฺจานญฺจ จ ญานญฺจจติ ภตตญฺจานญฺจจ. (ภตตญฺจาน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมฆารย-
สฺมาส

ภตตญฺจานั จ อ.เป็นที่ตั้งขึ้นแห่งภตฺรด้วย ต อ.เป็นที่ตั้งขึ้นแห่งภตฺรนั้น จานั จ เป็นที่ด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ ภตตญฺจานญฺจจ ชื่อว่าภตตญฺจานญฺจจ. (ที่เป็นที่ตั้งขึ้นแห่งภตฺร)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกทิวโส ชื่อว่า เอกทิวส. (วันหนึ่ง)

อุฏฺจานญฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุฏฺจานญฺจ ตํ จานญฺจาติ อุฏฺจานญฺจานํ. (อุฏฺจาน + จาน)

อุฏฺจานํ จ อ.เป็นที่ตั้งขึ้นด้วย ตํ อ.เป็นที่ตั้งขึ้นนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุฏฺจานญฺจานํ ชื่อว่าอุฏฺจานญฺจาน. (ที่เป็นการตั้งขึ้น)

รัตนมกุลา

เป็นจฺฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

รัตนํ มกุลํ ปริมาณํ ยสฺสา ส่า รัตนมกุลา, สฺวณฺณปาติ. (รัตน + มกุล)

รัตนํ อ.ศอก มกุลํ ก่า ปริมาณํ เป็นประมาณ ยสฺสา (สฺวณฺณปาติยา) แห่งถาดอันเป็นวิการแห่งทองใด (อตุติ) มีอยู่, ส่า (สฺวณฺณปาติ) อ.ถาดอันเป็นวิการแห่งทองนั้น รัตนมกุลา ชื่อว่ารัตนมกุลา, ได้แก่ถาดอันเป็นวิการแห่งทอง. (มีศอกก่าเป็นประมาณ)

สญฺเญ

เป็นอัสสตีตตีตติ มีวิเคราะหฺว่า

สญฺเญา อสฺส อตุตีติ สญฺเญ, ปุคฺคโล. (สญฺเญา + อิปฺจจฺย)

สญฺเญา อ.ความสำคัญ อสฺส (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคลนั้น อตุติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สญฺเญ ชื่อว่าสญฺเญ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความสำคัญ, ผู้มีความเข้าใจ)

ภุญชิตุกามกาล

เป็นภุญชิตูปริสส์มาส โดยมีจุดตัดที่ปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภุญชิตู กามาตีติ ภุญชิตุกาโม, ปุคฺคโล. (ภุญชิตูสทูปปท + กมฺ กนฺติยฺ ในความใคร่ + ฌปจฺจย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺนตฺสมาส, จตฺตติตฺปปริสส์มาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามาตีติ ย่อมใคร่ ภุญชิตู เพื่ออันบริโภค อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ภุญชิตุกาโม ชื่อว่าภุญชิตุกาม, ได้แก่บุคคล. (ผู้ใคร่เพื่ออันบริโภค)

๒. ภุญชิตุกามสฺส กาล ภุญชิตุกามกาล. (ภุญชิตุกาม + กาล) ฌภุญชิตูปริสส์มาส

กาล อ.กาล ภุญชิตุกามสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้ใคร่เพื่ออันบริโภค ภุญชิตุกามกาล ชื่อว่าภุญชิตุกามกาล. (กาลแห่งบุคคลผู้ใคร่เพื่ออันบริโภค)

อโปปัสสูกา

เป็นภุญชิตูวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อโปโป อุสฺสูกโก เยสฺ เต อโปปัสสูกา, ปุคฺคลา. (อโปโป + อุสฺสูกก)

อุสฺสูกโก อ.ความขวนขวาย อโปโป น้อย เยสฺ (ปุคฺคลานิ) แห่งบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่, เต (ปุคฺคลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น อโปปัสสูกา ชื่อว่าอโปปัสสูกก, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความขวนขวายน้อย)

อปริยนตตา

เป็นภาวตฺทิตฺติ มีวิเคราะห์ว่า

๑. นตฺติ ปริยนตฺตา เยสฺนตฺติ อปริยนตฺตา, กมฺมฺนตฺตา. (น + ปริยนต) ฌภุญชิตูวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปริยนตฺตา อ.ที่สุตรอบ ท. เยสฺ (กมฺมฺนตฺตานิ) แห่งการงาน ท. เหล่าใด นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (เต กมฺมฺนตฺตา) อ.การงาน ท. เหล่านั้น อปริยนตฺตา ชื่อว่าอปริยนต, ได้แก่การงานทั้งหลาย. (ไม่มีที่สุตรอบ)

๒. อปริยนตฺตานิ ภาวอ อปริยนตฺตา. (อปริยนต + ตาปจฺจย) ภาวตฺทิตฺติ

ภาวอ อ.ความเป็น อปริยนตฺตานิ (กมฺมฺนตฺตานิ) แห่งการงาน ท. อันไม่มีที่สุตรอบ อปริยนตฺตา ชื่อว่าอปริยนตฺตา. (ความที่การงานไม่มีที่สุตรอบ, ไม่มีที่สิ้นสุด)

ปพพชชตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชชช่าย อตถาย ปพพชชตถาย. (ปพพชชช่า + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ปพพชชช่าย แก่การบวช ปพพชชตถาย ชื่อว่าปพพชชตถ. (ประโยชน์แก่การบวช, ประโยชน์แก่การผนวช)

อุपालิกปปกสตตมา

เป็นฉัฏฐีวิภทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ ดังนี้

๑. อุปาลิ จ โส กปปโก จาติ อุปาลิกปปโก. (อุปาลิ + กปปก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อุปาลิ จ อ.ชื่อว่าอุปาลิตัว โส อ.อุปาลินั้น กปปโก จ เป็นนายภาษามาลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปาลิกปปโก ชื่อว่าอุปาลิกปปก. (นายภาษามาลาชื่อว่าอุปาลิ)

๒. อุปาลิกปปโก สตตโม เยสึ เต อุปาลิกปปกสตตมา, ขตติยา. (อุปาลิกปปก + สตตม) ฉัฏฐีวิภทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อุปาลิกปปโก อ.นายภาษามาลา สตตโม เป็นที่เจ็ด เยสึ (ขตติยาน) แห่งกษัตริย์ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, เต (ขตติยา) อ.กษัตริย์ ท. เหล่านั้น อุปาลิกปปกสตตมา ชื่อว่าอุปาลิกปปกสตตม, ได้แก่ กษัตริย์. (มีนายภาษามาลาชื่อว่าอุปาลิเป็นที่เจ็ด)

ทิพพสมฺปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพพา จ ส่า สมฺปตติ จาติ ทิพพสมฺปตติ. (ทิพพา + สมฺปตติ)

ทิพพา จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ส่า อ.อันเป็นทิพย์นั้น สมฺปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพสมฺปตติ ชื่อว่าทิพพสมฺปตติ. (สมบัติอันเป็นทิพย์)

มหาสมฺปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทตี จ ส่า สมฺปตติ จาติ มหาสมฺปตติ. (มทตี + สมฺปตติ)

มทติ จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่ขึ้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาสมปตติ
ชื่อว่ามหาสมปตติ. (สมบัติใหญ่)

จตุรงค์นิ

เป็นอัสสัถิตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. จตุตารี อังคานิ จตุรงค์คานิ. (จตุ + อังค) อสมหารทิกุลสมาส
อังคานิ อ.อังค ท. จตุตารี สี่ จตุรงค์คานิ ชื่อว่าจตุรงค์. (อังคสี่)
๒. จตุรงค์คานิ อัสสา อตถิตติ จตุรงค์นิ, เสนา. (จตุรงค์ + อีปัจจย) อัสสัถิตัทธิต
จตุรงค์คานิ อ.อังคสี่ ท. อัสสา (เสนา) แห่งกองทัพนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า
เสนา) อ.กองทัพนั้น จตุรงค์นิ ชื่อว่าจตุรงค์นิ, ได้แก่กองทัพ. (มีอังคสี่)

ปรวิสโย

เป็นจัญฐิตัพปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปรัส วิสโย ปรวิสโย. (ปร + วิสย)
วิสโย อ.แดน ปรัส (ขตติยส) ของกษัตริย์อื่น ปรวิสโย ชื่อว่าปรวิสโย. (แดนของกษัตริย์อื่น)

ราชานา

เป็นจัญฐิตัพปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ราชโน อาณา ราชานา. (ราช + อาณ)
อาณา อ.อาชญา ราชโน ของพระราชา ราชานา ชื่อว่าราชานา. (อาชญาของพระราชา)

สัพพะเสนา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมหารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สัพพา จ ส่า เสนา จาติ สัพพะเสนา. (สัพพา + เสนา)
สัพพา จ อ.ทั้งปวงด้วย ส่า อ.ทั้งปวงนั้น เสนา จ เป็นกองทัพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สัพพะ-
เสนา ชื่อว่าสัพพะเสนา. (กองทัพทั้งปวง)

ภณชิกา

เป็นสังสัฎฐาทีอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ภณชานี อสสา อตถิติ ภณชิกา, ถวิกา. (ภณช + ฌกัจจย)

ภณชานี อ.ภณช ท. อสสา (ถวิกาย) แห่งถุนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ถวิกา)

อ.ถุนั้น ภณชิกา ชื่อว่าภณชิกา, ไต้แก่ถุง. (อันมีภณช)

ปาทมูล

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทานิ มูล ปาทมูล. (ปาท + มูล)

มูล อ.ใกล้ ปาทานิ แห่งเท้า ท. ปาทมูล ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า, ใกล้พระบาท)

อสกโกนโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สกโกนโต อสกโกนโต, บุคคโล. (น + สกโกนโต)

(บุคคโล) อ.บุคคล สกโกนโต อาจอยู่ น ทาไม้ได้ อสกโกนโต ชื่อว่าอสกโกนโต, ไต้แก่บุคคล. (ผู้ไม่
อาจอยู่)

ทวิธา

เป็นอัพยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ทวิท วิภาเคติ ทวิธา. (ทวิ + ธาัจจย)

วิภาเคติ โดยส่วน ท. ทวิท สอง ทวิธา ชื่อว่าทวิธา. (โดยส่วนสอง, สองส่วน)

ชาตกาโล

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาตานิ กาล ชาตกาโล. (ชาต + กาล)

กาล อ.กาล ชาตานิ (ชานา) แห่งชน ท. เกิดแล้ว ชาตกาโล ชื่อว่าชาตกาล. (กาลแห่งชนเกิดแล้ว)

หรือ เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาตญจ ตั กาลิ จาติ ชาตกาลิ. (ชาต + กาล)

ชาต จ อ.เป็นที่เกิดแล้วด้วย ตั อ.เป็นที่เกิดแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ชาตกาลิ ชื่อว่าชาตกาล. (กาลเป็นที่เกิดแล้ว)

โรทนปุตโต

เป็นทุติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โรทน์ ปุตต โรทนปุตต, วณิ. (โรทน + ปุตต)

(วณิ) อ.ป่า ปุตต ถึงแล้ว โรทน์ ซึ่งการร้องไห้ โรทนปุตต ชื่อว่าโรทนปุตต, ได้แก่ป่า. (อันถึงแล้ว
ซึ่งการร้องไห้)

กมฺปนากการปุตตา

เป็นทุติยาตปุริสสมาส โดยมีอวธานบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กมฺปนเมว อากาโร กมฺปนากาโร. (กมฺปน + อาการ) อวธานบุพพทกัมมธารยสมาส

กมฺปนํ เหว อ.อันห้วนไทวั้นเทียว อากาโร เป็นอาการ กมฺปนากาโร ชื่อว่ากมฺปนากการ.
(อาการคืออันห้วนไทว)

๒. กมฺปนากการํ ปุตตา กมฺปนากการปุตตา, ปจวี. (กมฺปนากการ + ปุตต) ทุติยาตปุริสสมาส

(ปจวี) อ.แผ่นดิน ปุตตา ถึงแล้ว กมฺปนากการ ซึ่งอาการคืออันห้วนไทว กมฺปนากการปุตตา ชื่อว่า
กมฺปนากการปุตตา, ได้แก่แผ่นดิน. (อันถึงแล้วซึ่งอาการคืออันห้วนไทว)

อนคฺฆานิ

เป็นนนิบาตบุพพทพพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺถิ อคฺโค เยสนฺติ อนคฺฆานิ, อามรณานิ. (น + อคฺฆ)

อคฺโฆ อ.ค่า เยส (อามรณานิ) แห่งอามรณํ ท. เหล่าใด นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ตาม
อามรณานิ) อ.อามรณํ ท. เหล่านี้ อนคฺฆานิ ชื่อว่าอนคฺฆ, ได้แก่อามรณทั้งหลาย. (อันหาค่ามิได้, ประเมินค่า
มิได้, มีค่ามาก)

เจพปัญโท

เป็นฉวีรัฐตีปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เจพสส ปัญโท เจพปัญโท. (เจพ + ปัญท)

ปัญโท อ.ก่อน เจพสส แห่งน้ำลาย เจพปัญโท ชื่อว่าเจพปัญท. (ก่อนน้ำลาย)

อุตติกา

เป็นอัสลัตติตติต มีวิเคราะห์ว่า

อุตโต เยส อุตติติ อุตติกา, ชนา. (อุตต + อิกปัจจย)

อุตโต อ.ความต้องการ เยส (ชานัน) แห่งชน ท. เหล่าใด อุตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เด ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุตติกา ชื่อว่าอุตติก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีความต้องการ)

มานนิสลิตา

เป็นทุดิยาตีปบุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มานัน นิสลิตา มานนิสลิตา, สากิยา. (มาน + นิสลิต)

(สากิยา) อ.เจ้าคากยะ ท. นิสลิตา ผู้อาศัยแล้ว มานัน ซึ่งมานะ มานนิสลิตา ชื่อว่ามานนิสลิต, ได้แก่ เจ้าคากยะทั้งหลาย. (ผู้อาศัยมานะ)

ทิมรตต์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิมมา จ ส่า รตติ จาติ ทิมรตต์. (ทิมมา + รตติ)

ทิมมา จ อ.อันยาวนานด้วย ส่า อ.อันยาวนานนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิมรตต์ ชื่อว่าทิมรตต์. (ราตรีอันยาวนาน, กาลนาน)

ปจมตรี

เป็นวิเสสตัดติต มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ อิเม ปจมา, อยมิเมส วิเสสน ปจโมติ ปจมตรี, ปุคฺคโล. (ปจม + ตรีปัจจย)

อิเม (ปุคฺคลา) อ.บุคคล ท. เหล่านี้ สพเพ ทั้งปวง ปจมา เป็นที่หนึ่ง (โทนติ) ย่อมเป็น, อัย

(บุคคล) อิมะลั (บุคคลาน) อ. แห่งบุคคล ท. เหล่านี้หนา -บุคคลนี้ ปจโม เป็นที่หนึ่ง วิเสเสน โดยพิเศษ (โหด) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ ปจมตโร ชื่อว่าปจมตโร, ได้แก่บุคคล. (ผู้เป็นที่หนึ่งกว่า, ก่อนกว่า)

อภิวัตนาทีนิ

เป็นนัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อภิวัตน์ อาทิ เยลั ตานิ อภิวัตนาทีนิ, สามีจิกมมานิ. (อภิวัตน์ + อาทิ)
 อภิวัตน์ อ.การกราบไหว้ อาทิ เป็นต้น เยลั (สามีจิกมมานิ) แห่งสามีจิกมม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานิ (สามีจิกมมานิ) อ.สามีจิกมม ท. เหล่านี้ อภิวัตนาทีนิ ชื่อว่าอภิวัตนาทีนิ, ได้แก่สามีจิกมม ทั้งหลาย. (มีการกราบไหว้เป็นต้น)

อนตรวสฺสั

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วสฺสสฺส อนตรวโร อนตรวสฺสั. (อนตร + วสฺส)
 อนตรวโร อ.ระหว่าง วสฺสสฺส แห่งพรรษา อนตรวสฺสั ชื่อว่าอนตรวสฺสั. (ระหว่างพรรษา)

เตวิจฺจโ

เป็นนัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ติสฺโส วิจฺจโ อสฺสาติ เตวิจฺจโ, ภาทฺติโย. (ติ + วิจฺจ)
 วิจฺจโ อ.วิจฺจ ท. ติสฺโส สาม อสฺส (ภทฺติยสฺส) แห่งพระภทฺติยนัน (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ภาทฺติโย) อ.พระภทฺติยนัน เตวิจฺจโ ชื่อว่าเตวิจฺจโ, ได้แก่พระภทฺติย. (ผู้มีวิจฺจสาม)

ทิพพจกฺขุโก

เป็นนัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทิพพ จกฺขุ อสฺสาติ ทิพพจกฺขุโก, อนรฺทโ. (ทิพพ + จกฺขุ)
 จกฺขุ อ.จกฺขุ ทิพพ อันเป็นทิพย อสฺส (อนรฺทสฺส) แห่งพระอนรฺทชนัน (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส อนรฺทโ) อ.พระอนรฺทชนัน ทิพพจกฺขุโก ชื่อว่าทิพพจกฺขุโก, ได้แก่พระอนรฺทชนัน. (ผู้มีจกฺขุอันเป็นทิพย)

ภคตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภค จ โส เถโร จาติ ภคตเถโร. (ภค + เถร)

ภค จ อ.พระภคด้วย โส อ.พระภคนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภคตเถโร ชื่อว่าภคตเถร. (พระภคผู้เถระ, พระภคเถระ)

กิมพิลตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิมพิโล จ โส เถโร จาติ กิมพิลตเถโร. (กิมพิล + เถร)

กิมพิโล จ อ.พระกิมพิลด้วย โส อ.พระกิมพิลนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กิมพิลตเถโร ชื่อว่ากิมพิลตเถร. (พระกิมพิลผู้เถระ, พระกิมพิลเถระ)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปโร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

โปตุชฌนิกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ปุตุชฌนสส สนตกั โปตุชฌนิกา, อิทฺธิ. (ปุตุชฌน + ฌนิกัจฉย)

อิทฺธิ อ.ฤทธิ์ สนตกั อันเป็นของมีอยู่ ปุตุชฌนสส แห่งปุตุชฌน โปตุชฌนิกา ชื่อว่าโปตุชฌนิกา, ได้แก่ ฤทธิ์. (อันเป็นของมีอยู่แห่งปุตุชฌน)

สสาวกสงโฆ

เป็นสทบุพพบทพหุพีทิสมาส โดยมีฉัฎฐัตถิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ส้าวกานั สงโฆ ส้าวกสงโฆ. (ส้าวก + สงฆ) ฉัฎฐัตถิปุริสสมาส

สงฺโฆ อ.หฺมู สํวกานํ แห่งสํวก ท. สํวกสงฺโฆ ชื่อว่าสํวกสงฺฆ. (หฺมูสํวก)

๒. สท สํวกสงฺฆเณ โย วุตตตีติ สสํวกสงฺโฆ, ตถาคโต. (สท + สํวกสงฺฆ) สทบุพพท-
พทพพีทิสมาส

โย (ตถาคโต) อ.พระตถาคโต วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ สํวกสงฺฆเณ ด้วยหฺมูแห่งสํวก
อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ตถาคโต) อ.พระตถาคตนั้น สสํวกสงฺโฆ ชื่อว่าสสํวกสงฺฆ, ได้แก่พระตถาคต. (ผู้
เป็นไปกับด้วยหฺมูสํวก, พร้อมกับหฺมูสํวก)

ลามสกกาโร

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลาโภ จ สกกาโร จ ลามสกกาโร. (ลาภ + สกการ)

ลาโภ จ อ.ลามด้วย สกกาโร จ อ.สักการด้วย ลามสกกาโร ชื่อว่าลามสการ. (ลามและสักการะ)

วุดถเฆสซุชาทิหุดถา

เป็นทวีปภินนาธิกรณพทพพีทิสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาส และจํฐฐิวิปทตุลยาธิกรณพทพพีทิส
มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. วุดถญจ เฆสซุญจ วุดถเฆสซุชานิ. (วุดถ + เฆสซุ) อิตรียโคทวันทสมาส

วุดถํ จ อ.ผ้าด้วย เฆสซุํ จ อ.เฆสซุด้วย วุดถเฆสซุชานิ ชื่อว่าวุดถเฆสซุ. (ผ้าและเฆสซุ)

๒. วุดถเฆสซุชานิ อาทิ เยสนฺติ วุดถเฆสซุชาทินิ, วุดถุณิ. (วุดถเฆสซุ + อาทิ) จํฐฐิวิปท-
ตุลยาธิกรณพทพพีทิสมาส

วุดถเฆสซุชานิ อ.ผ้าและเฆสซุ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วุดถุณิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่าใด (สนฺติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วุดถุณิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น วุดถเฆสซุชาทินิ ชื่อว่าวุดถเฆสซุชาทิ, ได้แก่
วัตถุทั้งหลาย. (มีผ้าและเฆสซุเป็นต้น)

๓. วุดถเฆสซุชาทินิ หตฺเตสฺ เยสนฺติ วุดถเฆสซุชาทิหุดถา, มนฺสฺสา. (วุดถเฆสซุชาทิ + หุดถ)
ทวีปภินนาธิกรณพทพพีทิสมาส

วุดถเฆสซุชาทินิ (วุดถุณิ) อ.วัตถุ ท. มีผ้าและเฆสซุเป็นต้น หตฺเตสฺ ในมือ ท. เยส (มนฺสฺसानิ)
ของมนุษย์ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต มนฺสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น วุดถเฆสซุชาทิ-
หุดถา ชื่อว่าวุดถเฆสซุชาทิหุดถ, ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย. (มีวัตถุมิผ้าและเฆสซุเป็นต้นในมือ)

สาริปุตตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาริปุตโต จ โส เถโร จาติ สาริปุตตเถโร. (สาริปุตต + เถร)

สาริปุตโต จ อ.พระสารีบุตรด้วย โส อ.พระสารีบุตรนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สาริปุตตเถโร ชื่อว่าสาริปุตตเถร. (พระสารีบุตรผู้เถระ, พระสารีบุตรเถระ)

มหาโมคคัลลานเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหาโมคคัลลาน จ โส เถโร จาติ มหาโมคคัลลานเถโร. (มหาโมคคัลลาน + เถร)

มหาโมคคัลลาน จ อ.พระมหาโมคคัลลานะด้วย โส อ.พระมหาโมคคัลลานะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาโมคคัลลานเถโร ชื่อว่ามหาโมคคัลลานเถร. (พระมหาโมคคัลลานะผู้เถระ, พระมหาโมคคัลลานเถระ)

มหากัสสปเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหากัสสป จ โส เถโร จาติ มหากัสสปเถโร. (มหากัสสป + เถร)

มหากัสสป จ อ.พระมหากัสสปะด้วย โส อ.พระมหากัสสปะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหากัสสปเถโร ชื่อว่ามหากัสสปเถร. (พระมหากัสสปะผู้เถระ, พระกัสสปเถระ)

ภททิตถเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภททियो จ โส เถโร จาติ ภททิตถเถโร. (ภททิตถ + เถร)

ภททियो จ อ.พระภททิตถะด้วย โส อ.พระภททิตถะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภททิตถเถโร ชื่อว่าภททิตถเถร. (พระภททิตถะผู้เถระ, พระภททิตถเถระ)

อนรรุทตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อนรรุทโต จ โส เถโร จาติ อนรรุทตเถโร. (อนรรุท + เถร)

อนรรุทโต จ อ.พระอนรรุทตะด้วย โส อ.พระอนรรุทตะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อนรรุทตเถโร ชื่อว่าอนรรุทตเถร. (พระอนรรุทตะผู้เถระ, พระอนรรุทตะเถระ)

อานนทตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อานนโท จ โส เถโร จาติ อานนทตเถโร. (อานนท + เถร)

อานนโท จ อ.พระอานนทด้วย โส อ.พระอานนทนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อานนทตเถโร ชื่อว่าอานนทตเถร. (พระอานนทผู้เถระ, พระอานนทเถระ)

อสีติมหาสาวกา

เป็นอสมาหาคารทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มหนตา จ เต สาวกา จาติ มหาสาวกา. (มหนต + สาวก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
มหนตา จ อ.ผู้ใหญ ท. ด้วย เต อ.ผู้ใหญ ท. เหล่านั้น สาวกา จ เป็นสาวกด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น มหาสาวกา ชื่อว่ามหาสาวก. (สาวกผู้ใหญ่)

๒. อสีติ มหาสาวกา อสีติมหาสาวกา. (อสีติ + มหาสาวก) อสมาคารทิสมาส
มหาสาวกา อ.สาวกผู้ใหญ่ ท. อสีติ แปรตลิต อสีติมหาสาวกา ชื่อว่าอสีติมหาสาวก. (สาวก
ผู้ใหญ่แปรตลิต, มหาสาวกแปรตลิต)

นินินนุจानัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

นินินนุจ ต จานญจาติ นินินนุจानัน. (นินินน + จาน)

นินินนุ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ต อ.เป็นที่นั่งนั้น จานัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นินินนุจानัน
ชื่อว่านินินนุจानัน. (ที่เป็นที่นั่ง)

เทวทูตตฤโ

เป็นวิเสสนุตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวทูโต จ โส ฤโ จาติ เทวทูตตฤโ. (เทวทูต + ฤ)

เทวทูโต จ อ.พระเทวทูตด้วย โส อ.พระเทวทูตนั้น ฤโ จ เป็นพระฤด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น เทวทูตตฤโ ชื่อว่าเทวทูตตฤ. (พระเทวทูตผู้ฤ, พระเทวทูตฤ)

ขตติยปพพชิตา

เป็นฉฐฎิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขตติยสส กุเลทิจ ปพพชิตา ขตติยปพพชิตา, ชนา. (ขตติย + ปพพชิต) เป็นมัจฉโมปี, ลป กุเลทิจ
(ชนา) อ.ชน ท. ปพพชิตา บวชแล้ว กุเลทิจ จากตระกูล ท. ขตติยสส แห่งกษัตริย์ ขตติยปพพชิต
ตา ชื่อว่าขตติยปพพชิต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้บวชแล้วจากตระกูลกษัตริย์)

ลามสกุการหตถา

เป็นทวีปภินนาธิกรณพพพชิตสมาส โดยมีสมาหารวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลามโ จ สกุการโ จ ลามสกุการโ. (ลาม + สกุการ) สสมาหารวันทสมาส

ลามโ จ อ.ลามด้วย สกุการโ จ อ.สกุการด้วย ลามสกุการโ ชื่อว่าลามสกุการ. (ลามและ
สกุการ)

๒. ลามสกุการโ หตถสฺ เยสนฺติ ลามสกุการหตถา, มนุสฺสา. (ลามสกุการ + หตถ) ทวีป-
ภินนาธิกรณพพพชิตสมาส

ลามสกุการโ อ.ลามและสกุการ หตถ ในมือ ท. เยส (มนุสฺสา) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ ลามสกุการหตถา ชื่อว่าลามสกุการ
หตถ, ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย. (ผู้มีลามและสกุการในมือ)

ปจมทสสนิ

เป็นวิเสสนบุพพบกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจมญจ ตํ ทสสนญจาติ ปจมทสสนิ. (ปจม + ทสสน)

ปจม จ อ.ครั้งแรกด้วย ตํ อ.ครั้งแรกนั้น ทสสนิ จ เป็นการเห็นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจมทสสนิ

ชื่อว่าปจมหลสน. (การเห็นครั้งแรก)

เอกาทสนหุตดา

เป็นฉนัญฐิตวิปทศุสยาธิกรณพหุพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอกาทส นหุตดา เยสนนติ เอกาทสนหุตดา, ชนา. (เอกาทส + นหุต)
 นหุตดา อ.นหุต ท. เอกาทส ลิบเอ็ด เยส (ชนาม) แห่งชน ท. เหล่าใด (สนนติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ เอกาทสนหุตดา ชื่อว่าเอกาทสนหุต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (มีลิบเอ็ดนหุต)

คุณโทส

เป็นสมมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 คุณ จ โทส จ คุณโทส. (คุณ + โทส)
 คุณ จ อ.คุณด้วย โทส จ อ.โทษด้วย คุณโทส ชื่อว่าคุณโทส. (คุณและโทษ)

กุมารกวมุเณ

เป็นฉนัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กุมารกส วมุเณ กุมารกวมุเณ. (กุมารก + วมุเณ)
 วมุเณ อ.เพศ กุมารกส แห่งกุมาร กุมารกวมุเณ ชื่อว่ากุมารกวมุเณ. (เพศแห่งกุมาร)

หตุตปาทา

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 หตุต จ ปาทา จ หตุตปาทา. (หตุต + ปาทา)
 หตุต จ อ.มือ ท. ด้วย ปาทา จ อ.เท้า ท. ด้วย หตุตปาทา ชื่อว่าหตุตปาทา. (มือและเท้า)

เอกโส

เป็นอสมาหารทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอก จ โส อโส จาติ เอกโส. (เอก + อโส)
 เอก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น อโส จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกโส ชื่อว่าเอกโส.

(ส่วนหนึ่ง, ปา)

อทิเมขลา

เป็นฉฎฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อทิสส วิกาโร เมขลา อทิเมขลา. (อทิ + เมขลา) เป็นมัจฉะโลปัสมาส, ลป วิการคัพท

เมขลา อ.สังวาล วิกาโร อันเป็นวิการ อทิสส แห่งงู อทิเมขลา ชื่อว่าอทิเมขลา. (สังวาลอันเป็นวิการ แห่งงู, สายสร้อยอันเป็นวิการแห่งงู)

ภยวิโนทน

เป็นฉฎฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภยสส วิโนทน ภยวิโนทน. (ภย + วิโนทน)

วิโนทน อ.การบรรเทา ภยสส ซึ่งความกลัว ภยวิโนทน ชื่อว่าภยวิโนทน. (การบรรเทาความกลัว)

สงฆาฎิปตตจิวรธโร

เป็นทฎิยัตถ์ปฐิสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สงฆาฎิ จ ปตโต จ จิวรญจ สงฆาฎิปตตจิวรานิ. (สงฆาฎิ + ปตต + จิวร) อิตรียคทวันทสมาส

สงฆาฎิ จ อ.ผ้าสงฆาฎิตัวข พตโต จ อ.บาตรตัวข จิวร จ อ.จิวรตัวข สงฆาฎิปตต-จิวรานิ ชื่อว่าสงฆาฎิปตตจิวร. (ผ้าสงฆาฎิ บาตร และจิวร)

๒. สงฆาฎิปตตจิวรานิ ธาเรตีติ สงฆาฎิปตตจิวรธโร, ภิกขุ. (สงฆาฎิปตตจิวรสทหุขปท + ธรธารณ ในการทรงไว้ + อปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส, ทฎิยัตถ์ปฐิสสมาส

(โย ภิกขุ) อ.ภิกษุใด ธาเรติ ย่อมทรงไว้ สงฆาฎิปตตจิวรานิ ซึ่งผ้าสงฆาฎิ บาตร และจิวร ท.อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น สงฆาฎิปตตจิวรธโร ชื่อว่าสงฆาฎิปตตจิวรธโร, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้ทรงผ้าสงฆาฎิ บาตร และจิวร)

ลามสกุการารากิภูโต

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส โดยมีสมาหารวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ลามโก จ สกุการโร จ ลามสกุการโร. (ลาม + สกุการ) สมาหารวันทสมาส
ลามโก จ อ.ลามด้วย สกุการโร จ อ.สกุการะด้วย ลามสกุการโร ชื่อว่าลามสกุการ. (ลามและ
สกุการะ)
๒. ลามสกุการเรน อากิภูโต ลามสกุการารากิภูโต, เทวตโต. (ลามสกุการ + อากิภูโต) ตติยาตปฺป
รีสสมาส
(เทวตโต) อ.พระเทวทัต ลามสกุการเรน อากิภูโต ผู้อันลามและสกุการะครอบงำแล้ว ลามสกุ
การารากิภูโต ชื่อว่าลามสกุการารากิภูโต, ได้แก่พระเทวทัต. (ผู้ถูกลามและสกุการะครอบงำ)

ภิกขุสงฺฆโ

เป็นฉกฺขีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ภิกขุณฺ สงฺฆโ ภิกขุสงฺฆโ. (ภิกขุ + สงฺฆ)
- สงฺฆโ อ.หมู่ ภิกขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺฆโ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

จิตตูปปาโท

เป็นฉกฺขีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- จิตตสฺส อุปปาโท จิตตูปปาโท. (จิตต + อุปปาท)
- อุปปาโท อ.การเกิดขึ้น จิตตสฺส แห่งจิต จิตตูปปาโท ชื่อว่าจิตตูปปาท. (การเกิดขึ้นแห่งจิต, จิตตูปปาท)

สรราชิกา

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สห รมณฺยา ยา วตตตีติ สรราชิกา, ปรีสา. (สห + ราช)
- ยา (ปรีสา) อ.บริษัทใด วตตตีติ ย่อมเป็นไป สห กับ รมณฺยา ด้วยพระราชา อิติ เพราะเหตุนี้
(สา ปรีสา) อ.บริษัทนั้น สรราชิกา ชื่อว่าสรราชิกา, ได้แก่บริษัท. (อันเป็นไปกับด้วยพระราชา, ที่มีพระราชา)

ทิวจธมมสุขวิหาโร

เป็นสัตตมิตต์ปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และทุดิยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ทิวโจ จ โส ธมโม จาติ ทิวจธมโม. (ทิวจ + ธมม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ทิวโจ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ธมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทิวจธมโม ชื่อว่าทิวจธมม. (ธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, ปัจจุบันชาติ, ชาตินี้)
๒. วิทรนติ เอเตนาติ วิหาโร. (วิปุพพ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + ณปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ
(ขณา) อ.ชน ท. วิทรนติ ย่อมอยู่ เอเตน (ธมเมณ) ด้วยธรรมนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส
ธมโม) อ.ธรรมนี้ วิหาโร ชื่อว่าวิหาร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่)
๓. สุขัง วิหาโร สุขวิหาโร. (สุข + วิหาร) ทุดิยาตปปริสสมาส
วิหาโร อ.ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ สุขัง เป็นสุข สุขวิหาโร ชื่อว่าสุขวิหาร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
เป็นสุข)
๔. ทิวจธมเม สุขวิหาโร ทิวจธมมสุขวิหาโร. (ทิวจธมม + สุขวิหาร) สัตตมิตต์ปปริสสมาส
สุขวิหาโร อ.ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ทิวจธมเม ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว ทิวจธมมสุขวิหาโร
ชื่อว่าทิวจธมมสุขวิหาร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิวจธมม)

เจฬาลิกวาโท

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทุดิยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. เจฬั อสิโก เจฬาลิกโก, เทวทโต. (เจฬ + อสิก) ทุดิยาตปปริสสมาส
(เทวทโต) อ.พระเทวทัต อสิโก ผู้บริโภค เจฬั ซึ่งน้ำลาย เจฬาลิกโก ชื่อว่าเจฬาลิก, ได้แก่
พระเทวทัต. (ผู้บริโภคน้ำลาย)
๒. เจฬาลิกโก อิติ วาโท เจฬาลิกวาโท. (เจฬาลิก + วาท) สัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส
วาโท อ.วาทะ เจฬาลิกโก อิติ ว่าผู้บริโภคซึ่งน้ำลาย เจฬาลิกวาโท ชื่อว่าเจฬาลิกวาท. (วาทะ
ว่าผู้บริโภคน้ำลาย)

อนตตมโน

เป็นนิบาตบุพพบทพุทพพิทิสมาส โดยมีฉัฏฐิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตตมโน มโน อตตมโน. (อตต + มน) ฉัฏฐิปุริสสมาส

มโน อ.ใจ อตตมโน ของตน อตตมโน ชื่อว่าอตตมโน. (ใจของตน)

๒. นตติ อตตมโน ยสฺสาติ อนตตมโน, เทวทัตโต. (น + อตตมโน) นิบาตบุพพบทพุทพพิทิสมาส

อตตมโน อ.ใจของตน ยสฺส (เทวทัตตสฺส) แห่งพระเทวทัตโต นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส เทวทัตโต) อ.พระเทวทัตนั้น อนตตมโน ชื่อว่าอนตตมโน, ได้แก่พระเทวทัต. (ผู้ไม่มีใจของตน, ผู้มีใจ มีใจของตน)

ปกาสนียกมม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปกาสนียกจ ตํ กมฺมญจาทิ ปกาสนียกมม. (ปกาสนีย + กมม)

(สังเขป) ปกาสนียํ จ อ.อันสงฆ์พึงประกาศด้วย ตํ อ.อันสงฆ์พึงประกาศนั้น กมมํ จ เป็นกรรม ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปกาสนียกมม ชื่อว่าปกาสนียกมม. (กรรมที่สงฆ์พึงประกาศ, ปกาสนียกรรม)

ทีฆายุกา

เป็นฉัฏฐิปทตฺสยาธิกรณพุทพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีฆํ आयु เยสนฺติ ทีฆายุกา, มนุสฺสา. (ทีฆ + आयุ)

อายุ อ.อายุ ทีฆํ อันยืนยาว เยสฺ (มนุสฺสานํ) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ ทีฆายุกา ชื่อว่าทีฆายุก, ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย. (มีอายุยืนยาว)

อปปายุกา

เป็นนิบาตบุพพบทพุทพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปิ आयु เยสนฺติ อปปายุกา, มนุสฺสา. (อปป + आयุ)

อายุ อ.อายุ อปปิ อันน้อย เยสฺ (มนุสฺสานํ) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ อปปายุกา ชื่อว่าอปปายุก, ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย. (มีอายุน้อย, มีอายุสั้น)

รุทรูปปาตกมม

เป็นอวชาธณบุพพทกัมมธารยสสมาส โดยมีทุดิยาตปปริสสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. รุทริ ออุปาทโท รุทริรูปปาโท. (รุทริ + ออุปาท) ทุดิยาตปปริสสสมาส

รุทริ ออุปาทโท อ.การยังเลืดให้ห้อ รุทริรูปปาโท ชื่อว่ารุทริรูปปาท. (การทำเลืดให้ห้อ)

๒. รุทริรูปปาโท เอว กมม รุทริรูปปาตกมม. (รุทริรูปปาท + กมม) อวชาธณบุพพทกัมมธารยสสมาส

รุทริรูปปาโท เอว อ.การยังเลืดให้ห้อนั้นเทียว กมม เป็นกรรม รุทริรูปปาตกมม ชื่อว่ารุทริรูปปาท-
กมม. (กรรมคือการทำเลืดให้ห้อ, กรรมคือการทำพระโลหิตให้ห้อ)

อสกโกนุโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

น สกโกนุโต อสกโกนุโต, เทวทตโต. (น + สกโกนุโต)

(เทวทตโต) อ.พระเทวทัต สกโกนุโต อาจอยู่ น ทาไมได้ อสกโกนุโต ชื่อว่าอสกโกนุโต, ได้แก่พระ
เทวทัต. (ผู้ไม่อาจอยู่, ไม่สามารถอยู่)

อเนกสทสสา

เป็นจัญฐิตวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. น เอก อเนก. (น + เอก)

เอก อ.หนึ่ง น ทาไมได้ อเนก ชื่อว่าอเนก. (ไม่ใช่หนึ่ง, มาก)

๒. อเนก สทสสา เยสิ เต อเนกสทสสา, อุปาสกา. (อเนก + สทสสา)

สทสสา อ.พัน อเนก มีใช้หนึ่ง เยสิ (อุปาสกาน) แห่งอุปาสก ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่,
เต (อุปาสกา) อ.อุปาสก ท. เหล่านั้น อเนกสทสสา ชื่อว่าอเนกสทสส, ได้แก่อุปาสกทั้งหลาย. (มีพันมีใช้หนึ่ง,
หลายพัน)

มทาทาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

มทนต์ญจ ต ทานญจาดิ มทาทาน. (มทนต์ + ทาน)

มทนต์ จ อ.อันใหญ่ด้วย ต อ.อันใหญ่นั้น ทาน จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มทาทาน
ชื่อว่ามทาทาน. (ทานใหญ่)

อฏฺจารสโกฏฺยสงฆาตา

เป็นลัทธิภวณูปพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมื่อสมาทหริศุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. อฏฺจารส โกฏฺยอ อฏฺจารสโกฏฺยอ. (อฏฺจารส + โกฏฺย) อสมาทหริศุสมาส
โกฏฺยอ อ.โกฏฺย ท. อฏฺจารส สิบแปด อฏฺจารสโกฏฺยอ ชื่อว่าอฏฺจารสโกฏฺย. (สิบแปดโกฏฺย)
๒. อฏฺจารสโกฏฺยอ อิติ สงฆาตา อฏฺจารสโกฏฺยสงฆาตา, ราชคหฺวาสิโน ชนา. (อฏฺจารสโกฏฺย + สงฆาตา) ลัทธิภวณูปพพทกัมมธารยสฺมาส
(ชนา) อ.ชน ท. ราชคหฺวาสิโน ผู้อยู่ในเมืองราชคฤหฺ์โดยปกติ สงฆาตา อันบั้นทิตกล่าวแล้ว
อฏฺจารสโกฏฺยอ อิติ ว่าโกฏฺยสิบแปด อฏฺจารสโกฏฺยสงฆาตา ชื่อว่าอฏฺจารสโกฏฺยสงฆาตา, ได้แก่งหฺ์ทั้งหลาย ผู้อยู่ใน
ในเมืองราชคฤหฺ์โดยปกติ. (กล่าวคือสิบแปดโกฏฺย)

ราชคหฺวาสิโน

เป็นลัทธิตมิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

- ราชคหฺเท วสนฺติ สีเลนาคิ ราชคหฺวาสิโน, ชนา. (ราชคหฺสทหฺุปท + วส นินวาเส ในการอยู่ + ณี
ปัจจย) กัตตุรูป, ตสฺสีสสาชนะ, กิตันตสฺมาส
(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ ราชคหฺเท ในเมืองราชคฤหฺ์ สีเลน โดยปกติ อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ราชคหฺวาสิโน ชื่อว่าราชคหฺวาสิ, ได้แก่งหฺ์ทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมือง
ราชคฤหฺ์โดยปกติ)

อนุพุพพิกธา

เป็นตติยาดปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

- อนุพุพเพน กธา อนุพุพพิกธา. (อนุพุพ + กธา)
กธา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว อนุพุพเพน โดยลำดับ อนุพุพพิกธา ชื่อว่าอนุพุพพิกธา. (วาจาเป็นเครื่อง
กล่าวโดยลำดับ, อนุพุพพิกธา)

ปาณสทสฺसानิ

เป็นจฺญฐิตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

- ปาณานํ สทสฺसानิ ปาณสทสฺसानิ. (ปาณ + สทสฺส)
สทสฺसानิ อ.พัน ท. ปาณานํ แห่งลัทธิ ท. ปาณสทสฺसानิ ชื่อว่าปาณสทสฺส. (ลัทธิหนึ่งพัน)

ธมมาภิสมโย

เป็นทติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมมํ อภิสมโย ธมมาภิสมโย. (ธมม + อภิสมย)

อภิสมโย อ.การตรัสรู้ ธมมํ ซึ่งธรรม ธมมาภิสมโย ชื่อว่าธมมาภิสมย. (การตรัสรู้ธรรม)

มหาคุโณ

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต คุโณ ยสฺส โส มหาคุโณ, เถโร. (มหนต + คุณ)

คุโณ อ.คุณ มหนโต อันมาก ยสฺส (เถรสฺ) แห่งพระเถระโต (อดีต) มีอยู่, โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น มหาคุโณ ชื่อว่ามหาคุณ, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีคุณมาก)

ตถารูป

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตถา รูปํ ยสฺส โส ตถารูป, ทตตินาโค. (ตถา + รูป)

ตถา อ.อย่างนั้น รูปํ เป็นรูป ยสฺส (ทตตินาคฺ) แห่งข้างตัวประเสริฐโต (อดีต) มีอยู่, โส (ทตตินาโค) อ.ข้างตัวประเสริฐนั้น ตถารูป ชื่อว่าตถารูป, ได้แก่ข้างตัวประเสริฐ. (ตัวมีอย่างนั้นเป็นรูป)

ทตตินาโค

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทตติ จ โส นาโค จาติ ทตตินาโค. (ทตติ + นาโค)

ทตติ จ อ.ข้างด้วย โส อ.ข้างนั้น นาโค จ เป็นตัวประเสริฐด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทตตินาโค ชื่อว่าทตตินาโค. (ข้างตัวประเสริฐ)

คุณกถา

เป็นทติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คุณํ กถา คุณกถา. (คุณ + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว คุณํ ซึ่งคุณ คุณกถา ชื่อว่าคุณกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวคุณ)

จุลลหส์มหาหส์กกุฏกษัตกานิ

เป็นอิติตรีโยคทวันทลสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จุลลหส์ จ มหาหส์ จ กกุฏกษัตกานจ จุลลหส์มหาหส์กกุฏกษัตกานิ. (จุลลหส์ + มหาหส์ + กกุฏกษัตก)

จุลลหส์ จ อ.จุลลหส์กษัตกด้วย มหาหส์ จ อ.มหาหส์กษัตกด้วย กกุฏกษัตก จ อ.กกุฏกษัตกด้วย จุลลหส์มหาหส์กกุฏกษัตกานิ ชื่อว่าจุลลหส์มหาหส์กกุฏกษัตก. (จุลลหส์กษัตก มหาหส์กษัตก และกกุฏกษัตก)

มาราปีตตต

เป็นภาวตทิต มีวิเคราะห์ว่า

มาราปีตลล ภาโว มาราปีตตต. (มาราปีต + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น มาราปีตลล (รณโย) แห่งพระราชา ผู้ันตนให้ลวรรคตแล้ว มาราปีตตต ชื่อว่า มาราปีตตต. (ความที่พระราชาเป็นผู้ที่ตนให้ลวรรคตแล้ว)

ปโยชิตตต

เป็นภาวตทิต มีวิเคราะห์ว่า

ปโยชิตาน ภาโว ปโยชิตตต. (ปโยชิต + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น (อตตนา) ปโยชิตาน (วธกาน) แห่งนายขม้งชน ท. ผู้ันตนประกอบแล้ว ปโยชิตตต ชื่อว่าปโยชิตตต. (ความที่นายขม้งชนเป็นผู้ที่ตนประกอบแล้ว)

ปวิทตต

เป็นภาวตทิต มีวิเคราะห์ว่า

ปวิทชาย ภาโว ปวิทตตต. (ปวิทชาย + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น (อตตนา) ปวิทชาย (ลลชย) แห่งลลชย ันตน กลลลแล้ว ปวิทตตต ชื่อว่า ปวิทตตต. (ความที่ลลชยเป็นของันตนกลลลแล้ว)

วิสัษขุชิตตต

เป็นภาวัตถิต มิวเคราะห์ว่า

วิสัษขุชิตตสส ภาวโว วิสัษขุชิตตต. (วิสัษขุชิต + ตตปัจจัย)

ภาวโว อ.ความเป็น (อตตนา) วิสัษขุชิตตสส (นาพาติริทตติโน) แห่งข้างนาพาติริ อันตน ปล่อยแล้ว
วิสัษขุชิตตต ชื่อว่าวิสัษขุชิตตต. (ความที่ข้างนาพาติริเป็นสัตว์ที่ตนปล่อยแล้ว)

ถาลิปากสตานิ

เป็นณัฐิปุริสสมาส โดยมีสัตตมิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มิวเคราะห์ดังนี้

๑. ถาลิย ปุกขิตตา ปากา ถาลิปากา. (ถาลิ + ปาก) สัตตมิตตปุริสสมาส

ปากา อ.อาหารอันบุคคลหุงต้ม (ปุคฺคเลน) ปุกขิตตา อันบุคคล ใสไว้แล้ว ถาลิย ในถาด
ถาลิปากา ชื่อว่าถาลิปาก. (ถาดใส่อาหาร)

๒. ถาลิปากานิ สตานิ ถาลิปากสตานิ. (ถาลิปาก + สต) ณัฐิปุริสสมาส

สตานิ อ.ร้อย ท. ถาลิปากานิ แห่งอาหารอันบุคคลหุงต้มใสไว้แล้วในถาด ถาลิปากสตานิ
ชื่อว่าถาลิปากสต. (ถาดใส่อาหารหนึ่งร้อย)

นาครา

เป็นสังขัญญาทิวเนกัตถัตถิต มิวเคราะห์ว่า

นคเร วสนตติ นาครา, ชนา. (นคเร + ณปัจจัย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนติ ย่อมอยู่ นคเร ในเมือง อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท.
เหล่านั้น นาครา ชื่อว่านาคร, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมือง)

ภิกขามตต

เป็นณัฐิทวีปทูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวเคราะห์ว่า

ภิกขา มตตา ยสส ต ภิกขามตต, วตตุ. (ภิกขา + มตตา)

ภิกขา อ.ภิกษา มตตา เป็นประมาณ ยสส (วตตุโน) แห่งวตตุใด (อตติ) มีอยู่, ต (วตตุ) อ.วตตุ
นั้น ภิกขามตต ชื่อว่าภิกขามตต, ได้แก่วตตุ. (มีภิกษาเป็นประมาณ, เพียงภิกษา, ลักว่าภิกษา)

ปริทินลามาสกุกาโร

เป็นนัจฉลิตวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมิสมาทรวันทมสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ลามโก จ สกุกาโร จ ลามสกุกาโร. (ลาม + สกุกาโร) สมาทรวันทมสมาส
ลามโก จ อ.ลามด้วย สกุกาโร จ อ.ลักการะด้วย ลามสกุกาโร ชื่อว่าลามสกุกาโร. (ลามและ
ลักการะ)

๒. ปริทีโน ลามสกุกาโร ยสสาติ ปริทินลามสกุกาโร, เทวตโต. (ปริทิน + ลามสกุกาโร) นัจฉลิต-
ทวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ลามสกุกาโร อ.ลามและลักการะ ปริทีโน อันเลื่อมรอบแล้ว ยสส (เทวตตตส) ของพระ
เทวทัตโต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เทวตโต) อ.พระเทวทัตนั้น ปริทินลามสกุกาโร ชื่อว่า
ปริทินลามสกุกาโร, ได้แก่พระเทวทัต. (ผู้มีลามและลักการะอันเลื่อมรอบแล้ว, ผู้เลื่อมจากลามและลักการะ)

ชีวิตุกาโม

เป็นจตุตถิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตุ กามาติติ ชีวิตุกาโม, เทวตโต. (ชีวิตุสททูปท + กมุ กนตย ในความใคร่ + ฌบัจจย)
กัตตรูป, กัตตสาธนะ, กิตันตสมาส

(โย เทวตโต) อ.พระเทวทัตโต กามาติ ย่อมใคร่ ชีวิตุ เพื่ออันเป็นอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
เทวตโต) อ.พระเทวทัตนั้น ชีวิตุกาโม ชื่อว่าชีวิตุกาโม, ได้แก่พระเทวทัต. (ผู้ใคร่เพื่ออันเป็นอยู่, ผู้ประสงค์จะ
เป็นอยู่)

ฮารณณโก (ฮารณณโก)

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ฮารณณ เวสนสีโล ฮารณณโก, ภิกขุ. (ฮารณณ + ฌบัจจย)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ฮารณณ เวสนสีโล ผู้มีอันอยู่ในป่า เป็นปกติ ฮารณณโก ชื่อว่าฮารณณโก, ได้แก่
ภิกขุ. (ผู้มีอันอยู่ในป่าเป็นปกติ)

อุกุกกุจวโล

เป็นฉัฎฐิตุปปุริสสมาล มีวิเคราะหว่า

อุกุกกุจลล วโล อุกุกกุจวโล. (อุกุกกุจ + วล)

วโล อ.ลสามารถ อุกุกกุจลล (วตตลล) แห่งข้อปฏิบัติ อันสูงสุด อุกุกกุจวโล ชื่อว่าอุกุกกุจวล.
(สามารถแห่งข้อปฏิบัติอันสูงสุด)

อารณณิกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะหว่า

อรณณ เวสนลลลา อารณณิกา, ภิกขุ. (อรณณ + ฦกัจจย)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. อรณณ เวสนลลลา ผู้มีอันอยู่ในป่า เป็นปกติ อารณณิกา ชื่อว่าอารณณิก, ได้แก่
ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้มีอันอยู่ในป่าเป็นปกติ)

ปิณฑปาติกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะหว่า

ปิณฑปาตาย จรณลลลา ปิณฑปาติกา, ภิกขุ. (ปิณฑปาต + ฦกัจจย)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. ปิณฑปาตาย จรณลลลา ผู้มี อันเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต เป็นปกติ ปิณฑปาติกา
ชื่อว่าปิณฑปาติก, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้มีอันเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติ)

ปัสสุลิกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะหว่า

ปัสสุลล ลลล เยสนติ ปัสสุลิกา, ภิกขุ. (ปัสสุล + ฦกัจจย)

ปัสสุลล อ.การทรงไว้ซึ่งผ้าบังสกุล ลลล เป็นปกติ เยล (ภิกขุณ) แห่งภิกขุ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่านั้น ปัสสุลิกา ชื่อว่าปัสสุลิก, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้มีการ
ทรงไว้ซึ่งผ้าบังสกุลเป็นปกติ)

รุกขมุสิกกา

เป็นสังข์สุภราทิวเนกัตถตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. รุกขสลล์ มุล์ รุกขมุสฺ. (รุกข + มุส) ฉัญฐิตฺตปฺปริสฺสมาส
มุสฺ อ.โคน รุกขสลล์ แห่งต้นไม รุกขมุสฺ ชื่อว่ารุกขมุสฺ. (โคนต้นไม)
๒. รุกขมุเล วสนสีลา รุกขมุสิกกา, ภิกขุ. (รุกขมุส + ฌกปจจัย) สังข์สุภราทิวเนกัตถตัทธิต
(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. รุกขมุเล วสนสีลา ผู้มี อันอยู่ ที่โคนแห่งต้นไม เป็นปกติ รุกขมุสิกกา ชื่อว่า
รุกขมุสิก, ไต่แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอันอยู่ที่โคนไมเป็นปกติ)

มจจมนล

เป็นสมาทวารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มจจ โฉ จ มลญจ มจจมนล. (มจจ + มล)

มจจ โฉ จ อ.ปลาด้วย มล จ อ.เนื้อด้วย มจจมนล ชื่อว่ามจจมนล. (ปลาและเนื้อ)

มุจจิตุกาโม

เป็นจตุตถิตตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- มุจจิตุ กามาตตีติ มุจจิตุกาโม, ปุคฺคโล. (มุจจิตุสทหุปพท + กมุ กนฺตยํ ในความใคร่ + ฌปจจัย)
กัตตรูป, กัตตูลสาธนะ, กิตันตลสมาส
(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามาติ ย่อมใคร่ มุจจิตุ เพื่ออันพัน อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น มุจจิตุกาโม ชื่อว่ามุจจิตุกาโม, ไต่แก่บุคคล. (ผู้ใคร่เพื่ออันหลุดพัน, ผู้ประสงค์จะหลุดพัน)

นวปพพชิตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- นว จ เต ปพพชิตา จาติ นวปพพชิตา, ภิกขุ. (นว + ปพพชิต)
นว จ อ.ผู้ใหม่ ท. ด้วย เต อ.ผู้ใหม่ ท. เหล่านั้น ปพพชิตา จ เป็นผู้บวชแล้วด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ นวปพพชิตา ชื่อว่านวปพพชิต, ไต่แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้บวชใหม่, พระใหม่)

มนทพทุธิโน

เป็นฉัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า
 มนทา พทุธิ เยสนฺติ มนทพทุธิโน, ภิกฺขุ. (มนทา + พทุธิ)
 พทุธิ อ.ปญฺญา มนทา อันนอย เยลฺ (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกฺษุ ท. เหล่าไต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนี้ (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านี้ มนทพทุธิโน ชื่อว่ามนทพทุธิ, ไต่แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มีปญฺญาน้อย)

ปญจสตา

เป็นฉัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า
 ปญจสตานิ ปมาณิ เยลฺ เต ปญจสตา, ภิกฺขุ. (ปญจสตา + ปมาณ) เป็นมัจฺเฌโลปีสฺมาล, ลป
 ปมาณคัพพ
 ปญจสตานิ อ.ร้อยห้า ท. ปมาณ เป็นประมาณ เยลฺ (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกฺษุ ท. เหล่าไต (อดีต) มีอยู่
 เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านี้ ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา, ไต่แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มีห้าร้อยเป็นประมาณ)

ลูขปปลฺนโน

เป็นลิตตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะหฺว่า
 ลูข ปปลฺนโน ลูขปปลฺนโน, ชโน. (ลูข + ปปลฺน)
 (ชโน) อ.ชน ปปลฺนโน ผู้เลื่อมใสแล้ว ลูข (วตฺถุมติ) ในวตฺถุ อันเศรฺ้าทมอง ลูขปปลฺนโน ชื่อว่าลูขป-
 ปลฺนโน, ไต่แก่ชน. (ผู้เลื่อมใสในวตฺถุอันเศรฺ้าทมอง)

สงฺฆเภท

เป็นฉัฎฐีตฺตปฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะหฺว่า
 สงฺฆลฺล กเภท สงฺฆเภท. (สงฺฆ + กเภท)
 กเภท อ.การแตก สงฺฆลฺล แห่งสงฺฆ สงฺฆเภท ชื่อว่าสงฺฆเภท. (การแตกแห่งสงฺฆ)

จกฺกเภท

เป็นทฺติยาตฺตปฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะหฺว่า
 จกฺก กเภท จกฺกเภท. (จกฺก + กเภท)

เกโท อ.อันท่าลาย จกุกั ซึ่งจักร จกุกเกโท ชื่อว่าจกุกเกท. (ท่าลายจักร)

อนาถียิตวา (อนาถียิตวา)

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อาถียิตวา อนาถียิตวา. (น + อาถียิตวา)

อาถียิตวา ถือเอาแล้ว น หามิได้ อนาถียิตวา ชื่อว่าอนาถียิตวา. (ไม่ถือเอาแล้ว)

สังฆกมมัม

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สังฆสส กมมัม สังฆกมมัม. (สังฆ + กมม)

กมมัม อ.กรรม สังฆสส ของสังฆัม สังฆกมมัม ชื่อว่าสังฆกมม. (กรรมของสังฆัม, สังฆกรรม)

อุปปนฺนธมฺมสฺสเวโค

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสัตตมัตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺเม สฺสเวโค ธมฺมสฺสเวโค. (ธมฺม + สฺสเวโค) สัตตมัตตปุริสสมาส

สฺสเวโค อ.ความสลต ธมฺเม ในธรรม ธมฺมสฺสเวโค ชื่อว่าธมฺมสฺสเวโค. (ความสลตในธรรม)

๒. อุปปนฺโน ธมฺมสฺสเวโค ยสฺสํติ อุปปนฺนธมฺมสฺสเวโค, สฺตถา. (อุปปนฺน + ธมฺมสฺสเวโค) จตุตถิ-
ทวิปทตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ธมฺมสฺสเวโค อ.ความสลตในธรรม อุปปนฺโน อันเกิดขึ้นแล้ว ยสฺสํ (สฺตถุโน) แก่พระศาสดาพระองค์
ใด อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สฺตถา) อ.พระศาสดาพระองค์นั้น อุปปนฺนธมฺมสฺสเวโค ชื่อว่าอุปปนฺนธมฺมสฺสเวโค,
ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีควมสลตในธรรมอันเกิดขึ้นแล้ว, เกิดธรรมสังเวจฺจัน)

สเทวโก

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท เทเวน โย วตฺตตฺติ สเทวโก, โสโก. (สท + เทว)

โย (โสโก) อ.โลกใด วตฺตตฺติ ย่อมเป็นไป สท กับ เทเวน ด้วยเทวโลก อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
โสโก) อ.โลกนั้น สเทวโก ชื่อว่าสเทวก, ได้แก่โลก. (พร้อมกับเทวโลก)

อนตถนิสฺสิตํ

เป็นทุตียาตํปฺรูรึสฺสมาส โดยนินิบาดบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. น อตฺโถ อนตฺโถ. (น + อตฺถ) นินิบาดบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

อตฺโถ อ.ประโยชน์ น ทาหิไตฺ อนตฺโถ ชื่อว่าอนตถ. (มิใช่ประโยชน์, ความฉิบหายมิใช่ประโยชน์)

๒. อนตฺถํ นิสฺสิตํ อนตถนิสฺสิตํ, ปจนกมฺมํ. (อนตถ + นิสฺสิต) ทุตียาตํปฺรูรึสฺสมาส

(ปจนกมฺม) อ.กรรมเป็นเหตุใหม่ นิสฺสิตํ อันอาศัยแล้ว อนตฺถํ ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์

อนตถนิสฺสิตํ ชื่อว่าอนตถนิสฺสิต, ใต้แก่กรรมเป็นเหตุใหม่. (อาศัยความฉิบหายมิใช่ประโยชน์)

ปจนกมฺมํ

เป็นวิเสสํนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปจนญจ ตํ กมฺมญจาทิ ปจนกมฺมํ. (ปจน + กมฺม)

ปจนํ จ อ.เป็นเหตุใหม่ด้วย ตํ อ.เป็นเหตุใหม่นั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น

ปจนกมฺมํ ชื่อว่าปจนกมฺม. (กรรมเป็นเหตุใหม่)

อสํฐนึ

เป็นนินิบาดบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น สํฐนึ อสํฐนึ, กมฺมานิ. (น + สํฐ)

(กมฺมานิ) อ.กรรม ท. สํฐนึ อันตี น ทาหิไตฺ อสํฐนึ ชื่อว่าอสํฐ, ใต้แก่กรรมทั้งหลาย. (อันไม่ตี)

อหิตานึ

เป็นนินิบาดบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น หิตานึ อหิตานึ, กมฺมานิ. (น + หิต)

(กมฺมานิ) อ.กรรม ท. หิตานึ อันเกื้อกูล น ทาหิไตฺ อหิตานึ ชื่อว่าอหิต, ใต้แก่กรรมทั้งหลาย. (อัน

ไม่เกื้อกูล)

ปรมทุกฺกริ

เป็นวิเสสํนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. ทุกฺเขน กรียตฺติ ทุกฺกริ, กम्म. (ท + กร กรณ ในกรกระทำ + ขปัจจย) กัมมรูป, กัมม-
สาธนะ

(ยํ กम्म) อ.กรรมใด (บุคคลอื่น) อันบุคคล กรียติ ย่อมกระทำ ทุกฺเขน โดยยาก อิติ เพราะ
เหตุนี้ (ตํ กम्म) อ.กรรมนั้น ทุกฺกริ ชื่อว่าทุกกร, ได้แก่กรรม. (ที่บุคคลทำได้ยาก)

๒. ปรมญฺจ ตํ ทุกฺกรณฺจาติ ปรมทุกฺกริ, กम्म. (ปรม + ทุกฺกร)
ปรมํ จ อ.อย่างยิ่งด้วย ตํ อ.อย่างยิ่งนั้น ทุกฺกริ จ เป็นกรรมอันบุคคลทำได้ยากด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปรมทุกฺกริ ชื่อว่าปรมทุกกร, ได้แก่กรรม. (ที่บุคคลทำได้ยากอย่างยิ่ง)

อุโปสถทิวโส

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
อุโปสถสฺส รกฺขณํ ทิวโส อุโปสถทิวโส. (อุโปสถ + ทิวส) มัชฌิมปิสมาส, ลป รกฺขณคัพพท์
ทิวโส อ.วัน รกฺขณํ เป็นที่รักษา อุโปสถสฺส ซึ่งอุโปสถ อุโปสถทิวโส ชื่อว่าอุโปสถทิวส. (วันเป็นที่
รักษาอุโปสถ)

อุปฺปกตญฺญ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส และหุตินิยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
น ปกตํ ชานนฺตฺติติ อุปฺปกตญฺญโน, ภิกฺขุ. (น + ปกต + ณา อวโพธเน ในกรรู้ + รุปัจจย)
กัตตรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส
(เย ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าใด น ชานนฺติ ย่อมไม่รู้ (สดตารา) ปกตํ (ธมฺมวินย) ซึ่งธรรมวินัย
อันพระศาสดา ทรงกระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ อุปฺปกตญฺญโน ชื่อว่า
อุปฺปกตญฺญ, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้ไม่รู้ธรรมวินัยที่พระศาสดาทรงกระทำแล้ว)

คตภาโว

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
คตสฺส ภาโว คตภาโว. (คต + ภาว)
ภาโว อ.ความเป็น คตสฺส (เทวตตสฺส) แห่งพระเทวทัต ผู้ไปแล้ว คตภาโว ชื่อว่าคตภาว. (ความ
ที่พระเทวทัตเป็นผู้ไปแล้ว)

อานยตถาย

เป็นจตุตถิปุริสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

อานยสส อตถาย อานยตถาย. (อานย + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ อานยสส แห่งการนำมา อานยตถาย ชื่อว่าอานยตถ. (ประโยชน์แก่การนำมา)

อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนี

เป็นตติยัตถิปุริสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาเทสนาปาฏิหาริเยน อนุสาสนี อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนี. (อาเทสนาปาฏิหาริย + อนุสาสนี)

อนุสาสนี อ.การพร่ำสอน อาเทสนาปาฏิหาริเยน ด้วยอาเทสนาปาฏิหาริย อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนี ชื่อว่าอาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนี. (การพร่ำสอนด้วยอาเทสนาปาฏิหาริย)

อิทธิปาฏิหาริยานุสาสนี

เป็นตติยัตถิปุริสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิทธิปาฏิหาริเยน อนุสาสนี อิทธิปาฏิหาริยานุสาสนี. (อิทธิปาฏิหาริย + อนุสาสนี)

อนุสาสนี อ.การพร่ำสอน อิทธิปาฏิหาริเยน ด้วยอิทธิปาฏิหาริย อิทธิปาฏิหาริยานุสาสนี ชื่อว่าอิทธิปาฏิหาริยานุสาสนี. (การพร่ำสอนด้วยอิทธิปาฏิหาริย)

สารีปุตตโมคคัลลانا

อิตรัตริยโคทวินทสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

สารีปุตโต จ โมคคัลลानอ จ สารีปุตตโมคคัลลانا. (สารีปุตโต + โมคคัลลาน)

สารีปุตโต จ อ.พระสารีบุตรด้วย โมคคัลลานอ จ อ.พระโมคคัลลานะด้วย สารีปุตตโมคคัลลانا ชื่อว่าสารีปุตตโมคคัลลาน. (พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ)

ปาปิจฉา

เป็นจตุตถิปุริสสัมมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาปา อิจฉา เยส เต ปาปิจฉา, สารีปุตตโมคคัลลานา. (ปาปา + อิจฉา)

อิจฉา อ.ความปรารถนา ปาปา อันชั่ว เยส (สารีปุตตโมคคัลลานาน) แห่งพระสารีบุตรและพระ

โมคคัลลานะ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ เต (สารีบุตรโมคคัลลานา) อ.พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท. เหล่านั้น ปาปิฉมา ชื่อว่าปาปิฉน, ได้แก่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะทั้งหลาย. (ผู้มีความปรารถนาชั่ว)

วสังคตา

อโสปัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสฺ คตา วสังคตา, สารีบุตรโมคคัลลานา. (วสฺ + คต)

สารีบุตรโมคคัลลานา อ.พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท. คตา ไปแล้ว วสฺ สู่อำนาจ วสังคตา ชื่อว่าวสังคต, ได้แก่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะทั้งหลาย. (ผู้ไปสู่อำนาจ)

ททยมฺขุโณ

เป็นนัฏฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททยสฺส มฺขุโณ ททยมฺขุโณ. (ททย + มฺขุโณ)

มฺขุโณ อ.ท่ามกลาง ททยสฺส แห่งททัย ททยมฺขุโณ ชื่อว่าททยมฺขุโณ. (ท่ามกลางททัย)

ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต

เป็นตติยัตตปุริสสมาส โดยมีนัฏฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกฺขุณฺโฬ สงฺโฆ ภิกฺขุสงฺโฆ. (ภิกฺขุ + สงฺฆ) นัฏฐิตปุริสสมาส

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกฺขุณฺโฬ แห่งภิกฺขุ ท. ภิกฺขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกฺขุ, ภิกฺขุสงฺฆ)

๒. ภิกฺขุสงฺฆเมณ ปริวฺโต ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต, สารีบุตรโต. (ภิกฺขุสงฺฆ + ปริวฺโต) ตติยัตตปุริสสมาส

(สารีบุตรโต) อ.พระสารีบุตร ภิกฺขุสงฺฆเมณ อันหมู่แห่งภิกฺขุ ปริวฺโต แวดล้อมแล้ว ภิกฺขุสงฺฆ-ปริวฺโต ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต, ได้แก่พระสารีบุตร. (ผู้อันหมู่ภิกฺขุแวดล้อมแล้ว, ภิกฺขุสงฺฆแวดล้อมแล้ว)

คฺมนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คฺมนญฺจ ตํ กาโล จาติ คฺมนกาโล. (คฺมน + กาล)

คฺมนํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คฺมนกาโล ชื่อว่าคฺมนกาล. (กาลเป็นที่ไป)

อตุตทุติโย

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

อตุตา ทุติโย ยสฺสาติ อตุตทุติโย, สารีปุตโต. (อตุต + ทุติย)

อตุตา อ.ตน ทุติโย เป็นที่สง ยสฺส (สารีปุตตสฺส) แห่งพระสารีบุตรใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส สารีปุตโต) อ.พระสารีบุตรนั้น อตุตทุติโย ชื่อว่าอตุตทุติย, ได้แก่พระสารีบุตร. (ผู้มีตนเป็นที่สง)

มหาปริวารโ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

มหนฺโต ปริวารโ ยสฺสาติ มหาปริวารโ, สารีปุตโต. (มหนฺต + ปริวาร)

ปริวารโ อ.บริวาร มหนฺโต อันใหญ่ ยสฺส (สารีปุตตสฺส) แห่งพระสารีบุตรใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส สารีปุตโต) อ.พระสารีบุตรนั้น มหาปริวารโ ชื่อว่ามหาปริวาร, ได้แก่พระสารีบุตร. (ผู้มีบริวารใหญ่)

ติรจฺจนโยนิ

เป็นฉัฏฐีตฺปฺปฺริสฺสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

ติรจฺจนสฺส โยนิ ติรจฺจนโยนิ. (ติรจฺจน + โยนิ)

โยนิ อ.กำเนิด ติรจฺจนสฺส แห่งลัตว์เตรจฺจน ติรจฺจนโยนิ ชื่อว่าติรจฺจนโยนิ. (กำเนิดลัตว์เตรจฺจน)

นิพฺพตฺตกาโล

เป็นฉัฏฐีตฺปฺปฺริสฺสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

นิพฺพตฺตสฺส กาลโ นิพฺพตฺตกาโล. (นิพฺพตฺต + กาล)

กาลโ อ.กาล นิพฺพตฺตสฺส (อตุตโน) แห่งตน ผู้เกิดแล้ว นิพฺพตฺตกาโล ชื่อว่านิพฺพตฺตกาล. (กาลแห่งตนเป็นผู้เกิดแล้ว)

หรือ เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

นิพฺพตฺตญจ ตํ กาลโ จาติ นิพฺพตฺตกาโล. (นิพฺพตฺต + กาล)

นิพฺพตฺตํ จ อ.เป็นที่บังเกิดด้วย ตํ อ.เป็นที่บังเกิดนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น นิพฺพตฺตกาโล ชื่อว่านิพฺพตฺตกาล. (กาลเป็นที่บังเกิด)

สีลวนโต

เป็นอัสลัตถิตถิต มิวีเคราะห์ว่า

สีล เตล อตติติ สีลวนโต, ชนา. (สีล + วนตปัจจัย)

สีล อ.สีล เตล (ชานา) แห่งชน ท. เหล่านั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สีลวนโต ชื่อว่าสีลวนต, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีสีล)

ปฏิสนธการวุตติโน

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีหีสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปฏิสนธการ วุตติ เยสนติ ปฏิสนธการวุตติโน, ชนา. (ปฏิสนธการ + วุตติ)

วุตติ อ.ความประพฤติ ปฏิสนธการ ในปฏิสนธการ เยส (ชานา) แห่งชน ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปฏิสนธการวุตติโน ชื่อว่าปฏิสนธการวุตติ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีความประพฤติในปฏิสนธการ)

ฌาติสงฆปรุกชโต (ฌาติสงฆปรุกชิต)

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีญฐิตปปริสสมาสอยู่ใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. ฌาตินิ สงฆ ฌาติสงฆ. (ฌาติ + สงฆ) ญฐิตปปริสสมาส

สงฆ อ.หมู่ ฌาตินิ แห่งญาติ ท. ฌาติสงฆ. (หมู่แห่งญาติ, หมู่ญาติ)

๒. ฌาติสงฆเมน ปรุกชโต ฌาติสงฆปรุกชโต, ลกขโณ. (ฌาติสงฆ + ปรุกชโต) ตติยัตปปริสสมาส

(ลกขโณ) อ.เนื้อลักษณะ ฌาติสงฆเมน อันหมู่แห่งญาติ ปรุกชิต กระทำแล้วในเบื้องหน้า ฌาติสงฆปรุกชโต ชื่อว่าฌาติสงฆปรุกชต, ได้แก่เนื้อลักษณะ. (ผู้อันหมู่ญาติให้อยู่หน้าหน้า)

พุกุชสีพทา

เป็นญฐิตปปริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

พุกุชสี สัพทา พุกุชสีพทา. (พุกุช + สัพทา)

สีพทา อ.อันเยื้องกราย พุกุชสี แห่งพระพุกุชเจ้า พุกุชสีพทา ชื่อว่าพุกุชสีพทา. (การเยื้องกรายแห่งพระพุกุชเจ้า)

มณชฎาณโก

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณชฎ จ โส ภาณโก จาติ มณชฎาณโก, สกฺโณ. (มณชฎ + ภาณก)

มณชฎ จ อ.ไพเราะด้วย โส อ.ไพเราะนั้น ภาณโก จ เป็นผู้ร้องด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มณชฎ-
ภาณโก ชื่อว่ามณชฎาณก, ได้แก่นก. (ผู้ร้องไพเราะ)

มยุรศิวสงกาโล

เป็นฉัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉัฎฐีตปฺปรีสสมาส และตติยาตปฺปรีสสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. มยุรสส คีโว มยุรศีโว. (มยุร + คีว) ฉัฎฐีตปฺปรีสสมาส

คีโว อ.สร้อยคอ มยุรสส แทนนกยูง มยุรศีโว ชื่อว่ามยุรศิว. (สร้อยคอแห่งนกยูง)

๒. มยุรศิวเณ สงกาโล มยุรศิวสงกาโล. (มยุรศิว + สงกาล) ตติยาตปฺปรีสสมาส

สงกาโล อ.อันเข้ากับ มยุรศิวเณ ด้วยสร้อยคอแห่งนกยูง มยุรศิวสงกาโล ชื่อว่ามยุรศิวสงกาล.
(เข้ากับสร้อยคอแห่งนกยูง)

๓. มยุรศิวสงกาโล คีโว ยสฺสาติ มยุรศิวสงกาโล, สกฺโณ. (มยุรศิวสงกาล + คีว) เป็นอันตโลปี,
ลบ คีวคัพท, ฉัฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

คีโว อ.สร้อยคอ มยุรศิวสงกาโล อันเข้ากับสร้อยคอแห่งนกยูง ยสฺส (สกฺณสฺส) แทนนกไค
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล สกฺโณ) อนกนั้น มยุรศิวสงกาโล ชื่อว่ามยุรศิวสงกาล, ได้แก่นก. (ตัว
มีสร้อยคออันเข้ากับสร้อยคอแห่งนกยูง)

อุทกถลจโร

เป็นสัดตมิตปฺปรีสสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุทกถจ ถลจจ อุทกถลานิ. (อุทก + ถล) อิตรียโคทวันทสมาส

อุทก จ อ.น้ำด้วย ถล จ อ.บกด้วย อุทกถลานิ ชื่อว่าอุทกถล. (น้ำและบก)

๒. อุทกถเลสุ จโร อุทกถลจโร. (อุทกถล + จร) สัดตมิตปฺปรีสสมาส

จโร อ.ตัวเที่ยวไป อุทกถเลสุ ในน้ำและบก ท. อุทกถลจโร ชื่อว่าอุทกถลจร. (ตัวเที่ยวไปในน้ำ
และบก)

อามกมจฺจโกชี

เป็นทุติยาตปปริสฺสมาส โดยมีวิเสสณบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. อามกา จ เต มจฺจกา จาติ อามกมจฺจกา. (อามก + มจฺจ) วิเสสณบุพพทกัมมธารยสฺมาส
อามกา จ อ.ติบ ท. ด้วย เต อ.ติบ ท. เหล่านั้น มจฺจกา จ เป็นปลาด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อามกมจฺจกา ชื่อว่าอามกมจฺจ. (ปลาติบ)

๒. อามกมจฺจเญ ญฺชติ สีเสนาติ อามกมจฺจโกชี, ปกฺชี. (อามกมจฺจสทฺทูปปท + ญฺช พยวทรเณ
ในการกลืนกิน + ฌปฺจจย) กัตตุรูป, ตสฺสีสสฺสาธนะ, กิตฺนตสฺมาส, ทุติยาตปปริสฺสมาส
(โย ปกฺชี) อ.นกไต ญฺชติ ย่อมกิน อามกมจฺจเญ ซึ่งปลาติบ ท. สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (โส ปกฺชี) อ.นกันัน อามกมจฺจโกชี ชื่อว่าอามกมจฺจโกชี, ใต้แก่นก. (ตัวบริโภคปลาติบโดยปกติ)

ตถารูปี

เป็นฉฺฉฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

ตถา รูปิ ยสฺสาติ ตถารูปี, กถา. (ตถา + รูป)
ตถา อ.อย่างนั้น รูปิ เป็นรูป ยสฺสา (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ส่า กถา) อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น ตถารูปี ชื่อว่าตถารูปี, ใต้แก้ววาจาเป็นเครื่องกล่าว. (มีอย่างนั้น
เป็นรูป)

กฏฺจฺจครุทฺทา

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีฉฺฉฐีตปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. กฏฺจฺจสฺ องฺคา กฏฺจฺจคา. (กฏฺจ + องฺค) ฉฺฉฐีตปปริสฺสมาส
องฺคา อ.ส่วน ท. กฏฺจฺจสฺ แห่งพิน กฏฺจฺจคา ชื่อว่ากฏฺจฺจค. (ส่วนแห่งพิน)
๒. กฏฺจฺจคา จ เต รุกฺขา จาติ กฏฺจฺจครุทฺทา. (กฏฺจฺจค + รุกฺข) วิเสสณบุพพทกัมมธารยสฺมาส
กฏฺจฺจคา จ อ.อันเป็นส่วนแห่งพินด้วย เต อ.อันเป็นส่วนแห่งพินนั้น รุกฺขา จ เป็นต้นไม้ด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น กฏฺจฺจครุทฺทา ชื่อว่ากฏฺจฺจครุทฺท. (ต้นไม้อันเป็นส่วนแห่งพิน)

อสารกา

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

นตติ สáro เยสนตติ อสารกา, กฏจุงครุกขา. (น + สาร์)

สáro อ.แก่น เยส (กฏจุงครุกขาน) แห่งต้นไม้อันเป็นส่วนแห่งพิน นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต กฏจุงครุกขา) อ.ต้นไม้อันเป็นส่วนแห่งพิน ท. เหล่านั้น อสารกา ชื่อว่าอสารก, ได้แก่ต้นไม้อันเป็น
ส่วนแห่งพินทั้งหลาย. (อันไม่มีแก่น)

ชาตสáro

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ชาโต สáro ยลส์ลตติ ชาตสáro, ขทโร. (ชาต + สาร์)

สáro อ.แก่น ชาโต อันเกิดแล้ว ยลส์ (ขทโรยลส์) แก่ไม้ตะเคียนโต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โล ขทโร) อ.ไม้ตะเคียนนั้น ชาตสáro ชื่อว่าชาตสาร์, ได้แก่ไม้ตะเคียน. (อันมีแก่นเกิดแล้ว)

อตุตมจตุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อตุตมจตุ ตํ อจตุจตุจตุ อตุตมจตุ. (อตุตม + อจตุ)

อตุตมจตุ จ อ.อันสูงสุดด้วย ตํ อ.อันสูงสุดนั้น อจตุ จ เป็นอวัยวะด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น อตุตมจตุ ชื่อว่าอตุตมจตุ. (อวัยวะอันสูงสุด)

อกตญญ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาล โดยมีทุตติยาตปุริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กตฺ ชานาตีติ กตญญ, ปุคฺคโล. (กตสทหุปปท + ญา อวโพธเน ในกาธรรู + ฐปจจย) กตฺ-
รูป, กตฺตฺสาธนะ, กิตฺนตสมาล, ทุตติยาตปุริสสมาล

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ชานาติ ย่อมรู้ (ปรปุคฺคเลน) กตฺ (อุปการ) ซึ่งอุปการะ อันบุคคล
อื่น กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กตญญ ชื่อว่ากตญญ, ได้แก่บุคคล. (ผู้
อุปการะที่บุคคลอื่นกระทำแล้ว)

๒. น กตญญ อกตญญ, ปุคฺคโล. (น + กตญญ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาล

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล กตญญ ผู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นกระทำแล้ว น หามีได้ อกตญญ ชื่อว่า

อกตัญญู, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่รู้อุปการะที่บุคคลอื่นกระทำแล้ว, อกตัญญู)

โลहितภุกโฆ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

โลहितํ ภุกขา ยสฺสาติ โลहितภุกโฆ, ปุคฺคโล. (โลहित + ภุกขา)

โลहितํ อ.เสือด ภุกขา เป็นอาหาร ยสฺส (บุคคลสฺส) แห่งบุคคลใด (อกตฺ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โลहितภุกโฆ ชื่อว่าโลहितภุกข, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีเสือดเป็นอาหาร)

ทนต์นตรคโต

เป็นสัดตมิตฺตปฺริสฺสมาส โดยฉัฏฐีตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ทนต์านํ อนฺตรโร ทนต์นตรโร. (ทนต์ + อนฺตร) ฉัฏฐีตฺตปฺริสฺสมาส

อนฺตรโร อ.ระหว่าง ทนต์านํ แห่งฟัน ท. ทนต์นตรโร ชื่อว่าทนต์นตร. (ระหว่างฟัน)

๒. ทนต์นตรเร คโต ทนต์นตรคโต, ปุคฺคโล. (ทนต์นตร + คต) สัดตมิตฺตปฺริสฺสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล คโต ผู้ไปแล้ว ทนต์นตรเร ในระหว่างแห่งฟัน ทนต์นตรคโต ชื่อว่า
ทนต์นตรคต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไปแล้วในระหว่างฟัน)

สามณฺณ

เป็นภาวตฺตทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

สามณฺสฺส ภาวโร สามณฺณ. (สามณ + ญยฺปัจจย)

ภาวโร อ.ความเป็น สามณฺสฺส แห่งสามณะ สามณฺณ ชื่อว่าสามณฺณ. (ความเป็นสามณะ)

สชฺชเคหํ

เป็นฉัฏฐีตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สชฺชยา เคหํ สชฺชเคหํ. (สชฺช + เคห)

เคหํ อ.เรือน สชฺชยา ของเพื่อนหญิง สชฺชเคหํ ชื่อว่าสชฺชเคห. (เรือนของเพื่อนหญิง)

ปทุฏฐกมมุนดา

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มีวิเคราะหว่า

ปทุฏฐ โจ กมมุนโต เยสนฺติ ปทุฏฐกมมุนดา, ชนา. (ปทุฏฐ + กมมุนต)

กมมุนโต อ.การงาน ปทุฏฐ โจ อันโทษประทุษร้ายแล้ว เยสฺ (ชานา) แห่งชน ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปทุฏฐกมมุนดา ชื่อว่าปทุฏฐกมมุนต, ได้แก่งชนทั้งหลาย. (ผู้มีการงานอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

ทฏฐกาโม

เป็นจตุตถิตีปปริสสมาล มีวิเคราะหว่า

ทฏฐุ กามเตติ ทฏฐกาโม, ชโน. (ทฏฐุสทูปปท + กมฺ กนฺติยํ ในความใคร่ + ณปัจจย) กัตตุ-
รูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาล

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กามเตติ ย่อมใคร่ ทฏฐุ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ทฏฐกาโม ชื่อว่าทฏฐกาม, ได้แก่งชน. (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น, ผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า, ผู้ประสงค์จะเฝ้า)

สมตตกาโล

เป็นจัญญูตีปปริสสมาล มีวิเคราะหว่า

สมตตถสฺส กาลो สมตตกาโล. (สมตต + กาล)

(กาล) อ.กาล สมตตถสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคล ผู้สามารถ สมตตกาโล ชื่อว่าสมตตกาล. (กาล
แห่งบุคคลเป็นผู้มีความสามารถ)

เกสคฺคมตโต

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาล โดยมีจัญญูตีปปริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. เกสสฺส อคฺคํ เกสคฺคํ. (เกส + อคฺค) จัญญูตีปปริสสมาล

อคฺคํ อ.ปลาย เกสสฺส แห่งผม เกสคฺคํ ชื่อว่าเกสคฺค. (ปลายผม)

๒. เกสคฺคํ มตฺตา ยสฺสาติ เกสคฺคมตโต, อาฆาโต. (เกสคฺค + มตฺตา) จัญญูทวิปทตูลยาธิกรณ-
พหุพีหิสมาล

เกสคฺคํ อ.ปลายแห่งผม มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (อาฆาตสฺส) แห่งความอาฆาตใด (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อาฆาโต) อ.ความอาฆาตนั้น เกสคฺคมตโต ชื่อว่าเกสคฺคมตต, ได้แก่งความ

อาฆาต. (มีปลายผมเป็นประมาณ)

สมมานโส

เป็นนักรู้ทวิปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

สม มานลี ยสฺสาติ สมมานโส, ภควา. (สม + มานล)

มานลี อ.พระทัย สม อันเสมอ ยสฺส (ภควโต) แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์โต (อดีต) มีอยู่
อิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น สมมานโส ชื่อว่าสมมานล, ได้แก่พระผู้มี
พระภาคเจ้า. (ผู้มีพระทัยอันเสมอ)

ทสฺสนตถาย

เป็นนจตุตถิตตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะหว่า

ทสฺสนสฺส อตถาย ทสฺสนตถาย. (ทสฺสน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ทสฺสนสฺส แก่การเฝ้า ทสฺสนตถาย ชื่อว่าทสฺสนตถ. (ประโยชน์แก่การเห็น,
ประโยชน์แก่การเฝ้า)

อายายจิตกาโล

เป็นนักรู้ตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะหว่า

อายายจิตานํ กาลิ อายายจิตกาโล. (อายายจิต + กาล)

กาลิ อ.กาล (อตุตนา) อายายจิตานํ (วตฺถุนิ) แห่งวัดถุ ท. อันตน ทูลขอแล้ว อายายจิตกาโล
ชื่อว่าอายายจิตกาล. (กาลที่ตนทูลขอแล้ว)

อสุกฺกจฺจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อสุกฺกจฺจ ตํ จจฺจณจฺจติ อสุกฺกจฺจัน. (อสุก + จจ)

อสุกฺก จ อ.โน้นด้วย ตํ อ.โน้นนั้น จจัน จ เป็นที่ด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ อสุกฺกจฺจัน ชื่อว่าอสุกฺก-
จจัน. (ที่โน้น)

โยชนมตต์

เป็นจัญญูทวิปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาล มิวีเคราะหฺ

โยชนํ มตฺตา ยลฺลํสาติ โยชนมตฺตํ, จานํ. (โยชน + มตฺตา)

โยชนํ อ.โยชนํ มตฺตา เป็นประมาณ ยลฺลํ (จานลฺลํ) แห่งที่ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จานํ) อ.ที่นั่น โยชนมตฺตํ ชื่อว่าโยชนมตฺต, ได้แก่ที่. (มีโยชนเป็นประมาณ, ลักว่าโยชน, เพียงหนึ่งโยชน)

อหุณโยชนํ

เป็นอมาทิปรตฺตปฺปฺริสฺลํมาล มิวีเคราะหฺว่า

โยชนลฺลํ อหุณํ อหุณโยชนํ. (อหุณ + โยชน)

อหุณํ อ.กึ่ง โยชนลฺลํ แห่งโยชนํ อหุณโยชนํ ชื่อว่าอหุณโยชน. (กึ่งโยชน, ครึ่งโยชน)

โปกฺขรณีสมีป

เป็นจัญญูตฺตปฺปฺริสฺลํมาล มิวีเคราะหฺว่า

โปกฺขรณียา สมีป โปกฺขรณีสมีป. (โปกฺขรณิ + สมีป)

ลมีป อ.ที่ใกล้ โปกฺขรณียา แห่งสระโปกฺขรณิ โปกฺขรณีสมีป ชื่อว่าโปกฺขรณีสมีป. (ที่ใกล้สระโปกฺขรณิ)

อนฺโตเชตวนํ

นิบาตบุพพะอํพยยี่ภาวสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

เชตวนลฺลํ อนฺโต อนฺโตเชตวนํ. (อนฺโต + เชตวน)

อนฺโต ในภายใน เชตวนลฺลํ แห่งพระเชตวัน อนฺโตเชตวนํ ชื่อว่าอนฺโตเชตวน. (ภายในพระเชตวัน)

เชตวนโปกฺขรณีสฺตโร

เป็นลตฺตมิตฺตปฺปฺริสฺลํมาล โดยมีจัญญูตฺตปฺปฺริสฺลํมาลอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. โปกฺขรณียา สฺตโร โปกฺขรณีสฺตโร. (โปกฺขรณิ + สฺตโร) จัญญูตฺตปฺปฺริสฺลํมาล

สฺตโร อ.ฝั่ง โปกฺขรณียา แห่งสระโปกฺขรณิ โปกฺขรณีสฺตโร ชื่อว่าโปกฺขรณีสฺตโร. (ฝั่งสระโปกฺขรณิ)

๒. เขตวเน โปกฺขรณีตีรํ เขตวเนโปกฺขรณีตีรํ. (เขตวเน + โปกฺขรณีตีร) ลัตตมัตตปฺปรีสฺสมาส
 โปกฺขรณีตีรํ อ.ฝั่งแห่งสระโปกฺขรณี เขตวเน ไกลัพระเขตวัน เขตวเนโปกฺขรณีตีรํ ชื่อว่าเขตวเนโปก
 ขรณีตีร. (ฝั่งสระโปกฺขรณีไกลัพระเขตวัน)

หนุกกฺกฺจิกโก

เป็นฉนฺทฺฐิตตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หนุกกฺสฺส อฺกฺกฺจิกโก หนุกกฺกฺจิกโก. (หนุก + อฺกฺกฺจิก)

อฺกฺกฺจิกโก อ.กระตุก หนุกกฺสฺส แห่งคาง หนุกกฺกฺจิกโก ชื่อว่าหนุกกฺจิกโก. (กระตุกคาง)

ปติกฺกฺจิตกกาล

เป็นฉนฺทฺฐิตตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติกฺกฺจิตตสฺส กาล ปติกฺกฺจิตกกาล. (ปติกฺกฺจิต + กาล)

กาล อ.กาล ปติกฺกฺจิตตสฺส (หนุกกฺกฺจิกกสฺส) แห่งกระตุกคาง ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปติกฺกฺจิตกกาล ชื่อว่า
 ปติกฺกฺจิตกกาล. (กาลที่กระตุกคางตั้งอยู่เฉพาะแล้ว)

หรือ เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติกฺกฺจิตตญจ ตํ กาล จาติ ปติกฺกฺจิตกกาล. (ปติกฺกฺจิต + กาล)

ปติกฺกฺจิตตํ จ อ.เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ ปติกฺกฺจิตกกาล ชื่อว่าปติกฺกฺจิตกกาล. (กาลเป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว)

อคฺคปฺคฺคโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อคฺคโค จ โส ปฺคฺคโล จาติ อคฺคปฺคฺคโล. (อคฺค + ปฺคฺคโล)

อคฺคโค จ อ.ผู้เลิศด้วย โส อ.ผู้เลิศนั้น ปฺคฺคโล จ เป็นบุคคลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคฺคปฺคฺคโล
 ชื่อว่าอคฺคปฺคฺคโล. (บุคคลผู้เลิศ)

เทวาทิเทโว

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทเวหิ อติเทโว เทวาทิเทโว. (เทว + อติเทว)

อติเทโว อ.เทวดาผู้ยิ่ง เทเวหิ กว่าเทวดา ท. เทวาทิเทโว ชื่อว่าเทวาทิเทว. (เทวดาผู้ยิ่งกว่าเทวดา, เทพยิ่งกว่าเทพ)

นรทम्मสารถิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตียาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นเร ทมโม นรทम्म. (นร + ทम्म) ทุตียาตปปริสสมาส

ทมโม อ.ผู้ฝึก นเร ซึ่งนรชน ท. นรทम्म ชื่อว่านรทम्म. (ผู้ฝึกนรชน)

๒. นรทम्म จ โส สารถิ จาติ นรทम्मสารถิ. (นรทम्म + สารถิ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

นรทम्म จ อ.ผู้ฝึกซึ่งนรชนด้วย โส อ.ผู้ฝึกซึ่งนรชนนั้น สารถิ จ เป็นนายสารถิตัวด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ นรทम्मสารถิ ชื่อว่านรทम्मสารถิ. (สารถิตผู้ฝึกนรชน)

สมนตจกขุ

เป็นจัญฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมนตา จกขุ ยสฺสาติ สมนตจกขุ, พุทฺโธ. (สมนตา + จกขุ)

จกขุ อ.จักขุ สมนตา ในที่โดยรอบ ยสฺส (พุทฺธสฺส) แห่งพระพุทธเจ้าพระองค์ใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น สมนตจกขุ ชื่อว่าสมนตจกขุ, ได้แก่พระพุทธเจ้า. (ผู้มี
จักขุโดยรอบ)

สตปุณฺณลกขณฺ

เป็นจัญฐิทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีตติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุณฺณเณ นิพฺพตฺตํ ลกขณฺํ ปุณฺณลกขณฺํ. (ปุณฺณ + ลกขณ) เป็นมัจฉโลปีสมาส, ลบ นิพฺพตฺต-
ตฺพฺทํ, ตติยาตปปริสสมาส

ลกขณฺํ อ.ลักษณะ นิพฺพตฺตํ อันบังเกิดแล้ว ปุณฺณเณ ด้วยบุญ ปุณฺณลกขณฺํ ชื่อว่าปุณฺณลกขณ. (ลักษณะที่บังเกิดด้วยบุญ)

๒. สัตว์ ปุณณลกขณิ ยสฺสาติ สัตปุณณลกขणे, พุทฺโธ. (สัต + ปุณณลกขณ) จัณฐิตวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ลกขณปุณณิ อ.ลักษณะอันเกิดแล้วด้วยบุญ สัตว์ หนึ่งร้อย ยสฺส (พุทฺธสฺส) แห่งพระพุทธเจ้า
พระองค์โต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น สัตปุณณลกขणे
ชื่อว่าสัตปุณณลกขณ, ได้แก่พระพุทธเจ้า. (ผู้มีลักษณะที่เกิดด้วยบุญหนึ่งร้อย)

สัตสทสฺสกปฺมตถกํ

เป็นจัญฐิตปุริสฺสมาส โดยมีอสมหารทิกุสฺมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัตสทสฺसानิ กปฺยานิ สัตสทสฺสกปฺยานิ. (สัตสทสฺส + กปฺย)

กปฺยานิ อ.กัปปี ท. สัตสทสฺसानิ แสนหนึ่ง สัตสทสฺสกปฺยานิ ชื่อว่าสัตสทสฺสกปฺยานิ ชื่อว่า
สัตสทสฺสกปฺย. (หนึ่งแสนกัปป)

๒. สัตสทสฺสกปฺยานํ มตถกํ สัตสทสฺสกปฺมตถกํ. (สัตสทสฺสกปฺย + มตถก)

มตถกํ อ.ที่สุด สัตสทสฺสกปฺยานํ แห่งกัปปหนึ่งแสน ท. สัตสทสฺสกปฺมตถกํ ชื่อว่าสัตสทสฺส-
กปฺมตถก. (ที่สุดหนึ่งแสนกัปป)

นิจฺจโล

ปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต จโล อสฺมาติ นิจฺจโล, พุทฺโธ. (นิ + จล)

จโล อ.อันไหน นิคฺคโต ไปปราศแล้ว อสฺมา (พุทฺธา) จากพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส พุทฺโธ) อ.พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น นิจฺจโล ชื่อว่านิจฺจล, ได้แก่พระพุทธเจ้า. (ผู้มีอันไหน
ออกแล้ว)

อปรทฺธภาโว

เป็นจัญฐิตปุริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปรทฺธสฺส ภาโว อปรทฺธภาโว. (อปรทฺธ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อปรทฺธสฺส (ปุคฺคสฺส) แห่งบุคคล ผู้ผิดแล้ว อปรทฺธภาโว ชื่อว่าอปรทฺธภาว.
(ความที่ตนผิดแล้ว)

ติโยชนสติโก

เป็นสังสังฆฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. โยชนานํ สตานิ โยชนสตานิ. (โยชน + สต) จัณฐิตูปุริสสมาส
สตานิ อ.ร้อย ท. โยชนานํ แห่งโยชนํ ท. โยชนสตานิ ชื่อว่าโยชนสต. (ร้อยโยชนํ)
๒. ตีณิ โยชนสตานิ ติโยชนานิ. (ติ + โยชน) อสมาทารทิสมาส
โยชนสตานิ อ.ร้อยแห่งโยชนํ ท. ตีณิ สาม ติโยชนสตานิ ชื่อว่าติโยชนสต. (สามร้อยโยชนํ)
๒. ติโยชนสเดทติ นียุตโต ติโยชนสติโก, อนโตอวีจิ. (ติโยชนสต + ฌิกปัจจย) สังสังฆฎฐาทิอเนกัตถ-

ัตถิต

(อนโตอวีจิ) อ.ภายในนรกชื่อว่าอเวจี นียุตโต ประกอบแล้ว ติโยชนสเดทติ ด้วยร้อยแห่งโยชนํ สาม ท. ติโยชนสติโก ชื่อว่าติโยชนสติก, ได้แก่ภายในอเวจี. (ประกอบด้วยสามร้อยโยชนํ)

อนโตอวีจิ

เป็นอมาทิปรตูปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อวีจิสฺส อนโต อนโตอวีจิ. (อนโต + อวีจิ)

อนโต ในภายใน อวีจิสฺส แห่งนรกชื่อว่าอเวจี อนโตอวีจิ ชื่อว่าอนโตอวีจิ. (ภายในนรกชื่อว่าอเวจี)

โยชนสตุพเพธ

เป็นจัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีจัญฐิตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. โยชนานํ สตํ โยชนสตํ. (โยชน + สต) จัณฐิตูปุริสสมาส
สตํ อ.ร้อย โยชนานํ แห่งโยชนํ ท. โยชนสตํ ชื่อว่าโยชนสต. (ร้อยโยชนํ)
๒. โยชนสตํ อุพเพโธ ยสฺสาติ โยชนสตุพเพธ, สรีริ. (โยชนสต + อุพเพธ)
โยชนสตํ อ.ร้อยแห่งโยชนํ อุพเพโธ เป็นส่วนสูง ยสฺส (สรีรสฺส) แห่งสรีระไต (อตุติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (ติ สรีริ) อ.สรีระนี้ โยชนสตุพเพธ ชื่อว่าโยชนสตุพเพธ, ได้แก่สรีระ. (อันมีหนึ่งร้อยโยชนํ
เป็นส่วนสูง)

กณณลกฺขลิต

เป็นจัญฐิตูปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

กณฺณสฺสํ สกฺขลํ กณฺณสฺสกฺขลํ. (กณฺณ + สกฺขล)

สกฺขลํ อ.ทมวก กณฺณสฺสํ แห่งหู กณฺณสฺสกฺขลํ ชื่อว่ากณฺณสฺสกฺขล. (ทมวกหู)

ออยกปลโล

เป็นฉฺฉฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ออยสฺสํ วิกาโร กปลโล ออยกปลโล. (ออย + กปลล) เป็นมฺขฺฌเฒโลปฺปฺมาสํ, ลบ วิการคฺัพทํ

กปลโล อ.กระเบื้อง วิกาโร อันเป็นวิการ ออยสฺสํ แห่งเหล็ก ออยกปลโล ชื่อว่าออยกปลล. (กระเบื้องอันเป็นวิการแห่งเหล็ก)

ออยปจวี

เป็นฉฺฉฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ออยสฺสํ วิกาโร ปจวี ออยปจวี. (ออย + ปจวี) เป็นมฺขฺฌเฒโลปฺปฺมาสํ, ลบ วิการคฺัพทํ

ปจวี อ.แผ่นดิน วิกาโร อันเป็นวิการ ออยสฺสํ แห่งเหล็ก ออยปจวี ชื่อว่าออยปจวี. (แผ่นดินอันเป็นวิการแห่งเหล็ก)

มหาตาลกฺขนฺธปริมาณ

เป็นฉฺฉฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาสํ โดยมิวิเสสํนบุพพทกัมมธารยสํมาสํ และฉฺฉฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาสํ อยู่ภายใน มีดังนี้

๑. มหนฺโต จ โสํ ตาโล จาติ มหาตาลี. (มหนฺต + ตาล) วิเสสํนบุพพทกัมมธารยสํมาสํ มหนฺโต จ อ.อันใหญ่ด้วย โสํ อ.อันใหญ่นั้น ตาโล จ เป็นตาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาตาลี ชื่อว่ามหาตาลี. (ต้นตาลใหญ่)

๒. มหาตาลสฺสํ ขนฺโธ มหาตาลกฺขนฺโธ. (มหาตาลี + ขนฺธ) ฉฺฉฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาสํ ขนฺโธ อ.ลำ มหาตาลสฺสํ แห่งต้นตาลใหญ่ มหาตาลกฺขนฺโธ ชื่อว่ามหาตาลกฺขนฺธ. (ลำแห่งต้นตาลใหญ่)

๓. มหาตาลกฺขนฺโธ ปริมาณํ ยสฺสํตติ มหาตาลกฺขนฺธปริมาณ, ออยสฺสุโล. (มหาตาลกฺขนฺธ + ปริมาณ) ฉฺฉฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาสํ

มหาตาลกฺขนฺโธ อ.ลำแห่งต้นตาลใหญ่ ปริมาณํ เป็นประมาณ ยสฺสํ (ออยสฺสุล) แห่งหลาวอันเป็นวิการแห่งเหล็ก (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โสํ ออยสฺสุโล) อ.หลาวอันเป็นวิการแห่งเหล็กนั้น มหาตาลกฺขนฺธปริมาณ ชื่อว่ามหาตาลกฺขนฺธปริมาณ, ได้แก่หลาวเหล็ก. (มีลำต้นตาลใหญ่เป็นประมาณ)

อยสุโล

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อยสุล วิกาโร ลูโล อยสุโล. (อย + ลู) เป็นมฺชฌเโลปิสมาส, ลบ วิการคัพท
 ลูโล อ.ทลาว วิกาโร อันเป็นวิการ อยสุล แห่งเทลัก อยสุโล ชื่อว่าอยสุล. (ทลาวอันเป็นวิการแห่ง
 เทลัก)

ปัจฉิมภิตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปัจฉิมา จ ล่า ภิตติ จาติ ปัจฉิมภิตติ. (ปัจฉิมา + ภิตติ)
 ปัจฉิมา จ อ.อันมีในภายหลังด้วย ล่า อ.อันมีในภายหลังนั้น ภิตติ จ เป็นฝาดด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น ปัจฉิมภิตติ. (ฝาดอันมีในภายหลัง, ฝาดข้างหลัง, ฝาดทิศตะวันตก)

ปิฏจิมชฺเฒ

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปิฏจिया มชฺเฒ ปิฏจิมชฺเฒ. (ปิฏจ + มชฺเฒ)
 มชฺเฒ อ.ท่ามกลาง ปิฏจिया แห่งหลัง ปิฏจิมชฺเฒ ชื่อว่าปิฏจิมชฺเฒ. (กลางหลัง)

ปุรตฺถิมภิตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปุรตฺถิมา จ ล่า ภิตติ จาติ ปุรตฺถิมภิตติ. (ปุรตฺถิมา + ภิตติ)
 ปุรตฺถิมา จ อ.อันมีในทิศเบื้องหน้าด้วย ล่า อ.อันมีในทิศเบื้องหน้านั้น ภิตติ จ เป็นฝาดด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ ปุรตฺถิมภิตติ. (ฝาดอันมีในทิศเบื้องหน้า, ฝาดทิศตะวันออก)

ทกฺขิณภิตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทกฺขิณา จ ล่า ภิตติ จาติ ทกฺขิณภิตติ. (ทกฺขิณา + ภิตติ)
 ทกฺขิณา จ อ.เบื้องขวาด้วย ล่า อ.เบื้องขวานั้น ภิตติ จ เป็นฝาดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทกฺขิณ-

ภิตติ. (ฝาเบื้องขวา)

ทกฺขิณปฺลฺโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทกฺขิณ จ โส ปฺลฺโส จาติ ทกฺขิณปฺลฺโส. (ทกฺขิณ + ปฺลฺส)

ทกฺขิณ จ อ.เบื้องขวาด้วย โส อ.เบื้องขวานั้น ปฺลฺโส จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ทกฺขิณปฺลฺโส ชื่อว่าทกฺขิณปฺลฺส. (ข้างเบื้องขวา)

วามปฺลฺโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

วาม จ โส ปฺลฺโส จาติ วามปฺลฺโส. (วาม + ปฺลฺส)

วาม จ อ.เบื้องซ้ายด้วย โส อ.เบื้องซ้ายนั้น ปฺลฺโส จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
วามปฺลฺโส ชื่อว่าวามปฺลฺส. (ข้างเบื้องซ้าย)

อฺตุตฺตรภิตฺติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อฺตุตฺตรา จ ส่า ภิตฺติ จาติ อฺตุตฺตรภิตฺติ. (อฺตุตฺตรา + ภิตฺติ)

อฺตุตฺตรา จ อ.ด้านบนด้วย ส่า อ.ด้านบนนั้น ภิตฺติ จ เป็นฝาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อฺตุตฺตรภิตฺติ
ชื่อว่าอฺตุตฺตรภิตฺติ. (ฝาด้านบน)

อโธภาโค

เป็นลัตตमितฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อโธ ภาโค อโธภาโค. (อโธ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน อโธ ในเบื้องต่ำ อโธภาโค ชื่อว่าอโธภาค. (ส่วนในเบื้องต่ำ)

เอตฺตกํ

เอตฺ ปริมาณํ อสฺสาติ เอตฺตกํ, จานํ. (เอต + ตตฺกปจฺจย)

ปริมาณ อ.ประมาณ เอตฺ เท่านั้น อสฺส (จานสฺส) แห่งที่นั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น เอตฺตกํ
ชื่อว่าเอตฺตก, ไตฺแก่ที. (อันมีประมาณเท่านั้น)

อลภิตวา

เป็นนินิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ลภิตวา อลภิตวา. (น + ลภิตวา)

ลภิตวา ได้แล้ว น ทามีได้ อภิลิตวา ชื่อว่าอลภิตวา. (ไม่ได้แล้ว)

หตติราชกาล

เป็นจัญฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตติ จ โส ราช่า จาติ หตติราช่า. (หตติ + ราช) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยส์มาส
หตติ จ อ.ข้างด้วย โส อ.ข้างนั้น ราช่า จ เป็นผู้พระราช่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ หตติ-
ราช่า ชื่อว่าหตติราช่า. (ข้างผู้พระราช่า)

๒. หตติรณโณ กาลิ หตติราชกาล. (หตติราช + กาล) จัญฐิต์ปปริสส์มาส
กาลิ อ.กาล หตติรณโณ (อตุตโน) แห่งพระองค์ เป็นข้างผู้พระราช่า หตติราชกาล ชื่อว่า
หตติราชกาล. (กาลที่เป็นพญาข้าง)

มคคมุพโท

เป็นลัตตมิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มคเค มุพโท มคคมุพโท, ปุริโส. (มคค + มุพท)

(ปุริโส) อ.บุรุษ มุพโท ผู้หลงแล้ว มคเค ในหนทาง มคคมุพโท ชื่อว่ามคคมุพท, ได้แก่บุรุษ. (ผู้หลง
แล้วในหนทาง, ผู้หลงทาง)

อคคภูจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อคคญจ ตั จานญจาติ อคคภูจัน. (อคค + จาน)

อคค จ อ.ปลายด้วย ตั อ.ปลายนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคคภูจัน ชื่อว่า
อคคภูจัน. (ที่ปลาย)

มชฌิมภูจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มธุรมิถุญจ ตัม จานญจาติ มธุรมิถุญจานัม. (มธุรมิถุญจ + จาน)

มธุรมิถุญจ จ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย ตัม อ.อันมีในท่ามกลางนั้น จานัม จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น มธุรมิถุญจานัม ชื่อว่ามธุรมิถุญจานัม. (ที่อันมีในท่ามกลาง, ที่ท่ามกลาง)

ตติยวาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โส วาโร จาติ ตติยวาโร. (ตติย + วาร)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตติยวาโร
ชื่อว่าตติยวาร. (วาระที่สาม)

จกขุปโต

เป็นฉัญฐิต์ปปริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จกขุญํ ปโต จกขุปโต. (จกขุ + ปโต)

ปโต อ.คลอง จกขุญํ แห่งจักขุ ท. จกขุปโต ชื่อว่าจกขุปโต. (คลองแห่งจักขุ)

ปวิฏฐภาโว

เป็นฉัญฐิต์ปปริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปวิฏฐสสส ภาวो ปวิฏฐภาโว. (ปวิฏฐ + ภาว)

ภาวอ อ.ความเป็น ปวิฏฐสสส (เทวทตตสส) แห่งพระเทวทัต ผู้เข้าไปแล้ว ปวิฏฐภาโว ชื่อว่าปวิฏฐ-
ภาว. (ความที่พระเทวทัตเป็นผู้เข้าไปแล้ว)

วิวรรทสสิ

เป็นทุตติยัตปปริสสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

วิวรรํ ปสสตี สึเลนาติ วิวรรทสสิ, โปโส. (วิวรรททูปปท + ทิส เปกขณ ในการดู, เห็น + ติ
ปัจจัจย) กัตตรูป, ตัสสิสสาธนะ, กิตันตสมาส

(โย โปโส) อ.บุรุษใด ปสสตี ย่อมเห็น วิวรร ซึ่งช้อง สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
โปโส) อ.บุรุษนั้น วิวรรทสสิ ชื่อว่าวิวรรทสสิ, ใต้แก่บุรุษ. (ผู้เห็นช้องโดยปกติ)

ขณติวาทิฏโศ

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

ขณติวาทิ ฏโศ ขณติวาทิฏโศ, พุทโศ. (ขณติวาทิ + ฏโศ)

(พุทโศ) อ.พระพุทโศเจ้า ขณติวาทิ เป็นขณติวาทิ ฏโศ เป็นแล้ว ขณติวาทิฏโศ ชื่อว่าขณติวาทิฏโศ. (เป็นขณติวาทิตาบสเป็นแล้ว)

กลาพุราษฏโศ

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

กลาพุราษฏ ฏโศ กลาพุราษฏโศ, เทวทโศ. (กลาพุราษฏ + ฏโศ)

(เทวทโศ) อ.พระเทวทัต กลาพุราษฏ เป็นพระราชาพระนามว่ากลาพ ฏโศ เป็นแล้ว กลาพุราษฏโศ ชื่อว่ากลาพุราษฏโศ. (เป็นพระราชาพระนามว่ากลาพเป็นแล้ว)

จุลลธมมปาโลฏโศ

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

จุลลธมมปาโล ฏโศ จุลลธมมปาโลฏโศ, พุทโศ. (จุลลธมมปาโล + ฏโศ)

(พุทโศ) อ.พระพุทโศเจ้า จุลลธมมปาโล เป็นจุลลธมมปาละ ฏโศ เป็นแล้ว จุลลธมมปาโลฏโศ ชื่อว่าจุลลธมมปาโลฏโศ. (เป็นจุลลธมมปาละเป็นแล้ว)

มหาปตาปราษฏโศ

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

มหาปตาปราษฏ ฏโศ มหาปตาปราษฏโศ, เทวทโศ. (มหาปตาปราษฏ + ฏโศ)

(เทวทโศ) อ.พระเทวทัต มหาปตาปราษฏ เป็นพระราชาพระนามว่ามหาปตาปะ ฏโศ เป็นแล้ว มหาปตาปราษฏโศ ชื่อว่ามหาปตาปราษฏโศ. (เป็นพระราชาพระนามว่ามหาปตาปะเป็นแล้ว)

ทฎจตุฎโจ

เป็นวิเสสนโนภยบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

ทฎโจ จ โส ตุฎโจ จาติ ทฎจตุฎโจ, มหาชิน. (ทฎจ + ตุฎโจ)

โส (มหาชโน) อ.มหาชนนั้น ทฎุโจ จ ว่างแล้วด้วย ตฎุโจ จ ยินดีแล้วด้วย ทฎุจตฎุโจ ชื่อว่า
ทฎุจตฎุจ, ได้แก่มหาชน. (ทั้งว่างแล้วทั้งยินดีแล้ว)

ธชปตาคกทลโย

เป็นอิติตรีโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธชา จ ปตาคา จ กทลโย จ ธชปตาคกทลโย. (ธช + ปตาค + กทล)

ธชา จ อ.ธช ท. ด้วย ปตาคา จ อ.ธชแผ่นผ้า ท. ด้วย กทลโย จ อ.ต้นกล้วย ท. ด้วย
ธชปตาคกทลโย ชื่อว่าธชปตาคกทล. (ธชชัย ธชแผ่นผ้า และต้นกล้วย)

ปุณณพโฏ

เป็นวิเศษนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณโณ จ โส พโฏ จาติ ปุณณพโฏ. (ปุณณ + พโฏ)

ปุณโณ จ อ.อันเต็มแล้วด้วย โส อ.อันเต็มแล้วนั้น พโฏ จ เป็นหม้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปุณณพโฏ ชื่อว่าปุณณพโฏ. (หม้อที่เต็มแล้ว)

สพพชโน

เป็นวิเศษนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพโพ จ โส ชโน จาติ สพพชโน. (สพพ + ชน)

สพโพ จ อ.ทั้งปวงด้วย โส อ.ทั้งปวงนั้น ชโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพพชโน ชื่อว่า
สพพชน. (ชนทั้งปวง)

อปปิโย

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปิโย อปปิโย, สพพชโน. (น + ปิโย)

(สพพชโน) อ.ชนทั้งปวง ปิโย เป็นที่รัก น ทามีได้ อปปิโย ชื่อว่าอปปิโย, ได้แก่ชนทั้งปวง. (ผู้ไม่เป็น
ที่รัก)

ตุฏฐภาโว

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฏฐสฺส ภาโว ตุฏฐภาโว. (ตุฏฐ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ตุฏฐสฺส (มทาชนสฺส) แห่งมทาชน ผู้ยินดีแล้ว ตุฏฐภาโว ชื่อว่าตุฏฐภาว. (ความที่มทาชนยินดีแล้ว)

อกณฺทเนตฺโต

เป็นนินิบาดบุพพทพหุพีทิสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กณฺทานิ จ ตานิ เนตฺตานิ จาติ กณฺทเนตฺตานิ. (กณฺท + เนตฺต) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

กณฺทานิ จ อ.อันตํ ท. ด้วย ตานิ อ.อันตํ ท. เหล่านั้น เนตฺตานิ จ เป็นพระเนตร ท. ด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ กณฺทเนตฺตานิ ชื่อว่ากณฺทเนตฺต. (พระเนตรอันตํ)

๒. นตฺติ กณฺทเนตฺตานิ อสฺสาติ อกณฺทเนตฺโต, ปิงฺคโล. (น + กณฺทเนตฺต) นินิบาดบุพพท-
พหุพีทิสมาส

กณฺทเนตฺตานิ อ.พระเนตรอันตํ ท. อสฺส (ปิงฺคลสฺส) แห่งพระเจ้าปิงฺคละนั้น นตฺติ ย่อมไม่มี
อิตติ เพราะเหตุนี้ (โล ปิงฺคโล) อ.พระเจ้าปิงฺคละนั้น อกณฺทเนตฺโต ชื่อว่าอกณฺทเนตฺต, ได้แก่พระเจ้าปิงฺคละ.
(ผู้มีพระเนตรไม่ตํ)

ตปฺปนฏฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตปฺปนญฺจ ตํ จานญฺจาติ ตปฺปนฏฺจานํ. (ตปฺปน + จาน)

ตปฺปนํ จ อ.อันเตือตฺรอนด้วย ตํ อ.อันเตือตฺรอนนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้
ตปฺปนฏฺจานํ ชื่อว่าตปฺปนฏฺจาน. (ที่เป็นที่เตือตฺรอน)

ปมาทวิหารี

เป็นตติยาตฺปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปมาเทน วิหริติ สีเลนาคิ ปมาทวิหารี, ปุคฺคโล. (ปมาทสทฺทูปฺปท + วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่
+ ฌปฺจจฺย) กัดตฺรูป, ตฺสสฺสลาธนะ, กิตฺตนตฺสมาส

(โย บุคฺคโล) อ.บุคฺคไลโต วิหฺรติ ย่อมอยู่ ปมาเทน โดยประมาณ สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส บุคฺคโล) อ.บุคฺคลนัณ ปมาทวิหฺรึ ชื่อว่าปมาทวิหฺรึ, ได้แก่บุคฺค. (ผู้อยู่โดยความประมาณโดยปกติ)

กมฺมตปฺปนํ

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
กมฺเมณ ตปฺปนํ กมฺมตปฺปนํ. (กมฺม + ตปฺปน)
ตปฺปนํ อ.ความเดือดร้อน กมฺเมณ เพราะกรรม กมฺมตปฺปนํ ชื่อว่ากมฺมตปฺปน. (ความเดือดร้อนเพราะ
กรรม)

โทมนสฺสมตฺตํ

เป็นนฺทฺฐึทวิปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
โทมนสฺสํ มตฺตา ยสฺสาติ โทมนสฺสมตฺตํ, การณํ. (โทมนสฺส + มตฺตา)
โทมนสฺสํ อ.ความโทมนัส มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (การณสฺส) แห่งเหตุใด (อตฺถิ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ การณ) อ.เหตุนี้ โทมนสฺสมตฺตํ ชื่อว่าโทมนสฺสมตฺต, ได้แก่เหตุ. (มีความ
โทมนัสเป็นประมาณ, เพียงความโทมนัส, ลักว่าความโทมนัส)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปรโ จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลก)
ปรโ จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่าปรโลก.
(โลกอื่น, ปรโลก)

วิปากตปฺปนํ

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
วิปาเกณ ตปฺปนํ วิปากตปฺปนํ. (วิปาก + ตปฺปน)
ตปฺปนํ อ.ความเดือดร้อน วิปาเกณ เพราะกรรม วิปากตปฺปนํ ชื่อว่าวิปากตปฺปน. (ความเดือดร้อน
เพราะวิปาก)

อปายทุกขัง

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มีวเคราะทฺว่า

อปาเย ทุกขัง อปายทุกขัง. (อปาย + ทุกข)

ทุกขัง อ.ความทุกขัง อปาเย ในอบาย อปายทุกขัง ชื่อว่าอปายทุกข. (ความทุกขังในอบาย)

นानปฺปการิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มีวเคราะทฺว่า

นानา ปกาโร ยสฺสาติ นานปฺปการิ, ปาปํ. (นानา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ ยสฺส (ปาปสฺส) แห่งบาปนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ปาป) อ.บาปนั้น นานปฺปการิ ชื่อว่านานปฺปการ, ได้แก่บาป. (มีประการต่างๆ)

วุดตปฺปการิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มีวเคราะทฺว่า

วุดโต ปกาโร ยสฺสาติ วุดตปฺปการิ, ตปฺปนํ. (วุดต + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ วุดโต อันถูกกล่าวแล้ว ยสฺส (ตปฺปนสฺส) แห่งความเดือดร้อนใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ตปฺปน) อ.ความเดือดร้อนนั้น วุดตปฺปการิ ชื่อว่าวุดตปฺปการ, ได้แก่ความเดือดร้อน. (มีประการอันถูกกล่าวแล้ว)

อปฺปมตฺตกํ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มีวเคราะทฺว่า

อปฺปา มตฺตา ยสฺสาติ อปฺปมตฺตกํ, ตปฺปนํ. (อปฺปา + มตฺตา)

มตฺตา อ.ประมาณ อปฺปา อันน้อย ยสฺส (ตปฺปนสฺส) แห่งความเดือดร้อนใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ตปฺปน) อ.ความเดือดร้อนนั้น อปฺปมตฺตกํ ชื่อว่าอปฺปมตฺตก, ได้แก่ความเดือดร้อน. (มีประมาณน้อย)

คาถาปริโยสาน์

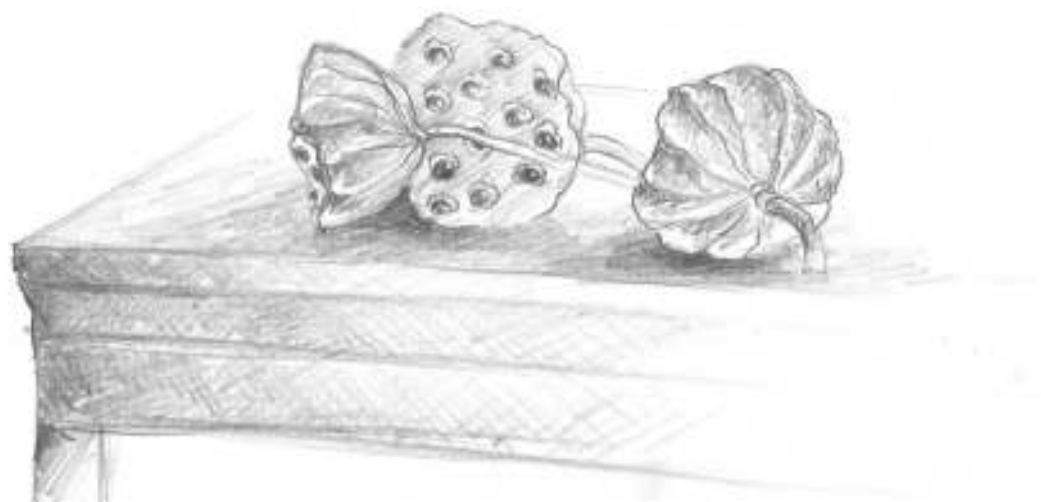
เป็นฉันทวิธาน์ปฐกัสมาส มีวิเคราะหว่า
 คาถาย ปริโยสาน์ คาถาปริโยสาน์. (คาถา + ปริโยสาน์)
 ปริโยสาน์ อ.กาลเป็นที่ล้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาถาปริโยสาน์ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน์. (กาล
 เป็นที่ล้นสุดลงรอบแห่งคาถา, เวลาจบคาถา)

โสตาปนนาทโย

เป็นฉันทวิธาน์ปฐกัสมาส มีวิเคราะหว่า
 โสตาปนโน อาทิ เยล เต โสตาปนนาทโย, อริยบุคคลา. (โสตาปน + อาทิ)
 โสตาปนโน อ.พระโสตาปน อาทิ เป็นต้น เยล (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด
 (อตติ) มีอยู่, เต (อริยบุคคลา) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนนาทโย ชื่อว่าโสตาปนนาทโย, ได้แก่
 พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาปนเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพีหีสมาส มีวิเคราะหว่า
 ๑. อตโต อสสา อตติติ อตติกา, วาจา. (อตโต + อิกปัจจย) อัสนัตติตติ
 อตโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (สา วาจา)
 อ.วาจานั้น อตติกา ชื่อว่าอตติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)
 ๒. สท อตติกาย ยา วตตติติ สาตติกา, เทสนา. (สท + อตติกา) สหบุพพบทพหุพีหีสมาส
 ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมี
 ประโยชน์ อติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไป
 กับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

๑๓. สุนนาเทวีวตถุ [๑๓]

สุนนาเทวีวตถุ (มยา วุจเต) ๕

สุนนาเทวีวตถุ อ.เรื่องแห่งนางสุนนาเทวี (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ)
(วุจเต) จะกล่าว ๕

สุนนาเทวีวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๑๓. เรื่องนางสุนนาเทวี

๑. “อิธ นุนทติ เปจจ นุนทตีติ อิมิ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต สุนนาเทวี
อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต สุนนาเทวี อารพฺภ “อิธ นุนทติ เปจจ นุนทตีติ อิมิ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ สุนนาเทวี ซึ่งนางสุนนาเทวี กเถสิ ตรัสแล้ว อิมิ ฌมฺมเทสนํ
ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “อิธ นุนทติ เปจจ นุนทตีติ ว่า “อิธ นุนทติ เปจจ นุนทติ”
ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระวิหารเขตวัน ทรงปรารภนางสุนนาเทวี ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า “อิธ นุนทติ เปจจ นุนทติ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “อิธ นุนทติ เปจจ นุนทติ” สรุปะ
ใน อิติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมิ ฌมฺมเทสนํ อิมิ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัภันตริกิริยาของ สตุถา สุนนาเทวี
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....
.....
.....

๒. สลาวตฤถีย หิ เทวสิกั อนาถปิณฺฑทิกสุส เคเห เทว ภิกขุสหฺสฺสานิ ฎุณฺชนฺติ, ตถา วิสาขาย มหาอุปาสิกาย ๗

สลาวตฤถีย หิ เทวสิกั อนาถปิณฺฑทิกสุส เคเห เทว ภิกขุสหฺสฺสานิ ฎุณฺชนฺติ, ตถา (เทวสิกั) วิสาขาย มหาอุปาสิกาย (เคเห เทว ภิกขุสหฺสฺสานิ ฎุณฺชนฺติ) ๗

หิ ดั่งจะกล่าวโดยพิสดาร ภิกขุสหฺสฺสานิ อ.พันแห่งภิกษุ ท. เทว สอง ฎุณฺชนฺติ ย่อมฉัน เคเห ในเรือน อนาถปิณฺฑทิกสุส ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฺฑทิกะ สลาวตฤถีย ในเมืองสาวัตถี เทวสิกั ทุกๆ วัน, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น (ภิกขุสหฺสฺสานิ) คือว่า อ.พันแห่งภิกษุ ท. (เทว) สอง (ฎุณฺชนฺติ) ย่อมฉัน (เคเห) ในเรือน วิสาขาย ของ นางวิสาขา มหาอุปาสิกาย ผู้มหาอุปาสิกา (เทวสิกั) ทุกๆ วัน ๗

ความพิสดารว่า ภิกษุ ๒,๐๐๐ รูป ย่อมฉันในเรือนของท่านอนาถปิณฺฑทิกเศรษฐีในเมืองสาวัตถีทุกๆ วัน เช่นกัน ภิกษุ ๒,๐๐๐ รูป ย่อมฉันในเรือนของนางวิสาขามหาอุปาสิกาทุกๆ วัน

หิศัพฺท วิตถารโชตกะ เทว วิเสสนะของ ภิกขุสหฺสฺสานิ ๗ สุททกัตฺตานิ ฎุณฺชนฺติ ๗ อาชยาตบทกัตฺตวาจก สลาวตฤถีย วิสยาธาระใน อนาถปิณฺฑทิกสุส เทวสิกั กิริยาวิเสสนะ ใน ฎุณฺชนฺติ อนาถปิณฺฑทิกสุส สามีสัมพันธะใน เคเห ๗ วิสยาธาระใน ฎุณฺชนฺติ, ตถา กัถิ ภิกขุสหฺสฺสานิ กัถิ สุททกัตฺตานิ ฎุณฺชนฺติ ๗ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เทว วิเสสนะของ ภิกขุสหฺสฺสานิ เทวสิกั กิริยาวิเสสนะใน ฎุณฺชนฺติ วิสาขาย สามีสัมพันธะใน เคเห มหาอุปาสิกาย วิเสสนะของ วิสาขาย เคเห วิสยาธาระใน ฎุณฺชนฺติ ตถา วิวริยะใน วิสาขาย มหาอุปาสิกาย เคเห เทว ภิกขุสหฺสฺสานิ ฎุณฺชนฺติ ๗ วิวรรณะ ๗

.....
.....
.....

๓. สลาวตฤถียญจ โย โย ทานํ ทาทุกาโม โหติ; โส โส เตสํ อุภินฺหนํ โอภาสํ ลภิตฺวา ว กโรติ ๗

สลาวตฤถียญจ โย โย (ปุคฺคโล) ทานํ ทาทุกาโม โหติ; โส โส (ปุคฺคโล) เตสํ อุภินฺหนํ (ชนานํ) โอภาสํ ลภิตฺวา ว กโรติ ๗

จ ก็ โย โย (บุคคลโล) อ.บุคคลใดๆ สาวตถิย์ในเมืองสาวัตถี ทาตุกาโม เป็นผู้ใคร่
เพื่ออันถวาย ทาน ซึ่งทาน โหติ ย่อมเป็น, โส โส (บุคคลโล) อ.บุคคลนั้นๆ ลมิตวา
ได้แล้วเที่ยว โอกาส ซึ่งโอกาส (ชานน) ของชน ท. อุภินัน ทั้งสอง เตส เหล่า
กโรติ ย่อมกระทำ ฯ

ก็ บุคคลใดๆ ในเมืองสาวัตถีมีความประสงค์จะถวายทาน บุคคลนั้นๆ ได้โอกาสของ
ชนทั้งสองเหล่านั้น จึงกระทำได้

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ โย สองบท วิเสสนะของ บุคคลโลๆ สุตหกัตตาใน โหติๆ
อาชยาตบหกัตตฺวาจก สาวตถิย์ วิสยาธาระใน บุคคลโล ทาน อุตตกัมมะใน ทาตุ-
ทาตุกาโมๆ วิกติกัตตาใน โหติ, โส สองบท วิเสสนะของ บุคคลโลๆ สุตหกัตตาใน กโรติๆ
อาชยาตบหกัตตฺวาจก เตส กิติ อุภินัน กิติ วิเสสนะของ ชานนๆ สามีสัมพันธะใน
โอกาสๆ อุตตกัมมะใน ลมิตวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ลมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน กโรติ ฯ

๔. “ก็การณาดิ ฯ

“ก็การณา (โส บุคคลโล เตส อุภินัน ชานน โอกาส ลมิตวา ว กโรติ)” อิติ (ปุจณา) ฯ

(ปุจณา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(โส บุคคลโล) อ.บุคคลนั้น (ลมิตวา) ได้แล้วเที่ยว
(โอกาส) ซึ่งโอกาส (ชานน) ของชน ท. (อุภินัน) ทั้งสอง (เตส) เหล่า
กโรติ ย่อมกระทำ ก็การณา เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “เพราะเหตุอะไร”

“โส วิเสสนะของ บุคคลโลๆ สุตหกัตตาใน กโรติๆ อาชยาตบหกัตตฺวาจก ก็การณา
เหตุใน กโรติ เตส กิติ อุภินัน กิติ วิเสสนะของ ชานนๆ สามีสัมพันธะใน โอกาสๆ
อุตตกัมมะใน ลมิตวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ลมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กโรติ”
อิตีศัพท์ สรุปะใน ปุจณาๆ ลิงคัตถะ ฯ

๕. “ตุมุหากิ ทานคคิ อนาถปิณฺฑทโก วา วิสาชา วา อาคตาติ ปุจฺจิตฺวา, “นาคตาติ วุตฺเต, สตสฺสสฺส วิสฺสชฺเชตฺวา กตทานมฺปิ “กั ทานิ นามเตนฺติ ครหฺนติ ฯ

“(ชนา) ‘ตุมุหากิ ทานคคิ อนาถปิณฺฑทโก วา วิสาชา วา อาคตาติ ปุจฺจิตฺวา, “(อมุหากิ ทานคคิ อนาถปิณฺฑทโก วา วิสาชา วา) น อาคตาติ (วจนฺ เตน มหาชเนน) วุตฺเต, (ปุคฺคเลน) สตสฺสสฺส วิสฺสชฺเชตฺวา กตทานมฺปิ ‘กั ทานิ นาม เอต’ อิติ ครหฺนติ” (อิติ วิสฺสชฺชน) ฯ

(วิสฺสชฺชน) อ.อันแก (อิติ) ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. ปุจฺจิตฺวา ถามแลว อิติ ว่า ‘อนาถ-ปิณฺฑทโก วา อ.เศรษฺฐีชื่อว่าอนาถปิณฺฑทิกะหรือ วิสาชา วา หรือว่า อ.นางวิสาชา อาคตา มาแลว ทานคคิ สฺรูองแหงทาน ตุมุหากิ ของทาน ท. หรือ?’ อิติ ดั่งนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคํ อิติ ว่า ‘อนาถปิณฺฑทโก วา อ.เศรษฺฐีชื่อว่าอนาถปิณฺฑทิกะหรือ วิสาชา วา หรือว่า อ.นางวิสาชา น อาคตา ไมมาแลว ทานคคิ สฺรูองแหงทาน อมุหากิ ของเรา ท.’ อิติ ดั่งนี้ (เตน มหาชเนน) อันมหาชนนั้น วุตฺเต กลาวแลว, ครหฺนติ ย่อมติเตยน (ปุคฺคเลน) สตสฺสสฺส วิสฺสชฺเชตฺวา กตทานมฺปิ แมซึ่งทาน อันบุคคล สละแลว ซึ่งแสนแหงทรรพฺย กระทำแลว อิติ ว่า ‘เอตํ ทานิ นาม ชื่อ อ.ทานนั้น ก็ อะไร’ อิติ ดั่งนี้” อิติ ดั่งนี้ ฯ

แกวว่า “พวกชนถามว่า ‘อนาถปิณฺฑทิกเศรษฺฐีหรือนางวิสาชามาโรงทานของพวกทาน หรือ’ ดั่งนี้, เมื่อมหาชนกลาวว่า ‘อนาถปิณฺฑทิกเศรษฺฐีหรือนางวิสาชาไมได้มาโรงทาน ของพวกเรา’ ดั่งนี้, ย่อมติเตยนแมทานที่บุคคลสละทรรพฺยตั้งแสนกระทำว่า ‘ทานนั้น ชื่ออะไร’ ดั่งนี้

ชนา สฺรูทกัตฺตาใน ครหฺนติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ‘อนาถปิณฺฑทโก ก็ดี วิสาชา ก็ดี สฺรูทกัตฺตาใน อาคตาฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก ตุมุหากิ สามีสัมพันธฺใน ทานคคิฯ สัมปาปฺุณฺยกัมมะใน อาคตา วา สองคัพท ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ อนาถปิณฺฑทโก และ วิสาชา’ อิติคัพท อาการะใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ครหฺนติ, ‘อนาถปิณฺฑทโก ก็ดี วิสาชา ก็ดี สฺรูทกัตฺตาใน อาคตาฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก อมุหากิ สามีสัมพันธฺใน ทานคคิฯ สัมปาปฺุณฺยกัมมะในอาคตา วาสองคัพท ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ อนาถปิณฺฑทโก และ วิสาชา นคัพท ปฏฺิเสธะใน อาคตา’ อิติคัพท สฺรูปะใน วจนฺฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา เตน วิเสสนะของ มหาชเนนฯ อนภิทกัตฺตาใน วุตฺเต, ปุคฺคเลน

อนภินิหารกัศปดาใน กต- สดสหัสส์ อวุตตกัมมะใน วิสสุชเชตวาจก สมานกาลกิริยา
ใน กต- อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ กตทาน์ อวุตตกัมมะใน ครหนุตติ ‘นามศัพท์
ครหัตถโชตตะเข้ากับ ทาน์ เอต วิเสสณะของ ทาน์ ลิงคัตตะ กัศปท์ ปุจฉนัตตะ’
อิตติศัพท์ อาการะใน ครหนุตติ” อิตติศัพท์ สรูปะใน วิสสุชชน์ ลิงคัตตะ ฯ

๖. อุโภปี หิ เต ภิภุสงฺขมฺสฺส รุจิจฺจ อนฺุจฺจวิกิกิจฺจานิ จ ชานนฺุติ ฯ

อุโภปี หิ เต (ชนา) ภิภุสงฺขมฺสฺส รุจิจฺจ อนฺุจฺจวิกิกิจฺจานิ จ ชานนฺุติ ฯ

หิ จจริงอยู่ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อุโภปี แม่ทั้งสอง ชานนฺุติ ย่อมรู้ รุจิจ จ
ซึ่งความชอบใจด้วย อนฺุจฺจวิกิกิจฺจานิ จ ซึ่งกิจอันสมควร ท. ด้วย ภิภุสงฺขมฺสฺส
แห่งหมู่แห่งภิกษุ ฯ

จริงอย่างนั้น คนเหล่านั้นแม่ทั้งสอง ย่อมรู้ความชอบใจและกิจที่สมควรทั้งหลายของ
ภิกษุสงฆ์

หิศัพท์ ทัพหิกรณโชตตะ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อุโภจ กัศป ท. กัศป วิเสสณะของ
ชนาจก สุตทกัศปดาใน ชานนฺุติจก อาชยาตบทกัศปตฺวาจก ภิภุสงฺขมฺสฺส สามีสัมพันธะใน
รุจิจ และ อนฺุจฺจวิกิกิจฺจานิ รุจิจ กัศป อนฺุจฺจวิกิกิจฺจานิ กัศป อวุตตกัมมะใน ชานนฺุติ จ สอง
ศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ รุจิจ และ อนฺุจฺจวิกิกิจฺจานิ ฯ

๗. เตสฺสู วิหรนฺุเตสฺสู, ภิภุชฺช จิตฺตานูรูปเมว ภูณฺุชนฺุติ ฯ

เตสฺสู (ทฺวีสุ ชเนสฺสู) วิหรนฺุเตสฺสู, ภิภุชฺช จิตฺตานูรูป เอว ภูณฺุชนฺุติ ฯ

เตสฺสู (ทฺวีสุ ชเนสฺสู) ครั้นเมื่อชน ท. สอง เหล่านั้น วิหรนฺุเตสฺสู อยู่อยู่, ภิภุชฺช
อ.ภิกษุ ท. ภูณฺุชนฺุติ ย่อมฉัน จิตฺตานูรูป เอว ตามสมควรแก่จิตนั้นเที่ยว ฯ

เมื่อพวกชนทั้งสองเหล่านั้นอยู่ด้วย พวกภิกษุย่อมฉันตามสมควรแก่จิตนั้นแหละ

เตสฺสู กัศป ทฺวีสุ กัศป วิเสสณะของ ชเนสฺสูจก ลักษณะใน วิหรนฺุเตสฺสูจก ลักษณะกิริยา,
ภิภุชฺช สุตทกัศปดาใน ภูณฺุชนฺุติจก อาชยาตบทกัศปตฺวาจก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
จิตฺตานูรูปจก กิริยาวิเสสณะใน ภูณฺุชนฺุติ ฯ

๘. ตสฺมา สพฺเพ ทานํ ทาทูกามา เต คเหตุวา คจฺจนฺติ ฯ

ตสฺมา สพฺเพ (ชนา) ทานํ ทาทูกามา (หฺตุวา) เต (เทว ชเน) คเหตุวา คจฺจนฺติ ฯ

ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น (ชนา) อ.ชน ท. สพฺเพ ทั้งปวง ทาทูกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ถวาย ทาน ซึ่งทาน (หฺตุวา) เป็นแล้ว คเหตุวา พาเอาแล้ว เต (เทว ชเน) ซึ่งชน ท. สอง เหล่านั้น คจฺจนฺติ ย่อมไป ฯ

เพราะฉะนั้น ชนทั้งหลายทั้งปวงมีความประสงค์จะถวายทาน จึงพาเอาคนทั้งสอง เหล่านั้นไป

ตสฺมา เหตุวตถะ สพฺเพ วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน คจฺจนฺติฯ อาชยาตบท กัตตุวจาก ทานํ อวุตตกัมมะใน ทาทู- ทาทูกามา วิกติกัตตาใน หฺตุวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน คเหตุวา เต กิตี เทว กิตี วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺจนฺติ ฯ

.....
.....
.....

๙. อิติ เต อตฺตโน ฆเร ภิกฺขุ ปรีวีสิตฺถํ น ลภนฺติ ฯ

อิติ เต (เทว ชนา) อตฺตโน ฆเร ภิกฺขุ ปรีวีสิตฺถํ น ลภนฺติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น น ลภนฺติ ย่อมไม่ได้ ปรีวีสิตฺถํ เพื่ออัน อังคาส ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ฆเร ในเรือน อตฺตโน ของตน อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ
ชนทั้งสองคนเหล่านั้น ย่อมไม่ได้เพื่อที่จะอังคาสภิกษุทั้งหลายในเรือนของตัวเอง ด้วย ประการฉะนี้

เต กิตี เทว กิตี วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน ลภนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิตติศัพท์ ปการตถะ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ฆเรฯ วิสยาธาระใน ปรีวีสิตฺถํ ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน ปรีวีสิตฺถํ ตุมัตถสัมปทานใน ลภนฺติ นศัพท์ ปฏฺฐิเสสนะใน ลภนฺติ ฯ

.....
.....

๑๐. ตโต วิสาขา “โก นุ โข มม จาเน จตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวิสิสฺสตีติ อุปฺชาเรหฺตี
ปุตฺตสฺส ธีตรํ ทิสฺวา ตํ อตฺตโน จาเน จเปสิ ฯ

ตโต วิสาขา “โก นุ โข มม จาเน จตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวิสิสฺสตีติ อุปฺชาเรหฺตี ปุตฺตสฺส ธีตรํ
ทิสฺวา ตํ (ธีตรํ) อตฺตโน จาเน จเปสิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น **วิสาขา** อ.นางวิสาขา **อุปฺชาเรหฺตี** ไคร่ครวญอยู่ **อิติ** ว่า “**โก นุ โข**
อ.ไคร่หนอแล **จตฺวา** ดำรงอยู่แล้ว **จาเน** ในตำแหน่ง **มม** ของเรา **ปรีวิสิสฺสตี**
จักอังกาส **ภิกฺขุสงฺฆํ** ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ” **อิติ** ดังนี้ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ธีตรํ** ซึ่งชิตา
ปุตฺตสฺส ของบุตร **จเปสิ** ตั้งไว้แล้ว **ตํ (ธีตรํ)** ซึ่งชิตานั้น **จาเน** ในตำแหน่ง **อตฺตโน**
ของตน ฯ

ในลำดับนั้น นางวิสาขาไคร่ครวญอยู่ว่า “ไคร่กันหนอ จะดำรงอยู่ในตำแหน่งของเรา
อังกาสภิกษุสงฆ์” เห็นชิตาของบุตร จึงแต่งตั้งชิตานั้นไว้ในตำแหน่งของตัวเอง

ตโต กาลสัตฺตมี วิสาขา สุทฺทกัตฺตาโน จเปสิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “โก สุทฺทกัตฺตา
โน ปรีวิสิสฺสตี ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นุศัฟฺทํ สังกัปปัตถะ โขศัฟฺทํ วจนาลังการะ
มม สามีสัมพันธะโน จาเน ฯ วิสยาธาระโน จตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปรีวิสิสฺสตี ภิกฺขุ-
สงฺฆํ อวุตตกัมมะโน ปรีวิสิสฺสตี” อิติศัฟฺทํ อาการะโน อุปฺชาเรหฺตี ฯ อพฺพันฺตรกิริยา
ของ วิสาขา ปุตฺตสฺส สามีสัมพันธะโน ธีตรํ อวุตตกัมมะโน ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยา
โน จเปสิ ตํ วิเสสนะของ ธีตรํ อวุตตกัมมะโน จเปสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะโน
จาเน ฯ วิสยาธาระโน จเปสิ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๑. สา ตสฺสา นิเวสเน ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสติ ฯ

สา (ธิดา) ตสฺสา (วิสาขาย) นิเวสเน ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวีสติ ฯ

สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น ปรีวีสติ ย่อมอังกาส ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ นิเวสเน ใน เรือนเป็นที่อยู่ ตสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น ฯ

ธิดานั้น ก็อังกาสภิกษุสงฆ์ในเรือนที่อยู่ของนางวิสาขานั้น

สา วิเสสนะของ ธิดาๆ สุกฺทกัตตาใน ปรีวีสติๆ อาขยาดบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะ ของ วิสาขายๆ สามีสัมพันธะใน นิเวสเนๆ วิสยาธาระใน ปรีวีสติ ภิกฺขุสงฺฆํ อวุตต- กัมมะใน ปรีวีสติ ฯ

.....
.....

๑๒. อนาถปิณฑโกปิ มหาสุภทฺทํ นาม เขฎฺฐจฺฉิตรี จเปสิ ฯ

อนาถปิณฑโกปิ แม้อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ จเปสิ ตั้งไว้แล้ว เขฎฺฐจฺฉิตรี ซึ่ง ธิดาผู้เจริญที่สุด มหาสุภทฺทํ นาม ชื่อว่านางมหาสุภททา ฯ

แม้ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ก็แต่งตั้งธิดาคณโฑชื่อว่านางมหาสุภททา

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อนาถปิณฑโกๆ สุกฺทกัตตาใน จเปสิๆ อาขยาดบท กัตตฺวาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มหาสุภทฺทํๆ วิเสสนะของ เขฎฺฐจฺฉิตรีๆ อวุตตกัมมะใน จเปสิ ฯ

.....
.....

๑๓. สา หิ ภิกฺขุณฺโณ เวยฺยาวจฺจํ กโรหฺนตี ฌมฺมํ สุนฺนฺหตี โสตาปนฺนา หุตฺวา ปติกฺกุลํ อคมาสิ ฯ

สา หิ (มหาสุภททา) ภิกฺขุณฺโณ เวยฺยาวจฺจํ กโรหฺนตี ฌมฺมํ สุนฺนฺหตี โสตาปนฺนา หุตฺวา ปติกฺกุลํ อคมาสิ ฯ

หิ ก็ สา (มหาสุภททา) อ.นางมหาสุภททานั้น กโรหฺนตี กระทำอยู่ เวยฺยาวจฺจํ ซึ่งการชวนชวาย ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุ ท. สุนฺนฺหตี ฟังอยู่ ฌมฺมํ ซึ่งกรรม โสตาปนฺนา เป็นพระโสดาบัน หุตฺวา เป็นแล้ว อคมาสิ ได้ไปแล้ว ปติกฺกุลํ สู่ตระกูลแห่งสามี ฯ

กีนางมหาสุภัททา^{นั้น} ทำการชวนขวายเป็นภิกษุทั้งหลาย ฟังธรรมอยู่ เป็นพระโสดาบัน แล้วได้ไปสู่ตระกูลสามี

หิศัพท วากยารัมภโชตกะ สา วิเสสนะของ มหาสุภทุทาฯ สุทธกัตตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ภิกษุ^{นั้น} สัมปทานใน กโรนตี เวยยาวจจ อุตตกัมมะใน กโรนตีฯ อัมภันตกริยาของ มหาสุภทุทา ฌมม อุตตกัมมะใน สุนนตีฯ อัมภันตกริยาของ มหาสุภทุทา โสตาปนุนา วิกตีกัตตาใน หุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อคมาสิ ปติกุล สัมปาปญญีกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๑๔. ตโต จุลลสุภทุทํ จเปสิ ฯ

ตโต (อนาถปิณฑโก) จุลลสุภทุทํ จเปสิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น (อนาถปิณฑโก) อ.เศรษฐี^{ที่}ชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ **จเปสิ** ตั้งไว้แล้ว **จุลลสุภทุทํ** ซึ่งนางจุลลสุภัททา ฯ

ลำดับนั้น อนาถปิณฑิกเศรษฐี ตั้งนางจุลลสุภัททา

ตโต กาลสัตตมี อนาถปิณฑโก สุทธกัตตาใน จเปสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก จุลลสุภทุทํ อุตตกัมมะใน จเปสิ ฯ

๑๕. สาปี ตเถว กโรนตี โสตาปนุนา หุตวา ปติกุลํ คตา ฯ

สาปี (จุลลสุภทุทา) ตเถว เหว กโรนตี โสตาปนุนา หุตวา ปติกุลํ คตา ฯ

สาปี (จุลลสุภทุทา) อ.นางจุลลสุภัททา^{แม่}นั้น **กโรนตี** กระทำอยู่ **ตเถว เหว** เหมือนอย่างนั้น^{นั้น}เทียว **โสตาปนุนา** เป็นพระโสดาบัน **หุตวา** เป็นแล้ว **คตา** ไปแล้ว **ปติกุลํ** สู่ตระกูลของสามี ฯ

แม่นางจุลลสุภัททา^{นั้น} ทำเหมือนอย่างนั้นแหละ เป็นพระโสดาบัน แล้วไปสู่ตระกูลสามี

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สาๆ วิเสสณะของ จุลลสุภททาๆ สุททกัตตาใน คตาๆ
 กิตบทกัตตุวาจก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตถาๆ กิริยาวิเสสณะใน กโรนุตีๆ
 อัปพันตรกิริยาของ จุลลสุภททา โสตาปนุหา วิกติกัตตาใน หุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 คตา ปตีกุล สัมปาปฎิณียกัมมะใน คตา ๫

.....

๑๖. อถ สุมนาเทวี นาม กนิฏฐฉีตร จเปสิ ๫

อถ (อนาถปิณฑิก) สุมนาเทวี นาม กนิฏฐฉีตร จเปสิ ๫

อถ ครั้งนั้น (อนาถปิณฑิก) อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ จเปสิ ตั้งไว้แล้ว กนิฏฐ-
 ฉีตร ซึ่งจิตาผู้น้อยที่สุด สุมนาเทวี นาม ชื่อว่าสุมนาเทวี ๫

ที่นั่น อนาถปิณฑิกเศรษฐีแต่งตั้งจิตาคนเล็กชื่อว่านางสุมนาเทวี

อถ กาลสัตตมี อนาถปิณฑิกโก สุททกัตตาใน จเปสิๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก นามศัพท
 สัญญาโชตกะเข้ากับ สุมนาเทวีๆ วิเสสณะของ กนิฏฐฉีตรๆ อวุตตกัมมะใน จเปสิ ๫

.....

๑๗. สา ปน ฆมม สุตวา สกทาคามิผล ปตวา กุมาริกา ว หุตวา ตถารูปเน อผาสูเกน
 อาตุรา อาหารุปจเจท กตวา ปิตริ ทฏฐกามา หุตวา ปกโกสาเปสิ ๫

สา ปน (สุมนาเทวี) ฆมม สุตวา สกทาคามิผล ปตวา กุมาริกา ว หุตวา ตถารูปเน
 อผาสูเกน อาตุรา (หุตวา) อาหารุปจเจท กตวา ปิตริ ทฏฐกามา หุตวา (ปุคคัล)
 ปกโกสาเปสิ ๫

ปน ก็ สา (สุมนาเทวี) อ.นางสุมนาเทวินั้น สุตวา ฟังแล้ว ฆมม ซึ่งธรรม ปตวา
 บรรลุแล้ว สกทาคามิผล ซึ่งสกทาคามิผล กุมาริกาว เป็นนางกุมาริกาเทียว หุตวา
 เป็นแล้ว อาตุรา เป็นผู้กระสับกระส่าย อผาสูเกน เพราะความไม่ผาสูก ตถารูปเน
 อันมีอย่างนั้นเป็นรูป กตวา กระทำแล้ว อาหารุปจเจท ซึ่งการเข้าไปตัดซึ่งอาหาร
 ทฏฐกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเห็น ปิตริ ซึ่งบิดา หุตวา เป็นแล้ว (ปุคคัล) ยังบุคคล
 ปกโกสาเปสิ ให้ร้องเรียกแล้ว ๫

กีนางสุนณาเทวีนั้นฟังธรรม บรรลุสกทาคามีผล เป็นนางกุมาริกาเท่านั้น เป็นผู้กระ
 สับกระสายเพราะความไม่ผาสุกเห็นปานนั้น ทำการตัดอาหาร มีความประสงค์จะเห็น
 บิดา จึงใช้ให้คนไปเรียก

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สา วิเสสณะของ สุนณาเทวี๑ เหตุกัตตาใน ปกุกโกสาเปสิ๑
 อาชยาตบพเหตุกัตตุวาจก ฌมม อุตตกัมมะใน สุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปตวา
 สกทาคามีผล สัมปาปญญีกัมมะใน ปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ กุมาริกา๑ วิกตีกัตตาใน หุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา ตถารูปเน
 วิเสสณะของ อผาสุก๑ เหตุใน อาตุรา๑ วิกตีกัตตาใน หุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 กตวา อาหารุปัจเจก อุตตกัมมะใน กตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา ปิตโร อุตต-
 กัมมะใน ทฏฐุ- ทฏฐุกามา วิกตีกัตตาใน หุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกโกสาเปสิ
 ปุคคัลล การิตกัมมะใน ปกุกโกสาเปสิ ๕

๑๘. โส เอกสมิ ทานคเค ตสฺสา สาสนํ สุตฺวา ว อาคนฺตุวา “กึ อมฺม สุมเนติ อาห ๕

โส (อนาถปิณฑิก) เอกสมิ ทานคเค ตสฺสา (สุนณาเทวียา) สาสนํ สุตฺวา ว อาคนฺตุวา “กึ
 อมฺม สุมเนติ อาห ๕

โส (อนาถปิณฑิก) อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะนั้น สุตฺวา ว ฟังแล้วเที่ยว สาสนํ
 ซึ่งข่าวสาสน์ ตสฺสา (สุนณาเทวียา) ของนางสุนณาเทวีนั้น ทานคเค ในโรงแห่งทาน
 เอกสมิ แห่งหนึ่ง อาคนฺตุวา มาแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม สุมเน เนะ
 แม่สุนณา กึ อ.อะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีพอฟังข่าวสาสน์ของนางสุนณาเทวีที่โรงทานแห่งหนึ่งก็มาหา
 แล้วกล่าวว่า “แม่สุนณา มีอะไรหรือ?”

โส วิเสสณะของ อนาถปิณฑิก๑ สุทฐกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบพกัตตุวาจก เอกสมิ
 วิเสสณะของ ทานคเค๑ วิสยาธาระใน สุตฺวา ตสฺสา วิเสสณะของ สุนณาเทวียา๑
 สามีสัมพันธะใน สาสนํ๑ อุตตกัมมะใน สุตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สุตฺวา๑
 ปุพพกาลกิริยาใน อาคนฺตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อมฺม วิเสสณะของ สุมเน๑
 อาลปนะ กึ ปุจฉนตถลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาณะใน อาห ๕

๑๙. สา ปิตรํ อาห “กั กนิฏฐภาติกาติ ฯ

สา (สุนนาเทวี) ปิตรํ อาห “กั กนิฏฐภาติกาติ ฯ

สา (สุนนาเทวี) อ.นางสุนนาเทวีนั้น **อาห** กล่าวแล้ว **ปิตรํ** กะบิดา **อิติ** ว่า “**กนิฏฐภาติก** ดูก่อนน้องชายผู้น้อยที่สุด **กั** อ.อะไร” **อิติ** ดังนี้ ฯ

นางสุนนาเทวีนั้นกล่าวกับบิดาว่า “อะไร น้องชาย”

สา วิเสสณะของ สุนนาเทวีๆ สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปิตรํ อกถิตกัมมะใน อาห “กนิฏฐภาติก อาลปนะ กิศัพท์ ปุจฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....

๒๐. “วิปปลปสิ อมมาติ ฯ

(อนาถปิณฑโก) “(ตุวํ) วิปปลปสิ อมมาติ (อาห) ฯ

(อนาถปิณฑโก) อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ **(อาห)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**อมุม** เนะแม่ **(ตุวํ)** อ.เธอ **วิปปลปสิ** ย่อมเพื่อหรือ?” **อิติ** ดังนี้ ฯ

อนาถปิณฑิกเศรษฐีกล่าวว่า “เธอย่อมเพื่อหรือ แม่”

อนาถปิณฑโก สุธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อมุม อาลปนะ ตุวํ สุธกัตตาใน วิปปลปสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

.....

๒๑. “น วิปปลปามิ กนิฏฐภาติกาติ ฯ

(สุนนาเทวี) “(อหํ) น วิปปลปามิ กนิฏฐภาติกาติ (อาห) ฯ

(สุนนาเทวี) อ.นางสุนนาเทวี **(อาห)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**กนิฏฐภาติก** ดูก่อนน้องชายผู้น้อยที่สุด **(อหํ)** อ.เรา **วิปปลปามิ** ย่อมเพื่อ **น** หามีได้” **อิติ** ดังนี้ ฯ

นางสุนนาเทวีกล่าวว่า “เรามีได้เพื่อ น้องชาย”

สุนาเทวี สุทรกัตตาใน อาหฺ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก “กนิฏฐภาติก อาลปนะ อหฺ
 สุทรกัตตาใน วิปฺปลปามิ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก นศฺพท์ ปฏฺิเสธนัตถะ” อิติศฺพท์
 อาการะใน อาห ๕

.....

๒๒. “ภายสิ อมฺมาติ ๕

(อนาถปิณฑโก) “(ตุว) ภายสิ อมฺมาติ (อาห) ๕

(อนาถปิณฑโก) อ.เศรฐฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม เนนะ
 แม (ตุว) อ.เรอ ภายสิ ย่อมกัลวหรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

อนาถปิณฑิกเศรฐฐีกัลวว่า “เรอย่อมกัลวหรือ แม”

อนาถปิณฑโก สุทรกัตตาใน อาหฺ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก “อมฺม อาลปนะ ตุว สุทร-
 กัตตาใน ภายสิ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก” อิติศฺพท์ อาการะใน อาห ๕

.....

๒๓. “น ภายามิ กนิฏฐภาติกาทิ ๕

(สุนาเทวี) “(อหฺ) น ภายามิ กนิฏฐภาติกาทิ (อาห) ๕

(สุนาเทวี) อ.นางสุนาเทวี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กนิฏฐภาติก ดูก่อนน้อง
 ชายผู้น้อยที่สุด (อหฺ) อ.เรอ ภายามิ ย่อมกัลว น หามิได้” อิติ ดังนี้ ๕

นางสุนาเทวีกัลวว่า “เรามีได้กัลว น้องชาย”

สุนาเทวี สุทรกัตตาใน อาหฺ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก “กนิฏฐภาติก อาลปนะ อหฺ
 สุทรกัตตาใน ภายามิ ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก นศฺพท์ ปฏฺิเสธนัตถะ” อิติศฺพท์ อาการะ
 ใน อาห ๕

.....

๒๔. เอตตกั วตฺวาเยว ปน สา กาลมกาสี ๗

เอตตกั (วจนั) วตฺวา เอว ปน สา (สุนหาเทวี) กาลั อกาสิ ๗

ปน กั สา (สุนหาเทวี) อ.นางสุนหาเทวี **วตฺวา เอว** ครันกล่าวแล้ว **เอตตกั (วจนั)** ซึ่งคำ อันมีประมาณเท่านี้นั่นเทียว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **กาลั** ซึ่งกาละ ๗

กันางสุนหาเทวีนี้ ครันกล่าวคำมีประมาณเท่านี้นั่นแหละ ก็เสียชีวิตลง

ปนศัพทั วากยารัมภโศตกะ สา วิเสสนะของ สุนหาเทวีๆ สุททกัตตาใน อกาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตตกั วิเสสนะของ วจนัๆ อวุตตกัมมะใน วตฺวา เอวศัพทั อวชารณะเข้ากับ วตฺวาๆ ลักขณัตถะ กาลั อวุตตกัมมะใน อกาสิ ๗

.....
.....
.....

๒๕. โส โสตาปนุโนปิ สมานอ เสฏฺฐี ธีตริ อุปฺปนุโสภัง อธิวาเสตุ อสกุโกนุโต ธีตุ สรีร- กิจจัง กาเรตฺวา โรทฺหโต สตุถุ สนฺติกั คนฺตฺวา, “กั คหปติ ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสุมุโข รุทฺมาโน อาคโตสีติ วุตฺเต, “ธีตา เม ภนฺเต สุนหาเทวี กาลกตาติ อาห ๗

โส โสตาปนุโนปิ สมานอ เสฏฺฐี ธีตริ อุปฺปนุโสภัง อธิวาเสตุ อสกุโกนุโต (บุคคล) ธีตุ สรีรกีจจัง กาเรตฺวา โรทฺหโต สตุถุ สนฺติกั คนฺตฺวา, “(ตุว) กั คหปติ ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสุมุโข (หุตฺวา) รุทฺมาโน อาคโตสีติ (วจนะ สตุถารา) วุตฺเต, “ธีตา เม ภนฺเต สุนหาเทวี กาลกตา (โหติ)” อิติ อาห ๗

โส เสฏฺฐี อ.เศรษฐีนั้น **โสตาปนุโนปิ** แม่เป็นพระโสตาบัน **สมานอ** มีอยู่ **อสกุโกนุโต** ไม่อาจอยู่ **ธีตริ อุปฺปนุโสภัง อธิวาเสตุ** เพื่ออัน ยังความโศกอันเกิดขึ้นแล้ว ในธิดา ให้อยู่ทับ **(บุคคล)** ยังบุคคล **กาเรตฺวา** ให้กระทำแล้ว **สรีรกีจจัง** ซึ่งกิจด้วยสรีระ **ธีตุ** ของธิดา **โรทฺหโต** ร้องให้อยู่ **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **สนฺติกั** สู้สำนัก **สตุถุ** ของพระ ศาสตา, **(วจนะ)** ครันเมื่อพระดำรัส **อิติ** ว่า “**คหปติ** ดูก่อนคฤหบดี **(ตุว)** อ.ท่าน **ทุกฺขี** เป็นผู้มีคามทุกข์ **ทุมฺมโน** เป็นผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว **อสฺสุมุโข** เป็นผู้มีหน้าอันเต็มแล้วด้วยน้ำตา **(หุตฺวา)** เป็นแล้ว **รุทฺมาโน** ร้องให้อยู่ **อาคโต** เป็นผู้มาแล้ว **อสิ** ย่อมเป็น **กั** เพราะเหตุอะไร?” **อิติ** ดังนี้ **(สตุถารา)** อันพระศาสดา **วุตฺเต**

ตรัสแล้ว, อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชีตา อ.ชิตา เม
ของข้าพระองค์ สุมณาเทวี ชื่อว่าสุมณาเทวี กาลกตา เป็นผู้มีการละอันกระทำแล้ว
(โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้น แม้เป็นถึงพระโสดาบัน ก็ไม่สามารถที่จะอดกลั้นความเศร้าโศกที่เกิดขึ้น
ในชิตาได้ ให้คนช่วยทำสรริกัจของชิตาเสร็จแล้ว ร้องให้ไปยังสำนักของพระศาสดา,
เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนคฤหบดี ท่านเป็นผู้มีความทุกข์ เสียใจ มีน้ำตานองหน้า
ร้องไห้มาแล้วเพราะเหตุอะไร” จึงกราบทูลว่า “ชิตาของข้าพระองค์ชื่อสุมณาเทวี เสีย
ชีวิตแล้ว พระเจ้าข้า”

โสวิเสสณะของเสฏฐีสุทฐกัตตทาในอาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทอเปกขัตถะ
เข้ากับ โสตาปนฺโนฯ วิกติกัตตทาใน สมานนฺฯ วิเสสณะของ เสฏฐี ชีตริ วิสยาธาระใน
อุปฺปนฺ- อุปฺปนฺโสกํ การิตกัมมะใน อธิวาเสตุฯ ตุมตถสัมปทานใน อสกุโกนฺโตฯ
อัปฺนฺตรกิริยาของ เสฏฐี ปุคฺคํ การิตกัมมะใน กาเรตุวา ชีตุ สามีสัมพันธะใน
สรริกัจจํ อุตตกัมมะใน กาเรตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โรหนฺโตฯ อัปฺนฺตรกิริยาของ
เสฏฐี สตุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน อาห “คหฺปติ อาลปนะ ตฺวํ สุทฐกัตตทาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ เหตุใน
อสิ ทุกฺขี กิติ ทุมมโน กิติ อสฺสุมุโข กิติ วิกติกัตตทาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน
รุมมาโนฯ อัปฺนฺตรกิริยาของ ตฺวํ อาคโต วิกติกัตตทาใน อสิ” อิติศัพท สรุปะใน วจเนฯ
ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณกิริยา สตุถารา อนภิตกัตตทาใน วุตฺเต, “ภนุเต อาลปนะ
ชีตา สุทฐกัตตทาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ชีตา สุมณาเทวี
สัณฺญาวิเสสณะของ ชีตา กาลกตา วิกติกัตตทาใน โหติ” อิติศัพท อากาเรใน อาห ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๖. “อถ กสฺมา โสจสิ, นนุ สพฺเพสํ เอกํสิกํ มรณฺหนฺติ ฯ

(สตฺถา) “อถ (ภาเว สนฺเต), (ตฺวํ) กสฺมา โสจสิ, นนุ สพฺเพสํ (สตฺตานํ) เอกํสิกํ (โหติ) มรณฺหนฺติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน โสจสิ ย่อมเศร้าโศก กสฺมา เพราะเหตุอะไร?, มรณํ อ.ความตาย สพฺเพสํ (สตฺตานํ) ของสัตว์ ท. ทั้งปวง เอกํสิกํ เป็นสภาพเป็นไปโดยส่วนเดียว (โหติ) ย่อมเป็น นนุ มิใช่หรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านย่อมเศร้าโศกเพราะเหตุอะไร? ความตายของสรรพสัตว์ เป็นสภาพเป็นไปโดยส่วนเดียวมิใช่หรือ?”

สตฺถา สุตฺรทักตฺตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อถ วิเสสฺนะของ ภาเว ๑ ลักษณะใน สนฺเต ๑ ลักษณะกิริยา, ตฺวํ สุตฺรทักตฺตาใน โสจสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุ ใน โสจสิ, มรณํ สุตฺรทักตฺตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นนุ ศัพท์ ปุจฺฉนํ ตถะ สพฺเพสํ วิเสสฺนะของ สตฺตานํ ๑ สามีสัมพันธะใน มรณํ เอกํสิกํ วิทิกัตตฺตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๒๗. “ชานาเมตํ ฆนฺเต, เอวฺรุปา ปน เม หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา ธีตา, สา มรณกาเล สตี ปจฺจุปฺภฺจาเปตฺตุ อสฺสโกนฺหฺติ วิปฺปลปฺมานา มตา: เตน เม อนปฺปกํ โทมนสฺสํ อฺปฺปชฺชตีติ ฯ

(อนาถปิณฑโก) “(อหํ) ชานามิ เอตํ (การณํ) ฆนฺเต, เอวฺรุปา ปน เม หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา ธีตา, สา (ธีตา) มรณกาเล สตี ปจฺจุปฺภฺจาเปตฺตุ อสฺสโกนฺหฺติ วิปฺปลปฺมานา มตา: เตน เม อนปฺปกํ โทมนสฺสํ อฺปฺปชฺชตีติ (อาห) ฯ

(อนาถปิณฑโก) อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อหํ) อ.ข้าพระองค์ ชานามิ ย่อมทราบ เอตํ การณํ ซึ่งเหตุ นั้น, ปน แต่ว่า ธีตา อ.ธิดา หิโรตฺตปฺปสมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยหิริและโอตตปฺปะ เม ของข้าพระองค์ เอวฺรุปา ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป, สา ธีตา อ.ธิดานั้น อสฺสโกนฺหฺติ ไม่อาจอยู่ สตี ปจฺจุปฺภฺจาเปตฺตุ เพื่ออัน ยังสติ ให้เข้าไปตั้งไว้เฉพาะ

มรณกาล ในกาลเป็นที่ตาย วิปฺพลปมาณา เพ้ออยู่ มตา ตายแล้ว, เตน เพราะเหตุ
นั้น โทมนสุส อ.ความโทมนัส อนปฺปกํ อันมิใช่บ่อย อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น เม แก่-
ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

อนาถปิณฑิกเศรษฐีกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ย่อมทราบข้อนั้น พระเจ้าข้า, แต่ธิดาผู้ถึง
พร้อมด้วยหิริและโอตตปเปผู้เห็นปานนี้ของข้าพระองค์ ในมรณกาล นางไม่สามารถที่จะ
เข้าไปตั้งสติไว้ได้ บ่นเพ้อ แล้วเสียชีวิตไป เพราะฉะนั้น ความโทมนัสมิใช่บ่อยจึงเกิด
ขึ้นแก่ข้าพระองค์”

อนาถปิณฑิกโก สุทรกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนฺเน อหฺ สุทร-
กัตตาใน ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตํ วิเสสนฺของ การณฺญ อวุตตกัมมฺใน
ชานามิ, ปนศัพฺทํ ปักขันตรโชตกะ เอวรูปา กัตตี หิโรตตปฺปสมฺปนฺนา กัตตี วิเสสนฺของ
ธิตาฯ ลิงคัตถะ เม สามีสัมพันธฺใน ธิตา, สา วิเสสนฺของ ธิตาฯ สุทรกัตตาใน มตาฯ
กิตบทกัตตุวจาก มรณกาล กาลสัตตมฺใน อสกุโกนฺตตี สตี การิตกัมมฺใน
ปัจจุปฺปฏจาเปตฺตฺย ตุมตถสัมปทานฺใน อสกุโกนฺตตีฯ กัตตี วิปฺพลปมาณา กัตตี อปัภันตร-
กิริยาของ ธิตา, เตน เหตุวตถะ อนปฺปกํ วิเสสนฺของ โทมนสุสฯ สุทรกัตตาใน
อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สัมปทานฺใน อุปฺปชฺชติ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน
อาหฺ ฯ

๒๘. “ก็ ปน ตาย กถิตํ มหาเสฏฺฐิจีติ ฯ

(สตฺถา) “ก็ ปน (วจนฺ) ตาย (ธิตฺรา) กถิตํ มหาเสฏฺฐิจีติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฺฐิ ดูก่อนมหาเศรษฐี ปน ก็
(วจนฺ) อ.คำ ก็ อะไร ตาย (ธิตฺรา) อันธิดานั้น กถิตํ กล่าวแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ท่านมหาเศรษฐี ก็คำพูดอะไรที่ธิดานั้นกล่าวไว้”

สตฺถา สุทรกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตุวจาก “มหาเสฏฺฐิ อาลปนฺเน ปนศัพฺทํ
วากยารัมภโชตกะ ก็ วิเสสนฺของ วจนฺญ วุตตกัมมฺใน กถิตฺย กิตบทกัมฺวจาก ตาย
วิเสสนฺของ ธิตฺราฯ อนภินทิกัตตาใน กถิตํ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน อาหฺ ฯ

๒๙. “อหํ ตํ ฆนฺเต ‘กํ อมฺม สฺมเนติ อามนฺเตสํ, อถ มํ อาห ‘กํ กนิฏฺฐภาตีกาติ; ตโต ‘วิปฺปลปฺสิ อมฺมาติ วุตฺเต, ‘น วิปฺปลปามิ กนิฏฺฐภาตีกาติ; ‘ภายสิ อมฺมาติ, ‘น ภายามิ กนิฏฺฐภาตีกาติ; เอตฺตํ วตฺวา กาลมกาสิตี ๕

(อนาถปิณฑโก) “อหํ ตํ (ธิตฺร) ฆนฺเต ‘กํ อมฺม สฺมเนติ อามนฺเตสํ, อถ (ภาเว สฺนฺเต), (สา ธิตา) มํ อาห ‘กํ กนิฏฺฐภาตีกาติ; ตโต ‘(ตฺว) วิปฺปลปฺสิ อมฺมาติ (วจนฺ มยา) วุตฺเต, (สา ธิตา) ‘(อห) น วิปฺปลปามิ กนิฏฺฐภาตีกาติ (อาห); ‘(ตฺว) ภายสิ อมฺมาติ (วจนฺ มยา) วุตฺเต, (สา ธิตา) ‘(อห) น ภายามิ กนิฏฺฐภาตีกาติ (อาห); (สา ธิตา) เอตฺตํ (วจน) วตฺวา กาลํ อกาสิตี (อาห) ๕

(อนาถปิณฑโก) อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ ข้าพระองค์ อามนฺเตสํ ร้องเรียกแล้ว ตํ (ธิตฺร) ซึ่งชิตานั้น อิติ ว่า ‘อมฺม สฺมเน เนะแม่สมฺนา กํ อ.อะไร’ อิติ ดังนี้, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สฺนฺเต) มีอยู่, (สา ธิตา) อ.ชิตานั้น อาห กล่าวแล้ว มํ กะ ข้าพระองค์ อิติ ว่า ‘กนิฏฺฐภาตีก ดูก่อนน้องชายผู้น้อยที่สุด กํ อ.อะไร’ อิติ ดังนี้; ตโต ในลำดับนั้น (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘อมฺม เนะแม่ (ตฺว) อ.เธอ วิปฺปลปฺสิ ย่อมเพื่อหรือ?’ อิติ ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ วุตฺเต กล่าวแล้ว, (สา ธิตา) อ.ชิตานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘กนิฏฺฐภาตีก ดูก่อนน้องชายผู้น้อยที่สุด (อห) อ.เรา วิปฺปลปามิ ย่อมเพื่อ น หามิได้’ อิติ ดังนี้; (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า ‘อมฺม เนะแม่ (ตฺว) อ.เธอ ภายสิ ย่อมกลัวหรือ?’ อิติ ดังนี้ (มยา) อันข้าพระองค์ วุตฺเต กล่าวแล้ว, (สา ธิตา) อ.ชิตานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘กนิฏฺฐภาตีก ดูก่อนน้องชายผู้น้อยที่สุด (อห) อ.เรา น ภายามิ ย่อมไม่กลัว’ อิติ ดังนี้; (สา ธิตา) อ.ชิตานั้น วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เอตฺตํ (วจน) ซึ่งคำ อันมีประมาณเท่านั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ” อิติ ดังนี้ ๕

อนาถปิณฑิกเศรษฐีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เรียกชิตานั้นว่า ‘นะแม่สมฺนา อะไรหรือ?’, เมื่อเป็นเช่นนี้ ชิตานั้นกล่าวกับข้าพระองค์ว่า ‘น้องชาย อะไรหรือ?’; ลำดับนั้น เมื่อข้าพระองค์กล่าวว่า ‘เธอ ย่อมเพื่อหรือ แม่’, ชิตานั้น กล่าวว่า ‘น้องชาย เราไม่ได้เพื่อ’, เมื่อข้าพระองค์กล่าวว่า ‘เธอ ย่อมกลัวหรือ แม่’, ชิตานั้น กล่าวว่า ‘ไม่ได้กลัว น้องชาย’; ชิตานั้นกล่าวคำมีประมาณเท่านั้น แล้วได้เสียชีวิตลง”

อนาถปิณฑิกโก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนฺเน อหํ สุทร-
 กัตตาใน อามนฺเตสึฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนฺขอว ฐิตํ ฐิตํ อวุตตกัมมะใน
 อามนฺเตสึ ‘อมุม วิเสสนฺขอว สุมเนฯ อาลปนฺเน กิศัพฺทํ ปุจจนํตถลึงคัตถ’ อิตติศัพฺทํ
 อากาเรใน อามนฺเตสึ, อถ วิเสสนฺขอว ภาเวฯ ลักขณฺเใน สนฺเตฯ ลักขณฺกิริยา
 สวา วิเสสนฺขอว ฐิตาฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มํ อถกัตกัมมะ
 ใน อาห ‘กนิฏฺฐภาติก อาลปนฺเน กิศัพฺทํ ปุจจนํตถลึงคัตถ’ อิตติศัพฺทํ อากาเรใน อาห;
 ตโต กาลสัตตมึ ‘อมุม อาลปนฺเน ตวํ สุทรกัตตาใน วิปฺปลปฺตีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก’
 อิตติศัพฺทํ สรฺูปะใน วจเนฯ ลักขณฺเใน วุตฺเตฯ ลักขณฺกิริยา มยา อนภิหิตกัตตาใน
 วุตฺเต, สวา วิเสสนฺขอว ฐิตาฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ‘กนิฏฺฐภาติก
 อาลปนฺเน อหํ สุทรกัตตาใน วิปฺปลปฺตีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสธนํตถ’
 อิตติศัพฺทํ อากาเรใน อาห; ‘อมุม อาลปนฺเน ตวํ สุทรกัตตาใน ภายสิฯ อาชยาตบท-
 กัตตุวจาก’ อิตติศัพฺทํ สรฺูปะใน วจเนฯ ลักขณฺเใน วุตฺเตฯ ลักขณฺกิริยา มยา อนภิหิต-
 กัตตาใน วุตฺเต, สวา วิเสสนฺขอว ฐิตาฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 ‘กนิฏฺฐภาติก อาลปนฺเน อหํ สุทรกัตตาใน ภายามึฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพฺทํ
 ปฏฺฐิเสธนํตถ’ อิตติศัพฺทํ อากาเรใน อาห; สวา วิเสสนฺขอว ฐิตาฯ สุทรกัตตาใน อกาสิฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก เอตตํ วิเสสนฺขอว วจเนฯ อวุตตกัมมะใน วตุวฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน อกาสิ กาลํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ” อิตติศัพฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๓๐. อถ นํ ภควา อาห “น หิ เต มหาเสฏฺฐิ ฐิตา วิปฺปลปฺตีติ ฯ

อถ นํ (อนาถปิณฑิก) ภควา อาห “น หิ เต มหาเสฏฺฐิ ฐิตา วิปฺปลปฺตีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อาห ตรัสแล้ว นํ (อนาถปิณฑิก)
 กะเศรษฺฐึซึ่งว่าอนาถปิณฑิกะนั้น อิติ ว่า “มหาเสฏฺฐิ ตุก่อนมหาเศรษฺฐึ หิ ก็ ฐิตา
 อ.ธิดา เต ของท่าน วิปฺปลปฺตี ย่อมบ่นเพ้อ น หามีได้” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสกับท่านอนาถปิณฑิกเศรษฺฐึว่า “ท่านมหาเศรษฺฐึ ก็ธิดาของท่าน
 มีได้เพ้อ”

อถ กาลสัตตมี ภควา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก น วิเสสนะของ
อนาถปิณฑิกิฯ อถกิตกัมมะใน อาห “มหาเสฏฺฐิ อาลปนะ หิตัพพ วากยารัมภโชตกะ
ธิตา สุททกัตตาใน วิปฺพลปติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นคัพพ ปฏฺฐิเสธนัตถะ เต สามี-
สัมพันธะใน ธิตา” อิตคัพพ อาการะใน อาห ฯ

๓๑. “อถ กสฺมา เอวมาหาติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “อถ (ภาเว สนฺเต), (สา ธิตา) กสฺมา เอว อาห” อติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรฐฺฐิ (อาห) กราบทูลแล้ว อติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่าง
นั้น สนฺเต มีอยู่, สา ธิตา อ.ธิตานั้น อาห กล่าวแล้ว เอว อย่างนี้ กสฺมา เพราะ
เหตุอะไร?” อติ ดังนี้ ฯ

เศรฐฺฐิกราบทูลว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ ธิตานั้นกล่าวอย่างนี้เพราะเหตุอะไร?”

เสฏฺฐิ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อถ วิเสสนะของ ภาเวฯ ลักษณะ
ในสนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, สา วิเสสนะของ ธิตาฯ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบท
กัตตุวาจก กสฺมา เหตุใด อาห เอว กิริยาวิเสสนะใน อาห” อิตคัพพ อาการะใน
อาห ฯ

๓๒. “กนิฏฺฐตฺตาเยว; ธิตา หิ เต คหปติ มคฺคผลหิ ตยา มหฺลลิกา; ตฺวํ หิ โสตาปนฺโน,
ธิตา ปน เต สกทาคามินี; สา มคฺคผลหิ มหฺลลิกตฺตา ตํ เอวมาหาติ ฯ

(สตฺถา) “(สา ธิตา ตว) กนิฏฺฐตฺตา เอว (เอว อาห); ธิตา หิ เต คหปติ มคฺคผลหิ ตยา
มหฺลลิกา (โหติ); ตฺวํ หิ โสตาปนฺโน (อสิ), ธิตา ปน เต สกทาคามินี (โหติ); สา (ธิตา
อตฺตโน) มคฺคผลหิ มหฺลลิกตฺตา ตํ เอว อาหติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อติ ว่า “(สา ธิตา) อ.ธิตานั้น (อาห) กล่าว
แล้ว เอว อย่างนี้ (ตว) กนิฏฺฐตฺตา เอว เพราะความที่ แห่งท่าน เป็นผู้น้อยที่สุดนั้น
เทียว; คหปติ ตุก่อนคฤหบดี หิ ด้วยว่า ธิตา อ.ธิตา เต ของท่าน มหฺลลิกา เป็น
ผู้แก่ ตยา กว่าท่าน มคฺคผลหิ โดยมรรคและผล ท. (โหติ) ย่อมเป็น; หิ จริงอยู่
ตฺวํ อ.ท่าน โสตาปนฺโน เป็นพระโสตาบัน (อสิ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า ธิตา อ.ธิตา

เตของท่าน สกทาคามินี เป็นสกทาคามินี (โหด) ย่อมเป็น, สา (ธิดา) อ.ธิดานั้น
 อาห กล่าวแล้ว เหว่ อย่างนี้ ต่ กะท่าน (อดุตโน) มคฺคผลเลหิ มหฺลลิกตฺตฺตา เพราะ
 ความที่แห่งตน เป็นผู้แก่ โดยมรรคและผล ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “เพราะท่านเป็นน้องนั้นแหละ, ดูก่อนคฤหบดี ธิดาของท่านเป็น
 ผู้แก่กว่าท่านโดยมรรคและผล, จริงอยู่ ท่านเป็นพระโสดาบัน, ส่วนธิดานั้นเป็นพระ-
 สกทาคามินี, นางกล่าวกับท่านอย่างนี้ เพราะนางแก่กว่าโดยมรรคและผล”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ สา วิเสสฺนะของฺ ธีตฺตาจฺ สุทฺธกัตฺตา
 ใน อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ ตว ภาวาทิสัมพันธฺะใน กนิฏฺฏจตฺตา เหวศัพฺท
 อวธารณะเข้ากับ กนิฏฺฏจตฺตาจฺ เหตุใน อาห เหว่ กิริยาวิเสสฺนะใน อาห, คหปติ
 อาลปนฺะ หิตฺัพท ผลชฺตทกฺะ ธีตฺตา สุทฺธกัตฺตานิ โหติจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ เต
 สามีสัมพันธฺะใน ธีตฺตา มคฺคผลเลหิ ตติยาวิเสสฺนะใน มหฺลลิกา ตยา อปาทานใน
 มหฺลลิกาจฺ วิกตีกัตฺตานิ โหติ, หิตฺัพท ทัพพหีกรณชฺตทกฺะ ตวฺ สุทฺธกัตฺตานิ อสิจฺ
 อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ โสตาปนฺโน วิกตีกัตฺตานิ อสิ, ปนศัพฺท ปักขันตรชฺตทกฺะ ธีตฺตา
 สุทฺธกัตฺตานิ โหติจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ เต สามีสัมพันธฺะใน ธีตฺตา สกทาคามินี
 วิกตีกัตฺตานิ โหติ, สา วิเสสฺนะของฺ ธีตฺตาจฺ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ
 อดุตโน ภาวาทิสัมพันธฺะใน มหฺลลิกตฺตฺตา มคฺคผลเลหิ ตติยาวิเสสฺนะใน มหฺลลิกตฺตฺตาจฺ
 เหตุใน อาห ต่ อกถิตกัมมะใน อาห เหว่ กิริยาวิเสสฺนะใน อาห” อิติศัพฺท อากาเรใน
 อาห ๕

๓๓. “เอวํ ภาณเตติ ๕

(เสฏฺฐจີ) “เอวํ ภาณเตติ (อาห) ๕

(เสฏฺฐจີ) อ.เศรฺษฐี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหว่
 อ.อย่างนั้นหรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

เศรฺษฐีกราบทูลว่า “อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า”

เสฏฺฐจີ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจกฺ “ภาณเต อาลปนฺะ เหว่ สัจจวาทก-
 ลิงคัตฺตเถ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๓๔. “เอวํ คหปตีติ ฯ

(สตถา) “เอวํ คหปตีติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “คหปติ ตูก่อนคฤหบดี เอวํ อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “อย่างนั้น คฤหบดี”

สตถา สุกทกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “คหปติ อาลปนะ เอวํ สัจจวจาก-
ลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๕. “อิทานิ กุหิ นิพพตฺตา ฆนฺเตติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “อิทานิ (มม ชีตา) กุหิ (จาเน) นิพพตฺตา ฆนฺเตติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทานิ
ในกาลนี้ (ชีตา) อ.ธิดา มม ของข้าพระองค์ นิพพตฺตา บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) ใน
ที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีกราบทูลว่า “บัดนี้ ธิดาของข้าพระองค์ บังเกิดแล้วในที่ไหน พระเจ้าข้า”

เสฏฺฐิ สุกทกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “ฆนฺเต อาลปนะ ชีตา สุกทกัตตา
ใน นิพพตฺตาฯ กิตบทกัตตุวจาก อิทานิ กาลสัตตมีใน นิพพตฺตา มม สามีสัมพันธะใน
ชีตา กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺตา” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๓๖. “ตุลิตทวเน คหปตีติ วุตเต, “ฆนฺเต มม ชีตา อิธ ฆาตกานํ อนฺตเร นนฺทมานา
วิจริตฺวา อิตฺโต คนฺตฺวาปิ นนฺทนฺทฺจาเนเยว นิพพตฺตาติ ฯ

(ตว ชีตา) ตุลิตทวเน (นิพพตฺตา) คหปตีติ (วจนฺเต สตถารา) วุตเต, (โส เสฏฺฐิ) “ฆนฺเต
มม ชีตา อิธ (โลก) ฆาตกานํ อนฺตเร นนฺทนฺทฺมานา วิจริตฺวา อิตฺโต (โลก) คนฺตฺวาปิ นนฺทนฺทฺ-
จาเน เอว นิพพตฺตาติ (อาห) ฯ

(วจนเ) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “คหปติ ดูก่อนคฤหบดี (ธิดา) อ.ธิดา (ตว) ของท่าน นิพพตฺตา บังเกิดแล้ว ตฺสิตถวเน ในภพชื่อว่าตฺสิต” อิติ ดังนี้ (สตถุถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐินั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธิดา อ.ธิดา มม ของข้าพระองค์ นนฺทมานา วิจริตฺวา เทียบันเทิงอยู่แล้ว อนฺตเร ในระหว่าง ฅาตกานํ แห่งฅาตติ ท. อิธ (โลก) ในโลกนี้ คนฺตฺวาปิ แม้ไปแล้ว อิตฺ (โลกิต) จากโลกนี้ นิพพตฺตา บังเกิดแล้ว นนฺทนฺนฺจฺจาเน เอว ในที่เป็นที่บันเทิงนั้นเทียบหรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ในภพตฺสิต คฤหบดี” เศรษฐินั้น จึงกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธิดาของข้าพระองค์เทียบันเทิงในระหว่างแห่งหมุ่ฅาตติทั้งหลายในโลกนี้ แม้ไปแล้วจากโลกนี้ บังเกิดในที่ที่เป็นที่บันเทิงนั้นแหละหรือ?”

“คหปติ อาลปนะ ธิดา สฺุททกัตตาใน นิพพตฺตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน ธิดา ตฺสิตถวเน วิสยาธาระใน นิพพตฺตา” อิติศัพท์ สรรูปะใน วจนเฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา สตถุถารา อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, โส วิเสสณะของ เสฏฺฐิฯ สฺุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ธิดา สฺุททกัตตาใน นิพพตฺตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ธิดา อิธ วิเสสณะของ โลกเฯ วิสยาธาระใน นนฺทมานา ฅาตกานํ สามีสัมพันธะใน อนฺตเรฯ วิสยาธาระใน นนฺทมานาฯ อํพกัณตฺร-กิริยาของ ธิดา วิจริตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อิตฺ วิเสสณะของ โลกิตเฯ อปาทานใน คนฺตฺวา อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพตฺตา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ นนฺทนฺนฺจฺจาเนฯ วิสยาธาระใน นิพพตฺตา” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๗. อถ นั สตุถา “อาม คหปติ อปฺปมตฺตา นาม คหฺภูจฺา วา ปพฺพชิตฺา วา อิชฺโลเก
จ ปรโลเก จ นนฺทนฺทติเยวาทิ วตฺวา อิมิ คากมาห

“อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ,
กตปฺญฺโถ อุกฺยตฺถ นนฺทติ,
'ปฺญฺณํ เม กตฺนฺทติ นนฺทติ,
ภฺยโย นนฺทติ สฺคคฺตฺติ คโตติ ฯ

อถ นั (เสฏฺฐิ) สตุถา “อาม คหปติ (เอว), อปฺปมตฺตา นาม คหฺภูจฺา วา ปพฺพชิตฺา วา
อิชฺโลเก จ ปรโลเก จ นนฺทนฺทติเยวาทิ วตฺวา อิมิ คากมาห

“(ปฺคฺคฺโล) อิธ (โลเก) นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ,
กตปฺญฺโถ อุกฺยตฺถ (โลเก) นนฺทติ,
(กตปฺญฺโถ ปฺคฺคฺโล) 'ปฺญฺณํ เม กตฺนฺทติ นนฺทติ,
ภฺยโย นนฺทติ สฺคคฺตฺติ คโตติ ฯ

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว นั (เสฏฺฐิ) กะเศรษฺฐินั้น อิติ ว่า
“คหปติ ดูก่อนคฤหบดี อาม เจริญพร เอว อ.อย่างนั้น, คหฺภูจฺา วา อ.คฤหฺสฺถ ท.
หรือ ปพฺพชิตฺา วา หรือว่า อ.บรรพชิต ท. อปฺปมตฺตา นาม ชื่อว่าผู้ไม่ประมาทแล้ว
นนฺทนฺทติ เอว ย่อมบันเทิงนั้นเทียว อิชฺโลเก จ ในโลกนี้ด้วย ปรโลเก จ ในโลกอื่น
ด้วย” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมิ คากํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล กตปฺญฺโถ ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว นนฺทติ
ย่อมบันเทิง อิธ โลเก ในโลกนี้ นนฺทติ ย่อมบันเทิง เปจฺจ
ในโลกอื่น นนฺทติ ย่อมบันเทิง อุกฺยตฺถ (โลเก) ในโลก ทั้ง
สอง, (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล (กตปฺญฺโถ) ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว
นนฺทติ ย่อมบันเทิง อิติ ว่า 'ปฺญฺณํ อ.บุญ เม อันเรา กตํ
กระทำแล้ว' อิติ ดังนี้ คโต ไปแล้ว สฺคคฺตฺติ สู่สุคฺติ นนฺทติ
ย่อมบันเทิง ภฺยโย โดยยั้ง” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสกับท่านเศรษฺฐินั้นว่า “ดูก่อนคฤหบดี เจริญพร อย่างนั้นแหละ,
คฤหฺสฺถทั้งหลายหรือบรรพชิตทั้งหลายธรรมดาว่าไม่ประมาทแล้ว ย่อมบันเทิงในโลก
นี้และโลกอื่นนั้นแหละ” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลผู้กระทำบุญไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ย่อมบันเทิงใน
 โลกอื่น ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง, บุคคลผู้กระทำบุญไว้แล้ว
 ย่อมบันเทิงว่า ‘เราได้ทำบุญไว้แล้ว’ ไปแล้วสู่สุคติ ย่อมบันเทิง
 อย่างยิ่ง” ดังนี้

อถ กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตาโน อาหจฺ อาชยตบทกัตตฺวจาก นํ วิเสสนะของ
 เสฏฺฐีจฺ อกถิตกัมมะโน วตุวา “คหปติ อาลปนนะ อาม สัมปฏิจจนัตถะ เหวํ สัจจวจาก-
 ลิงคัตถะ, นามศัพฺพํ ปสฺงสตัถโชตกะเข้ากับ อปฺปมตฺตาจฺ วิเสสนะของ คหภูจฺจา และ
 ปพฺพชิตา คหภูจฺจา กิติ ปพฺพชิตา กิติ สุทธกัตตาโน นนฺทนฺติจฺ อาชยตบทกัตตฺวจาก
 วา สองศัพฺพํ ปทวิกปป์ตถะเข้ากับ คหภูจฺจา และ ปพฺพชิตา อิธโลเก กิติ ปฺรโลเก กิติ
 วิสยาธาระโน นนฺทนฺติ จ สองศัพฺพํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ อิธโลเก และ ปฺรโลเก
 เหวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ นนฺทนฺติ” อิติศัพฺพํ อาการะโน วตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน
 อาห อิมํ วิเสสนะของ คาถํจฺ อวุตตกัมมะโน อาห

“กตปุญฺญโย วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺ สุทธกัตตาโน นนฺทนฺติจฺ สาม-
 บท อาชยตบทกัตตฺวจาก อิธ วิเสสนะของ โลเกจฺ กิติ เปจฺจ
 กิติ วิสยาธาระโน นนฺทนฺติ อุกฺกยตฺถ วิเสสนะของ โลเกจฺ วิสยา-
 ธาระโน นนฺทนฺติ, กตปุญฺญโย วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺ สุทธกัตตา
 โน นนฺทนฺติจฺ สองบท อาชยตบทกัตตฺวจาก ‘ปุญฺญญํ วุตตกัมมะ
 โน กตํจฺ กิตบทกัมมวจาก เม อนภิทกัตตาโน กตํ’ อิติศัพฺพํ
 อาการะโน นนฺทนฺติ ภียโย กิริยาวิเสสนะโน นนฺทนฺติ สุกฺคตฺตี
 สัมปาปฺปณียกัมมะโน คโตจฺ วิเสสนะของ ปุคฺคโล” อิติศัพฺพํ
 สรุปะโน อิมํ คาถํ ๕

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓๘. ตตถ “อิธาติ อิธโลเก กมฺมนนฺทเนน นนฺทติ ฯ

ตตถ (ปทสฺ) “อิธาติ (ปทสฺ) “อิธโลเก กมฺมนนฺทเนน นนฺทติ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นนฺทติ ย่อมบันเทิง กมฺมนนฺทเนน ด้วยความบันเทิง เพราะกรรม อิธโลเก ในโลกนี้” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปทสฺ) “อิธาติ (ปทสฺ) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “อิธ” ดังนี้ ฯ

บรรดบทเหล่านั้น บทว่า “อิธ” ความว่า ย่อมบันเทิงด้วยความบันเทิงเพราะกรรมใน- โลกนี้

ตตถ วิเสสนะของ ปทสฺ นิทธารณะใน ปทสฺ “อิธ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะ- ใน ปทสฺฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “อิธโลเก วิสยาคาระใน นนฺทติ- กมฺมนนฺทเนน ภาระใน นนฺทติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจกของ ปุคฺคโล” อติศัพท์ สรุปะ- ใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๓๙. เปจฺจาติ ปรโลเก วิปากนฺทเนน นนฺทติ ฯ

“เปจฺจาติ (ปทสฺ) “ปรโลเก วิปากนฺทเนน นนฺทติ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นนฺทติ ย่อมบันเทิง วิปากนฺทเนน ด้วยความบันเทิง เพราะวิปาก ปรโลเก ในโลกอื่น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺ) แห่งบท “เปจฺจาติ ว่า “เปจฺจ”- ดังนี้ ฯ

บทว่า “เปจฺจ” ความว่า ย่อมบันเทิง ด้วยความบันเทิงเพราะวิปากในโลกอื่น

“เปจฺจ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ปรโลเก วิสยา- ชาระใน นนฺทติ วิปากนฺทเนน ภาระใน นนฺทติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจกของ ปุคฺคโล” อติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๔๐. กตปุญฺโทยติ นานปฺปการสฺส ปุญฺณสฺส กตฺตา ฯ

“กตปุญฺโทยติ (ปทสฺ) “นานปฺปการสฺส ปุญฺณสฺส กตฺตา” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “กตดา ผู้กระทำ ปุณฺณสฺส ซึ่งบุญ นานุปการสฺส อันมีประการต่าง” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กตปุณฺณโถติ ว่า “กตปุณฺณโถ” ดังนี้ ๗ บทว่า “กตปุณฺณโถ” ความว่า ผู้ทำบุญมีประการต่างๆ

“กตปุณฺณโถ” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “นานุปการสฺส วิเสสณะของ ปุณฺณสฺส๑ ฉัญญีอวุตตกัมมะไน กตดา๑ วิเสสณะของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๗

๔๑. อุกฺขยตฺถาติ อธิ ‘กตฺ เม กุสฺลํ, อกตฺ เม ปาปนฺติ นนฺทติ, ปรตฺถ วิปากํ อนุภวานฺโต นนฺทติ ๗

“อุกฺขยตฺถาติ (ปทสฺส) “อธิ (โลก) ‘กตฺ เม กุสฺลํ, อกตฺ เม ปาปนฺติ นนฺทติ, ปรตฺถ (โลก) วิปากํ อนุภวานฺโต นนฺทติ” (อิติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “นนฺทติ ย่อมบันเทิง อธิ (โลก) ในโลกนี้ อิติ ว่า ‘กุสฺลํ อ.กุสฺล เม อันเรา กตฺ กระทำแล้ว, ปาปํ อ.บาป เม อันเรา อกตฺ ไม่กระทำแล้ว’ อิติ ดังนี้, อนุภวานฺโต เสวยอยู่ วิปากํ ซึ่งวิปาก นนฺทติ ชื่อว่าย่อมบันเทิง ปรตฺถ (โลก) ในโลกอื่น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุกฺขยตฺถาติ ว่า “อุกฺขยตฺถ” ดังนี้ ๗

บทว่า “อุกฺขยตฺถ” ความว่า ย่อมบันเทิงในโลกนี้ว่า ‘กุสฺล เราได้ทำแล้ว, บาป เราไม่กระทำแล้ว’ เมื่อเสวยวิปากในโลกอื่น ย่อมบันเทิง

“อุกฺขยตฺถ” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “อธิ วิเสสณะของ โลก๑ วิสยาธาระไน นนฺทติ ‘กุสฺลํ วุตตกัมมะไน กตฺ๑ กิตตบทกัมมวจาก เม อนภินทิตกัตตาไน กตฺ, ปาปํ วุตตกัมมะไน อกตฺ๑ กิตตบทกัมมวจาก เม อนภินทิตกัตตาไน อกตฺ’ อิติศัพท์ อาการะไน นนฺทติ๑ อาชยาดตบทกัตตฺวจากของ ปุคฺคโล, ปรตฺถ วิเสสณะของ โลก๑ วิสยาธาระไน นนฺทติ วิปากํ อวุตตกัมมะไน อนุภวานฺโต๑ อัมภันตฺรกริยาของ ปุคฺคโล นนฺทติ อาชยาดตบทกัตตฺวจากของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๗

๔๒. ปุณฺณํ เมติ อิท นนฺทนุโต ปน “ปุณฺณํ เม กตฺตุนฺติ โสมนสฺสสมตฺตเกเนว กมฺมนนฺทนํ
อุปาทาย นนฺทติ ฯ

“ปุณฺณํ เมติ (ปททวยสฺส) “(กตปุณฺณโย ปุคฺคโล) อิท (โลก) นนฺทนุโต ปน ‘ปุณฺณํ เม
กตฺตุนฺติ โสมนสฺสสมตฺตเกเน เอว (การณฺน) กมฺมนนฺทนํ อุปาทาย นนฺทติ” (อิตฺติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ปน ก็ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (กตปุณฺณโย) ผู้มีบุญอัน
กระทำแล้ว นนฺทนุโต เมื่อบันเทิง อิท (โลก) ในโลกนี้ นนฺทติ ชื่อว่าย่อมบันเทิง
อุปาทาย เพราะเข้าไปถือเอา กมฺมนนฺทนํ ซึ่งความบันเทิงเพราะกรรม (การณฺน)
เพราะเหตุ โสมนสฺสสมตฺตเกเน เอว สักว่าความโสมนสนั้นเที่ยว อิตฺติ ว่า ‘ปุณฺณํ
อ.บุญ เม อันเรา กตฺติ กระทำแล้ว’ อิตฺติ ดังนี้” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวด
สองแห่งบท “ปุณฺณํ เมติ ว่า “ปุณฺณํ เม” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “ปุณฺณํ เม” ความว่า ก็บุคคลผู้ที่ได้ทำบุญไว้แล้ว เมื่อจะบันเทิงในโลกนี้
ชื่อว่าย่อมบันเทิงเพราะเข้าไปถือเอาความบันเทิงเพราะกรรม เพราะเหตุสักว่าความ
โสมนสนั้นแหละว่า “เราได้ทำบุญแล้ว”

“ปุณฺณํ เม” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโถ “ปนศัพท์
วากยารัมภโชตกะ กตปุณฺณโย วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตานิ นนฺทติฯ อาชยาต-
บทกัตตฺตฺวาจก อิท วิเสสณะของ โลกฯ วิสยาธาระใน นนฺทนุโตฯ อัปภันตฺตริยาของ
ปุคฺคโล ‘ปุณฺณํ วุตตกัมมะใน กตฺติ กิตฺตบทกัมมวาทก เม อนภิตตกัตตานิ กตฺติ’ อิตฺติ-
ศัพท์ อาการะใน นนฺทติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โสมนสฺสสมตฺตเกเนฯ วิเสสณะ
ของ การณฺนฯ เหตุไฉน กมฺมนนฺทนํฯ อวุตตกัมมะใน อุปาทายฯ เหตุไฉน นนฺทติ อิท
นนฺทนุโต สันญญี “ปุณฺณํ เม กตฺตุนฺติ โสมนสฺสสมตฺตเกเนว กมฺมนนฺทนํ อุปาทาย นนฺทติ
สันญญา” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๓. กิโยโยติ วิปากนนุทเนน ปน สุคติ คโต, สตุตปณณาสวสุสโกฏิโย สฎฺฐิจฺฉจ วสุส-
สตุสสสุสานิ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนุภวานฺโต ตฺสิตฺปุเร อติวिय นนฺทตีติ ฯ

“กิโยโยติ (ปทสฺส) (กตปุณฺณโย ปุคฺคโล) วิปากนนุทเนน ปน สุคติ คโต, สตุตปณณาสวสุสโกฏิโย
สฎฺฐิจฺฉจ วสุสสตุสสุสานิ ทิพฺพสมฺปตฺตี อนุภวานฺโต ตฺสิตฺปุเร อติวिय นนฺทตีติ (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “ปน ก็ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล (กตปุณฺณโย) ผู้มีบุญอันกระทำ
แล้ว คโต ไปแล้ว สุคติ สู่สุคติ อนุภวานฺโต เสวยอยู่ ทิพฺพสมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติอันเป็น
ทิพย์ สตุตปณณาสวสุสโกฏิโย สิ้นโกฏิแห่งปี ๕๗ ท. จ ด้วย สฎฺฐิจฺฉจ วสุสสตุ-
สสุสานิ สิ้นแสนแห่งปี ท. ๖๐ ด้วย นนฺทตี ชื่อว่าย่อมบันเทิง อติวिय เกินเปรียบ
ตฺสิตฺปุเร ในภพชื่อว่าตฺสิต วิปากนนุทเนน ด้วยความบันเทิงเพราะวิปาก” อิติ ดังนี้
ปทสฺส แห่งบท “กิโยโยติ ว่า “กิโยโย” ดังนี้เป็นต้น ฯ

บทว่า “กิโยโย” ความว่า ก็บุคคลผู้ที่ทำบุญไว้แล้ว ไปสู่สุคติเสวยทิพย์สมบัติ ระยะเวลา
เวลา ๕๗ โกฏิ และ ๖,๐๐๐,๐๐๐ ปี ย่อมบันเทิงอย่างยิ่งในสวรรค์ชั้นตฺสิต ด้วยความ
บันเทิงเพราะวิปาก

“กิโยโย” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ปนศัพท์
วากยารัมภชิตกะ กตปุณฺณโย วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทรกัตตาใน นนฺทตีฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก วิปากนนุทเนน ภาระใน นนฺทตี สุคติ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน คโตฯ
วิเสสณะของ ปุคฺคโล สตุตปณณาสวสุสโกฏิโย กิติ วสุสสตุสสุสานิ กิติ อัจฉันต-
สังโยคะใน อนุภวานฺโต สฎฺฐิจฺฉ วิเสสณะของ วสุสสตุสสุสานิ จศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้า
กับ สตุตปณณาสวสุสโกฏิโย และ สฎฺฐิจฺฉ วสุสสตุสสุสานิ ทิพฺพสมฺปตฺตี อวุตตกัมมะ
ใน อนุภวานฺโตฯ อัพภันตรกิริยาของปุคฺคโล ตฺสิตฺปุเร วิสยาราระใน นนฺทตี อติวिय
กิริยาวิเสสณะใน นนฺทตี” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔๔. คาถาปริโยसानะ พหู โสตาปนุหนาทโย อเหสุ ๕

คาถาปริโยसानะ พหู (ชนา) โสตาปนุหนาทโย (อริยบุคคลา) อเหสุ ๕

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา พหู (ชนา) อ.ชน ท. มาก โสตาปนุหนาทโย (อริยบุคคลา) เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น อเหสุ ได้ เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระคาถา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมโน อเหสุ พหู วิเสสนะของ ชนาฯ สุกทกัตตาใน อเหสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โสตาปนุหนาทโย วิเสสนะของ อริยบุคคลาฯ วิกติกัตตาใน อเหสุ ๕

๔๕. มหาชนสุส ฌมมเทศนา สาตติกา ซาตาติ ๕

ฌมมเทศนา อ.พระธรรมเทศนา สาตติกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมี ประโยชน์ ซาตา เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ๕

พระธรรมเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

ฌมมเทศนา สุกทกัตตาใน ซาตาฯ กิตบทกัตตุวจาก มหาชนสุส สัมปทานใน ซาตา สาตติกา วิกติกัตตาใน ซาตา อิตีศัพท์ สมาปนนะ ๕

.....
 สุมนาเทวีวตุถุ ๕

สุมนาเทวีวตุถุ (นิฏจิติ) ๕

สุมนาเทวีวตุถุ อ.เรื่องแห่งนางสุมนาเทวี (นิฏจิติ) จบแล้ว ๕

สุมนาเทวีวตุถุ สุกทกัตตาใน นิฏจิติฯ กิตบทกัตตุวจาก ๕

จบเรื่องนางสุมนาเทวี

=====

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

สุนนนาเทวีวตถุ

เป็นฉัฎฐิตีต้ปฐริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุนนนาเทวีธา วตถุ สุนนนาเทวีวตถุ. (สุนนนาเทวี + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง สุนนนาเทวีธา แห่งนางสุนนนาเทวี สุนนนาเทวีวตถุ ชื่อว่าสุนนนาเทวีวตถุ. (เรื่องนางสุนนนาเทวี)

ภิกษุสทสสานิ

เป็นฉัฎฐิตีต้ปฐริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกษุณิ สทสสานิ ภิกษุสทสสานิ. (ภิกษุ + สทสสานิ)

สทสสานิ อ.พัน ท. ภิกษุณิ แห่งภิกษุ ท. ภิกษุสทสสานิ ชื่อว่าภิกษุสทสสานิ. (ภิกษุหนึ่งพันรูป)

ทาทุกาโม

เป็นฉัตถิตีต้ปฐริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาทุ กามาตีติ ทาทุกาโม, ปุคคโล. (ทาทุสททูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฌบัจจย)
กัตถรูป, กัตถุสสาณะ, กิตันตสมาส

(โย ปุคคโล) อ.บุคคไลไต กามาตีติ ย่อมใคร่ ทาทุ เพื่ออันให้ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคคโล)
อ.บุคคไลไต ทาทุกาโม ชื่อว่าทาทุกาโม, ไต้แก่บุคคไล. (ผู้ใคร่เพื่ออันให้, ผู้ประสงค์จะให้, ผู้ประสงค์จะถวาย)

ทานคคิ

เป็นฉัฎฐิตีต้ปฐริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทานสส อคคิ ทานคคิ. (ทาน + อคค)

อคคิ อ.โรง ทานสส แห่งทาน ทานคคิ ชื่อว่าทานคคิ. (โรงทาน)

กตทาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตญจ ตํ ทานญจาทิ กตทาน. (กต + ทาน)

กตํ จ อ.อันญกกระทำแล้วด้วย ตํ อ.อันญกกระทำแล้วนั้น ทานํ จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น กตทานํ ชื่อว่ากตทาน. (ทานที่ถูกกระทำแล้ว)

ภิกขุสงฆ

เป็นฉฐฐิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณํ สงฆํ ภิกขุสงฆ. (ภิกขุ + สงฆ)

สงฆํ อ.หมู่ ภิกขุณํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฆํ ชื่อว่าภิกขุสงฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฆ)

อนุจฉวิกกิจจานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุจฉวิกจานิ จ ตานิ กิจจานิ จาทิ อนุจฉวิกกิจจานิ. (อนุจฉวิก + กิจจ)

อนุจฉวิกจานิ จ อ.อันสมควร ท. ด้วย ตานิ อ.อันสมควร ท. เหล่านั้น กิจจานิ จ เป็นกิจด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อนุจฉวิกกิจจานิ ชื่อว่าอนุจฉวิกกิจจ. (กิจที่สมควร)

จิตตานุรูป

เป็นจตุตถิตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตตลลํ อนุรูปํ จิตตานุรูป. (จิตต + อนุรูป)

อนุรูปํ อ.สมควร จิตตลลํ แก่จิต จิตตานุรูปํ ชื่อว่าจิตตานุรูป. (สมควรแก่จิต)

เชฎฐฉิตตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฎฐฉ จ ล่า ฉิตตา จาทิ เชฎฐฉิตตา. (เชฎฐฉ + ฉิต)

เชฎฐฉ จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย ล่า อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น ฉิตตา จ เป็นฉิตตาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เชฎฐฉิตตา ชื่อว่าเชฎฐฉิต. (ฉิตาผู้เจริญที่สุด, ลูกสาวคนโต)

ปติกุล

เป็นนักษัตรปฤสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติสส์ กุล ปติกุล. (ปติ + กุล)

กุล อ.ตระกูล ปติสส์ แห่งสามี ปติกุล ชื่อว่าปติกุล. (ตระกูลสามี)

กนิฏฐิตตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กนิฏฐา จ ส่า ิตตา จาติ กนิฏฐิตตา. (กนิฏฐา + ิตตุ)

กนิฏฐา จ อ.ผู้หยอที่สุดด้วย ส่า อ.ผู้หยอที่สุดนั้น ิตตา จ เป็นธิดาด้วย ิตติ เพราะเหตุนี้
กนิฏฐิตตา ชื่อว่ากนิฏฐิตตุ. (ธิดาผู้หยอที่สุด, ลูกสาวคนเล็ก)

ตถารูป

เป็นนักษัตรวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตถา รูป ยสส์ลาคิ ตถารูป, อผาสุก. (ตถา + รูป)

ตถา อ.อย่างนั้น รูป เป็นรูป ยสส์ล (อผาสุกส์) แห่งความไม่ผาสุกใด (อตติ) มีอยู่ ิตติ เพราะ
เหตุนี้ (ตี อผาสุก) อ.ความไม่ผาสุกนั้น ตถารูป ชื่อว่าตถารูป, ได้แก่ความไม่ผาสุก. (มีอย่างนั้นเป็นรูป)

อผาสุก

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ผาสุก อผาสุก. (น + ผาสุก)

ผาสุก อ.ความผาสุก น หามีได้ อผาสุก ชื่อว่าอผาสุก. (ความไม่ผาสุก)

อาหารุปจเจโท

เป็นนุติยาตปฤสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาหาร อุปจเจโท อาหารุปจเจโท. (อาหาร + อุปจเจโท)

อุปจเจโท อ.การเข้าไปตัด อาหาร ซึ่งอาหาร อาหารุปจเจโท ชื่อว่าอาหารุปจเจโท. (การเข้าไปตัด
อาหาร)

ทฎฐกามา

เป็นจตุตถิติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฎฐ กามาตีติ ทฎฐกามา, สมนาทวี. (ทฎฐัสทฎฐปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฅบัจจย)
กัตตรูป, กัตตสาธนะ, กัตตสมาส

(ยา สมนาทวี) อ.นางสมนาเทวีโต กามาตีติ ย่อมใคร่ ทฎฐ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนั้น (สา
สมนาเทวี) อ.นางสมนาเทวินั้น ทฎฐกามา ชื่อว่าทฎฐกามา, ได้แก่นางสมนาเทวี. (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น, ผู้ประสงค์
จะเห็น)

กนิฏฐภาติโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กนิฏฐ จ โส ภาติโก จาติ กนิฏฐภาติโก. (กนิฏฐ + ภาติก)

กนิฏฐ จ อ.ผู้น้อยที่สุดด้วย โส อ.ผู้น้อยที่สุดนั้น ภาติโก จ เป็นน้องชายด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
กนิฏฐภาติโก ชื่อว่ากนิฏฐภาติก. (น้องชายผู้น้อยที่สุด, น้องชายคนเล็ก)

เอตตกั

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

เอต ปริมาณ ยสสาติ เอตตกั, วจัน. (เอต + ตตกบัจจย)

ปริมาณ อ.ประมาณ เอต เท่านั้น ยสส (วจนสส) แห่งคำใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต
วจัน) อ.คำนั้น เอตตกั ชื่อว่าเอตตก, ได้แก่คำ. (มีประมาณเท่านั้น)

อุปปนุโสโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปปนุ โจ โส โสโก จาติ อุปปนุโสโก. (อุปปนุ + โสโก)

อุปปนุ โจ อ.อันเกิดขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันเกิดขึ้นแล้วนั้น โสโก จ เป็นความเศร้าโศกด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อุปปนุโสโก ชื่อว่าอุปปนุโสโก. (ความเศร้าโศกที่เกิดขึ้นแล้ว)

อสกโกนโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น สกโกนโต อสกโกนโต, ปุคฺคโล. (น + สกโกนโต)
 (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สกโกนโต อาจอยู่ น ทามิได้ อสกโกนโต ชื่อว่าอสกโกนโต, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่
 อาจอยู่, ผู้ไม่สามารถอยู่)

สรีริกัจจ

เป็นตติยชาติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สรีเรน กิจจ สรีริกัจจ. (สรีร + กิจจ)
 กิจจ อ.กิจ สรีเรน ด้วยสรีระ สรีริกัจจ ชื่อว่าสรีริกัจจ. (กิจด้วยสรีระ)

ทุกขี

เป็นอัสสัถิตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า
 ทุกขี อสฺส อตฺถิติ ทุกขี, เสฏฺฐิ. (ทุกข + อัสจัจย)
 ทุกขี อ.ความทุกข์ อสฺส (เสฏฺฐิโน) แห่งเศรษฐีนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เสฏฺฐิ)
 อ.เศรษฐีนั้น ทุกขี ชื่อว่าทุกขี, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้มีควมทุกข์)

ทุมมโน

เป็นฉัญฐีทวีปทตฺตลยาธิกรณพหุพีทสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทุมฺมโน มโน อสฺสาติ ทุมมโน, เสฏฺฐิ. (ท + มน)
 มโน อ.ใจ (โทเสน) ทุมฺมโน อันโทษ ประทุษร้ายแล้ว อสฺส (เสฏฺฐิโน) แห่งเศรษฐีนั้น (อตฺถิ) มี
 อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ทุมมโน ชื่อว่าทุมมโน, ได้แก่เศรษฐี. (ผู้มีใจอันโทษประทุษร้าย
 แล้ว)

อัสสุมุโข

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มิวีเคราะหฺว่า

อัสสุหิ ปุณฺณ มุขํ ยสฺสาติ อัสสุมุโข, เสฏฺฐิ. (อัสสุ + มุข) เป็นมฺชฌเโลปิสมาล, ลป ปุณฺณคฺพีทํ มุขํ อ.หน้า ปุณฺณ อันเต็มแล้ว อัสสุหิ ด้วยน้ำตา ท. ยสฺส (เสฏฺฐิโน) แห่งเศรษฺฐิโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินั้น อัสสุมุโข ชื่อว่าอัสสุมุข, ได้แก่เศรษฺฐิ. (ผู้มีหน้าที่เต็มด้วยน้ำตา, มีน้ำตานองหน้า)

กาลกตา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มิวีเคราะหฺว่า

กาลโ กโต ยายาติ กาลกตา, สุมฺนาเทวี. (กาล + กต)
 กาลโ อ.กาละ ยาย (สุมฺนาเทเวีย) อันนางสุมฺนาเทวีโต กโต กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า สุมฺนาเทวี) อ.นางสุมฺนาเทวินั้น กาลกตา ชื่อว่ากาลกตา, ได้แก่นางสุมฺนาเทวี. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว, ผู้เสียชีวิตแล้ว)

เอกํสิกั

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตฺทิต มิวีเคราะหฺว่า

๑. เอโก จ โส อโส จาติ เอกโส. (เอก + อส) อสมาทาทิคุสมาล
 เอโก จ อ.เตยวด้วย โส อ.เตยวนั้น อโส จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกโส ชื่อว่าเอกส. (ส่วนเตยว)
๒. เอกํเสนํ ปวตฺตตีติ เอกํสิกั, มรณํ. (เอกํส + นิภปจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถตฺทิต
 (ยํ มรณํ) อ.ความตายโต ปวตฺตตีติ ย่อมเป็นไป เอกํเสนํ โดยส่วนเตยว อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ มรณํ) อ.ความตายนั้น เอกํสิกั ชื่อว่าเอกํสิกั, ได้แก่ความตาย. (ที่เป็นไปโดยส่วนเตยว)

เอวรูปา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มิวีเคราะหฺว่า

เอวํ รูปํ อสฺสาติ เอวรูปา, อิตา. (เอวํ + รูป)
 เอวํ อ.อย่างนี้ รูปํ เป็นรูป อสฺสา (อิตฺยา) แห่งอิตานัน (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า อิตา) อ.อิตานัน เอวรูปา ชื่อว่าเอวรูปา, ได้แก่อิตา. (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป)

ทีโรตตปป์สมปนุหา

เป็นตติยาดัตปป์ริสส์มาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิริ จ โอตตปป์ญจ ทีโรตตปป์. (ทิริ + โอตตปป์) สมาหารทวันทสมาส

ทิริ จ อ.ความละเอียดต่อบาปด้วย โอตตปป์ จ อ.ความเกรงกลัวต่อบาปด้วย ทีโรตตปป์ ชื่อว่าทีโรตตปป์. (ความละเอียดต่อบาปและความเกรงกลัวต่อบาป)

๒. ทีโรตตปป์เน สมนุหา ทีโรตตปป์สมปนุหา, อิตา. (ทีโรตตปป์ + สมนุหา) ตติยาดัตปป์ริสส์มาส (อิตา) อ.อิตา สมนุหา ผู้ถึงพร้อมแล้ว ทีโรตตปป์เน ด้วยความละเอียดต่อบาปและความเกรงกลัวต่อบาป ทีโรตตปป์สมปนุหา ชื่อว่าทีโรตตปป์สมปนุหา, ได้แก่อิตา. (ผู้ถึงพร้อมด้วยทิริและโอตตปป์)

มรณกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณญจ ต กาลโ จาติ มรณกาลโ. (มรณ + กาล)

มรณ จ อ.เป็นที่ตายด้วย ต อ.เป็นที่ตายนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มรณ-กาลโ ชื่อว่ามรณกาล. (กาลเป็นที่ตาย)

อสกโกนุตี

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สกโกนุตี อสกโกนุตี, อิตา. (น + สกโกนุตี)

(อิตา) อ.อิตา สกโกนุตี อาจอยู่ น หามิได้ อสกโกนุตี ชื่อว่าอสกโกนุตี, ได้แก่อิตา. (ผู้ไม่อาจอยู่, ผู้ไม่สามารถอยู่)

อนปป์กั

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนปป์กั อนปป์กั, โทมณสส์. (น + อนปป์ก)

(โทมณสส์) อ.ความโทมนัส อนปป์กั อันน้อย น หามิได้ อนปป์กั ชื่อว่าอนปป์ก, ได้แก่ความโทมนัส. (อันมิใช่น้อย, ไม่น้อย)

โทมนสล

เป็นภาวตถิต มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. ทุจฉ มน ยสสาติ ทุมน, ปุคคโล. (ทุ + มน)

มน อ.ใจ ทุจฉ อันโทษประทุษร้ายแลว ยสส (ปุคคลลล) แหงบุคคลใด (อดีต) มีอยู ิตติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น ทุมน ชื่อว่าทุม, ไตแกบุคคล. (ผู้มีใจที่โทษประทุษร้าย, มีใจไม่ดี)

๒. ทุมนสล ภาว โทมนสล. (ทุมน + ฌยปัจจย) ภาวตถิต

ภาว อ.ความเป็น ทุมนสล (ปุคคลลล) แหงบุคคล ผู้มีใจอันโทษประทุษร้ายแลว โทมนสล ชื่อว่าโทมนสล. (ความที่มีใจอันโทษประทุษร้ายแลว, ความโทมนสล, ความเสียใจ)

กนิจตต

เป็นภาวตถิต มีวิเคราะหว่า

๑. สทเพ อิเม อปปา, อยมิเมล วิเสเสน อปโปติ กนิจโจ, เสจจ. (อปป + อิจปัจจย)

วิเสตถิต

อิเม (ขนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ สทเพ ทั้งปวง อปปา เป็นผู้นอย (โทนติ) ย่อมเป็น, อย (เสจจ) อิเมล (ขนาน) อ. -แหงชน ท. เหล่านี้ -เศรษฐนี้ อปโป เป็นผู้นอย วิเสเสน โดยพิเศษ (โทธิ) ย่อมเป็น ิตติ เพราะเหตุนี้ กนิจโจ ชื่อว่ากนิจ, ไตแกเศรษฐ. (ผู้นอยที่สุด)

๒. กนิจลล ภาว กนิจตต. (กนิจ + ตตปัจจย) ภาวตถิต

ภาว อ.ความเป็น กนิจลล (เสจจลล) แหงเศรษฐ ผู้นอยที่สุด กนิจตต ชื่อว่ากนิจตต. (ความเป็นผู้นอยที่สุด)

มคคผลาน

เป็นอิตรโรคทวันทลมาส มีวิเคราะหว่า

มคคา จ ผลาน จ มคคผลาน. (มคค + ผล)

มคคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลาน จ อ.ผล ท. ด้วย มคคผลาน ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

มทลลิกคุดต์

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

มทลลิกาย ภาโว มทลลิกคุดต์. (มทลลิกา + คุดต์ปัจจัย)

ภาโว อ.ความเป็น มทลลิกาย (อิตฺยา) แห่งอิตฺตา ผู้แก่ มทลลิกคุดต์ ชื่อว่ามทลลิกคุดต์. (ความที่อิตฺตาเป็นผู้แก่)

นนทนฏจานน์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นนทนฏจ ตํ จานญจาทิ นนทนฏจานน์. (นนทน + จาน)

นนทน์ จ อ.เป็นที่บันเทิงด้วย ตํ อ.เป็นที่บันเทิงนั้น จานน์ จ เป็นที่ด้วย อิตฺติ เพราะเหตุนี้ นนทนฏจานน์ ชื่อว่านนทนฏจานน์. (ที่เป็นที่บันเทิง)

อปฺปมตฺตา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปมตฺตา อปฺปมตฺตา, ชฺนา. (น + ปมตฺต)

(ชฺนา) อ.ชฺน ท. ปมตฺตา ประมาทแล้ว น ทาไมได้ อปฺปมตฺตา, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

อิตฺโลโก

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตฺ โลโก อิตฺโลโก. (อิตฺ + โลก)

โลโก อ.โลก อิตฺ นี้ อิตฺโลโก ชื่อว่าอิตฺโลก. (โลกนี้)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรอ จ โส โลโก จาทิ ปรโลโก. (ปร + โลก)

ปรอ จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิตฺติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่าปรโลก. (โลกอื่น, ปรโลก)

กตปุณฺโณ

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตฺ ปุณฺณํ เยนาคิ กตปุณฺโณ, ปุคฺคโล. (กต + ปุณฺณ)

ปุณฺณํ อ.บุญ เยน (ปุคฺคเลน) อ้นบุคคลใด กตฺ กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กตปุณฺโณ ชื่อว่ากตปุณฺณ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีบุญอันกระทำแล้ว, ผู้ทำบุญไว้แล้ว)

กมฺมณฺนทฺนํ

เป็นตติยาตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กมฺเมณ นฺนทฺนํ กมฺมณฺนทฺนํ. (กมฺม + นฺนทฺน)

นฺนทฺนํ อ.ความบันเทิง กมฺเมณ เพราะกรรม กมฺมณฺนทฺนํ ชื่อว่ากมฺมณฺนทฺน. (ความบันเทิงเพราะกรรม)

วิปากนฺนทฺนํ

เป็นตติยาตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิปากเณ นฺนทฺนํ วิปากนฺนทฺนํ. (วิปาก + นฺนทฺน)

นฺนทฺนํ อ.ความบันเทิง วิปากเณ เพราะวิปาก วิปากนฺนทฺนํ ชื่อว่าวิปากนฺนทฺน. (ความบันเทิงเพราะวิปาก)

นนานปฺปการิ

เป็นจฺฐฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นนาน ปกาโร ยสฺสาติ นานปฺปการิ, ปุณฺณํ. (นนาน + ปกาโร)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ ยสฺส (ปุณฺณยสฺส) แห่งบุญใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตฺ ปุณฺณํ) อ.บุญนั้น นานปฺปการิ ชื่อว่านานปฺปการิ, ได้แก่บุญ. (มีประการต่างๆ)

โสมนสฺสมตฺตกํ

เป็นจฺฐฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสมนสฺสํ มตฺตา ยสฺสาติ โสมนสฺสมตฺตกํ, การณํ. (โสมนสฺส + มตฺตา)

โสมนัสส์ อ.ความโสมนัสส์ มตดา เป็นประมาณ ยลล์ (การณลล์) แห่งเหตุใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดี การณ) อ.เหตุนั้น โสมนัสส์มตตก ชื่อว่าโสมนัสส์มตตก, ใต้แก่เหตุ. (มีความโสมนัสส์เป็นประมาณ, ลักว่าความโสมนัสส์)

สตัดตปณณาสวล์สโกฏิโย

เป็นนัจฉิต์ปปริสส์มาส โดยมีอสมหารทศุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตัดตปณณาส วล์سانی สตัดตปณณาสวล์سانی. (สตัดตปณณาส + วล์ส) อสมหารทศุสมาส วล์سانی อ.ปี ท. สตัดตปณณาส ทำลึบเจ็ด สตัดตปณณาสวล์سانی ชื่อว่าสตัดตปณณาสวล์ส. (ทำลึบเจ็ดปี)
๒. สตัดตปณณาสวล์سانی โกฏิโย สตัดตปณณาสวล์สโกฏิโย. (สตัดตปณณาสวล์ส + โกฏิ) โกฏิโย อ.โกฏิ ท. สตัดตปณณาสวล์سانی แห่งปีทำลึบเจ็ด ท. สตัดตปณณาสวล์สโกฏิโย ชื่อว่าสตัดตปณณาสวล์สโกฏิ. (ทำลึบเจ็ดโกฏิปี)

วล์สสตลล์สسانی

เป็นนัจฉิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วล์سانی สตลล์สسانی วล์สสตลล์สسانی. (วล์ส + สตลล์ส)

สตลล์สسانی อ.แสน วล์سانی แห่งปี ท. วล์สสตลล์สسانی ชื่อว่าวล์สสตลล์ส. (แสนปี)

ทิพพสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพพา จ ล่า สมปตติ จาติ ทิพพสมปตติ. (ทิพพา + สมปตติ)

ทิพพา จ อ.อันเป็นทิพพ์ด้วย ล่า อ.อันเป็นทิพพ์นั้น สมปตติ จ เป็นสมบัตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทิพพสมปตติ ชื่อว่าทิพพสมปตติ. (สมบัตอันเป็นทิพพ์)

คาถาปริโยสาน

เป็นจัญญิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสาน คาถาปริโยสาน. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาถาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งคาถา, เวลาจบคาถา)

โสตาปนุนาทโย

เป็นจัญญิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปนโน อาทิ เยส เต โสตาปนุนาทโย, อริยบุคคล. (โสตาปน + อาทิ)

โสตาปนโน อ.พระโสตาบัน อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, เต (อริยบุคคล) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนุนาทโย ชื่อว่าโสตาปนุนาทิ, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสหุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อตฺโถ อสสา อตฺถิตติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิกปัจจย) อัสนัตติตฺถิตติ

อตฺโถ อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺถิกา ชื่อว่าอตฺถิกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตฺถิกาย ยา วตฺตตีติ สาตฺถิกา, เทสนา. (สท + อตฺถิกา) สหุพพทพหุพีทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺถิกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺถิกา ชื่อว่าสาตฺถิกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไปกับด้วยวาจอันมีประโยชน์)

๑๔. เทวสหાયภิกขุขุวตถุ [๑๔]

เทวสหાયภิกขุขุวตถุ (มยา วุจเต) ๕

เทวสหાયภิกขุขุวตถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุสองสหાય (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธโฆสะ)
(วุจเต) จะกล่าว ๕

เทวสหાયภิกขุขุวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๑๔. เรื่องภิกษุสองสหાય

๑. “พหุมิปี เจ สหิตัง ภาสมาโนติ อิมัง ฌมมเทสนัง สตุถา เขตเวเน วิหรนุโต เทว
สหાયเก ภิกขุ อารพุก กเถสิ ๕

สตุถา เขตเวเน วิหรนุโต เทว สหાયเก ภิกขุ อารพุก “พหุมิปี เจ สหิตัง ภาสมาโนติ อิมัง
ฌมมเทสนัง กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ เขตเวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพุก ทรงปรารภ ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. สหાયเก ผู้เป็นสหાયกัน เทว สองรูป กเถสิ
ตรัสแล้ว อิมัง ฌมมเทสนัง ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “พหุมิปี เจ สหิตัง ภาสมาโน”ติ ว่า
“พหุมิปี เจ สหิตัง ภาสมาโน” ดังนี้ เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเขตวัน ทรงปรารภภิกษุ ๒ รูปผู้เป็นสหાયกัน ตรัส
พระธรรมเทศานี้ว่า “พหุมิปี เจ สหิตัง ภาสมาโน” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “พหุมิปี เจ สหิตัง ภาสมาโน”
สรูปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมัง ฌมมเทสนัง อิมัง วิเสสนะของ ฌมมเทสนังฯ
อวุตตกัมมะใน กเถสิ เขตเวเน วิสยาธาระใน วิหรนุโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา
เทว ก็ดี สหાયเก ก็ดี วิเสสนะของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยา
ใน กเถสิ ๕

.....
.....

๒. สาวตถิวาสีโน หิ เทว กุลปุตตา สหายกา วิหาริ คนฺตวา สตถุ ฌมมเทสนิ สุตฺวา
 กามะ ปหาย สตถุ สาสเน อูริ ทตฺวา ปพฺพชิตฺวา ปณฺจ วสฺसानิ อัจฉริยฺชฎายานิ
 สนฺติเก วสิตฺวา สตถาริ อุปสงฺกมิตฺวา สาสเน ชฺฐิ ปุจฺฉิตฺวา วิปฺสฺสนาชรฺมจ
 คนฺถชรฺมจ วิตถารโต สุตฺวา, เอโก ตาว “อหิ ฆนฺเต มหฺลลกกালে ปพฺพชิตฺ น
 สกฺขิสฺสามิ คนฺถชรฺ ปุเรตุํ, วิปฺสฺสนาชรฺ ปน ปุเรสุสามิตี ยาว อรหฺตฺตา วิปฺสฺสนิ
 กถาเปตฺวา ฆณฺเณโต วายมนฺโต สห ปฏฺฐิสฺมกฺิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺถิ ๕

สาวตถิวาสีโน หิ เทว กุลปุตตา สหายกา (หุตฺวา) วิหาริ คนฺตวา สตถุ ฌมมเทสนิ สุตฺวา
 กามะ ปหาย สตถุ สาสเน อูริ ทตฺวา ปพฺพชิตฺวา ปณฺจ วสฺसानิ อัจฉริยฺชฎายานิ สนฺติเก
 วสิตฺวา สตถาริ อุปสงฺกมิตฺวา สาสเน ชฺฐิ ปุจฺฉิตฺวา วิปฺสฺสนาชรฺมจ คนฺถชรฺมจ วิตถารโต
 สุตฺวา, เอโก (ภิกฺขุ) ตาว “อหิ ฆนฺเต (อตฺตโน) มหฺลลกกালে ปพฺพชิตฺ น สกฺขิสฺสามิ คนฺถชรฺ
 ปุเรตุํ, (อหิ) วิปฺสฺสนาชรฺ ปน ปุเรสุสามิตี (วตฺวา สตถาริ) ยาว อรหฺตฺตา วิปฺสฺสนิ กถาเปตฺวา
 ฆณฺเณโต วายมนฺโต สห ปฏฺฐิสฺมกฺิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺถิ ๕

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร กุลปุตตา อ.กุลบุตร ท. เทว สอง สาวตถิวาสีโน ผู้อยู่ใน
 เมืองสาวัตถีโดยปกติ สหายกา เป็นสหายกัน (หุตฺวา) เป็น คนฺตวา ไปแล้ว วิหาริ
 สูวิหาร สุตฺวา ฟังแล้ว ฌมมเทสนิ ซึ่งพระธรรมเทศนา สตถุ ของพระศาสดา ปหาย
 ละแล้ว กามะ ซึ่งกาม ท. ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ทตฺวา ถวาย อูริ ซึ่งอก สาสเน ในพระ
 ศาสนา สตถุ ของพระศาสดา วสิตฺวา อยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก อัจฉริยฺชฎายานิ
 ของอาจารย์และอุปัชฌาย์ ท. วสฺसानิ สิ้นปี ท. ปณฺจ ห้า อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไป
 เฝ้าแล้ว สตถาริ ซึ่งพระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ทูลถามแล้ว ชฺฐิ ซึ่งชฺฐะ สาสเน ในพระ
 ศาสนา สุตฺวา ฟังแล้ว วิปฺสฺสนาชรฺ จ ซึ่งวิปฺสฺสนาชรฺด้วย คนฺถชรฺ จ ซึ่งคณฺถชฺฐะ
 ด้วย วิตถารโต โดยพิสดาร, เอโก (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุรูปหนึ่ง (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ
 ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหิ อ.ข้าพระองค์ ปพฺพชิตฺ บวชแล้ว (อตฺตโน)
 มหฺลลกกালে ในกาลแห่งตนเป็นคนแก่ น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ คนฺถชรฺ ปุเรตุํ
 เพื่ออันยังคณฺถชฺฐะให้เต็ม, ปน แต่ว่า (อหิ) อ.ข้าพระองค์ วิปฺสฺสนาชรฺ ยังวิปฺสฺสนา
 ชฺฐะ ปุเรสุสามิ จักให้เต็ม” อิติ ดังนี้ ตาว ก่อน (สตถาริ) ทูลยังพระศาสดา
 กถาเปตฺวา ให้ตรัสบอกแล้ว วิปฺสฺสนิ ซึ่งวิปฺสฺสนา ยาว เพียงใด อรหฺตฺตา แต่ความ
 เป็นแห่งพระอรหันต์ ฆณฺเณโต เพียรอยู่ วายมนฺโต พยายามอยู่ ปาปฺถิ บรรลุแล้ว
 อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏฺฐิสฺมกฺิทาหิ ด้วยปฏฺฐิสฺมกฺิทา ท. ๕

ความพิสดารว่า กุลบุตร ๒ คนชาวเมืองสาวัตถีเป็นเพื่อนกัน ไปวัด ฟังพระธรรม เทศนาของพระศาสดา ละกามทั้งหลาย บวชถวายอกในพระศาสนาของพระศาสดา อยู่ในสำนักอาจารย์และอุปัชฌาย์ ๕ ปี เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามถึงฐานะในพระศาสนา ฟังวิปัสสนาธุระและคันถธุระโดยพิสดาร รูปหนึ่งกราบทูลก่อนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์บวชตอนแก่ ไม่สามารถเพื่อจะทำคันถธุระให้เต็มได้ แต่จะทำวิปัสสนาธุระให้เต็ม” ทูลให้พระศาสดาช่วยตรัสบอกวิปัสสนาจนถึงพระอรหัต เพียรพยายามอยู่ ก็บรรลุพระอรหัตพร้อมกับปฏิสัมภิทาทั้งหลาย

หิตัพพ์ วิตถารโฆตกะ สาวตถิวาสีโน กิติ เทว กิติ วิเสสณะของ กุลบุตรต่างๆ ปกติกัตตา ใน สุตตวาท กิริยาปธานนัย สหายกา วิตติกัตตาใน หุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา วิหาร สัมปาปฏินียกัมมะใน คนุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา สตุถุ สามีสัมพันธะ ใน ธรรมเทศนารูป อุตตกัมมะใน สุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน ปหาย กามะ อุตตกัมมะ ใน ปหายวาท ปุพพกาลกิริยาใน ทุตวา สตุถุ สามีสัมพันธะใน สาสนารูป วิสยาธาระใน ทุตวา อูร์ อุตตกัมมะใน ทุตวาท กิริยาวิเสสณะใน ปพพชิตวาท ปุพพกาลกิริยาใน วสิตวา ปภจ วิเสสณะของ วสุธานี อัจจันตสังโยคะใน วสิตวา อาจริยูปชฌายานารูป สามีสัมพันธะใน สนุติเกว วิสยาธาระใน วสิตวาท ปุพพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตวา สตุถาร อุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาท ปุพพกาลกิริยาใน ปุจจิตวา สาสนะ ภินนาธาระ ใน รุร อุตตกัมมะใน ปุจจิตวาท ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา วิปัสสนาธุระ กิติ คนถธุระ กิติ อุตตกัมมะใน สุตวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ วิปัสสนาธุระ และ คนถธุระ วิตถารโต ตติยาวิเสสณะใน สุตวา, เอโก วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุตชกัตตาใน ปาปฏินิ อาชยาตบทกัตตวาทก ตาวศัพท์ กิริยาวิเสสณะใน วุตวา “ภนเต อาลปนะ อหิ สุตชกัตตาใน สกขิสสุสามิ อาชยาตบทกัตตวาทก อตตโน สามีสัมพันธะใน มหุลลกกาเลว กาลสตัดมิมิใน ปพพชิตวาท วิเสสณะของ อหิ นศัพท์ ปฏิเสระใน สกขิสสุสามิ คนถธุระ การิตกัมมะใน ปุเรตุง ตุมตถสัมปทานใน สกขิสสุสามิ, ปนศัพท์ วิเสสโฆตกะ อหิ เหตุกัตตาใน ปุเรสุสามิ อาชยาตบทกัตตวาทก วิปัสสนาธุระ การิตกัมมะใน ปุเรสุสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน วุตวาท ปุพพกาลกิริยาใน กถาเปตวา สตุถาร การิตกัมมะ ใน กถาเปตวา ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสณะใน กถาเปตวา อรหุตตา อปาทานใน ยาว วิปัสสน อุตตกัมมะใน กถาเปตวาท ปุพพกาลกิริยาใน ฆณฺเณโต และ วายมนโต ฆณฺเณโต กิติ วายมนโต กิติ อัมภันตริกิริยาของ ภิกษุ สหศัพท์ ทัพพสมวาเยใน

อรหตตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหัตถตตติยาเข้ากับ สห อรหตตํ สัมปาปฺญนียกัมมะใน ปาปฺญนิ ฯ

.....
.....

๓. อิตโร ปน “อหํ คนฺถรฺรํ ปฺุเรสุสามีติ อนฺุยกฺกเมน เตปิฏฺกํ พุทฺธวจนฺํ อุกฺคณฺหิตฺวา คตคตฺฏฺจฺาเน ฐมฺมํ กเถติ, สรภญฺญํ ภณฺติ, ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสฺตานํ ฐมฺมํ วาเจนฺโต วิจฺรติ, อฏฺฐารสฺสนฺนํ มหาคณฺนํ อจฺริโย อโหสิ ฯ

อิตโร (ภิกฺขุ) ปน “อหํ คนฺถรฺรํ ปฺุเรสุสามีติ (วตฺวา) อนฺุยกฺกเมน เตปิฏฺกํ พุทฺธวจนฺํ อุกฺคณฺหิตฺวา คตคตฺฏฺจฺาเน ฐมฺมํ กเถติ, สรภญฺญํ ภณฺติ, ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสฺตานํ ฐมฺมํ วาเจนฺโต วิจฺรติ, อฏฺฐารสฺสนฺนํ มหาคณฺนํ อจฺริโย อโหสิ ฯ

ปน ส่วนว่า อิตโร (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นอกนี้ (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.ข้าพระองค์ คนฺถรฺรํ ยังคณฺถรฺระ ปฺุเรสุสามิ จักให้เต็ม” อิติ ดังนี้ อุกฺคณฺหิตฺวา เรียนเอาแล้ว พุทฺธวจนฺํ ซึ่งพระพุทฺธพจนฺํ เตปิฏฺกํ คือปิฏกสาม อนฺุยกฺกเมน ตามลำดับ กเถติ ย่อมกล่าว ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ภณฺติ ย่อมสวด สรภญฺญํ ซึ่งสรภญฺญะ คตคตฺฏฺจฺาเน ในที่เป็นที่ทิ้งไปแล้วทิ้งไปแล้ว วาเจนฺโต วิจฺรติ ย่อมเที่ยวบอกอยู่ ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ภิกฺขุสฺตานํ แก่ร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญฺจนฺนํ ห้า อจฺริโย เป็นอาจารย์ มหาคณฺนํ แห่งคณะหมู่ใหญ่ ท. อฏฺฐารสฺสนฺนํ สิบแปด อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ส่วนภิกษุอีกรูปกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จะทำคณฺถรฺระให้เต็ม” ดังนี้ แล้วเรียนพระพุทฺธพจนฺํ คือพระไตรปิฏกตามลำดับ กล่าวธรรม สวดสรภญฺญะในทุกๆ ที่ไป เที่ยวบอกธรรมแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เป็นอาจารย์แห่งคณะหมู่ใหญ่ถึง ๑๘ คณะ

ปนศัพท์ ปักขันตรโฆตกะ อิตโร วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สุทฺธกัตตาใน กเถติ ภณฺติ วิจฺรติ และ อโหสิ กเถติ กิติ ภณฺติ กิติ วิจฺรติ กิติ และ อโหสิ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อหํ เหตุกัตตาใน ปฺุเรสุสามิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก คนฺถรฺรํ การิตกัมมะใน ปฺุเรสุสามิ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺคณฺหิตฺวา อนฺุยกฺกเมน ตติยาวิเสสนะ ใน อุกฺคณฺหิตฺวา เตปิฏฺกํ วิเสสลาภีของ พุทฺธวจนฺํๆ อวฺุตตกัมมะใน อุกฺคณฺหิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถติ คตคตฺฏฺจฺาเน วิสยาชาระใน กเถติ และ ภณฺติ ฐมฺมํ อวฺุตตกัมมะใน กเถติ สรภญฺญํ อวฺุตตกัมมะใน ภณฺติ ปญฺจนฺนํ วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺตานํๆ สัมปทานใน วาเจนฺโต ฐมฺมํ อวฺุตตกัมมะใน วาเจนฺโตๆ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ ภิกฺขุ

อภฺจารสนฺหนํ วิเสสนะของ มหาคณานํ๑ สามีสัมพันธะใน อาจริโย๑ วิกตีกัตตาใน
อโหสิ ๕

๔. ภิกขุ สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺจานํ คเหตฺวา อิตฺรสุสฺส เถรสฺส วสนฺฏฺจานํ คนฺตฺวา
ตฺสฺสโสภาเท จตฺวา อรหฺตฺตํ ปตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา “สตฺถารํ ทฏฺฐกามมฺหาติ วทฺหนฺติ ๕

ภิกขุ สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺจานํ คเหตฺวา อิตฺรสุสฺส เถรสฺส วสนฺฏฺจานํ คนฺตฺวา ตฺสฺส (เถรสฺส)
โสภาเท จตฺวา อรหฺตฺตํ ปตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา “(มยฺ) สตฺถารํ ทฏฺฐกามา อมฺห” อิติ วทฺหนฺติ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. คเหตฺวา เรียบเอาแล้ว กมฺมฏฺจานํ ซึ่งกรรมฐาน สนฺติเก ในสำนัก
สตฺถุ ของพระศาสดา คนฺตฺวา ไปแล้ว วสนฺฏฺจานํ สู้ที่เป็นที่อยู๋ เถรสฺส ของพระ
เถระ อิตฺรสุสฺส นอกนี้ จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว โสภาเท ในโสภาท ตฺสฺส (เถรสฺส) ของ
พระเถระนั้น ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ วนฺทิตฺวา
ไหว้แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ วทฺหนฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.กระผม ท. ทฏฺฐ-
กามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อมฺห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุเรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดา แล้วไปยังที่เป็นที่อยู๋ของพระเถระ
นอกนี้ ดำรงอยู่ในโสภาทของท่าน บรรลุพระอรหัต ไหว้พระเถระ กล่าวว่่า “พวก
กระผมมีความประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา”

ภิกขุ สฺุทฺธกัตตาใน วทฺหนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเก๑
วิสยาธาระใน คเหตฺวา กมฺมฏฺจานํ อวฺุตตกัมมะใน คเหตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา
อิตฺรสุสฺส วิเสสนะของ เถรสฺส๑ สามีสัมพันธะใน วสนฺฏฺจานํ๑ สัมปาปฺุณียกัมมะใน
คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา ตฺสฺส วิเสสนะของ เถรสฺส๑ สามีสัมพันธะใน
โสภาเท๑ วิสยาธาระใน จตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺวา อรหฺตฺตํ สัมปาปฺุณียกัมมะ
ใน ปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา เถรํ อวฺุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน วทฺหนฺติ “มยฺ สฺุทฺธกัตตาใน อมฺห๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตฺถารํ อวฺุตตกัมมะ
ใน ทฏฺฐ- ทฏฺฐกามา วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิติศัพท์ อากาเรใน วทฺหนฺติ ๕

๕. เถโร “คจฺจน อวฺุโส, มม วจเนน สตุถาริ วนฺทิตฺวา อสีติมหาเถเร วนฺทถ, สหายกตุเถรปิ เม ‘อมฺหากิ อจฺริโย ตุมฺเห วนฺทิตฺติ วเทถาติ เปเสสิ ๗

เถโร “(ตุมฺเห) คจฺจน อวฺุโส, (ตุมฺเห) มม วจเนน สตุถาริ วนฺทิตฺวา อสีติมหาเถเร วนฺทถ, (ตุมฺเห) สหายกตุเถรปิ เม ‘อมฺหากิ อจฺริโย ตุมฺเห วนฺทิตฺติ วเทถาติ (วจเนน) เปเสสิ ๗

เถโร อ.พระเถระ เปเสสิ ส่งไปแล้ว (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “อวฺุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คจฺจน จงไป, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. วนฺทิตฺวา ถวายบังคม แล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา วนฺทถ จงไหว้ อสีติมหาเถเร ซึ่งพระมหาเถระแปดสิบรูป ท. วจเนน ตามคำ มม ของเรา, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. วเทถ จงกล่าว สหายกตุเถรปิ แม้กะพระเถระผู้เป็นสหาย เม ของเรา อิติ ว่า ‘อจฺริโย อ.อาจารย์ อมฺหากิ ของกระผม ท. วนฺทติ ย่อมไหว้ ตุมฺเห ซึ่งท่าน’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ๗

พระเถระส่งไปพร้อมทั้งสั่งว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านจงไป จงถวายบังคมพระศาสดา แล้วไหว้พระมหาเถระ ๘๐ รูปตามคำของเรา และจงกล่าวกับพระเถระผู้เพื่อนของเราว่า ‘อาจารย์ของกระผมทั้งหลาย ย่อมไหว้ท่าน’ ดังนี้

เถโร สุทฺธกัตฺตานิ เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อวฺุโส อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจนฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ วนฺทถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน วจเนนฯ ตติยาวิเสสนะใน วนฺทถ สตุถาริ อวฺุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทถ อสีติมหาเถเร อวฺุตตกัมมะใน วนฺทถ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ วเทถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปีศัพฺท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สหายกตุเถรฯ อกถิตกัมมะใน วเทถ เม สามีสัมพันธะใน สหายกตุเถร ‘อจฺริโย สุทฺธกัตฺตานิ วนฺทติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺหากิ สามีสัมพันธะใน อจฺริโย ตุมฺเห อวฺุตตกัมมะใน วนฺทติ’ อิติศัพฺท์ อาการะใน วเทถ” อิติศัพฺท์ สรุปะใน วจเนนฯ ภาระใน เปเสสิ ๗

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๖. เต วิหาริ คนตุวา สตุถารญเจว อสีติมหาเถเร จ วนุทิตวา คนุถิกตุเถรสสุ สนุติกั คนตุวา “ภนุเต อมุหากั อจาริโย ตุมเห วนุทิตีติ วทนุติ ๗

เต (ภิกขุ) วิหาริ คนตุวา สตุถาริ เจว อสีติมหาเถเร จ วนุทิตวา คนุถิกตุเถรสสุ สนุติกั คนตุวา “ภนุเต อมุหากั อจาริโย ตุมเห วนุทิตีติ วทนุติ ๗

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น คนตุวา ไปแล้ว วิหาริ สิววิหาร วนุทิตวา ถวายบังคม แล้ว สตุถาริ จ เอว ซึ่งพระศาสดาด้วยนั้นเทียว อสีติมหาเถเร จ ซึ่งพระมหาเถระ แปรตสิบ ท. ด้วย คนตุวา ไปแล้ว สนุติกั สู้สำนัก คนุถิกตุเถรสสุ ของพระเถระผู้ เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ วทนุติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อจาริโย อ.อาจารย์ อมุหากั ของกระผม ท. วนุทิติ ย่อมไหว้ ตุมเห ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ ๗

พวกภิกษุเหล่านั้นไปยังวิหาร ถวายบังคมพระศาสดาและไหว้พระมหาเถระ ๘๐ รูป แล้วไปยังสำนักของพระคณิกเถระ ย่อมกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ อาจารย์ของพวก กระผมย่อมไหว้ท่าน”

เต วิเสสนะของ ภิกขุ๗ สุทธกัตตาใน วทนุติ๗ อาชยาตบทกัตตุจาก วิหาริ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวา๗ ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตวา สตุถาริ กิติ อสีติมหาเถเร กิติ อวุตตกัมมะใน วนุทิตวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ จ๗ สองศัพท ปทสมุจยัตถะ เข้ากับ สตุถาริ และ อสีติมหาเถเร วนุทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา คนุถิกตุ-เถรสสุ สามีสัมพันธะใน สนุติกั๗ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวา๗ ปุพพกาลกิริยาใน วทนุติ “ภนุเต อาลปนะ อจาริโย สุทธกัตตาใน วทนุติ๗ อาชยาตบทกัตตุจาก อมุหากั สามีสัมพันธะใน อจาริโย ตุมเห อวุตตกัมมะใน วทนุติ” อิติศัพท อากาเรใน วทนุติ ๗

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๗. อิตเรน จ “โก นามโสติ วุตเต, “ตุมหากํ สหายกภิกขุ ฆนเตติ วทนติ ฯ

อิตเรน (คนุถิกตเถเรน) จ “โก นาม (โหติ) เอโส (ตุมหากํ อาจารย์โย) อิติ (วจน) วุตเต, (เต ภิกขุ) “(อมุหากํ อาจารย์โย) ตุมหากํ สหายกภิกขุ (โหติ) ฆนเตติ วทนติ ฯ

จ ก็ (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “เอโส (ตุมหากํ อาจารย์โย) อ.อาจารย์ ของท่าน ท. นั้น โก นาม ชื่อว่าเป็นใคร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อิตเรน (คนุถิกตเถเรน) อันพระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์นอกนี้ วุตเต กล่าวแล้ว, (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่า นั้น วทนติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (อาจารย์) อ.อาจารย์ (อมุหากํ) ของกระผม ท. สหายกภิกขุ เป็นภิกษุผู้เป็นสหาย ตุมหากํ ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ เมื่อพระเถระที่เรียนคัมภีร์กล่าวว่า “อาจารย์ของพวกท่านนั้น ชื่อว่าเป็นใคร”, พวก ภิกษุเหล่านั้นจึงกล่าวว่า “อาจารย์ของพวกกระผม เป็นภิกษุผู้เป็นเพื่อนของท่าน ครับ ท่าน”

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อิตเรน วิเสสนะของ คนุถิกตเถเรนฯ อนภิตกัตตทาใน วุตเต “เอโส วิเสสนะของ อาจารย์โยฯ สุธกัตตทาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก นาม ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ โกฯ วิกติกัตตทาใน โหติ ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน อาจารย์โย” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนฯ ลักษณะใน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา, เต วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุธกัตตทาใน วทนติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ฆนเต อาลปนะ อาจารย์โย สุธกัตตทา ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อมุหากํ สามีสัมพันธะใน อาจารย์โย ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน สหายกภิกขุฯ วิกติกัตตทาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน วทนติ ฯ

๘. เอวํ เถเร ปุณฺณปุณฺณํ สาสนํ ปหิณฺหนเต, โส ภิกขุ โถกํ กาลํ สหิตฺวา อปรภาเค สหิตฺตุํ อสกุโณโต, “อมุหากํ อาจารย์โย ตุมเห วทนตีติ วุตเต, “โก เอโสติ วตฺวา, “ตุมหากํ สหายกภิกขุ ฆนเตติ วุตเต, “ก็ ปน ตุมเหติ ตสฺส สนฺติเก อุกคหิตํ, ก็ ที่ฆนิกายาที่สุ อณฺตโร นิกายो, ก็ ตีสุ ปิฎฺเฏสฺส เอกํ ปิฎฺเฏนฺติ วตฺวา, “จตุปฺปทิกํ ปิคาคาถํ น ชานาติ, ปัสฺสูกุลํ คเหตฺวา ปพฺพชิตกาเลเยว อรณฺณํ ปวิฎฺเฏจ, พหุ วต อนฺเตวาสิเก ลภี, ตสฺส อาคตกาเล มยา ปณฺหํ ปุจฺฉิตฺตุํ วฏฺฐตีติ จินฺเตสิ ฯ

เอว้ เถเร ปุณฺณปุณฺณ สาสนํ ปหิณฺหนเต, โส ภิกฺขุ โถกํ กาลํ สหิตฺวา อปรภาเค สหิตฺตุ อสกุโกนฺโต, “อมุหากํ อจฺริโย ตุมฺเห วนฺทตีติ (วจนฺ เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “โก (โหติ) เอโส (ตุมฺหากํ อจฺริโย)” อิติ วตฺวา, “(อมุหากํ อจฺริโย) ตุมฺหากํ สหายกภิกฺขุ (โหติ) ภนฺเตติ (วจนฺ เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “กึ ปน ตุมฺเหหิ ตสฺส (เถรสฺส) สนฺติเก อุกฺคหิตํ, กึ (ตุมฺเหหิ) ทิฆนิกายาทิสฺสุ (นิกายेषฺสุ) อญฺจตโร นิกายโ (อุคฺคหิต), กึ (ตุมฺเหหิ) ทีสฺส ปิฎฺเฏสฺส เอกํ ปิฎฺเฏกํ (อุคฺคหิต)” อิติ วตฺวา, “(โส เถโร) จตฺตูปทิกกปิ คากํ น ชานาติ, (โส เถโร) ปัสฺสกุณฺถํ คเหตฺวา ปพฺพชิตกาเลเว อรณฺณํ ปวิฏฺโจะ, (โส เถโร) พหุ วต อนฺเตวาสิเก ลภิ, ตสฺส (เถรสฺส) อาคตกาเล มยา ปณฺหํ ปุจฺฉิตฺตุ ฆฺมฺมฺมตีติ จินฺเตสิ ฯ”

เถเร ครั้นเมื่อพระเถระ ปหิณฺหนเต ส่งไปอยู่ สาสนํ ซึ่งชาวสาสน์ ปุณฺณปุณฺณ บ่อยๆ เอว้ อย่างนี้, โส ภิกฺขุ อ.ภิกษุ นั้น สหิตฺวา อุดกั้นแล้ว กาลํ สิ้นกาล โถกํ หนอยหนึ่ง อสกุโกนฺโต ไม่อาจอยู่ สหิตฺตุ เพื่ออันอดกั้น อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก, (วจนฺ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อจฺริโย อ.อาจารย์ อมุหากํ ของกระผม ท. วนฺทตี ย่อม ไหว้ ตุมฺเห ซึ่งท่าน” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ตุมฺหากํ อจฺริโย) อ.อาจารย์ ของท่าน ท. นั้น โก เป็นใคร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วจนฺ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่าน ผู้เจริญ (อจฺริโย) อ.อาจารย์ (อมุหากํ) ของกระผม ท. สหายกภิกฺขุ เป็นภิกษุผู้ เป็นสหาย ตุมฺหากํ ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน กึ กึ อ.อะไร ตุมฺเหหิ อัน ท่าน ท. อุกฺคหิตํ เรียนเอาแล้ว สนฺติเก ในสำนัก ตสฺส (เถรสฺส) ของพระเถระนั้น, ทิฆนิกายาทิสฺสุ (นิกายेषฺสุ) อญฺจตโร นิกายโ อ.- ในนิกาย ท. มีทิฆนิกายเป็นต้น - นิกายใดนิกายหนึ่ง (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. (อุคฺคหิต) เรียนเอาแล้ว กึ หรือ?, ทีสฺส ปิฎฺเฏสฺส เอกํ ปิฎฺเฏกํ อ.- ในปิฎก ท. สามหนา -ปิฎกหนึ่ง (ตุมฺเหหิ) อันท่าน ท. (อุคฺคหิต) เรียนเอาแล้ว กึ หรือ?” อิติ ดังนี้ (จินฺเตสิ) คิดแล้ว อิติ ว่า “(โส เถโร) อ.พระเถระนั้น น ชานาติ ย่อมไม่รู้ คากํ ซึ่งคาถา จตฺตูปทิกกปิ แม้อันประกอบแล้ว ด้วยบาทสี่, (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปัสฺสกุณฺถํ ซึ่งผ้าบังสุกุล ปวิฏฺโจะ เข้าไปแล้ว อรณฺณํ สูปา ปพฺพชิตกาเล เอว ในกาลเป็นที่บวชแล้วนั้นเทียว, (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น ลภิ ได้แล้ว อนฺเตวาสิเก ซึ่งอันเตวาสิก ท. พหุ วต มาก หนอ, ตสฺส เถรสฺส อาคตกาเล มยา ปณฺหํ ปุจฺฉิตฺตุ อ.อัน- อันเรา -ถาม ซึ่งปัญหา

ในกาลเป็นที่มาแล้ว แห่งพระเถระนั้น **วฏฏติ ย่อมควร** อิติ ดังนี้ ๗

เมื่อพระเถระส่งข่าวสาส์นไปอยู่บ่อยๆ อย่างนี้, ภิกษุนั้นอดกลั้นสิ้นระยะเวลานิดหน่อย ในกาลต่อมา ไม่สามารถที่จะอดกลั้นได้, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นนั้นกล่าวว่า “อาจารย์ของพวกกระผมไหว้ท่าน”, จึงกล่าวว่า “อาจารย์ของพวกท่านนั้น เป็นใครกัน” ดังนี้, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “อาจารย์ของพวกกระผม เป็นภิกษุผู้เพื่อนของท่าน” ดังนี้, กล่าวว่า “ก็ อะไรที่พวกท่านพากันเรียนเอาในสำนักของพระเถระนั้น, พวกท่านพากันเรียนเอาในบรรดานิกายทั้งหลายมีที่ฌนิกายเป็นต้น นิกายใดนิกายหนึ่งหรือ? พวกท่านพากันเรียนเอาในบรรดาปิฎกสาม ปิฎกหนึ่งหรือ?” ดังนี้ คิดว่า “พระเถระนั้น ย่อมไม่รู้จักคาถาแม่ที่ประกอบด้วย ๔ บาท, พระเถระนั้นถือเอาผ้าบังสุกุลเข้าไปยังป่าตั้งแต่วันที่บวชแล้วนั้นแหละ, พระเถระนั้นได้อันเตวาสิกมากจริงหนอ, เราจะถามปัญหาในคราวที่ท่านมาหา จึงควร” ดังนี้

เถระ ลักษณะใน ปหิณฺหนุเต๑ ลักษณะกิริยา เอวํ กิริยาวิเสสฺสนะใน ปหิณฺหนุเต ปุณฺปฺปุณฺนํ กิริยาวิเสสฺสนะใน ปหิณฺหนุเต สาสนํ อวุตตกัมมะใน ปหิณฺหนุเต, โส วิเสสฺสนะของ ภิกษุ๑ สุทธกัตตาใน จินฺเตสิ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก โถกํ วิเสสฺสนะของ กาล๑ อัจจันตสังโยคะใน สหิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺสโกโกนฺโต อปรภาเค กาลสัตตมีใน อสฺสโกโกนฺโต สหิตฺตุมตฺถสัมฺปทานใน อสฺสโกโกนฺโต๑ อพฺพันฺตรกิริยาของ ภิกษุ, “อาจริโย สุทธกัตตาใน วนฺทติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก อมฺหากํ สามีสัมฺพันฺธะใน อาจริโย ตุมฺเห อวุตตกัมมะใน วนฺทติ” อิติศัพฺท์ สฺรุปะใน วจเน๑ ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสฺสนะของ ภิกษุหิ๑ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “เอโส วิเสสฺสนะของ อาจริโย๑ สุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก โโก วิตติกัตตาใน โหติ ตุมฺหากํ สามีสัมฺพันฺธะใน อาจริโย” อิติศัพฺท์ อาการะใน วตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, “ภานฺเต อาลปะนะ อาจริโย สุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก อมฺหากํ สามีสัมฺพันฺธะใน อาจริโย ตุมฺหากํ สามีสัมฺพันฺธะใน สหายกภิกษุ๑ วิตติกัตตาใน โหติ” อิติศัพฺท์ สฺรุปะใน วจเน๑ ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสฺสนะของ ภิกษุหิ๑ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “ปนศัพฺท์ วากยารัมภโชนฺตกะ ก็ วุตตกัมมะใน อุกฺคหิต๑ กิตบทกัมมวจาก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน อุกฺคหิตํ ตสฺส วิเสสฺสนะของ เถรสุส๑ สามีสัมฺพันฺธะใน สนฺติเก๑ วิสยาธาระใน อุกฺคหิตํ, ที่ฌนิกายาที่สุ วิเสสฺสนะของ นิกายेषุ๑ นิตฺถารณะใน อญฺญตโร

นิกายโ อญญตโร วิเสสนะของ นิกายโๆ นิทธารณียะและวุตตกัมมะใน อุกคหิโตๆ
 กิตตบทกัมมวาทก กี่ ปุจฉนัตถะ ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตทาใน อุกคหิโต, ทีสุ วิเสสนะของ
 ปิฎฎเกสุๆ นิทธารณะใน เอกัง ปิฎฎกั เอกัง วิเสสนะของ ปิฎฎกัๆ นิทธารณียะและวุตตกัมมะ
 ใน อุกคหิตัๆ กิตตบทกัมมวาทก กี่ ปุจฉนัตถะ ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตทาใน อุกคหิตั”
 อิตติศัพท อากาเรใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “โส วิเสสนะของ เถโรๆ
 สุตฺรทกัตตทาใน ชานาติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ จตุปปทิกัๆ
 วิเสสนะของ คาถัๆ อวุตตกัมมะใน ชานาติ นศฺพทํ ปฏิเสธะใน ชานาติ, โส วิเสสนะ
 ของ เถโรๆ สุตฺรทกัตตทาใน ปวิฎฎโจๆ กิตตบทกัตตฺวาจาก ปัสสุกฺลํ อวุตตกัมมะใน
 คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน ปวิฎฎโจ เอวศฺพทํ อวธารณะเข้ากับ ปพฺพชิตกาเลๆ
 กาลสัตตมีใน ปวิฎฎโจ อรณฺณ สัมปาปฺุณียกัมมะใน ปวิฎฎโจ, โส วิเสสนะของ เถโรๆ
 สุตฺรทกัตตทาใน ลภิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก พหุ วิเสสนะของ อนฺุเตवासิเกๆ อวุตตกัมมะ
 ใน ลภิ วตศฺพทํ อัจฉริยัตถะ, ปุจฉิตฺตุํ ตุมฺตถกัตตทาใน วฏฺฎุติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก
 ตสฺส วิเสสนะของ เถรสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อาคตกาเลๆ กาลสัตตมีใน ปุจฉิตฺตุํ มยา
 อนภิทกัตตทาใน ปุจฉิตฺตุํ ปณฺหํ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิตฺตุํ” อิตติศัพท อากาเรใน จินฺเตสิ ฯ

๙. อปรภาเค เถโร สตฺถาริ ทฏฺฐุ อาคโต สหายกตฺเถรสฺส สนฺติเก ปตฺตจิวริ จเปตฺวา
 คนฺตุวา สตฺถารณฺเจว อสีติมหาเถเร จ วนฺทิตฺวา สหายกตฺเถรสฺส วสนฺนฺจฺจานํ
 ปจฺจาคมิ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก เถโร อ.พระเถระ อาคโต มาแล้ว ทฏฺฐุ เพื่อ
 อันเฝ้า สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา จเปตฺวา วางไว้แล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจิวร
 สนฺติเก ในสำนัก สหายกตฺเถรสฺส ของพระเถระผู้เป็นสหาย คนฺตุวา ไปแล้ว
 วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ จ เอว ซึ่งพระศาสดาด้วยนั้นเทียว อสีติ-
 มหาเถเร จ ซึ่งพระมหาเถระ ๘๐ รูป ท. ด้วย ปจฺจาคมิ กลับมาแล้ว วสนฺนฺจฺจานํ
 สู้ที่เป็นที่อยู่ สหายกตฺเถรสฺส ของพระเถระผู้เป็นสหาย ฯ

ในกาลต่อมา พระเถระมาเพื่อเฝ้าพระศาสดา วางบาตรและจิวรไว้ในสำนักของพระ
 เถระผู้เป็นสหาย ไปถวายบังคมพระศาสดาและไหว้พระมหาเถระ ๘๐ รูป แล้วกลับ
 มายังที่อยู่ของพระเถระผู้เป็นสหาย

อปรภาเค กาลสัตตมมีใน ปจจาคามิ เถโร สุทธกัตตานิ ปจจาคามิฯ อาชยาตบห-
กัตตวาจาก สตถาริ อวุตตกัมมะใน ทฎฐุจ ทุมัตถสัมปทานใน อาคโตฯ วิเสสนะของ
เถโร สหายกตเถรสสุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน จเปตฺวา ปตฺตจิวริ
อวุตตกัมมะใน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา
สตถาริ กิติ อสีติมหาเถเร กิติ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา เอวสัพฺท อวธารณะเข้ากับ
จจฺ สอศัพฺท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สตถาริ และ อสีติมหาเถเร วนฺทิตฺวา ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปจจาคามิ สหายกตเถรสสุ สามีสัมพันธะใน วนฺทิตฺวาฯ สัมปาปฺญเญยกัมมะใน
ปจจาคามิ ฯ

๑๐. อถ สสุ โส วตฺตํ กาทเรตฺวา สมปฺปมาณํ อาสนํ คเหตุวา “ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามีติ
นีสึทึ ฯ

อถ สสุ (เถรสสุ) โส (สหายกตเถโร ปุคฺคฺล) วตฺตํ กาทเรตฺวา สมปฺปมาณํ อาสนํ คเหตุวา
“(อหํ) ปญฺหํ ปุจฺฉิสฺสามีติ (จินฺตเนน) นีสึทึ ฯ

อถ ครั้งนั้น โส (สหายกตเถโร) อ.พระเถระผู้เป็นสหายนั้น (ปุคฺคฺล) ยังบุคฺคฺล
กาทเรตฺวา ให้กระทำแล้ว วตฺตํ ซึ่งวัตร สสุ (เถรสสุ) แก่พระเถระนั้น คเหตุวา
ถือเอาแล้ว อาสนํ ซึ่งอาสนะ สมปฺปมาณํ อันมีประมาณอันเสมอกัน นีสึทึ นังแล้ว
(จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ปุจฺฉิสฺสามิ จักถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา”
อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พระเถระผู้เป็นสหายใช้บุคฺคฺลให้ทำวัตรแก่พระเถระ แล้วถือเอาอาสนะที่มีเท่า
กัน นังด้วยอันคิดว่า “จักถามปัญหา”

อถ กาลสัตตมมี โส วิเสสนะของ สหายกตเถโรฯ สุทธกัตตานิ นีสึทึฯ อาชยาตบห-
กัตตวาจาก สสุ วิเสสนะของ เถรสสุฯ สัมปทานใน กาทเรตฺวา ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน
กาทเรตฺวา วตฺตํ อวุตตกัมมะใน กาทเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวา สมปฺปมาณํ
วิเสสนะของ อาสนํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นีสึทึ “อหํ สุทธกัตตานิ
ใน ปุจฺฉิสฺสามิฯ อาชยาตบหกัตตวาจาก ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสามิ” อิติศัพฺท
สรุปะไน จินฺตเนนฯ ภาระไน นีสึทึ ฯ

๑๑. ตสฺมี ขณ สตุถา “เอส เอวรูป มม ปุตตํ วิเหเจตฺวา นิริเย นิพฺพตฺเตยฺยาติ ตสฺมี
อนุกมฺปาย วิหารจาริกํ จรฺนโต วย เตสํ นิสินฺนฺภูจฺานํ คนฺตฺวา ปญฺตเต พุทฺธาสนเ
นีสึทึ ๗

ตสฺมี ขณ สตุถา “เอส (คณฺถิกตฺเถโร) เอวรูป มม ปุตตํ วิเหเจตฺวา นิริเย นิพฺพตฺเตยฺยาติ
(จินฺเตตฺวา) ตสฺมี (คณฺถิกตฺเถเร) อนุกมฺปาย วิหารจาริกํ จรฺนโต วย เตสํ (ภิกฺขุณฺ) นิสินฺนฺภู-
จฺานํ คนฺตฺวา (ปุกฺคเลน) ปญฺตเต พุทฺธาสนเ นีสึทึ ๗

ตสฺมี ขณ ในขณะนั้น สตุถา อ.พระศาสดา (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า
“เอส (คณฺถิกตฺเถโร) อ.พระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์นั้น วิเหเจตฺวา เบียดเบียนแล้ว
ปุตตํ ซึ่งบุตร มม ของเรา เอวรูป ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป นิพฺพตฺเตยฺย พึงบังเกิด นิริเย
ในนรก” อิติ ดังนี้ จรฺนโต วย ราวจะว่าเสด็จเที่ยวไปอยู่ วิหารจาริกํ สู่ที่จาริกใน
วิหาร อนุกมฺปาย เพื่ออนุเคราะห์ ตสฺมี (คณฺถิกตฺเถเร) ในพระเถระผู้เรียนเอาซึ่ง
คัมภีร์ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว นิสินฺนฺภูจฺานํ สู่ที่เป็นที่หนึ่ง เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท.
เหล่านั้น นีสึทึ ๗ ประทับนั่งแล้ว พุทฺธาสนเ บนพุทธอาสน์ (ปุกฺคเลน) ปญฺตเต
อัน- อันบุคคล -ปลาดแล้ว ๗

ในขณะนั้น พระศาสดาทรงดำริว่า “พระคณฺถิกเถระนั้นเบียดเบียนบุตรของเราผู้เห็น
ปานนี้ พึงบังเกิดในนรก” เหมือนกับว่าเสด็จเที่ยวไปสู่ที่จาริกในวิหารเพื่ออนุเคราะห์
ในพระคณฺถิกเถระนั้น เสด็จไปยังที่หนึ่งของภิกษุเหล่านั้น แล้วประทับนั่งบนพุทธอาสน์
ที่เขาปลาดไว้

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณฺจ กาลสํตตมึใน นีสึทึ สตุถา สุทฺธกัตตาใน นีสึทึ๗ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก “เอส วิเสสนะของ คณฺถิกตฺเถโร๗ สุทฺธกัตตาใน นิพฺพตฺเตยฺย อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก เอวรูป วิเสสนะของ ปุตตํ มม สามีสัมพันธะใน ปุตตํ๗ อุตตตกัมมะใน
วิเหเจตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺเตยฺย นิริเย วิสยาธาระใน นิพฺพตฺเตยฺย” อิติศัพท์
อาการใน จินฺเตตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน จรฺนโต ตสฺมี วิเสสนะของ คณฺถิกตฺเถเร๗
ภินนาธาระใน อนุกมฺปาย๗ สัมปทานใน จรฺนโต วิหารจาริกํ สัมปทาปุณฺณกัมมะใน
จรฺนโต๗ อุปมาอัมภันตริกิริยาของ สตุถา วยศัพท์ อุปมาโชตทะเข้ากับ วิหารจาริกํ
จรฺนโต เตสํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺ๗ สามีสัมพันธะใน นิสินฺนฺภูจฺานํ๗ สัมปทาปุณฺณกัมมะ
ใน คนฺตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน นีสึทึ ปุกฺคเลน อนภิตกัตตาใน ปญฺตเต๗ วิเสสนะ

ของ พุทฺธาสนเน๑ อุปฺปิลลเสสิกาทาระไน นิสฺสีทึ ๗

.....
.....

๑๒. ตตฺถ ตตฺถ นิสฺสีทฺนฺตา ทึ ภิกฺขุ พุทฺธาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ว นิสฺสีทฺนฺติ ๗

ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) นิสฺสีทฺนฺตา ทึ ภิกฺขุ พุทฺธาสนํ ปญฺญาเปตฺวา ว นิสฺสีทฺนฺติ ๗

หิ จริงฺอยู่ ภิกฺขุ อ.ภิกฺษุ ท. นิสฺสีทฺนฺตา เมื่อนั้ง ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น๑
ปญฺญาเปตฺวา ว ปฺปลาดแล้วเทียว พุทฺธาสนํ ซึ่งอาสนะของพระพุทฺธเจ้า นิสฺสีทฺนฺติ
ย้อมนั้ง ๗

จริงฺว่า ภิกฺษุทั้งหลายเมื่อนั้งในที่นั้น๑ จะปฺปลาดอาสนะของพระพุทฺธเจ้านั้นแหละ
แล้วจริงฺจะนั้ง

หิศฺัพท์ ทฬฺหีกรณฺโชตกะ นิสฺสีทฺนฺตา วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑ สุกฺกัตตาไน นิสฺสีทฺนฺติ๑
อาขยาดบทกัตตฺวาจก ตตฺถ สองบท วิเสสนะของ จาเน๑ วิสยาธาระไน นิสฺสีทฺนฺตา
พุทฺธาสนํ อวฺตตกัมมะไน ปญฺญาเปตฺวา เอวศฺัพท์ อวฺชารณะเข้ากับ ปญฺญาเปตฺวา๑
ปฺพพกาลกิริยาไน นิสฺสีทฺนฺติ ๗

.....
.....
.....

๑๓. เตน สตุถา ปกฺติปญฺญตฺเตเยว อาสเน นิสฺสีทึ ๗

เตน เพราะเหตุ นั้น สตุถา อ.พระศาสดา นิสฺสีทึ ประทับนั้งแล้ว อาสเน บนอาสนะ
(ปฺคฺคฺเลน) ปกฺติปญฺญตฺเต เอว อัน- อันบุคคฺล -ปฺปลาดแล้วตามปกฺตินั้นเทียว ๗

เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงประทับนั้งบนอาสนะที่เขาปฺปลาดไว้ตามปกฺตินั้นแหละ

เตน เหตุวัตถะ สตุถา สุกฺกัตตาไน นิสฺสีทึ๑ อาขยาดบทกัตตฺวาจก เอวศฺัพท์
อวฺชารณะเข้า ปกฺติปญฺญตฺเต๑ วิเสสนะของ อาสเน๑ อุปฺปิลลเสสิกาทาระไน นิสฺสีทึ ๗

.....
.....
.....

๑๔. นิสชช โข ปน คนุถิกภิกขุ ปจมชฎาเน ปญหํ ปุจฺจิตฺวา, ตสฺมี อกฺกิตฺเต, ทฺตฺติยชฺฎาณํ อาที กตฺวา อฏฺฐสฺสูปิ สฺมาปตฺตีสฺสู รุปรารุเปสฺสู ปญหํ ปุจฺจิ ๗

(สตถา) นิสชช โข ปน คนุถิกภิกขุ ปจมชฎาเน ปญหํ ปุจฺจิตฺวา, (คนุถิกภิกขุนา) ตสฺมี (ปญฺเห) อกฺกิตฺเต, ทฺตฺติยชฺฎาณํ อาที กตฺวา อฏฺฐสฺสูปิ สฺมาปตฺตีสฺสู รุปรารุเปสฺสู ปญหํ ปุจฺจิ ๗

ปน ก็ (สตถา) อ.พระศาสดา นิสชช โข ครั้นประทับนั่งแล้วแล ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว ปญหํ ซึ่งปัญหา ปจมชฎาเน ในฉานที่ ๑ คนุถิกภิกขุ กะภิกษุผู้เรียนเอาซึ่ง คัมภีร์, ตสฺมี (ปญฺเห) ครั้นเมื่อปัญหานั้น (คนุถิกภิกขุนา) อันภิกษุผู้เรียนเอาซึ่ง คัมภีร์ อกฺกิตฺเต ตอบไม่ได้แล้ว, ปุจฺจิ ตรัสถามแล้ว ปญหํ ซึ่งปัญหา สฺมาปตฺตีสฺสู ในสมาบัติ ท. อฏฺฐสฺสูпи แม่แปด รุปรารุเปสฺสู อันมีรูปและไม่มีรูป กตฺวา ทรงกระทำ ทฺตฺติยชฺฎาณํ ซึ่งฉานที่ ๒ อาที ให้เป็นต้น ๗

ก็พระศาสดาครั้นประทับนั่งแล้วแล ตรัสถามปัญหาในปฐมฉานกับพระคันถิกเถระ, เมื่อท่านไม่สามารถตอบได้, จึงตรัสถามปัญหาในสมาบัติทั้ง ๘ ทั้งที่เป็นรูปฉานและ อรูปฉาน ทรงทำทฺตฺติยฉานให้เป็นเบื้องต้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโศตกะ สตถา สุทรกัตตทาใน ปุจฺจิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิสชช ลักขณตถะ โขศัพท์ วจนาลังการะ คนุถิกภิกขุ อกฺกิตกัมมะใน ปุจฺจิตฺวา ปจมชฎาเน ภินนาชาระใน ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺจิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิ, ตสฺมี วิเสสนะของ ปญฺเห ลักขณะใน อกฺกิตฺเต ลักขณกิริยา คนุถิกภิกขุนา อนภินทิตกัตตทา ใน อกฺกิตฺเต, ทฺตฺติยชฺฎาณํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา อาที วิกตีกัมมะใน กตฺวา กิริยา-วิเสสนะใน ปุจฺจิ อปีศัพท์ อเปกขตถะเข้ากับ อฏฺฐสฺสู กิติ รุปรารุเปสฺสู กิติ วิเสสนะของ สฺมาปตฺตีสฺสู ภินนาชาระใน ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺจิ ๗

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๑๕. คนุถิกตเถโร เอกปี กเถตุ๋ นาสกฺขิ ฯ

คนุถิกตเถโร เอกปี (ปญห) กเถตุ๋ น อสกฺขิ ฯ

คนุถิกตเถโร อ.พระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ น อสกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว กเถตุ๋ เพื่ออันกล่าว ปญห ซึ่งปัญหา เอกปี แม้ปัญหาเดียว ฯ

พระคณิกเถระไม่สามารถที่จะตอบปัญหาแม้แต่ปัญหาข้อเดียว

คนุถิกตเถโร สุทธกัตตาใน อสกฺขิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท อเปกขัตตะ เข้ากับ เอกๆ วิเสสนะของ ปญหๆ อวุตตกัมมะใน กเถตุ๋ๆ ตุมตถสัมปทานใน อสกฺขิ นศัพท ปฏิเสระใน อสกฺขิ ฯ

.....
.....

๑๖. อิตโร ตํ สพฺพํ กเถสิ ฯ

อิตโร (เถโร) ตํ สพฺพํ (ปญห) กเถสิ ฯ

อิตโร (เถโร) อ.พระเถระนอกนี้ กเถสิ กล่าวแล้ว ตํ (ปญห) ซึ่งปัญหานั้น สพฺพ ทั้งปวง ฯ

พระเถระนอกนี้ ตอบปัญหานั้นทุกข้อ

อิตโร วิเสสนะของ เถโรๆ สุทธกัตตาใน กเถสิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตํ กิติ สพฺพ กิติ วิเสสนะของ ปญหๆ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

.....
.....

๑๗. อถ นํ โสตาปตฺติมคฺเค ปญหํ ปุจฺฉิ ฯ

อถ (สตฺถา) นํ (คนุถิกตเถร) โสตาปตฺติมคฺเค ปญหํ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (สตฺถา) อ.พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว ปญห ซึ่งปัญหา โสตาปตฺติ-มคฺเค ในโสตาปตฺติมรรค นํ (คนุถิกตเถร) กะพระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์นั้น ฯ

ทีนั้น พระศาสดาตรัสถามปัญหาในโสตาปตฺติมรรคกับพระคณิกเถระ

อถ กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ
คนุถิกตเถโรฯ อกถิตกัมมะใน ปุจฺฉิ โสตาปตฺติมคฺเค ภินนาธาระใน ปณฺหํฯ อวุตตกัมมะ
ใน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....

๑๘. คนุถิกตเถโร กเถตุํ นาสกฺขิ ฯ

คนุถิกตเถโร อ.พระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ **น อสฺกฺขิ** ไม่ได้ आजแล้ว **กเถตุํ** เพื่ออัน
กล่าว ฯ

พระคัมภีร์เถระไม่สามารถที่จะตอบได้

คนุถิกตเถโร สุทธกัตตาใน อสฺกฺขิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กเถตุํ ตุมตถสम्मปทานใน
อสฺกฺขิ นคัพพํ ปฏฺวิเสระใน อสฺกฺขิ ฯ

.....
.....
.....

๑๙. ตโต ชีณาสวตเถโร ปุจฺฉิ ฯ

ตโต (สตุถา) ชีณาสวตเถโร ปุจฺฉิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น **(สตุถา)** อ.พระศาสดา **ปุจฺฉิ** ตรัสถามแล้ว **ชีณาสวตเถโร** ซึ่งพระ
เถระผู้เป็นพระชีณาสพ ฯ

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถามกับพระเถระผู้เป็นพระชีณาสพ

ตโต กาลสัตตมมี สตุถา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ชีณาสวตเถโร
อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ ฯ

.....
.....
.....
.....

๒๐. เถโร กเถสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ กเถสิ กราบทูลแล้ว ฯ

พระเถระกราบทูลแล้ว

เถโร สุทรกัตตานิ กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฯ

๒๑. สตถา “สาธุ สาธุติ อภินนุทิตวา เสสมคฺเคสุปี ปฎิปาฎิยา ปญหํ ปุจฺฉิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อภินนุทิตวา ทรงบันเทิงยั้งแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว ปญหํ ซึ่งปัญหา เสสมคฺเคสุปี แม้นในมรรคที่ เหลือ ท. ปฎิปาฎิยา ตามลำดับ ฯ

พระศาสดาทรงบันเทิงอย่างยั้งว่า “สาธุ สาธุ” ตรัสถามปัญหาแม้นในมรรคที่เหลือทั้ง หลายตามลำดับ

สตถา สุทรกัตตานิ ปุจฺฉิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สาธุ สองบท ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อากาธะเน อภินนุทิตวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เสสมคฺเคสุ ฯ ภินนาธาระเน ปญหํ ปฎิปาฎิยา ตติยาวิเสสนะเน ปุจฺฉิ ปญหํ อวุตต- กัมมะเน ปุจฺฉิ ฯ

๒๒. คนฺถิกตฺเถโร เอกํปี กเถตุํ นาสกฺขิ ฯ

คนฺถิกตฺเถโร เอกํปี (ปญหํ) กเถตุํ น อสกฺขิ ฯ

คนฺถิกตฺเถโร อ.พระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ น อสกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว กเถตุํ เพื่ออัน กล่าว (ปญหํ) ซึ่งปัญหา เอกํปี แม่หนึ่ง ฯ

พระคณฺถิกเถระไม่สามารถที่จะตอบปัญหาได้แม้แต่ข้อเดียว

คนฺถิกตฺเถโร สุทรกัตตานิ อสกฺขิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะ เข้ากับ เอกํ วิเสสนะของ ปญหํ อวุตตกัมมะเน กเถตุํ ตุมัตถสัมปทานใน อสกฺขิ นศัพท์ ปฎิเสธะเน อสกฺขิ ฯ

๒๓. ขีณาสโว ปน ปุจฉิตปุจฉิตํ กเถสิ ฯ

ขีณาสโว ปน (สตถารา) ปุจฉิตปุจฉิตํ (ปญ्ह) กเถสิ ฯ

ปน ส่วนว่า ขีณาสโว อ.พระขีณาสพ กเถสิ กล่าวแล้ว (ปญ्ह) ซึ่งปัญหา (สตถารา) ปุจฉิตปุจฉิตํ อัน- อันพระศาสดา -ทั้งตรัสถามแล้วทั้งตรัสถามแล้ว ฯ

ส่วนพระขีณาสพตอบปัญหาที่พระศาสดาทั้งตรัสถามแล้วทั้งตรัสถามแล้ว

ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ ขีณาสโว สุทรกัตตานิ กเถสิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก สตถารา อนภินิถกัตตานิ ปุจฉิตปุจฉิตํ วิเสสนะของ ปญ्ह ฯ อวุตตกัมมโน กเถสิ ฯ

๒๔. สตถา จตุสฺสปี จาเนสฺส ตสฺส สาธุการํ อทาสี ฯ

สตถา จตุสฺสปี จาเนสฺส ตสฺส (ขีณาสวตฺเถรสฺส) สาธุการํ อทาสี ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อทาสี ได้ประทานแล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ ตสฺส (ขีณาสวตฺเถรสฺส) แก่พระเถระผู้เป็นพระขีณาสพนั้น จตุสฺสปี จาเนสฺส ในฐานะ ท. แม่ ๔ ฯ

พระศาสดาทรงประทานสาธุการแก่พระเถระผู้เป็นพระขีณาสพในฐานะแม่ทั้ง ๔

สตถา สุทรกัตตานิ อทาสี ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ จตุสฺส วิเสสนะของ จาเนสฺส วิสยาธาระใน อทาสี ตสฺส วิเสสนะของ ขีณาสวตฺเถรสฺส สัมปทานโน อทาสี สาธุการํ อวุตตกัมมโน อทาสี ฯ

๒๕. ตํ สุตฺวา ภูมฺมเทเว อาทิ กตฺวา ยาว พุรฺหมโลกา สพฺพา เทวตา เจว นาค-
สฺสฺสฺสฺส จ สาธุการํ อทาสี ฯ

ตํ (สาธุการ) สุตฺวา ภูมฺมเทเว อาทิ กตฺวา ยาว พุรฺหมโลกา สพฺพา เทวตา เจว นาคสฺสฺสฺส จ สาธุการํ อทาสี ฯ

เทวตา อ.เทวตา ท. สพฺพา ทั้งปวง กตฺวา กระทำ ภูมฺมเทเว ซึ่งเทวดาผู้อยู่ที่ภาคพื้น ท. อาทิ ให้เป็นต้น ยาว เพียงไร พุรฺหมโลกา แต่พรหมโลก จ เหว ด้วยนั้น

เทียว **นาคสุปณฺณา** อ.นาคและครุฑ ท. จ ด้วย **สุตฺวา** ฟังแล้ว **ตํ (สารุการํ)** ซึ่ง
สารุการนั้น **อหฺสู** ได้ให้แล้ว **สารุการํ** ซึ่งสารุการ ๫

เหล่าเทวดาทั้งปวงตั้งแต่ภุมมเทวดาจนถึงพรหมโลก และพวกนาค ครุฑทั้งหลาย ฟัง
เสียงสารุการนั้น ได้พากันเปล่งเสียงสารุการ

สพฺพา วิเสสณะของ เทวดาๆ ก็ดี **นาคสุปณฺณา** ก็ดี สุกฺทกัตฺตาใน **อหฺสู**ๆ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจาก **ตํ** วิเสสณะของ สารุการ์ๆ อวุตตกัมมะใน **สุตฺวา**ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน **อหฺสู**
ภุมมเทเว อวุตตกัมมะใน **กตฺวา** อาทิ **วิกิตกัมมะ**ใน **กตฺวา**ๆ วิเสสณะของ เทวดา ยาว
ศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน **กตฺวา** พุรฺหมโลกา อปาทานใน **ยาว** เอวศัพฺท อวชารณะเข้า
กับ **จจ** สองศัพฺท ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ **ภุมมเทเว** อาทิ **กตฺวา** ยาว **พุรฺหมโลกา**
สพฺพา เทวดา และ **นาคสุปณฺณา** สารุการ์ อวุตตกัมมะใน **อหฺสู** ๫

.....
.....
.....

๒๖. **ตํ สารุการํ** **สุตฺวา** **ตฺสฺส** **อนฺเตวาลิกา** **เจว** **สทฺธิวิหริโน** **จ** **สตฺถารํ** **อุชฺฌายีสุ** “กั
นาเมตํ **สตฺถารา** **กตํ**, **กิญฺจิ** **อชานนฺตฺสฺส** **มหฺลลกตฺเถรสฺส** **จตุสฺส** **จาเนสฺส** **สารุการํ**
อทาสิ, **อมุหากํ** **ปนาจริยสฺส** **สพฺพปฺริยตฺติชฺรสฺส** **ปณฺจนฺนํ** **ภิกฺขุสฺตานํ** **ปาโมกฺขสฺส**
ปัสสามตฺตํ **ปิ** **น** **กรตี** ๫

ตํ สารุการํ **สุตฺวา** **ตฺสฺส** (คนฺถิกตฺเถรสฺส) **อนฺเตวาลิกา** **เจว** **สทฺธิวิหริโน** **จ** **สตฺถารํ** **อุชฺฌายีสุ**
“กั **นาม** **เอตํ** (กมฺม) **สตฺถารา** **กตํ**, (สตฺถา) **กิญฺจิ** **อชานนฺตฺสฺส** **มหฺลลกตฺเถรสฺส** **จตุสฺส** **จาเนสฺส**
สารุการํ **อทาสิ**, (สตฺถา) **อมุหากํ** **ปน** **อจริยสฺส** **สพฺพปฺริยตฺติชฺรสฺส** **ปณฺจนฺนํ** **ภิกฺขุสฺตานํ**
ปาโมกฺขสฺส **ปัสสามตฺตํ** (การณํ) **น** **กรตี** ๫

อนฺเตวาลิกา **เจว** อ.อันเตวาลิก ท. ด้วยนั้นเทียว **สทฺธิวิหริโน** **จ** อ.สทฺธิวิหริก
ท. ด้วย **ตฺสฺส** (คนฺถิกตฺเถรสฺส) ของพระเถระผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์นั้น **สุตฺวา** ฟังแล้ว
ตํ สารุการํ ซึ่งสารุการนั้น **อุชฺฌายีสุ** ยกโทษแล้ว **สตฺถารํ** ซึ่งพระศาสดา **อิตฺติ**
ว่า “**เอตํ** (กมฺม) **อ.กรรม**นั้น **กั นาม** ชื่ออะไร **สตฺถารา** อันพระศาสดา **กตํ** ทรง
กระทำแล้ว, (สตฺถา) อ.พระศาสดา **อทาสิ** ได้ทรงประทานแล้ว **สารุการํ** ซึ่งสารุการ
มหฺลลกตฺเถรสฺส แก่พระเถระผู้แก่ **อชานนฺตฺสฺส** ผู้ไม่รู้้อยู่ **กิญฺจิ** ซึ่งอะไรๆ **จาเนสฺส**

ในฐานะ ท. จตุสุ ๔, ปน แต่ว่า (สตถา) อ.พระศาสดา น กริ ไม่ทรงกระทำ
แล้ว การณ์ ซึ่งเหตุ ปล้ำสามตฤปี แม้สักว่าการสรรเสริญ อาจารย์สุส แก่อาจารย์
อมุหากั ของเรา ท. สพพปริยตติธรสสุ ผู้ทรงไว้ซึ่งพระปริยัติทั้งปวง ปาโมกขสุส
ผู้เป็นหัวหน้า ภิกษุสดานั แห่งร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญจนุหนั ห้า” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอันเตวาสิกและสัทธีวิหาริกของพระคันถิกเถระนั้น ฟังเสียงสาธุการนั้นแล้ว ต่าง
ยกโทษขึ้นแสดงว่า “พระศาสดาทรงกระทำกรรมนั้น ชื่ออะไร, พระองค์ได้ทรงประทาน
สาธุการแก่เถระผู้ไม่รู้ชื่ออะไรเลย ในฐานะทั้ง ๔, แต่พระองค์ไม่ทรงกระทำเหตุแม้
สักว่าการสรรเสริญแก่อาจารย์ของพวกเขาผู้ทรงพระปริยัติทั้งปวง ผู้เป็นหัวหน้าภิกษุ
๕๐๐ รูป”

อนเตวาสิกา กิติ สัทธีวิหาริโน กิติ สุทธกัตตาโน อุชฺฌายีสุ อายยาตบทกัตตฺวาจก
ตํ วิเสสณะของ สาธุการึ อวุตตกัมมะโน สุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน อุชฺฌายีสุ ตสฺส
วิเสสณะของ คนุถิกตฺเถรสุส สามีสัมพันธะโน อนเตวาสิกา และ สัทธีวิหาริโน เอว-
คัพฺพ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สองศัพฺพ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อนเตวาสิกา และ สัทธี-
วิหาริโน สตฺถารึ อวุตตกัมมะโน อุชฺฌายีสุ “นามศัพฺพ ครหัตถโชตกะเข้ากับ กิจฺ กิติ
เอตํ กิติ วิเสสณะของ กมฺมึ วุตตกัมมะโน กตฺถ กิตบทกัมมวจาก สตฺถารา อนภิหิต-
กัตตาโน กตํ, สตฺถา สุทธกัตตาโน อทาสึ อายยาตบทกัตตฺวาจก กิญฺจ อวุตตกัมมะ
โน อชานนุตฺตสุส วิเสสณะของ มหุลลตฺเถรสุส สัมปทานโน อทาสึ จตุสุ วิเสสณะของ
จาเนสุ วิสยาธาระโน อทาสึ สาธุการึ อวุตตกัมมะโน อทาสึ, ปนศัพฺพ วิเสสโชตกะ
สตฺถา สุทธกัตตาโน กริ อายยาตบทกัตตฺวาจก อมุหากั สามีสัมพันธะโน อาจารย์สุส
สัมปทานโน กริ สพพปริยตติธรสสุ วิเสสณะของ อาจารย์สุส ปญจนุหนั วิเสสณะของ
ภิกษุสดานึ สมุหสัมพันธะโน ปาโมกขสุส วิเสสณะของ อาจารย์สุส อปีศัพฺพ
อเปกขัตถะเข้ากับ ปล้ำสามตฤปี วิเสสณะของ การณ์ อวุตตกัมมะโน กริ นศัพฺพ
ปฏิเสระโน กริ” อิติศัพฺพ อาการะโน อุชฺฌายีสุ ฯ

.....
.....
.....
.....

๒๗. อถ เน สตถา “กัณฺหาเมตํ ภิกฺขเว กถเถถาติ ปุจฺฉิตฺวา, ตสฺมี อตุเถ อาโรจิตฺ, “ภิกฺขเว ตุมฺหากํ อารฺชโย มม สาสเน ภติยา คาโว รกฺขนสฺทิสฺ, มยฺหํ ปน ปุตุโต ยถารุจฺยา ปญฺจโครเส ปรีภุญฺชนกสามิสฺทิสฺติ วตุวา อีมา คาถา อภาสิ

“พหุํปี เจ สหิตํ ภาสมาโน
 ห ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต,
 โคโปว คาโว คณฺยํ ปเรสํ
 ห ภาควา สามญฺญสฺส โหติ ๕
 อปฺปมฺปี เจ สหิตํ ภาสมาโน
 ฐมฺมสฺส โหติ อหุํฐมฺมจาริ,
 รากญจ โทสญจ ปหาย โมหํ
 สมฺมปฺปชาโน สุวิมฺตฺตจิตฺโต
 อหุํปาทียาน โอิธ วา หุริ วา
 ส ภาควา สามญฺญสฺส โหตีติ ๕

อถ เน (ภิกฺขุ) สตถา “(ตุมฺเห) กิ นาม เอตํ (วจนํ) ภิกฺขเว กถเถถาติ ปุจฺฉิตฺวา, (เตหิ ภิกฺขุหิ) ตสฺมี อตุเถ อาโรจิตฺ, “ภิกฺขเว ตุมฺหากํ อารฺชโย มม สาสเน ภติยา คาโว รกฺขนสฺทิสฺ (โหติ), มยฺหํ ปน ปุตุโต ยถารุจฺยา ปญฺจโครเส ปรีภุญฺชนกสามิสฺทิสฺ (โหติ)” อิติ วตุวา อีมา คาถา อภาสิ

“พหุํปี เจ สหิตํ (พฺพุธวจนํ) ภาสมาโน
 ห ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต,
 โคโป อิว คาโว คณฺยํ ปเรสํ (ชนานํ)
 (โส นโร) ห ภาควา สามญฺญสฺส โหติ ๕
 (นโร) อปฺปมฺปี เจ สหิตํ (พฺพุธวจนํ) ภาสมาโน
 ฐมฺมสฺส โหติ อหุํฐมฺมจาริ,
 รากํ จ โทสํ จ ปหาย โมหํ (จ)
 สมฺมปฺปชาโน สุวิมฺตฺตจิตฺโต
 อหุํปาทียาน โอิธ (โลเก) วา หุริ วา
 ส (นโร) ภาควา สามญฺญสฺส โหตีติ ๕

ออก ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว เหน (ภิกษุ) ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว เอตฺ (วจนฺ) ซึ่งคำนั้น ก็ นาม ชื่ออะไร” อิติ ดังนี้, ตสฺมี อตฺเถ ครั้นเมื่อเนื้อความนั้น (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น อาโรจิตเถ กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. อจฺริโย อ.อาจารย์ ตุมฺหากํ ของเธอ ท. รกฺขณสทฺธิโส เป็นเช่นกับด้วยบุคคลผู้รักษา คาโว ซึ่งโค ท. ภติยา ด้วยค่าจ้าง สาสเน ในศาสนา มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า ปุตฺโต อ.บุตร มยฺหํ ของเรา ปรีกฺขณก- สามีสทฺธิโส เป็นเช่นกับด้วยเจ้าของผู้บริโภค ปญฺจโคเรเส ซึ่งรสอันเกิดแล้วแต่โคหํ ท. ยถารุจฺฉิยา ตามความชอบใจอย่างไร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัส แล้ว อิมมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“เจ หากว่า นโร อ.นรชน ปมตฺโต ผู้ประมาทแล้ว ภาสมาโน กล่าวอยู่ (พฺพุธวจนฺ) ซึ่งพระพุทฺธพจนฺ สหิตฺ อัน เป็นไปกับด้วยประโยชน์เกื้อกูล พหุํปิ แม้มาก ตกฺกโร เป็น ผู้กระทำซึ่งพระพุทฺธพจนฺนั้น โหติ ย่อมเป็น น หามีได้ไซ้, (โส นโร) อ.นรชนนั้น ภาควา เป็นผู้มีส่วน สามณฺยสุส แห่งความเป็นแห่งสมณะ โหติ ย่อมเป็น น หามีได้ โคโป อิว เพียงดัง อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งโค คณยํ น้อยอยู่ คาโว ซึ่งโค ท. ปเรสฺ (ชนฺ) ของชน ท. เหล่าอื่น ๆ

เจ หากว่า (นโร) อ.นรชน ภาสมาโน กล่าวอยู่ (พฺพุธวจนฺ) ซึ่งพระพุทฺธพจนฺ สหิตฺ อันเป็นไปกับด้วยประโยชน์เกื้อกูล อปฺปมฺปิ แม้น้อย ธมฺมสุส อหุธมฺมจฺริ เป็นผู้ประพฤติซึ่ง ธรรมอันสมควร แก่ธรรม โดยปกติ โหติ ย่อมเป็นไซ้, (โส (นโร) อ.นรชนนั้น ปหาย ละแล้ว ราคํ จ ซึ่งราคาด้วย โทสํ จ ซึ่งโทษด้วย โมหํ (จ) ซึ่งโมหะด้วย สมฺมปฺปชาโน รู้ทั่วโดยชอบอยู่ สุวิมุตฺตจิตฺโต มีจิตหลุดพ้นวิเศษดีแล้ว อหุปาทียาโน ไม่ยึดมั่นอยู่ อิศ (โลเก) วา ในโลกนี้หรือ หุริ วา หรือว่า ในโลกอื่น ภาควา เป็นผู้มีส่วน สามณฺยสุส แห่ง ความเป็นแห่งสมณะ โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พระศาสดาตรัสถามพวกภิกษุเหล่านั้นว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดคุยกันเรื่องอะไร” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลเนื้อความนั้นแล้ว จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาจารย์ของพวกเธอเป็นเช่นกับผู้รักษาโคด้วยค้ำจ้ง ในศาสนาของเรา ส่วนบุตรของเราเป็นเช่นกับเจ้าของ ผู้บริโภคน้ำจืดโครตามความชอบใจ” ดังนี้ ได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

“หากว่า นรชนผู้ประมาทแล้ว กล่าวพระพุทธรพจน์ที่มีประโยชน์
 เกื้อกูล แม้มากมาย แต่ไม่ทำตามพระพุทธรพจน์นั้น, นรชนนั้น
 จะเป็นผู้มีส่วนแห่งความเป็นสมณะ ก็หาไม่ได้ เหมือนกับคน
 เลี้ยงโคนับโคทั้งหลายของพวกชนเหล่าอื่น

หากว่า นรชนกล่าวพระพุทธรพจน์ที่มีประโยชน์ แม้เล็กน้อย
 แต่ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมเป็นปกติ, นรชนนั้น ละระคา
 โทสะ และโมหะ กำหนดรู้โดยชอบ มีจิตหลุดพ้นด้วยดี ไม่
 เข้าไปยึดมั่นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นผู้มีส่วนแห่งความ
 เป็นสมณะ”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตาใน อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เน วิเสสนะ
 ของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน ปุจจิตวา “ภิกขเว อาลปนะ ตุมเห สุทธกัตตาใน กเถถฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ กิจ กิติ เอต กิติ วิเสสนะของ
 วจณฯ อวุตตกัมมะใน กเถถ” อิติศัพท อาการะใน ปุจจิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 วตุวา, ตสมิ วิเสสนะของ อตุเถฯ ลักษณะใน อาโรจิตะฯ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนะ
 ของ ภิกขุหิฯ อนภิตกัตตาใน อาโรจิตะ, “ภิกขเว อาลปนะ อาจริโย สุทธกัตตาใน
 โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตุมหาก สามีสัมพันธะใน อาจริโย มม สามีสัมพันธะใน
 สาสเนฯ วิสยาธาระใน รกขนสทิส ภาติยา กรณะใน รกขนสทิส คาว อวุตตกัมมะใน
 รกขน- รกขนสทิส วิกติกัตตาใน โหติ, ปนศัพท ปักขันตรโชตกะ ปตุโต สุทธกัตตาใน
 โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มยห สามีสัมพันธะใน ปตุโต ยถารุจिया ตติยาวิเสสนะ
 ใน ปริภุชชนกสามีสทิส ปญจโครเส อวุตตกัมมะใน ปริภุชชนก- ปริภุชชนกสามี-
 สทิส วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภาสิ
 อิมา วิเสสนะของ คาถาฯ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“เจศัพท ปริกัปปัตถะ นโร สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาต

บทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากั๊บ พหุ่จฺ กั๊ดี สหิตํ กั๊ดี
 วิเสสณะของ พุทฺธจวณฺญํ อวุตตกั๊มมะใน ภาสมาโนจฺ อัพฺภันตฺร-
 กิริยาของ นโร นศัพทํ ปฏฺวิเสธนัตถะ ตกฺกโร วิกตีกัตตฺวาใน
 โหติ ปมตฺโต วิเสสณะของ นโร, โส วิเสสณะของ นโรจฺ สุทฺธ-
 กัตตฺวาใน โหติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก โคโป อูปมาลึงคัตถะ
 อิวศัพทํ อูปมาไซตกะเข้ากั๊บ โคโป คาโว คณยํ ปเรสํ
 คาโว อวุตตกั๊มมะใน คณยํจฺ วิเสสณะของ โคโป ปเรสํ วิเสสณะ
 ของ ชนานจฺ สามีสัมพันธะใน คาโว นศัพทํ ปฏฺวิเสธนัต
 ถะ ภาควา วิกตีกัตตฺวาใน โหติ สามญฺญสุส สามีสัมพันธะใน
 ภาควา ฯ

เจศัพทํ ปริกัปปัตถะ นโร สุทฺธกัตตฺวาใน โหติจฺ อาขยาต
 บทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากั๊บ อปฺปจฺ กั๊ดี สหิตํ
 กั๊ดี วิเสสณะของ พุทฺธจวณฺญํ อวุตตกั๊มมะใน ภาสมาโนจฺ
 อัพฺภันตฺรกิริยาของ นโร ฐมฺมสุส สัมปทานใน อนฺุทธมฺมจาร์จฺ
 วิกตีกัตตฺวาใน โหติ, โส วิเสสณะของ นโรจฺ สุทฺธกัตตฺวาใน โหติจฺ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก ราคํ กั๊ดี โทสํ กั๊ดี โมหํ กั๊ดี อวุตตกั๊มมะ
 ใน ปหาย จ สามศัพทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากั๊บ ราคํ โทสํ และ
 โมหํ ปหาย สมานกาลกิริยาใน สมมปฺปชาโนจฺ อัพฺภันตฺรกิริยา
 ของ นโร สุวิมฺมุตตจิตฺโต วิเสสณะของ นโร อนฺุปาทียานใน
 อัพฺภันตฺรกิริยาของ นโร อิทฺ วิเสสณะของ โลเกจฺ กั๊ดี หุริํ กั๊ดี
 วิสยาธาระใน อนฺุปาทียานใน วา สองศัพทํ ปทวิกัปปัตถะ
 เข้ากั๊บ อิทฺ โลเก และ หุริํ ภาควา วิกตีกัตตฺวาใน โหติ
 สามญฺญสุส สามีสัมพันธะใน ภาควา” อิติศัพทํ สรุปะใน อิมာ
 คาถา ฯ

.....

.....

.....

.....

๒๘. ตตถ “**สहितนุติ** เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนฺสเสตํ นามํ, ตํ อจฺริเย อุปสงฺกมิตฺวา อุกฺคณฺหิตฺวา พหุํปิ ปเรสํ ภาสฺมาโน วาเจนฺโต กเถนฺโต, ตํ ฐมฺมํ สุตฺวา ยํ การเกน ปุคฺคเลน กตฺตพฺพํ, ตกฺกโร น โหติ, กุกฺกฏสฺส ปกฺขปฺพรณฺมตฺตมฺปิ อนิจฺจาทิวเสน มนสิการํ นปฺวตฺเตสิ; เอโส, ยถา นาม ทิวเส ภติยา คาโว รกฺขนฺโต โคโป ปาโต ว สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สายํ คเณตฺวา สามิกานํ นิยฺยาเทตฺวา ทิวสภติมตฺตํ คณฺหาติ, ยถารุจฺฉิยา ปน ปณฺจโครเส ปริภุชฺชิตุํ น ลภติ; เอวเมว เกวลํ อนฺเตवासิกานํ สนฺติกา วตฺตปฏฺิวตฺตกรณฺมตฺตสฺส ภาคี โหติ, สามณฺณสฺส ปน ภาคี น โหติ ฯ

ตตถ (ปเทสฺ) “**สहितนุติ** (ปทํ) เตปิฏกสฺส พุทฺธวจนฺสเสตํ นามํ (โหติ), (ชโน) ตํ (พุทฺธวจนํ) อจฺริเย อุปสงฺกมิตฺวา อุกฺคณฺหิตฺวา พหุํปิ (พุทฺธวจนํ) ปเรสํ (ชานานํ) ภาสฺมาโน วาเจนฺโต กเถนฺโต, ตํ ฐมฺมํ สุตฺวา ยํ (กิจจํ) การเกน ปุคฺคเลน กตฺตพฺพํ, ตกฺกโร น โหติ, กุกฺกฏสฺส ปกฺขปฺพรณฺมตฺตมฺปิ (กาลํ) อนิจฺจาทิวเสน มนสิการํ น ปวตฺเตสิ; เอโส (ชโน), ยถา นาม ทิวเส ภติยา คาโว รกฺขนฺโต โคโป ปาโต ว สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สายํ คเณตฺวา สามิกานํ นิยฺยาเทตฺวา ทิวสภติมตฺตํ (วตฺถุํ) คณฺหาติ, (โส โคโป) ยถารุจฺฉิยา ปน ปณฺจโครเส ปริภุชฺชิตุํ น ลภติ; เอวเมว เกวลํ อนฺเตवासิกานํ สนฺติกา วตฺตปฏฺิวตฺตกรณฺมตฺตสฺส (ผลสฺส) ภาคี โหติ, (เอโส ชโน) สามณฺณสฺส ปน ภาคี น โหติ ฯ

ตตถ (ปเทสฺ) เอตํ “**สहितนุติ (ปทํ)** อ.- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “สहित” ดังนี้ นั้น นามํ เป็นชื่อ พุทฺธวจนฺสส แห่งพระพุทฺธพจนํ **เตปิฏกสฺส** คือแห่งปิฏกสาม โหติ ย่อมเป็น, (ชโน) อ.ชน อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว อจฺริเย ซึ่งอาจารย์ ท. อุกฺคณฺหิตฺวา เรียนเอาแล้ว ตํ (พุทฺธวจนํ) ซึ่งพระพุทฺธพจนํนั้น ภาสฺมาโน ซึ่งแจงอยู่ วาเจนฺโต บอกอยู่ กเถนฺโต กล่าวอยู่ พุทฺธวจนํ ซึ่งพระพุทฺธพจนํ พหุํปิ แม้มาก ปเรสํ (ชานานํ) แก่ชนท. เหล่าอื่น ตกฺกโรเป็นผู้กระทำซึ่ง-, ยํ (กิจจํ) อ.กิจใด ปุคฺคเลน อันบุคคล การเกน ผู้กระทำ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ ฐมฺมํ ซึ่งธรรมนั้น กตฺตพฺพํ ฟังกระทำ, -กิจนั้น โหติ ย่อมเป็น น หามีได้, มนสิการํ คือว่า ยังการทำให้ในใจ อนิจฺจาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งลักษณะมีความไม่เที่ยงเป็นต้น น ปวตฺเตสิ ไม่ให้เป็นไปแล้ว (กาลํ) สิ้นกาล ปกฺขปฺพรณฺมตฺตมฺปิ แม้สักว่าการตีซึ่งปีก กุกฺกฏสฺส ของไก่, เอโส (ชโน) อ.ชนนั้น ภาคี เป็นผู้มีส่วน (ผลสฺส) แห่งผล วตฺตปฏฺิวตฺตกรณฺมตฺตสฺส อันสักว่าการ

กระทำซึ่งวัตรน้อยและวัตรใหญ่ สุนติกา จากสำนัก อนุตเวาสิกาน์ ของอันตเวาสิก ท. เกวลี อย่างเดียว โหติ ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า (เอโส ชโน) อ.ชนนั้น ภาคี เป็น ผู้มีส่วน สามัญยสุส แห่งคุณเครื่องแห่งความเป็นสมณะ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้, โคโป อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งโค รกขนโต ผู้รักษาอยู่ คาโว ซึ่งโค ท. ภติยา ด้วยค่าจ้าง ทิวเส ในวัน สมปฏิจฉิตวา รับพร้อมแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว คณตวา นับ แล้ว สายั ในเวลาเย็น นิยยาเทตวา มอบให้แล้ว สามิกาน์ แก่เจ้าของ ท. คณหาติ ย่อมถือเอา (วตถุ) ซึ่งวัตร ทิวสภติมตตุ สักว่าค่าจ้างในวัน, ปน แต่ว่า (โส โคโป) อ.บุคคลผู้รักษาซึ่งโค นั้น น ลภติ ย่อมไม่ได้ ปริภุญชิตุ เพื่ออันบริโภค ปญจโครเส ซึ่งรสอันเกิดแล้วแต่โคห้า ท. ยถารุจिया ตามความชอบใจอย่างไร ยถา นาม ชื่อ ฉันไต, เอวเมว ฉันนั้นนั้นเที่ยว ฯ

ในบรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สहित” นั้น เป็นชื่อของพระพุทธรพจน์ คือพระไตรปิฎก, ชนเข้าไปหาอาจารย์แล้วเรียนพระพุทธรพจน์นั้น ชีแจง บอก กล่าวพระพุทธรพจน์แม้ มากแก่ชนเหล่านั้น บุคคลผู้กระทำฟังธรรมนั้นแล้วควรทำกิจใด แต่เป็นผู้ไม่กระทำกิจ นั้น คือว่าไม่ทำนสการด้วยสามารถอนิจจลักษณะเป็นต้นให้เป็นไปสิ้นเวลาแม้สักว่า ใก่ตีปิก, คนเลี้ยงโคผู้รักษาฝูงโคด้วยค่าจ้างในแต่ละวัน รับโคในเวลาเช้า นับโคใน เวลาเย็น แล้วมอบคืนเจ้าของทั้งหลาย ย่อมถือเอาเฉพาะวัตรสักว่าค่าจ้างในแต่ละวัน แต่ไม่ได้เพื่อจะบริโภคปัจจัยโครสตามความชอบใจ ฉันไต, ชนนั้นเป็นผู้มีส่วนแห่งผล สักว่าวัตรน้อยและวัตรใหญ่จากสำนักของอันตเวาสิกทั้งหลายอย่างเดียวกัน แต่ไม่มีส่วน แห่งสามัญผล ฉันนั้นนั้นแหละ

ตตถ วิเสสนะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน เอต “สहितนติ ปท เอต วิเสสนะของ ปท “สहित” สรูปะใน อิติๆ ศัพท์ สรูปะใน ปทๆ นิทธารณียะและสุทธกัตตานิ โหติๆ อาชยาต บทกัตตวาจาก เตปิฎกสุส วิเสสลาภีของ พุทธรพจน์สุสุๆ สามีสัมพันธะใน นามๆ วิกติ- กัตตานิ โหติ, ชโน สุทธกัตตานิ โหติ และเหตุกัตตานิ ปวตเตสิ โหติ อาชยาตบท กัตตวาจาก ปวตเตสิ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจาก ต วิเสสนะของ พุทธรพจน์ๆ อวุตตกัมมะ ใน อุกคณหิตวา อัจริเย อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุกคณหิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ภาสमानอ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ พหุๆ วิเสสนะของ พุทธรพจน์ๆ อวุตตกัมมะใน ภาสमानอ วาเจนโต และกเถนโต ปเรส

วิเสสณะของ ชนานัง สัมปทานใน ภาสมานโ วาเจนุโต และกเถนุโต ภาสมานโ กิติ วาเจนุโต กิติ กเถนุโต กิติ อัมภันตริกิริยาของ ชโน, ยัม วิเสสณะของ กิจจัง วุตตกัมมะ ใน กตตพพัง กิตบทกัมมวจาก ตัม วิเสสณะของ ฆมมัง อวุตตกัมมะใน สุตฺตวาท ปุพพกาลกิริยาใน กตตพพัง การเกณ วิเสสณะของ ปุคฺคเลนง อนภิตกัตตาใน กตตพพัง, ตกฺกโร วิกติกัตตาใน โหติ นคัมภีร์ ปฏิเสธนัตถะ, กุกฺกุฏสุส สามีสัมพันธะใน ปกฺขปฺพรณมตฺตัม อภิคัมภีร์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปกฺขปฺพรณมตฺตัม วิเสสณะของ กาลัง อัจฉันตสังโยคะใน ปวตฺเตสิ อนิจฺจาทิวเสน ตติยาวิเสสณะใน ปวตฺเตสิ มนสิการัง การิตกัมมะใน ปวตฺเตสิ นคัมภีร์ ปฏิเสธใน ปวตฺเตสิ ตกฺกโร น โหติ วิวริยะใน กุกฺกุฏสุส ปกฺขปฺพรณมตฺตัมปิ (กาลัง) อนิจฺจาทิวเสน มนสิการัง น ปวตฺเตสิจฺจ วิวริยะ; เอโส วิเสสณะของ ชโนจฺจ สุตฺรกัตตาใน โหติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตวจาก, รกฺขนุโต วิเสสณะของ โคโปจฺจ สุตฺรกัตตาใน คณฺหาติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตวจาก ยถา นาม อุปมาโชตกะ ทิวเส กาลสัตตมิมิใน รกฺขนุโต ภติยา กรณะใน รกฺขนุโต คาโว อวุตตกัมมะใน รกฺขนุโต เอวคัมภีร์ อวชารณะเข้ากับ ปาโตจฺจ กาลสัตตมิมิใน สมปฏิจฺจิจฺจวาท ปุพพกาลกิริยาใน คณฺเตวา สายัม กาลสัตตมิมิใน คณฺเตวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน นิยฺยาเทตฺตวาท สามิกานัง สัมปทานใน นิยฺยาเทตฺตวาท ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหาติ ทิวสมติมตฺตัม วิเสสณะของ วตฺถุจฺจ อวุตตกัมมะใน คณฺหาติ, ปน คัมภีร์ วากยารัมภโชตกะ โส วิเสสณะของ โคโปจฺจ สุตฺรกัตตาใน ลภติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตวจาก ยถารุจฺจ ตติยาวิเสสณะใน ลภติ ปญฺจโครเส อวุตตกัมมะใน ปริภณฺชิตุจฺจ ตุมัตถสสัมปทานใน ลภติ นคัมภีร์ ปฏิเสธใน ลภติ, เอวเมว อุปเมยโยชิตกะ เกวลัง กิริยาวิเสสณะใน โหติ อนฺนเตวาสิกานัง สามีสัมพันธะใน สนฺตติกาจฺจ อปาทานใน กรณวตฺตปฏิวตฺตกรณมตฺตสุส วิเสสณะของ ผลสุสจฺจ สามีสัมพันธะใน ภาคิจฺจ วิกติกัตตาใน โหติ, ปนคัมภีร์ วิเสสโชตกะ เอโส วิเสสณะของ ชโนจฺจ สุตฺรกัตตาใน โหติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตวจาก สามณฺณสุส สามีสัมพันธะใน ภาคิจฺจ วิกติกัตตาใน โหติ นคัมภีร์ ปฏิเสธนัตถะ ฯ

.....

.....

.....

.....

๒๙. ยถา ปน โคपालเกน นียยาทิตานัน्ह์ คุน्ह์ ปญจโครสั โคสามิกา ว ปริภุญชฺหติ; ตถา เตน กถิตัง ฐมมึ สุตฺวา การกปฺกคฺลา ยถานุสสิฏฺจัน्ह์ ปฏิปชฺชิตฺวา, เกจิ ปจฺมชฺฆานาทีนึ ปาปฺพนฺหติ, เกจิ วิปสฺสนัน्ह์ วฑฺฒเตตฺวา มคฺคผลานึ ปาปฺพนฺหติ, โคสามิกา โครสฺสเสว สามณฺณสฺส ภาคินโน โหนฺหติ ฯ

ยถา ปน โคपालเกน นียยาทิตานัน्ह์ คุน्ह์ ปญจโครสั โคสามิกา ว ปริภุญชฺหติ; ตถา เตน (ชเนน) กถิตัง ฐมมึ สุตฺวา การกปฺกคฺลา (ชเนน) ยถานุสสิฏฺจัน्ह์ (ฐมมึ) ปฏิปชฺชิตฺวา, เกจิ (การกปฺกคฺลา) ปจฺมชฺฆานาทีนึ (ฆานานึ) ปาปฺพนฺหติ, เกจิ (การกปฺกคฺลา) วิปสฺสนัน्ह์ วฑฺฒเตตฺวา มคฺคผลานึ ปาปฺพนฺหติ, (เต การกปฺกคฺลา) โคสามิกา โครสฺส (ภาคินโน โหนฺหตา) อิว สามณฺณสฺส ภาคินโน โหนฺหติ ฯ

ปน เหมือนอย่างว่า โคสามิกา ว อ.เจ้าของแห่งโค ท. เทียว ปริภุญชฺหติ ย่อมบริโภค ปญจโครสั ซึ่งรสอันเกิดแล้วแต่โคห้ำ คุน्ह์ ของโค ท. โคपालเกน นียยาทิตานัน्ह์ อัน- อันนายโคบาล -มอบให้แล้ว ยถา จัน्ह์ไต, การกปฺกคฺลา อ.บุคคลผู้กระทำ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมมึ ซึ่งธรรม เตน (ชเนน) กถิตัง อัน- อันชนนั้น -กล่าวแล้ว ปฏิปชฺชิตฺวา ปฏิบัติแล้ว (ฐมมึ) ซึ่งธรรม (ชเนน) ยถานุสสิฏฺจัน्ह์ อัน- อันชน -กล่าวสอนแล้วอย่างไร, เกจิ (การกปฺกคฺลา) อ.บุคคลผู้กระทำ ท. บางพวก ปาปฺพนฺหติ ย่อมบรรลุน (ฆานานึ) ซึ่งฆาน ท. ปจฺมชฺฆานาทีนึ มีปฐมฆานเป็นต้น, เกจิ (การกปฺกคฺลา) อ.บุคคลผู้กระทำ ท. บางพวก วิปสฺสนัน्ह์ ยังวิปัสสนา วฑฺฒเตตฺวา ให้เจริญแล้ว ปาปฺพนฺหติ ย่อมบรรลุน มคฺคผลานึ ซึ่งมรรคและผล ท. ตถา จัน्ह์ไน, (เต การกปฺกคฺลา) อ.บุคคลผู้กระทำ ท. เหล่านั้น ภาคินโน เป็นผู้มีส่วน สามณฺณสฺส แห่งความเป็นแห่งสมณะ โหนฺหติ ย่อมเป็น โคสามิกา อิว เพียงดัง อ.เจ้าของแห่งโค ท. (ภาคินโน) เป็นผู้มีส่วน โครสฺส แห่งรสอันเกิดแล้วแต่โค โหนฺหตา เป็นอยู่ ฯ

เหมือนกับเจ้าของโคทั้งหลายเท่านั้นย่อมบริโภคปัญจโครสของโคทั้งหลายที่นายโคบาลมอบให้แล้ว จัน्ह์ไต, บุคคลผู้กระทำทั้งหลายฟังธรรมที่ชนนั้นกล่าว แล้วปฏิบัติธรรมตามที่ชนนั้นพร่ำสอน บางพวกบรรลุนฆานทั้งหลายมีปฐมฆานเป็นต้น บางพวกเจริญวิปัสสนา บรรลุนมรรคผลทั้งหลาย จัน्ह์ไน, บุคคลผู้กระทำทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้มีส่วนแห่งสามัญญผล เหมือนเจ้าของโคทั้งหลายเป็นผู้มีส่วนแห่งโครส

ปนศัพท์ ตัปปาฏิกรณโชตกะ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โคสามิกาฯ สุทธกัตตาใน
 ปริกฤษณชุตติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ โคपालเกณ อนภิตกัตตา
 ใน นิยุยาทิตานํฯ วิเสสณะของ คุณนํฯ สามีสัมพันธะใน ปญจโครสํฯ อวุตตกัมมะใน
 ปริกฤษณชุตติ, การกปุกุคลา ปกติกัตตาใน ปฏิปชฺชิตฺวาฯ กิริยาปธานนํย ตถา อุปเมย-
 โชตกะ เตน วิเสสณะของ ชเนนํฯ อนภิตกัตตาใน กถิตํฯ วิเสสณะของ ฐมมํฯ อวุตต-
 กัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิปชฺชิตฺวา ชเนน อนภิตกัตตาใน ยถานุสสิฏฺฐจํฯ
 วิเสสณะของ ฐมมํฯ อวุตตกัมมะใน ปฏิปชฺชิตฺวา, เกจิ วิเสสณะของ การกปุกุคลาฯ
 สุทธกัตตาใน ปาปฺณนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺมชฺชฎานาทีนํ วิเสสณะของ
 ฎานานํฯ สัมปาปฺณนฺติกัมมะใน ปาปฺณนฺติ, เกจิ วิเสสณะของ การกปุกุคลาฯ สุทธกัตตา
 ใน ปาปฺณนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิปสฺสนํ การิตกัมมะใน วชฺชเมตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ปาปฺณนฺติ มคคผลลานํ สัมปาปฺณนฺติกัมมะใน ปาปฺณนฺติ, เต วิเสสณะของ
 การกปุกุคลาฯ สุทธกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โคสามิกา อุปมาลึงคัตตะ
 โครสฺสส สามีสัมพันธะใน ภาคินอํฯ วิกติกัตตาใน โหนฺตอํฯ วิเสสณะของ โคสามิกา
 อิวศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ โคสามิกา โครสฺสส ภาคินอํ โหนฺตา, สามญฺยสฺส
 สามีสัมพันธะใน ภาคินอํฯ วิกติกัตตาใน โหนฺติ ฯ

.....

๓๐. อิติ สตุถา สีลสมฺปนฺนสฺส พหุสฺสุตฺตสฺส ปมาทวิหาริโน อนิจฺจาทิวเสน โยนิโส-
 มนสิกาเร อปฺปวตฺตสฺส ภิกฺขุโน วเสน ปจฺมํ คากํ กเถสิ, น ทุสฺสีลสฺส ฯ

อิติ สตุถา สีลสมฺปนฺนสฺส พหุสฺสุตฺตสฺส ปมาทวิหาริโน อนิจฺจาทิวเสน โยนิโสมนสิกาเร
 อปฺปวตฺตสฺส ภิกฺขุโน วเสน ปจฺมํ คากํ กเถสิ, น ทุสฺสีลสฺส (ภิกฺขุโน วเสน กเถสิ) ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กเถสิ ตรัสแล้ว คากํ ซึ่งพระศาสดา ปจฺมํ ที่หนึ่ง วเสน ด้วย
 สามารถ ภิกฺขุโน แห่งภิกษุ สีลสมฺปนฺนสฺส ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล พหุสฺสุตฺตสฺส ผู้
 มีสุตะมาก ปมาทวิหาริโน ผู้เป็นอยู่ด้วยความประมาทโดยปกติ อปฺปวตฺตสฺส ผู้ไม่
 เป็นไปแล้ว โยนิโสมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย อนิจฺจาทิว-
 วเสน ด้วยสามารถแห่งลักษณะมีอนิจลักษณะเป็นต้น, (กเถสิ) ตรัสแล้ว (วเสน)
 ด้วยสามารถ (ภิกฺขุโน) แห่งภิกษุ ทุสฺสีลสฺส ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว น หามีได้
 อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสพระคาถาที่ ๑ ด้วยอำนาจภิกษุผู้สมบุรณ์ด้วยศีล มีสุตะมาก เป็นอยู่ด้วยความประมาท ไม่เป็นไปในโยนิโสมนสิการด้วยสามารถแห่งไตรลักษณ์มีอนิจลักษณะเป็นต้น ไม่ใช่ตรัสด้วยอำนาจแห่งภิกษุผู้ทุศีล ด้วยประการฉะนี้

สตถา สุททกัตตาใน กเถสิฯ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิติศัพทํ ปการัตถะ สีสสมฺปนฺนสฺส กัตติ พุทฺธสฺส ตฺสส กัตติ ปมาทวฺหาริโน กัตติ อปฺปวตฺตสฺส กัตติ วิเสสนะของ ภิกฺขุโน อนิจฺจาทิวเสน ตติยาวิเสสนะใน อปฺปวตฺตสฺส โยนิโสมนสิกาเร วิสยาธาระใน อปฺปวตฺตสฺส ภิกฺขุโน สามีสัมพันธะใน วเสนฺฯ ตติยาวิเสสนะใน กเถสิ ปจฺมํ วิเสสนะของ คาถิฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ, นศัพทํ ปฏฺวิเสสณฺตถะ พุทฺธสิลสฺส วิเสสนะของ ภิกฺขุโนฯ สามีสัมพันธะใน วเสนฺฯ ตติยาวิเสสนะใน กเถสิ ฯ

๓๑. ทุติยคาถา ปน อปฺปสฺสฺสฺสฺสาปิ โยนิโสมนสิกาเร กมฺมํ กโรนฺตสฺส การกฺปกุคฺคสฺส วเสน กถิตา ฯ

(สตถารา) ทุติยคาถา ปน อปฺปสฺสฺสฺสฺสาปิ โยนิโสมนสิกาเร กมฺมํ กโรนฺตสฺส การกฺปกุคฺคสฺส วเสน กถิตา ฯ

ปน แต่ว่า ทุติยคาถา อ.พระคาถาที่ ๒ (สตถารา) อันพระศาสดา กถิตา ตรัสแล้ว วเสน ด้วยสามารถ การกฺปกุคฺคสฺส แห่งบุคคลผู้กระทำ อปฺปสฺสฺสฺสฺสาปิ แม้ผู้มีสุตะน้อย กโรนฺตสฺส ผู้กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งกรรม โยนิโสมนสิกาเร ในการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

แต่พระคาถาที่ ๒ พระศาสดาตรัสไว้ด้วยสามารถแห่งบุคคลผู้กระทำ ถึงแม้จะเป็นผู้มีสุตะน้อย แต่ทำกรรมในโยนิโสมนสิการอยู่

ปนศัพทํ วิเสสโชตกะ ทุติยคาถา วุตตกัมมะใน กถิตาฯ กิตบทกัมมวจาก สตถารา อนภิทกัตตาใน กถิตา อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อปฺปสฺสฺสฺสฺสฺส วิเสสนะของ การกฺปกุคฺคสฺส โยนิโสมนสิกาเร ภินนาธาระใน กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตสฺส วิเสสนะของ การกฺปกุคฺคสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วเสนฺฯ ตติยาวิเสสนะใน กถิตา ฯ

๓๒. ตตถ “อปฺปมฺปิ เจติ โถกํ เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตมฺปิ ฯ

ตตถ (ปทสฺ) “อปฺปมฺปิ เจติ (ปทสฺ) “โถกํ เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตมฺปิ” (อิตฺติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “โถกํ หนอยหนึ่ เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตมฺปิ คีอว่า แม้สั้กว่า วรรคหนึ่หรืออวรรคสอง” (อิตฺติ) ดั้งนี้ ตตถ (ปทสฺ) “อปฺปมฺปิ เจติ (ปทสฺ) แห่่ง- ในบท ท. เหล่าันั้นหนา -บท ว่า “อปฺปมฺปิ เจ” ดั้งนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่าันั้น บทว่า “อปฺปมฺปิ เจ” ความว่า หนอยหนึ่ คีอว่า แม้สั้กว่าหนึ่ วรรคหรือสองวรรค

ตตถ วิเสสนะของ ปทสฺๆ นิทธารณะใน ปทสฺ “อปฺปมฺปิ เจ” สรุปะใน อิตฺติๆ ศั้พท์ สรุปะ ใน ปทสฺๆ นิทธารณะยะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “โถกํ กั้ดี เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตํ กั้ดี วิเสสนะของ พุทฺทวจัน อปีศั้พท์ อเปกขั้ตตะเข้าั้กับ เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตํ โถกํ วิวริยะ ใน เอกวคฺคทฺวิวคฺคมตฺตํๆ วิวริณะ” อิตฺติศั้พท์ สรุปะใน อตฺโถๆ ลิงคั้ตตะ ฯ

.....
.....

๓๓. ฐมฺมสฺส โหติ อญฺฐมฺมจารีติ อตฺถมญฺญา ย ฐมฺมมญฺญา นวโลเกตฺตรฐมฺมสฺส อญฺรูปํ ฐมฺมํ ปุพฺพภาคปฺปฏิปทาสงฺขาตํ จตฺตปาริสฺสุทฺธิสึลลชฺฐตฺตงฺคอสฺสุภกมฺมญฺจานาติเกทํ จรฺนุโต อญฺฐมฺมจารี โหติ “อชฺช อชฺชเววาทิ ปฏฺฏิเวธํ อากงฺขนุโต วิจฺรติ; โส อิมาย สมฺมาปฏฺฏิปตฺติยา ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ, สมฺมา เหตุนา นเยน ปรีชานิตฺตพฺพ- ฐมฺเม ปรีชานนุโต, ตทงฺควิกฺขมฺภานสมฺมุจฺเจทปฏฺฏิปสฺสุทฺธิสึลลสรณวิมุตฺตีเน วเสน สฺสุวิมุตฺตจิตฺโต, อญฺปาทียานอ อีช วา หุริ วา, อีชโลเกปรโลเก ปรียาปนฺนา วา อชฺชตฺตติกาหิรา วา ขนฺธายตฺนธาทุโย จตฺตฺติ อฺอุปาทาเนหิ อญฺปาทียนุโต มหาชั้ณาสโว, มคฺคสงฺขาตสฺส สามญฺญสฺส วเสน อากตฺสฺส ผลสามญฺญสฺส เจว ปญฺจจเสขฐมฺมกฺขนฺธสามญฺญสฺส จ ภาควา โหตีติ ฯ

“ฐมฺมสฺส โหติ อญฺฐมฺมจารีติ (คาถาปาทสฺ) “(นโร) อตฺถํ อญฺญา ฐมฺมํ อญฺญา นวโลเกตฺตรฐมฺมสฺส อญฺรูปํ ฐมฺมํ ปุพฺพภาคปฺปฏิปทาสงฺขาตํ จตฺตปาริสฺสุทฺธิสึลลชฺฐตฺตงฺคอสฺสุภกมฺมญฺจานาติ- เกทํ (ฐมฺมํ) จรฺนุโต อญฺฐมฺมจารี โหติ “(อหํ) อชฺช (ปฏฺฏิวิชฺฌิสฺสามิ), (อหํ) อชฺช เอว (ปฏฺฏิวิชฺฌิสฺสามิ)” อิตฺติ ปฏฺฏิเวธํ อากงฺขนุโต (ฐมฺมํ) วิจฺรติ; โส (นโร) อิมาย สมฺมาปฏฺฏิปตฺติยา

ราคิ จ โทสี จ ปหาย โมหิ (จ), สมมา เหตุนา นเยน ปริชานิตพพมเม ปริชานนโต, ตทงควิกขมภนสมุจเจทปฏิปัสสทฐินิสสรณวิมุตตีเน วเสน สุวิมุตตจิตโต, อนุปาทียาโน อิศ (โลเก) วา หุริ วา, อิศโลกปรโลเก ปริยาปนนา วา อชตตติกพาหิรา วา ขนฺธายตนาตฺตโย จตฺตหิ อฺปาทาเนหิ อนุปาทียนฺโต มหาชีณาสโว, มคฺคสงฺขาตสฺส สามณฺณสฺส วเสน อาคตสฺส ผลสามณฺณสฺส เจว ปณฺจจเสขมฺมกฺขนฺธสามณฺณสฺส จ ภาควา โหตีติ (อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “(นโร) อ.นรชน อภฺยาย รุ้ทั่วแล้ว อตฺถิ ซึ่งอรรถ อภฺยาย รุ้ทั่วแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม จรฺนฺโต ประพตฺติอยู่ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อหฺรูปิ อันสมควร ทวโลกุตฺตรธมฺมสฺส แก่โลกุตฺตรธรรม ๙ จตฺตปาริสฺสทฐิสีลธฺตฺตคอสฺสภกฺกมฺมจฺจนาทิกภกฺกํ (ธมฺมํ) คือว่า ซึ่งธรรม อันต่างด้วยธรรมมีปาริสฺสทฐิสีล ๔ ชุตฺตคฺ และอสุภกกรรมฐานเป็นต้น ปุพฺพภากตฺตปฏิปาทสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าปฏิปทาอันเป็นส่วนเบื้องต้น อหฺรธมฺมจาริ ชื่อว่าเป็นผู้ประพตฺติซึ่งธรรมอันสมควรโดยปกติ โหตี ย่อมเป็น อากฺขนฺโต คือว่า หวังอยู่ ปฏิเวธึ ซึ่งการแทงตลอด อิติ ว่า ‘(อหฺ) อ.เรา (ปฏิวิชฺฌิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺช ในวันนี้, (อหฺ) อ.เรา (ปฏิวิชฺฌิสฺสามิ) จักแทงตลอด อชฺช เอว ในวันนี้ นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ วิจรตฺติ ชื่อว่าย่อมประพตฺติ (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม, โส (นโร) อ.นรชนนั้น ปหาย ละแล้ว ราคิ จ ซึ่งราคาด้วย โทสี จ ซึ่งโทสะด้วย โมหิ (จ) ซึ่งโมหะด้วย อิมาย สมฺมาปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติชอบนี้, ปริชานนโต กำหนดรู้อยู่ ปริชานิตพพมเม ซึ่งธรรมอันตนพึงกำหนดรู้ ท. สมฺมา โดยชอบ เหตุนา คือว่า โดยเหตุ นเยน คือว่า โดยนัย, สุวิมุตตจิตโต มีจิตอันหลุดพ้นวิเศษดีแล้ว วเสน ด้วยสามารถ ตทงควิกขมภนสมุจเจทปฏิปัสสทฐินิสสรณวิมุตตีเน แห่งตทงควิมุตติ วิกขมภนวิมุตติ สมุจเจทวิมุตติ ปฏิปัสสทฐิวิมุตติ และนิสสรณวิมุตติ ท., อนุปาทียาโน ไม่เข้าไปยึดมั่นอยู่ อิศ โลกเก วา ในโลกนี้หรือ หุริ วา หรือว่าในโลกอื่น, อนุปาทียนฺโต คือว่า ไม่เข้าไปยึดมั่นอยู่ ขนฺธายตนาตฺตโย ซึ่งขันธ อายตนะและชาตฺต ท. ปริยาปนนา อันนับเนื่องแล้ว อิศโลกปรโลเก วา ในโลกนี้และโลกอื่นหรือ อชตตติกพาหิรา วา หรือว่า อันเป็นไปในภายในและอันมีในภายนอก อฺปาทาเนหิ ด้วยอุปาทาน ท. จตฺตหิ สึ มหาชีณาสโว ชื่อว่าผู้เป็นพระมหาชีณาสพ, ภาควา เป็นผู้มีส่วน ผลสามณฺณสฺส แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะคือผล อาคตสฺส อันมาแล้ว วเสน ด้วยสามารถ สามณฺณสฺส แห่งคุณเครื่องความเป็นแห่งสมณะ มคฺคสงฺขาตสฺส อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่ามรรค เจว ด้วยนั้น

เที่ยว ปลูกจอบเสขธมมกขุณฺสามญฺยสุส จ แห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะคือกองแห่งธรรมของพระอเสขะ ๕ ด้วย โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “ธมฺมสุส โหติ อหฺมมจาริตี ว่า “ธมฺมสุส โหติ อหฺมมจารี” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บาทพระคาถาว่า “ธมฺมสุส โหติ อหฺมมจารี” ดังนี้เป็นต้น ความว่า นรชนรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรม ประพฤติธรรมที่สมควรแก่โลกุตตรธรรม ๙ ประการ คือประพฤติปาริสุทธิศีล ๔ ชุตงค์ และอสุภกรรมฐานเป็นต้นกล่าวคือปฏิบัติทำอันเป็นเบื้องต้นแรก เป็นผู้ชื่อว่าประพฤติธรรมอันสมควรโดยปกติ คือว่า หวังการแห่งตลอดว่า “เราจักแห่งตลอดในวันนี้ เราจักแห่งตลอดในวันนี้แหละ” ชื่อว่าย่อมประพฤติธรรม, นรชนนั้นละราคะ โทสะ และโมหะ ด้วยการปฏิบัติชอบนี้ กำหนดรู้ธรรมทั้งหลายที่ควรกำหนดรู้โดยชอบ คือโดยเหตุ ใต้แก่โดยนัย มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว ด้วยสามารถแห่งตทังควิมุตติ วิกขัมภณวิมุตติ สมุจเฉทวิมุตติ ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ และนิสสรณวิมุตติ ไม่เข้าไปยึดมั่นในโลกนี้หรือโลกอื่น คือว่า ไม่เข้าไปยึดมั่นขั้นนี้ อายตนะ และธาตุที่นับเนื่องในโลกนี้และโลกอื่น หรือที่มีในภายในและภายนอกด้วยอุปาทานทั้ง ๔ ได้ชื่อว่าเป็นพระมหาชีณาสพ เป็นผู้มีส่วนแห่งสามัญผลที่มาแล้วด้วยสามารถสามัญผลกล่าวคืออมรรค และสามัญผลคือกองแห่งอเสขธรรม ๕ ประการ

“ธมฺมสุส โหติ อหฺมมจารี” สรุปะใน อิติจ ศัพท์ อาทยัตถะใน คาถาปาทสุสจ สามีสัมพันธะใน อตฺถโถ “นโร สุททกัตตาใน โหติ และ วิจรติ โหติ กิติ วิจรติ กิติ อาชยาตบทกัตตุวจาก อตถํ อวุตตกัมมะใน อญญาช ฐมมํ อวุตตกัมมะใน อญญาชจ สองบท ปุพพกาลกิริยาใน จรนฺโต นวโลกุตตรธมฺมสุส สัมปทานใน อหฺมมจารี วิเสสนะของ ฐมมํจ อวุตตกัมมะใน จรนฺโต ปุพพภาคปฏิบัติปทาสงฆาต วิเสสนะของ จตุปาริสุทธิศีลชุตงคอสุภกมฺมฏจานาทีเกทํจ วิเสสนะของ ฐมมํจ อวุตตกัมมะใน จรนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ นโร อหฺมมจารี วิกติกัตตาใน โหติ นวโลกุตตรธมฺมสุส อหฺมมจารี ฐมมํ ปุพพภาคปฏิบัติปทาสงฆาต จตุปาริสุทธิศีลชุตงคอสุภกมฺมฏจานาทีเกทํ (ฐมมํ) จรนฺโต สัญญี อหฺมมจารี สัญญา “อหํ สุททกัตตาใน ปฏิวิชฺฌิสฺสามิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก อชฺช กาลสัตตมึใน ปฏิวิชฺฌิสฺสามิจ, อหํ สุททกัตตาใน ปฏิวิชฺฌิสฺสามิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อชฺชจ กาลสัตตมึใน ปฏิวิชฺฌิสฺสามิจ”

อิตีศัพทํ อากาเรใน อากงฺขนุโต ปฏิเวธํ อวุตตกัมมะใน อากงฺขนุโตฯ อัมภันตริกิริยา
 ของ นโร ฆมมํ อวุตตกัมมะใน วิจรติ อนุฆมฺมาจารี โหติ วิวริยะใน “อชฺช อชฺชเววาทิ
 ปฏิเวธํ อากงฺขนุโต วิจรติฯ วิวระณะ, โส วิเสสณะของ นโรฯ สุทฺธกัตตานิ โหติฯ
 อาชฺชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมาย วิเสสณะของ สมฺมาปฏิบัติยาฯ ภาวะใน ปหาย ราคํ
 กิตฺติ โทสํ กิตฺติ โมหํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ปหาย จ สามศัพทํ ปทสมฺมจฺยัตถะเข้ากับ ราคํ
 โทสํ และ โมหํ ปหาย สมานกาลกิริยาใน ปริชานนุโต สมฺมา กิตฺติ เหตุนา กิตฺติ นเยน
 กิตฺติ ตติยาวิเสสณะใน ปริชานนุโต สมฺมา วิวริยะใน เหตุนาฯ วิวระณะและวิวริยะใน
 นเยนฯ วิวระณะ ปริชานิตพฺพชฺชเม อวุตตกัมมะใน ปริชานนุโตฯ อัมภันตริกิริยาของ
 นโร ตทงฺควิภวฺกขมฺภานสมฺมจฺเจทปฏฺธิปสฺสทฺธินิสฺสรณวิมุตฺตีนํ สามีสัมพันธะใน วเสนฯ
 ตติยาวิเสสณะใน สุวิมุตฺตจิตฺโตฯ วิเสสณะของ นโร, อนุปาทียานอ อัมภันตริกิริยาของ
 นโร อิท วิเสสณะของ โลกเกฯ กิตฺติ หุริ กิตฺติ วิสยาธาระใน อนุปาทียานอ วา สองศัพทํ
 ปทวิกัปป์ตถะเข้ากับ อิท โลกเก และ หุริ อิทโลกปรโลเก วิสยาธาระใน ปริยาปนฺนาฯ
 กิตฺติ อชฺชตฺตติกาหิรา กิตฺติ วิเสสณะของ ขนฺธายตฺนชาตฺุโย วา สองศัพทํ ปทวิกัปป์ตถะ
 เข้ากับ อิทโลกปรโลเก ปริยาปนฺนา และ อชฺชตฺตติกาหิรา ขนฺธายตฺนชาตฺุโย อวุตต-
 กัมมะใน อนุปาทียนุโต จตฺุหิ วิเสสณะของ อฺุปาทาเนหิฯ ภาวะใน อนุปาทียนุโตฯ
 อัมภันตริกิริยาของ นโร มหาซีณาสโว วิเสสณะของ นโร อนุปาทียานอ อิท วา หุริ
 วา วิวริยะใน อิทโลกปรโลเก ปริยาปนฺนา วา อชฺชตฺตติกาหิรา วา ขนฺธายตฺน-
 ชาตฺุโย จตฺุหิ อฺุปาทาเนหิ อนุปาทียนุโตฯ วิวระณะ อิทโลกปรโลเก ปริยาปนฺนา วา
 อชฺชตฺตติกาหิรา วา ขนฺธายตฺนชาตฺุโย จตฺุหิ อฺุปาทาเนหิ อนุปาทียนุโต สัณฺณมฺม
 มหาซีณาสโว สัณฺณมฺมา, มคฺคสงฺฆาตฺุสฺส วิเสสณะของ สามณฺณสฺสฯ สามีสัมพันธะใน
 วเสนฯ ตติยาวิเสสณะใน อาคตฺุสฺสฯ วิเสสณะของ ผลสามณฺณสฺสฯ กิตฺติ ปญฺจอสฺส-
 ฆมฺมกฺขนฺธสามณฺณสฺส กิตฺติ สามีสัมพันธะใน ภาควา เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ จฯ
 สองศัพทํ ปทสมฺมจฺยัตถะเข้ากับ มคฺคสงฺฆาตฺุสฺส สามณฺณสฺส วเสน อาคตฺุสฺส
 ผลสามณฺณสฺส และ ปญฺจอสฺสฆมฺมกฺขนฺธสามณฺณสฺส ภาควา วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติ
 ศัพทํ สฺรุปะใน อตฺุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....

๓๔. รตนกุฎเอน วีย อการสสุ อรหตุเตน เทสนาย ฎุฎิ คณหิติ ๗

(สตถา) (วฑุฎกิ) รตนกุฎเอน วีย อการสสุ (ฎุฎิ คณหตุโต) อรหตุเตน เทสนาย ฎุฎิ คณหิติ ๗

(สตถา) อ.พระศาสดา คณหิ ทรงถือเอาแล้ว ฎุฎิ ซึ่งยอด เทสนาย แห่งพระเทศนา อรหตุเตน ด้วยพระอรหัต (วฑุฎกิ) วีย ราวกะ อ.นายช่างไม้ (คณหตุโต) ถือเอา อยู่ (ฎุฎิ) ซึ่งยอด อการสสุ แห่งเรือน รตนกุฎเอน ด้วยยอดแห่งรัตนะ อิติ ดังนี้แล ๗

พระศาสดาทรงถือเอายอดแห่งพระเทศนาด้วยอรหัต เหมือนช่างไม้ถือเอายอดเรือน ด้วยยอดแห่งรัตนะ ดังนี้แล

สตถา สุทรกัตตานิ คณหิ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก วฑุฎกิ อุปมาลึงคัตถะ รตนกุฎเอน ภาระไน คณหตุโต วียศัพท อุปมาชิตกะเข้า วฑุฎกิ รตนกุฎเอน อการสสุ ฎุฎิ คณหตุโต, อการสสุ สามีสัมพันธะไน ฎุฎิ ๗ อวุตตกัมมะไน คณหตุโต ๗ วิเสสนะของ วฑุฎกิ อรหตุเตน ภาระไน คณหิ เทสนาย สามีสัมพันธะไน ฎุฎิ ๗ อวุตตกัมมะไน คณหิ อิติศัพท สมานปะ ๗

.....
.....

๓๕. คาถาปริโยसानะ พหุ โสตาปนุนาทยะ อหะสุ ๗

คาถาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปนุนาทยะ (อริยปุคคลา) อหะสุ ๗

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก โสตาปนุนาทยะ (อริยปุคคลา) เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น อหะสุ ได้ เป็นแล้ว ๗

เวลาจบพระคาถา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมีไน อหะสุ พหุ วิเสสนะของ ชนา ๗ สุทรกัตตานิ อหะสุ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก โสตาปนุนาทยะ วิเสสนะของ อริยปุคคลา ๗ วิกติกัตตานิ อหะสุ ๗

.....

๓๖. เทสณา มหาชนสูส สาตถิกา ชาตาดิ ฯ

เทสณา อ.พระเทสณา สาตถิกา เป็นเทสณาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตาดิ
เกิดแล้ว มหาชนสูส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

พระเทสณา เกิดเป็นเทสนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสณา สุทธกัตตาใน ชาตาดิ กิตตบทกัตตฺวาจาก มหาชนสูส สัมปทานใน ชาตาดิ
สาตถิกา วิทกัตตาใน ชาตาดิ อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

.....
.....

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ ฯ

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ (นิฎฐิต) ฯ

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้เป็นสหายกันสองรูป (นิฎฐิต) จบแล้ว ฯ

เทวสหายภิกษุขุวัตถุ สุทธกัตตาใน นิฎฐิติ กิตตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบเรื่องภิกษุสองสหาย

ยมกาคุควณณนา นิฎฐิตา ฯ

ยมกาคุควณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค

อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยคุณุ นิฎฐิตา จบแล้ว ฯ

ยมกาคุควณณนา สุทธกัตตาใน นิฎฐิตา กิตตบทกัตตฺวาจาก ฯ

จบอรรถกถาพรรณนายมกวรรค

ปจโม ภาโค ฯ

ปจโม วคโค (นิฏฺฐิต) ฯ

วคโค อ.วรรค ปจโม ที่ ๑ (นิฏฺฐิต) จบแล้ว ฯ

ปจโม วิเสสนะของ วคโคฯ สุททกัตตานิ นิฏฺฐิตฺตํ กิตบทกัตตฺวาจก ฯ

จบวรรคที่ ๑

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

เทวสหายภิกษุขุด

เป็นนัฎฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัฒมธารยสมาส และอสมาททิตุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหายกา จ เต ภิกขุ จาติ สหายภิกขุ. (สหายก + ภิกขุ) วิเสสนบุพพทกัฒมธารยสมาส สหายกา จ อ.ผู้เป็นสหายกัน ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นสหายกัน ท. เหล่านั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุ ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหายภิกขุ ชื่อว่าสหายภิกขุ. (ภิกษุผู้เป็นสหายกัน)
๒. เทว สหายภิกขุ เทวสหายภิกขุ. (เทว + สหายภิกขุ) อสมาททิตุสมาส สหายภิกขุ อ.ภิกษุผู้เป็นสหายกัน ท. เทว สองรูป เทวสหายภิกขุ ชื่อว่าเทวสหายภิกขุ. (ภิกษุผู้เป็นสหายกันสองรูป)
๓. เทวสหายภิกขุนี้ ขุด เทวสหายภิกขุขุด. (เทวสหายภิกขุ + ขุด) นัฎฐิต์ปฐิสสมาส ขุด อ.เรื่อง เทวสหายภิกขุนี้ แห่งภิกษุผู้เป็นสหายกันสองรูป ท. เทวสหายภิกขุขุด ชื่อว่า เทวสหายภิกขุขุด. (เรื่องภิกษุผู้เป็นสหายกันสองรูป, เรื่องภิกษุสองสหาย)

สาวตติวาสิน

เป็นสัตตมิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาวตติยั วสนติ สีเสนาติ สาวตติวาสิน, กุลปุตตา. (สาวตติสทูปปท + วส นิวาเส ในการ อยู่ + ณีปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส

(เย กุลปุตตา) อ.กุลบุตร ท. เหล่าใด วสนติ ย่อมอยู่ สาวตติยั ในเมืองสาวตติ สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต กุลปุตตา) อ.กุลบุตร ท. เหล่านั้น สาวตติวาสิน ชื่อว่าสาวตติวาสิ, ได้แก่กุลบุตร ทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมืองสาวตติโดยปกติ)

อาจารย์อุปัชฌายา

เป็นอิตริตโรคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจารย์ จ อุปัชฌาย โฉ อาจารย์อุปัชฌายา. (อาจารย์ + อุปัชฌาย)

อาจารย์ จ อ.อาจารย์ด้วย อุปัชฌาย โฉ อ.อุปัชฌายด้วย อาจารย์อุปัชฌายา ชื่อว่าอาจารย์อุปัชฌาย. (อาจารย์และอุปัชฌาย)

มทลลกาโล

เป็นฉัฏฐิตุปปรีสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มทลลกสส์ กาลอ มทลลกกาลอ. (มทลลก + กาล)

กาลอ อ.กาล มทลลกสส์ (ออตโตเน) แห่งตน ผู้แก่ มทลลกกาลอ ชื่อว่ามทลลกกาล. (กาลเป็นคนแก่)

เตปิฏกั

เป็นสสมาหารทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตีณิ ปิฏกานิ เตปิฏกั. (ติ + ปิฏก)

ปิฏกานิ อ.ปิฏก ท. ตีณิ สาม เตปิฏกั ชื่อว่าเตปิฏก. (พระไตรปิฏก)

พุททวณั

เป็นฉัฏฐิตุปปรีสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พุททสส์ วณั พุททวณั. (พุทท + วณ)

วณั อ.พระดำรัส พุททสส์ ของพระพุทเจ้า พุททวณั ชื่อว่าพุททวณ. (พระดำรัสของพระพุทเจ้า, พระพุททพณั)

คตคตฎจันั

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสโนภยทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คตญจ ตั คตญจาทิ คตคต, จานั. (คต + คต) วิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส

ตั (จานั) อ.ที่นั่น คต จ เป็นที่ไปแล้วด้วย คต จ เป็นที่ไปแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
คตคต ชื่อว่าคตคต, ได้แก่ที่. (เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้ว)

๒. คตคตญจ ตั จานญจาทิ คตคตฎจันั. (คตคต + จาน) วิเสสโนภยทกัมมธารยสมาส

คตคต จ อ.เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้วด้วย ตั อ.เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้วนั้น จานั จ เป็นที่
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คตคตฎจันั ชื่อว่าคตคตฎจัน. (ที่เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้ว)

ภิกษุสองสหาย

เป็นฉันทะผู้ดีปรีดิ์สวัสดี มีวิเคราะหว่า

ภิกษุหนึ่ง สหายหนึ่ง ภิกษุสองสหาย. (ภิกษุ + สหาย)

สหายหนึ่ง อ.ร้อย ท. ภิกษุหนึ่ง แห่งภิกษุ ท. ภิกษุสองสหาย ชื่อว่าภิกษุสอง. (ภิกษุหนึ่งร้อย)

มหาศนา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

มหันตา จ เต ศนา จาติ มหาศนา. (มหันต + ศนา)

มหันตา จ อ.ใหญ่ด้วย เต อ.ใหญ่ ท. เหล่านั้น ศนา จ เป็นศนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหาศนา ชื่อว่ามหาศนา. (ศนะใหญ่)

วสันนุจານ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

วสันนุจ ต จานนุจาติ วสันนุจาน. (วสัน + จาน)

วสัน จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ต อ.เป็นที่อยู่นั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าวสันนุจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

ทฎฐคาม

เป็นจตุตถัตถิปปรีดิ์สวัสดี มีวิเคราะหว่า

ทฎฐ กามาเนตติ ทฎฐคาม, ภิกษุ. (ทฎฐทฎฐูปปท + กมา กนตีย ในความใคร่ + ฌนัจจย) กัตตุ-
รูป, กัตตุสาธนะ, กัตตสมาส

(เย ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ ทฎฐ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกษุ)
อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ทฎฐคาม ชื่อว่าทฎฐคาม, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น, ผู้ประสงค์จะเฝ้า)

อสีติมหาเถรา

เป็นอสมถรรพิกุสมาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มหันตา จ เต เถรา จาติ มหาเถรา. (มหันต + เถร) วิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส

มหนฺตา จ อ.ผู้ใหญ่ ท. ด้วย เต อ.ผู้ใหญ่ ท. เหล่านั้น เถรา จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาเถรา ชื่อว่ามหาเถร. (พระเถระผู้ใหญ่, พระมหาเถระ)

๒. อสัติ มหาเถรา อสัติมหาเถรา. (อสัติ + มหาเถร) อสมาหารทิสฺมาส

มหาเถรา อ.พระเถระผู้ใหญ่ ท. อสัติ แปลสืบ อสัติมหาเถรา ชื่อว่าอสัติมหาเถร. (พระมหาเถระแปลสืบรูป)

สหાયกตเถโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหાયโก จ โส เถโร จาติ สหાયกตเถโร. (สหાયก + เถร)

สหાયโก จ อ.ผู้เป็นสหાયกันด้วย โส อ.ผู้เป็นสหાયกันนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหાયกตเถโร ชื่อว่าสหાયกตเถร. (พระเถระผู้เป็นสหાયกัน)

คณฺถิกตเถโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณฺถิ คณฺธาติติ คณฺธิโก, เถโร. (คณฺถ + ธิกฺปัจจย) สํสํฐฺฐาติอเนกัตถตฺถิต

(โย เถโร) อ.เถระใด คณฺธาติ ย่อมเรียนเอา คณฺถิ ซึ่งคัมภีร์ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เถโร)

อ.พระเถระนั้น คณฺธิโก ชื่อว่าคณฺถิก, ได้แก่พระเถระ. (ผู้เรียนคัมภีร์)

๒. คณฺธิโก จ โส เถโร จาติ คณฺถิกตเถโร. (คณฺถิก + เถร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

คณฺธิโก จ อ.ผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ด้วย โส อ.ผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์นั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย

อิติ เพราะเหตุนี้ คณฺถิกตเถโร ชื่อว่าคณฺถิกตเถร. (พระเถระผู้เรียนคัมภีร์)

สหાયกภิกฺขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหાયโก จ โส ภิกฺขุ จาติ สหાયกภิกฺขุ. (สหાયก + ภิกฺขุ)

สหાયโก จ อ.ผู้เป็นสหાયกันด้วย โส อ.ผู้เป็นสหાયกันนั้น ภิกฺขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหાયกภิกฺขุ. (ภิกษุผู้เป็นสหાયกัน)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นล้วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค
ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่น)

อสกโกนุโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น สกโกนุโต อสกโกนุโต, ปุคฺคโล. (น + สกโกนุโต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สกโกนุโต อาจอยู่ น หามิได้ อสกโกนุโต ชื่อว่าอสกโกนุโต, ได้แก่บุคคล.
(ผู้อาจอยู่, ผู้สามารถอยู่)

ทีฆนิกายาทโย

เป็นจัญฐิทธิปทตฺลยชาติกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีฆนิกาย อาทิ เยส เต ทีฆนิกายาทโย, นิกายา. (ทีฆนิกาย + อาทิ)

ทีฆนิกาย อ.ทีฆนิกาย อาทิ เป็นต้น เยส (นิกายาน) แห่งนิกาย ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่, เต
(นิกายา) อ.นิกาย ท. เหล่านี้ ทีฆนิกายาทโย ชื่อว่าทีฆนิกายาทิ, ได้แก่นิกายทั้งหลาย. (มีทีฆนิกายเป็นต้น)

จตุปปทิกา

เป็นสังสัฎฐฐาทิอเนกัตถตตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุตาริ ปทานิ จตุปปท. (จตุ + ปท) สมหาททิตุสมาส

ปทานิ อ.บาท ท. จตุตาริ ลี จตุปปท ชื่อว่าจตุปปท. (สี่บาท)

๒. จตุปปเทน นียุตตา จตุปปทิกา, คาถา. (จตุปปท + ฌิกปัจจย) สังสัฎฐฐาทิอเนกัตถตตทิต

(คาถา) อ.คาถา นียุตตา อันประกอบแล้ว จตุปปเทน ด้วยบาทสี่ จตุปปทิกา ชื่อว่าจตุปปทิกา,
ได้แก่คาถา. (ที่ประกอบด้วยสี่บาท)

ปพพชิตกาลโ

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตสส กาลโ ปพพชิตกาลโ. (ปพพชิต + กาล)

กาลโ อ.กาล ปพพชิตสส (อตุตโน) แห่งตน ผู้บวชแล้ว ปพพชิตกาลโ ชื่อว่าปพพชิตกาล. (กาลแห่งตนเป็นผู้บวชแล้ว)

หรือ เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตญจ ต กาลโ จาติ ปพพชิตกาลโ. (ปพพชิต + กาล)

ปพพชิต จ อ.เป็นที่บวชแล้วด้วย ต อ.เป็นที่บวชแล้วนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปพพชิตกาลโ ชื่อว่าปพพชิตกาล. (กาลเป็นที่บวชแล้ว)

อาคตกาลโ

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตสส กาลโ อาคตกาลโ. (อาคต + กาล)

กาลโ อ.กาล อาคตสส (ภิกขุสส) แห่งภิกษุ ผู้มาแล้ว อาคตกาลโ ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลแห่งภิกษุเป็นผู้มาแล้ว)

หรือ เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตญจ ต กาลโ จาติ อาคตกาลโ. (อาคต + กาล)

อาคต จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ต อ.เป็นที่มาแล้วนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อาคตกาลโ ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลเป็นที่มาแล้ว)

ปตตจิวรี

เป็นสมาทรทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตโต จ จิวรญจ ปตตจิวรี. (ปตต + จิวรี)

ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวรี จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวรี ชื่อว่าปตตจิวรี. (บาตรและจิวรี)

สมปุปมาณี

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพหิตีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สม่ ปมาณี ยสฺสํ สมติ สม่ปมาณี, อาสนํ. (สม่ + ปมาณ)
 ปมาณี อ.ประมาณ สม่ อันเสมอกัน ยสฺส (อาสนฺยส) แห่งอาสนะใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (ต้ อาสนํ) อ.อาสนะนั้น สม่ปมาณี ชื่อว่าสมปมาณ, ได้แก่อาสนะ. (มีประมาณอันเสมอกัน)

เอวรूप

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพหิตีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เอวรूप ยสฺสํ สมติ เอวรूप, ปุตฺโต. (เอวร + รุป)
 เอวร อ.อย่างนี้ รุป เป็นรูป ยสฺส (ปุตฺตยส) แห่งบุตรใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
 ปุตฺโต) อ.บุตรนั้น เอวรूप ชื่อว่าเอวรूप, ได้แก่บุตร. (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป)

วิหารจาริก

เป็นสัตตมิตต์ปฺริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 วิหาเร จาริก วิหารจาริก. (วิหาร + จาริก)
 จาริก อ.ที่จาริก วิหาเร ในวิหาร วิหารจาริก ชื่อว่าวิหารจาริก. (ที่จาริกในวิหาร)

นิสินนฺจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิสินนฺจ ตํ จานญจติ นิสินนฺจาน. (นิสินน + จาน)
 นิสินนํ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิสินนฺจาน
 ชื่อว่านิสินนฺจาน. (ที่เป็นที่นั่ง)

พทุธาสน

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพหุพหิตีสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พทุธยสฺส อาสนํ พทุธยสฺส. (พทุธ + อาสน)
 อาสนํ อ.อาสนะ พทุธยสฺส ของพระพุทฺธเจ้า พทุธยสฺส ชื่อว่าพทุธยส. (พทุธยส)

ปกติปณตต

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปกติยา ปณตต ปกติปณตต, อาสน. (ปกติ + ปณตต)

(อาสน) อ.อาสนะ (บุคคล) ปณตต อันบุคคล ปุลาตแล้ว ปกติยา ตามปกติ ปกติปณตต
ชื่อว่าปกติปณตต, ได้แก่อาสนะ. (ที่บุคคลปุลาตไว้ตามปกติ)

คนถิกภิกขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. คนถิ คณทาทิตติ คนถิกโก, ภิกขุ. (คนถ + ถิกปัจจย) สังกฐฐาที่อเนกัตถตติ

(โย ภิกขุ) อ.ภิกษุใด คณทาทิ ย่อมเรียนเอา คนถิ ซึ่งคัมภีร์ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุ)

อ.ภิกษุนั้น คนถิกโก ชื่อว่าคนถิก, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้เรียนคัมภีร์)

๒. คนถิกโก จ โส ภิกขุ จาติ คนถิกภิกขุ. (คนถิก + ภิกขุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

คนถิกโก จ อ.ผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ด้วย โส อ.ผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์นั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น คนถิกภิกขุ ชื่อว่าคนถิกภิกขุ. (ภิกษุผู้เรียนคัมภีร์)

ปจมชฌาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจมญจ ต ฌานญจาติ ปจมชฌาน. (ปจม + ฌาน)

ปจม จ อ.ที่หนึ่งด้วย ต อ.ที่หนึ่งนั้น ฌาน จ เป็นฌานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปจมชฌาน
ชื่อว่าปจมชฌาน. (ฌานที่ ๑, ปฐมฌาน)

อกถิต

เป็นนินิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น กถิต อกถิต, ปญโท. (น + กถิต)

(ปญโท) อ.ปัญหา (คนถิกภิกษุณา) กถิต อันภิกษุผู้เรียนเอาซึ่งคัมภีร์ กล่าวแล้ว น ทามิได้ อกถิต
ชื่อว่าอกถิต, ได้แก่ปัญหา. (ที่ตอบไม่ได้)

ทุดิยซ์ฌมานั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทุดิยญจ ตั ฌมานญจาทิ ทุดิยซ์ฌมานั. (ทุดิย + ฌมาน)
 ทุดิยั จ อ.ที่ส่งด้วย ตั อ.ที่ส่งนั้น ฌมานั จ เป็นฌมานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทุดิยซ์ฌมานั ชื่อ
 ว่าทุดิยซ์ฌมาน. (ฌมานที่ ๒, ทุดิยฌมาน)

รูปารูปา

เป็นนัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 รูปญจ อรูปญจ เยสนติ รูปารูปา, สมาเป็นตติโย. (รูป + อรูป)
 รูปั จ อ.อันมีรูปด้วย อรูปั จ อ.อันไม่มีรูปด้วย เยส (สมาเป็นตตินั) แห่งสมบัติ ท. เหล่าใด (อตติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สมาเป็นตติโย) อ.สมบัติ ท. เหล่านั้น รูปารูปา ชื่อว่ารูปารูป, ได้แก่สมบัติ
 ทั้งหลาย. (มีรูปและไม่มีรูป)

จีณาสวัตเถโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 จีณาสโว จ โส เถโร จาทิ จีณาสวัตเถโร. (จีณาสว + เถร)
 จีณาสโว จ อ.ผู้เป็นพระจีณาสพด้วย โส อ.ผู้เป็นพระจีณาสพนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น จีณาสวัตเถโร ชื่อว่าจีณาสวัตเถร. (พระเถระผู้เป็นพระจีณาสพ)

เสสุมคคา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เสสา จ เต มคคา จาทิ เสสุมคคา. (เสส + มคค)
 เสสา จ อ.อันเหลือ ท. ด้วย เต อ.อันเหลือ ท. เหล่านั้น มคคา จ เป็นมรรคด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนี้ เสสุมคคา ชื่อว่าเสสุมคค. (มรรคที่เหลือ)

ปุจฉิตปุจฉิตโต

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุจฉิต จ โส ปุจฉิต จาติ ปุจฉิตปุจฉิตโต, ปญโท. (ปุจฉิต + ปุจฉิต)

โส (ปญโท) อ.ปัญหาที่นั่น ปุจฉิต จ ถูกถามแล้วด้วย ปุจฉิต จ ถูกถามแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุจฉิตปุจฉิตโต ชื่อว่าปุจฉิตปุจฉิต, ได้แก้ปัญหา. (ทั้งถูกถามแล้วทั้งถูกถามแล้ว)

ภุมมเทวา

เป็นสัตตमित्तปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุมเม จิตา เทวา ภุมมเทวา. (ภุมม + เทว) เป็นนัมซัณเผลปัสมาส, ลบ จิตตัพท

เทวา อ.เทวดา ท. จิตา ผู้ดำรงอยู่แล้ว ภุมเม ที่ภาคพื้น ภุมมเทวา ชื่อว่าภุมมเทว. (เทวดาผู้ดำรงอยู่ที่ภาคพื้น)

นาคสุปถณา

เป็นอิตริตริยคทวินทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นาคา จ สุปถณา จ นาคสุปถณา. (นาค + สุปถณ)

นาคา จ อ.นาค ท. ด้วย สุปถณา จ อ.ครุท ท. ด้วย นาคสุปถณา ชื่อว่านาคสุปถณ. (นาคและครุท)

อชานนโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ชานนโต อชานนโต, มหุลลกตเถโร. (น + ชานนต)

(มหุลลกตเถโร) อ.พระเถระผู้แก่ ชานนโต รู้อยู่ น ทามิได้ อชานนโต ชื่อว่าอชานนต, ได้แก่พระเถระผู้แก่. (ผู้ไม่รู้อยู่)

มหุลลกตเถโร

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหุลลก จ โส เถโร จาติ มหุลลกตเถโร. (มหุลลก + เถร)

มหุลลก จ อ.ผู้แก่ด้วย โส อ.ผู้แก่ที่นั่น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหุลลกตเถโร

ชื่อว่ามทลสกตเถร. (พระเถระผู้แก่)

สหพปริยตติธโร

เป็นทติยาตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหพา จ ส่า ปริยตติ จาติ สหพปริยตติ. (สหพา + ปริยตติ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
สหพา จ อ.ทั้งปวงด้วย ส่า อ.ทั้งปวงนั้น ปริยตติ จ เป็นปริยัตติด้วย อิติ เพราะเหตุ
สหพปริยตติ ชื่อว่าสหพปริยตติ. (ปริยัตติทั้งปวง)

๒. สหพปริยตตี ธาเรตตี สหพปริยตติธโร, อาจริโย. (สหพปริยตติสหพทูปท + ธร ธาเรน ใน
การทรงไว้ + อัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาณะ, กัตตสมมาส, ทติยาตปปริสสมาส

(โย อาจริโย) อ.อาจารย์โต ธาเรติ ย่อมทรงไว้ สหพปริยตตี ซึ่งปริยัตติทั้งปวง อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส อาจริโย) อ.อาจารย์นั้น สหพปริยตติธโร ชื่อว่าสหพปริยตติธโร, ได้แก่อาจารย์. (ผู้ทรงปริยัตติทั้งปวง)

ปลีส่ามตต

เป็นนัญฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปลีส่า มตตา ยส่าติ ปลีส่ามตต, การณ. (ปลีส่า + มตตา)

ปลีส่า อ.ความสรรเสริญ มตตา เป็นประมาณ ยส่า (การณยส่า) แห่งเหตุใด (อตติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (ติ การณ) อ.เหตุนี้ ปลีส่ามตต ชื่อว่าปลีส่ามตต, ได้แก่เหตุ. (มีการสรรเสริญเป็นประมาณ,
ลึกกว่าการสรรเสริญ)

รกขณสทิส

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

รกขณน สทิส รกขณสทิส, อาจริโย. (รกขณ + สทิส)

(อาจริโย) อ.อาจารย์ สทิส ผู้แข่งกับ รกขณน (บุคคล) ด้วยบุคคล ผู้รักษา รกขณสทิส ชื่อว่า
รกขณสทิส, ได้แก่อาจารย์. (ผู้แข่งกับผู้รักษา, ผู้แข่งกับผู้เลี้ยง)

ยถารุจิ

เป็นปาติบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ยา ยา รุจิ ยถารุจิ. (ยถา + รุจิ)

รุจิ อ.ความพอใจ ยา ยา ไตไต ยถารุจิ ชื่อว่ายถารุจิ. (ความพอใจใดใด, ตามความพอใจ)

ปญจโครสา

เป็นอสมาทหาคุสมาส โดยมีจัญฐิตปปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คาวสส รสา โครสา. (โค + รล) จัญฐิตปปุริสสมาส
รสา อ.รล ท. คาวสส แห่งโค โครสา ชื่อว่าโครส. (รลแห่งโค)
๒. ปญจ โครสา ปญจโครสา. (ปญจ + โครล) อสมาทหาคุสมาส
โครสา อ.รลแห่งโค ท. ปญจ ท้า ปญจโครสา ชื่อว่าปญจโครส. (รลแห่งโคท้า)

ปริภุญชกสามิสทิส

เป็นตติยัตปปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริภุญชโก จ ส โส สามิโก จาติ ปริภุญชกสามิโก. (ปริภุญชก + สามิก) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส
ปริภุญชโก จ อ.ผู้บริโภคนด้วย ส โส อ.ผู้บริโภคนั้น สามิโก จ เป็นเจ้าของด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปริภุญชกสามิโก ชื่อว่าปริภุญชกสามิก. (เจ้าของผู้บริโภคน)
๒. ปริภุญชกสามิเกน สทิส ปริภุญชกสามิกสทิส, ปุตโต. (ปริภุญชกสามิก + สทิส) ตติยา-
ตปปุริสสมาส
(ปุตโต) อ.บุตร สทิส ผู้เช่นกับ ปริภุญชกสามิเกน ด้วยเจ้าของผู้บริโภคน ปริภุญชกสามิกสทิส
ชื่อว่าปริภุญชกสามิกสทิส, ได้แก่บุตร. (ผู้เช่นกับเจ้าของผู้บริโภคน)

สทิต

เป็นสทบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สท ทิเตน ย วุตตติ สทิต, พุททวงน. (สท + ทิต)
- ย (พุททวงน) อ.พระพุททวงนใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ทิเตน ด้วยประโยชน์แก่อกุล อิติ
เพราะเหตุนี้ (ต พุททวงน) อ.พระพุททวงนนั้น สทิต ชื่อว่าสทิต, ได้แก่พระพุททวงน. (อันเป็นไปกับด้วย
ประโยชน์แก่อกุล, มีประโยชน์แก่อกุล)

ตฤกโร

เป็นเหตุขยายตัวปรีศสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตฤ กโรตติ ตฤกโร, ปุคฺคโล. (ตสฺทหฺอุปปท + กร กรณ ในกรกระทำ + อัจจย) กัตตฺรูป, กัตตฺ
สาธนะ, กิตฺนตสฺมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ ตฤ (พุทธวจน) ซึ่งพระพุทธรูปนั้น อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ตฤกโร ชื่อว่าตฤกร, ได้แก่บุคคล. (ผู้ทำพระพุทธรูปนั้น)

โคโป

เป็นเหตุขยายตัวปรีศสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาโว ปาตติ โคโป, ปุคฺคโล. (โคสฺทหฺอุปปท + ปา รกฺษณ ในกรรักษา + อัจจย) กัตตฺรูป,
กัตตฺสาธนะ, กิตฺนตสฺมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปาติ ย่อมรักษา คาโว ซึ่งโค ท. อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น โคโป ชื่อว่าโคป, ได้แก่บุคคล. (ผู้รักษาโค)

ภาควา

เป็นอัสสัดถิตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ภาโค อสฺส อตฺถิติ ภาควา, ปุคฺคโล. (ภาค + วนฺตฺปัจจย)

ภาโค อ.ส่วน อสฺส (ปุคฺคลสฺส) แห่งบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น ภาควา ชื่อว่าภาควา, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีส่วน)

สามณณ

เป็นภาวตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สมณสฺส ภาว สามณณ. (สมณ + ณฺยปัจจย)

ภาว อ.ความเป็น สมณสฺส แห่งสมณะ สามณณ ชื่อว่าสามณณ. (ความเป็นสมณะ)

อนุชมมจारी

เป็นทุติยาตปปริสส์มาส โดยมีปาทีบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อนุจจวิโก ชมโม อนุชมโม. (อนุ + ชมม) ปาทีบุพพทกัมมธารยส์มาส

ชมโม อ.ธรรม อนุจจวิโก อันสมควร อนุชมโม ชื่อว่าอนุชมม. (ธรรมอันสมควร)

๒. อนุชมม จรติ สีเสนาติ อนุชมมจारी, ปุคฺคโล. (อนุชมมสทฺทูปปท + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + ณีปัจจย) กัตตฺรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตส์มาส, ทุติยาตปปริสส์มาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด จรติ ย่อมประพฤติ อนุชมม ซึ่งธรรมอันสมควร สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อนุชมมจारी ชื่อว่าอนุชมมจारी, ได้แก่บุคคล. (ผู้ประพฤติธรรมอันสมควรโดยปกติ)

สุวิมุตตจิตโต

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สุวิมุตต จิตตํ ยสส์สาติ สุวิมุตตจิตโต, ปุคฺคโล. (สุวิมุตต + จิตต)

จิตตํ อ.จิต สุวิมุตต อันหลุดพ้นวิเศษดีแล้ว ยสส์ (บุคคลสส) ของบุคคลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สุวิมุตตจิตโต ชื่อว่าสุวิมุตตจิตต, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีจิตอันหลุดพ้นวิเศษดีแล้ว)

ปกฺขปทรณมตโต

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสส์มาส โดยมีจัญญูตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปกฺขานํ ปทรณํ ปกฺขปทรณํ. (ปกฺข + ปทรณ) จัญญูตปปริสส์มาส

ปทรณํ อ.การปราบ ปกฺขานํ ซึ่งปีก ท. ปกฺขปทรณํ ชื่อว่าปกฺขปทรณ. (การปราบปีก)

๒. ปกฺขปทรณํ มตฺตา ยสส์สาติ ปกฺขปทรณมตโต, กาโล. (ปกฺขปทรณ + มตฺตา) จัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสส์มาส

ปกฺขปทรณํ อ.การปราบซึ่งปีก มตฺตา เป็นประมาณ ยสส์ (กาลสส) แห่งกาลใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กาโล) อ.กาลนั้น ปกฺขปทรณมตโต ชื่อว่าปกฺขปทรณมตต, ได้แก่กาล. (มีการปราบซึ่งปีกเป็นประมาณ, สักว่าการตีปีก)

อนิจจาทิวโส

เป็นฉันทวิธานสูตร โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส และฉันทวิธานสูตรโดยมีนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น นิจจํ อนิจจํ. (น + นิจจ) นิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส

นิจจํ อ.เที่ยงแท้ น ทาไมได้ อนิจจํ ชื่อว่าอนิจจ. (ไม่เที่ยงแท้, ไม่นั่นอน)

๒. อนิจจํ อาทิ เยสนฺติ อนิจจาทีนํ, ลกฺขณานิ. (อนิจจ + อาทิ) ฉันทวิธานสูตรโดยมีนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส

อนิจจํ อ.อนิจลักษณะ อาทิ เป็นต้น เยสนฺ (ลกฺขณานิ) แห่งลักษณะ ท. เหล่าใด (อตุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ลกฺขณานิ) อ.ลักษณะ ท. เหล่านี้ อนิจจาทีนํ ชื่อว่าอนิจจาที, ได้แก่ลักษณะทั้งหลาย. (มีอนิจลักษณะเป็นต้น)

๓. อนิจจาทีนํ วโส อนิจจาทิวโส. (อนิจจาที + วส) ฉันทวิธานสูตร

วโส อ.สามารถ อนิจจาทีนํ (ลกฺขณานิ) แห่งลักษณะ ท. มีอนิจลักษณะเป็นต้น อนิจจาทิวโส ชื่อว่าอนิจจาทิวโส. (สามารถแห่งลักษณะมีอนิจลักษณะเป็นต้น, สามารถแห่งลักษณะมีความไม่เที่ยงเป็นต้น)

ทิวสมัตตมตฺตํ

เป็นฉันทวิธานสูตร โดยมีส่วนตมตฺตํสูตรอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิวเส ภาติ ทิวสมตฺติ. (ทิวส + ภาติ) สัตตมตฺตํสูตร

ภาติ อ.ค่าจ้าง ทิวเส ในวัน ทิวสมตฺติ ชื่อว่าทิวสมตฺติ. (ค่าจ้างในวัน)

๒. ทิวสมตฺติ มตฺตา ยสฺสาติ ทิวสมตฺติมตฺตํ, วตฺตุ. (ทิวสมตฺติ + มตฺตา) ฉันทวิธานสูตรโดยมีนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส

ทิวสมตฺติ อ.ค่าจ้างในวัน มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (วตฺตุสฺส) แห่งวตฺตุใด (อตุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วตฺตุ) อ.วตฺตุนั้น ทิวสมตฺติมตฺตํ ชื่อว่าทิวสมตฺติมตฺต, ได้แก่วตฺตุ. (มีค่าจ้างในวันเป็นประมาณ, เพียงค่าจ้างในวัน)

วตตปฏิวัตตกรรมมตต

เป็นฉนัฎฐิทธิพทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาล โดยมีลมาทาทวันทลมาล และฉนัฎฐิตปปริสสมาลอยุ่ภายใน มีวิเคราะห้ดั่งนี้

๑. วตตตญจ ปฏิวัตตตญจ วตตปฏิวัตต. (วตต + ปฏิวัตต) ลมาทาทวันทลมาล
วตต จ อ.วัตรนอยด้วย ปฏิวัตต จ อ.วัตรใหญ่ด้วย วตตปฏิวัตต ชื่อว่าวตตปฏิวัตต. (วัตร
นอยและวัตรใหญ่)
๒. วตตปฏิวัตตลล กรณ วตตปฏิวัตตกรณ. (วตตปฏิวัตต + กรณ) ฉนัฎฐิตปปริสสมาล
กรณ อ.การกระทำ วตตปฏิวัตตลล ซึ่งวัตรนอยและวัตรใหญ่ วตตปฏิวัตตกรณ ชื่อว่าวตต-
ปฏิวัตตกรณ. (การทำวัตรนอยและวัตรใหญ่)
๓. วตตปฏิวัตตกรณ มตตดา ยลลลล วตตปฏิวัตตกรณมตต, ผล. (วตตปฏิวัตตกรณ + มตตดา)
ฉนัฎฐิทธิพทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาล
วตตปฏิวัตตกรณ อ.การกระทำซึ่งวัตรนอยและวัตรใหญ่ มตตดา เป็นประมาณ ยลลล (ผลลล)
แห่งผลไต (อตติ) มีอยุ่ อติ เพราะเหตุฉนั (ต ผล) อ.ผลฉนั วตตปฏิวัตตกรณมตต ชื่อว่าวตตปฏิวัตต-
กรณมตต, ไต้แกผล. (มีการทำวัตรนอยและวัตรใหญ่เป็นประมาณ, ลักว่าทำวัตรนอยและวัตรใหญ่)

ภาศ

เป็นอัสลลตติตติต มีวิเคราะห้ว่า

ภาศ ไศ อลลล อตติตติ ภาศ, ปุคคไล. (ภาศ + อีปจจย)

ภาศ อ.ลลล อลลล (ปุคคลลล) แห่งบุคคลฉนั อตติ มีอยุ่ อติ เพราะเหตุฉนั (ไล ปุคคไล)
อ.บุคคลฉนั ภาศ ชื่อว่าภาศ, ไต้แกบุคคล. (ผู้มีลลล)

โคपालโก

เป็นทุตียาตปปริสสมาล มีวิเคราะห้ว่า

คาโว ปาเลตติ โคपालโก, ปุคคไล. (โคสททูปท + ปาล รกขณ ในการรักษา + ฃญจย)
กัตตรูป, กัตตลลล, กัตตลลล

(โย ปุคคไล) อ.บุคคลไต ปาเลติ ยอรักษา คาโว ซึ่งโค ท. อติ เพราะเหตุฉนั (ไล ปุคคไล)
อ.บุคคลฉนั โคपालโก ชื่อว่าโคपालก, ไต้แกบุคคล. (ผู้รักษาค)

โคสามิกา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

คุณน์ สามิกา โคสามิกา. (โค + สามิก)

สามิกา อ.เจ้าของ ท. คุณน์ แห่งโค ท. โคสามิกา ชื่อว่าโคสามิก. (เจ้าของโค)

การกบุคคลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

การกา จ เต บุคคลา จาติ การกบุคคลา. (การก + บุคคล)

การกา จ อ.ผู้กระทำ ท. ด้วย เต อ.ผู้กระทำ ท. เหล่านั้น บุคคลา จ เป็นบุคคลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ การกบุคคลา ชื่อว่าการกบุคคล. (บุคคลผู้ทำ)

ยถานุสิฎฺจ

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โย โย อนุสิฎฺจ โย ยถานุสิฎฺจ. (ยถา + อนุสิฎฺจ)

อนุสิฎฺจ ถูกพร่ำสอนแล้ว โย โย ไตย โย ยถานุสิฎฺจ ชื่อว่ายถานุสิฎฺจ. (ตามที่ถูกร่ำสอนแล้ว)

ปจฺมชฺฌานาทินี

เป็นฉันทลักษณ์ทวิพทตุลยาธิกรณพหุพททิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปจฺมญจ ตํ ฌานญจาติ ปจฺมชฺฌานํ. (ปจฺม + ฌาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส ปจฺมํ จ อ.ที่หนึ่งด้วย ตํ อ.ที่หนึ่งนั้น ฌานํ จ เป็นฌานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมชฺฌานํ ชื่อว่าปจฺมชฺฌาน. (ฌานที่ ๑, ปฐมฌาน)

๒. ปจฺมชฺฌานํ อาทึ เยสนนฺติ ปจฺมชฺฌานาทินี, ฌานานี. (ปจฺมชฺฌาน + อาทึ) ฉันทลักษณ์ทวิพทตุลยาธิกรณพหุพททิสมาส

ปจฺมชฺฌานํ อ.ฌานที่หนึ่ง อาทึ เป็นต้น เยสน (ฌานานี) แห่งฌาน ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ฌานานี) อ.ฌาน ท. เหล่านี้ ปจฺมชฺฌานาทินี ชื่อว่าปจฺมชฺฌานาทินี, ได้แก่ฌานทั้งหลาย. (มีฌานที่หนึ่งเป็นต้น, มีปฐมฌานเป็นต้น)

มคฺคผลานิ

เป็นอิติไตรโยคทวันทสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

มคฺคา จ ผลานิ จ มคฺคผลานิ. (มคฺค + ผล)

มคฺคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคฺคผลานิ ชื่อว่ามคฺคผล. (มรรคและผล)

โครโส

เป็นปัญจมีตปฺปรีสสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

คาวสฺมา อุปฺปนฺโน รโส โครโส. (โค + รส) เป็นมฺขฺฌเฒโลปฺสฺมาล ลบ อุปฺปนฺคฺทท

รโส อ.รส อุปฺปนฺโน อันเกิดแลว คาวสฺมา แต่โค โครโส ชื่อว่าโครส. (รสที่เกิดจากโค)

สีลสฺมฺปนฺโน

เป็นตติยาตปฺปรีสสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

สีเลน สฺมฺปนฺโน สีลสฺมฺปนฺโน, ภิกฺขุ. (สีล + สฺมฺปนฺน)

(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ สฺมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแลว สีเลน ด้วยสีล สีลสฺมฺปนฺโน ชื่อว่าสีลสฺมฺปนฺน, ได้แก่ภิกฺขุ.
(ผู้ถึงพร้อมด้วยสีล)

พหุสฺสุโต

จฺญฐีทวิปทฺตลยาธิกรณพหุพหฺิสสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

พหุ สฺตํ ยสฺสาติ พหุสฺสุโต, ภิกฺขุ. (พหุ + สฺต)

สฺตํ อ.สฺตํ พหุ มาก ยสฺส (ภิกฺขุโน) แห่งภิกฺษุใด (อดฺธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกฺขุ)
อ.ภิกฺษุโน พหุสฺสุโต ชื่อว่าพหุสฺสุต, ได้แก่ภิกฺขุ. (ผู้มีสฺตํมาก)

ปมาทวิหารี

เป็นตติยาตปฺปรีสสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ปมาเทน วิหริติ สีเลนาติ ปมาทวิหารี, ภิกฺขุ. (ปมาทสทฺทูปฺท + วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่
+ ณีปฺจจฺย) กัดตุรูป, ตสฺสีลสาธนะ, กิตฺตนตสฺมาล

(โย ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุใด วิหริติ ย่อมอยู่ ปมาเทน ด้วยประมาท สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น

(โส ภิกษุ) อ.ภิกษุหนึ่ง ปมาทวิหารี ชื่อว่าปมาทวิหารี, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้อยู่ด้วยความประมาทโดยปกติ)

โยนิโสมนสิการ

เป็นอโลปตปุริสสมาส โดยมีอโลปตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มนสิ กรณิ มนสิการ. (มน + กร กรณ ในการกระทำ + ฌปัจจัย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ, อโลปตปุริสสมาส

กรณิ อ.การกระทำ มนสิ ในใจ มนสิการ ชื่อว่ามนสิการ. (การทำไว้ในใจ, มนสิการ)

๒. โยนิโส มนสิการ โยนิโสมนสิการ. (โยนิโส + มนสิการ) อโลปตปุริสสมาส

มนสิการ อ.การกระทำไว้ในใจ โยนิโส โดยอุบายอันแยบคาย โยนิโสมนสิการ ชื่อว่าโยนิโสมนสิการ. (การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย, โยนิโสมนสิการ)

อปปวตโต

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปวตโต อปปวตโต, ภิกษุ. (น + ปวตต)

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ ปวตโต เป็นไปแล้ว น ทาไม้ได้ อปปวตโต ชื่อว่าอปปวตต, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้ไม่เป็นไปแล้ว)

ทุสสีโล

ฉัญฐีทวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุฏฺจํ สีสํ ยสฺสาติ ทุสสีโล, ภิกษุ. (ทุ + สีส)

สีสํ อ.ศีล ทุฏฺจํ อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (ภิกษุโน) แห่งภิกษุใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุหนึ่ง ทุสสีโล ชื่อว่าทุสสีล, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้มีศีลอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ผู้ทุศีล)

ทุตติยคาถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุตติยา จ ล่า คาถา จาติ ทุตติยคาถา. (ทุตติยา + คาถา)

ทุตติยา จ อ.ที่ส่งด้วย ล่า อ.ที่ส่งนั้น คาถา จ เป็นพระคาถาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุตติย-คาถา ชื่อว่าทุตติยคาถา. (พระคาถาที่ ๒)

อปปสฺสโต

นัฎฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อปปิ สฺตํ ยสฺสาติ อปปสฺสโต, ภิกฺขุ. (อปป + สฺต)

สฺตํ อ.สฺตตะ อปปิ น้อย ยสฺส (ภิกฺขุสฺส) แห่งภิกฺษุโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุนี้ อปปสฺสโต ชื่อว่าอปปสฺสโต, ได้แก่ภิกฺษุ. (ผู้มีสฺตตะน้อย)

เอกวคฺคทวิวคฺคมตฺตํ

เป็นนัฎฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส โดยมิวาลท์ทตฺถะสังขโยภยบทพทุพพีทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. เอกวคฺโต วา เทว วคฺคา วา เอกวคฺคทวิวคฺคา. (เอกวคฺค + ทวิวคฺค) วาลท์ทตฺถะสังขโยภย-
บทพทุพพีทิสฺมาส

เอกวคฺโต วา อ.วรรคหนึ่งหรือ วา หรือว่า วคฺคา อ.วรรค ท. เทว สอง เอกวคฺคทวิวคฺคา
ชื่อว่าเอกวคฺคทวิวคฺค. (วรรคหนึ่งหรือสองวรรค)

๒. เอกวคฺคทวิวคฺคา มตฺตา ยสฺสาติ เอกวคฺคทวิวคฺคมตฺตํ, พุทฺทวจนํ. (เอกวคฺคทวิวคฺค + มตฺตา)
นัฎฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพทุพพีทิสฺมาส

เอกวคฺคทวิวคฺคา อ.วรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (พุทฺทวจนสฺส) แห่ง
พระพุทฺธพจนฺโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ พุทฺทวจนํ) อ.พระพุทฺธพจนฺนั้น เอกวคฺคทวิวคฺคมตฺตํ
ชื่อว่าเอกวคฺคทวิวคฺคมตฺต, ได้แก่พระพุทฺธพจน. (มีวรรคหนึ่งหรือวรรคสองเป็นประมาณ, ลักว่าหนึ่งวรรคหรือสอง
วรรค, เพียงหนึ่งวรรคหรือสองวรรค)

นวลอกฺุตตรธมฺโม

เป็นสมาหารทิสฺมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. โลกฺุตตรา จ เต ธมฺมา จาติ โลกฺุตตรธมฺมา. (โลกฺุตตร + ธมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สฺมาส

โลกฺุตตรา จ อ.อันเป็นโลกฺุตระ ท. ด้วย โส อ.อันเป็นโลกฺุตระ ท. เหล่านั้น ธมฺมา จ เป็น
ธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โลกฺุตตรธมฺมา ชื่อว่าโลกฺุตตรธมฺม. (ธรรมอันเป็นโลกฺุตระ, โลกฺุตรธรรม)

๒. นวล โลกฺุตตรธมฺมา นวลอกฺุตตรธมฺมํ. (นวล + โลกฺุตตรธมฺม) สมาหารทิสฺมาส

โลกฺุตตรธมฺมา อ.ธรรมอันเป็นโลกฺุตระ ท. นวล แก้ว นวลอกฺุตตรธมฺมํ ชื่อว่านวลอกฺุตตรธมฺม.

(ธรรมอันเป็นโลกุตระ ๙, โลกุตระธรรม ๙)

ปุพพภาคปฏิบัติปทาสงฆาโต

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุพพะ โจ โส ภาค จาติ ปุพพภาโค. (ปุพพะ + ภาค) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปุพพะ โจ อ.เบื้องต้นด้วย โส อ.เบื้องต้นนั้น ภาค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปุพพภาโค ชื่อว่าปุพพภาค. (ส่วนเบื้องต้น)

๒. ปุพพภาโค จ โส ปฏิปา จาติ ปุพพภาคปฏิบัติปทา. (ปุพพภาค + ปฏิปา) วิเสสนบุพพบท-
กัมมธารยสมาส

ปุพพภาโค จ อ.ส่วนเบื้องต้นด้วย โส อ.ส่วนเบื้องต้นนั้น ปฏิปา จ เป็นปฏิบัติด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปุพพภาคปฏิบัติปทา ชื่อว่าปุพพภาคปฏิบัติปทา. (ปฏิบัติอันเป็นส่วนเบื้องต้น)

๓. ปุพพภาคปฏิบัติปทา อิติ สงฆาโต ปุพพภาคปฏิบัติปทาสงฆาโต, ธมโม. (ปุพพภาคปฏิบัติปทา + สงฆาโต)
สัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส

(ธมโม) อ.ธรรม สงฆาโต อันอันขันชิตกกล่าวแล้ว ปุพพภาคปฏิบัติปทา อิติ ว่าปฏิบัติอันเป็น
ส่วนเบื้องต้น ปุพพภาคปฏิบัติปทาสงฆาโต ชื่อว่าปุพพภาคปฏิบัติปทาสงฆาโต, ได้แก่ธรรม. (อันขันชิตกกล่าวว่าเป็นปฏิบัติ
อันเป็นส่วนเบื้องต้น)

จตุปารีสุทธิศีลคตุตงคอกสมกมมฏจานานาทิเกโท

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส โดยมีสมาหารทิกุสมาส อิตริตรโยคทวันทสมาส และภักฐิทธิวิปทตุลยาธิกรณ-
พทุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุตาริ ปารีสุทธิศีลานิ จตุปารีสุทธิศีล. (จตุ + ปารีสุทธิศีล) สมาหารทิกุสมาส
ปารีสุทธิศีลานิ อ.ปารีสุทธิศีล ท. จตุตาริ สี่ จตุปารีสุทธิศีล ชื่อว่าจตุปารีสุทธิศีล. (ปารีสุทธิศีล ๔)

๒. จตุปารีสุทธิศีลณจ คตุตงคณจ อสมกมมฏจานนณจ จตุปารีสุทธิศีลคตุตงคอกสมกมมฏจานาน. (จตุปารีสุทธิศีล + คตุตงค + อสมกมมฏจานน)
อิตริตรโยคทวันทสมาส

จตุปารีสุทธิศีล จ อ.ปารีสุทธิศีล ๔ ด้วย คตุตงค จ อ.คตุตงคด้วย อสมกมมฏจานนณจ อ.อสมก-
กรรมฐานด้วย จตุปารีสุทธิศีลคตุตงคอกสมกมมฏจานาน ชื่อว่าจตุปารีสุทธิศีลคตุตงคอกสมกมมฏจาน. (ปารีสุทธิศีล
๔ คตุตงค และอสมกกรรมฐาน)

๓. จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานิ อาที เยสนฺติ จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทโย,
ธมฺมา. (จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺาน + อาที) ญฺฐึทฺวิปฺตฺลยาธฺกรณพฺพพีทิสฺมาส

จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานิ อ.ปาริสฺสฺสํคตฺ ๔ คฺตงคฺ และอสุภกรรมฐาน อาที เป็นต้น
เยสํ (ธมฺมานํ) แห่งธรรม ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น
จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทโย ชื่อว่าจตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิ, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (มี
ปาริสฺสฺสํคตฺ ๔ คฺตงคฺ และอสุภกรรมฐานเป็นต้น)

๔. จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิที เกโท จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิเกโท,
ธมฺโม. (จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิ + เกท) ตติยาตฺปฺริสฺสํมาส

(ธมฺโม) อ.ธรรม เกโท อันต่าง จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิที (ธมฺเมท) ด้วยธรรม ท.
มีปาริสฺสฺสํคตฺ ๔ คฺตงคฺ และอสุภกรรมฐานเป็นต้น จตฺปาริสฺสฺสํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิเกโท ชื่อว่าจตฺปาริสฺสฺสํคตฺ-
สํคตฺสํกมฺมญฺานานาทิเกท, ได้แก่ธรรม. (อันต่างด้วยธรรมมีปาริสฺสฺสํคตฺ ๔ คฺตงคฺ และอสุภกรรมฐาน
เป็นต้น)

ปรัชานิตพฺพธมฺมา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปรัชานิตพฺพา จ เต ธมฺมา จาติ ปรัชานิตพฺพธมฺมา. (ปรัชานิตพฺพ + ธมฺม)

ปรัชานิตพฺพา จ อ.อันพึงถูกกำหนดรู้ด้วย เต อ.อันพึงถูกกำหนดรู้ ท. เหล่านั้น ธมฺมา จ เป็นธรรม
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรัชานิตพฺพธมฺมา ชื่อว่าปรัชานิตพฺพธมฺม. (ธรรมที่พึงถูกกำหนดรู้)

ตทงคฺวิกขมฺมานสฺมฺจเจทปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺนิสฺสรณวิมฺุตติโย

เป็นอิตริตฺรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ตทงคฺญจ วิกขมฺมานญจ สฺมฺจเจโท จ ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺ จ นิสฺสรณวิมฺุตติ จ ตทงคฺวิกขมฺมานสฺมฺจเจท-
ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺนิสฺสรณวิมฺุตติโย (ตทงคฺ + วิกขมฺมาน + สฺมฺจเจท + ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺ + นิสฺสรณวิมฺุตติ)

ตทงคฺ จ อ.ตทงคฺวิมฺุตติด้วย วิกขมฺมาน จ อ.วิกขมฺมานวิมฺุตติด้วย สฺมฺจเจโท จ อ.สฺมฺจเจทวิมฺุตติด้วย
ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺ จ อ.ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺวิมฺุตติด้วย นิสฺสรณวิมฺุตติ จ อ.นิสฺสรณวิมฺุตติด้วย ตทงคฺวิกขมฺมานสฺมฺจเจท-
ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺนิสฺสรณวิมฺุตติโย ชื่อว่าตทงคฺวิกขมฺมานสฺมฺจเจทปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺนิสฺสรณวิมฺุตติ. (ตทงคฺวิมฺุตติ วิกขมฺมานวิมฺุตติ
สฺมฺจเจทวิมฺุตติ ปฺปฏิปฺสฺสฺสํคตฺวิมฺุตติ และนิสฺสรณวิมฺุตติ)

อิธโลกปรโลโก

เป็นสมัทธาทรวันทสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อิธ จ โส โลโก จาติ อิธโลโก. (อิธ + โลก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
อิธ จ อ.นี้ด้วย โส อ.นี้หนึ่ โลโก จ เป็นโลกด้วย อิธ เพราะเหตุนี้ อิธโลโก ชื่อว่า
อิธโลก. (โลกนี้)
๒. ปโร จ โส โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นหนึ่ โลโก จ เป็นโลกด้วย อิธ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่า
ปรโลก. (โลกอื่น, ปรโลก, โลกหน้า)
๓. อิธโลโก จ ปรโลโก จ อิธโลกปรโลโก. (อิธโลก + ปรโลก) สมัทธาทรวันทสมาส
อิธโลโก จ อ.โลกนี้ด้วย ปรโลโก จ อ.โลกอื่นด้วย อิธโลกปรโลโก ชื่อว่าอิธโลกปรโลก. (โลก
นี้และโลกอื่น)

อชฺฌตติกาพาหิรา

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อชฺฌตติกา จ พาหิรา จ อชฺฌตติกาพาหิรา, ขนฺธายตนธาทุโย. (อชฺฌตติกา + พาหิรา)
(ขนฺธายตนธาทุโย) อ.จันท์ ายตนะ และธาทุ ท. อชฺฌตติกา จ อันเป็นไปในภายในด้วย พาหิรา
จ อันมีในภายนอกด้วย อชฺฌตติกาพาหิรา ชื่อว่าอชฺฌตติกาพาหิรา, ได้แก่อ.จันท์ ายตนะ และธาทุทั้งหลาย. (อัน
เป็นไปในภายในและมีในภายนอก)

ขนฺธายตนธาทุโย

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ขนฺธา จ ายตนาณี จ ธาทุโย จ ขนฺธายตนธาทุโย. (ขนฺธ + ายตนา + ธาทุ)
ขนฺธา จ อ.จันท์ ท. ด้วย ายตนาณี จ อ.ายตนะ ท. ด้วย ธาทุโย จ อ.ธาทุ ท. ด้วย ขนฺธายตน-
ธาทุโย ชื่อว่าขนฺธายตนธาทุ. (จันท์ ายตนะ และธาทุ)

อนุปาதியนโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนุปาதியนโต อนุปาதியนโต, มหาชีณาสโว. (น + อนุปาthyนต)

(มหาชีณาสโว) อ.พระมหาชีณาสพ อนุปาthyนโต เข้าไปยึดมั่นอยู่ น ทา มิได้ อนุปาthyนโต ชื่อว่า อนุปาthyนต, ได้แก่พระมหาชีณาสพ. (ผู้ไม่ยึดมั่นอยู่)

มหาชีณาสโว

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ตา จ เต ชีณาสวา จาติ มหาชีณาสวา. (มทนต์ + ชีณาสวา)

มทนต์ตา จ อ.ผู้ประเสริฐ ท. ด้วย เต อ.ผู้ประเสริฐ ท. เหล่านั้น ชีณาสวา จ เป็นพระชีณาสพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาชีณาสวา ชื่อว่ามหาชีณาสว. (พระชีณาสพผู้ประเสริฐ, พระมหาชีณาสพ)

มคฺคสํฆาตํ

เป็นสัมภาวานบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มคฺโค อิติ สํฆาตํ มคฺคสํฆาตํ, สํมณฺญํ. (มคฺค + สํฆาต)

(สํมณฺญํ) อ.ความเป็นแห่งสมณะ สํฆาตํ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว มคฺโค อิติ ว่ามรรค มคฺคสํฆาตํ ชื่อว่ามคฺคสํฆาต, ได้แก่ความเป็นสมณะ. (ที่บัณฑิตกล่าวว่ามีมรรค)

ผลสํมณฺญํ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ผลเมว สํมณฺญํ ผลสํมณฺญํ. (ผล + สํมณฺญ)

ผล เอว อ.ผลนั้นเดียว สํมณฺญํ เป็นความเป็นแห่งสมณะ ผลสํมณฺญํ ชื่อว่าผลสํมณฺญ. (ความเป็นแห่งสมณะคือผล)

ปณจอเสชชมฺมกฺขนฺธสามณฺณ

เป็นอวชาธณบุพพบทกัมมธารยสฺมาล โดยมึ ฌัฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาล อสฺมาทาททิกุสฺมาล และฌัฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาล อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อเสชฺสลฺล ฌมฺมา อเสชชมฺมา. (อเสช + ฌมฺม) ฌัฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาล
 ฌมฺมา อ.ธรรม ท. อเสชฺสลฺล ของพระอเสชช อเสชชมฺมา ชื่อว่าอเสชชมฺม. (ธรรมของพระอเสชช)
๒. ปณจ อเสชชมฺมา ปณจอเสชชมฺมา. (ปณจ + อเสชชมฺม) อสฺมาทาททิกุสฺมาล
 อเสชชมฺมา อ.ธรรมของพระอเสชช ท. ปณจ ทำ ปณจอเสชชมฺมา ชื่อว่าปณจอเสชชมฺม. (ธรรมของพระอเสชชทำ)
๓. ปณจอเสชชมฺมานิ ขนฺโธ ปณจอเสชชมฺมขนฺโธ. (ปณจอเสชชมฺม + ขนฺธ) ฌัฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาล
 ขนฺโธ อ.กอง ปณจอเสชชมฺมานิ แห่งธรรมของพระอเสชชทำ ท. ปณจอเสชชมฺมขนฺโธ ชื่อว่า
 ปณจอเสชชมฺมขนฺธ. (กองแห่งธรรมของพระอเสชชทำ)
๔. ปณจอเสชชมฺมขนฺโธ เอว สามณฺณ ปณจอเสชชมฺมขนฺธสามณฺณ. (ปณจอเสชชมฺมขนฺธ + สามณฺณ)
 อวชาธณบุพพบทกัมมธารยสฺมาล
 ปณจอเสชชมฺมขนฺโธ เอว อ.กองแห่งธรรมของพระอเสชชทำนั้นเทียว สามณฺณ เป็นความเป็น
 แห่งสมณะ ปณจอเสชชมฺมขนฺธสามณฺณ ชื่อว่าปณจอเสชชมฺมขนฺธสามณฺณ. (ความเป็นสมณะคือกองแห่งธรรม
 ของพระอเสชชทำ)

รตนกฺฎฺม

เป็นฌัฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

รตนลฺล กฺฎฺม รตนกฺฎฺม. (รตน + กฺฎฺม)

กฺฎฺม อ.ยอด รตนลฺล แห่งรัตนะ รตนกฺฎฺม ชื่อว่ารัตนกฺฎฺม. (ยอดรัตนะ)

คาถาปริโยสาน

เป็นฌัฏฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาล มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งคาถา, เวลาจบคาถา)

โสตาปนุนาทโย

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปนุโน อาทิ เยส เต โสตาปนุนาทโย, อริยบุคคลา. (โสตาปนุน + อาทิ)

โสตาปนุโน อ.พระโสตาบัน อาทิ เป็นต้น เยส (อริยบุคคลาน) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, เต (อริยบุคคล) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสตาปนุนาทโย ชื่อว่าโสตาปนุนาทิ, ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย. (มีพระโสตาบันเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อตฺโถ อสสา อตฺถิตติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺถ + อิกปัจจย) อัสนัตติตฺถิตติ

อตฺโถ อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตฺติกาย ยา วตฺตตีติ สาตฺติกา, เทสนา. (สท + อตฺติกา) สหบุพพบทพหุพพีทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิตฺติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไปกับด้วยวาจอันมีประโยชน์)

คำศัพท์กริยานำรู้

ศัพท์กริยาคุณพากย์ (อาชยาด - กิตก์)

อกรมทา	อ + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + มทา	ได้กระทำแล้ว
อกริสส์	อ + กร กรณ ในการกระทำ + ส์ล่า	จักได้กระทำแล้ว
อกร์ลุ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อ์	ได้กระทำแล้ว
อจริ	อ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อี	ได้เที่ยวไปแล้ว
อจาริ	อ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + อี	ได้เที่ยวไปแล้ว
อจฺจติ	อาส อุปเวสน ในการเข้าไปใกล้ + อ + ติ	อยู่อยู่, ย่อมอยู่, จะอยู่
อฏฺจาสี	อ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการทำการไป + อี	ได้ยืนอยู่แล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว
อติกกนฺต	อติ + กมฺ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว, ผ่านไปแล้ว
อติวิษฺณฺนติ	อติ + วิธ ตาพฺเน ในการแทง + ย + อนุติ	ย่อมแทงตลอด, ย่อมรื้อรต (ที.)
อตถ	อส ภูวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ถ	ย่อมมี, ย่อมเป็น, จงเป็น
อตฺถ	อส ภูวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ตฺ	จงมี, จงเป็น
อทฺส	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อ์	ได้ให้แล้ว
อนนฺญาต	น + อนุ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) ไม่อนุญาตแล้ว
อนนฺริต	น + อนุ + รมฺ กีฬายํ ในการเล่น + ต	ไม่ยินดียิ่งแล้ว
อนฺชานาหิ	อนุ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + หิ	จงอนุญาต, จอจงอนุญาต
อนฺอุปฺตต	อนุ + ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + ต	ถึงโดยลำดับแล้ว
อนฺุฝริ	อนุ + ฝร พยาปเน ในการแผ่ไป + อี	แผ่ไปโดยลำดับแล้ว
อนฺุพฺนฺติ	อนุ + พฺนฺธ พฺนฺธเน ในการผูกพัน + อี	ติดตามแล้ว
อนฺุยฺยชฺต	อนุ + ยฺยชฺ โยเต ในการประกอบ + อ + ต	จงตามประกอบ
อนฺุโภติ	อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย + อ + ติ	เสวยอยู่, ย่อมเสวย, จะเสวย
อนฺุโภสิ	อนุ + ภู อนุภวเน ในการเสวย + อ + สิ	เสวยอยู่, ย่อมเสวย, จะเสวย
อปกฺกมิ	อ + ป + กมฺ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + อี	ได้หลีกเลี่ยงไปแล้ว
อพฺภาณฺณาสิ	อภิ + อ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + อี	ได้รู้ยิ่งแล้ว
อภิทา	อ + ภิท ภิษฺเณ ในการแตก, ทัก, ทำลาย +อ+อา	ได้ทำลายแล้ว
อภิริม	อภิ + รมฺ กีฬายํ ในการเล่น + อ + หิ	จงยินดียิ่ง, จอจงยินดียิ่ง
อภิริมาหิ	อภิ + รมฺ กีฬายํ ในการเล่น + อ + หิ	จงยินดียิ่ง, จอภิริมย์

อภิมิสฺสํสามิ	อภิ + รมุ กิฬายํ ในการเล่น + สฺสามิ	จักยินตียํ
อภิราธเย	อภิ + ราธ โดสน ในความยินดี + ฌย + เอยย	(ยง...) พึงให้ยินดียง (จ.)
อมฺท	อส ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อมฺทิ	อส ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อวิจฺทิต	น + วิ + ทา จาเค ในการเล่น + ต	(อัน...) ไม่ละแล้ว
อโวจ	อ + วจ วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อา/โอ	ได้กล่าวแล้ว
อโวจฺตต	อ + วจ วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตต	ได้กล่าวแล้ว
อสํกฺขิ	อ + สก สติมฺทิติ ในความสามารถ + อุณา + อี	ได้อาจแล้ว, ได้สามารถแล้ว
อสฺสํ	อส ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยยํ	พึงมี, พึงเป็น
อสฺสํสํ	อ + สฺสํ สวเน ในการเล่น + ฌา + อํ	ได้ยินแล้ว, ได้ฟังแล้ว
อหฺมมฺท	อ + หุ สติตายํ ในความมี, ความเป็น + มฺทา	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อหฺลํ	อ + หุ สติตายํ ในความมี, ความเป็น + อํ	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อาตมฺมิสฺสํ	อา + ตมุ คติมฺทิติ ในการไป + อํ	มาแล้ว
อาตเมต	อา + ตมุ คติมฺทิติ ในการไป + ฌ + ฌ	(ยง...) จงให้มา, จงรอก่า
อาจิกฺขิสฺสํ	อา + จิกฺข วิยตติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อํ	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว
อาณยฺสํสามิ	อา + หนี นเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำมา
อาณนฺเตสฺสิ	อา + มนฺต คุตตมาสน ในการเล่นวคฺมฺคฺรอง+ฌ+อ	เรียกแล้ว, ตรัสเรียกแล้ว (จ.)
อาณนฺเตสฺสิ	อา + มนฺต คุตตมาสน ในการเล่นวคฺมฺคฺรอง+ฌ+อ	เรียกแล้ว, ตรัสเรียกแล้ว (จ.)
อาโรเจสฺสิ	อา + รุจ เทสเน ในการเล่น, แสดง + ฌ + อี	บอกแล้ว, กราบทูลแล้ว (จ.)
อาวตฺติสฺสํสามิ	อา + วตฺ วตฺเตน ในการเป็นไป + สฺสามิ	จักหมุนกลับ
อาสิญฺจติ	อา + สิจฺ มรเณ ในการเล่น, รต, รต + อ + ติ	ย่อมรต, ย่อมรต (ภ., ร.)
อาสํทา	อา + สท คเต ในการไป + อ + อา	มาถึงแล้ว (จ., ภ.)
อาสิ	อ + อส ภาวิ ในความมี, เป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อาทรต	อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + ฌ	จงนำมา, ขอจงนำมา
อาเนยฺย	อา + หนี นเย ในการนำไป + อ + เอยย	พึงนำมา
อาเนสฺสามิ	อา + หนี นเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำมา
อิจฺจติ	อิสฺ อิจฺจายํ ในความปรารถนา + อ + ติ	ปรารถนาอยู่, ย่อมปรารถนา
อุกฺกณฺจติ	อุ + กฺกฺจ อชฺฌเน ในความเปื้อนหนาย + ต	เปื้อนหนายแล้ว, กระสันขึ้นแล้ว

อุคฺคณฺฉิ	อุ + คฺมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + อี	พุ่งไปแล้ว, พุ่งออกแล้ว
อุคฺคทฺธิต	อุ + คทฺ อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) เรียบเอาแล้ว
อุฏฺฐเจฺหิ	อุ + จา คตฺตินิวตฺตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงดุกขึ้น
อุฏฺฐจฺหติ	อุ + จา คตฺตินิวตฺตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ติ	ย่อมตั้งขึ้น, ย่อมปรากฏ
อุทฺปาติ	อุ + อ + ปทฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ได้เกิดขึ้นแล้ว
อุทฺทาเนลฺลิ	อุทฺทาน (นามธาคฺ) + อี + อี	เปล่งแล้ว
อุปฺภุจฺหติ	อุป + จา + คตฺตินิวตฺตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งขึ้นแล้ว, ปรากฏแล้ว
อุปฺภุจฺจาสิ	อุป + จา + คตฺตินิวตฺตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ปรากฏแล้ว, บำรุงแล้ว
อุปฺปชฺชฺติ	อุ + ปทฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	เกิดขึ้นอยู่, ย่อมเกิดขึ้น, จะเกิดขึ้น
อุปฺปชฺชฺซี	อุ + ปทฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + อี	เกิดขึ้นแล้ว (ติ.)
อุปฺสงฺกมิ	อุป + ลฺ + กมฺ ปทฺวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	เข้าไปหาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุเปติ	อุป + อี คตฺติมฺหิ ในการไป + อี + ติ	ย่อมเข้าไปใกล้, ย่อมเข้าถึง
เอหิ	อา + อี คตฺติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงมา, มาเถิด, ขอจงมา
โอกฺกมฺสิ	อว + กมฺ ปทฺวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ก้าวลงแล้ว
โอยฺตรฺสิ	อว + ตฺร ตฺรเณ ในการข้าม + อฺ	ข้ามลงแล้ว
โอยฺลมฺพติ	อว + ลพฺธิ ลฺลฺเน ในการห้อยลง + อ + ติ	ย่อมห้อยลง
โอยฺลมฺพิ	อว + ลพฺธิ ลฺลฺเน ในการห้อยลง + อี	ห้อยลงแล้ว
โอยฺวิทิต	อว + วทฺ วิยตฺตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวสอนแล้ว
กถิต	กถฺ กถฺเน ในการกล่าว + เณ + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว (จ.)
กนฺทถ	กนฺท โรทฺเน ในการร้องไห้ + อ + ถ	ย่อมคร่ำครวญ
กนฺทิมฺทา	กนฺท โรทฺเน ในการร้องไห้ + มฺทา	คร่ำครวญแล้ว
กปฺเปลฺลิ	กปฺป วิธิมฺหิ ในการจัดแจง + เณ + อี	สำเร็จแล้ว (จ.)
กริสิสฺสตี	กรฺ กรฺเณ ในการกระทำ + สฺสตี	จักกระทำ
กสฺปาเปตฺตพฺพ	กสฺ วิเลขเน ในการขีดเขียน + ณาเป + ตพฺพ	(อัน...) พึงให้ไถ
กาเรลฺลิ	กรฺ กรฺเณ ในการกระทำ + เณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กิลมฺติ	กิลมฺฺ เจเท ในความลำบาก + อ + ติ	ลำบากอยู่, ย่อมลำบาก, จะลำบาก
กต	กรฺ กรฺเณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
ขมฺนฺติ	ขมฺ ขนฺติยํ ในความอดทน + อ + อนฺติ	ย่อมช้อบใจ, ย่อมอดทน

ชาติส์สามิ	ชาติ ภกฺขณฺเ ในการเคี้ยวกิน + สสามิ	จักเคี้ยวกิน
ชาติเยยฺยํ	ชาติ ภกฺขณฺเ ในการกิน + อ + เอยยํ	พึงเคี้ยวกิน
จิปถ	จิป โนทเน ในการขัดไป + อ + ถ	จงขัดไป
จิปัส	จิป โนทเน ในการขัดไป + อฺ	ขัดไปแล้ว
คจฺจน	คจฺ คติมฺทิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป, ไปเถิด, ขอจงไป
คณฺหตุ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + ตุ	จงถือเอา, จงรับ
คณฺทิสฺสตี	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + สฺสตี	จงถือเอา, จักรับ
คณฺทึ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + อึ	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
คณฺทถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + ถ	จงถือเอา, จักรับ
คณฺถิต	คณฺถ ทพฺภาเน ในการร้อย + ต	(อัน...) ร้อยแล้ว
ครทฺหนฺติ	ครท นินฺทายํ ในการติเตียน + อ + หนฺติ	ย่อมติเตียน
คทต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) ถือเอาแล้ว
คต	คจฺ คติมฺทิ ในการไป + ต	ไปแล้ว
ฆาเตยฺยํ	ทน ทึสํยํ ในการเปียดเบียน + อ + เอยยํ	พึงฆ่า
จรามิ	จร จรณฺเ ในความประพฤติ + อ + มิ	ย่อมประพฤติ
จินฺตยิตฺถ	จินฺต จินฺตายํ ในความคิด + ฌย + ตถ	คิดแล้ว (จ.)
ฉินฺทติ	ฉิทิ ทวิธากฺรณฺเ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ + ทิ	ย่อมตัด
ชํานฺหนฺติ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ฌา + หนฺติ	รู้อยู่, ย่อมรู้, จะรู้
ชํานาติ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ฌา + ทิ	จงรู้
ชํานิสฺสามิ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ฌา + สสามิ	จักรู้
ชํานาเปสฺสามิ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ฌา + ฌาเป + สสามิ	(ยัง...) จักให้รู้
ชํานเอยฺยาลิ	ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ฌา + เอยยาลิ	พึงรู้, ควรรู้
ชํายิสฺสนฺติ	ชน ชนฺเน ในการเกิด + ย + สสนฺติ	จักเกิด (ท.)
ชําด	ชน ชนฺเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ชฌณฺ	ชร วโยทานมฺทิ ในความเสื่อมแห่งวัย + ต	แก่แล้ว, คร่ำคร่าแล้ว
ชิวฺลิ	ชิว ปาณธารณฺเ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + ลี	เป็นอยู่อยู่, ย่อมเป็นอยู่
จิต	จจา คตนิวตฺติมฺทิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
ตปฺปติ	ตป ทาเท ในความเร่าร้อน + ย + ทิ	ย่อมเดือดร้อน (ท., ฎ., จ.)

ติณณ	ตร ทรณ ในการข้าม + ต	(อัน...) ข้ามแล้ว
ตุลฺลติ	ตุล ปัติมฺหิ ในความยินดี + ย + ติ	ย่อมยินดี (ท.)
ตุลฺลสิ	ตุล ปัติมฺหิ ในความยินดี + ย + ฮี	ยินดีแล้ว, ดีใจแล้ว (ท.)
ทชฺช่า	ทา ทาเน ในการให้ + อ + เอยฺย	พึงให้
ทลฺลเสถ	ทิล อูจจารณ ในการสวด, แสดง + เณ + ถ	จงแสดง (จ.)
เทหิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ทิ	จงให้
นฏฺจ	นล วินาเส ในความพินาศ + ต	ฉิบหายแล้ว
นนฺทติ	นนฺท นนฺทเน ในความบั่นเทิง + อ + ติ	ย่อมบั่นเทิง
นปฺวตฺเตสิ	น + ป + วตฺตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ฮี	(ยัง...) ไม่ให้เป็นไปแล้ว
นาทฺลฺ	น + อ + ทา ทาเน ในการให้ + อฺ	ไม่ได้ให้แล้ว
นาสฺกฺขิลฺล	น + อ + สก สตฺติมฺหิ ในความอาจ + ลฺล	จักไม่ได้ต่อจแล้ว
นาเสถ	นล วินาเส ในความพินาศ + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้ฉิบหาย
นิกฺขนฺต	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ออกไปแล้ว
นิกฺขมฺติ	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ติ	ออกไปอยู่, ย่อมออกไป, จะออกไป
นิฏฺจาเปสิ	นิ + จา คตฺติวตฺตมฺหิ ในการห้ามการไป + ฉาเป + ฮี	(ยัง...) ให้จบแล้ว, ให้สำเร็จแล้ว
นิปาตฺต	นิ + ปต ปตเน ในการตไป + เณ + ต	(อัน...) ให้ตไปแล้ว
นิปฺผลิต	นิ + ผล คตฺติมฺหิ ในการไป + ต	ไหลออกแล้ว
นิพฺพตฺต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + อ + ต	จงบังเกิด
นิพฺพตฺเตยฺ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + เณ + เอยฺย	พึงบังเกิด
นิพฺพตฺเตยฺ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + เณ + เอยฺย	(ยัง...) พึงให้เกิดขึ้น
นิพฺพต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + ต	บังเกิดแล้ว
นิมฺมาทยิลฺลติ	นิ + มท ติตฺติยฺ ในความอิมใจ + ฌย + ลฺลติ	จักคลาย (จ.)
นิกฺขยาเทถ	นิ + ยต นิกฺขยาตเน ในการมอบให้ + เณ + ถ	ขอจงมอบให้ (จ.)
นิวตฺตาเปสิ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + ฉาเป + ฮี	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
นิวตฺติ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + ฮี	กลับแล้ว
นินฺน	นิ + สท คตฺยวสฺสเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นิ่งแล้ว
นิต	นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปแล้ว
เนลฺลํ	นี นเย ในการนำไป + ลฺลํ	จักนำไป

เนสสามิ	นี นเย ในการนำไป + สสามิ	จกนำไป
ปกกนุด	ป + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + ต	หลีกไปแล้ว
ปกกมีสุ	ป + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อู	หลีกไปแล้ว
ปกกามิ	ป + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อี	หลีกไปแล้ว
ปกกมุจิต	ป + กมุฏ ตาปเน ในความเร่าร้อน + ต	เดือดพล่านแล้ว
ปกจิตต	ป + จิป โนทเน ในการจัดไป + ต	(อัน...) ใส่เข้าไปแล้ว
ปกโกสาเปสิ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้อ่านเรียกแล้ว
ปกโกสิสุ	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + อู	ร้องเรียกแล้ว
ปจ	ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม + อี	หุงแล้ว, ต้มแล้ว
ปเจยยาลี	ปจ ปาเก ในการหุง, การต้ม + อ + เอยยาลี	พืงหุง, พืงต้ม
ปจจติ	ปจ ปาเก ในการสุก + ย + ต	ย่อมใหม่ (ท.)
ปจจาตมิ	ปติ + ฮา + ตมุ คติมฺหิ ในการไป + อี	กลับมาแล้ว
ปณณายิสฺสตี	ป + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ย + สฺสตี	จักปรากฏ (ท.)
ปฏิกุจิตต	ปติ + จิป โนทเน ในการจัดไป + ต	(อัน...) ปฏิเสธแล้ว, ห้ามแล้ว
ปฏิกุจิปิ	ปติ + จิป โนทเน ในการจัดไป + อี	ปฏิเสธแล้ว, ห้ามแล้ว
ปฏินฺณวาท	ปติ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รับรองแล้ว, ปฏิญาณแล้ว
ปฏินฺทท	ปติ + พนธ พนธเน ในการผูก + ต	เกี่ยวข้องแล้ว, เชื่อมแล้ว
ปฏินฺทท	ปติ + ลภ ลาภเน ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ปฏฺฐเปสุ	ป + ฏป ฏปเน ในการตั้งไว้ + ฒ + อู	เริ่มตั้งไว้แล้ว
ปตฺถุจฺหิ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปตฺถุจฺหสิ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปตฺถุจฺหาเปสิ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+ออี	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปพพช	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงบวช
ปพพชิสฺส	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + สฺสา	จักบวชแล้ว
ปพพชิสฺสสิ	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + สฺสสิ	จักบวช
ปพพชิสฺสสามิ	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + สฺสามิ	จักบวช
ปพพชาเชถ	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + ฒ + ถ	(ยัง...) จงให้บวช
ปพพชาเชม	ป + วช คติมฺหิ ในการไป + ฒ + ม	(ยัง...) ย่อมให้บวช

ปพพาเขลิ	ป + วฬ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ฮี	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปพพาเขหิ	ป + วฬ คติมฺหิ ในการไป + เณ + หิ	(ยัง...) จึงให้บวช
ปโยชิต	ป + ยุช โยเต ในการประกอบ + เณ + ต	(อัน...) ประกอบแล้ว (จ.)
ปรกุกมลี	ปรา + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ลี	ย่อมนพยายาม, ย่อมบากบั่น
ปรกุกมิ	ปรา + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ฮี	พยายามแล้ว, บากบั่นแล้ว
ปราชิต	ปรา + ชี ชฺเย ในความชนะ + ต	พ่ายแพ้แล้ว
ปริจจชิ	ปริ + จชฺ จาเต ในการสลະ + ฮี	สลະรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริจจตต	ปริ + จชฺ จาเต ในการสลະ + ต	(อัน...) สลະรอบแล้ว
ปริปุณณ	ปริ + ปุร ปุรเณ ในการเต็ม + ต	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริวาเรลี	ปริ + วร ภตฺยํ ในการเข้าหา + เณ + ฮี	แวดล้อมแล้ว (จ.)
ปริวิสติ	ปริ + วิส โปสนเณ ในการเลี้ยงดู + อ + ติ	ย่อมอังคาส, ย่อมเลี้ยงดู
ปริวิสิสลฺลี	ปริ + วิส โปสนเณ ในการเลี้ยงดู + ลฺลี	จักอังคาส, จักเลี้ยงดู
ปริทริสลฺลามี	ปริ + ทร ทรเณ ในการนำไป + ลฺลามี	จักบริหาร
ปริทหายิ	ปริ + ทา จาเต ในการสลະ + ฮี	เลื่อมรอบแล้ว
ปริทิน	ปริ + ทา จาเต ในการสลະ + ต	เลื่อมรอบแล้ว
ปริเยสนฺหติ	ปริ + เอลฺ ปฺริเยสนเณ ในการแสวงหา + อ + อนุติ	ย่อมแสวงหา
ปลิคุณฺหิต	ปริ + คุจि เวจเณ ในการพัน, รัต + ต	(อัน...) พันแล้ว
ปวตฺตนฺหติ	ป + วตฺ วตฺเตเน ในความเป็นไป + อ + อนุติ	ย่อมเป็นไป
ปวิฏฺจ	ป + วิส ปเวสนเณ ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิทฺธ	ป + วิธ ตาพเณ ในการแทง + ต	(อัน...) กลิ้งแล้ว
ปวิสิลฺ	ป + วิส ปเวสนเณ ในการเข้าไป + อุ	เข้าไปแล้ว
ปสลฺ	ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, เห็น + อ + ทิ	จงดู, ดูเถิด, ขอจงดู
ปสลฺลาม	ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + ม	เห็นอยู่, ย่อมเห็น, จะเห็น
ปสลฺลามี	ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + มิ	เห็นอยู่, ย่อมเห็น, จะเห็น
ปสลฺลิสฺลิต	ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, เห็น + ลฺลิต	จักเห็น
ปทริ	ป + ทร ปทาเร ในการตี + ฮี	ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปทิตฺถิ	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ณา + ฮี	ส่งไปแล้ว
ปทิต	ป + ทิ คติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว

ปโทตุ	ป + หู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ตุ	จงเพียงพอ
ปาตยิสส์สามิ	ปต ปตเน ในการตกไป + ฌย + สส์สามิ	(ยัง...) จักให้ตกไป
ปาตุรโหสิ	ปาตุ + อ + หู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีปรากฏแล้ว
ปีทหนติ	อปี + ฐา อจฺจาทเน ในการปกปิด + อ + อนุติ	ย่อมปิด
ปเจยฺยาสี	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + อ + เอยฺยาสี	พึงหุง, พึ่งต้ม
เปเสถ	เปส เปสเน ในการส่งไป + ฌ + ถ	จงส่งไป, ขอจงส่งไป (จ.)
เปเสสิ	เปส เปสเน ในการส่งไป + ฌ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
ผละยฺย	ผล ภิชฺชเน ในการแตกสลาย + อ + เอยฺย	พึงแตก
ภคฺค	ภนฺช มทฺทเน ในการผ่า, ทำลาย + ต	(อัน...) ทักแล้ว
ภณฺติ	ภณ สทฺเท ในการทำให้เสียง + อ + ติ	ย่อมกล่าว, ย่อมสวด
ภวิสส์สามิ	ภู สัตตตาย ในความมี, ความเป็น + สส์สามิ	จักมี, จักเป็น
ภายสิ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + สิ	ย่อมกลัว
ภายามิ	ภี ภเย ในความกลัว + อ + มิ	ย่อมกลัว
ภินฺทิสส์สามิ	ภินฺทิ วิหารเณ ในการทำลาย + สส์สามิ	จักทำลาย
ภินฺน	ภินฺท ภิชฺชเน ในการแตก, ทัก, ทำลาย + ต	แตกแล้ว
ภุญฺชฺหนฺติ	ภุชฺ หพฺยปทานे ในการกลืนกิน + อ + อนุติ	ย่อมกิน, ย่อมบริโภค
ภุญฺชิสส์สามม	ภุชฺ พฺยวทรเณ ในการกลืนกิน + สส์สาม	จักกิน, จักบริโภค
มณฺณสิ	มน ฌาเณ ในความรู้ + ย + สิ	ย่อมสำคัญ (ที.)
มต	มร ปาณจาคเ ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว
มทฺทิต	มทฺท มทฺทเน ในการย่ำยี + ต	(อัน...) ย่ำยีแล้ว
มาราปิต	มร ปาณจาคเ ในการสละชีวิต + ฌาเป + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
มาเรติ	มร ปาณจาคเ ในการสละชีวิต + ฌ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ตาย
มุตฺต	มุจ โมจเน ในการพัน + ต	พันแล้ว
โมทติ	มุท ทสฺเส ในความหัวเราะ + อ + ติ	ย่อมบันเทิง (ภ.)
ยาจาทิ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + ติ	จงขอ, ขอเกิด, ขอจงขอ
ยาจิต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) อ้อนวอนแล้ว
รุจฺจเต	รุจ ปิตฺติย ในความยินดี + ย + เต	(อัน...) ย่อมชอบใจ
โรทสิ	รุท อสฺสุวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + สิ	ย่อมร้องไห้

ลคคต	ลค สงเค ในความข้องอยู่, ติต, เกี้ยว + อ + ต	จงข้อง
ลภามุท เส	ลภ ลาภ ในการได้ + มุทา	ได้แล้ว ลี
ลภ	ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้แล้ว
วณณตพพ	วณณ ทิปเน ในการแสดง + ณ + ตพพ	(อัน...) พึงพรรณนา (จ.)
วทีสุ	วท วิยตติย วาจา ในการพูดชัด + อู	กล่าวแล้ว
วเทถ	วท วิยตติย วาจา ในการพูดชัด + อ + ถ	จงกล่าว
วณทติ	วณท วณทเน ในการกราบไหว้ + อ + ต	ยอมไหว้, ย่อมถวายบังคม
วส	วส นิวาเส ในการอยู่ + อ + ทิ	จงอยู่
วทลี	วท ปาปน ในการให้ถึง + อ + ลี	ยอมนำไป
วทามิ	วท ปาปน ในการให้ถึง + อ + มิ	ยอมนำไป
วทยมิ	วทยมุ อุตสาหะ ในความพยายาม + อี	พยายามแล้ว
วารยิตถ	วร อวารณ ในการปิดกั้น + ณ + ตถ	ห้ามแล้ว (จ.)
วาเรติ	วร อวารณ ในการปิดกั้น + ณ + ต	ห้ามอยู่, ย่อมห้าม, จะห้าม (จ.)
วิทิต	วิท ญาณ ในความรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
วิกุกิณาดิ	วิ + กิ ทพพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา + ต	ขายอยู่, ย่อมขาย, จะขาย
วิจรัสสติ	วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + สติ	จักเที่ยวไป
วิษุติ	วิท ภาเว ในความมี, ความเป็น + ย + ต	มีอยู่ (ท.)
วิทาลิต	วิ + ทล วิทารณ ในการทำลาย, แตก + ณ + ต	(อัน...) ทำลายแล้ว (จ., ญ.)
วินิวิษุติ	วิ + นิ + วิธ ตาพเน ในการแทง + ย + ต	ยอมรื้อรต (ท.)
วินิต	วิ + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) แนะนำแล้ว, นำไปพิเศษแล้ว
วิปปลปสิ	วิ + ป + ลป อนตถเก ในคำพูดเพื่อ + อ + ต	ยอมเพื่อ
วิปปลปามิ	วิ + ป + ลป อนตถเก ในคำพูดเพื่อ + อ + มิ	ยอมเพื่อ
วิรวิสุ	วิ + รุ สทเท ในการทำลาย + อู	ร้องแล้ว
วิสัยนุติ	วิ + ลี ทุรว ในการละลาย + ย + อนุติ	ยอมย่อยยับ (ญ., ท., จ.)
วิสสขุขาปีต	วิ + สขุ ขี จาเค ในการสละ + ณาเป + ต	(อัน...) ปล่อยให้แล้ว
วิสสขุขาเปสิ	วิ + สขุ ขี จาเค ในการสละ + ณาเป + อี	(ยัง...) ปล่อยให้แล้ว
วิสสขุเซสิ	วิ + สขุ ขี จาเค ในการสละ + ณ + อี	ปล่อยแล้ว, ละแล้ว, ปล่อยแล้ว (จ.)
วิสสาสิ	วิ + สส วิสสาเส ในความคุ้นเคย + อี	คุ้นเคยแล้ว

วิหทยุตติ	วิ + หน ทีส่าย ในความเบียดเบียน + ย + ติ	ย่อมเดือดร้อน (ท.)
วิหริตพพ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + ตพพ	(อัน...) พังอยู่
วิทาสี	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + ฮี	อยู่แล้ว
วิโรจสิ	วิ + รุจ ทิตฺติมฺหิ ในความสว่าง, รุ่งเรือง + อ + สิ	ย่อมรุ่งเรือง
วุฑฒ	วฑฒ วฑฒเน ในความเจริญ + ต	เจริญแล้ว
วุตต	วจ วิยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
วุสิต	วส นิวาเส ในการอยู่ + ต	(อัน...) อยู่แล้ว, อยู่จบแล้ว
เวทยนฺติ	วิท อนุภวเน ในการเสวย + ฌย + อนฺติ	ย่อมเสวย (จ.)
เวธติ	เวธ กมฺปน ในความท้วงท้วง + อ + ติ	ย่อมท้วงท้วง
โวโรเปสฺสํสามิ	วิ + อว + รูป ช่ายเน ในการเกิด + ฌ + สฺสามิ	จักปลงลง
สกฺขิ	สก สตฺติมฺหิ ในความอาจ + อุณา + ฮี	อาจแล้ว, สามารถแล้ว
สขฺฌมายถ	สํ + อธิ + ฮี อชฺฌมยเน ในการสวด + อ + ถ	จงสวด, จงสวดขยาย
สณฺณินฺทิสฺสามิ	สํ + ฌิทิ ทฺวิธารณเน ในการทำให้เป็นสองส่วน+สฺสามิ	จักตัด
สทฺททิสฺสถ	สํ + ฐา สทฺททเน ในความเชื่อ + สฺสถ	จักเชื่อ, จักศรัทธา
สมฺตวิชฺฌมฺติ	สํ + อติ + วิธ ตาพฺเน ในการแทง + ย + ติ	ย่อมร้าวรต (ท.)
สมฺทาจรณฺติ	สํ + อฺ + อา + จร จรณเน ในการประพฤติ +อ+อนฺติ	ย่อมประพฤติร้องเรียก
สมฺมุจฺจาเปสฺสุ	สํ + อฺ + จา คตฺตินิวดตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฌนาเป+อฺ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สิกฺขาปิต	สิกฺข วิชฺไชปาทาเน ในการถือเอาซึ่งวิชา + ฌนาเป + ต (อัน...) ให้สำเนียงแล้ว	
สฺต	สฺ สวณเน ในการฟัง + ต	(อัน...) ฟังแล้ว
เสยฺยสิ	สิ สเย ในการนอน + อ + สิ	ย่อมไปรย, ย่อมนอน
	สิ คตฺติมฺหิ ในการไป + ฌย + สิ	(ยัง...) ย่อมให้ไป, ย่อมให้ร้อง
โสจฺติ	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + ติ	ย่อมเศร้าโศก
โสจฺสิ	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + อ + สิ	ย่อมเศร้าโศก
ทิสฺติ	ทิส ทีส่าย ในความเบียดเบียน + ต	(อัน...) เบียดเบียนแล้ว
ทิสฺเสยฺย	ทิส ทีส่าย ในความเบียดเบียน + อ + อยฺย	พึงเบียดเบียน

ศัพท์กริยาในระหว่าง (กริยาากิตก์)

อศคณทิตวา	น + ศท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา + (เอว)	ไม่รับแล้วเที่ยว, ไม่ถือเอาแล้วเที่ยว
อชานนุต	น + ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้
อภุญฺยมาน	อภุญฺ อนาทเร ในความไม่เอื้อเฟื้อ + ญ + มาน	อีต้อตอยู่, เมื่ออีต้อต (จ.)
อนิจฺจนุต	น + อิจฺ อิจฺจายํ ในความปรารถนา + อ + อนุต	ไม่ปรารถนาอยู่
อนวย	อนุ + อี คติมฺทึ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว
อนุปาทิยนุต	น + อุป+อา+ ทา ทาเน ในการให้ + ย + อนุต	ไม่เข้าไปยึดมั่นอยู่
อนุปาทิยาน	น + อุป+อา+ ทา ทาเน ในการให้ + ย + มาน	ไม่เข้าไปยึดมั่นอยู่
อนุกวณุต	อนุ + ภู อนุกวเน ในการเสวย + อ + อนุต	เสวยอยู่, เมื่อเสวย
อนุกวิตวา	อนุ + ภู อนุกวเน ในการเสวย + ตวา	เสวยแล้ว
อนุสํสณุต	อนุ + สํสํ อนุสํสฺจิมฺทึ ในการพรําสอน + อ + อนุต	ตามสอนอยู่
อนุสํสรฺมาน	อนุ + สรฺ คติจินฺตายํ ในการไป, ระลึก + อ + มาน	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อปรชฺฌิตวา	อป + ราชฺ ปทฺฐจฺมฺทึ ในการประทุษร้าย, ความผิด + ตวา	ประทุษติดแล้ว
อปสํเทตวา	อป + สทฺ คติมฺทึ ในการไป + ฌ + ตวา	รุกรานแล้ว (จ.)
	น + ป + สทฺ ปสํเท ในความเลื่อมใส + ฌ+ตวา	(ยัง...) ไม่ให้เลื่อมใสแล้ว
อปปตวา	น + ป + อป ปาปุณฺเน ในการถึง + ตวา	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปโลเกตวา	อป + โลกฺ ทสฺสเน ในการดู + ฌ + ตวา	บอกแล้ว, เหลียวแลแล้ว (จ.)
อภินนฺทิตวา	อภี + นนฺท นนฺทเน ในความยินดี + ตวา	ชมเชยยิ่งแล้ว
อภินิมิตฺตวา	อภี + นิ + มา มาเน ในการเปรียบเทียบ, ชั่ง, ตวง + ตวา	นมิตแล้ว
อภิทฺฏ	อภี + ทรฺ ทรฺเณ ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปเฉพาะแล้ว
อลงฺกริตวา	อลํ ภูสฺเน ในการประดับ + กรฺ กรฺเณ ในการกระทำ + ตวา	ประดับแล้ว
อสกฺโกนุต	น + สกฺ สตฺติมฺทึ ในความสามารถ + โอ + อนุต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสทฺทหนุต	น + สํ + ฐา สทฺทหนเน ในความเชื่อ + อ + อนุต	ไม่เชื่ออยู่, เมื่อไม่เชื่อ
อากงฺขนุต	อา+ กชฺ อิจฺฉาสสฺเย ในความปรารถนา, สงฺสัย + อ + อนุต	หวังอยู่, ปรารถนาอยู่
อาคนุตวา	อา + คมฺ คติมฺทึ ในการไป + ตวา	มาแล้ว
อาทาย	อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, พาเอาแล้ว, คุ้มแล้ว
อารพฺม	อา + รพฺ ราวสฺเส ในการเริ่มต้น + ตวา	ปรารถนาแล้ว, เริ่มต้นแล้ว
อาทริตวา	อา + ทรฺ ทรฺเณ ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว

อาโรเปตวา	อา + รุท ช่ายเน ในการเกิด + เณ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อุกกณฺหิตวา	อุ + กณฺหิ อชฺฌเน ในความเบื่อหน่าย + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว, กระลั่นขึ้นแล้ว
อุคฺคณฺหิตวา	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌหา + ตวา	เรียนเอาแล้ว
อุคฺคเหตฺวา	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	เรียนเอาแล้ว
อุฏฺฐาย	อุ + ฐา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นแล้ว, ตั้งขึ้นแล้ว
อุทฺถริตฺวาน	อุ + ธร ธารเณ ในการทรงไว้ + ตวาน	ยกขึ้นแล้ว
อุทฺถุมายิตฺวา	อุ + ฐมา สทฺทคฺคิปโยเค ในการประกอบด้วยเสียง, ไฟ ย + ตวา	พองหนาขึ้นแล้ว
อุปฺธาเรณฺตี	อุป + ธร อุปฺธาเรณ ในการพิจารณา + เณ+อนฺต+(อฺ) พิจารณายู่, ไครฺครวญฺญอยู่ (จ.)	
อุปฺสงฺกมิตฺวา	อุป + สํ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปทาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปฺสมฺปชฺชํ	อุป + สํ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตวา	เข้าไปสงบแล้ว, ถึงพร้อมแล้วซึ่งภาวะในเบื้องต้น
อุปฺปาเตตฺวา	อุ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ลอกขึ้นแล้ว
อุปฺปาเทตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุสฺสํเปตฺวา	อุ + สึ อุสฺสํเย ในการยกขึ้น, ตั้งขึ้น + ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นแล้ว
โอดาริยฺมาน	อว + ทร ทรเณ ในการข้าม + เณ + ย + มาน	(อัน...) ให้ข้ามลงอยู่
โอมภาเสตฺวา	อว + ภาสํ ชฺเต ในความสว่าง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้สว่างแล้ว
โอมุญฺจิตฺวา	อว + มุจ โมงเณ ในการปล่อย + ตวา	เปลื้องแล้ว, แก่แล้ว
โอรุยฺท	อว + รุท ช่ายเน ในการเกิด + ตวา	ลงแล้ว
กตฺวา	กร กรเณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำแล้ว
กถาเปตฺวา	กถ กถเน ในการกล่าว + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้บอกแล้ว
กโรณฺตี	กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + อนฺต + (อฺ)	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กาเรตฺวา	กร กรเณ ในการกระทำ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กัณฺธิตฺวา	กั ทพฺพวินิมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ณา + ตวา	ซื้อแล้ว
โกฏฺฐเณตฺวา	โกฏฺฐ ฌเณ ในการตัด, ทุบ + เณ + อนฺต	ตัดอยู่, ทุบอยู่, บุอยู่ (จ.)
ขาทหนฺต	ขาท ภกฺขเณ ในการเคี้ยวกิน + อ + อนฺต	เคี้ยวกินอยู่, เมื่อเคี้ยวกิน
ขาทิตฺวา	ขาท ภกฺขเณ ในการเคี้ยวกิน + ตวา	เคี้ยวกินแล้ว
คณฺตฺวา	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ไปแล้ว
คเหตฺวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว

พจนนต	พจน พจนเน ในการสืบต่อ + ณ + นต	เพียรอยู่, สืบต่ออยู่ (จ.)
จรนต	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + นต	ประพุดิอยู่, เที่ยวไปอยู่
จรมาน	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + มาน	ประพุดิอยู่, เที่ยวไปอยู่
จริตวา	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	ประพุดิแล้ว, เที่ยวไปแล้ว
จทเทตวา	จทท จททเน ในการทิ้ง + ณ + ตวา	ทิ้งแล้ว (จ.)
ฉินทิตวา	ฉิท ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว
ชิจุจจมาน	คุป นิหยาบ ในการตีเตียน + จ + มาน	รังเกียจอยู่ (ชาตุปัจจย)
ชีวมาน	ชีว ปาณธารณ ในการทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + มาน	เป็นอยู่, มีชีวิตอยู่
ฉาเปตวา	ฉเม จินตยาบ ในการคิด, พัง, เผา + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ไหม้แล้ว, เผาแล้ว
จตวา	จา คตินิวตติมุทิ ในการห้ามการไป + ตวา	ยืนอยู่แล้ว, ตั้งอยู่แล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
ตปปนต	ตป ทาเท ในความเร่งร้อน + ย + นต	เดือดร้อนอยู่ (ท., ฎ., จ.)
ทเมตวา	ทมุ ทมเน ในการฝึก, ช่ม, อบรม + ณ + ตวา	ฝึกแล้ว, ช่มแล้ว, อบรมแล้ว (จ.)
ทสเสตวา	ทิส อูจจารณ ในการสวด, แสดง + ณ + ตวา	แสดงแล้ว (จ.)
ทิสวา	ทิส เปกขณ ในการดู, เห็น + ตวา	เห็นแล้ว
นนทมาน	นนท นนทเน ในความบันเทิง + อ + มาน	บันเทิงอยู่, เมื่อบันเทิง
นิปชชิตวา	นิ + ปท คติมุทิ ในการไป + (ย) + ตวา	นอนแล้ว (ท.)
นิยยาเทตวา	นิ + ยต นียยาตเน ในการมอบให้ + ณ + ตวา	มอบให้แล้ว (จ.)
นิวตตาเปตวา	นิ + วตุ วตตเน ในการเป็นไป + ฉาเป + ตวา	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
ปกกมนต	ป + กมุ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อ + นต	ทลีงไปอยู่, เมื่อทลีงไป
ปกโกสาเปตวา	ป + กุส อวทาเน ในการร้องเรียก + ฉาเป+ตวา	(ยัง...) ให้ร้องเรียกแล้ว
ปคคยท	ป + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ประคองแล้ว, ยกย่องแล้ว
ปจจกขาย	ปติ + อา + ขา กถเน ในการกล่าว + ตวา	บอกคืนแล้ว
ปฏิกุชชิตวา	ปติ + กุชช อโธมุชกรณ ในการก้มหน้า + ตวา	ครอบแล้ว
ปฏิกคเทตวา	ปติ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	รองรับแล้ว, รับเอาแล้ว
ปฏินิเวเทตวา	ปติ + วิท ญาณ ในการรู้ + ณ + ตวา	ทราบแล้ว (จ.)
ปฏิปชชิตวา	ปฏี + ปท คติย ในการไป + ย + ตวา	ปฏิบัติแล้ว (ท.)
ปฏิสมิตวา	ปติ + สมิ ลานา ในการได้ + ตวา	กลับได้แล้ว, ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิสทริตวา	ปติ + ส + ทริ ทรณ ในการนำไป + ตวา	รวบรวมแล้ว

ปติภูจติตวาน	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวาน	ตั้งไว้เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานไว้แล้ว
ปติภูจาเปตวา	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติตวา	ปต	ปตเน ในการตกไป + ตวา	ตกแล้ว
ปตวา	ป + อป	ปาปฺตเน ในการถึง + ตวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปริกฺขิปิตวา	ปริ + จิป	โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ล้ามแล้ว
ปริจจ	ปริ + อิ	คติมฺหิ ในการไป + ตวา	กำหนดแล้ว
ปริจจชิตวา	ปริ + จช	จาเต ในการสละ + ตวา	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริชานนต	ปริ + ณา	อวิโพธเน ในการรู้ + ณา + อนต	รู้รอบอยู่, รอบรู้อยู่
ปริภุญชิตวา	ปริ + ภุช	ปาลนทพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและกลืนกิน + ตวา	บริโภคแล้ว, ใช้น้อยแล้ว
ปริวารेतวา	ปริ + วร	ภตฺยํ ในการเข้าหา + ณา + ตวา	แวดล้อมแล้ว (จ.)
ปริทายิตวา	ปริ + ทา	จาเต ในการสละ + ตวา	ล้อมรอบแล้ว
ปริเทวิตวา	ปริ + เทว	เทวเน ในการร้องไห้ + ตวา	คร่ำครวญแล้ว
ปริวิตกฺเกตวา	ปริ + วิ + ตก	ตกฺกเน ในความตรึก + ณา+ตวา	ปริวิตกแล้ว (จ.)
ปโลเกตวา	ป + ลภ	คติมฺหิ ในความอยากได้ + ณา + ตวา	(ยัง...) ให้อยากได้แล้ว, ประเล้าประโลมแล้ว, หลอกล่อแล้ว
ปวตฺติตวา	ป + วต	วตฺตเน ในการเป็นไป + ตวา	กิ้งเก็ลออกแล้ว, เป็นไปทั่วแล้ว
ปวิชฺเฌิตวา	ป + วิช	ตาทฺพะเน ในการแทง + ตวา	กิ้งแล้ว
ปทาย	ป + ทา	จาเต ในการสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
ปทิตฺติตวา	ป + ทิ	คติมฺหิ ในการไป + ณา + ตวา	ส่งไปแล้ว
ปาเยตวา	ปา	ปาเน ในการตี + ณา + ตวา	(ยัง...) ให้ตีแล้ว
ปิทิตวา	อปี + ฐา	ธารเณ ในการทรงไว้ + ตวา	ปิดแล้ว
ปุจฺฉิตวา	ปุจฺฉ	ปุจฺฉเน ในการถาม + ตวา	ถามแล้ว
ปุเรตวา	ปุร	ปุรเณ ในการเต็ม + ณา + ตวา	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
เปจฺจ	ป + อิ	คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ละไปแล้ว, ในโลกหน้า
โปถेतวา	โปถ	โปถเน ในการทบตี + ณา + ตวา	ทบแล้ว, โบายแล้ว, ตีแล้ว (จ.)
พฺนุชิตวา	พฺนุช	พฺนุชเน ในการผูก + ตวา	ผูกแล้ว
ภาสฺमान	ภาส	วียตฺตฺยํ วาจายํ ในการพูดจัด + อ + มาณ	กล่าวอยู่, เมื่อกกล่าว
ภายेतวา	ภี	ภายเ ในความกลัว + ณา + ตวา	(ยัง...) ให้กลัวแล้ว

ภินทิตวา	ภิท ภิชฺเณ ในการทำลาย, แดก, ทัก + ตวา	ทำลายแล้ว
มณฺญมมาน	มณ ณาณ ในความรู้ + ย + มาน	สำคัญอยู่ (ท.)
มทฺทิตวา	มทฺท มทฺทเน ในการขยำ + ตวา	ขยำแล้ว, ย่ำยีแล้ว
โมทฺมมาน	มูท หล่ส ในความหัวเราะ + อ + มาน	บันเทิงอยู่
ยาจิตวา	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ตวา	อ้อนวอนแล้ว
รกฺขณฺต	รกฺข รกฺขเณ ในการรักษา + อ + อนุต	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รฺวณฺต	รฺ รัทเท ในการทำลาย + อ + อนุต	ร้องอยู่, เมื่อร้อง
รฺวิตวา	รฺ รัทเท ในการทำลาย + ตวา	ร้องแล้ว
รฺทฺมมาน	รฺท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + มาน	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรเปตวา	รฺุท ชำยเน ในการเกิด + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เกิดแล้ว, ปลูกแล้ว
ลคฺคิตวา	ลค ลคฺเต ในการข้องอยู่, ติด, เกี่ยว + ตวา	คล้องแล้ว, เกี่ยวแล้ว
ลภิตวา	ลภ ลาภ ในการได้ + ตวา	ได้แล้ว
วทฺทฺมยฺมมาน	วทฺทฺม วทฺทฺมเน ในความเจริญ + เณ + ย + มาน	(อัน...) ให้เจริญอยู่, คตอยู่
วทฺทฺเมตวา	วทฺทฺม วทฺทฺมเน ในความเจริญ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว, คตแล้ว
วณฺเณตวา	วณฺณ ทิปเน ในการแสดง + เณ + ตวา	พรรณนาแล้ว, แสดงแล้ว (จ.)
วทฺทฺนต	วทฺ วยตฺตฺยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วทฺทฺทิตวา	วทฺทฺท อภิวทฺทฺเน การกราบไหว้ + ตวา	ไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว
วตฺวา	วจ วยตฺตฺยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ตวา	กล่าวแล้ว
วธิตวา	ทน ทิสายํ ในการเบียดเบียน + ตวา	ฆ่าแล้ว
วทฺทฺนต	วทฺ ปาปเน ในการให้ถึง + อ + อนุต	นำไปอยู่, เมื่อนำไป
วายนฺนต	วายน อสฺสฺสาเท ในความพยายาม + อ + อนุต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วาเจนฺต	วจ วยตฺตฺยํ วาจายํ ในการพูดชัด + เณ + อนุต	บอกอยู่, (ยัง...) ให้กล่าวอยู่ (ภ.จ.)
วิกฺกิตฺนฺนต	วิ + กิ ทพฺพวิณฺมเย ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา + อนุต	ขายอยู่, เมื่อขาย
วิจฺริตวา	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว
วิญฺญาเปตวา	วิ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้รู้แล้ว, ออกปากขอแล้ว
วิตฺถาเรตวา	วิ + ธร วิตฺถาเร ในความพิสดาร + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้พิสดารแล้ว
วิทิตฺวา	วิท ณาณ ในการรู้ + ตวา	รู้แล้ว
วิปฺปฺลปฺมมาน	วิ + ป + ลป อนุตฺตเก ในการพูดเพ้อ + อ + มาน	เพ้ออยู่, เมื่อเพ้อ

วิรวนต	วิ + รุ สัทเท ในการทำเสียง + อ + อนต	ร้องอยู่, เมื่อร้อง
วิลปนต	วิ + ลป วิลาเป ในการร้องคร่ำครวญ + อ + อนต	เพื่ออยู่, คร่ำครวญอยู่
วิวิตวา	วิ + วร อวารณ ในการปิดกั้น + ตวา	เปิดแล้ว
วิสฺสชฺเชตฺวา	วิ + สฺชชี จาคเ ในการสละ + เณ + ตวา	สละแล้ว, เปล่งแล้ว, ปล่อยแล้ว(จ.)
วิทฺเจตฺวา	วิ + เทจ พาธเน ในการเบียดเบียน + เณ + ตวา	เบียดเบียนแล้ว (จ.)
วิทฺนํเมตฺวา	วิ + อติ + นมุ นเต ในการน้อมไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
สจฺฉิกตฺวา	สจฺฉิ + กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	กระทำให้แจ้งแล้ว
สชฺชเชตฺวา	สชฺช สชฺชเน ในการตระเตรียม + เณ + ตวา	ตระเตรียมแล้ว, จัดแจงแล้ว (จ.)
สญฺญาเปตฺวา	สํ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ญาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อ่านพร้อมแล้ว
สญฺญาเปนต	สํ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ญาเป + อนต	(ยัง...) ให้อ่านพร้อมอยู่
สทฺททิตฺวา	สํ + ฐา สทฺททเน ในความเชื่อ + ตวา	เชื่อแล้ว, ครัทธาแล้ว
สมฺสฺสาเสตฺวา	สํ + ฮา + สส อสฺสาสมฺหิ ในการหายใจ + เณ+ตวา	(ยัง...) ให้หายใจด้วยดีแล้ว
สมาน	อล ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + มาน	เป็นอยู่, มีอยู่
สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา	สํ + ปฏฺิ + อิสฺ อิจฺฉากนฺตฺสฺ ในความปรารถนาและรักใคร่ + ตวา	รับพร้อมแล้ว
สมฺมปฺปชาน	สมฺมา + ป + ญา อวโพธเน ในการรู้ + นา+มาน	รู้ทั่วโดยชอบอยู่, เมื่อรู้ทั่วโดยชอบ
สทิตฺวา	สท ขนฺตฺย ในความอดทน + ตวา	อดทนแล้ว
สฺถนฺต	สฺถ สวณ ในการฟัง + ญา + อนต	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
สฺถตฺวา	สฺถ สวณ ในการฟัง + ตวา	ฟังแล้ว
โสจิตฺวา	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + ตวา	เศร้าโศกแล้ว
ทนตฺวา	ทน ทิสาย ในการเบียดเบียน + ตวา	เบียดเบียนแล้ว, ฆ่าแล้ว
ทฺรายนาน	ทเร ลชฺชาย ในความละอาย + อ + มาน	ละอายอยู่, เมื่อละอาย (ภ.)
ทฺรําเปตฺวา	ทฺร ทฺรณ ในการนำไป + ญาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นำไปแล้ว
ทฺตฺวา	ทฺ สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + ตวา	เป็น, เป็นแล้ว

บรรณานุกรม

พระพุทธรักษาจารย์. **ธมฺมปทฎกถา (ปจโฆ ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระพุทธรักษาจารย์. **ธมฺมปทฎกถา (ปจโฆ ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระสิริสุ่มงคลเถระ, ธมฺมปทฎกถาคาถาโยชนา, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.

พระวรสามโพธิมหาเถระ, ธมฺมปทฎกถากฎีกา, ศิษย์หลวงพ่อดัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.

พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระพุทธรูปปิยเถระ. **ปทรูปสิทธิ**. พระมหาชาติพิงศ์ อุดตมปญโญ ปรีวรรัต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสตร์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.

พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ชาติวัตถสังคหปาฐนีสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

————, ธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.

อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., ธรรมบทภาคที่ ๑ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

ฉบับภูมิพโลภิกขุ, ธรรมบทและธมฺมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๕๑.

สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, ธรรมบท ภาคที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

พระมหาชาติพิงศ์ อุดตมปญโญ, วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒), กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , **รูปลัทธิที่ปนี**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.

พระมหานิชัยม อุตตโม, หลักสูตรย่อ บาลีไวยาकरण ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเซียง, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ

ชื่อ-ฉายา	พระมหาธิติพงษ์ อุดมปญโญ (เข็มนเทียนะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดพิบูลทอง ถนนเทอดพระเกียรติ ตำบลวัดซลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐
ผลงาน	๑. รูปลัทธิที่ปณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักขะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามขยาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมติกาลสำหรับวินิจัยสิกขาบท

**รายชื่อผู้ร่วมทำบุญพิมพ์หนังสือ
ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ (เล่ม๑, ๒, ๓)**

1. กลุ่มสายบุญวัดจากแดง

1. กลุ่มพระบาลีเบื้องต้น รุ่น 2560	2,800 บาท
2. คุณพ่อสุนทร คุณแม่สุจินต์ สุนทรภูษิต และครอบครัว	4,000 บาท
3. พระมหาวิรัช ภูริปัญโญ	1,000 บาท
4. คุณเย็นจิต, คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์ และนายันทวัฒน์ บุญชัยเสรี	2,000 บาท
5. คุณสรพงษ์ ศักดิ์สินธุ์ชัย	1,000 บาท
6. คุณทรงศนีย์ สิริชนพงศ์	500 บาท
7. คุณสมบัติ มาสติดิษฐ์ชัย	200 บาท
8. คุณเบญจจาก พุกกะมาน	100 บาท
9. คุณสมทรง สุขจน์งามกุล	500 บาท
10. คุณณัฐชไม แซ่ลิ้ม	1,000 บาท
11. คุณเมธวีร์ นิธิปัญญาวาณิชย์	1,000 บาท
12. คุณอุทัยรัตน์ นิธิปัญญาวาณิชย์	100 บาท
13. คุณวนิดา ธีระกุลชัย	500 บาท
14. คุณศิริรัตน์ วุฒิวงศ์ไพศาล	500 บาท
15. คุณเรืองศรี คลังสมบูรณ์	1,000 บาท
16. คุณสังวรณ์ ชาวสอาด	1,000 บาท
17. น.ส. ไศภิชฐ์ ส่างกุล	1,000 บาท
18. น.ส. รวิวรรณ อนันตกุลนธิ	1,000 บาท
19. นางสรียา วุฒิชชาญ	1,000 บาท
20. ด.ญ. ญาตาภา แสงภาศนีย์ คุณยศรินทร์ โชติเสน คุณชนดล มงคลชัย	100 US\$
21. คุณสุมาลี ไชยสง่า อุทิศให้นายบุญสี ไชยสง่า	200 บาท
22. คุณธนพร ปานเสมศรี	1,000 บาท
23. คุณสิริรัตน์ คุณแม่เปรมจิตต์ บวรวัฒนวงศ์ และคุณไพศาล ฆโนทัย	3,000 บาท
24. นายธราวัฒน์ ตวงจิตต์สุนันท์	500 บาท
25. นายพิชฌุฑม์ ตวงจิตต์สุนันท์	500 บาท
26. นางณัฐวรรณ ปฏิภากรมณฑล และครอบครัว	1,000 บาท

27. นายสมชาย นางรจิต วงศ์ปิยะสถิตย์ และครอบครัว	1,200 บาท
28. คุณเยาวลักษณ์ วรรณะพิศิษฐ์	7,000 บาท
29. คุณอารี วงศ์ศรี	2,000 บาท
30. คุณณฤทัย อุ่สุวรรณธรรม	1,000 บาท
31. คุณทักษิณา รัตนกิจตระกูล	1,000 บาท
32. สุวิไล จรัสเลิศรังษี	300 บาท
33. คุณวิภาทร - คุณสุวรรณา จรูญชัยอนันต์	2,000 บาท
34. คุณชยพร พรสวัสดิ์	5,000 บาท
35. คุณจิตินันท์ พรสวัสดิ์	1,000 บาท
36. คุณรักษ์สมน พรสวัสดิ์	1,000 บาท
37. คุณพิสิษฐี พรสวัสดิ์ และครอบครัว	500 บาท
38. คุณพรภาค เรืองสุวรรณ	1,000 บาท
39. คุณจิราภรณ์ เวคะวนิชย์	2,000 บาท
40. คุณพากร มีบรรจง	3,000 บาท
41. คุณบุหงา เลี้ยวไพโรจน์	1,000 บาท
42. ร้านข้าวหลามแม่ไข่รางวัลดีเด่น	720 บาท
43. คุณอัมพร ตรีธารทิพย์เลิศ	1,000 บาท
44. คุณสุนี เสรีรัตน์	2,000 บาท
45. คุณสุวรรณา บุญเกียรติ	2,000 บาท
46. พระกฤษฎา สนฺตจิตโต	500 บาท
47. คุณธีพร สาทประเสริฐ	500 บาท
48. น.ส. ศิริรัตน์ วุฒิมวงศ์ไพศาล	300 บาท
49. นางมลิวल्ली พบศิริ	390 บาท
50. คุณณฐนนท์ รัตนวิจารณ์	500 บาท
51. คุณจิราภา จิระพงษ์	500 บาท
52. คุณสุดา ปิ่นทอง	500 บาท
53. คุณชูศักดิ์ ศรีรัตนกุล	100 บาท
54. คุณสุรินทร์ เสกกุล	300 บาท
55. คุณจิตาภา สีเหลือง	200 บาท
56. คุณนภาพร วุฒิคำประพันธ์	100 บาท

57. คุณสุดา อุบลรัตน์	500 บาท
58. คุณกัณฑพร เวชพานิชย์	2,000 บาท
59. คุณเกศสุดา เอื้อวิทยาสุภร	1,000 บาท
60. พระมหาเหลืองทอง อานนโท	500 บาท
61. พระพรหมระทม สุกวโร	300 บาท
62. คุณพัชรา สุทธิสำแดง	1,000 บาท
63. คุณพรทิพย์ โตใหญ่	800 บาท
64. คุณประสาธน์ สมสกุล	200 บาท
65. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	200 บาท
66. คุณสงวนชัย สุวรรณชีวะศิริ	100 บาท
67. คุณฉวีวรรณ, คุณเสน่ห์, คุณชมพูนุช และคุณวรกมล โมนะ	2,000 บาท
68. คุณภัทรี วยอดมวุฒิ (บัวย)	2,000 บาท
69. คุณมยุรี การเจริญ (เยาว์)	10,000 บาท
70. พระมหาประสาท เขมาภิรโต	300 บาท
71. คุณณัฐกริช ยงไพศาลทรัพย์	1,000 บาท
72. คุณปณัฎดา พังสะอาด	500 บาท
73. คุณสุตคหนึ่ง จันทร์ประภาพร และเพื่อน	8,500 บาท
74. คุณชนาพร คุณณัชภัค พรลาภาวิชกุล	4,500 บาท
75. คุณชูศรี ศรีชนูธรรมกุล	4,500 บาท
76. คุณสุนันทา ศิริอาภาภานนท์	5,000 บาท
77. คุณกุลชลี - คุณธราตรี - คุณยุพิน อรุณศิริวัฒน์	300 บาท
78. คุณสิออน (สปป.ลาว)	1,000 บาท
79. ร้านพลอยไทย	1,000 บาท
80. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม (สปป.ลาว)	1,000 บาท
81. ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม (สปป.ลาว)	200 บาท
82. คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์	2,000 บาท
83. คุณเพ็ญศรี บุญรัตน์	2,000 บาท
84. คุณวิไล สีสรรพ์	2,000 บาท
85. คุณไทรรงค์ มาภิรมย์	2,000 บาท
86. คุณชัชภัสสร จงธรรมสุขยิ่ง	1,000 บาท

87.	คณะนักศึกษาวैयाกรณ์บาลีเบื้องต้นศิษย์ พ.ม. พิริยะ ฐริมาโณ	2,500 บาท
88	คุณนภาพร อัจฉราฤทธิ์	1,000 บาท
89	นพ. วรพล ทัฏฐสกุล	500 บาท
90	คุณสุจินดา ตั้งอมรสิริโชค	1,000 บาท
91	คุณจงลักษณ์ ธรรมนิยมศักดิ์ พร้อมญาติมิตร	5,000 บาท
92	คุณนันทนัช เกลียวอรรคเดช	200 บาท
93	คุณศิริรัตน์ วุฒิมวงศ์ไพศาล	1,000 บาท
*94	คุณยุพิน พรรัตนพิทักษ์	1,500 บาท
95	ครอบครัวโอวาทาจารย์	500 บาท
96	คุณเรวดี จิรพนิช	1,000 บาท
97	คุณศิริพร ศรีทอง	1,000 บาท
98	ดร.อรสุดา เจริญรัต	200 บาท
99	คุณศิริรินทร์ โชติเสน	200 บาท
100	คุณเพ็ญศรี บ้านไกรทอง	100 บาท
101	คุณปราณี ฟองสมุทร	100 บาท
102	คุณชูศักดิ์ เตชะสันติสุข	1,000 บาท
103	คุณธนวรรณ เตชะสันติสุข	1,000 บาท
104	คุณปรีชา - คุณบังอร เตชะสันติสุข	1,000 บาท
105	คุณอรุณ เขียงทอง	1,000 บาท
106	น.ส. อภิชยา อุกฤษฏาพัชร	1,000 บาท
107	คุณจริยา ศรีพงษ์	100 บาท
108	คุณกวี - คุณวนิดา เสาร์โสภณ	500 บาท
109	คุณหญิงวารุณี พรหมนอก	1,000 บาท
110	คุณสรภาพ คงจินดา	300 บาท
111	คุณวินิตา เทพวัลย์	1,000 บาท
112	คุณอารี พรพรรณันท์	700 บาท
113	คุณปทุมภรณ์ แซ่จิ่ง	200 บาท
114	รศ.บัญญัติ สุขเจริญ	200 บาท
115	คุณพรพิมล อุ่ณอนันต์	1,000 บาท
116	คุณบุญนำ พันธุ์แย้มมาลี และครอบครัว	2,000 บาท

117	รศ.อาภาพันธ์ ศรีสรินทร	2,800 บาท
118	นพ.มานิส รัตนมาศ	3,000 บาท
119	อาจารย์รุจิรา นิลเพชรพลอย	100 บาท
120	รศ.กฤษณา ปทีปโชติวงค์	1,000 บาท
121	อาจารย์ชันทักัย เจนพาณิชย์	1,000 บาท
122	คุณกรรณิกา สว่างวารีสกุล	5,000 บาท
123	คุณพ่อวิชัย - คุณแม่เอมอร ชาญวานิชพร	1,000 บาท
124	คุณชลิต - คุณปริชาติ - คุณपालิต - คุณพิณทิพย์ โชติเสน	550 บาท
126	คุณฐปณี ณัฐธินิชา - คุณเดือนเพ็ญ ประชุมพันธ์	2,000 บาท
127	คุณศุภาสุตตา ศิริมงคลนัทร	300 บาท
128	คุณสุภาพร หลายเจริญทรัพย์	400 บาท
129	หม่อมหลวงฐิติพรรณ ทองแถม	200 บาท
130	คุณสมใจ - คุณศิริพร สิริสกุลทอง	2,000 บาท
131	คุณพิชาพร - คุณโจจน์เนส คุณเลิน	1,000 บาท
132	คุณพัชรินทร์ แทนศิริ	500 บาท
133	คุณโสภาวรณ แทนศิริ	500 บาท
134	คุณสุธีรา อีลินอยส์	500 บาท
135	คุณภาณุกา เจียมสกุล	100 บาท
136	คุณกฤษณา สิทธิรักษ์	500 บาท
137	คุณสุพิทพัฒน์ หมั่นสะท้อน - คุณมยุรี นิยมใหม่	200 บาท
138	คุณโสภณ แทนศิริ	500 บาท
139	คุณชูศักดิ์ - คุณสมใจ โกเศยะโยธิน	200 บาท
140	คุณพีรวัฒน์ เปรมชื่น	10,000 บาท
141	คุณสมุทรา - คุณวิไลวรรณ คณาญาติ	5,000 บาท
142	คุณอรพินท์ เจริญรัชต์	300 บาท
143	คุณวศิน เจริญรัชต์	300 บาท
144	คุณอาบทิพย์ ส่งกิตติสุนทร	300 บาท
145	คุณปรีชา ส่งกิตติสุนทร	300 บาท
146	คุณนันทศรี ส่งกิตติสุนทร	100 บาท
147	คุณพิรัชย์ สุจริตกุล และครอบครัว	300 บาท

148	คุณนุชา รอดบุญส่ง และครอบครัว	300 บาท
149	คุณกุศล - คุณสังเวียน สมบัติ	1,000 บาท
150	คุณปณิดา รุจิวิลาส - คุณสุทธา จิตรชนบรรจง และครอบครัว	1,000 บาท
151	พ.อ.อาทิตย์ - คุณดาววาลี - คุณสาธิตา พุกกะณะสุต	500 บาท
152	คุณจิระพงษ์ - คุณสุขุมาลัย เตียพิริยะกิจ	2,000 บาท
153	คุณยศรินทร์ โชติเสน	1,000 บาท
154	พระมหาวินิต จันทูปโม	500 บาท
155	คุณกานดา เอนกลาภากิจ	2,000 บาท
156	คุณกนกศกรณ์ ศรีนาค	1,500 บาท
157	คุณกษิติศ จันทร์ขาว	500 บาท
	รวมสายบุญวัดจากแดง	204,170 บาท
		100 US\$

2. กลุ่มสายบุญคุณเสริมสุข ปัทมสถาน

1	พระครูวรปัญญาคุณ	10,000 บาท
2	พลโททวีร์ - คุณเสริมสุข ปัทมสถาน	150,000 บาท
3	คุณประเสริฐ - คุณสุวรรณ เตชะวิบูลย์	50,000 บาท
4	คุณแม่ทองสุข ศิริกันตารากรณ์	50,000 บาท
5	คุณกาญจนา เรื่องจินดา	30,000 บาท
6	คุณศิริมา เจนจินดาวงศ์	30,000 บาท
7	พลตรี นพ. นพพร - คุณวัลลภา เชยพันธุ์	30,000 บาท
8	“คณะศิษย์ พญ.อมรา มลิลลา - ก่อนที่จะกลับฟ้า”	22,120 บาท
9	คุณวรางคณา เทพหัสดิน ณ อยุธยา	20,000 บาท
10	คุณรัตนา ศิริจิตร และครอบครัว	20,000 บาท
1	คุณมรกต เข็ดชูวงศ์สันติ และครอบครัว	12,000 บาท
12	พระมัธยม สนตจิตโต	10,000 บาท
13	คุณยายสุวรรณี่ ชมินทร์	10,000 บาท
14	คุณสุรกิจ - คุณวงศ์พรรณ - คุณเปี่ยมัท สัจจะรัตนะโชติ	10,000 บาท
15	คุณรัชณี ตรีพิพัฒนกุล และ ครอบครัว	10,000 บาท
16	คุณณิชาภัทร อาร์ค	10,000 บาท

17	คุณอมเรศ ศิลาอ่อน	10,000 บาท
18	คุณน้ำทิพย์ กุวงษ์	10,000 บาท
19	คุณวิมลวรรณ ศตุงคารินทร์	10,000 บาท
20	คุณศุภวรรณ ศตุงคารินทร์	10,000 บาท
21	คุณสมบูรณ์ ศุภศิริภิญโญ	10,000 บาท
22	คุณไพบูลย์ ศิริภาณุเสถียร	10,000 บาท
23	คุณกาญจนา ภาคภากร และครอบครัว	9,000 บาท
24	คุณเพชรรัตน์ สุวรรณมานนท์	5,000 บาท
25	คุณบุบผา อมรเกียรติขจร	5,000 บาท
26	คุณธวัช พงศ์สุรางค์	5,000 บาท
27	คุณบุญเลิศ - คุณอุษณีย์ สว่างกุล	5,000 บาท
28	ดร.เศรษฐวุฒิ - คุณวีรวรรณ สุทธิวาทนฤพุมิ	5,000 บาท
29	คุณวัลย์พร ปกมนตรี	5,000 บาท
30	คุณโสภณ	5,000 บาท
31	คุณจันจวีร์ อนุกุลกิจกุล	5,000 บาท
32	คุณกวี คุณปรารงค์มาศ นิตินธรรม	5,000 บาท
33	คุณชูศักดิ์ - ด.ช. นภานต์ พิชิตธนารักษ์ และคุณเสาวนีย์ สุวรรณนิกษะ	5,000 บาท
34	คุณศรีรัตน์ ชูโชติถาวร	4,000 บาท
35	คุณสมภาพ - คุณสว่างจิตร์ อัครวฤทธิ์ไกร	4,000 บาท
36	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	4,000 บาท
37	คุณจันทร์เพ็ญ ตั้งมั่นอนันตกุล	3,500 บาท
38	คุณไกรวิชญ์ ศาสตราหา	3,000 บาท
39	คุณสุภาพร คุณวัฒนาถาวร	3,000 บาท
40	คุณรัตนาวลี อินโอสานนท์	3,000 บาท
41	คุณไชศรี เนื่องสิขษาเพียร	3,000 บาท
42	คุณเจนณรงค์ ภูภิรมย์	3,000 บาท
43	คุณยุทธชัย เตยะราชกุล	3,000 บาท
44	คุณโรจนา โกวิทวัฒนพงศ์	3,000 บาท
45	คุณวัลลี แสงวีระพันธุ์ศิริ	3,000 บาท
46	คุณจิราพร เปรมโยธิน	3,000 บาท

47	คุณภูมิมิวัฑก์ - ด.ญ. ชิริดา นันทาณิขย์	3,000 บาท
48	คุณดาวรัตน์ มิ่งฉาย	3,000 บาท
49	คุณชนกร ธนวัตเดโชชัย	3,000 บาท
50	คุณบุญยกักร์ วณิชพันธ์ุ์	2,000 บาท
51	คุณสุภาพรรณ เดโชพลชัย	2,000 บาท
52	คุณอุดมพร สิริสุทธิ	2,000 บาท
53	คุณสรณา จิรารัตน์สกุล	2,000 บาท
54	คุณประภาวดี รมณีย์ธรรม	2,000 บาท
55	คุณสุวรรณา ตั้งกุลพานิชย์	2,000 บาท
56	คุณชนพล เทพบรรเทิง	2,000 บาท
57	คุณโฉมสุดา เทพบรรเทิง	2,000 บาท
58	คุณเพ็ญจันทร์ จริเกษม	2,000 บาท
59	คุณมาลัย ว่องวัฒนโรจน์	2,000 บาท
60	คุณจินตนา ศิริสันชนะ	2,000 บาท
61	คุณนิเวศน์ คุณานพรัตน์	2,000 บาท
62	คุณदनัย กานดาวรงค์	2,000 บาท
63	คุณสงวน กิตติศิริพรกุล	2,000 บาท
64	คุณสุชาดา กิตติศิริพรกุล	2,000 บาท
65	คุณนงลักษณ์ มงคลยศ	2,000 บาท
66	ดร. อังครัตน์ เปรียบจริยวัฒน์	2,000 บาท
67	ม.ล. อาภาวดี เทวกุล	2,000 บาท
68	คุณรัศมี ศุภศรี	2,000 บาท
69	คุณสุวิชญ โรจนวานิช	2,000 บาท
70	คุณขวัญชนก ธนวิชชบูรณ์	2,000 บาท
71	คุณอรุณี ลือธีระศุภกุล	2,000 บาท
72	คุณประเสริฐพันธ์ุ์ พิพัฒน์กุล	2,000 บาท
73	คุณธีระชัย ภูวนาถนรานุบาล	2,000 บาท
74	คุณเสาวนิจ เหลืองอรุณรุ่ง	2,000 บาท
75	คุณสุขเกษม สุธรรมบุตร	2,000 บาท
76	คุณฉัตรสุดาภรณ์ อัมพรพันธ์ุ์	2,000 บาท

77	คุณวัลภา พัฒนาการณ์	2,000 บาท
78	คุณทิพย์วิมล แสงเดือน	2,000 บาท
79	คุณดัชนี่ เอื้อชูเกียรติ	2,000 บาท
80	คุณศิริพร ดอกไม้งาม	2,000 บาท
81	คุณสรพงษ์ ศักดิ์สินธุ์ชัย	2,000 บาท
82	คุณธนาวรรณ แยมประเสริฐ	2,000 บาท
83	คุณกฤษฎาพร แซ่เฮ้ง	2,000 บาท
84	คุณชาญชัย - คุณวณี ธรรมรัตโนทัย และคุณปานใจ กิติสุข	2,000 บาท
85	คุณมาลินี จันเจอบุญ	2,000 บาท
86	น.พ.เมธี วงศ์ศิริสุวรรณ	2,000 บาท
87	คุณนิภา สุดสงวนชัย	2,000 บาท
88	คุณศศิกร ตั้งพันธ์สุริยะ	2,000 บาท
89	คุณจรรยาลักษณ์ พิมพสุต	2,000 บาท
90	คุณศิริพร มงคลทวีสิทธิ์	1,500 บาท
91	คุณสุภาณี เตชผาติพงศ์	1,500 บาท
92	คุณวินิตา แก้วทนต์	1,500 บาท
93	คุณทวี - คุณมะลิวรรณ แสงเดือน	1,500 บาท
94	คุณสุภาณี สายสนธิ์	1,200 บาท
95	คุณวีระชัย กิตติศิริพรกุล	1,000 บาท
96	คุณขวัญจิต อินทรสุขศรี	1,000 บาท
97	คุณร่ำภาวดี พรประสิทธิ์	1,000 บาท
98	คุณวรรณรัตน์ บุญญาวัฒน์	1,000 บาท
99	คุณดารารัตน์ คุณานพรัตน์	1,000 บาท
100	คุณสุพัตรา จารุพัฒน์	1,000 บาท
101	คุณกรพินธุ์ โอพารเสถียรกุล	1,000 บาท
102	คุณการะเกด รัตนปัญญารัตน์	1,000 บาท
103	คุณสินีรัตน์ ศรีประทุม	1,000 บาท
104	คุณชนาธิป คล้อยสวาท	1,000 บาท
105	ครอบครัวคล้อยสวาท	1,000 บาท
106	คุณสุกัญญา คุณานพรัตน์	1,000 บาท

107	คุณชัชวรีย์ สุวชูเพชรน้อย	1,000 บาท
108	คุณอุทัยวรรณ หาขุน	1,000 บาท
109	คุณสุเมธ ศิริคุณโชติ	1,000 บาท
110	คุณกัลยกร รัญญศิริ	1,000 บาท
111	คุณพงศ์พัฒน์ เปี่ยมปัญญาศิลป์	1,000 บาท
112	คุณณภาภัช เต็มมโนธรรม	1,000 บาท
113	พญ. นิสิตา จิ่งเจริญสุขยั้ง	1,000 บาท
114	คุณเดือนตา สุเกียรติกุล	1,000 บาท
115	คุณสมศักดิ์ ฉากเขียบ	1,000 บาท
116	คุณอรวรรณ จันทรปะทิว และครอบครัว	1,000 บาท
117	คุณณัฐวดี วิวิธเมธีวงศ์	1,000 บาท
118	คุณณัฐสิทธิ์ ฟองเขียบ	1,000 บาท
119	คุณธนวัฒน์ - คุณสารัช เขยพันธ์ุ	1,000 บาท
120	คุณพวงเพ็ญ เปี่ยมทิพย์มโนส	1,000 บาท
121	คุณขวัญศิริ วรรณชนะ	1,000 บาท
122	คุณทิพาพร วงศ์สุรสิทธิ์	1,000 บาท
123	คุณทิพวัลย์ สวัสดิวัฒน์	1,000 บาท
124	คุณสิริ จริงจิตร	1,000 บาท
125	คุณรัฐกานต์ ฤทธาคณี	1,000 บาท
126	คุณสมจิต โสมสิรินาค	1,000 บาท
127	คุณฉันทนา - คุณปรียวันท์ สติรกุล	1,000 บาท
128	คุณประชา แสงทองสุข	1,000 บาท
129	คุณกฤษณา อยู่หลาย	1,000 บาท
130	คุณพนิดา ขอบวณิชชา	1,000 บาท
131	คุณพยุ่ง พุ่มพวง	1,000 บาท
132	คุณศุภวรรณ เฟื่องขจรศักดิ์	1,000 บาท
133	คุณสุภาวดี ล้อทองแ่ง	1,000 บาท
134	คุณพิรพร คล่องเวสสะ	1,000 บาท
135	คุณพรเพ็ญ เพชรสุขศิริ	1,000 บาท
136	อ.สุมาลัย พาณิชย์กุล	1,000 บาท

137	คุณสุทัศนภรณ์ วงศ์ตระกูล	1,000 บาท
138	กองทุนวิภาวดี (สำรวม)	1,000 บาท
139	คุณปยุณวีร์ รัชพันธ์ชัย	1,000 บาท
140	ครอบครัวพงษ์ไรรพีช	1,000 บาท
141	คุณปราณี ศรีธนากรกุล และครอบครัว	1,000 บาท
142	คุณจรัสพร เกล็ดมณี	1,000 บาท
143	คุณวสันต์ - คุณพัชรีวิญญ์ ผลเจริญ	1,000 บาท
144	คุณสุชาติ - คุณละมัย - คุณสุรติ สุวรรณนิทชะ	1,000 บาท
145	คุณสรพรวิชญ์ เอี่ยมอ่อน	1,000 บาท
146	คุณพัชรี ตั้งกอบลาภ	1,000 บาท
147	คุณเบ็ญจา ศิริรัตน์	1,000 บาท
148	คุณกรรณิการ์ คติวิชชา	500 บาท
149	คุณณรรจนพงศ์ พิมพ์พิน และคุณสุวิมล แต่พานิชเจริญ	500 บาท
150	คุณราเชนทร์ รัชญาผล	500 บาท
151	คุณอนุธิดา วงศ์เล็ก	500 บาท
152	คุณนงเยาว์ คุณานพรัตน์	500 บาท
153	คุณเพ็ญจันทร์ - คุณรุ่งโรจน์ - คุณชมพูนุช - คุณแคทลียา บุญผูก	500 บาท
154	คุณราเชนทร์ - คุณสายสมร - คุณสุทธิดา รัตน์โรจนากุล	500 บาท
155	คุณสมโภชน์ อินแบน	500 บาท
156	คุณปาลิตา ญาติรักษ์	500 บาท
157	คุณเบญจมาศ จอนใจตรง	500 บาท
158	แม่ชีชนภัทร รักประดิษฐ์ อุทิศให้แม่เพลิน ณ นคร	500 บาท
159	คุณสุวิทย์ - คุณทัศนีย์ กอปรวิริยะกิจ	500 บาท
160	คุณนฤมล สุพละเศรษฐ์ และคุณนภา แซ่ฉั่ว	500 บาท
161	คุณรัชนี้ภรณ์ วิจิตรสาร	500 บาท
162	คุณดวงใจ ลิ้มสกุล	500 บาท
163	คุณสมพิศ ศรีรัตน์	500 บาท
164	คุณเจตโณม กะลัมพะเหติ	500 บาท
165	คุณสุปราณี ศรีประทีนรัตน์	500 บาท
166	คุณชวนพิศ นวลงาม	500 บาท

167	คุณท้าววรรณ ศรีสหการ	500 บาท
168	คุณนิตย นิมลสิทธิกุล	500 บาท
169	คุณเสาวนีย์ พงศกรเสถียร	500 บาท
170	คุณกนกนันท์ โสวัณนสกุล	500 บาท
171	คุณอณัญญา - ด.ช. เลโอ พรอช	500 บาท
172	คุณรัตตินันท์ วิชชุเกรียงไกร	500 บาท
173	คุณกฤดาภรณ์ เจริญวงศ์	500 บาท
174	คุณจรงค์ษ์ เพิ่มมงคล	500 บาท
175	คุณกาญจนา วิวัฒน์เจริญ	500 บาท
176	คุณอารีย์ จันทร์ชีวะ	500 บาท
177	คุณอารยา ชุ่มสาย ณ อยุธยา	300 บาท
178	คุณฤทศ วงษ์หงษ์	300 บาท
179	คุณศุภรานันท์ รองสำลี	300 บาท
180	คุณวาริน สุรีย์เหลืองขจร	300 บาท
181	คุณวัชรีย์ พุฒชาติ	300 บาท
182	คุณอรพินท์ วิศวางกูร	300 บาท
183	อ.เสาวภา สุปการ	300 บาท
184	คุณจันทร์ฉาย นามจันทร์ทีก	200 บาท
185	คุณปิยวรรณ ปิยศิริภิมย์	200 บาท
186	คุณระวีวรรณ หลวงราช	200 บาท
187	คุณเกื้อกุล เหล่าวัฒนพงษ์	200 บาท
188	ท่านรตน ธรรมเมธา	200 บาท
189	คุณอังคณา ปาวิสุทธิ	200 บาท
190	คุณจตุพร สิริกวินกิจ	200 บาท
191	คุณพรรณวดี สายวงศ์	200 บาท
192	คุณเบญญาภา หาญญานันท์	200 บาท
193	คุณสุกัญญา จรูญยิ่งยง	200 บาท
194	คุณสุภาภรณ์ จรูญยิ่งยง	200 บาท
195	คุณสุนันทา ทับทิม(ตะ)	200 บาท
196	คุณวิชยา สุคนธมาลี	200 บาท

197	คุณขนิษฐา เสงประสิทธิ์	200 บาท
198	คุณสมศักดิ์ จรรโลงวิทยา	108 บาท
199	คุณสมพร นิจภากร	100 บาท
200	คุณปัทมา แก้วเณร	100 บาท
201	แม่โก	100 บาท
202	คุณศิลป์ชัย จารุศิริเวช	100 บาท
203	คุณปณิสรา งามบุญ	100 บาท
	รวมยอดเพื่อพิมพ์หนังสือธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ	804,828 บาท

3. กลุ่มสายบุญวัดสุทธาโกษ

1	คุณอานนท์ คุณศรีนิต เพ็ชรน้อย พร้อมบุตรและธิดา	10,000 บาท
2	คุณสำรวจ คุณเฉลิม วันเจียม และครอบครัว คุณวัชรโรภาศ คุณวัลวิภา วันเจียม และครอบครัว คุณอโณทัย วันเจียม	5,700 บาท
3	คุณสาวกิมไฉ ประเสริฐสุโข, คุณอเนก คุณถวัลย์อนันตทิพยเมธี และครอบครัว คุณวิชา คุณเจริญพร เลิศกิจคุณานันท์ และครอบครัว	5,000 บาท
4	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	4,500 บาท
5	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	3,870 บาท
6	คุณแม่ขวัญ ยิ้มเยื่อน	3,000 บาท
7	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	3,000 บาท
8	คุณวิลาส คุณจิตติพร บุษปนิกรกุล และครอบครัว	2,000 บาท
9	คุณอนงค์ จันทปัญญา และครอบครัว	1,200 บาท
10	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	1,200 บาท
11	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	1,200 บาท
12	พระอัสสนี อสุสรสีโล	1,000 บาท
13	พระมนต์ธร จารุธมฺโม	1,000 บาท
14	ครอบครัว คุณวสมาน สีน้าเงิน	1,000 บาท
15	พระบุญเรือง จานวโร	1,000 บาท
16	ครอบครัว คุณโสณน้อย สีน้าเงิน	1,000 บาท
17	ครอบครัว คุณโนรี ลาวเกษม	1,000 บาท
18	ครอบครัว คุณชานินทร์ ลาวเกษม	1,000 บาท

19	ครอบครัว คุณพ่อสุด และคุณแม่ประไพร์ ชีชนะ	1,000 บาท
20	ครอบครัว คุณจิตราภรณ์ ศิริเศรษฐ์	1,000 บาท
21	คุณดวงพร และเพื่อนร่วมงาน	1,000 บาท
22	พระสมยศ กนตสีโล	1,000 บาท
23	คุณพัฒนา และครอบครัว	1,000 บาท
24	คุณทวี คุณศรีเวียง ยิ้มเยื่อน และครอบครัว	1,000 บาท
25	คุณกำไลทอง คุณสะอั้ง จำเริญ	1,000 บาท
26	คุณเฉลิมเกียรติ คุณนิชาภา จำเริญ, คุณเนือทิพย์ ช้างเงิน	1,000 บาท
27	คุณสน ลาวเกษม	1,000 บาท
28	คุณนาฏอารี คุณจันทรา คุณนิโลบล คุณคุณานนท์ ระย้า และคุณอานนท์ ด.ช. อริยะ รัตนธรรม คุณวรางค์รัตน์ วงค์ภักดี	1,000 บาท
29	คุณสงวน คุณหลักเมื่อ การะเกตุ และครอบครัว	1,000 บาท
30	คุณลำดวน สมัครามัญ และคุณกรรณิกา ภัทรพรรณ	1,000 บาท
31	คุณสมศักดิ์ ลาวเกษม และคุณเพลินตา แป้งหอม	1,000 บาท
32	คุณสุรัชชัย คุณนันทิชา ด.ช.วณัฐพงศ์ ด.ญ. อรณิชาชา อยู่เย็น	1,000 บาท
33	พนักงานบริษัทกุลธรเคอร์บี จำกัด แผนก EPPC, EPMC	285 บาท
34	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	500 บาท
35	ครอบครัว เด็กหญิง อนามิกา ทาวัน	200 บาท
36	นางสาวกนกวรรณ ฉายสุริยะ และครอบครัว	200 บาท
37	นาวาเอก(พิเศษ) ธรรมรงค์ คุณหอม พร้อมครอบครัว	2,000 บาท
38	วัดสุทธาโกชน์	35,145 บาท
	รวมสายบุญวัดสุทธาโกชน์	100,000 บาท

4. กลุ่มสายบุญวันงานฉลองหนังสือรูปสัทธิที่ปี

1.	คุณกมลวัลย์ เมฆปราสินต์	200 บาท
2.	คุณอุ๋นเรื่อน เทียมศักดิ์	5,000 บาท
3.	คุณเสาวลักษณ์ จำลองลักษณ์	200 บาท
4.	คุณกาญจนา วิวัฒน์เจริญ	300 บาท
5.	น.ท. วิเชียร พงษ์สกุล	300 บาท
6.	คุณสมทรง ธนุบรรพ์	300 บาท

7. คุณโรจนา โกวิทวัฒนพงศ์	500 บาท
8. คุณอัมรา โกวิทวัฒนพงศ์	1,000 บาท
9. คุณสุพาณี สุพงศ์พัฒนกิจ	1,000 บาท
10. แม่ชีกฤตพร กิ่งแก้วและ คณะพระอภิธรรม	5,000 บาท
11. แม่ชีชนัสพร พุฒภิบูรณ์	1,300 บาท
12. อ.หนูนา - คุณศิริรัตน์ วุฒิพงศ์ไพศาล	2,000 บาท
13. คุณสุวิทย์ ปิยธรมโม	1,000 บาท
14. คุณอินทิรา วงกะวัน	1,000 บาท
15. คุณพรกมล โตรุ่ง	1,000 บาท
16. คุณอัจฉริยา เกตุทัต	2,000 บาท
17. คุณอาภากร จันท์ศรีทอง	200 บาท
18. คุณทองดี กิจจะ	200 บาท
19. คุณจุฑามาศ อินจันทร์ - คุณมณี คุณกัญญา จันท์กำเนิด คุณเสน่ห์ โมนะ	1,000 บาท
20. คุณไพศาล ชโนทัย	80 บาท
21. คุณวีณา คีวงามพริ้ง	200 บาท
22. คุณพุมพิชมา เรื่องชัยนันท์	200 บาท
23. คุณธีระ อยู่เล็ก	500 บาท
24. คุณบัวลม วิทยานนท์	100 บาท
25. คุณสุรางค์ ดำรงชนสมบัติ	100 บาท
26. คุณนวลยง โชติวิเชียร	300 บาท
27. คุณสมศักดิ์ เขษมกิจขจร	200 บาท
28. คุณธนพร ชีรพลาสุข	100 บาท
29. คุณสุวิมล แซ่ตั้ง	100 บาท
30. คุณจิตาภา - ศิวพงษ์ นิลประพันธ์	150 บาท
31. ดวงจันทร์ เพชรน้อย	70 บาท
32. คุณปรีดา	200 บาท
33. คุณประชา อำท้าว	100 บาท
34. ไม่ระบุชื่อ	40 บาท
35. คุณสวีน คิตนุนาม	500 บาท
36. พลโททวีป แสงกล้า	1,000 บาท

37. แม่ชีนันทนนซ์ - น.ส.อศิราพร อัครดรศักดิ์	1,000 บาท
38. คุณสมคิด และเพื่อน ๆ อาภิรธรรมมิกมัทธิมโท	1,160 บาท
39. คุณวัลย์ลดา อัสวศิริเลิศ	2,000 บาท
40. คุณสุดา อุบลรัตน์	500 บาท
41. คุณจิราภา จิระพงษ์	500 บาท
42. คุณนันทพร - คุณวัลย์พร - คุณศรีวรรณี วุฒิมวงศ์ไพศาล	600 บาท
43. คุณสุรเชษฐ์ วินัยกุล - คุณศศิวรรณ	1,000 บาท
44. คุณพรรณณี หุณฑนะเสรี	200 บาท
45. คุณปราณี ชิ่งสัมปทาน	1,000 บาท
46. คุณภูมิชนัดต์ เรื่องชัยนันต์	1,000 บาท
47. พ.ญ.เชาวรี อชันันท์ และครอบครัว	1,000 บาท
48. คุณทวีพร พิษิตพรชัย	500 บาท
49. คุณจรรยา - จินตนา - อรรณนทร์ วงศ์เหลือง	300 บาท
50. คุณถาวร แพงคำรัก	100 บาท
51. คุณสุวรรณา บุญเกียรติ	500 บาท
52. คุณอภิศักดิ์ - คุณเรวดี โชวใจมีสุข และครอบครัว	10,000 บาท
53. คุณอนิชา ไพศาลอุทัยกุล	500 บาท
รวมปัจจัยวันงานฉลองหนังสือรูปสัทธิที่ปี	49,300 บาท

สรุปปัจจัยเพื่อพิมพ์หนังสือจากสายบุญต่าง ๆ ดังนี้

1	กลุ่มสายบุญวัดจากแดง	204,170 บาท
		100 US\$
2	กลุ่มสายบุญคุณเสริมสุข ปัทมสถาน	804,828 บาท
3	กลุ่มสายบุญวัดสุทธาโกชน์	100,000 บาท
4	กลุ่มสายบุญวันงานฉลองหนังสือรูปสัทธิที่ปี	49,300 บาท
	รวมปัจจัยทำบุญพิมพ์หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ ภาค ๑”	1,158,288 บาท
		100 US\$

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑

อนุโมทนา สาธุ สาธุ สาธุ

ภาพปก
คุณมาท สวัสดิ์ (ฟัดบาทนงคณี)